تفسير روح البيان

Rûhu'l Beyân

– Kur'an Meâli ve Tefsiri –

İsmail Hakkı BURSEVÎ

ERKAM YAYINLARI

CİLT 4

بسم الله الرحمن الرحيم

İSTANBUL 1434 / 2013

RÛHU'L-BEYÂN

- Kur'an Meâli ve Tefsiri -

İsmail Hakkı BURSEVÎ

4. CİLT

ERKAM
YAYINLARI

Erkam Yayın No: 234

Redaksiyon:
Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz
Abdullah Sert
Mustafa Eriş
Dr. Ali Namlı

Tercüme Kontrol:
Dr. Hüseyin Kayapınar

Tercüme (4. Cilt):
Dr. Murad Sülün
Dr. Yusuf Akgün
Cafer Durmuş

Mizanpaj & Kapak:
Altınolukgrafik / Halil Ermiş

ISBN No:
978-605-302-332-6

Yayın ve Matbaa Sertifika No: 19891
Baskı Tarihi: İstanbul / 2013

Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşsın yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C
Başakşehir / İstanbul Tel: 0212 671 07 00 - Faks: 0212 671 07 48
www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

ALLÂH'IN BU ÜMMETE LÜTUFLARI

يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ
عَلَيْكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾ وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ
الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ اَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيماً ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللّٰهُ
اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفاً ﴿٢٨﴾

26- Allah size *(bilmediklerinizi)* açıklamak ve sizi, sizden önceki *(iyi)* lerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak ister. Allah hakkıyle bilicidir, yegâne hikmet sâhibidir.

27- Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister; şehvetlerine uyanlar *(kötü arzuların esiri olanlar)* ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.

28- Allah sizden *(yükünüzü)* hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

"Allah size" farkında olmadığınız yararınıza olan şeyleri ve amellerinizin üstün olanlarını, yâhut Allah'a kulluk ederken uymak zorunda olduğunuz helal ve haramları *"açıklamak ve sizi"* kendilerine uyasınız diye *"Ve sizi, sizden öncekilerin",* geçmiş peygamberlerin ve salih kulların *"yollarına iletmek ve günahlarınızı bağışlamak",* sizi içinde bulunduğunuz Allah'a karşı gelme durumundan tevbe etmeye muvaffak kılarak kendisine isyandan itâata döndürmek *"ister"*. Burada hitap, bütün mükelleflere değildir ki, Allah'ın bu irâdesi tevbe etmeyenler hakkında geçerli olmasın. Bilakis bu hitap böyle bir tevbeyi eden muayyen bir grup içindir.

"Allah" sizi *"hakkıyle bilendir"*, sizin için istediği şeylerde de *"yegâne hikmet sahibidir."*

وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ
اَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيماً ﴿٢٧﴾

27- Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister; şehvetlerine uyanlar *(kötü arzuların esiri olanlar)* ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.

"Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister" ifâdesi, Allah Teâlâ'nın istediği şeyin son derece faydalı, günahkarların istediği şeyin ise son derece zararlı olduğunu beyân etmektedir. Önceki âyet ise Allah Teâlâ'nın onların tevbesini kabûl etmek istediğini beyân etmekteydi. Şu halde bir tekrar söz konusu değildir.

"Şehvetlerine uyanlar ise", bunlardan maksat günahkarlardır. Çünkü şehvetlerine

uymak, onlara boyun eğmek demektir. Arzularını şer'-i şerîfin câiz gördüğü ruhsat verdiği çerçevede yerine getirenler ise şehvetlerine değil, şer'-i şerîfe uymuş olurlar.

Denildi ki mecûsîler, baba bir kız kardeşleri ile erkek kardeşlerinin kızları ve kız kardeşlerinin kızlarıyla evlenmeyi helal saydıkları için Allah Teâlâ bunlarla evlenmeyi haram kıldı. O zaman onlar: "Siz de halalarınızla ve teyzelerinizle evlenmeniz haram olduğu halde hala kızı ve teyze kızıyla evlenmeyi helal sayıyorsunuz. Öyleyse erkek kardeş ve kız kardeş kızları ile evlenmeyi de helâl sayın!" dediler. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. *"Büsbütün"* helâl saymadan nadiren hataya düşen kimseye göre daha büyük bir sapıklığa düşmenizi, *"yoldan"* yani şehvetlere tabi olma ve haramları helâl sayma konusunda onlara uyarak orta yoldan ve haktan *"çıkmanızı"* ve kendileri gibi zinakarlar olmanızı *"isterler"*.

يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْۚ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

28- Allah sizden *(yükünüzü)* hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

"Allah sizden" sorumlu olduğunuz zor mükellefiyetleri *"hafifletmek istiyor."* Onun için de hak, hoşgörülü ve kolay bir din olan İslâm'ı size göndermiş, câriyelerle evlenmeyi helal kılma vb. ruhsatlarla daraldığınız konularda size ruhsatlar tanımıştır. *"Çünkü insan zayıf yaratılmıştır."* Heveslerine karşı koymaktan âciz, heveslerinin sebep ve kuvvetlerine mukabele etmeğe gücü yetmez olarak yaratılmıştır. Öyle ki, şehevânî isteklerine uymamaya sabredemez, gücünü kuvvetini tâatlerin meşakkatlerine katlanmakta kullanamaz.

Kelbî bu âyeti, "Kadınlar konusunda sabredemez" diye tefsir etmiştir. **Saîd b. Müseyyeb** ise "Şeytan insanoğlundan ne zaman umudunu kesse ona hemen kadın yolu ile yaklaşır. Ben seksen yaşında bir ihtiyarım. Gözlerimin biri kör, diğeriyle de zor görüyorum. Yine de nefsim için en çok korktuğum şey kadınların fitnesidir." demektedir.

Ebû Hüreyre (r.a.): "Allahım, zinâ ve hırsızlık etmekten sana sığınırım!" diye duâ edince: "Bu kadar yaşlandığın halde nefsin için zinâ ve hırsızlık etmekten mi korkuyorsun?" diye sorduklarında: "İblis hayattayken nefsimden nasıl emin olabilirim?" demiştir.

Hâfız der ki:

Hilebaz feleğin ayak kaydırdığı yerde benim işim ne?
Hilebaz feleğin bahanelerinden kurtulmanın yolu ne?

Âyet iyice incelendiği zaman görülecek olan tasavvufî yorumlar şöyledir: Allah Teâlâ dört şey isteyerek bu ümmete ihsanda bulunmuştur:

1. Tebyîndir ki, onlara Allah'a giden dosdoğru yolu beyân etmesidir.

2. Hidayettir ki, beyân ettikten sonra onlara dosdoğru apaçık göstererek hidâyet etmesidir.

3. Tevbelerini kabul etmesidir. Bu ise onları kendi katına, Allah yoluna döndürmesidir.

4. Onlardan ağır yükleri hafifletmesidir. Bu da yardım ederek onları kendi katına ulaştırması ve sıkıntılarını hafifletmesidir.

Bu dördüncü husus, iki cihetten Peygamber Efendimiz (a.s)'e ve ümmetine has kılınan özelliklerdendir:

Birincisi Allah Teâlâ, İbrahim (a.s.)'ın kendi huzûruna kendi gayretiyle -ki bu bir zahmettir- gittiğini, İbrahim'in: ***"Ben Rabbime gidiyorum, O bana doğru yolu gösterecek."*** (es-Sâffât, 37/99) sözü ile haber vermiştir. Yine Musâ (a.s)'ın ilahî hazrete kendisinin geldiğini -ki bu da bir zahmettir- ***"Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte gelince..."*** (el-A'râf, 7/143) âyetiyle haber vermiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in durumunu ise ***"Geceleyin kulunu götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir."*** (el-İsrâ, 17/1) âyetiyle haber vermektedir ki bu maûnet, yâni Allah'ın yardımıdır. Allah O'nun maûnetini, yâni zahmetini hafifletmişti. Allah Teâlâ: ***"Ufuklarda*** *(dış âlemde)* ***ve kendi nefislerinde onlara âyetlerimizi göstereceğiz o*** *(Kur'ân)****'ın hak olduğu onlara iyice belli olsun"*** (Fussilet, 41/53) âyet-i kerîmesiyle bu ümmetin durumunu haber vermektedir. Bu da inâyet cezbelerinden ibâret olan maûnet, yâni ilâhî yardımdır.

İkincisi ise Hakk'a vusûl (ulaşma) ve vuslat Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ümmetine mahsustur. Allah'tan ayrılık (firâk ve kopma) külfeti onlardan hafifletilmiştir. ***"İki yay arası yâhut daha yakın olma"*** (en-Necm, 53/9) makamına vasıl olma; ***"Kalbi, gördüğünü yalanlamadı."*** (en-Necm, 53/11) âyetinin derecesine vuslat Hz. Peygamber'e tahsîs edilmiştir. Diğer peygamberler ise yedinci semada kaldılar. Nitekim Hz. Peygamber (a.s) Mîrac gecesi dünyâ semâsında Hz. Âdem'i, nihâyet yedinci semâda Hz. İbrahim'i ve bunların arasında başka peygamberleri görmüş ve hepsini geçerek yakınlık ve vusûl makamına ulaşmıştır. Ümmeti hakkında ise; *"Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir dirsek (zirâ') yaklaşırım."*[1] buyurulmuştur.

İşte Hakk'a ulaşmanın ve vuslatın hakîkati budur. Fakat bu konuda nebî ile velî arasında fark vardır. Peygamber, seyr ilallâh ve vusûlde ve kendi başına müstakildir. Her makamdan kâmil istidâdına göre nasîbini alır.

Velînin seyri ise peygambere tâbi olmadan ve onun Allah yolunda teslîki (seyr ü sülûk ettirmesi) bulunmadan mümkün olmaz. ***"De ki: işte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar, basîretle Allah'a davet ederiz."*** (Yûsuf, 12/108) Velînin makamlardan nasîbi istîdadına göre olur. Şu halde kul, sünnete riâyetle ve Kâinâtın Efendisi (s.a.v.)'ne en güzel bir şekilde uyarak mertebe ve dereceleri tamamlamaya koşmalıdır. **Cüneyd Bağdadî** (k.s.) der ki: "Bizim bu yolumuz kitap ve sünnet esaslarıyla sınırlıdır." **Hz. Ali** (k.v.) de şöyle der: "Hz. Peygamber'in izinden giden hariç, bütün yollar insanlara kapalıdır."

Eğer istersen göreyim îmân yüzünü
Hakkın emir âyinesinden çevirme yüzünü
Çevirme başını O'nun şerîatından başka yere
Kıl kadar ayrılırsan şerîattan kayarsın bîçare!

Şeyh Sa'dî (k.s.) şöyle diyor:

Hazret-i Peygamber'in yoluna aykırı yol tutan
Menzil-i maksûddan çıkmıştır çoktan
Muhaldir ey Sa'dî, ermek tarîk-ı safâya
Girerek bir yola ki aykırıdır sünnet-i Mustafâ'ya.

"Çünkü insan zayıf yaratılmıştır." (en-Nisâ, 4/28) âyetinde insan zayıf olduğu için Allah Teâlâ'nın insanları yarattığı insânî fıtrat üzere olduğu müddetçe bir an bile Allah'tan ayrı kalmaya dayanamayacağına işâret vardır. ***"O onları sever, onlar da O'nu sever."*** (el-Mâide, 5/54) İnsan bu zaafıyla övülmüştür. Çünkü diğer varlıklar, muhabbete muhtaç olmadıkları için, Allah'ın ayrılığına dayanabilirler. Muhabbet ise insana mahsustur.

Bu zaaf, insanın kemâline ve âdetine sebep olduğu gibi noksanlığına ve şekâvetine de sebep olur. Çünkü insan, zayıf olduğundan halden hâle, sıfattan sıfata girer. Bir vakit hayvan sıfatında olur; yer, içer, cinsî temas kurar. Bir vakit de melek sıfatında olur; Rabbini överek tesbîh eder, takdîs eder, kendine emredileni yapar, yasaklandığı konularda isyan etmez. Bütün bu değişiklikler zaafının netîcelerindendir.

Bu istîdad, insandan başka hiçbir varlıkta yoktur. Hattâ insânî zaafları bulunmadığından melekler hayvan sıfatlarıyla muttasıf olamazlar. Hayvanlar da melek sıfatıyla sıfatlanamazlar. Bu zaafın sâdece insana mahsus kılınması, insanın Allah'ın ahlâkı ile tam olarak ahlaklanması ve Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlanması sebebiyledir. Nitekim rabbânî (kudsî) bir hadisde şöyle buyurulmuştur: *"Ben ebediyyen ölmeyecek diri bir hükümdarım. Kulum, sen de bana itâat et ki seni de ebediyyen ölmeyecek diri bir hükümdar yapayım."* İşte insan bu kemâle erdiği zaman mahlûkatın en hayırlısı olur. Hayvânî sıfatlarla bezendiği zaman ise mahlûkatın en kötüsü haline gelir.

Nasıl olabilirsin insân-ı kâmil
Ey gönül, eğer noksansa akıl

---

[1]. *Buhârî*, Tevhîd 50; *Müslim*, Zikr 1-3, 20-22; *Tirmizî*, Deavât 131; *İbn Mâce*, Edeb 58; *Müsned*, II, 251, 316; III, 40, 127, 130

MALI VE CANI MUHÂFAZA

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ
تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ
رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا
وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

29- Ey îmân edenler! Aranızda karşılıklı rızâya dayanan ticâret olması hali müstesnâ, mallarınızı, bâtıl *(haksız ve haram yollar)* ile aranızda *(alıp vererek)* yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.

30- Kim düşmanlık ve zulüm ile bunu *(haram yemeyi veya öldürmeyi)* yaparsa *(bilsin ki)* onu ateşe sokacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır.

31- Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız.

"Ey îmân edenler! Aranızda karşılıklı rızâya dayanan ticâret olması hâli müstesnâ," Yâni, ticâretin karşılıklı rızâya dayanması veyâ malların ticâret malı olması hâli müstesnâ demektir. Hibe, sadaka, mîras ve câiz akidler gibi meşrû mülk edinme yolları da batıla girmedikleri için sözkonusu ticaret gibidirler. Kazancın en çok vukû bulanı ve mürüvvet sahiplerine en çok yaraşanı olduğu için ticâret husûsî olarak zikredilmiştir. Buradaki karşılıklı rızâdan maksad Hanefîlere göre alan ve satanın alış-veriş hâlinde, îcâb ve kabûl sırasında akid yaptıkları konuda râzılaşmalarıdır. İmam Şâfiî'ye göre ise bundan maksat, akid meclisinden ayrıldıkları esnâda karşılıklı râzı olmalarıdır.

"Mallarınızı bâtıl (bir sebep) ile aranızda" gasp, hırsızlık, hiyânet, kumar, fâiz akidleri, rüşvet, yalan yere yemin, yalancı şahitlik, fâsid akidler vb. gayr-i meşrû yollarla *"yemeyin"*; yâni almayın. Almaktan, yemek diye bahsedilmiştir. Çünkü mal edinmenin en büyük gâyesi, yemektir. Bâtıl olarak malı yemek haram kılındığı gibi mal üzerinde başka şekillerde tasarrufta bulunmak da haram kılınmıştır.

"Nefislerinizi de" câhil Hindlilerin yaptıkları gibi kızgınlık ve üzüntü sebebiyle ya da kendinizi helâke atarak *"öldürmeyin."* Bu mânâyı Amr b. Âs (r.a.)'ın bu âyeti çok şiddetli soğukta cünüp olduğu için yıkanmayıp teyemmüm yapmaya yorması ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bunu kötü görmemesi ile ilgili rivâyet[2] de desteklemektedir.

Yâhut dünyâ ve âhirette helâke götürecek ma'siyetleri işleyerek nefsinizi öldürmeyin.

Yâhut nefsi alçaltıp zelîl ve bayağı kılan suçları işleyerek öldürmeyin. Çünkü bu, nefsi hakîkaten öldürmek demektir.

"Nefis" ile kendi cinslerinden olan mü'minlerin kastedildiği de söylenmiştir. Çünkü bütün mü'minler bir tek nefis gibidirler.

"Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir." Yâni, neyi emretti ve neyi yasakladıysa size olan aşırı merhametindendir. Mânâ şöyledir: Allah size karşı çok merhametlidir, ey ümmet-i Muhammed! İsrailoğullarına nefislerini öldürmeyi emrettiği halde size yasaklamıştır.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ

عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

30- Kim düşmanlık ve zulüm ile bunu *(haram yemeyi veya öldürmeyi)* yaparsa *(bilsin ki)* onu ateşe sokacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır.

"Kim düşmanlık ve zulüm ile"; yâni, haddi aşarak ve hak etmediği davranışlar içine girerek demektir. *"Düşmanlık"* ile, başkasının hakkına tecâvüz etmenin, *"zulüm"* ile de nefsi cezâya mâruz bıraktığı için nefse zulmetmenin kastedildiği söylenmiştir.

"Bunu yaparsa", yâni nefsini öldürme ve daha önce zikredilen diğer haramları işlerse *"onu cehenneme,"* azâbı şiddetli, korkunç husûsî bir ateşe *"sokacağız."* girdireceğiz. *"Bu"* cehenneme sokma fiili, sebepler gerçekleştiği ve bunu menedecek herhangi bir güç de bulunmadığı için *"Allah'a kolaydır."*

İmam Fahreddin Razî şöyle diyor: "Allah'ın kudretine nisbetle mümkün varlıkların tamamı eşittir. Böyle olunca bazı fiillerin Allah'a birtakım fiillerden daha kolay olduğunu söylemek muhal olur. Buradaki hitap bizim kendi aramızda bilinen mânâda nâzil olmuştur. Yâhut bunun mânâsı, tehdîdde mübalağadır. Bu da hiç kimsenin ondan kaçmaya ve imtinâ etmeye gücü yetmez demektir.

Şu halde akıllı olan helâk edici davranışlara düşmekten kaçınmalı ve herkesin hakkına titizlikle riâyet etmelidir. Allah Teâlâ da burada nefsi korumakla malı korumayı beraber zikretmiştir. Çünkü mal, nefsin ayakta kalmasına, olgunluk ve fazîletlerini tam olarak elde etmesine sebep olduğu için nefsin kardeşidir. Bu sebeple şöyle denilmiştir:

Zengin işidir vakıf kurmak, yolcuları ağırlamak,
Zekat fitre vermek, köle âzâdı, kurban ve hacca varmak.

Eğer mal kazanmaya muvaffak kılındıysan, buna şükret. Malın yoksa zenginlikten sonra fakirleşen bazı insanların fakirlikten duydukları aşırı elem ve rahatsızlık yüzünden yaptıkları gibi kendini parçalama ve öldürme. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur: *"Kim dünyâda bir şeyle kendini öldürürse kıyâmet gününde onunla azâb olunur."*[3] (Rasûlullah (s.a.v) yine şöyle buyurmuştur: *"Sizden önceki ümmetlerden birinde bir adamın yarası vardı. Bundan dolayı rahatsızlandı ve bir bıçak çıkarıp elini kopardı. Fakat elinden o kadar kan aktı ki sonunda öldü. Allah Teâlâ bunun üzerine şöyle*

buyurdu: "Kulum nefsine kıymakta Ben'den aceleci davrandı. Ben de ona cenneti haram kıldım."[4] Bu kısım *Bağavî* tefsîrinden alınmıştır. Fakirlik yâhut başka sebeplerle intihar edenin hükmü de böyledir.

Başkasının malını bâtıl yollarla yemek, kişinin hem dînini, hem de dünyâsını mahveden şeylerdendir. Hâtta bizzat kendisine zarar verip helâkine sebep olur. Zira bazı amellerin netîcesi daha dünyâda iken ortaya çıkar.

Anlatılır ki zalim bir adam, bir fakirin balığını gasbedip pişirdi. Tam yiyecekken balık elini ısırdı. Doktor elinin kesilmesi gerektiğini söyledi. Mafsallarını kese kese koltuğunun altına kadar geldi. Sonunda adam bir ağacın altına gelip iki gözü iki çeşme ağlamaya başlayınca adama: "O balığın mazlum sâhibini râzı etmedikçe bundan kurtulamazsın." denildi. O adamı râzı eder etmez ağrısı dindi. Sonra da tevbe edip yaptığı haksız davranışlardan vazgeçti. Allah Teâlâ da elini geri verdi ve Musâ (a.s.)'a şöyle vahyetti: "İzzetime yemin ederim ki şayet o adam, o mazlûmu râzı etmemiş olsaydı hayâtı boyunca ona azâb ederdim."

Âlimler müslümanın malının kanı gibi haram olduğunu söylemişlerdir. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurur: *"Müslümanın müslümana kanı, ırzı ve malı haramdır."*[5] Hz. Peygamber (s.a.v.) yine şöyle buyurmuştur: "*Bir müslümanın malı ancak kendi gönül rızası ile helal olur."*[6] Zulüm şer'an ve aklen haramdır.

Mevlânâ Câmî (k.s.) şöyle diyor:

Bin türlü düşmanlık edersin cihan halkına
Düşmanlıkların çoğu gümüş ve altın aşkına
Altın ve gümüşe sevdâlanınca sâhibine hasmolursun
Çünkü altın ve gümüşü çoğu kez hîlekârlıkla kazanırsın
Bu iş akla ve mantığa uygundur mu dersin?
Dosttan geçersin, düşmanı seçersin.

Sâlike düşen, haramdan uzak durup helal ve temiz olandan yemektir. Bazı büyükler bu konuya fevkalâde dikkat ve özen göstermişlerdir.

Birgün zamanın hükümdarı, Şeyh Rukneddin Alâüddevle'ye bir ceylan getirdi ve "Ye bundan. Kendi ellerimle yaptığım bir okla babamdan mîras kalan atın sırtında avladım." deyince şöyle cevap verdi: "Aklıma bir komutanın Mevlana Cemal'e iki kaz getirip: "Bunları ye. Kendi şâhinimle avladım." demesi ve Mevlana Cemal'in: "Burada, üzerinde durulması gereken kazlar değil, bu şâhinin hangi yaşlı kadının tavukları ile

beslenip avlanacak kadar güçlendiğidir.” diye cevap vermesi geldi.

İşte senin kendi atının üzerinde avladığın bu ceylan her ne kadar bir av ise de bu atın yemi hangi mazlumun arpasından alındı kimbilir?” dedi ve ceylanı yemedi.

Anlatılır ki bir terzi büyüklerden birine: “Acaba elbiselerini dikerek zâlimlere yardımcı olmuş oluyor muyum?” diye sordu. O da şöyle cevap verdi: “Burada üzerinde durulması gereken sen değil, bu iğneyi îmal eden demircidir.”

Hâsılı her ne kadar günümüzde nadir ve ulaşılması çok zor bir haslet olsa da helal rızık talebinde ihtimam göstermek lâzımdır.

Câmî (k.s.) şöyle diyor:

İstersin ki olasın helal rızıklı
O zaman dikkat et, olma çok ıyalli
Bilirsin ki bu dar-ı dünyâda
Helal rızık bulunmaz çok fazla.

Allah Teâlâ cümlemize fazl u kereminden ihsân eylesin. Çünkü O, çok cömerttir.

مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ

31- Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız.

“Eğer yasaklandığınız”, yâni Allah ve Rasûlü’nün size yasakladığı *“büyük günahlardan”* uzak durur, *“kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı,”* seyyiâtınızı *“örteriz”* yok eder, yâni bağışlarız.

“İctînâb,” uzaklaşmak demektir. Ecnebî kelimesi de buradandır. “اَلتَّكْفِيرُ”, müstehak olunan cezânın daha fazla bir sevâbla yâhut tevbeyle yok edilmesidir. “إِحْبَاطُ” ise bunun zıddıdır. Kazanılanın, daha fazla bir cezâ ya da yaptığı hayırlara pişman olma yüzünden yok edilmesi demektir. *“Ve sizi şerefli”* güzel ve râzı olunan, *“bir yere”*, cennete ikramda bulunarak *“sokarız.”*

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Büyük günahlardan uzak durulursa bir namaz öteki namaza kadar, bir cuma öteki cumaya kadar bir ramazan öteki ramazana kadar olan küçük günahlara keffâret olur.”*[7]

Büyük günahlar hakkında ihtilaf edilmiştir. Doğruya en yakın olan görüşe göre büyük günah, Allah Teâlâ’nın hakkında had cezâsı koyduğu ya da cezâlandırmakla tehdit ettiği günahlardır.

Enes b. Malik (r.a.) şöyle diyor: “Bugün siz öyle ameller yapıyorsunuz ki bunlar sizin

gözünüzde kıldan daha hafiftir. Oysa biz Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinde bunları büyük günahlardan sayardık."

Kuşeyrî şöyle der: "İşâret ehlinin lisânında büyük günah gizli şirktir. Sadece insanları dikkate almak, kalplerini kazanmaya çalışmak, şirin gözükmek ve olaylara insanların gözü ile bakarak Allah'ın haklarının çiğnenmesine göz yummak da gizli şirke dahildir."

Büyük günahlardan uzak durmak, küçük günahların bağışlanmasını gerektirir. Hem küçük günahlar hem de büyük günahlar kalmayınca da o güzel yere, ikram edenlerin en cömerdi olan Allah'ın huzûruna girmek mümkün olur. Hz. Peygamber (a.s): *"Allah güzeldir, ancak güzel ve temiz olanı kabûl eder."*[8] buyurmuştur.

Büyük günahların hepsi üç şeyde toplanmıştır:

1- Hevâ ve hevese uymak: Heva, nefsin tad aldığı şehvetlere meyletmesidir. İnsan hevâsı yüzünden namazı ve bütün tâatleri bırakarak nefsânî hazlara erme, ana-babaya itâatsizlik ve akraba hukukuna riâyetsizlik, namuslu kadınlara zinâ iftirâsı atmak vb. fiillerle bid'at, dalâlet, irtidâd, şüphe, şehvet, lezzet ve nimetler ve nefsin hazları içinde yaşama isteği gibi büyük günahlara düşer. Cenâb-ı Hak bu sebeple: ***"Hevâna uyma, sonra seni Allah'ın yolundan saptırır."*** (Sâd, 38/26) buyurmuştur. Peygamber Efendimiz (a.s) de: *"Allah katında nefsin arzularından daha sevimsiz bir ilâha tapılmamıştır."*[9] buyuruyor.

Hevâ tozu, akıl gözünü kapattı,
Arzu ateşin ömür ekinini yaktı.
Gözünden pak eyle kalmasın gaflet sürmesi
Yarın olmak istemezsen toprak sürmesi.

2- Dünyâ sevgisi: Öldürme, zulüm, gasb, yağma, hırsızlık, fâiz, yetim malı yemek, zekât vermemek, yalancı şâhitlik, şâhitliği gizlemek, yemîn-i gamûs (bile bile yalan yere yemin etmek), vasiyyet vb. konularda bazılarını kayırmak, haramı helal saymak, sözünde durmamak ve benzeri birçok günâhın kaynağı dünyâ sevgisidir. Cenab-ı Hak bu sebeple ***"Dünyâ kazancını isteyene de ondan veririz. Fakat onun âhirette bir nasîbi olmaz."*** (eş-Şûrâ, 42/20) buyurmuştur.

Hz. Peygamber (a.s) da *"Her hatânın başı, dünyâ sevgisidir."*[10] buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber (s.a.v)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilir: *"Cebrâil bana geldi ve Allah Teâlâ şöyle buyuruyor dedi: "İzzet ve celalime yemin ederim ki benim katımda dünyâ sevgisinden daha büyük bir günah yoktur."*

Ey dünyâ, akıllılar senin tarafına meyletmez
Ümid, kerem ve lütuf beklemez senden, cahilden başkası
Senden murad almak isteyen kişi

Boş ve anlamsız beklemek olur onun işi.

3- Allah'tan başka varlıklar görmek: Çünkü şirk, nifak, riyâ vb. bundan kaynaklanır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ: ***"Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları dilediği kimse için bağışlar."*** (en-Nisâ, 5/116) buyuruyor. Hz. Peygamber (a.s) da: *"Riyânın azı bile şirktir."*[11] buyuruyor.

Meşâyıhtan biri şöyle demiştir: "Senin varlığın öyle bir günahtır ki hiçbir günah ona kıyâs olunmaz. Kim, varlığının günahından kurtulursa Allah'tan başkasını görmez. Ondan ne şirk, ne de dünyâ sevgisi sadır olur. Hevâdan kurtulur ve kendisi için Allah'a ulaşıp kavuşma gerçekleşir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: ***"Kim Rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa sâlih amel işlesin ve Rabb'ine ibâdette hiç kimseyi ortak koşmasın."*** (el-Kehf, 18/110) Hayatım üzerine yemin ederim ki güzel yer, büyük başarı ve dâimî nîmet budur.

Akıllıların ağyârdan kurtularak o tek ve kahredici zâtın tecellîlerini müşâhade etmesi gerekir.

Gerçi zindandır o yer ki erbâb-ı dile
Vuslat kokusu gelmez aslâ gönüle
Âşık-ı muhtâc için yoktur daha beter bir zindan
Ağyâr ile berâber bulunmaktan.

Bu sebeple *"Dünyâ mü'minin zindanı, kafirin cennetidir."*[12] denilmiştir. Hak Teâlâ dışındaki tüm varlıklar da "ağyâr" dır. İbrahim (a.s.): ***"Âlemlerin Rabbi hâriç bunların hepsi benim düşmanımdır."*** (eş-Şuarâ, 26/77) der.

Şu halde sâlik, seyr ü sülûkünde gayretli olmalı ve Allah'tan başkasının kölesi olmaktan kurtulmalıdır ki murâdına ersin. Gerçek âşık, mâşûkundan başkasına kulluk etmez. O'na vâsıl olmadan ne dünyâdan ne de âhiretten tesellî bulur. Ondan başka hiçbir isteği yoktur.

Âşık, ya sevgilisinin ayrılığından adâlet bekler
Ya ondan vuslat umar, ya da kapısına yaslanmak diler
Dünyâda en kötü insaniyetsizlik herhalde
Koşmaktır sevgiliden başka sevgili peşinde.

Allah'a vâsıl olmak çok şerefli bir makam ve çok değerli bir istektir. Allah bizi ve sizi bu makama ulaştırsın.

---

[2]. *Buhârî*, Teyemmüm 7; *Ebû Dâvud,* Tahâret 124

[3]. *Buhârî*, Cenâiz 83; Edeb 44; *Müslim*, Îman 175-177; *Tirmizî*, Îman 16; *Nesâî*, Îman 7; *Dârimî*, Diyât 10

[4]. *Buhârî*, Ehâdîsü'l-enbiyâ 50; *Müslim*, Îman 181

[5]. *Tirmizî*, Birr 18; *İbn Mâce*, Fiten 2; *Müsned*, II, 277, 360

[6]. *Aclûnî*, II, 398

[7]. *Müslim*, Tahâret 14-16; *Tirmizî*, Salât 160.

[8]. *Müslim*, Zekât 65.

[9]. *Zebîdi*, İthafü's-Sâdeti'l Müttakîn, c. 9. s. 18 *Irakî*, el-Muğnî, I, 34.

[10]. *Aclûnî*, I, 412

[11]. *Irâkî*, Muğnî, III, 294

[12]. *Müslim*, Zühd, 1.

ERKEK - KADIN İLİŞKİLERİ

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ لِلرِّجَالِ نَص۪يبٌ
مِمَّا اكْتَسَبُوا ؕ وَلِلنِّسَٓاءِ نَص۪يبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ ؕ وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهٖ ؕ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمًا ﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ
الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ ؕ وَالَّذ۪ينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَص۪يبَهُمْ ؕ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدًا ۟ ﴿٣٣﴾ اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى
النِّسَٓاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَٓا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ ؕ
فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ؕ وَالّٰت۪ي تَخَافُونَ
نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ۚ فَاِنْ
اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَب۪يلًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَب۪يرًا ﴿٣٤﴾ وَاِنْ
خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِهٖ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَا ۚ
اِنْ يُر۪يدَٓا اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَل۪يمًا خَب۪يرًا ﴿٣٥﴾

32- Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri *(başkasında olup da sizde olmayanı)* hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'tan lütfunu isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.

33- *(Erkek ve kadından)* herbiri için ana, baba ve akrabanın bıraktığından *(hisselerini alacak olan)* vârisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin. Çünkü Allah her şeyi görmektedir.

34- Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itâatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi *(kimse görmese de namuslarını)* koruyucudurlar. Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve *(bunlarla yola gelmezlerse)* dövün. Eğer size itâat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Çünkü Allah yücedir, büyüktür.

35- Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Eğer barışmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

❀

“Allah’ın, sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri hasretle arzu etmeyin.” temennî etmeyin. “Temennî”, olmayacağı bilinen veyâ zannedilen şeyi istemekten ibârettir. Allah Teâlâ’nın bâzılarınıza verdiği mal, mevki ve diğer elde etmek için yarışılan dünyevî şeyleri temennî etmeyin. Çünkü bu, herkesin büyük-küçük bütün husûsiyetlerini tam mânâsıyla bildiği için kullarının durumlarına uygun olan bir plandan kaynaklanan Allah Teâlâ tarafından yapılmış bir taksîmdir. Şu halde alt seviyede bulunan herkesin kendisine verilene rızâ gösterip kendisinden üstün olanların elindekine göz dikmemesi ve hased etmemesi gerekir. Çünkü bu, kaderin hikmetine karşı gelmek olur. Nasîbler de insanların şekilleri gibidir. Nasıl ki herkesin farklı şekillerde olması hiç kimsenin sırrına vâkıf olamadığı ilâhî bir hikmetin gereği ise kısmetler de öyledir.

Denilir ki Allah Teâlâ mîrasta erkeğe kadının payının iki katını verince kadınlar: “Çift payın verilmesine biz erkeklerden daha muhtacız. Çünkü onlar kuvvetli, biz ise zayıfız. Onlar maîşet talebinde bizden daha muktedir.” dediler. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: *“Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var.”* Böylece başkasının malına göz dikmeye dâir nehyin illeti de gösterilmiş oldu.

Bu ifâde göz dikmenin erkeklerle kadınlar arasında meydâna geldiğini açıkça göstermektedir. Mîrasta her iki grup için de kendilerine istîdatları kadar ayrılan belirli bir pay vardır. Bu paylar hakkında “kazanma” ifâdesinin kullanılması, “istiâre-i tebaiyye” yoluyladır. Bu istiâre ise kadının da erkeğin de kendi payını haketmiş olduğunu te’kid etmek, payının kendisine mahsus olduğunu ve başkasına düşmeyeceğini kuvvetli bir şekilde vurgulamak için “mîrasçının durumunun payını almasını gerektirmesi bizzat kazanmasına” benzetilerek yapılmıştır. Herkesin payının kendisine ait bir hak olması da mezkûr “göz dikme” fiiline son vermeyi gerektiren hususlardandır.

“Allah’tan lütfunu isteyin.” Başkalarına âit kazanılmış paylara göz dikmeyin. Allah’ın tükenmek bilmeyen nimet hazinelerinden dilediğinizi isteyin. Şüphesiz o istediğinizi verecektir. *“Şüphesiz Allah herşeyi bilmektedir.”* Dolayısıyla herkesin neyi hakettiğini de bilir. Şu halde O’nun fazlı ilim, hikmet ve açıklıkdan ileri gelmektedir. Bir hadîs-i şerif de şöyle buyurulmuştur: “*İnsanlar birbirinden farklı oldukları sürece hayırdadırlar. Birbirlerine denk oldukları zaman ise helak olurlar.”*[13] Bu helak ise farklılığa bağlı bulunan nizâmın alt üst olmasından kaynaklanır. Bu rivâyetin mânâsının şöyle olduğu söylenir.

İnsanların, meselâ kimi komutan, kimi sultan, kimi vezir, kimi başkan, kimi de sanatkâr olması sebebiyle buna bağlı olduğu için kederlenilmez.

Saadet mertebeleri ya tam bir zekâ, kâmil bir sezgi, başkalarının mârifetinden hem kemmiyyet, hem de keyfiyyet açısından daha fazla marifete sâhip olma, iffet, şecâat gibi nefsânî saâdetler olur; ya da sıhhat, güzellik, sağlıklı ve güzel olarak tadına vara vara uzun bir ömür sürmek şeklinde bedenî saâdetler olur; yâhut çok sâlih evladı olmak, çok develeri olmak, çok dostu ve yardımcısı olmak, tam bir başkanlık, sözü geçmek, insanların kalbinde taht kurmak ve insanların arasında güzellikle yâdedilmek gibi haricî

saâdetler olur. İşte bütün saâdetler, bunlardan ibarettir.

İnsan türlü fazîletlerin bir insanda bulunduğunu, bunların hepsinin veyâ bir çoğunun kendisinde bulunmadığını görünce kalbi elem duyar ve zihni bulanır. Bu durumda ona şu iki halden biri ârız olur:

1. Mutlulukların bu insandan gitmesini temennî eder,
2. Kendisinin de bu saâdetlere ulaşmasını arzu eder.

Birincisi yerilmiş davranış olan haseddir. Çünkü bu alemi nizâma koyarak yaratan Zât'ın ilk gâyesi kullarına ihsanda bulunmak, cömert davranmak ve türlü keremini onların üzerine dökmektir. Kim bunun zevâlini temennî ederse Allah'a îtiraz etmiş gibi olur. Ayrıca muhtemeldir ki içinden kendisinin bu nîmetlere o insandan daha lâyık olduğuna inanmış olabilir ki bu da Allah'a îtiraz etmek ve hikmetini kötülemek demektir. Bunların hepsi insanı, inkara ve bid'at karanlıklarına düşürür. Îman nûrunu kalbinden söküp atar. Hased, dînin bozulmasına sebep olduğu gibi dünyânın bozulmasına da sebeptir. Çünkü o, sevgi, muhabbet ve dostluğu yok etmekte, bu güzel sıfatlar tersine dönüşmektedir. Allah Teâlâ da bu sebeple *"... göz dikmeyin!"* âyetiyle kullarına hasedi yasaklamıştır. Öyle ise her akıllı insanın, Allah Teâlâ'nın hüküm ve kazasına rıza göstermesi gerekir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Rabbu'l-İzzet'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kim benim kazâma teslîmiyet gösterir, verdiğim belâma sabreder, nîmetlerime de şükrederse onu sıddîk olarak yazar, kıyâmet günü de sıddîklarla beraber diriltirim. Kim de benim kazâma râzı olmaz, belâma sabretmez, nîmetlerime de şükretmez ise kendisine Ben'den başka bir Rab arasın!"*[14]

Şikâyetçi olmam, ben senin cevr u cefâna
Lütûfkârın cefâsı da safâ gelir bana

İşte insanın, başka birinin elindeki nimetin zevâlini istediğinde durum budur. **İbn Sîrîn**'in **Ebû Hüreyre** (r.a.)'den naklettiği şu rivâyet de bunu desteklemektedir: Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Bir kimse, mü'min kardeşinin nişanı üstüne nişan yapmasın. Mü'min kardeşinin satışı üstüne satış yapmasın. Bir kadın da kendisi onun yerine geçmek için îmân kardeşi olan bir hanımın boşanmasını istemesin. Muhakkak Allah onun da rızkını verecektir."*[15]

Bütün bu ifâdelerin maksadı, hasedi şiddetle yasaklamaktır.

Başkasında olanın zevâlini istemeyip aynısının kendisinin de olmasını istemeye gelince bâzı âlimler bunu caiz görmüştür. Ancak muhakkık âlimler bunun da câiz olmadığını söylemişlerdir. Çünkü o nîmet kendisi hakkında dini açıdan ifsâd edici, dünyevî açıdan da zarar verici olabilir. Bu sebeple muhakkık âlimler insanın: "Allah'ım! Bana filancanın evi gibi ev, filancanın hanımı gibi hanım ver!" diye duâ etmesinin câiz olmadığını, bilakis "Allah'ım! Bana dînim, dünyâm ve âhiretteki hayâtım açısından uygun olanı ihsân et!" diye duâ etmesi gerektiğini söylemişlerdir. İnsan iyice düşündüğü zaman Cenâb-ı Hakk'ın kullarına öğretmek maksadıyla Kur'ân'da zikrettiği şu duâdan daha güzel bir duâ bulamaz: ***"Rabbimiz, bize dünyâda da güzellik ver***

âhirette de güzellik ver." (el-Bakara, 2/201)

Hasan Basrî (rh.a)'nin şöyle dediği nakledilmiştir: Kimse mal temennî etmesin. Sa'lebe hakkında olduğu gibi belki de onun helâki de o malda olabilir. İşte *"Allah'tan fazlını isteyin."* âyetinde kastedilen de budur.

Şeyh Kemaleddin Kâşânî şöyle demiştir: *"Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeylere"* ezelî istîdâdın netîcesi olan kemâlâta *"göz dikmeyin."* Çünkü her istîdâd, kemâl ve saâdet kendine uygun ve kendine has ezeldeki hüviyetini gerektirir. Bu hususî kemâlin, sâhibinden başkası için gerçekleşmesi muhaldir. Onun için âyette bu kemâli istemek, *"temennî"* lafzıyla zikredilmiştir. *"Erkeklerin de,"* yâni vuslata eren ferdlerin de aslî istîdâdlarının nûru ile *"kazandıklarından nasipleri var, kadınların da"*, yâni nâkısların ve vuslata eremeyenlerin de istîdâdları kadar kazandıklarından nasipleri var. *"Allah'tan lütfunu isteyin."* Yâni tezkiye ve tasfiye ile Allah'tan size istîdâdınızın gerektirdiği bir kemâl vermesini isteyin ki, sizinle O'nun arasına girmesin, bu yüzden perdelenip O'ndan mahrum kalma ateşiyle cezâlandırılmayın. *"Allah"* istîdâdınızda bilkuvve, yâni potansiyel olarak mevcut olduğu halde size gizli kalan *"herşeyi bilmektedir."* Size sizin için en uygun olanla icâbet eder. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"O size istediğiniz her şeyden verdi."*** (İbrâhim, 14/34) Birisi onunla duâ ettiği zaman mutlaka icâbet ettiği istîdâd lisânıyla istediğiniz herşeyden verdi. Nitekim Allah Teâlâ ***"Bana duâ edin ki icâbet edeyim."*** (Mü'min, 40/60) buyurmuştur. Kâşânî'den alınan kısım bitti. Bu te'vîle göre *"göz dikmeyin"* âyeti ezelî istîdâdın üzerinde olan muhâli istemekten nehy ve men' mânâsına olur. *"Allah'tan lütfunu isteyin."* âyeti ise insanlık fazîleti zâyi olmaması için istîdâdınız kadar mümkün olanı istemeyi emir ve teşvik mânâsınadır. Çünkü takdîr edilen bâzı şeyler, kesbe bağlı olabilir.

Şu halde kulun, istîdâd hazînesinde gizli bulunan kemâlâta ulaşabilmek için ibâdetlerinde ve fazîlet kazanmada tembellik göstermemesi; Allah'tan dâimâ lütfunu istemesi gerekir. Çünkü O, duâları kabûl buyuran, hidayet ve kemâli verecek olan Zât'tır. Kim birşey ister ve üzerinde ciddi olarak durursa onu elde eder. Kim bir kapıyı inatla çalarsa içeri girer.

Mevlânâ Celâleddîn (k.s.) şöyle der:

Lafızların mânâsını öğrenmeye çalışınca öğrenirsin
Düşünce kanadını vurursun birgün şâhin kesilirsin
Ciddiyetle çalışırsan nazar sâhibi olursun
Haberde gelmiştir ki iyi çalışma ile doğruyu bulursun.
Bir kuyu ki kazarsın toprak çıkar
Nihâyet bir de bakarsın temiz su akar
Peygamber buyurdu ki bir kapıyı çalarsın

Bir baş çıkar nihâyet bir de bakarsın
Talep kapısını iki elinle vur dâimâ
Güzellik yolunda taleb rehberdir insana.

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَۜ وَالَّذ۪ينَ عَقَدَتْ
اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَص۪يبَهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يداًࣖ ﴿٣٣﴾

33- *(Erkek ve kadından)* her biri için ana, baba ve akrabanın bıraktıklarından *(hisselerini alacak olan)* vârisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin. Çünkü Allah her şeyi görmektedir.

"(Erkek ve kadından) her biri için ana, baba ve akrabanın bıraktıklarından" yâni herbir mal ve terekeye *"varisler kıldık." "Mevâlî"* kelimesi *"mevlâ"* nın çoğulu olup kendileriyle mîras bırakan arasındaki yakınlığa göre kendilerine terekeden pay ayrılan mîrasçılar, demektir. Mevâlî farz ve asabe sâhipleri ile diğer mîrasçılardır. Âyetin mânâsının; "Mevâlî", yâni mîrasçı kıldığımız her kavim için ana baba ve akrabalarının bıraktıklarından başka (şerîatlardaki) kavimlerin payından farklı belirli bir pay kıldık." şeklinde olması da câizdir.

"Yeminlerinizin bağladığı kimselere de hisselerini" mîrastan kendilerine düşen paylarını *"verin."* Yeminlerin bağladığı kimseler şu kişilerdir ki; böyle anlaşma yapanlardan biri öldüğü zaman diğeri onun malının altıda birine mîrasçı olurdu. Bu muâmele ***"Rahim akrabâları birbirlerine daha yakındır."*** (el-Ahzâb, 33/6) âyetiyle nesh edildi.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bir kimse, bir adam vâsıtasıyla müslüman olur da ona mîrasçı olacağı diyete mahkûm olursa diyetini ödeyeceği konusunda sözleşirse bu sahîh olur. Diyetini ödemesi gerekir. Hiç vârisi yoksa mîrâsını alır. Ancak zevi'l-erhâm, yâni akrabaları varsa onlardan sonradır.

Âyette akdin yeminlere isnâd edilmesi, akid esnâsında hep onlara dayanıldığı içindir: "Yeminlerinizin ahidlerini bağladığı kimseler" demektir.

"Çünkü, Allah" aralarında başkasının hissesini vermek ve vermemek fiillerinin de bulunduğu *"herşeyi görmektedir."* Bu ifâdede herkese payını vermeye teşvîk, vermemeye de tehdit vardır.

Bâzıları *"Yeminlerinizin bağladığı kimseler"*den maksadın dostluk akdi yapılanlar olduğunu, *"verin"* emrinden maksadın ise onlara yardım ve nasîhat etmek, samîmî bir arkadaşlık ve içten bir berâberlik olduğunu söylemektedir.

Şu halde herkesin mü'min kardeşine yardımcı olması, iki yüzlü ve düşmanca değil hâlisane bir şekilde iyiliklerini isteyerek dostluk etmeleri gerekir. Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Mü'minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve*

merhamette bir vücuda benzerler. Vücûdun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulur."[16]

İnsanlar birbirlerinin organları gibidir
Çünkü yaratılmış oldukları cevher birdir.
Senin bir organına bir dert getirecek olsa zaman
Diğer organlarında karar kalmaz hemân
Sen başkalarının derdine yanmazsan eğer
Sana insan denmiş, neye yarar, ne değer.

Şu halde kişi, kendisi için arzuladığı hayrı başkaları için de arzulamalı, zâhirî işlerde onlara nasîhat etmelidir. Çünkü nasîhat dînin direğidir. Mev'iza ile onların zâhirlerinden ve amellerinden eziyeti gerektirecek şeyleri izâle emeli, onlara rahmet ve şefkatle davranmalı, hiç kimseyi hoşuna gitmeyecek şeylerle anmamalıdır. Çünkü her insana bir melek tâyin edilmiştir. Başkalarına söylediklerini kendisine iâde eder. Kim olursa olsun hiç kimsenin düştüğü kötü duruma sevinmemelidir.

Sevinme kimsenin ölümüne
Yakında sıra gelecek kendine

İyi olsun, günahkar olsun, iyilik etmeye lâyık olsun veyâ olmasın herkese iyi davranarak sevgi beslemeli, onlardan gelecek eziyetlere tahammül etmelidir. Zaten insanın cevheri ancak böyle ortaya çıkar.

Sabır başlangıçta zehir gelir sana
Bal olur, sabır tabîat olunca insana.

Kendisine söven, cefa eden ve eziyet eden kimseye hakkını helal etmeli ve onların eziyetlerinden kurtulmaya tamah etmemelidir. Çünkü bu, muhaldir. Allah Teâlâ, insanların kendisi hakkındaki ileri geri sözlerinden dolayı dillerini kesmemişken, yaratılmış bir varlık, bir başka yaratılmışın bu tür sözlerinden nasıl selâmette olur?

Rivâyet edildiğine göre Musâ (a.s.): *"Allah'ım! Senden, bende bulunmayan vasıfların hakkımda söylenmemesini diliyorum."* diye duâ edince Allah Teâlâ ona: *"Ben bunu, kendim için bile yapmadım. Senin için nasıl yaparım?"* diye vahyetti.

Kişinin, insanların ihtiyaçlarıyla ve diğer önemli meseleleriyle ilgilenmesi gerekir. Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *"Kim sırf Allah için bir müslüman kardeşinin salâh ve faydasının bulunduğu bir ihtiyâcına koşarsa Allah'a bin sene hizmet etmiş gibi olur. Kim zorda kalmış birinin işini kolaylaştırır, gam ve kederini giderirse şüphesiz ki Allah, müslüman kardeşinin yardımına koştuğu müddetçe kulunun yardımındadır."*[17] Başka bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: *"Allah'ın*

bağışlamasını gerektiren davranışlarından biri de hiç şüphesiz müslüman kardeşinin gönlünü sevinçle doldurmandır."[18]

Şeyh Necmeddîn Kübrâ, bu âyeti şöyle tefsir ediyor: *"Yeminlerinizin bağladığı kimselere,"* yâni irâde ve dosdoğru bir ilticâ ile yeminleşerek, aranızda Allah için kardeşlik akdi cereyan etmiş bulunan kimselere, Allah Teâlâ'nın ilim ve hikmetiyle size emânet ettiği *"nasîblerini"* şeyhlik ve seyr ü sülûk şartlarına uygun olarak onlara nasihat edip iyiliğini isteyerek, güzel terbiye ederek, onlara özen göstererek ve faydalarını gözeterek *"verin." "Çünkü Allah herşeyi"* nereye ve kime emânet etmişse onu *"görmektedir."* Kıyamet günü emânetleri yerlerine verme konusunda hıyânet edenlerin aleyhine şâhitlik edecek, emânetleri size de soracak, emânete riâyet ettiğiniz için sizin lehinize şehâdet edecek ve size en güzel mükâfâtı ihsân edecektir."

İşte kâmil insanlar, emanetlere hıyanet etmezler. Bilakis onları, sâhiplerine, istîdatlarına göre teslim ederler. Bu konuda ehil olmayan kimselere de sır vermezler. Yoksa Rabbin sırlarına hıyânet etmiş olurlar. **Mevlana Celaleddin Rûmî** (k.s.) şöyle diyor:

Hak cânibinden içenler aşk kadehini
İlâhî sırları bilip gizlemişlerdir kendini
İşi sır öğrenmek olan kişinin
Ağzını dikip mühür vurmak gerekir.
Kilit gerekir gönlünde ilâhî sır olanın dudağına
Dudak sâkin, gönül yakın sevdiğine
Kulak, esrâr-ı ilâhiyye dinleyen kulaktır,
Susam çiçeği gibi yüz dili bırakıp dilsiz ol da;
Kimseye söyleme sultânın sırlarını
Avucundaki şekerle tatlandıramazsın denizin sularını
Su kuşundan başkası denize yaraşmaz
Kıymet bil, her şey her yere yakışmaz.

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ
وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ
بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ وَالّٰتِى تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا

34- Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve

koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itâatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi *(kimse görmese de namuslarını)* koruyucudurlar. Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve *(bunlarla yola gelmezlerse)* dövün. Eğer size itâat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Çünkü Allah yücedir, büyüktür.

"Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle" yâni Allah'ın basîret, azim, kuvvet, yiğitlik, geçimini sağlama, silah kullanma, cesurluk, hoşgörü, evlilik teklifinde öncelik, yazı yazma ve diğer akla gelebilecek üstünlük isteyen konularda ve bütün mutlulukları kendinde toplayan seçkin husûsiyetlerde erkekleri kadınlardan üstün kılması sebebiyle *"ve mallarından harcama yaptıkları için"* yâni kadınları nikahlarken mehir ve nafaka gibi konularda mallarından harcamaları sebebiyle -ki bu ifâde kadınların nafakasının erkeklere düştüğünün en bariz delîlidir.- *"Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur."* Yöneticilerin halkı idâre ettiği gibi erkekler de yararlı şeyleri emredip utanç verici olanları yasaklayarak kadınları yönetirler ve terbiyeleriyle ilgilenirler. Bu durum yukarıda zikredilen biri vehbî, diğeri kesbî iki illete bağlanmıştır.

Rivâyet edilir ki Ensar'ın ileri gelenlerinden Sa'd b. Rebî' (r.a.)'in hanımı Habîbe bint Zeyd b. Ebû Züheyr kocasına karşı hırçınlık edip kocası da onu tokatlayınca Habîbe'nin babası, kızını alıp doğruca Peygamber Efendimiz'e getirerek Sa'd'i şikayet etti. Hz. Peygamber (a.s) da: *"Biz de ona kısas yaparız."* buyurdu. Bunun üzerine işte bu âyet nâzil oldu. Hz. Peygamber (s.a.v): *"Biz bir şeye karar verdik, Allah başka bir şeyi murâd etti. Elbette Allah'ın murâdı daha hayırlıdır."* buyurdu ve kısası kaldırdı.[19] Tokat ve benzerleri için kısas yoktur. Kısas hükmü, cana kıymak ve ondan daha küçük bazı suçlar içindir ki bunlar fıkıh kitaplarında zikredilmektedir.

"Onun için sâliha kadınlar itâatkârdır" kadınlardan sâliha olanlar Allah'a itaatkâr kocalarının haklarına riâyetkârdırlar. "Gizli olanı korumayı emrederek, va'd ve vaîd ile buna teşvîk ederek ve buna muvaffak kılarak yâhût mehir, nafaka, koruma ve müdâfaalarını yerine getirmek için erkekleri mes'ûl tutarak Allah'ın kendilerini korumasına karşılık, gizliyi koruyucudurlar." Yâni kocalarının olmadığı zamanlarda korumaları gerekli olan namuslarını, mal ve evlerini korurlar.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilir: *"Kadınların hayırlısı, kendisine baktığında seni sevindiren, emrettiğinde itâat eden, yanında olmadığın zaman da malını ve nefsini koruyan kadındır."* Rasûlullah (s.a.v) bunu söyledikten sonra bu âyet-i celîleyi okumuştur.[20]

Hadisde malın kadına izâfe edilmesi, tasarrufta bulunma konusunda kocasının malının kendi malı hükmünde olduğuna işâret etmek içindir.

“Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin.” Hitap kocalaradır ve onlara kadınların yönetilmesinin yolunu göstermektedir.

“Havf”, yâni korku, endişe hoşa gitmeyen bir şey meydana geldiğinde ya da meydana geleceği zannı ile kalbde oluşan bir haldir. Korku ile bu iki durumdan biri kastedilir. Buna göre âyetin mânâsı: “İsyan edeceklerini ve size itâatten çıkacaklarını zannettiğiniz kadınlara öğüt verin.” Yâni, teşvik ederek ve korkutarak nasîhat edin şeklinde olur.

İmam Ebû Mansur şöyle diyor: “Öğüt, öyle bir sözdür ki katı kalpleri yumuşatır ve huysuz karakterleri rağbet ettirir. Öğüt herkese âkıbetini hatırlatarak yapılır.”

Öğüt ve nasîhatiniz fayda etmezse bundan sonra *“onları yataklarda yalnız bırakın.”* “Hecr”, kızgın bir şekilde terk etmek demektir. Yâni onlarla aynı yorgan altına girmeyin ve cinsî temasta bulunmayın mânâsında kullanılmıştır.

Eğer verdiğiniz öğüt ve yatakta yalnız bırakmanız fayda etmezse şiddetli, kırıcı ve yaralayıcı olmamak şartıyla *“dövün.”* Bu üç husus sırayladır. Adım adım yapılması gerekir.

“Eğer” ıslâh tedbirlerinin sonuncusu sayılan bu dövme sâyesinde *“size itâat ederlerse artık onların aleyhine”* azarlayıp kınamak ve eziyet etmek gibi *“başka bir yol aramayın.”* Artık onlara karşı koymayı bırakın, yaptıkları şeyleri hiç olmamış gibi değerlendirin. Çünkü *“Günahından tevbe eden hiç günahı olmayan gibidir.*[21] Allah’ın sizden üstünlüğü, sizin kadınlar üzerindeki kudretinizden daha *“yücedir,”* size hükmetme bakımından sizin kadınlara hâkimiyetinizden daha *“büyüktür.”* Şu halde Allah’tan sakının ve hırçınlıklarından döndükleri takdirde onları affedin. Çünkü siz de o kadar şanı yüce, gücü büyük olduğu halde Allah’a isyan edip sonra tevbe ediyorsunuz, O da tevbenizi kabul buyuruyor. Bu bakımdan size karşı suç işleyeni bundan vazgeçince affetmeniz size daha çok yaraşır.

“eş-Şir’a” ve şerhinde şöyle denilmiştir: “Bir kimse hanımının bir günâhına, yâni fasıklık, yalancılık ve bâtıla meyline vâkıf ve muttalî olursa onu boşar. Ancak onsuz yaşamaya dayanamazsa boşamaz.

Rivâyet edilir ki bir adam Rasûlullah (s.a.v.)’e gelip: “Yâ Rasûlallah! Öyle bir hanımım var ki kendisine dokunan eli reddetmiyor.” diye dert yanınca: *“Onu boşa!”* buyurdu. Adam “Evet ama onu seviyorum.” deyince karısını boşadığı takdirde peşine takılıp kendisinin de onun gibi bozulacağından korkarak: *“O zaman nikahın altında tut, boşama.”* buyurdu.[22] Adamın kalbi daralsa da nikahın devâmı sayesinde bozulmasını önlemeyi daha uygun gördü. Erkeklerin hoşlarına gitmeyen bâzı şeylere tahammül etmeleri gerekir. Ancak bir kişiye “deyyûs” olmak yakışmaz! Nitekim âriflerden biri şöyle demiştir:

Balığın karnına düşmek daha iyidir.
Arsız kadının eline düşmekten.

Bir âlim şöyle derdi: Kadının bir eziyetine katlanmak, aslında yirmi eziyetinden

kurtulmak demektir. Bir eziyete katlanınca çocuğunuzu tokattan, tencerenizi kırılmaktan, buzağınızı dayaktan, kedinizi itilip kakılmaktan yâni tabaklardaki artıklardan ve kırıntılardan mahrum bırakılmaktan kurtarmış olursunuz. Elbiseniz yanmaktan, misafirleriniz de bırakıp gitmekten kurtulur.

Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Hepiniz çobansınız. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz."*[23]

Yine şöyle buyurmuştur: *"Kocası kendisinden râzı olduğu halde ölen kadın cennete girer."*[24]

Yine şöyle buyurmuştur: *Dünyâda hiçbir kadın eşine eziyet etmez ki hûrilerden olan eşi ona şöyle çıkışmasın: "Allah canını alsın. Ona eziyet etme. O senin yanında misâfirdir. Yakında seni bırakıp bize gelecek!"*[25]

Allah Teâlâ erkekleri kadınlara yönetici kılmıştır. Çünkü kadınların varlığı, erkeklerin varlığına tâbîdir. Erkekler asıl, kadınlar ise bu aslın fer'leridir. Ağaç çekirdekten yaratıldığından meyvenin fer'i olduğu gibi kadınlar da erkeklerin kaburga kemiklerinden yaratılmışlardır. Havvâ yaratılmadan evvel Âdem (a.s)'ın bir kaburga kemiğinde iken Âdem (a.s) ona sâhip olmuş ise, erkekler de gerek din, gerekse dünyâ işlerinde kadınların çıkarına olan durumlarda yöneticidirler. Allah Teâlâ: ***"Kendinizi ve âilenizi ateşten koruyun."*** (et-Tahrîm, 66/6) buyurmuş, halifeliğe ve peygamberliğe kâmil olarak istîdâdlı olmayı erkeklere tahsis etmiştir. Dolayısıyla üreme ve neslin devâmı için erkeklerin varlığı asıl, kadınlarınki ise onların varlığına tâbi durumundadır. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Erkeklerden kemâle erenler çoktur. Kadınlardan ise ancak Fir'avn'un hanımı Âsiye binti Müzâhim ve Meryem binti İmran dışında kemâle eren yoktur. Aişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü ise tiridin, diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."[26]

Bununla berâber onların kemâli hâlifelik ya da peygamberliğe uygun olacak seviyeye ulaşmamıştır. Onların kemâli, erkeklere nisbetle değil, kadınlara nisbetledir. Çünkü erkeklere nisbetle akılları ve dinleri eksiktir. Hz. Peygamber (a.s), Âişe (r.a) hakkında: *"Dininizin üçte ikisini bu Humeyrâ'dan alın."*[27] buyurmuştur. Bu yine de erkeklere nisbetle eksikliktir. Çünkü bütün dininizi O'ndan alın buyurmamıştır. Fakat kadınlara nisbetle bir kemâldir. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın: ***"Erkeğe kadının payının iki misli."*** (en-Nisa, 4/11) âyeti kaidesince kadının dindeki payı üçte birdir. Kemâli ise üçte ikidir. Ancak bu, bir erkeğe iki kadının payının düştüğü durumda geçerlidir. Bu değerli tefsiri derleyen fakir **(İsmâil Hakkı Bursevî)** der ki:

Mert insan gerektir ki gayret ede
Tarîkat-ı aliyyede nam ve nişânı gayret ola.
Çünkü mertlik kâmiller sözü etmekle olmaz

Zira teni güzel olana güzel denmez
Kemâl ehli kadın ricâlden sayılır
Eksik adam eksik kadın gibi sayılır.

وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَماً مِنْ اَهْلِهِ وَحَكَماً مِنْ اَهْلِهَاۚ
اِنْ يُرٖيدَٓا اِصْلَاحاً يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَاۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٖيماً خَبٖيراً ﴿٣٥﴾

35- Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Eğer barışmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

Âyette geçen “şikâk” kelimesi, muhâlefet demektir, çünkü arası açık olan eşlerden herbiri diğerine meşakkat verecek şeyleri ister ya da herbiri diğerinin bulunduğu taraftan başka taraftadır.

Ey hâkimler! *“Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız,”* yâni aralarında bir anlaşmazlık çıkmasından korkar, böyle birşey olduğunu bilir, yâhut tahmin eder de bu hırçınlığın hangisinden kaynaklandığını bilemezseniz aralarını bulmak için karıyla kocaya, *erkeğin ailesinden* hakemlik ve arabulucuğa elverişli, âdil, erkek *“bir hakem ve kadının ailesinden”* aynı vasıfları hâiz diğer *“bir hakem gönderin.”* Çünkü akrabalar, birbirlerinin gizli hallerini daha iyi bilir, aralarının düzelmesini ve iyi yaşamalarını daha çok ister, onları daha çok teskin ederler. Çünkü eşler onlara itimat ederler ve gönüllerinde birbirlerine taşıdıkları sevgi ve öfkeyi onlara açıklarlar.

“Eğer” karı koca *“barışmak”* yâni aralarındaki anlaşmazlığı gidermek *“isterlerse Allah aralarını bulur.”* Hakemlerin güzel gayreti sayesinde karı kocanın anlaşmasını, birbirine ısınmasını sağlar, içlerine muhabbet ve şefkat tohumları atar. Burada elde etmek istediği şey hakkında niyetini hâlis tutan kimseyi Allah’ın bu arzusuna ulaşmaya muvaffak kılacağına tenbîh vardır.

İbn Abbas (r.a.) der ki: Anlaşmazlık bulunduğunu kesin olarak bilmek, hakem göndermeye mâni değildir. Çünkü hakem, bu anlaşmazlığın bilfiil var olduğunu anlamak için değil, anlaşmazlığı gidermek maksadıyla gönderilir.

“Şüphesiz Allah” zâhir ve bâtın *“her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”* Dolayısıyla anlaşmazlığı kaldırıp yerine uzlaşmayı nasıl koyacağını da bilir.

Âyette arabuluculuk teşvik edilmektedir. Rasûlullah (s.a.v): *“Size namazın, orucun ve zekâtın derecesinden daha üstün bir ameli bildireyim mi?”* buyurunca oradakiler: “Evet, yâ Rasûlallah” dediler. Hz. Peygamber (s.a.v): *“İnsanların arasını düzeltmektir”* buyurdu.[28]

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v): *“Din nasîhattır.”* buyurdu ve bunu üç kez tekrarladı. Oradakiler: “Kimin için nasîhattır, ya Rasûlallah?” dediklerinde Efendimiz: *“Allah, Rasûlü, Kitabı, mü’minlerin yöneticileri ve tüm mü’minler için nasîhattır.”*

buyurdu.[29]

Allah Teâlâ için nasîhat, Allah'a îman edip O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak, emrettiklerini yapıp yasakladıklarından kaçınmak ve insanları buna çağırıp yol göstermek demektir. Rasûlü için nasîhat, onun sünnetiyle amel etmek ve insanları buna çağırmaktır. Kitâbı için nasîhat, ona iman etmek, okumak, içindekilerle amel etmek ve insanları buna çağırmaktır. Mü'minlerin yöneticileri için nasîhat, onlara silahla baş kaldırmamak, âdil ve insaflı olmaları için dua etmek ve insanlara da aynı yolu göstermek demektir. Bütün mü'minler için nasîhat ise kendin için arzuladığın şeyleri onlar için de arzulaman, aralarını bulman, onları terketmemen ve iyilikleri için duâ etmendir.

Şüphesiz arabulucular, fesatçıların aksine insanların en hayırlılarıdır. Zira fesatçılar insanların en şerlileridir. Çünkü yeryüzünde fesat ve tefrika çıkarmaya, fitneyi aradan kaldırmak yerine, uyandırmaya çalışırlar. Nitekim şöyle bir hadîs-i şerif vârid olmuştur. *"Fitne uyumaktadır. Onu uyandırana Allah lânet etsin."*[30]

Gücün yetiyorsa, onunla oturma kaç
Çünkü o, uyuyan fitneyi uyandırır.

İnsanları kıracak ve üzecek sözleri ondan ona taşıyanlar da bu fesatçılardandır. Akıllı olanlar bu gibilerin sözlerine itibar etmez.

Adamın biri arkamdan beni ayıplayarak bir söz söyleyip geçti.
Onu duyan bir dost, o lafı bana getirince iş beterleşti.
Adamın biri çıkarıp okunu bıraksa üstüne yolun
Ne vücûdun incinir o oktan ne de acı çeker kolun
Ama sen o oku yerden alıp bana doğru atarsın
Böylece de bir tarafımı kırar ya da yaralarsın.

Hakk'a vâsıl olmuş bir şeyh ile tembel bir mürid arasında anlaşmazlık baş gösterdi mi, ileri sürdükleri şeyleri dinleyip hallerini iyice araştırmak için, biri mûteber şeyhlerden, diğeri de mûteber sâliklerden iki aracı *gönderin. Eğer* bu zâtlar, aralarını bulmanın hayırlı olacağını düşünerek *bunların arasını düzeltmek isterlerse Allah mürîd bakımından irâde ve şeyh bakımından terbiye ile aralarını bulur. Şüphesiz Allah,* onların hallerini *en iyi bilen* ve âkıbetlerinin ne olacağından *haberdar olandır.* Dolayısıyla gerek şeyhe, gerekse mürîde, aleyhine ve aleyhlerine olan şeyleri takdîr buyurmuştur. Burası, **Şeyh Necmeddin Kübrâ** (k.s)'nın *et-Te'vîlât* adlı eserinden alınmıştır.

Bu ifâdelerden ayrılık ve anlaşmazlığın avam mü'minler arasında meydana geldiği gibi kâmiller arasında da olabileceği anlaşılmaktadır. Ancak onların zâhirî ihtilafları,

manevî olarak ittifak etmelerine mâni değildir. İlâhî hikmet bunu gerektirmektedir. Bu gibi konuların sırrını herkesin aklı kavrayamaz. **Mevlânâ Celâleddin Rûmî** (k.s) velîlerin ve kâmillerin berâberliği konusunda şöyle demektedir:

İki dost veliyy-i kâmili bir arada görürsen eğer
İkisi hem birdir, hem de altı yüz bin olurmuş meğer
Onların misâli, bir denizin üstündeki bin dalgadır
Hepsi birdir ama, sanki deniz başka, dalga başkadır
Tefrika, yâni farklılaşma hayvânî ruhtadır
Birlik ve berâberlik ise insânî ruhtadır
Mü'minlerin sayıları çoksa da birdir îmânları
Cesedleri muhtelif ise de birdir canları.

Hâsılı bütün ehl-i hak, tek bir nefistir. Beşeriyetten kaynaklanan ayrılık ve anlaşmazlık ise her yönden ve cihetten mânâda bir olmalarına ters gelecek bir sebep değildir.

---

[13]. *Irâkî*, Muğnî, I, 83
[14]. *Münâvî*, VI, 224
[15]. *Buhârî*, Nikâh 45; *Müslim*, Nikâh 38
[16]. *Buhârî*, Edeb 27; *Müslim*, Birr 66; *Müsned*, IV, 270
[17]. *Irâkî*, Muğnî, II, 208
[18]. *Münâvî*, II, 542
[19]. *İbn Hacer*, Kâfî, II, 506
[20]. *İbn Kesîr*, I, 491
[21]. *İbn Mâce*, Zühd, 30
[22]. *Ebû Dâvûd*, Nikâh 3; *Nesâî*, Talâk 34
[23]. *Buhârî*, Cuma 11; *Müslim*, İmare 20; *Ebû Dâvûd*, İmare 1,13; *Tirmizî*, Cihâd 27; *Müsned*, II, 5, 54, 55
[24]. *Tirmizî*, Radâ' 10; *İbn Mâce*, Nikâh 4
[25]. *Tirmizî*, Radâ' 19; *İbn Mâce*, Nikâh 62; V, 242
[26]. *Buhârî*, Enbiyâ 32; *Müslim*, Fedâilü's-Sahâbe 70.
[27]. *Aclûnî*, I, 449
[28]. *Ebû Dâvûd*, Edeb 58; *Tirmizî*, Kıyâme 56; *Müsned*, VI, 444
[29]. *Müslim*, Îman 108
[30]. *Aclûnî*, II, 108

ALLÂH’IN SEVMEDİĞİ KİMSELER

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِه۪ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِي
الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ
وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّب۪يلِۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًاۙ ﴿٣٦﴾ اَلَّذ۪ينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ
النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ۜ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِر۪ينَ
عَذَابًا مُه۪ينًاۚ ﴿٣٧﴾ وَالَّذ۪ينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ
بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَر۪ينًا فَسَٓاءَ قَر۪ينًا
﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ
اللّٰهُۜ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَل۪يمًا ﴿٣٩﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍۚ
وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْرًا عَظ۪يمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ
اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَه۪يدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰٓؤُ۬لَٓاءِ شَه۪يدًاۜ ﴿٤١﴾
يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوّٰى بِهِمُ الْاَرْضُۜ
وَلَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَد۪يثًاۚ ﴿٤٢﴾

36- Allah’a ibâdet edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabâya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara *(köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine)* iyi davranın; Allah kendini beğenen ve dâimâ böbürlenip duran kimseyi sevmez.

37- Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah’ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.

38- Allah’a ve âhiret gününe inanmadıkları halde mallarını, insanlara gösteriş için sarfedenler de *(âhirette azaba dûçâr olurlar)*. Şeytan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!

39- Allah’a ve âhiret gününe îman edip de Allah’ın kendilerine verdiğinden *(O’nun yolunda)* harcasalardı ne olurdu sanki! Allah onların durumunu hakkıyle bilmektedir.

40- Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. *(Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülük ise, onun cezâsını adaletle verir.)* İyilik olursa onu katlar *(kat kat artırır)*, kendinden de büyük mükâfat verir.

41- Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak!

42- Küfür yoluna sapıp peygamberi dinlemeyenler o gün yerin dibine batırılmayı temenni ederler ve Allah'tan hiçbir haberi gizleyemezler.

"Allah'a ibâdet edin." İbâdet, sırf Allah emrettiği için bir şeyi yapmak, yâhut terketmektir. Dolayısıyla kalbin ve organların bütün amelleri ibâdete dâhildir. *"O'na"* put veya put dışında *"hiçbir şeyi"* açık olsun, gizli olsun -ki birincisi küfür, ikincisi riyâdır- şirkin hiçbir çeşidiyle *"ortak koşmayın."*

"Ana babaya iyilik edin." İyilik edilecekler sayılırken ana baba ile başlanmıştır. Çünkü onların hakkı, insan haklarının en büyüğüdür. Onlara iyilik etmek, hizmetlerini üstlenmek, onlara karşı sesini yükseltmemek, sert konuşmamak, isteklerini yerine getirmek için koşuşturmak ve gücü yettiği kadar onlar için harcamada bulunmak demektir. *"Akrabâya,"* kardeş, amca, dayı vb. yakınlara zenginlerse sıla-i rahimde bulunarak ve merhamet ederek, fakirlerse mîrastan vasiyyet ederek ve onlara güzellikle infakta bulunarak iyilik edin. *"Yetimlere"* onlar için en yararlı olan şeyleri harcayarak, yâhut vasîsi ise mallarının idâresini üstlenerek iyilik edin. *"Yoksullara,"* hibelerle, sadakalarla, yemek yedirerek yâhut güzellikle geri çevirerek iyilik edin.

"Yakın komşuya," yâni komşulardan yakın olanlara yâhut yakın olmanın yanında nesep veya din bağı bulunanlara iyilik edin. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: *"Canım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki komşu hakkını, sâdece Allah'ın kendisine merhamet eylediği kişiler yerine getirebilir. Bunlar da pek azdır. Komşunun hakkı nedir, biliyor musunuz? Muhtaç olduğunda ihtiyacını giderirsin, borç istediğinde verirsin, başına hayırlı bir iş gelirse tebrik edersin, başına bir kötülük geldiğinde ta'ziyede bulunursun, hastalandığında ziyaretine gidersin, öldüğünde de cenazesini kaldırırsın."*[31]

"Uzak komşuya" yâni komşulardan uzak olana yâhut akrabâlığı bulunmayana iyilik edin. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *"Üç çeşit komşu vardır: Birincisi komşuluk hakkı, akrabalık hakkı ve müslümanlık hakkıdır. İkincisi komşuluk hakkı ile müslüman olma hakkıdır. Üçüncüsü ise sâdece komşuluk hakkı olan komşulardır ki bu ehl-i kitaptan olan komşudur."*[32]

"Yakın arkadaşa", öğrencilik, iş, meslek ve yolculuk gibi güzel işlerdeki dostunuza iyilik edin. Çünkü o size arkadaşlık etmiş ve yanınızda bulunmuştur. Bir mescidde, bir mecliste, daha az bir süre berâber olduğun kimsenin bile bu hakkına riâyet edip unutmaman ve bunu iyilikte bulunmak için vesîle kılman gerekir.

"Yolcuya" iyilik edin ki o, memleketini ve malını bırakarak sefere çıkan kişidir. Ona iyilik etmek ise, onu barındırıp azığını temin etmekle olur. Yâhut da yolcu size misafir olarak gelen konuktur. Onun hakkı üç gündür. Üç günden sonrası sadaka sayılır. Misafirin bir yerde ev sâhibi kendisini çıkarmak zorunda kalacak kadar kalması helal

olmaz. *“Ellerinizin altında bulunanlara,”* köle ve cariyelere iyilik edin. Onlara iyilik, onları eğitmek, güçlerinin üzerinde iş yüklememek, günboyu çok fazla çalıştırmamak, sert sözlerle kalplerini kırmamak, bilakis onlara güzel davranmak, ihtiyaçları kadar yemek ve giyecek vermek demektir. Bazıları, bütün hayvanların da “eller altında bulunanlara” dâhil olduğunu, onlara da durumlarına uygun olarak iyi davranmanın büyük bir ibâdet olduğunu söylemiştir.

“Allah”, büyüklenen, akrabalarına, komşu ve dostlarına burun kıvırarak *“kendini beğenen ve”* kendisine yaraşmayacak şekilde *“dâimâ böbürlenip duran”* onlara karşı kibirlenen ve haklarına riâyet etmeyen *“kimseyi sevmez.”* “Allah’ın nîmetlerine böbürlenip şükretmeyenleri sevmez” şeklinde de tefsir edilmiştir.

Allah Teâlâ Mûsâ (a.s)’a şöyle buyurdu: “Ya Mûsâ! Ben, kendimden başka ilah olmayan Zât’ım. Sâdece bana kulluk et, benim hiçbir ortağım yoktur. Kim benim hükmüme rıza göstermez, nimetlerime şükretmez, belalarıma sabretmez, verdiklerime de kanaat etmezse benden başka bir Rabbe kulluk etsin.

Ya Mûsâ! Eğer şu Bana secde edenler olmasaydı gökten bir damla bile yağdırmaz, yeryüzünde bir ot bile bitirmezdim. Bana hâlisane kulluk edenler olmasaydı beni inkar edenlere göz açıp kapatacak kadar bile mühlet vermezdim. Nîmetlerime şükredenler olmasaydı, yağmuru havada tutardım.

Ya Mûsâ! Tevbekarlar olmasaydı, günah işleyenleri yerin dibine batırırdım. Salihler olmasaydı kötüleri helâk ederdim.”[33]

Bil ki kulluk, emir ve yasaklarına uyarak sâdece Allah’a ibâdet etmen ve O’nunla berâber ne dünyâdan, ne de ukbâdan hiçbir şeye kulluk etmemendir. Çünkü Allah’a bir şeyden korkarak yâhut bir şeye tamah ederek ibâdet edersen gerçekte o şeye ibâdet etmiş olursun. Kulluk, dünyâyı da ukbâyı da terk edip nimetlere şükrederek, belalara da sabrederek kazâ-i ilahînin akışına teslim olarak Mevlâ’yı yine Mevlâ ile istemektir. Şu halde Allah’ın insanı istediğine kavuşturması için hâlis tevhid ve şirki terketmek gereklidir. Bir ârif şöyle diyor:

Varlık mülkünü “Lâ ilâhe” nefyiyle mahveyle!
Ta ki Hak Pâdişah’ın mülkünü göresin hakkıyla
Maksûdun olan Hak’tan gayrı her zerreye
“Lâ” kılıcını çek ki mâbud gibi girmeye devreye
Arş ve ferşi titreten gönülden bir “lâ” ile
Îman bakâya erer, geçip dünyâdan fenâ ile
“Lâ” nefyi seni senlikten kurtarır
Hudâ ile âşina eyler Hakk’a vardırır.

Çünkü sen kendini kaldırdın aradan
Îman köşkünün kapısını yaptın yukarıdan.

Maksad hasıl olup âbid, Mâbûd'una ulaştığında, ana babasına, yakın akrabasına yetimlere, yoksullara ve âyette zikredilen diğer gruplara yaptığı iyilik düzgün olur. Çünkü ihsân, yâni yaptığını iyi ve güzel yapmak, ***"O yarattığı her şeyi güzel yapmıştı."*** (es-Secde, 32/7) âyeti gereğince Allah Teâlâ'nın sıfatlarındandır. Kötülük yapmak ise ***"Şüphesiz ki nefis, dâimâ kötülüğü emredicidir."*** (Yûsuf, 12/53) âyeti gereğince insanın sıfatlarındandır. Şu halde ***"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her kötülük de kendi nefsindendir."*** (en-Nisâ, 4/79) âyetinde buyurulduğu gibi, Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanıp nefsinin ahlakından fânî olmadıkça kuldan ihsân, iyilik sâdır olmaz.

Burada ayrıca ubûdiyetin şartının Allah'a tamamen yönelip mâsivâdan yüz çevirmek olduğuna işâret edilmektedir. Ki böylece insan rubûbiyet hazretine ulaşıp O'nunla kendinden fânî ve O'nunla bâkî olup; O'nun ihsânı ile şirksiz ve riyâsız ana babaya ve diğerlerine karşı muhsin olarak, iyilik ederek ubûdiyeti yerine getirir. Çünkü şirk ve riyâ nefsin kalıntılarındandır. Bu sebeple âyetin sonunda Allah Teâlâ ***"Şüphesiz ki Allah, kendini beğenen ve dâimâ böbürlenen kimseyi sevmez"*** buyurmuştur.

Kendini beğenmek ve böbürlenmek, nefsin sıfatlarındandır. Allah Teâlâ ise ne nefsi ne de sıfatlarını sever. Nefis de Allah'ı sevmez. Nefis dünyâyı, dünyânın süslerini ve ona uygun şeyleri sever. Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Âdemoğlunda şirk, karanlık gecede sapasağlam bir kaya üzerindeki karıncanın yürüyüşünden daha gizlidir."*[34] Kim bir mahlûka zararından korkarak yâhut ondan gelecek menfaate tamah ederek hizmet ederse işine şirk karıştırmış olur.

Hakk'ın yazdığı yokluğu O'ndan başka kim bilebilir?
Abdestsiz kıldığın namazı kim nereden bilebilir?
Kolaydır riyâ hırkası dikmek Hak'tan başkasına
Eğer gücün yetiyorsa riyâ yap Hakk'ın zâtına
Hak'tan başkasına varıyorsa eğer senin yolun
Seccâden atıp üstüne yayılır da mahvolursun.

Allah Teâlâ: ***"Yaptıkları her işi ele alır da toz duman ederiz."*** (el-Furkan, 25/23) buyurmuştur. Yâni, Allah rızâsından başka gâyeler için yaptıkları amellerin sevâbını iptal eder ve güneş ışığında görülen tozlar gibi toz duman ederiz.

Bir adam Hz. Peygamber (a.s)'a gelerek: "Ya Rasûlallah! Ben Allah rızâsına ulaşmak için sadaka veriyorum hem de sadaka verdiğim için hakkımda iyi şeyler söylenmesini istiyorum." deyince ***"Kim Rabb'ine kavuşmayı arzu ediyorsa"*** yâni kim Allah Teâlâ'nın huzuruna çıkmaktan korkuyor ve O'nun sevâbını istiyorsa ***"salih amel yapsın ve Rabbine ettiği ibâdete hiç kimseyi ortak etmesin."*** (el-Kehf, 18/110) âyeti nâzil

oldu.[35] Allah Teâlâ bize de size de ihlas nasip eylesin.

اَلَّذ۪ينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
مِنْ فَضْلِه۪ۜ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِر۪ينَ عَذَاباً مُه۪يناًۚ ﴿٣٧﴾

37- Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.

"Bunlar" her türlü ayıplamayı hak eden, kendilerine ihsan edilen şeylerde *"cimrilik eden ve insanlara da"* kendilerine ihsan edilen şeylerde *"cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini"* mal ve zenginliği *"gizleyen kimselerdir." Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık."* Burada zamir kullanacak yerde "kâfirler" denilerek açık isim kullanılmıştır. Bunun sebebi ise bu durumda olanların Allah'ın nimetini inkâr edip nankör olduklarını bildirmek içindir. Allah'ın nimetlerine nankörlük edenler için kendileri cimrilikle ve gizleyerek nimeti aşağıladıkları gibi onları da alçaltıcı bir azab vardır.

Bu âyet, ensârâ gûyâ nasîhat ederek: "Mallarınızı infak etmeyin, korkarız ki bu gidişle fakir düşeceksiniz." diyen bir grup yahûdî hakkında nâzil olmuştur.

وَالَّذ۪ينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَر۪يناً فَسَٓاءَ قَر۪يناً ﴿٣٨﴾

38- Allah'a ve âhiret gününe inanmadıkları halde mallarını, insanlara gösteriş için sarfedenler de *(âhirette azaba dûçâr olurlar)*. Şeytan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!

"Mallarını" Allah rızâsına ulaşma arzusuyla değil, *"insanlara gösteriş için",* övünmek için; amma cömert adam, ne kadar da eli açık desinler diye *"sarfederler."* Cimrilik ile malı gereksiz yere harcamak demek olan isrâf, ifrât ve tefrîtin iki ucu olduklarından çirkinlik ve kötülenip kınanmayı gerektirme konularında birbirine denktirler. Onun için Allah onları da yerme ve tehdide ortak kılmıştır.

"Allah'a ve âhiret gününe inanmazlar" ki, mal infâkı sebebiyle O'nun rızâ ve sevâbını elde etsinler. Bunlar mallarını Allah Rasûlü (s.a.v)'ne düşmanlıkta harcayan Mekke müşrikleridir. *"Şeytan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!"* Yâni şeytan ve yardımcıları onları böyle çirkin davranışlara ittiği ve güzel gösterdiği için ne kötü birer arkadaş ve dostturlar.

وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلٖيمًا ﴿٣٩﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُۜ

39- Allah'a ve âhiret gününe îman edip de Allah'ın kendilerine verdiğinden *(O'nun yolunda)* harcasalardı ne olurdu sanki! Allah onların durumunu hakkıyle bilmektedir.

"Onlara" yâni bu mezkûr gruplara *"ne olurdu sanki Allah'a ve âhiret gününe îman edip de Allah'ın kendilerine verdiği rızıktan"* Allah rızâsına ulaşmak maksadıyla *"harcasalardı."* Çünkü burada Allah'a ve âhiret gününe inanmanın zikredilmesi, harcamaların da elbette O'nun rıza ve sevabına ulaşmak için olmasını gerektirir. Yâni, "Allah'a inanma ve O'nun yolunda harcama konusunda aleyhlerine olan nedir?" Bu ifâde, menfaatlarının nerede olduğunu bilmemeleri ve bir şeye mâhiyetinin aksine bir şekilde inanmalarından dolayı onları kınamaktadır. Belki onda kendilerine büyük faydalar bulunduğunu bilmelerine vesile olur diye cevap talebi, onları tefekküre teşvik edecek sûrette sevk olunmaktadır. Kendisine hiç bir zararı dokunmayacak olan bir şeye dâvet edilen birinin ihtiyâten dahi olsa, bu dâvete icâbet etmesi gerektiğine, dâvet edilen şeyde sayılamayacak kadar menfaat olduğu zaman ise durumun nasıl olacağına dikkat çekmektedir.

"Allah, onların" gerçek *"durumlarını hakkıyla bilmektedir."* Bu onların cezâlandırılacağına dâir tehdiddir. Allah Teâlâ bununla şakîlerin niyetlerinin aşağılığını, dar görüşlülüklerini, şu âdî dünyânın azıcık nimetleriyle yetinip uhrevî makamlardan mahrum kaldıklarını, elde ettikleri dünyâlığı da Hakk'ı ve rızâsını talep etmek için değil, gereksiz yerlere harcadıklarını haber vermektedir.

Her kimin ki cömertlikten şudur maksadı
Dünyâda artsın şöhreti, duyulsun adı
Fazîlet, cömertlik ve kerem bir memlekettir
Ancak o zâtın kapısı o memleketten dışardadır.

Hikmet ehlinden biri şöyle demiştir: "Tâatleri görsünler, duysunlar diye yapan kimsenin durumu, kesesine çakıltaşı doldurarak çarşıya çıkan adama benzer. İnsanlar: "Şu adamın kesesi ne kadar da dolu!" derler ama bu kese ona, insanların bu sözünden başka fayda sağlamaz. Bu keseyle bir şey satın almak istese kendisine hiç bir şey verilmez. İşte görsünler ve duysunlar diye amel edenler de böyledir."

Hâmid el-Leffâf şöyle diyor: "Allah Teâlâ birini helak etmek isteyince onu üç şeyle cezâlandırır:

1- Ona ilim nasip eder, fakat âlimler gibi amel etmesini engeller.

2- Ona sâlihlerle berâber olmayı nasîb eder, ama onların haklarını bilmekten alıkor.

3- Ona ibâdet ve tâât kapısını açar, fakat ihlası ondan men' eder. Bütün bu anlatılanlar ise sırf niyeti kötü, kalbi bozuk olduğu için başına gelir. Çünkü niyeti sahîh olsaydı, Allah Teâlâ ona hem ilminden faydalanmayı, hem sâlihlerin haklarını bilmeyi, hem de

ihlasla amel etmeyi nasip ederdi.

Riyâsız, ihlasla amel ne güzeldir.
Sâdece içi boş post, hayvan değildir.
Belindeki zünnar ne, sırtındaki hırka ne?
Hırkayla zünnârı örtüp halkı kandırırsın kendine

Şu halde insanın infakında ve diğer amellerinde gösterişten kurtulması, cimri değil cömert olması gerekir. Çünkü malın şükrü, onu Allah yolunda harcamaktır.
Şeyh Feridüddîn Attar (k.s.) şöyle der:

Yoksul ve fakirin elinden tutmayan zengin
Gayret-i ilâhiyye sebebiyle beladan kurtaramaz kendin

Hâfız'ın şu sözü de buna uygun düşmektedir:

Düşün ki yerle bir oldu Karun'un hazînesi
Bilesin ki onun sebebi fakirlerin hakkını ihmal etmesi.

İnsan cimri olduğu halde bir de başkalarına cimri olmayı emrediyorsa bu günah üstüne günahtır.
"el-Keşşaf" müellifi **Cârullah Zemahşerî** şöyle demiştir: "Biz cimrilik illetine tutulmuş öyle insanlar gördük ki, bir kimsenin başkasına cömertlik ettiğini duysalar sanki kervanı yağmalanmış ya da hazînelerine girilmiş gibi bundan sıkıntı duyar; böyle bir şeyin olmasına tasalanarak gözleri fal taşı gibi açılır, yerinden doğrulur, telaşlanır ve gözü kayardı.
Böylelerine her zaman rastlanır. Hem kendileri vermezler, hem de güçleri yetse, verenlere mâni olurlar. Hasılı bu tipler, köprü inşa ettirmek, kuyu kazdırmak gibi hayırlara yönelenleri engellemeye çalışırlar. Bu onların son derece âdî ve dar görüşlü olmalarından, şükretmemelerinden kaynaklanmaktadır. Zaten alçak insanlar, ancak kendi karakterlerine uygun davranışlar sergilerler.

Zaman alçak adamı zengin yapar
Öylesi de fakire sıkıntı verir hevâsına tapar
Kendini yüksek görüp çevreye hava basar
O da yetmez kendinden aşağıda olanların üstüne basar.

Bişr b. Hâris el-Hafî diyor ki: "Cimriye bakmak, kalbi katılaştırır. Dolayısıyla onunla birlikte oturmaktan ve arkadaşlık etmekten uzak durmak lâzımdır."

Komşu olacaksan birine eğer

Cömert kişiler komşuluğa değer
Biriyle istişâre edeceksen eğer
Müşâvirin hakîm olmalıymış meğer.

Cömertlikte hem din, hem dünyâ hem de âhiret bereketi mevcuttur. Anlatıldığına göre bir mecusî yüz dinar tasadduk etti. Bunu gören Şiblî: “Bu sadakanın sana faydası olmaz.” dedi. Bunu duyan mecusî göğe bakarak ağladı. Birden üzerine yeşil bir yazıyla şu beyitlerin yazılı olduğu bir kağıt düştü:

Ebedîlik yurdudur, hoşgörünün mükafatı
Eman bulmadır, o şiddetli günün korkusundan
Hiçbir ateş yakmaz çünkü cömert olanı
Bu cömert, olsa bile mecûsilerden.

Yani Allah Teâlâ cömert birini kafir ise îmân etmeye, mü’min ise tâatini artırmaya ve onları ihlasla yapmaya muvaffak kılar. Böylece yüce derecelere yükselir ve en yüce Rabbi’ni müşâhade etmeye lâyık hale gelir.

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍۚ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ
مِنْ لَدُنْهُ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

40- Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. ***(Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülük ise, onun cezâsını adaletle verir.)*** **İyilik olursa onu katlar** ***(kat kat artırır)*****, kendinden de büyük mükâfat verir.**

“Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez.” Zerre kadar eksiltmez, cezâyı da artırmaz. Zerre, nerede ise görülemeyecek kadar küçük kırmızı bir karınca cinsidir. Yâhut toprağın çok küçük parçalarıdır. Yahut da evde güneş ışığında görünen dağınık toz zerrecikleridir ki mübâlağa mânâsına bu daha uygundur. Bu ifade, hiç haksızlık olmadığını göstermektedir. Çünkü azı olmayınca çoğu hiç olmaz. Az, çoğa dâhildir.

“İyilik olursa onu” yâni bu zerre kadar olan nesne bir iyilik olursa onun sevâbını *“katlar.”* Çünkü, bir namazın iki namaz kılınması gibi iyiliğin bizzat kendisinin katlanması mâkul değildir. Bu iyiliği yapana, yaptığı amele karşılık vaad ettiği mükâfâttan fazla olarak *“kendinden de büyük mükâfat”* bol ihsân *“verir.”* Bu mükâfâta ecir adının verilmesi, ecre tâbi ve onun üzerine ziyâde olmasındandır.

*“et-Teysîr”*de şöyle denilmiştir: Allah, dünyâyı ve dünyâdakileri “az” olarak adlandırırken bu ihsânı “büyük” olarak adlandırdığına göre Allah’ın “büyük” olarak vasıflandırdığı şeyin ne kadar olduğunu kim bilebilir?

Rivâyet olunduğuna göre *“Kıyâmet günü bir kul getirilir ve bir münâdî evvelkilerle sonrakilerin gözleri önünde: “Bu, falancanın oğlu falancadır. Kimin bunda hakkı*

varsa gelsin alsın!" diye çağırır. Sonra o kula: "Bunların haklarını ver!" der. Kul: "Yâ Rab, nereden vereyim. Dünyâ geçti gitti." der. Bunun üzerine Allah Teâlâ, meleklerine: "Bu kulun sâlih amellerine bakın ve hak sâhiplerine onlardan verin. Zerre kadar bir iyiliği kalsa Allah Teâlâ kulu için onu kat kat artırır ve kulunu fazlı ve rahmeti ile cennete sokar."[36]

Göründüğü kadarıyla buradaki kat kat kılma cennette verileceği vaad edilen lezzetlerin cinsinden olacaktır. Allah'ın kendi katından vereceği büyük mükâfâta gelince bu ödül, Allah'ı görme (rü'yetullah) ve muhabbet ve ma'rifete gark oluş sırasında meydâna gelecek olan lezzettir. Mükâfâtın bu türü, *"kendi katından"* ifâdesiyle husûsî olarak zikredilmiştir. Çünkü böylesine sevinç, mutluluk ve kemâle bedenî amellerle değil, bilakis Allah Teâlâ'nın mukaddes nefs cevherine tevdî ettiği parıltı, berraklık ve nur sayesinde nâil olunur. Hulâsa bu kat kat kılma cismanî saâdetlere, bu büyük mükâfât ise rûhânî saâdetlere işâret etmektedir.

Şöyle sahih bir haber vârid olmuştur: *"Cennet ehli cennete girince Allah Teâlâ meleklerine: "Dostlarımı doyurun" buyurur. Bunun üzerine çeşit çeşit yiyecekler getirilir. Onlar her nîmette diğerinde tattıklarından farklı bir lezzet alırlar. Yemeği bitirince Allah Teâlâ meleklerine: "Kullarımın susuzluğunu giderin." buyurur. Çeşit çeşit içecekler getirilir. Her içecekte ötekinde aldıkları lezzetten farklı bir lezzet alırlar. İçeceklerini içince Allah Teâlâ: "Rabbiniz olan Ben, vaadimi yerine getirdim. Benden isteyin, size vereyim." buyurur. Onlar iki ya da üç defâ: "Rızânı isteriz." derler. Cenab-ı Hak: "Sizden râzı oldum. Benim katımda daha fazlası da var. Bugün size bütün bunlardan daha büyük bir ikramda bulunacağım." buyurarak perdeyi kaldırır. Kullar Allah'ın dilediği kadar O'nu temâşâ edip secdeye kapanırlar. Allah'ın dilediği kadar secdede kaldıktan sonra Allah onlara: "Başınızı kaldırın, burası ibâdet yeri değildir." buyurur. Orada daha önce içinde bulundukları bütün nîmetleri unuturlar. Cemalullah'ı temâşâ etmek onlara bütün bu nîmetlerden daha sevimli gelir."*

Âşıkın cânı, cemâli olmayan dünyâya meyletmez
Cemâl-i ilâhîye tutkun olmayan, gerçek âşık addedilmez.

"Sonra arşın altında çok güzel kokulu misk tepeden rüzgar eserek başlarına ve atlarının yelelerine misk yayar. Âilelerine döndüklerinde eşlerinin ayrıldıkları zamankinden çok daha güzel ve hoş olduklarını görürler. Eşleri de onlara: "Siz de önceki durumunuzdan çok daha güzel olarak dönmüşsünüz." derler.[37]

Ârifler ise gözlerini manevî cennete dikmişlerdir. **Ebû Yezîd Bistâmî** (k.s.) şöyle demiştir: "İlâhî ma'rifetin tadı, Firdevs cennetinden ve a'lâ-yı illiyyînden de hayırlıdır. Bana sekiz cennetin kapısını açsalar, dünyâ ile âhireti de verseler, seher vakti Allah'a ünsiyetim boyunca benden sadır olan inleyişlerin yerini tutmaz."

Mâlik b. Dînar (k.s.): "İnsanlar, en hoş şeyin tadına varamadan," dünyâdan çıkıp gidiyorlar dedi. Ona: "O şey nedir?" diye sorulunca "Allah'ı bilmek, yâni ma'rifetullahtır." dedi.

Mevlâna Celâleddin Rûmî (k.s.) şöyle diyor:

Ey kendini tanıyan, mes'ud ve bahtiyar kişi
Ebedî emniyet içinde cennette bir köşk düzdün
Ardından demir gibi siyah insan vücûdunu
Cilâlâ, cilâla, kulluk eyle unutma sücûdunu
Başından, genzinden nezleyi uzaklaştır
Burnuna dâimâ Hak kokusu ulaştır.
Kalmayınca sıtma ve safradan eser
İnsan bu âlemde şekerin tadına erer.

Allah Teâlâ bizi ve sizi ilâhî mâ'rifete ulaştırsın, rahmeti ile cennetine girdirsin.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَٰؤُلَاءِ

شَهِيدًا ﴿٤١﴾

41- Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak!

Kıyamet günü ümmetlerden *"her bir ümmetten"* içinde bulundukları inanç bozukluğu ve fiil çirkinliğine şehâdet edecek *"bir şâhit getirdiğimiz"* -ki bu şâhit onların peygamberi olacaktır- *"ve seni de onlara şâhit olarak gösterdiğimiz zaman"* Yahûdîler'den, Hrıstiyanlar'dan ve diğer ümmetlerden olan kâfirlerin *halleri nice olacak!*

Yâni, ey Muhammed, sen onların inançlarını bildiğinden ve senin şerîatın, onların genel kâidelerini içinde bulundurduğu için onların doğruluklarına seni şahit getiririz. Yâhut da hallerinden anlaşıldığı üzere inanmayıp yalanlayanlara işârettir ki diğer peygamberler ümmetleri aleyhine şehâdet edecekleri gibi seni de onlara kâfirlik ve isyanları konusunda şâhit getiririz.

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ

وَلَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

42- Küfür yoluna sapıp peygamberi dinlemeyenler o gün yerin dibine batırılmayı temenni ederler ve Allah'tan hiç bir haberi gizleyemezler.

Bu âyet, önceki âyette şiddetine ve dayanılmazlığına işâret edilen hallerin beyânıdır.

"Peygambere karşı gelmek", küfür dışındaki mâsiyetlerdir ki burada bir şeyin kendisine atfedilmiş olması söz konusu değildir. Yâni, küfrü ve peygambere karşı gelmeyi birleştirenler demektir.

Şahıslarında Allah'ı inkar etme ve peygambere karşı gelme fiillerinin her ikisini de birleştirenler yerin dibine geçirilmeyi isterler. Yâni, onlar ölüler gibi defnedilip yerin dibine gömülmeyi isterler. Dolayısıyla *"yerin dibine geçirilmek"* bunların defnedilmesinden kinayedir. Yâhut hiç yaratılmamayı diriltilmemeyi ve sanki kendileriyle yeryüzü eşitmiş gibi olmasını isterler.

Fazîlet sâhiplerinden birisi şöyle diyor: Bu sözün mânâsı "Toprak karışarak onlarla bir olur." demektir. Onların yeryüzü ve toprakla bir olmasıyla yeryüzü ve toprağın onlarla bir olması arasında fark çok az olduğu için mânâyı tersine hamletmeye gerek yoktur.

"Ve Allah'tan hiçbir söz gizleyemezler." Bütün organları aleyhlerine şehâdet edeceği için gizlemeye muktedir olamazlar. Ya da Allah Teâlâ'dan hiçbir söz gizlemedikleri ve ***"Rabbimiz Allah'a yemin ederiz ki müşrik değildik."*** (el-En'am, 6/23) diyerek Allah'ı yalanlamadıkları halde defnedilmeyi arzu ederler. Çünkü onlar yukarıdaki söylediklerinde Allah Teâlâ'nın ağızlarını mühürleyeceği, kendi organlarının aleyhlerinde şehâdet edeceği ve bu yüzden işlerinin çok zor olacağı ve yerle bir olmayı isteyecekleri rivâyet edilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Kıyâmet günü Nûh (a.s.) çağrılır. Nuh: "Buyur Yâ Rabbi, emret." der. Cenab-ı Hak kendisine: "Tebliğ ettin mi?" deyince "Evet" der. Ümmetine de: "Nuh, size tebliğ etti mi?" dendiğinde ümmeti: "Bize uyarıcı gelmedi." der. Cenab-ı Hak, Nuh'a: "Sana kim şâhitlik edecek?" der. Nuh da: "Muhammed ile ümmeti" der. Onlar da Nuh'un tebliğ ettiğine şahitlik ederler.* ***"Böylece peygamber size şehadet eder."*** (el-Bakara, 2/143). *âyeti bu hususa işaret etmektedir. Sonra diğer peygamberler çağrılır. Sonra her insan tek tek ismiyle çağrılır. Az-çok, güzel-çirkin bütün amelleri Rabbü'l-İzzet'e sunulur."*[38]

Ebû Hamid Gazzâlî, *"Keşfu Ulûmi'l-Âhire"* adlı eserinde şöyle diyor: Kâfirlerin bu temennîsi, Allah Teâlâ'nın hayvanlar arasında hükmünü verip boynuzlu hayvandan boynuzsuzun hakkını aldıktan, vahşi hayvanlarla kuşlar arasında hükmünü verdikten, daha sonra da onlara "Toprak olun" demesiyle yerle bir olmalarından sonradır. İşte o zaman inkâr edenler rasûlüne isyân edenler yerin dibine geçirilmeyi isterler. Kâfir de ***"Keşke toprak olsaydım"*** (Nebe', 78/40) diyerek temennîde bulunur.

Bil ki Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, ümmetinin amelleri sabah akşam arzedilir. O da ümmetini sîmâlarından ve amellerinden tanır. Bu sâyede onlar hakkında şâhitlik eder. Ameller, Allah Teâlâ'ya perşembe ve pazartesi günleri, peygamberlere, ana ve babalara ise cuma günleri arzedilir.

Öyle ise ey kardeşim, adil bir şâhit isen fiil ve sözlerinden ibâret olan bütün hallerinde sana şâhitlik edildiğini iyice düşün. Şâhitlerinin en büyüğü, senden haberdar olan kendisine hiçbir gözün hainliği gizli kalmayan hiçbir zaman ve mekan gâib

olmayan, Zât'ın şâhitliği olmalıdır. Şu halde O'na dönecek ve O'nun huzûruna çıkacak biri gibi ameller işle ki, O az-çok, büyük-küçük bütün amellerin karşılığını verir.

Hayır ve tâat kapısı açıktır, fakat
Herkes iyi işler yapamaz, heyhât.
Maîşetin iyi, dünyâlığın yolunda
Hazırlığın yok âhirete ama gideceksin sonunda.

Sakın günlerini zâyi etme. Çünkü bu günler senin sermayendir. Sermayeni elinde tuttuğun müddetçe kâr edebilirsin. Âhiret metâı bugün değersizdir. Böyle değersiz vaktinde ahiret metâı topla. Çünkü bir gün gelecek bu metâ son derece değerli olacak. Öyleyse değersiz gününde bu metâı, değerleneceği gün için çokça edin. Çünkü o gün bu metâı kazanmaya gücün olmayacak.

Rivâyet edilir ki *"Ölüler iki rekat namaz kılabilmek, ya da bir kere "Lâ ilâhe illallah" diyebilmek, yâhut bir kez "Sübhânallah" diyebilmek için izin verilmesini isterler, ancak kendilerine izin verilmez. Bunun için de halen yaşamakta olanların nasıl olup da ömürlerini gaflet içinde boşa geçirdiklerine hayret edip dururlar."*

Ey Hâfız, elbet iyidir beyhûde geçmeyen uzun ömür
Çalış, gayret et, bereketli bir ömür sür.

Kâşânî bu âyet hakkında şöyle diyor: "Şehîd ve şâhid, herkesin ulaştığı dereceden elde ettiği şeydir. Kişiye hâkim olur ve hâlini, amelini, çalışmasını, makam olsun, Hakk'ın sıfatlarından bir sıfat olsun, ya da bir görüş olsun gayretinin ulaştığı yeri ortaya koyar. Bu yüzden her ümmetin peygamberlerinin dâvet ve târif ettiği şeylere göre bir şâhidi vardır. Her peygamber de ümmetinin istîdâdı neyi gerektiriyorsa ona göre gönderilmiştir. Dolayısıyla her peygamber kendisinin ulaştığı ma'rifet makamından ancak, ümmetinin istîdâdı oranında alabileceği şeylere dâvet eder. Bu sebeple bir ümmetin iç yüzünü ve içinde bulunduğu halleri peygamberleri kadar hiç kimse bilemez. Bu yüzden her peygamber ümmetine şâhit kılınmıştır.

Hadisde vârid olmuştur ki: *"Allah Teâlâ, kullarına inandıkları sûrette tecellî eder. Bütün din ve mezheplere tâbi olanlar, Allah'ı tanırlar. Cenab-ı Hak sonra bu sûretten çıkıp başka bir sûrette gözükür. İşte o zaman O'nu ancak her kapıdan ahadiyyet makamına ulaşan muvahhidler tanırlar."*[39]

Her ümmetin bir şâhidi olduğu gibi her mezhep ehlinin veya herkesin hâlini ortaya koyan bir şâhit vardır. Muhammedîlere gelince, onlar diğer ümmetlere şâhittirler. Onlar da diğer ümmetler gibi bir ümmet olduklarından peygamberleri onlara da şâhid olur. Peygamberleri Allah'ın sevgilisi olduğundan, ona az sözle çok mânâ ifâ etme kâbiliyeti (cevâmiu'l-kelim) verildiğinden ve üstün ahlâkı tamamlamak için gönderildiğinden hiç şüphesiz ümmet-i Muhammed, peygamberlerine hakkıyla tâbi olduğu zaman Allah

Teâlâ'yı bütün sûretlerde tanırlar. Peygamberleri de onlara şâhidlik eder ve hallerini bilir." **Kaşânî'**den kendi ibâresi ile alınan nakil burada bitti.

Allah bizi de, sizi de hakka'l-yakîne ulaşan kâmil kullarından eylesin.

---

[31]. *Irâkî*, Muğnî, II, 214

[32]. *Irâkî*, Muğnî, II, 212

[33]. bk. *Zebîdî*, İthâfü's-sâdeti'l-müttakîn, IX, 651

[34]. *Münâvî*, Iv, 174

[35]. *İbn Kesîr*, III, 108

[36]. *Tergîb*, V, 366

[37]. bk. *Müslim*, Îman, 297; *Tirmizî*, Tefsir (10), 1: *İbn Mâce*, Mukaddime, 13; *Müsned*, III, 17

[38]. *Buhârî*, Enbiyâ 3

[39]. *Irâkî*, Muğnî, IV, 344

TEYEMMÜM VE GUSÜL

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا
مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِر۪ى سَب۪يلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا ۜ وَاِنْ كُنْتُمْ
مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ
النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَع۪يدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ
وَاَيْد۪يكُمْ ۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

43- Ey îmân edenler! Siz sarhoş iken –ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de –yolcu olan müstesnâ- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta veyâ yolculukta iseniz, yâhut sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yâhut kadınlara dokunup da *(bu durumlarda)* su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.

Rivâyet edilir ki içki henüz mübah iken Abdurrahman b. Avf, yiyecek ve içecek hazırlayıp sahâbenin ileri gelenlerinden bazılarını dâvet etti. Yediler, içtiler. Sarhoş oldukları zaman akşam namazının vakti girince içlerinden birini kendilerine namaz kıldırması için öne geçirdiler. O da namazda *"Lâ"* harflerini atarak Kâfirûn sûresini: "De ki: Ey kâfirler! Sizin taptıklarınıza ben de taparım. Siz de benim taptığıma taparsınız..." mânâsına gelecek şekilde yanlış okudu. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Âyetin nüzûlünden sonra namaz vakitlerinde içki içmez oldular. Yatsıyı kıldıktan sonra içer, sabahleyin de sarhoşlukları geçmiş ve ne dediklerini bilir bir vaziyette uyanırlardı. Daha sonra içkinin haram olduğuna dâir âyet nâzil oldu. Âyette: "Sarhoş iken namaz kılmayın" denilmeyip bunun yerine: *"Namaza yaklaşmayın"* denilmesi bu yasağın çok şiddetli olmasından kaynaklanmaktadır.

*"et-Teysîr"*de şöyle deniyor: Burada yasaklanan namazın kendisi değildir. Çünkü o bir ibâdet olup yasaklanmaz. Bilakis gereği gibi namaz kılmayı imkansız hâle getiren sarhoş olma yasaklanmıştır.

İmam Ebû Mansur (rh.a.) şöyle diyor: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in *"Efendisinden kaçan kölenin ve kocasına karşı hırçınlık gösteren kadının namazı yoktur!"*[40] hadîsi de böyledir. Burada da yasaklanan şey namaz değil, bilakis efendiden kaçmak ve hırçınlıktır. Çünkü efendiden kaçmak, hırçınlık ve sarhoşluk bir farzın üzerimizden düşmesinde bir âmil değildir. O zaman âyetin mânâsı şöyle olur: Sarhoşluk hâlinde namaza başlamadan önce ne dediğinizi bilene kadar namaza yaklaşmayın. Çünkü ancak böyle bir denemeyle namazda okuyacaklarını bilip bilmedikleri belli olur.

Sarhoşluk, kişi ile aklı arasına giren bir haldir. Çoğunlukla da içkiden kaynaklanır. Bâzan aşktan, uyku, gazap ve korkudan kaynaklandığı da olur. Fakat birincisi hakîkattir ve burada da hakiki manaya hamledilir.

Sarhoşun alış verişinin câiz olmayacağı konusunda icmâ vardır. Verdiği zararlar, öldürme ve hadlerde ise cezâ tatbik edilir. Karısını boşaması ve köle âzâd etmesi İmam Şâfiî'nin karşı görüşüne rağmen, kendisine cezâ olmak üzere biz Hanefîlere göre sahîhtir.

"Cünüp iken de -yolcu olan müstesnâ-", yâni yolcu olup sefer sebebiyle mazeretli sayılmanız ve teyemmümle namaz kılmanız dışında *"gusül edinceye kadar"* hiç bir hal ve durumda *"namaza yaklaşmayın."* "Gusül edinceye kadar" lafzı, cünüpken namaza yaklaşma yasağının sona erdiği vakti göstermektedir.

"Cünüp": Başına, cünüplük hali gelen kişidir. Cünüp kelimesi, mastar yerine cârî olduğundan dolayı kadın için, erkek için, tekil veyâ çoğul için kullanılabilir. Aslında "cenâbet", uzaklık anlamındadır. Cünüp olan, Kur'ân okumaktan, namaz kılmaktan ve namaz kılınan yerlerden, mescidlerden uzaklaştırılmıştır.

Âyette, namaz kılan kimsenin kendisini oyalayan ve kalbini meşgul eden şeylerden sakınması; nefsini onu kirleten şeylerden temizlemesi tezkiyenin yüksek mertebelerine ulaşma imkânı varken aşağısı ile yetinmemesi gerektiğine de işâret edilmektedir.

"Eğer hasta iseniz" âyetindeki "merdâ" = مَرْضَى kelimesi, hasta anlamına gelen "merîd" = مَرِيضٌ in cemisidir. Hastalık üç türlü olur:

1- Şiddetli çiçek hastalığı ve büyük yaralar gibi su kullandığında kişinin öleceği hastalıktır.

2- Su kullandığında kişinin ölmeyeceği, fakat büyük ızdıraplar duyacağı, hastalığının artacağı yâhut uzayacağı hastalıktır.

3- Ölümden de, şiddetli ızdıraplardan da korkmayıp sâdece bedeninde bir leke veyâ ayıp kalabileceği endişesini taşıdığı hastalıktır.

Fakihler ilk iki kısım hastalıkta teyemmüme cevâz verirken, üçüncüsünde teyemmümü câiz görmemişlerdir.

"Veyâ" uzun süreli olsun, kısa süreli olsun *"yolculukta iseniz"*

Yukarıda istisnâ olarak zikredilmiş olmasına rağmen, bu konudaki şer'î hükmü üzerine binâ etmek ve bunun nasıl olacağını açıklamak için yolculuk burada bir kere daha zikredilmiştir.

Teyemmüm, hastalık ve yolculukla alâkalandırılmıştır. Halbuki su kullanmaktan aciz kalındığının kesinleştiği bütün durumlarda hüküm aynıdır. Hattâ **Ebû Hanîfe**, cünup olan birinin şehirde sıcak su bulamadığı takdirde bile teyemmüm etmesinin câiz olacağını söylemiştir. Çünkü su kullanmanın imkansız olması genellikle hastalıkta ve seferde olduğu için âyette bunlar zikredilmiştir.

"Yâhut sizden biriniz ayak yolundan gelmişse...", "Gâit" alçak ve basık yer demektir. Oradan gelmek ise abdest bozmaktan kinâyedir. Çünkü abdest bozmak isteyen kimse, kendisini insanlardan gizlemek için gider.

“*Yâhut da kadınlara dokunmuşsanız”* Yâni onlarla cinsi temas kurmuşsanız, işte bu hastalık, yolculuk, abdestsizlik ya da cünüplük hallerinin arız olması durumunda, *“su bulamamışsanız”* yâni su olmadığı, uzakta olduğu yâhut kova, kova ipi vb. su alacak bir alet olmadığı, yâhut da yılan, yırtıcı hayvan ve düşman gibi bir mani bulunduğu için su kullanamıyorsanız *“o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin”* yeryüzü cinsinden temiz bir şeye yönelin.

Zeccâc der ki: “saıyd” toprak olsun, başka bir şey olsun yer yüzüdür. Üzerinde toprak olmayan bir kaya olsa da teyemmüm eden kişi ellerini buna vurup meshetse, temizlenmiş olur. Bu Ebû Hanife (rh.a.)’nin görüşüdür.

Toprağı *“yüzlerinize ve”* dirseklere kadar *“ellerinize sürün.”* Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v)’in teyemmüm ettiği ve ellerini dirseklerine kadar meshettiği rivâyet edilmiştir. Ayrıca teyemmüm abdestin yerini tuttuğu için abdestte eller dirseklere kadar yıkandığı gibi teyemmümde de mesh edilir.

“Şüphesiz Allah çok affedici ve çok bağışlayıcıdır.” Bu cümle, verilen ruhsat ile gösterilen kolaylığın illetini göstermekte ve bunları pekiştirmektedir. Şu halde O’nun devam edegelen âdeti çok hatâ edenleri affedip günahkarları bağışlamak olduğuna göre zorlaştıran değil, kolaylaştıran olması gerekir.

Namaz, mü’minin mi’râcı ve Allah’a münâcât, yâni yalvarma ve niyaz vaktidir. “Namaz kılan, Rabbi’ne münâcât hâlindedir. Âyetin mânâsı şöyledir: Ey mü’min olduklarını iddiâ edenler, *“sarhoşken namaza yaklaşmayın.”* Yâni gafletten ve şehvetlerin peşinde gitmekten dolayı sarhoş iken namazda Allah’a yakınlık bulamazsınız. Çünkü kalbi Allah’tan gafil bırakan her şey sarhoşluğa dâhildir.

Bu sebepledir ki sarhoşluk üçe ayrılmıştır: İçkiden kaynaklanan sarhoşluk, dünyâ sevgisi her yanını kapladığı için gafletten kaynaklanan sarhoşluk. En zor sarhoşluk ise, kendi nefsinden kaynaklanan sarhoşluktur. Çünkü içkiden sarhoş olan kimsenin hükmü, cehennem ateşinde yanmaktır. Nefsinden sarhoş olanın cezâsı ise, o anda hakîkaten Allah’tan kopup ayrı kalmaktır (firkat).

Ey kendi nâmının esiri olan insan,
Kendi varlık tuzağına kendini bağlamışsın.
Sığmazsan kendi varlığınla sevgilinin divânına
Benliğini yok et de var sevgilinin yanına.
Sen, benlik taşıyorsan, bu halden uzaksın,
Eğer huzur bulmak istersen Gaib’i bulmalısın.
Mest olan gafletten şarap içmiş gibi,
Şüphesiz vuslat Tûr’una varamaz işin garibi.

“Ne dediğinizi” ve niçin dediğinizi *“bilinceye kadar...”* Mesela iftitah tekbiri için ellerinizi kaldırıp “Allahu Ekber” diyorsunuz. Bunun mânâsı: “Allah her şeyden büyük ve yücedir” demektir. Bunu söylerken mânâsını biliyorsanız o haldeyken kalbinizde

başka bir şeyin azameti bulunmaması icab eder. Bunun emâresi ise Allah'ı andığınızda kalbinizde hiç bir şeyin zikrinin O'nun muhabbeti ile başka bir muhabbetin O'nun talebi ile başka bir şeyin talebinin bir arada bulunmamasıdır. Çünkü yüceler yücesi olan O, tektir. Hiç bir sıfatında ortaklık kabul etmez. Böyle bir hâlet-i rûhiye içinde olmadığın zaman "Allahu Ekber" sözünde yalancı olursun sarhoş gibi olursun ve kıldığın namazda O'na yakınlık (kurbet) bulamazsın. Çünkü yakınlık ***"Secde et yaklaş!"*** (el-Alak, 96/19) âyetinden anlaşıldığı üzere secde şartına bağlanmıştır. Secde ise O'nun cemâl ve celâlini müşâhede maksadıyla O'nun cömertlik refrefi üzerinde varlığının sıfatlarının kâbe kavseynine (iki yay arası kadar yakınlığına) ulaşmak için kendi varlığının sıfatları binitinden inmektir. Zaten secdeden sonraki teşehhüdün sırrı da budur.

Cenab-ı Hak sonra şöyle buyuruyor: *"Cünüp iken de -yolcu olan müstesnâ-"* dünyâya ve şehvetlerine bulaşma cünüplüğünden yakınlık, yönelme (inâbe), dosdoğru bir istek, güzel bir irâde ve hâlis niyet suyuyla *"gusül edinceye kadar."* Yâni gafletlerden kaynaklanan bir sarhoşlukla sarhoş olduğunuzda Allah'ın yakınlığına (kurbet) eremediğiniz gibi uzaklığı hak etme cünüplüğüyle de eremezsiniz. Bu ise aşağılık dünyâya bulaşma cünüplüğüdür. Ancak emir ve yasaklarda şerîatın zâhirine uyarak yürümek bunun dışındadır. Meselâ, ölmemek ve gücünü korumak için yiyip içmek, sıcak ve soğuk için giyinmek ve nesli koruyabilmek maksadıyla cinsî temas kurmak gibi.

"Eğer" Hakk'ı talepte kalbin mizâcının bozulması yüzünden *"hasta veyâ yolculukta,"* dünyâyı istemekle ukbâyı ve Mevlâ'yı istemek arasında gidip gelme yolculuğunda *"iseniz, yâhut sizden biriniz"* hevâsına uyma *"ayak yolundan gelirse, yâhut da kadınlara dokunup da"* Hazâir-i kuds mukaddes makamlara komşu olduktan ve Allah'a ünsiyet bahçelerine girdikten sonra dünyevî meşgalelere bulaşarak Allah'tan uzaklaşıp cünüp olmuşsanız, mahlûkattan yüz çevirip koparak Allah'a dosdoğru bir şekilde yönelip dönme *"su"*yunu da *"bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin"* ki bu toprak, kötü ahlâk ve amellerden arınmış erlerin ayak toprağıdır.

Bu erlerin ayak toprağını "*yüzlerinize sürün,* hükümlerine dosdoğru bir irâdeyle boyun eğerek *"ellerinizle"* bu erlerin kerem eteklerine yapışın. *"Şüphesiz Allah çok affedici",* taassubunuzu ve her şeyden kopup tamâmen kendisine yönelmemenizi affedici, belki de bu râzı olunan haslet sâyesinde aşağılık dünyâ ile kirlenmenizi bile affedici, şehvet tozlarından kaynaklanan şekavet izlerini sizin için bağışlayıcıdır. O erler, sâyelerinde saîd olunan kimselerdir. Çünkü onlar kendileriyle oturup arkadaşlık edenlerin şakî olmayacağı bir topluluktur.

Saâdet hazînesinin anahtarıdır, ehl-i dilin kabûlü
Bu latif nüktenin mânâsından kimse şüphe etmemeli.
Çoban mübârek vadîde ulaşır beyan murâdına
Nice yıl Şuayb'a hizmet eden Mûsâ eriverdi maksûduna.

---

[40]. *Müslim*, Îman 124

YAHÛDÎLER

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ
وَيُرِيدُونَ أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ
وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ
مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا
بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ
وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا
يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا
مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا
أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾

44- Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar!

45- Allah düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir.

46- Yahûdîlerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dîne saldırarak *(Peygambere karşı)* "İşittik ve karşı geldik", "dinle, dinlemez olası", "râinâ" derler. Eğer onlar "İşittik, itâat ettik, dinle ve bizi gözet" deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri *(gerçeği kabul etmemeleri)* sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Artık pek az inanırlar.

47- Ey kendilerine kitap verilenler! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden, yâhut onları cumartesi adamları gibi lânetlemeden önce *(davranarak)*, size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize *(Kitab'a)* îmân edin; Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir.

"Kendilerine Kitap'tan", kitâbın ilminden -ki bu kitâb Tevrât'tır- *"nasip verilenleri,"* bunlardan maksat Yahûdi âlimleridir *"görmedin mi?"* Bu hitap, görme kâbiliyeti olan bütün mü'minleredir. Vasfedilen kişilerin çirkin davranışları şöhret bulduğundan gözle görülür hâle gelmiş, öyle ki âyette görülebilen şeyler arasına dâhil edilmiştir. Âyetin mânâsı: "Bakmadın mı onlara? Çünkü onlar kendilerine bakıp hallerine hayret etmene lâyıktırlar." demektir. Âyet, münâfıkların reîsi Abdullah b.

Übeyy ve grubuna gelip onların müslüman olmalarını engellemeye çalışan iki Yahûdi âlîmi hakkında nâzil olmuştur.

"Sapıklığı satın alıyorlar" Sanki "Ne yapıyorlar ki onlara bakılsın" denilmiş ve buna "Kendilerine verilen hidâyeti bırakarak sapıklığı satın alıyorlar" şeklinde cevap verilmiştir *"ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar."* Yâni, ey mü'minler, onlar kendi sapıklıklarıyla yetinmeyip Hz. Peygamber (s.a.v)'in sıfatlarını gizlemek sûretiyle sizin de Hakk'a ulaştıran dosdoğru yoldan çıkmanızı istiyorlar. Bunu, bütün insanlar kendi dinlerinden olsun, herkesin idâresi onların elinde olsun ve herkesten faydalanabilsinler diye istiyorlar.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَٓائِكُمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾

45- Allah düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir.

"Allah sizin" bütün düşmanlarınızı *"sizden daha iyi bilir."* Bu yahûdîler de düşmanlarınız arasındadır. Allah Teâlâ, onlara karşı dâimâ teyakkuz hâlinde olmanız ve onlarla içiçe girmekten sakınmanız için onların size karşı duydukları düşmanlığı ve size yapmak istediklerini haber verdi. "Allah Teâlâ onların hallerini ve işlerinin nereye varacağını daha iyi bilir."

Bütün iş ve maslahatlarınızı tekeffül eden yâhut sizi seven *"gerçek bir dost olarak Allah yeter."* Her yerde *"yardımcı olarak da Allah yeter."* Şu halde O'na güvenin, O'nun dostluğu ve yardımıyla yetinin, O'ndan başkasını dost edinmeyin. Yâhut da onlara ve size yaptıkları kötülüklere aldırış etmeyin. Çünkü Allah Teâlâ, onların kötülük ve hilelerine karşı size yetecek bir yardımcıdır. Âyette hem vaad, hem de tehdit vardır.

Kendilerine zâhiren kitap ilminden az bir şey verilen fakat onun sır ve hakîkatleri verilmemiş olanlar, dünyâya hırsları, mal ve mevkiye tamahları, başkan olma ve hüsn-i kabûl görme arzuları yüzünden Allah'ın dininde yağcılık yapan kötü âlimlerdir ki onlar *"sapıklığı satın alıyorlar."* Bu sapıklık, iki yüzlülük etmek ve hevâya tâbî olmaktır. Onlar dini verip dünyâyı satın alıyorlar. Ey müttakî alimler, Peygamber vârisleri, halkı bırakıp Hakk'ı hak yoldan talep edenler, onlar size hased ederek, kötüleyip kınayarak, nasîhat edip sizi seviyormuş gibi yaparak sizi yoldan çıkarmak istiyorlar.

"Allah düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir." Dolayısıyla Allah'tan başkasını ve O'ndan başka varlıkların hakkını gözetmeye teşvik ederek sizin için Hakk'ın yolunu kesmek, sizi ondan geri çevirmek ve Allah'tan yüz çevirtmek için yaptıkları nasîhatlerini kabûl etmeyin. Allah'ın size emrettiği konularda O'na itâat edin.

Bu iki şeyi, yâni sapma ve saptırmayı kendinde toplayan kimsenin hâlinden daha kötü ve daha çirkinini göremezsin. Bunlar, en çok insanların elindeki nîmetlere tamah edip

onlara yağcılık yaparak saptıran alimlerde bulunur. Öyleyse yağcılığın ortadan kalkması, tamahı kesmeye bağlıdır.

Rivâyet edilir ki bir şeyhin bir kedisi vardı. Komşusu olan kasaptan her gün işkembe vs. alırdı. Şeyh kasabın bir kötülük işlediğini görünce evine girip önce kediyi salıverdi. Sonra kasabın yanına gidip yapmakta olduğu kötülüğü reddetti. Bunun üzerine kasap: "Bundan sonra kedine bir şey vermem!" dedi. Şeyh de "Ben zâten kediyi salıverdim de öyle geldim." diye karşılık verdi.

Şeyhin bu sözü aynen şuna benzemektedir: İnsanların gönlünü hoş tutma arzusunda olanlar onları kötülükten kolay kolay vazgeçiremezler. Şu halde akıllı olanlar, nefislerini kötü huylardan tezkiye etmeli ve nâhoş hasletlerden temizlemelidir.

Temiz olmayan adama birdir Kâbe ile puthâne
Mânevî temizlik olmayan hânede hayır olmaz, gerisi bahâne.

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ
وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ
وَأَقْوَمَ وَلَٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾

46- Yahûdîlerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dîne saldırarak *(Peygambere karşı)* "İşittik ve karşı geldik", "dinle, dinlemez olası", "râinâ" derler. Eğer onlar "İşittik, itâat ettik, dinle ve bizi gözet" deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri *(gerçeği kabul etmemeleri)* sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Artık pek az inanırlar.

"Yahûdîlerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler." Yâni onları yok ederler demektir. Çünkü onlar bu kelimeleri değiştirip yerlerine başkalarını koydukları için Allah'ın koyduğu yerlerinden yok etmiş ve uzaklaştırmışlardır.

Tahrif iki çeşittir: 1. Günümüzdeki bid'atçıların kendi görüşlerine ters âyetleri te'vil ettikleri gibi bir tür bâtıl te'ville kelâmı kastedilen mânânın dışında bir mânâya çekmektir. 2. Bir kelimeyi başka bir kelime ile değiştirmektir ki bunu Yahûdîler yapardı. Tevrât'taki Hz. Peygamber (s.a.v)'in vasfı ile ilgili *"esmer reb'a"*, kelimelerini *"âdem tuvâl"* ve *"recm"* kelimesini de *"had"* kelimesiyle değiştirmeleri gibi.

"Dillerini eğerek, bükerek" Yâni söylediklerini eğip bükerek ve sövmek için sözü kendi kalıbından çıkararak söylüyorlar. Nitekim "Dinlemez olası" derlerken sanki bunu "Sana karşı söz söylemek ve zorla dinletmek haddimiz değildir." mânâsında söylemiş

gibi davranmışlardır. Kendi aralarında sövmek için kullanılan *"râinâ"* kelimesini, bize bak, bizi gözet mânâsındaki *"râinâ"* kelimesini andıracak şekilde söylemişlerdir. "Dilleriyle izhâr ettikleri duâ ve ihtirâmı, içlerinde gizledikleri sövme ve hakâret şeklinde eğip bükerek" *"Ve dîne saldırarak"*, yâni alay ederek ve eğlenerek dîni karalayarak demektir.

Bunlar inatlarından ve muhâlefetlerini gerçekleştirmek üzere kendi bozuk görüşlerine uymayan her işte, Hz. Peygamberin huzûrunda olsun veyâ olmasın, lisân-ı hal ile veya söz ile sözünü *"işittik",* ve emrine *"karşı geldik dinle, dinlemez olası" "râinâ" derler."* "Dinle, dinlemez olası" ifâdesi iki anlama gelir: *Birincisi* övme anlamında lütfen dinle. Sana karşı söz söylemek ve zorla dinletmek haddimiz değildir" demektir. *İkincisi* ise yermek manasında: "Dinle, ey dinlemez olasıca", "Dinle, sağırlıktan veyâ ölerek aslâ söz işitmez olasıca!" demektir.

Gerçekten Yahûdîlerin ettikleri bedduâ kabûl edilseydi Hz. Peygamber (s.a.v) işitmez, sağır olurdu. Sanki onlar bu sözü ona bedduâlarının kabûl edilmesini temennî ederek söylüyorlardı. Birinci mânâyı kastettiklerini ızhâr ederek Hz. Peygamber (a.s)'a böyle hitap ediyorlardı. Oysa içlerinde ikinci mânâyı gizliyorlardı ve bundan emindiler.

"Râinâ" kelimesinin de iki anlamı vardır. *Birincisi* hayır ve iyilik için olup "Bizi gözet, bize bak, sözümüze kulak ver ki seninle konuşalım." demektir. *İkincisi* ise şer için olup hamâkat ve kabalık mânâsına kötü bir sözdür. Yâhut *"râinâ"* kelimesini, Yahûdîler İbrânîce veya Süryânîce *"râinâ"* kelimesini andıracak şekilde söyleyerek Hz. Peygamber (s.a.v)'e hitap ediyorlardı. Bu sözle ona sövmeye ve onu tahkîre niyet ediyorlar, görünüşte ise ona saygı ve ihtiram gösteriyorlardı.

Eğer *"işittik ve isyan ettik"* sözleriyle kendilerini açığa vurduktan sonra, iki mânâya ihtimali olan bir sözü nasıl söylemiş olabilirler, diye sorarsan derim ki: Bütün kafirler Hz. Peygamber'e açıkça küfür ve isyan ettiklerini söylerken O'ndan utandıklarından yâhut mü'minlerin cezâlandırmasından korktukları için O'na açıkça sövmez ve bedduâ etmezlerdi."

"Eğer onlar Allah'ın emir ve yasaklarından birşey duydukları zaman sözlü olarak veyâ hal diliyle "İşittik ve isyan ettik" diyecekleri yerde *"İşittik ve itâat ettik",* "Dinle, dinlemez olası" diyecekleri yerde "dinlemez olası" demeden sâdece "Dinle" ve "râinâ" diyecekleri yerde *"bizi gözet deselerdi"* ve sözlerine şer ve fesad karıştırmasalardı, yâni söyledikleri sözler yerine bunları söylemiş olsalardı *"şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı."* Bazıları "Onların tercih ettikleri yolda hiç bir hayır bulunmadığına göre söylemeleri istenen bu sözler diğerlerinden nasıl daha hayırlı olabilir?" diye sorabilir. Bunun cevabı şöyledir: Bu onların kendi iddiâlarına göredir. Dolayısıyla kendi iddiâlarına göre hitap olunmuşlardır. Bu aynen ***"Allah mı daha hayırlıdır, yoksa ortak koştukları mı?"*** (en-Neml, 27/59) âyetinde olduğu gibidir.

"Fakat küfürleri sebebiyle Allah onları lânetlemiştir." Fakat onlar bildikleri mânâda sözlerini söylemişler ve inkarlarına devâm etmişlerdir. Allah da onları yüzüstü bırakmış, bu inkarları yüzünden onları hidayetten uzaklaştırmıştır. Bundan sonra "artık

pek az inanırlar" ki bu onların Mûsâ (a.s.)'a inanmaları ve Hz. Muhammed (s.a.v)'i inkâr etmeleridir. Yâni "Allah, çok az bir grup dışında onları lânetlemiştir. Allah Teâlâ bu az grubu lânetlememiş ve onlara îmân kapısını kapatmamıştır. Bu lânetten sonra Abdullah b. Selam, Ka'b ve benzeri yahûdî âlimlerinden bir grup îmân etmiştir.

Bu ümmetin kötü alimleri, ehl-i kitabın Tevrât'ın sözlerini değiştirdiği gibi *"kelimeleri yerlerinden"* söz olarak değil, fiil olarak *"değiştirirler"*. Dünyâyı, dünyâ zîynetlerini ve hevâya tâbî olmayı terketme, âhireti dünyâya tercîh etme ve Mevlâ'yı talep için mahlûkattan kopma gibi Allah'ın emirlerini sâdece söz olarak *"işittik"* fiil olarak da *"isyan ettik derler."* Çünkü bu davranışların güzel kokusunu alamıyorlar, bu makamların etrâfında dolaşıyorlar, bu yüce amellerin ehline kötü gözle bakıyorlar, türlü türlü sözlerle onlarla alay ediyorlar. Hakk'ı talepte irâdeli ve dosdoğru olmanın, Allah için amel etme, dünyâyı ve süslerini terk etme, hattâ Mâbûd'u talep ederken varlığını bile fedâ etmenin neticelerindendir.

Ferîdüddîn Attâr (k.s.) şöyle diyor:

Yalan sözle aldatıcı dünyâya aldanma yâhu
Bilmezlikten gelme, sen serversin
Eğer dünyânın cümle ilmini okusan
Aşk olmadıkça ondan bir harf bilemezsin.

Onların pek azı hâriç selîm kalplerle nefislerinin hevâsını inkâr ederek ve hakîkî bir îmanla inanmazlar.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah rızâsına ulaşmak için değil de sâdece dünyevî bir maksada ulaşmak için ilim öğrenen cennetin kokusunu bile alamaz."*[41]

Şeyh Şâzilî şöyle der: Faydalı ilim, Allah'a taat etme konusunda yardımı görülen, seni Allah'tan korkmaya ve Allah'ın koyduğu sınırlardan ileri gitmemeye zorlayan ilimdir. Ki bu ilim, Allah'ı bilme (ma'rifetullah) ilmidir.

Şeyh Ebü'l-Hasan (r.a.) da şöyle der: İlimler, dînar ve dirhemler gibidir. Allah dilerse onlardan seni faydalandırır, dilerse onlarla sana zarar verir. Eğer ilme Allah korkusu ile birlikte sâhip olursan ecir ve sevâbını alır, faydasını görürsün. Aksi taktirde günah ve cezâsını çekersin, bu ilim aleyhinde delil olarak kullanılır. Allah'tan korkmanın alâmeti ise dünyâyı ve mahlûkâtı terkedip nefis ve şeytanlarla savaşmaktır.

Şeyh Sa'dî (k.s.) der ki:

İddiâ edersin ki ben başkalarından üstünüm ilimce
Hepsinden beklersin elbet çünkü kibre dalarsın kendince
Bilmem var mıdır ilim ağacının amelden başka dalı
Yapraksız dal olmadığı gibi ilmi amelsiz bırakmamalı
İnsanlığın ölçüsü ilim, sehâvet ve edep iledir
Her ne kadar sûrette insanlarla berâbersen de nâfiledir

Heva ve hevesten geç, ma'rifet gemisini sal deryâya
Ârif billah ol, kalender-meşreblikten geçiver hâ!...
Neye yarar hiçbir fayda vermez tâat sağlamayan ilim
İşin sonunu görmeyen göze ben göz mü derim.

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ
مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَٓا اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّٓا
اَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾

47- Ey kendilerine kitap verilenler! Biz, bir takım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden, yâhut onları cumartesi adamları gibi lânetlemeden önce *(davranarak)*, size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize *(Kitab'a)* îmân edin; Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir.

"Ey kendilerine kitap", yâni Tevrat *"verilenler! Biz bir takım yüzleri silip"* yâni yüz hatlarını mahvedip göz, kaş, burun ve ağızın izlerini silip *"dümdüz ederek arkalarına çevirmeden",* yâni, yüzlerini enseleri gibi dümdüz etmeden önce.

"Tams", izleri mahvetmek, alametleri yok etmek demektir.

İbn Abbas (r.a)'ın dediği mânâya göre ise: "Deve toynağı tabanı hayvan ayağı gibi dümdüz yapmadan önce demektir."

Yâhut dümdüz ettikten sonra ters çevirmek suretiyle yüzlerini enselerinin bulunduğu yere, enselerini de yüzlerinin bulunduğu yere döndürmeden demek olur. Yâni burada Yahûdîler diğerinin peşisıra gelecek iki cezâ ile tehdit edilmiş olurlar ki bunların ilki, yüzleri dümdüz etmek, ikincisi de bu yüzleri arkalarına döndürmektir.

"Yâhut onları cumartesi adamları gibi lânetlemeden önce," yâni, onları maymun ve domuz hâline getirdiğimiz gibi onların yüzlerini de değiştirerek rezil ve rüsvay etmeden önce *"Size gelenleri,"* Tevrât'ı *"doğrulamak üzere indirdiğimize"* Kur'ân'a *"îmân edin".* Bu tehdidin gerçekleşmesi, îmânın varlığına ve yokluğuna bağlanmıştır. Şöyle ki eğer onlar îmân ederlerse bu tehdit gerçekleşmez. Aksi takdirde gerçekleşir. Onlardan bir grup îmân ettiği için, yahûdîlerden îmân sözkonusu olmuştur. Onun için de tehdit gerçekleşmemiştir.

Kur'ân'ın Tevrât'ı doğrulaması demek, onun Tevrat'ta yahûdîlere vasfedildiği şekilde inmesi ya da kıssa, va'd-vaîd, tevhîde dâvet, insanlar arasında adâletle hükmetme, mâsiyet ve çirkinlikleri yasaklama gibi konularda Tevrât'a uygun olması demektir.

Kur'ân-ı Kerim'in cüz'î hükümlerde Tevrât'a muhâlif gibi görünmesi ise aradan geçen asırlarda ümmetlerde meydana gelen farklılıklar sebebiyledir. Bu gerçek bir muhâlefet değil, bilakis her biri kendi asrına göre hak olduğundan ve teşrî çarkının üzerinde döndüğü hikmeti ihtivâ ettiğinden uygunluğun tâ kendisidir. Hattâ önceki kitabın nüzûlü gecikmiş olsa, sonraki kitaba kesinlikle uygun olarak nâzil olurdu.

Sonraki kitâbın nüzûlü daha önce olsa, kesinlikle önceki kitaba uygun olurdu. Bu sebepledir ki Hz. Peygamber (s.a.v): *“Şayet Musâ hayatta olsaydı, bana tâbi olmaktan başka yapacağı bir şey yoktu.”*[42] buyurmuştur.

“Allah’ın emri,” yâni azâbı *“mutlaka yerine gelecektir.”* Bu, onlara yöneltilmiş şiddetli bir tehdittir. Yâni, siz Allah’ın eski ümmetler hakkındaki tehdidinin hiç bir şüpheye mahal kalmayacak şekilde başlarına geldiğini biliyorsunuz. O halde bu tehditten sakınıp tevbe ve istiğfarla küfürden îmâna ve ikrâra dönün.

Bil ki mesh, yâni insanın sûretinin değiştirilmesi bu ümmette de vukû bulmuştur. Bunlardan biri de, **Ebû Alkame**’den nakledilen şu olaydır. O şöyle anlatıyor:

“Büyük bir kafileyle seyahat ediyordum. Kafiledekilerden birini emir tâyin ettik ki onun emriyle gidip onun emriyle konaklayalım. Emîrimiz, Ebû Bekir ve Ömer (r.a.)’a söverek bizi bir yerde konaklattı. Bu hususta onu uyardıysak da bize kulak vermedi. Sabah vakti hayvanlara yüklerini yükleyip kervana çeki-düzen verince, kervanın emîrinden bir ses çıkmadı. Başına neler geldi, ne yapıyor diye adamın yanına gittik. Bir de ne görelim, adam ayaklarını elbisesiyle örtmüş bir halde oturuyor. Elbiseyi açtık, baktık ki adamın ayakları domuz ayağına dönmüş. Onun bineğini hazırlayıp adamı bineğine bindirdik. Ama o bineğinden sıçradı, ayakları üzerine dikilerek üç defa domuz gibi bağırdı. Sonra domuzlara karıştı ve en nihayet domuzlaştı. O kadar ki hiç birimiz onu tanıyamadık.” Bu olay *“Ravzatü’l-ulemâ”*dan alınmıştır.

Rivâyet edilir ki namazda imamdan önce başını kaldıran veyâ indiren muktedî hakkında vârid olan sahîh bir hadîsin mazmûnunun olabileceğini inkar ettiği için, bir hadis râvisinin başı eşek başına dönüşmüştür. O hadîsin mânâsı kısaca şöyledir: *“Başını imamdan önce kaldıran yâhut indiren kimse, başının eşek başına dönüşecek olmasından ve onun durumuna düşmekten nasıl korkmaz?!”*[43]

Bu, sûretin değiştirilmesidir. Mânânın değiştirilmesi ise çok daha zor ve sıkıntılıdır. Çünkü, meselâ sûret açısından kör olan birinin, âhirette görebilen biri olması pekala mümkündür. Lakin ***“Bu dünyâda”*** kalp gözü ***“kör olan kimse, âhirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.”*** (el-İsrâ, 17/72) Dünyâda rezil rüsvay olmak, âhirette rezil rüsvay olmaktan çok daha önemsizdir. Şu halde sâlik, Allah Teâlâ’ya bakacak olan yüzünü dünyâya ve hevâsına tâbî olmaya çevirmemek için çalışmalıdır ki insânî sıfatları yırtıcı hayvan ve şeytan sıfatlarına dönüştürülmesin.

Şeyh Sa’dî şöyle der:

Korkarım ki değildir senin dostun rûhânî
Senin yöneliş ve talebin sâdece âlem-i cismânî
Çalış ki geçesin hayvâniyet makamını
Demir say artık seni göstermeyen aynanı
Uyuyanların ise haberi olur seher bülbülünün sesinden
Hayvanın ne haberi olur insâniyetin nesinden.

Bu âyetin tefsîrinde **İmam Fahreddin Râzî** şöyle diyor: “Bu konuda sözün doğrusu şudur. İnsan yaratılışının başlangıcında bu mahsüsât âlemine (duyularla algılanan âleme) alışır. Daha sonra tefekkür ve kulluk ettikçe ma’kulât (akılla kavranabilir şeylerin bulunduğu) âlemine doğru yolculuk eder. Önünde ma’kulât âlemi, arkasında ise mahsüsât âlemi bulunmaktadır. Allah’ın yüzüstü bıraktığı kimse, önündeki âlemden arkasındaki âleme dönenlerdir. Nitekim Allah Teâlâ bunların vasıfları ile ilgili olarak “***başlarını öne eğerler”*** (es-Secde, 32/12) buyurmuştur.”

Çokluktan sonra gelen azlıktan ve hayırdan sonra gelen şerden Allah’a sığınırız.

Müezzin Abdullah b. Ahmed’in şöyle anlattığı rivâyet edilir: “Beytullah’ı tavâf ediyordum. Bir de ne göreyim, adamın biri “Allah’ım, beni bu dünyâdan müslüman olarak çıkar.” diye duâ edip duruyor, başka bir şey demiyor. Kabe’nin örtüsüne asılmış adama: “Niçin bu duâdan başka bir duâ etmiyorsun?” deyince adam: “Benim başıma gelenleri bilsen beni mâzur görürdün.” dedi. “Başına neler geldi ki?” diye sorunca başladı anlatmaya:

“Benim iki kardeşim vardı ki bunların büyük olanı Allah rızâsı için kırk sene ezan okuyan bir müezzindi. Ölümü yaklaşınca mushafın getirilmesini istedi. Biz, mushafı teberrük için istediğini zannettik. Mushafı eline aldı ve oradakileri kendisinin bu mushafta bulunanlardan uzak olduğuna şâhit tuttu. Sonra hristiyan oldu ve hristiyan olarak öldü.

O defnedilince otuz sene de öteki kardeşim müezzinlik yaptı. Ölüm gelip çattığında o da ilk kardeşimin yaptıklarını yaptı ve hristiyan olarak öldü. Şimdi ben de onlar gibi olmaktan korkuyorum. Onun için Allah’tan dînimi korumasını niyâz ediyorum.”

“Peki” dedim, “Onların âdeti ne idi?”

Adam:

“Kadınların avret yerlerini tâkip ederler ve tüysüz oğlanlara şehvetle bakarlardı.” dedi.[44]

İşte bu Allah’ın reddinin, lânetlemesinin ve hayvana çevirmesinin alâmetlerindendir. Allah Teâlâ’dan nefsimizi tezkiye ve ıslah etmeye muvaffak kılmasını, âkıbetimizi hayırlı eylemesini niyâz ederiz.

Allah’ım, evlâd-ı Nebî sevgisiyle
Îman üzere nasîb et bize bir hâtime.

---

[41]. *Ebû Dâvûd*, İlim 12; *İbn Mâce*, Mukaddime 23; *Müsned*, II, 338
[42]. *Müsned*, III, 387
[43]. *Buhârî*, Ezan 53; *Müslim*, Salât 115-116; *Tirmizî*, Cum’a 56; *Ebû Dâvûd*, Salât

75; *Nesâî*, İmâmet 38; *İbn Mâce*, İkâme 41
[44]. Umumî olarak günahlar îmanın zayıflamasına ve Allah korusun sonunda îmansız gitmeye sebep olabilir.

ALLÂH'IN BAĞIŞLAMASI

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُۚ
وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْماً عَظِيماً ﴿٤٨﴾

48- Allah, kendisine ortak koşulmasını aslâ bağışlamaz; bundan başkasını, *(günahları)* dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah *(ile)* iftirâ etmiş olur.

"Allah kendisine ortak koşulmasını aslâ bağışlamaz." Allah, inkarla muttasıf olanları, tevbe ve îmân etmezlerse bağışlamaz. Çünkü hikmet-i teşrîiyye, inkar kapısının kapanmasını gerektirir. İnkarın, îmân etmeksizin bağışlanmasının câiz olması ise bu kapının açılmasına götürür. Çünkü inkar ve ma'siyet karanlıklarını, ancak îmân nûru aydınlatabilir. Îmânı olmayanın ise ne inkârı ne de ma'siyetleri bağışlanır. *"Bundan başkasını",* yâni çirkinlikte Allah'a ortak koşmaktan daha aşağı olan küçük olsun, büyük olsun bütün günahları tevbe etmeseler bile kendi katından bir fazl ve ihsan olarak bağışlar. Fakat herkesi değil sâdece şirkten başka günâhı olanlardan *"dilediklerini bağışlar."*

Şeyhim Atpazârî Osman Efendi şöyle diyor: "Allah'ın bağışlayacağı bu kişiler Allah Teâlâ'ya ortak koşmaktan sakınan mü'minlerdir. Allah Teâlâ kendisine ortak koşmadıkları için onların şirkten aşağı seviyedeki küçük-büyük bütün günahlarını bağışlar. Allah'a ortak koştukları için müşriklerin şirk dışındaki günahlarını da bağışlamaz. Mü'minlerin tam tersine müşriklerin şirkleri bağışlanmayacağı gibi şirkten aşağı seviyedeki günahları da bağışlanmaz. Mü'minlere gelince Allah Teâlâ onları kendisine ortak koşmaktan muhâfaza ederek şirkin azâbından koruduğu gibi şirkten aşağı günahlarını bağışlayarak onları bu günahların azâbından da korumuştu.

"Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah ile iftirâ etmiş olur." Yâni, kim bu kadarı düşünülemeyecek ve yanında bütün günahların önemsiz kalacağı böyle bir günahı işlerse onun için asla bağışlanma söz konusu olmaz.

Bu âyet-i kerime, bu ümmet için üzerine güneş doğup batan her şeyden daha hayırlı olan âyetlerin en yüce ve en büyüklerindendir. Çünkü şirkten aşağı günahların bağışlanmasının özellikle Muhammedîlerden muvahhid ve ihlâslı kulları için Kerîm olan Zât'ın irâde ve vaadine bağlı, yerine getirilmesi kesin bir husus olduğunu bildirmektedir. Nitekim Cenab-ı Hak onlara: ***"Allah şüphesiz bütün günahları bağışlar."*** (el-Zümer, 39/53) buyurmuştur.

Rivâyet edilir ki; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in amcası Hamza (r.a.)'ın katili **Vahşî**,

Rasûlullah (s.a.v)'e şöyle bir mektup gönderdi: "Ben müslüman olmak istiyorum. Fakat sana nâzil olan bir Kur'ân âyeti İslâm'a girmeme mâni oluyor. Bu âyet: ***"Onlar Allah ile berâber başka bir tanrıya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zinâ etmezler."*** (el-Furkân, 25/68) âyetidir. Ben bunların üçünü de yapmış bulunuyorum. Benim için tevbe imkanı var mıdır?" dedi.

Bunun üzerine ***"Ancak tevbe ve îmân edip sâlih amel işleyenler işte Allah onların kötülüklerini iyiliğe çevirecektir."*** (el-Furkân, 25/70) âyeti nâzil olunca Vahşî: "Bu âyette sâlih amel şartı var. Ben ise sâlih amel işleyip işleyemeceğimi bilmiyorum." diyerek bir mektup daha gönderdi. Bu sırada şu âyet nazil oldu: ***"Allah, kendisine ortak koşulmasını aslâ bağışlamaz, bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar."***

Hz. Peygamber bunları Vahşî'ye bir mektupla bildirdi. Vahşî yine "Bu âyette de şart var. Allah Teâlâ beni bağışlamak isteyecek mi, istemeyecek mi bilemiyorum." diyerek bir mektup daha yazdı. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: ***"De ki: Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar."*** (el-Zümer, 39/53) buyuruldu. Hz. Peygamber (s.a.v.) Vahşî'ye bunu da gönderdi. Vahşî bu âyette hiç bir şart bulamayınca Medîne'ye gelip müslüman oldu."

Hz. Peygamber (s.a.v) *"Allah'a şirk koşmadan ölen kimse cennete girer."* buyurmuştur.[45]

Ebü'l-Abbas Şureyh ölüm hastalığındayken rüyâsında kıyâmetin koptuğunu görmüş. Cebbâr, noksanlardan münezzeh ve Yüce Allah: "Âlimler nerede?" buyurmuş. Şureyh'in de aralarında olduğu âlimler hemen gelmiş. Allah Teâlâ, bunlara: "Bildiklerinizle ne amel ettiniz?" diye sorunca: "Ya Rab, kusur ettik ve gereği gibi davranamadık." demişler. Allah Teâlâ sanki bu cevaptan hoşlanmamış da başka bir cevap istiyormuşcasına aynı soruyu tekrar sormuş. Şureyh: "Ben kendi adıma konuşacak olursam, amel defterimde şirk yok. Sen de şirk dışındaki günahları bağışlayacağını va'detmiştin." demiş. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "Yürüyün hepinizi bağışladım." buyurmuş. Şureyh bu rüyâyı gördükten üç gece sonra ölmüştür. İşte bu, Cenab-ı Hakk'a karşı hüsn-i zandan kaynaklanmaktadır.

Şimdi gözün varken yağdır gözyaşını,
Ağzında dilin varken iste bağışlanışını.
Şimdi sana özrünü ve kusûrunu söylemek gerektir,
Çünkü nefs-i nâtık, ölünce hiç bir şey söyleyemeyecektir.
Ganîmet say bu değerli ve sayılı nefesini
Kuş olmayınca içinde, neylersin boş kafesi.

Bil ki, şirkin de mağfiretin de mertebeleri vardır. Şirk mertebeleri, *şirk-i celî, şirk-i*

hafî ve *şirk-i ahfâ* olmak üzere üçtür: Mağfiret mertebeleri de aynıdır.

Şirk-i celî, maddî varlıkları Allah'a ortak koşmakla olur ve avâma mahsustur. Allah'tan başka putlar, yıldızlar ve diğer varlıklara ibâdet etmekle meydana gelir ve ancak tevhid ile mağfiret edilir. Tevhid ise gizli ve açıktan tasdîk ederek Allah Teâlâ'nın Rab oluşunu isbat sadedinde kulluğunu ızhâr etmektir.

Şirk-i hafî, vasıfları ortak koşmakla olur ve havâssa mahsustur. İbâdette dünyâ, hevâ ve mâsivâ-yı Mevlâ gibi Allah Teâlâ'nın rubûbiyeti dışındaki şeylere iltifat ederek kulluğu bulandırmaktır. Ancak Bir'i Bir için ve Bir sâyesinde birlemek demek olan vahdâniyetle mağfiret edilir.

Şirk-i ahfâ ise ehassu'l-havâssa mahsustur. Allah'tan başka varlıkları (ağyâr) ve kendini (enâniyet) görmektir. Ancak vahdet sâyesinde bağışlanır. Vahdet ise enâniyetle değil, ilâhî hüviyet ile bâkî olmak için nâsûtî (insânî) varlığın, lâhûtî (ilâhî) varlığın bekasında fânî olmasıdır.

İşte Allah Teâlâ bu şirk mertebeleriyle kendisine ortak koşulmasını, mağfiret mertebelerinden hiç biriyle bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları ise dileyene, yâni bağışlanmayı dileyip bu şirk mertebelerinden Allah Teâlâ'ya istiğfar edeni mağfiret mertebeleriyle bağışlar. Bu şirk mertebeleriyle Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah ile iftirâ etmiş olur, yâni eşyanın varlığını ve enâniyetini isbât ederek Allah'la kendisi arasına perde çekmiş olur ki bu perdelerin (hicâb) en büyüğüdür. Nitekim "Senin varlığın başka bir günahla mukayese edilemeyecek kadar büyük bir günahtır." denilmiştir.

Hiçlik ve yokluk ehl-i dilin makamıdır,
Âşık-ı kâmillerin yolu ve güzergâhıdır.
Çünkü sen vücûdunu kaldırınca aradan,
Gönül gözüne vahdet nuru olur ayan.
Ey gönül, bu yolda başkasını bilmek şirktir,
Hakk'ın zikr-i tevhîdi bu yolda en iyi refiktir.

---

[45]. *Buhârî*, İlim 49; *Müslim*, Îman 150-153; *Tirmizî*, Îman 18; *Nesâî*, Salât 1; *İbn Mâce*, Diyât 1; *Müsned*, I, 374, 382

YAHÛDÎ TÎNETİ

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖينَ يُزَكُّونَ اَنْفُسَهُمْ بَلِ اللّٰهُ يُزَكّٖى مَنْ يَشَٓاءُ وَلَا
يُظْلَمُونَ فَتٖيلًا ﴿٤٩﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَكَفٰى بِهٖ
اِثْمًا مُبٖينًا ﴿٥٠﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖينَ اُوتُوا نَصٖيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ
بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذٖينَ كَفَرُوا هٰٓؤُلَٓاءِ اَهْدٰى مِنَ
الَّذٖينَ اٰمَنُوا سَبٖيلًا ﴿٥١﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذٖينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللّٰهُ
فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصٖيرًا ﴿٥٢﴾ اَمْ لَهُمْ نَصٖيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَاِذًا لَا يُؤْتُونَ
النَّاسَ نَقٖيرًا ﴿٥٣﴾ اَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلٰى مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ
فَقَدْ اٰتَيْنَٓا اٰلَ اِبْرٰهٖيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاٰتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظٖيمًا ﴿٥٤﴾
فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعٖيرًا ﴿٥٥﴾

49- Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez.

50- Bak, nasıl da Allah'a yalan yere iftirâda bulunuyorlar; apaçık bir günah olarak bu *(onlara)* yeter!

51- Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtıla îmân ediyorlar, sonra da kâfirler için: «Bunlar, Allah'a îmân edenlerden daha doğru yoldadır» diyorlar!

52- Bunlar, Allah'ın lânetlediği kimselerdir; Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı *(lânetli)* kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın.

53- Yoksa onların mülkten bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek zerresi bile vermezlerdi.

54- Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik.

55- Onlardan bir kısmı ona inandı, kimi de ondan yüz çevirdi; *(onlara)* kavurucu bir ateş olarak cehennem yeter.

"Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi?" Hitap taaccüb şeklinde Peygamber (a.s)'adır. Yâni, gerçekten, nefislerini tezkiye edip arındırmadıkları halde ***"Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz",*** (el-Mâide, 5/18) "Biz küçük çocuklar gibiyiz. Hiç onların günahı olur mu?" sözleriyle nefislerini ve lisanlarını günahlardan temiz

göstermeye çalışan şu yahûdîlere bakmadın mı?" demektir. Yâni, onlara bir bak da, inkar ve büyük günah üzere oldukları halde kendilerinin Allah katında tertemiz oldukları iddiâlarına ve hallerine hayret et!

Buradaki lafiz umumîdir. Nefsini temize çıkaran ve çok takvâlı, itâatkar ve Allah'a yakın olmakla tavsif eden herkesi şâmildir. Ayrıca bu ifadede kişi, amelini beğenmekten sakındırılmaktadır.

"Hayır", onlar yalancılıkları ve bâtıl i'tikadları yüzünden nefislerini temize gerçekten çıkaramazlar, *"Allah dilediğini",* kendilerinden râzı olduğu mü'min kullarından temize çıkarılmaya lâyık olanlardan istediklerini *"temize çıkarır."* Çünkü O, insanda gizli bulunan güzellik ve çirkinlikleri bilir. Yahûdîleri de sâhip oldukları çirkin vasıflarla tavsif etmişti. *"Ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez."* Yâni, onlar bu çirkin davranışları yüzünden cezâlandırılırlar, ancak bu cezâda onlara en küçük, en ufak bir haksızlık bile yapılmaz. *"Fetîl"* hurma çekirdeğinin ortasındaki iptir. Azlığı ve önemsizliği vurgulamak için misal getirilir.

Cezâya çarptırılana zulüm, hak ettiğinden fazla cezâlandırmaktır. Mükâfâtlandırılana zulüm ise hak ettiğinden az mükâfât vermektir.

أُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَكَفٰى بِهِ اِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٠﴾

50- Bak, nasıl da Allah'a yalan yere iftirâda bulunuyorlar; apaçık bir günah olarak bu *(onlara)* yeter!

"Bak nasıl da", hangi durumda ve ne şekilde kendilerinin Allah'ın oğulları olduklarını ve O'nun katında temiz bulunduklarını iddiâ ederek *"Allah'a yalan yere iftirâda bulunuyorlar?"* iftirâ yalandan başka bir şey olmadığı halde, burada açıkça "yalan" lafzının zikredilmesi, onların durumlarının çirkinliğini mübâlağalı bir şekilde göstermek içindir. Kendilerini temize çıkarmaları ve diğer büyük günahları bir tarafa bırakılsa bile, Allah Teâlâ'ya iftirâ olduğu için bu iftirâları *"apaçık bir günah olarak (onlara) bu yeter."* Bu iftirâdan başka hiçbir günahları olmasa bile yahûdîlerin bütün inkarcılardan daha günahkar olmalarına yeter ve büyük bir günah olurdu.

İmam Ebû Mansûr (rh.a.) diyor ki: "Bir kimsenin "Ben mü'minim" demesi nefsini temize çıkartmak mânâsına gelmez. Bilakis kendisine ikram edilen bir şeyi haber vermekten ibârettir. Kendini temize çıkartmak, kendini müttakî ve sâlih biri olarak görmek ve bununla övünmektir."

Seriyy Sakatî (k.s.) şöyle demiştir: "Kendisinde olmayan vasıflarla insanların karşısında süslenen kimse, Allah'ın gözünden düşer."

Şu halde mü'min bir kulun nefsini övmekten sakınması lazımdır. Görmez misin ki Hz. Peygamber (s.a.v.) *"Ben, Âdemoğullarının efendisiyim."* buyurduktan sonra hemen ardından *"Ancak övünmek yok!"*[46] diye eklemiştir. Yâni, ben bunu insanların

kendilerini övmek maksadıyla söyledikleri gibi övünmek için söylemiyorum, demek istiyor. Çünkü O'nun övünmesi Allah ile ve Allah'a yakınlığı sebebiyledir. Yoksa Âdemoğullarından önde olduğu için değildir. Nitekim pâdişah nazarında büyük bir kabûle mazhar olan kişi, padişah kendisini kabul ettiği için böyle olur ve buna sevinir, yoksa halkından bazılarından üstün tuttuğu için değil.

İnsansan anlatma kendini, yok hâcet.
Çünkü her at binici, süvârî değildir nihâyet.
Günahkar ama Hakk'ı düşünen kişi
Kendini beğenen âbidden çok daha iyidir.
Hâlis kokun yoksa var deme bâri,
Varsa zâten o kendini fâş eder verir haberi.

Nitekim şöyle güzel bir beyit daha vardır:

Cevizler arasında içi boş ceviz,
Sesiyle belli eder kendini, biz biliriz.

Zahiri ilim sahibi kişilerden kendilerini ilimleriyle temize çıkaran, diğer âlimlere caka satıp sefihlerle tartışanların nefisleri sâdece ilim öğrenmekle temizlenmez. Aksine caka satma, tartışma, cedelleşme, övünme, kibir, kendini beğenme, hased, gösteriş, makam ve mevkî sevgisi, akran ve emsallerini yenme ve onlara galip gelme arzusu gibi yerilmiş sıfatları artar. *"Hayır, Allah"* temizlenmesini *"dilediğini temize çıkarır."* İlimde ileri giden âlimlerden ve muhakkık meşâyihden ibâret olan tezkiye ehline onun nefsini teslim ederek tezkiyeye hazır hale getirir. Tıpkı kullanılmaya hazır hale getirilmesi için derinin debbağa (deri tabaklayıcısına) teslim edilmesi gibi. Kendisini temizlemesi için bir tezkiyeciye teslim olan, onun tasarruflarına gassâl elindeki meyyit gibi sabreden, işâretlerine kulak veren, muamelelerine îtiraz etmeyen ve tezkiyenin zorluklarına göğüs geren, felâha erer.

Tezkiye edici kendi devrinde Hz. Peygamber (s.a.v.) idi. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Ümmîlere içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan ve onları temizleyen bir peygamber gönderen O'dur."*** (el-Cum'a, 62/2) Hz. Peygamber'den sonraki tezkiye ediciler ise, tezkiyeyi O'ndan alan sahâbîler ve her asırda onlara en güzel şekilde tâbî olan âlimlerdir. Hayatım üzerine yemin ederim ki onlar günümüzde kibrît-i ahmerden çok daha az sayıdadırlar.

Tarîkatta lazımdır, yol gösterici, bilgin ve rehber,
Çünkü yol uzak ve yolkesiciler pusuda bekler
Mürşidin bâtını mâmur ve kadri âlî olmalı
Şerîat ve tarîkattan nasibdâr olmalı.
Asıl, fer' kül, cüz her şey öğrenilmiş.

Gönül kandilini, ilim nûrundan yandırmış
Zahirini Allah için donatmış kesbî bir ilimle
Bâtını mâmurdur, mîras-ı Nebî olan vehbî ilimle
Her kime ki erişirse ilâhî inâyet eli
O kişi ilk günden tutar bir mürşid eteği
Benlik zindanına esir düşerek
Yıllarca bağlı kalan, kurtulamaz pek.
Ey kalbi selîm, iş zor ve yamandır.
Zannetme ki iş sâdece hayal ve zandır.

Şu halde sâlik, mürşidinin eteğine sımsıkı yapışıp onun sâyesinde ilm-i tevhîde vâkıf olmaya, sonra da kendinden fânî olmaya teşebbüs etmelidir. Çünkü halin hakîkatiyle tahkîka ermediği müddetçe sâdece irfan, saliki kurtaramaz. Bu sebeple Hz. Peygamber (a.s) *"İnsanların en şerlisi, kendisi diri olduğu halde kıyameti kopmuş kişidir."*[47] buyurmaktadır. Yânî ilm-i tevhîde vâkıf olduğu halde nefsi fenâ ile ölmemiştir ki Allah'la hayat bulsun. Böyle bir kişi bu haliyle herşeyin mübah olduğuna hükmeden bir zındıktır. Allah Teâlâ bizi de, sizi de günahlardan ve çirkinliklerden korusun.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ
وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَٰؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾

51- Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtıla îmân ediyorlar, sonra da kâfirler için: «Bunlar, Allah'a îmân edenlerden daha doğru yoldadır» diyorlar!

"Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri", Tevrât'ın ilminden bir hisse verilen yahûdîleri *"görmedin mi?"* Yâni, ey Muhammed! Onların durumuna bir bak da hayret et.

Sanki "Ne yapıyorlar ki onlara bakılsın?" diye bir soru soruluyor da şöyle cevap veriliyor: *"cibta ve tâğûta îman ediyorlar."* Cibt, aslında bir put adı olup daha sonra Allah'la birlikte başka tapılan bütün ilahlar için kullanılmıştır. Tâğût, şeytandır. Kendisine tapılan ve tapılmayan bütün bâtıllar için kullanılır.

Rivâyet edilir ki yahûdî Huyey b. Ahtab ile Ka'b b. Eşref, yetmiş yahûdî süvâri ile birlikte Hz. Peygamber ile savaşmak için Kureyşlilerle ittifak yapmak ve Hz. Peygamber ile aralarındaki andlaşmayı bozmak üzere Mekke'ye doğru yola çıktılar. Kureyşliler onlara: "Siz kitap ehlisiniz ve Muhammed'e bizden daha yakınsınız. Size güvenemeyiz. İlahlarımıza secde edin ki size tam olarak inanalım." dediler. Onlar da bunu yaptılar. İşte cibt ve tâğûta inanmalarının mânâsı budur. Çünkü putlara secde ettiler ve bu davranışlarıyla İblîs'e itâat etmiş oldular.

Ebû Süfyan, Ka'b'a: "Sen kitabı okuyan ve bilen bir adamsın. Biz ise bilmeyen ümmîleriz. Hangimiz doğru yolda? Biz mi?" Muhammed mi? deyince Ka'b: "Muhammed ne diyor?" diye sordu. Ebû Süfyan: "Sâdece Allah'a ibâdet etmeyi emrediyor ve O'na ortak koşmayı yasaklıyor." dedi. Ka'b bu sefer: "Peki sizin育 dininiz nedir?" diye sorunca Ebû Süfyan: "Biz Beytullah'ın koruyucularıyız. Hacılara su verir, misafirleri ağırlar, esirleri kurtarırız." dedi ve yaptıkları diğer şeyleri sıraladı. Ka'b da onlara: "Siz daha doğru yoldasınız." dedi. İşte onun için Allah Teâlâ şöyle buyurdu: *"Sonra da kâfirler için: "Bunlar* yani, inkar edenler *îman edenlerden daha doğru yoldadır"* din ve gidişât bakımından daha doğrudurlar *"diyorlar."*

أُولٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَص۪يراًۜ ﴿٥٢﴾

52- Bunlar, Allah'ın lânetlediği kimselerdir; Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı *(lânetli)* kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın.

"Bunlar", yukarıdaki sözü söyleyenler, *"Allah'ın lânetlediği kimselerdir"*, rahmetinden kovup uzaklaştırdığı insanlardır. *"Allah'ın lanetlediği"*, rahmetinden uzaklaştırdığı *"kimseye",* ondan dünyevî veyâ uhrevî azâbı ne şefâat ile veyâ başka bir yolla defedecek *"gerçek bir yardımcı bulamazsın."* Bu ifade yahûdîlerin, Kureyş'ten talep ettiklerinden mahrum kalacaklarını açıkça göstermektedir.

اَمْ لَهُمْ نَص۪يبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَاِذاً لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَق۪يراًۙ ﴿٥٣﴾

53- Yoksa onların mülkten bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek zerresi bile vermezlerdi.

"Yoksa onların mülkten bir nasipleri mi var?" ifâdesi yahûdîlerin dünyâ mülkünün eninde sonunda kendilerinin olacağı iddiâlarını inkardır. *"Öyle olsaydı insanlara bir çekirdek zerresi bile vermezlerdi."* "Nakîr" kelimesi çekirdeğin yüzeyindeki oyuktur. Azlık ve değersizliği anlatmak için misal getirilir.

İşte bu ifâde yahûdîlerin bütün hallerini ortaya çıkaran bir açıklamadır. Çünkü hükümranlık ellerinde olmasına rağmen bir çekirdek zerresinde cimrilik ettiklerine göre zelîl ellerinde bir şey olmadığında nasıl davranırlar dersin?"

اَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلٰى مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ۚ فَقَدْ اٰتَيْنَٓا
اٰلَ اِبْرٰه۪يمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاٰتَيْنَاهُمْ مُلْكاً عَظ۪يماً ﴿٥٤﴾

54- Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik.

"Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği" nübüvvet, kitap ve gün be-gün izzet ve zaferlerinin artması gibi *"şeyler için insanlara"* Rasûlullah (s.a.v) ve ashâbına *"hased mi ediyorlar?"* Bu hasetleri son derece çirkin ve anlamsızdır. *"Oysa"* biz bundan önce Muhammed (s.a.v)'in selefleri ve amcalarının oğulları olan *"İbrahim soyuna"* da gökten indirilmiş bulunan *"Kitab'ı ve hikmeti,"* yâni nübüvvet ve ilmi *"verdik ve"* bunların yanısıra *"onlara* benzeri görülmemiş *"büyük bir hükümranlık bahşettik."* Peki hala ne diye Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini uzak görüyorlar ve ona peygamberlik verildiği için kıskanıyorlar?

İbn Abbas (r.a.) der ki: "İbrahim soyundaki bu mülk, Yûsuf, Dâvûd ve Süleyman'ın (aleyhimü's-selâm) mülkleridir.

فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَع۪يراً ﴿٥٥﴾

55- Onlardan bir kısmı ona inandı, kimi de ondan yüz çevirdi; *(onlara)* kavurucu bir ateş olarak cehennem yeter.

"Onlardan" yâni yahûdîlerden *"bir kısmı ona"* yâni Muhammed (s.a.v.)'e *"inandı, kimi de ondan yüz çevirdi"* ve ona inanmadı. Öylesine de *"kavurucu bir ateş olarak cehennem yeter."* Onlara bununla azap edilecektir. Yâni eğer dünyâda cezaları hemen verilmezse, kendileri için hazırlanan kavurucu cehennem ateşi onlara yeter.

Bil ki, Allah Teâlâ önceki âyette yahûdîleri kara cahil olmakla vasfetmiştir. Kara cahil olmaları, putlara ibâdetin Allah Teâlâ'ya ibâdetten daha üstün olduğuna inanmalarıdır. Sonra onları cimrilik ve kıskançlıkla vasıflamıştır.

Cimrilik, Allah'ın verdiği nimetten hiç kimseye bir şey vermemektir. Hased ise Allah Teâlâ'nın kendisinden başkasına hiç bir nîmet vermemesini temennî etmektir. Dolayısıyla cimrilik ve kıskançlık, başkalarına nimet verilmemesini isteyen bir kişide bir araya gelirler. Cimri kendisinde bulunan bir nîmeti başkasından esirgemektedir. Hasetçi ise Allah'ın nîmetinin kendisinden başkasından esirgenmesini ister. Bu iki huy rezil sıfatların en kötüleridir. Bunların ortaya çıkmasının sebebi ise cehâlettir. Cimriliğe bakacak olsak; malı infâk etmek, nefsin temizlenmesi ve âhiret saâdetinin kazanılması için bir sebeptir. Malı tutmak ise dünyâ mâlının elde kalmasına sebeptir. Şimdi cimrilik seni, dünyâya çağırıp âhiretten menediyor, cömertlik ise âhirete çağırıp dünyâdan menediyor. Şüphesiz dünyâyı âhirete tercîh etmek sırf cehâletten kaynaklanmış oluyor. Hasede bakacak olsak; ilahlık, kullarına nîmet ve ihsânını ulaştırmaktan ibarettir. Öyleyse bunu kerih gören sanki ilâhı ilahlıktan azletmek istiyor demektir. Bu ise cehaletin tâ kendisidir.

Bir diğer husus da hasedin ancak bir üstünlük karşısında zuhûr etmesidir. İnsanın üstünlüğü ne kadar tam ve eksiksiz olursa ona hasetçilerin hasedi de o kadar büyük olur.

Sa'dî (k.s.) şöyle diyor:

Bedbaht kişiler arzu ile isterler ki
İkbal sâhiplerinin ne makamı kalsın ne mülkü
Yarasanın gözü görmüyorsa gündüzün
Güneşin ışığının günâhı nedir söyle sözün
Doğrusunu istersen hasetçi bin göz kör olsun
Güneş yerinde ışık ve aydınlığıyla dursun.

Kıskanç ve cimri şahıslar, hiçbir zaman yücelemezler. Görmez misin ki Allah Teâlâ yahûdîlerin cimriliğini, mülkü elde edememelerinin mânii gibi göstermiştir. Çünkü cimrilikle hükümranlık bir arada bulunmaz. Başkasına boyun eğmek hadd-i zâtında kerih bir şeydir. İnsan kerih bir şeye ancak karşılığında isteyip arzuladığı bir şey aldığında tahammül edebilir. Çeşit çeşit ihtiyaçlar, insanları kuşatmış vaziyettedir. Bir insandan başkasına bir iyilik dokununca kendisine iyilik edilen kimsenin o mala olan arzusu, onun iyiliği yapana boyun eğen ve itâat eden biri hâline gelmesine sebep olur. Bu yüzdendir ki *"iyilik hürü bile köle eder"* denmiştir. İyilik olmadığı zaman ise itirazsız olarak tabîî nefret insanı başkasına boyun eğmekten alıkoyar. Böylece boyun eğme de kesinlikle gerçekleşmez.

Sa'dî der ki:

Serçe, keklik ve güvercine ver yiyecek
Belki de bir gün onlar senin tuzağına düşecek
Ey oğul, altın, yemek ve harcamak içindir
Kasaya koyarsan altın ile taşın farkı nedir?

Hakîm bir zât, insanoğlunun mal biriktirme hırsını ve bunun vahim âkıbetini, cehâleti yüzünden kendi üzerine ipek dokuyan, sonunda çıkacak bir yer kalmadığı için de kendisini öldüren, dokuduğu ipek ise başkalarına kalan ipek böceğine benzetir. Şu halde mü'mine yakışan; Vedûd (çok seven, çok sevilen) olmak, Allah'ın verdiği rızka kanâat etmek, hırsı terk ederek elindekini infâk etmektir.

Denir ki "Hz. Peygamber (s.a.v.) Mirac gecesi cehenneme de muttali oldu. Orada kendisine ateş dokunmayan birinin bulunduğu etrafı çevirilmiş bir yer gördü. *"Şu bölmedeki adamın özelliği nedir ki ona ateş dokunmuyor?"* dedi. Cibrîl (a.s) da: *"Bu, Hâtim-i Tâî'dir. Eli açık ve cömert olduğu için Allah Teâlâ cehennem azabını ondan uzaklaştırmıştır."* diye cevap vermiştir. İşte cömertlik kişiden hem dünyâ azâbını, hem de âhiret azâbını uzaklaştırır. İki dünyâda mülke ulaşmasına sebep olur.

Mülk üç kısımdır: Sâdece zâhirî şeylere sâhip olmak ki bu, hükümdarların mülküdür.

Sâdece bâtınî şeylere sâhip olmak ki bu da âlimlerin mülküdür. Hem zâhirî, hem de bâtınî şeylere sahip olmak ki bu da peygamberlerin mülküdür. Cömertlik, mülkün ayrılmaz özelliklerinden olduğu için peygamberlerin son derece cömert, eli açık, merhametli ve şefkatli olması gerekir ki bu güzel huyların herbiri insanların, onlara boyun eğmesi ve emirlerini dinlemesi için sebep teşkil etsin. Bu sıfatların tamamı en kamil mânâsıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'de mevcuttu.

---

[46]. *Tirmizî*, Tefsîru'l-Kur'ân 18, Menâkıb 1; *İbn Mâce*, Zühd 37; *Müsned*, III, 2
[47]. *Müslim*, Fiten 131; *Müsned*, I, 394

KÂFİR VE MÜ'MİNİN
ÂKIBETİ

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَاراً كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ
بَدَّلْنَاهُمْ جُلُوداً غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيزاً حَكِيماً
﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَداً لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلاً ﴿٥٧﴾

56- Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hâle geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah dâimâ üstün ve hikmet sâhibidir.

57- İnanıp iyi işler yapanları da zemîninden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada ebedî olarak kalacaklardır. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeye koyarız.

"Şüphesiz âyetlerimizi" yâni Kur'ân'ı ve diğer mu'cizeleri *"inkar edenleri gün gelecek"* büyük ve dehşetli *"bir ateşe sokacağız; onların derileri piştikçe"* yanıp kavruldukça *"derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar!"* Yâni, acıları devam etsin ve kesilmesin. Bu, izzet sâhibi bir kimseye "Allah izzetini artırsın!" demek gibidir. Bunun mânâsı, "Allah izzetini devam ettirsin ve artırsın" demektir. "*Sevfe* سَوْفَ" kelimesi, tehdid etmek ve gözdağı vermek için kullanılır. Hem de vaad için kullanılır ve te'kid ifâde eder. *"Gayr"* kelimesi, bir şeyin zıddı kastedilerek kullanılır. Mesela "Gece gündüzün gayrıdır" denir. Yine bir şeyin değişen misli için de kullanılır. Sıcak su soğuduğu zaman "Bu onun gayrıdır." denir. Bu âyette kastedilen de budur. Yâni, onlara yandığı zaman yanıp kavrulan derileri yerine maddeten aynısı olsa da sûreten başka olan yeni bir deri veririz. Hâsılı yanan deriler başka bir sûrette tekrar verilirler. Tıpkı "Yüzüğümü eritip başka bir yüzük yaptım." sözünde olduğu gibi. Buradaki ikinci yüzük, birincinin aynısıdır. Sâdece dökümü değişmiştir.

Eğer "Kendisiyle isyana düşülmüş deriler kavrulduğu zaman Allah Teâlâ yerlerine başka deriler yaratır da onlara azap ederse bu isyan etmemiş derilere azap etmek demek olur ki böyle bir şey câiz değildir." dersen derim ki: "Azap, mutlak olarak deriye değil, derinin isyan eden hassas kısmına olacaktır. Şahıs bir olmakla beraber azap ancak isyan eden kısma uygulanacaktır.

Hasan Basrî der ki: "Cehennem ateşi onları günde yetmiş kere yakıp kül eder. Yakıp

kül eder etmez onlara “Eski hâlinize dönün” denir. Onlar da eski hallerine dönerler.”

Merfû olarak rivâyet edilmiştir ki: O gün kâfirin derisi kırk arşın, azı dişi Uhud dağı kadar olacak, üst dudağı ise göbeğine değecek. Derisiyle eti arasında koşuşturup duran, vahşi eşek büyüklüğünde kurtçuklar, horasan devesinin boynu kalınlığında yılanlar ve katır büyüklüğünde akrepler olacak.[48]

Bunlar, günahsız yere yaratılışta ve azapta fazlalık değildir. Fakat bunlar kula ağırlaştırılırsa bu ağırlığın bizzat kendisi, tıpkı yılanlar, akrepler, zincir ve prangalardan ibâret olan diğer cehennem cezâları gibi bir cezâ olur.

Bir kimse az bir azap gördüğünde “Falanca azâbı tattı” denir. Halbuki Allah Teâlâ onların en şiddetli azabda olduklarını belirtmiştir. Nasıl olur da onların “azâbı tattıkları”nı söylemek güzel düşer?” dersen cevâben derim ki: “Burada tat almanın zikredilmesinden maksat, derilerinin bu şekilde yanıp kavrulması ve bunun sürüp gitmesi sebebiyle azalıp yok olmadığından bir şeyi tadan kişinin onu hissetmesi gibi derilerinin her yenilenişinde onların azâbı hissettiklerini haber vermektir. Allah Teâlâ kavrularak bulundukları halde azâbı hissetmelerini ve tatmalarını devâm ettirmeye yâhut kavrulmaktan koruyarak bedenlerini olduğu halde devam ettirmeye kâdir iken derilerini değiştirmesindeki sır, belki de nefsin yanıp kavrulma hissinin kaybolacağı vehmine düşmesini önlemektir.

“Allah, günahkarlara yapmak istediği hiçbir şey kendisine imkansız olmayan *“dâimâ üstün ve”* cezâlandırdıklarını hikmetine mebni olarak cezâlandıran *“hikmet sâhibi”*dir.

Bil ki âhiretteki bu azap ve derilerin değiştirilmesi, dünyâda meydâna gelir. Fakat kimse bunu hissetmez. Tıpkı uyuyan birinin elindeki demir parçasıyla kendini yaralaması gibi. Yaralama dünyâda meydâna gelir, ancak kişi uyanıncaya kadar bunun acısını hissetmez. *“İnsanlar uykudadırlar, öldükleri zaman uyanırlar.”*[49]

Şu halde kula düşen nefis ve hevânın aksine şerîata uygun davranmaktır. Ta ki böylece Cenab-ı Hak, şerîat iksiri ile zulmânî ve nefsânî sıfatların bakırını nurânî ve ruhânî sıfatların gümüşüne çevirsin. Kul, dünyâda nefsini ıslah edip şerîata uygun bir hayat sürerek günah lekesinden kurtulursa âhirette ateşle arıtılıp düzeltilmeye ihtiyâcı kalmaz.

Rivâyet edilir ki: Bütün ümmetlerin muvahhidlerinden büyük günah işleyip de tevbe etmeden ve pişman olmadan ölenlerden kimisi vardır ki, cehenneme ilk kapısından girer. Onların cehennemde ne gözleri morarır, ne yüzleri kararır, ne şeytanlarla yan yana gelirler, ne kendilerine pranga vurulur, ne kaynar su içirilir, ne de katran etraflarını sarar. Allah Teâlâ, secdeleri (namazları) sâyesinde bedenlerini ve yüzlerini ateşe haram kılmıştır. Yine onlardan öyleleri vardır ki günahlarının ve amellerinin miktarına göre ateş kimisini ayaklarına kadar, kimisini dizlerine kadar, kimisini de boyunlarına kadar kaplar. Cehennemde kimi bir ay, kimi de bir sene kalıp oradan çıkar. Cehennemde en uzun kalacak olan, dünyânın yaratılışından yok olacağı güne kadar geçen süre miktarınca kalacaktır.

İbnü’s-Semmak nefsini kınarken şöyle derdi: “Ey nefis! Zâhidler gibi konuşur, münâfıklar gibi amel edersin. Böyle iken yine de cennete girmeye tamah edersin.

Heyhât! Heyhât! Cennete başka gruplar girecek. Cennete girmek için, şu senin yaptıklarından başka ameller gerekiyor. Sana yazıklar olsun ki Kisrâ, Kayser ve firavunların yolundan gidiyorsun, hem de celal yurdunda (cennette) Rasûlullah (s.a.v.) ile arkadaş olmak istiyorsun!"

Şu halde sen de nefsini Allah Teâlâ'nın dostlarını ve düşmanlarını vasfettiği Kur'ân âyetlerine arz et de, bu iki sınıftan hangisinden olduğuna bir bak!

Ey kardeş, kötülerin yaptıklarından utanır
İyilerin yüzü, hem de hicabla kızarır.
Allah kimsenin yüzünün suyunu dökmez
Günâhına ağlayanın gözyaşı boşa gitmez.

Anlatıldığına göre **Yezid b. Mersed**'in gözyaşları bir an bile dinmezdi ve dâimâ ağlardı. Bunun sebebi sorulunca şöyle dedi: "Şayet Allah Teâlâ günah işlediğim zaman beni ebediyyen hamama hapsetmekle tehdit etmiş olsaydı bile gözyaşlarımın hiç dinmemesi gerekirdi. Beni üç bin sene tutuşturduğu bir ateşe hapsetmekle tehdit etmişken nasıl olur da ağlamam! Bu ateşi kıpkızıl olana kadar bin sene, sonra bembeyaz olana kadar bin sene daha yaktı, en son simsiyah kesilene kadar bin sene daha tutuşturdu. Artık bu ateş karanlık bir gece gibi simsiyahtır."

Ebû Hureyre (r.a.) der ki: Sakın günahkarın elindeki nîmete gıbta etme. Çünkü onun ötesinde tamahkar bir istekli var ki, o istekli cehennemdir. ***"Ne zaman sönmeye yüz tutsa alevini artırırız."*** (el-İsrâ, 17/97)

Hâfız (k.s.) şöyle diyor:

Hakîkat kalenderleri yarım arpaya satın almazlar
Marifet ve hünerden mahrum atlas kaftanlıları.

Rasûlullah (s.a.v.) buyurur ki: *"Himmet ve kaygısı âhiret olanın Allah Teâlâ iki yakasını bir araya getirir, kalbini zengin kılar. Dünyâ ona boyun eğerek gelir. Himmet ve kaygısı dünyâ olanın Allah Teâlâ iki yakasını bir araya getirmez, fakirliğini gözünün önüne koyar. Dünyâdan Allah'ın ona takdir ettiğinden başkası eline geçmez."*[50]

Sa'dî (k.s.) şöyle diyor:

Malı olan kimseler korkar hırsızdan,
Ârifler mal toplamadıkları için perîşan değildir.
Kanaat çadırını sahrâya kuran kişi,
Cihan yıkılsa onun hânesi vîran değildir.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرٖى
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَٓا اَبَدًاۜ لَهُمْ فٖيهَٓا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌۘ
وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلٖيلًا ﴿٥٧﴾

57- İnanıp iyi işler yapanları da zemîninden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada ebedî olarak kalacaklardır. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeye koyarız.

Allah'a, Hz. Muhammed'e, Kur'ân'a ve diğer âyet ve mûcizelere *"inanıp"* Allah'ın emrettiği *"iyi işler yapanları da zemîninden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada ebedî olarak kalacaklardır."* Oradan, hiç çıkmadan ve ölmeden dâimâ orada kalacaklardır. *"Orada onlar için tertemiz",* yâni dünyâ kadınlarında bulunan hayız, nifas gibi tabîî kirlerden ve kin, kıskançlık ve çirkin hallerden temizlenmiş *"eşler vardır. Ve onları koyu bir gölgeye"* hiç açıklık olmadan uzayıp giden, güneşin yok edemeyeceği yâhut mutedil bir gölgeye *"koyarız."* Zamanın mutedili, ne sıcak ne de soğuk olandır. Mekanın mutedili ise ne düz, ne de engebeli olandır. *"Zalîl"* kelimesi, gölge mânâsındaki *"zıll"* lafzından mânâyı pekiştirmek için türetilmiştir. "Koyu gölge" demektir.

Eğer, "Cennette sıcaklığıyla eziyet verecek bir güneş olmadığına göre cennetin koyu bir gölgeye sahip olmakla vasfedilmesinin faydası nedir? Yine dünyâda devamlı gölge olan ve güneş ışığı ulaşmayan yerlerin havası kokuşmuş, bozuk ve rahatsız edici olduğu halde cennetin havâsını böyle vasfetmenin mânâsı nedir?" diye bir soru soracak olursan, derim ki: "Arap memleketleri son derece sıcak olduğundan onların gözünde gölge en büyük rahatlama sebeplerinden biridir. Onlar bunu rahatlıktan kinâye olarak kullanırlar. Peygamber Efendimiz de: *"Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir."*[51] buyurmuştur. Gölge rahatı ifâde ettiğine göre, koyu gölge rahatlığın çok ileri seviyede olduğundan kinâye olmaktadır. **Fahreddin Râzî** tefsîrinde "Benim gönlüm de buna meylediyor." der.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Cennette öyle bir ağaç vardır ki, binitli biri bu ağacın gölgesinde yüz sene yolculuk etse yine de o gölgeyi katedemez. İsterseniz **"Uzamış gölgeler"*** (el-Vakıa, 56/30) *âyetini okuyun. Cennette, hiç bir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir beşerin aklına gelmeyecek nimetler vardır. Dilerseniz "**Yaptıklarına karşılık olarak onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilmez."*** (es-Secde, 32/17) *âyetini okuyun. Cennetten kırbaç kadar bir yer, dünyâdan ve içinde bulunanlardan daha hayırlıdır. Dilerseniz **"Kim ki ateşin elinden çekilip kurtarılır da cennete konursa, işte o kurtuluşa ermiştir."*** (Âl-i İmran, 3/185) *âyetini okuyun."*[52]

Yine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Cennetlikler, kirpikleri, kaşları ve saçları dışında vücutlarının diğer yerlerinde kılları olmayan, kıvırcık saçlı, sakalsız ve bıyıksız gençler halinde olacaklardır."* (Yani ne eteklerinde ne de koltuk altlarında

kıl bulunacak.) *Âdem (a.s) gibi boyları altmış arşın, İsâ (a.s) gibi yaşları otuz üç, tenleri beyaz, elbiseleri yemyeşil olacak. Her birinin önüne bir sofra kurulacak. Bir kuş gelip: "Ey Allah'ın dostu, ben Selsebil pınarından su içtim, arşın altındaki cennet bahçelerinde karnımı doyurdum, şu şu meyvelerden yedim. Sen de beni ye" diyecek. O da onu yiyecek. Kuşun bir tarafı pişirilmiş, bir tarafı da kızartılmış hale gelecek. Her iki tarafından da Allah'ın dilediği kadar yiyecek. Cennetliklerin üzerinde biri diğerinin rengini taşımayan yetmiş elbise (hulle) bulunacak."*[53]

Fakîh Ebü'l-Leys diyor ki: "Bu değerli şeylere nail olmak isteyenin beş şeye devâm etmesi gerekir.

1. Nefsini bütün günahlardan alıkoymasıdır.
Yüce Allah "ve nehe'n-nefse" buyurdu sana
Hevâ-yı nefsi, günah ve masiyeti terketmek düşer sana

2. Az bir dünyâlığa rıza göstermesidir. Çünkü cennetin bedeli dünyâyı terketmektir.
Bu zinakâr fahişeden farksız dünya nice kocalar öldürdü
Hz. Ali gibi bu dünyaya talak vermezsem nâmerdim.

3. İbâdet ve tâate hırslı olması ve her bir tâate özel bir önem vermesidir. Çünkü bağışlanıp cennete girmesine belki de o taat sebep olacaktır.
Tarîkat-ı aliyyede sâlik olana amel gerektir, konuşmak değil
Çünkü gayretsiz bu nefes, bu sözler fayda değil

4. Salihleri ve hayır ehlini sevmesi ve onlarla berâber olup arkadaşlık etmesidir.
Meclisin pîrinin ilk öğüdü şu sözdür:
"Nâ-cins adamla sohbetten sakın"

İnsanın arkadaşının hayır ehli olması gerekir. Çünkü arkadaşlık insana tesir eder. Allah sâlihlerden birini bağışladığı zaman o da kardeşlerine ve arkadaşlarına şefâat eder.
Yüce Allah'a tâat ve ibadet edenlerden
Tâatı ve ibadeti olmayanlara da şefaat etmeleri umulur

5. Çokça duâ ederek Allah'ın kendisine cenneti nasip etmesini ve sonunu hayırlı kılmasını niyâz etmesidir.
Allah dostlarının duasını ganimet biliniz
Çünkü onlardır, belâ ve musîbet okuna kalkan

---

[48]. *Müslim*, Cennet 44; *Tirmizî*, Cehennem 3; *Müsned*, II, 328, 334

[49]. *Keşfü'l-Hafâ* c.2 s. 432
[50]. *Tirmizî*, Sıfatü'l-Kıyâme 30
[51]. *Aclûnî*, I, 552
[52]. *Buhârî*, Bed'ü'l-halk 8; *Müslim*, Cennet 6
[53]. *Tirmizî*, Cennet 8, 12; *Dârimî*, Rikâk 104; Rikâk 104; *Müsned*, II, 295, 343, V, 232, 240

EMÂNETİ EHLİNE VERMEK

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰٓى اَهْلِهَاۙ وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ
النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ
سَمِيعاً بَصِيراً ﴿٥٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا
الرَّسُولَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْۚ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ
وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ
تَأْوِيلاً ﴿٥٩﴾

58- Allah size, emânetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işiten, her şeyi görendir.

59- Ey îmân edenler! Allah'a itâat edin. Peygamber'e ve sizden olan ulülemre *(idarecilere)* de itâat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz –Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûl'e götürün *(onların talimatına göre halledin)*. Bu hem hayırlı, hem de netîce bakımından daha güzeldir.

"Allah size emânetleri ehli olanlara vermenizi emreder."

Bu âyet, Kâbe'nin muhâfızı olan Osman b. Talha b. Abdüddâr hakkında nâzil olmuştur. Şöyle ki:

Rasûlullah (s.a.v.) fetih günü Mekke'ye girdiğinde Osman, Kâbe'nin kapısını kilitleyip tavanına çıkmış ve anahtarı Hz. Peygamber'e vermeyi reddederek; "Ben onun Allah'ın rasûlü olduğunu bilseydim, mâni olmazdım." demiştir. Bunun üzerine Ali b. Ebû Tâlib (k.v.) Osman'ın elini bükerek anahtarı aldı ve Kâbe'yi açtı. Rasûlullah (s.a.v) Kâbe'ye girip iki rekat namaz kıldı. Dışarı çıkınca, Abbas (r.a) ondan anahtarı kendisine vermesini, hacılara su verme (sikâyet) ve Kâbe'yi koruma (sidânet) hizmetlerinin kendisinde toplanmasını istedi. İşte bu âyet bunun üzerine nâzil oldu. Âyet inince, Hz. Peygamber (s.a.v) Hz. Ali'ye anahtarları Osman'a verip özür dilemesini emretti. Osman, mazeret beyân eden Hz. Ali'ye: "Beni zorlayıp canımı acıttın, şimdi de nezâket mi gösteriyorsun" deyince Hz. Ali: "Allah Teâlâ, senin hakkında âyet indirdi deyip bu âyeti okudu. Osman da bunun üzerine: "Şehadet ederim ki Allah'tan başka bir ilah yoktur, Muhammed de O'nun peygamberidir." dedi. O esnâda Cibrîl inerek Rasûlullah (s.a.v)'e Kâbe muhâfızlığı görevinin kıyâmete kadar Osman'ın çocuklarına âit olduğunu haber vermiştir. Osman ise daha sonra Medîne'ye hicret edip anahtarı oğlu Şeybe'ye vermiştir. Anahtar günümüze kadar onun çocuklarında kalmıştır.

"İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle" insaf ölçüleri içerisinde, herkese

eşit davranarak *“hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor!”* Allah’ın size nasihat buyurduğu, emâneti yerine vermek ve adâletle hükmetmek ne güzel bir şeydir. *“Şüphesiz Allah”* muhâfaza edenlerin dediği her şeyi işiten kendisine emanet verilenlerin yaptıkları *“her şeyi görendir.”* Yâni, Allah’ın emir ve öğüdüne göre hareket edin. Çünkü duyulan ve görülen şeyleri en iyi bilen O’dur. Dolayısıyla size, sizden sâdır olan davranışlara göre karşılık verecektir.

Bil ki, emin olmak demek, başkasının sende bir hakkı olduğu zaman bu hakkı ona ödemen demektir. Hak ile hükmetmek ise, birinin birinde hakkı olduğu zaman, bu hakkın sâhibine ödenmesini emretmeniz demektir. İşlerin sıralanmasında doğru olan insanın önce kendi menfaatlerini celbe ve zararlarını gidermeye çalışması, başkalarıyla ise daha sonra ilgilenmesi şeklinde olduğu için; Allah Teâlâ emâneti ehline verme emrini önce, adâletle hükmetme emrini ise sonra zikretmiştir.

Bu âyetin anlatılan kıssayla ilgili olarak inmiş olması, sâdece ona mahsus olmasını gerektirmez, bilakis bütün emânet türleri buraya dâhildir.

Bil ki, insanın muâmelesi ya Rabbi’yle ya diğer kullarla ya da kendi nefsiyle olur. Bu üç kısım muâmelenin hepsinde emânete riâyet etmek gerekir.

1. Rab ile muâmelede emânete riâyet; emredilenleri yapıp yasaklananları terk etmekle olur. Bu konu, sâhili olmayan bir deniz gibidir.

İbn Mes’ûd (r.a.) der ki: “Emânet, abdestte, cünüplükte, namazda, zekâtta, oruçta, hâsılı her şeyde lazımdır.” Meselâ dilin emâneti, onu yalanda, gıybette, koğuculukta, küfür, çirkin sözler bid’at, ve benzeri konularda kullanmamaktır. Gözlerin emâneti, onları harama bakmak için kullanmamaktır. Kulakların emâneti ise onları boş ve yasak şeyleri, müstehcen ve yalan sözleri ve benzerlerini dinlemek için kullanmamaktır. Aynı şeyler bütün organlar için söylenebilir.

Sa’dî (k.s.) şöyle der:

Dil, Cenâb-ı Hakk’ı şükür ve hamd için
Ey Hakk’ı bilen insan, döndürme onu gıybet için
Kur’an’ın güzergahı öğüt ve nasihattir, kulak ver
İftira ve bâtıl şeyleri dilemeye gayret etme
Şu iki göz, Hakk’ın san’at ve icadını görmek içinse ne âlâ
Yoksa kardeşinin ayıbını görmek için değildir

2. Yaratılanlarla muâmelede emânete riâyettir. Bunun içine emânetleri geri vermek, ölçü ve tartıda eksiltme yapmamak, insanların ayıplarını yaymamak, devlet başkanlarının halklarına adâletle hükmetmeleri, âlimlerin avâmı hem dünyâda hem de âhirette onlara fayda sağlayacak itikad ve amellere yönlendirmeleri, hanımın namusunu koruması, başkasından olan çocuğu kocasına nisbet etmemesi ve iddetinin sona erdiğini haber vermesi gibi konular girer.

3. İnsanın kendisi ile muâmelede emânete riâyetidir. Bu, kişinin ancak kendi dîni ve

dünyâsı için daima en faydalı ve uygun olanı yapması, şehvet ve öfke yüzünden âhirette kendisine zarar verecek şeylere teşebbüs etmemesidir. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz."*[54] Bir başka hadis-i şerifte: *"Kendisine güvenilmeyen kişinin îmânı, sözünde durmayanın dîni yoktur!"*[55] buyurmuştur.

Şu halde mü'min bir kulun, bütün emânetleri gücü yettiği kadar yerine getirmesi ve her zaman Hakk'ın öğütlerine kulak vermesi gerekir. Çünkü öğüt gerçekten çok faydalıdır.

Mürşidlerin nasihatinin kadrini bugün anladım
Yâ Rab, nasihatçımızın ruhunu şad et

Bu beyti **Hâfız** söylemiştir. Başka bir yerde şöyle diyor:

Hakîm ve bilgenin öğüdü bizzat sevab ve hayırdır
Bahtlı kimse öğüt ve nasihatı can kulağıyla işitendir

İdarecilerin, hükmetme yetkisi bulunan herkesin, adâlet ile hükmetmesi ve emânetleri ehli olanlara vermesi gereklidir.

Hasan Basrî (rh.a.) der ki: "Allah Teâlâ, idarecilerden şu üç konuda söz almıştır: Hevalarının peşinde gitmemeleri, insanlardan değil, Kendisinden korkmaları ve O'nun âyetlerini az bir ücret karşılığında satmamaları."

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Kıyâmet günü bir çağırıcı: "Nerede zâlimler! Nerede zalimlere yardım edenler!" diye çağırır. Zâlimlerin kalemlerini açan ve mürekkeplerini hazırlayana varana kadar bütün zalimler ve yardımcıları toplanıp cehenneme atılır."*[56]

Sa'dî (k.s.) şöyle der:

Dünya baki değildir, ancak adâletin eseri kalır
Öyleyse iyilik ve barış için, adâlet ve cömertlik için çalış
Zira insanlara zulmeden Dahhak'ın mülk ve saltanatı kalmadı,
Buna karşın geriye kıyamete kadar kendisine lânet kaldı

Hz. Peygamber (a.s.) buyurur ki: *"Kim bir sultana zulmetmesi çin yol gösterirse, Hâmân ile berâber olacak. Cehennemliklerin azâbı en şiddetli olanları bu adamla o sultan olacaktır."*[57]

Şu halde îmânın gereği, adaletle hükmetmek, insanların iyiliği ve âlemin nizâmına sebep olmak, şer'i şerîfi tatbîk etmek ve rüşvetten sakınmaktır. Çünkü şerîatta rüşvet alana müsâmaha edilmez.

❀

Bir gün İskender, şâirlerinden birine kızıp öldürülmesi için emir vermiş. Sonra da şâirin malını arkadaşları arasında pay etmiş. Bunu neden böyle yaptığı sorulunca: “Ölümüne suçlu olduğu için hükmettim. Malını ise arkadaşları ona şefâatçi olmasın diye yaptım.” demiş. Bakınız malı almak, nasıl şefâatçi olmamaya sebep oluyor? Çünkü, şâirin arkadaşları ona şefâat etmek isteseler ve şefâatte bulunsalardı, o malın geri alınması gerekecekti. Onlar mala tamah edince şefâati terk ettiler.

Eğer insaf ehli olursan sen
Daha iyidir ömrünün rükû ve secdede geçmesinden

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِى الْاَمْرِ
مِنْكُمْ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِى شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

59- Ey îmân edenler! Allah’a itâat edin. Peygamber’e ve sizden olan ulülemre ***(idarecilere)*** **de itâat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz –Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah’a ve Rasûl’e götürün** ***(onların talimatına göre halledin)*****. Bu hem hayırlı, hem de netîce bakımından daha güzeldir.**

“Ey îmân edenler! Allah’a itâat edin. Peygambere ve sizden olan ulülemre de itâat edin.” Ulülemr, yâni emîr sâhibi olan idâreciler, hulefâ-i râşidîn ve onların peşinden giden dosdoğru devlet başkanları gibi hak üzere hareket eden emirler ve adâletle hükmeden idâreciler. Zâlim idâreciler ise, itâatin vâcib olması konusunda Allah ve Rasûlüne atfedilmeyi hak etmekten uzaktırlar. Çünkü onlar, insanların mallarını haksız yere ve zorla aldıkları için zorba hırsızlardır.

Cenab-ı Hak kullarına edep öğretmek için *‘’Allah’a itâat edin. Peygambere ve sizden olan idârecilere de itâat edin”* buyurarak Allah’a itâati tek başına peygambere ve idârecilere itâati ise berâber zikretmiş; ayrı olarak “Sizden olan idârecilere itâat edin” buyurmamıştır. Bu edep, Allah’ın adı ile başka varlıkların adını bir arada zikretmemektedir. Mahluklara gelince onların adlarını bir arada zikretmek câizdir.

“Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz” “تَنَازَعَ ” nın kökü olan “ نزع ” kelimesi aslında çekmek demektir. Çünkü anlaşmazlığa düşenlerden her biri diğerini kendi tarafına çekmeye çalışır. Yâni, siz ve sizden olan idâreciler herhangi bir dînî konuda ihtilâfa düşerseniz *“-Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah’a”* Allah’ın kitâbına *“ve rasûl’e”* O’nun (s.a.v) sünnetine *“götürün”,* mürâcaat edin. Çünkü Allah’a ve âhiret gününe îmân etmek bunu gerektirir. Allah’a îmânın bunu gerektirmesi gayet açıktır. Âhiret gününe inanmanın bunu gerektirmesi ise, bu emre karşı gelmek yüzünden âhirette cezâ verilecek olması sebebiyledir.

Zâhir ehli bu âyetin zâhirine bakarak ictihad ve kıyâsın câiz olmadığını söylemişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ burada Kitab'a ve sünnete başvurmayı emrediyor. Her hâdise ile ilgili açık bir nas olmadığına göre, Allah Teâlâ mevcut nasların muhtevâsını düşünmeyi ve bunların medlûl ve muktezâlarıyla amel etmeyi emretmiştir. Oysa bu âyet gerçekten kıyâsın huccet olmasına delildir. Nasıl delil olmasın ki anlaşmazlığa düşülen konuyu, hakkında nas olan konuya götürmek, ancak benzetme ve hükmü onun üzerine binâ etmekle olur. Kıyas ile kastedilen de zâten budur. Allah'a ve Rasûlü'ne (s.a.v) itâat emrinden sonra onun emredilmiş olması bu görüşü desteklemektedir. Çünkü bu, hükümlerin üç türlü olduğunu göstermektedir: Kitapla sabit olanlar, sünnetle sabit olanlar ve kıyas yoluyla Kitap ve sünnete götürülerek sâbit olanlar.

"Bu" yâni anlaşmazlığı kitap ve sünnete götürmek sizin için çekişmekten *"hem hayırlı, hem de netîce bakımından daha güzeldir."*

Bu âyet, hakka riâyet ettikleri sürece idârecilere itâat etmenin gerekli olduğuna, hakka riâyet etmedikleri taktirde ise itâat edilmeyeceğine delâlet etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Yaratana karşı gelinen bir konuda yaratılana itâat yoktur"*[58] Yine O (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Her kim insanlarla muâmelede bulunur haksızlık etmez, onlarla konuşur yalan söylemez, onlara vaadte bulunur sözünden dönmezse işte o, insanlığı kemâle ermiş, adâleti ortaya çıkmış ve kendisiyle kardeş olunması vâcip olmuş kişidir."*[59]

İdarecilerin Allah'ın kanun ve hükümlerini uygulayıp Hz. Peygamber (a.s)'ın sünnetlerine tâbî olarak Allah'tan korkup çekinmeleri gerekir ki Allah onlara bakanların kalplerini korku ve heybetle doldursun. İşte o zaman zahirî sûret ve görünüşlerini korumaya ihtiyaç duymazlar.

Anlatıldığına göre Rum imparatoru, Ömer (r.a)'e hediye olarak cübbe ve bazı elbiseler gönderdi. Rum elçisi Medîne'ye gelince "Halîfe'nin makamı ve sarayı nerede?" diye sordu. Ona "Halîfenin, senin zannettiğin gibi büyük bir sarayı yok, sâdece küçük bir evi var." dediler ve evi gösterdiler. Elçi eve geldiğinde küçük, basit ve eski olduğu için kapısı kararmış bir ev buldu. Hz. Ömer'i aradı, fakat bulamadı. Onun kendi ihtiyaçlarını ve müslümanların ihtiyaçlarını görmek için, yâni kontrol (ihtisâb) maksadıyla çarşıya gittiği söylendi. Elçi onu aramak için gitti ve sonunda bir duvarın gölgesinde kırbacını yastık yapmış bir vaziyette uyurken buldu. Onu bu şekilde gören elçi: "Adâletle hükmettiğin için emniyettesin. Dilediğin yerde uyuyorsun. Oysa bizim idârecilerimiz zulmettiler. Onun için kalelere ve askerlere muhtaçtırlar." dedi.

Sa'dî (k.s.) der ki:

Ortalığa zulmün temelini atan padişah
Kendi mülk ve saltanatının duvarının dibini kazar

İşi gücü cevr u cefâ olan sultanlık edemez
Keza kurda çobanlık teslim edilmez

Erdeşîr şöyle der: “Din, mülkün temelidir. Adâlet, ise bekçisidir. Temeli olmayan bir mülk elbette yıkılır. Bekçisi olmayan bir mülk ise zâyi olur.”

Bir bölge vâlisi, **Enüşirvân**’a bir mektup gönderip o sene mahsûlün çok bereketli olduğundan bahisle vergileri artırmak için izin istedi. Enüşirvân, valiye cevap verdi. Vâli ise aynı konuda tekrar bir mektup gönderdi. Bunun üzerine Enüşirvân vâliye, “Sana cevap vermem, üstüne vazîfe olmayan şeyleri teklif etmekten vazgeçmen içindi. Ama görüyorum ki sen edepsizliğine devam etmekten başka bir şey yapmıyorsun! Kulaklarından birini kes ve seni ilgilendirmeyen şeyler hakkında bir daha konuşma!’ diye bir mektup yazdı. Vali derhal bir kulağını kesti ve artık bu gibi konularda konuşmadı.

Hulâsa, zulüm ârdır, cezâsı nârdır, yâni ateştir. Ondan sakınmak, aklı başında herkese vâcibdir. Mü’min’in niyeti, adâletle hükmetmek olduğu için zâlimlerden ve onlara itâatten uzak durmalıdır. Çünkü hak ehline itâat edilir, başkasına değil. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Kim bana itâat ederse Allah’a itâat etmiş, kim bana karşı gelirse Allah’a karşı gelmiş demektir. Kim de âdil idâreciye itâat ederse bana itâat etmiş, kim böyle bir idâreciye karşı gelirse bana karşı gelmiş olur.”*[60]

Bil ki idâreciler, salih ve fâsid olma bakımından halkların amel ve vaziyetlerine uygun insanlar olurlar.

Haccâc b. Yûsuf’a: “Sen Hz. Ömer’in halifelik devresine yetişmiş olduğun halde neden onun gibi âdil olmuyorsun? O’nun adâletini ve sâlihliğini görmedin mi?” diye sorulunca: “Sizler zühd ve takvâda Ebû Zer (r.a.) gibi olun, ben de Ömer gibi adâlet ve insafla hükmeden biri olayım.” diye cevap verdi.

Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *“Nasılsanız, başınıza öyle biri getirilir.”*[61] Yâni, siz sâlih insanlar olursanız, idarecileriniz de sâlih olur. Siz kötü insanlar olursanız, idârecileriniz de kötü olur.

Rivâyet edilir ki Mûsâ (a.s.) Rabb’ine münâcât edip “Yâ Rab, rızânı gazabından ayıran alâmet nedir?” dedi. Ona şöyle vahyedildi: “İnsanların başına, hayırlı kişileri getirdiğim zaman, râzı olduğumun alâmetidir. Kötü kişileri getirdiğim zaman ise gazabımın alâmetidir.”

Bil ki hakîkatte emir sâhibi olanlardan (ulü’l-emr) maksat Hakk’a vâsıl olan meşâyih ile mânevî terbiye işi ellerinde olanlardır. Çünkü mürîdin terbiyesinde yetkili olan şeyhidir. Şu halde mürîde düşen kalp kapısını çalan her vârid-i Hakk’ı, işâreti, ilhâmı, kendi hakkındaki amellerden ve hallerden haber veren her vâkıayı şeyhinin nazar-ı

mihengine arzetmesidir. Artık şeyh, neyi maslahat görür ve işâret ederse yâhut hüküm verirse onun emir ve yasaklarına boyun eğer. Çünkü, kendisinin ulü'l-emri, yâni idârecisidir.

Şeyhe gelince, onun ulü'l-emri Kitap ve sünnettir. Böyle olduğu için de şeyhe düşen vârid-i Hak olarak kendine gaybdan bahşedilen keşf, müşâhede, sır ve hakîkatleri, Kitap ve sünnetin mihengine vurmak, Kitap ve sünnetin doğru bulduğu, hakkında hüküm verdiği her şeyi kabul etmek aksi halde reddetmektir. Çünkü tarîkat, Kitap ve sünnetle sınırlıdır. **Necmeddin Kübrâ** *"Te'vîlât"*ında böyle zikretmiştir.

---

[54]. *Buhârî*, Cuma 11; *Müslim*, İmâre 20; *Ebû Dâvûd*, İmâre 1, 13; *Tirmizî*, Cihâd 27; *Müsned*, II, 5, 54, 55

[55]. *Müsned*, III, 154

[56]. Bk. *Münâvî*, VI, 72

[57]. Benzer bir rivâyet için bk. *Münâvî*, VI, 72

[58]. *Müsned*, V, 66

[59]. *Deylemî*, hadis no: 5546

[60]. *Buhârî*, Cihâd 109; *Müslim*, İmâre 33

[61]. *Aclûnî*, II, 66

MÜNÂFIKLAR

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ
مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا
أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا
قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ
يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا
قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا
﴿٦٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ
وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

60- Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tâğut'u inkâr etmeleri emrolunduğu halde hakem olarak ona başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları büsbütün saptırmak istiyor.

61- Onlara: Allah'ın indirdiğine *(Kitab'a)* ve Rasûl'e gelin *(onlara başvuralım)*, denildiği zaman, münâfıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün.

62- Nasıl elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felâket gelince hemen, "Biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik" diye yemin ederek sana gelirler!

63- Onlar Allah'ın, kalplerindekini bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.

"Sana indirilene" Kur'ân-ı Kerim'e *"ve senden önce indirilenlere"* Tevrat ve diğer indirilen kitaplara *"inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi?"* Burada "ileri sürmek" yani *zu'm*dan maksat, yalan iddiâdır. Çünkü âyet münâfıklar hakkında nâzil olmuştur. Sanki "Onlar ne yapıyor?" diye sorulmuş, cevap olarak şöyle buyurulmuştur: *"Tâğut'u inkâr etmeleri"* uzak durmaları *"emrolunduğu halde hakem olarak ona başvurmak istiyorlar."*

İbn Abbas (r.anhümâ)'dan rivâyet edildiğine göre bir münâfık bir yahûdî ile anlaşmazlığa düştü. Yahûdî, münâfığı adâletle hükmettiği ve rüşvete meyletmediği için Hz. Peygamber (a.s)'ın hakemliğine, münâfık ise yâhûdîyi rüşvet almaya çok meyyal olduğu için Ka'b b. Eşref'in hakemliğine dâvet etti. Yâhûdî haklı, münâfık ise haksızdı. Netîcede yahûdî teklîfinde ısrar etti ve Rasûlullah (s.a.v)'in hakemliğine başvurdular. O da yahûdînin lehine hükmetti.

Münâfık onun hükmüne râzı olmadı ve "Bir de Ömer'in hakemliğine başvuralım" dedi. Ömer'in yanına geldikleri zaman, yahûdî Hz. Ömer'e: "Muhammed benim lehime

hükmetti. Bu ise onun hükmüne râzı olmayarak senin yanına geldi.” dedi. Hz. Ömer münâfığa, “Öyle mi?” deyince, münâfık: “Evet” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: “Ben gelene kadar yerinizden ayrılmayın.” diyerek içeri girdi. Kılıcını kuşanıp dışarı çıktı, münâfığı cezalandırdı. “Allah ve Rasûlü’nün hükmüne râzı olmayana ben işte böyle hüküm veririm.” dedi. İşte bu âyet bunun üzerine nâzil olmuştur. Bu olayın akabinde Cibril (a.s) inerek “Ömer, hak ile bâtılı ayırdetti ve ona *“Faruk”* adı verildi[62] dedi.

Tâğût, Ka’b b. Eşref’tir. Ona tâğut denilmesinin sebebi, azgınlıkta ve Hz. Peygamber’e düşmanlıkta çok ileri gitmesidir. Batıl ile hükmedip batıl için çalışanlar da tâğut olma konusunda Ka’b ile aynı hükümdedir.

“Şeytan” yâni Ka’b b. Eşref ya da gerçek şeytan *“da onları büsbütün ”* sonsuz bir saptırma ile *“saptırmak istiyor”* ki doğru yolu bulmasınlar.

وَاِذَا ق۪يلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ رَاَيْتَ الْمُنَافِق۪ينَ
يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُوداًۚ ﴿٦١﴾

61- Onlara: Allah’ın indirdiğine *(Kitab’a)* ve Rasûl’e gelin *(onlara başvuralım)*, denildiği zaman, münâfıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün.

“Onlara” yâni münâfıklara: *“Allah’ın indirdiğine”* Allah Teâlâ’nın, kitabında emrettiği şeylere *“ve Rasûl’e”* peygamberinin emrettiği şeylere *“gelin”* buyurun *“denildiği zaman, münâfıkların senden iyice uzaklaştıklarını”* tamâmen yüz çevirdiklerini, *“görürsün.”* Bu ifâdeyle münâfıkların nifâkı tescîl edilmiş ve onunla yerilmişlerdir. Hükmün illeti ve onların gözle görüldüğü bildirilmiştir.

فَكَيْفَ اِذَٓا اَصَابَتْهُمْ مُص۪يبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْد۪يه۪مْ ثُمَّ جَٓاؤُ۫كَ يَحْلِفُونَ
بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَٓا اِلَّٓا اِحْسَاناً وَتَوْف۪يقاً ﴿٦٢﴾

62- Nasıl elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felâket gelince hemen, “Biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik” diye yemin ederek sana gelirler!

“Nasıl da”, halleri nasıl olacak, ne yapacaklar? Yâni, o zaman münâfıklar âciz kalacaklar ve hiç bir şey yapamayacaklar. *“Elleriyle yaptıkları yüzünden”* işledikleri suçlar sebebiyle ki onlardan biri tâğut’u hakem kabul etmek ve Peygamber (s.a.v.)’in hükmüne râzı olmamaktır. *“Başlarına bir felâket gelince”* hemen ikiyüzlü olduklarının ortaya çıkıp rezil olmalarıyla başlarına bir musîbet geldiği vakit *“Biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik”* Senden başkasının hakemliğine başvurmakla ancak meseleyi en güzel bir şekilde halletmek, iki hasmın arasını bulmak istedik. Yoksa ne sana karşı çıkmak ne de hükmüne rıza göstermemek niyetinde idik. Dolayısıyla

yaptıklarımız yüzünden bizi sorumlu tutma, *“diye yemin ederek”* işledikleri kabahatlerden dolayı özür dilemek için *“sana gelirler!”*

Bu âyet, yaptıkları yüzünden münâfıkları tehdit etmekte ve pişmanlığın fayda vermeyeceği, özürlerinin yarar sağlamayacağı o günde pişman olacaklarını göstermektedir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ
وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

63- Onlar Allah’ın, kalplerindekini bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.

“Onlar” yâni münâfıklar *“Allah’ın kalplerindeki”* nifâkı *“bildiği kimselerdir.”* Bunu gizlemek ve yalan yere yemin etmek onları azaptan kurtarmaz. *“Onlara aldırma”* mazeretlerini kabul etme, duâ ederek onları ferahlatma. *“Kendilerine öğüt ver”* onları nifaktan ve hileden vazgeçirmeye çalış. *“Ve onlara kendileri hakkında tesirli söz söyle.”* Onlara habis nefisleri ve Allah’ın bildiği şerlerle yoğrulmuş bulunan kalpleri hakkında yâhut da yanlarında başka kimse olmadan yalnız onlara nasîhat ederek tesirli, maksada tam olarak ulaştıracak, nasîhatın gayesine uygun söz söyle. Çünkü gizli yapılan nâsîhat daha faydalıdır. Tesirli söz şöyle olur: “Şüphe yok ki Allah, sizin gizlediklerinizi ve kalplerinizde olanı bilir. Onu gizlemenin size bir faydası olmayacaktır. Öyleyse nefislerinizi ıslâh edip kalplerinizi inkar ayıbından temizleyin ve nifak hastalığından tedâvî edin. Aksi taktirde, Allah Teâlâ açıkça şirk koşanlara indirdiği azâbın daha kötüsünü, daha şiddetlisini size de indirebilir.” Belki böyle bir öğüdün onlara faydası dokunur.

---

[62]. bk. *Zemahşerî*, el-Keşşâf; *Süyûtî*, ed-Dürrü’l-mensûr

ALLÂH'A VE RASÛLÜNE İTÂAT

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُٓوا
اَنْفُسَهُمْ جَٓاؤُ۫كَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا
اللّٰهَ تَوَّابًا رَح۪يمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ ف۪يمَا
شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا
تَسْل۪يمًا ﴿٦٥﴾ وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا
مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَل۪يلٌ مِنْهُمْۜ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ
بِه۪ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْب۪يتًاۙ ﴿٦٦﴾ وَاِذًا لَاٰتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّٓا اَجْرًا
عَظ۪يمًاۙ ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَق۪يمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ
وَالرَّسُولَ فَاُو۬لٰٓئِكَ مَعَ الَّذ۪ينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّ۪نَ وَالصِّدّ۪يق۪ينَ
وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِح۪ينَۚ وَحَسُنَ اُو۬لٰٓئِكَ رَف۪يقًاۜ ﴿٦٩﴾ ذٰلِكَ الْفَضْلُ
مِنَ اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَل۪يمًاۚ ﴿٧٠﴾

64- Biz her peygamberi –Allah'ın izniyle- ancak kendisine itâat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Rasûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyâdesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.

65- Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık husûsunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiç bir sıkıntı duymaksızın tam mânâsıyla kabullenmedikçe îmân etmiş olmazlar.

66- Eğer onlara, kendinizi öldürün yâhut yurtlarınızdan çıkın, diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesnâ bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de *(îmânlarını)* daha pekiştirici olurdu.

67- O zaman elbette kendilerine nezdimizden büyük mükâfât verirdik.

68- "Ve onları dosdoğru bir yola iletirdik."

69- Kim Allah'a ve Râsûl'e itâat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîklar, şehidler ve sâlihlerle berâberdir. Onlar ne güzel arkadaştır!

70- Bu lütuf Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter.

❀

“Biz her peygamberi Allah’ın izniyle ancak kendisine itâat edilmesi için gönderdik.” Allah, bütün peygamberleri kendilerine itâat edilmesi ve getirdiklerine uyulması için göndermiştir. Çünkü peygamber getirdiğini Allah’tan getirmektedir. Dolayısıyla ona itâat etmek, Allah’a itâat etmek; ona karşı gelmek, Allah’a karşı gelmek demektir.

“Eğer onlar” sana itâat etmeyi bırakıp senden başkasının hakemliğine başvurarak *“kendilerine zulmettikleri,”* kendilerini azapla karşı karşıya bıraktıkları *“zaman”* nifâktan tevbe ederek *“sana gelseler de”* tevbe ve ihlasla *“Allah’tan bağışlanmayı dileseler, Rasûl de”* tevbe ettikleri zaman Allah’tan onları bağışlamasını dileseydi *“onlar için istiğfar etseydi Allah’ı ziyâdesiyle affedici”* tevbeleri çok kabul buyurucu, *“esirgeyici”* rahmeti ile kendilerine çok ihsân edici olarak *“bulurlardı.”*

Eğer, “Sahih bir şekilde tevbe etmeleri durumunda tevbeleri zaten kabul edilecektir. Öyle ise onların tevbesine bir de peygamberin istiğfârını eklemenin faydası nedir?” dersen, derim ki: Tâğûtun hakemliğine başvurmak, Allah’ın hükmüne karşı gelmek olduğu gibi Hz. Peygamber (a.s)’a karşı bir edepsizlik ve kalbini gamlandıracak bir davranıştır. Dolayısıyla günahı böyle olan birinin ondan da özür dilemesi gerekir.”

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ
ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي اَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيماً ﴿٦٥﴾

65- Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık husûsunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiç bir sıkıntı duymaksızın tam mânâsıyla kabullenmedikçe îmân etmiş olmazlar.

“Hayır” senin hükmüne karşı geldikleri halde, îmân ettiklerini iddiâ etmeleri doğru bir iş değildir. *“Rabb’ine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık husûsunda”* aralarında baş gösterip dallanıp budaklanan anlaşmazlıklarda *“seni hakem kılıp”* sana mürâcaat edip *“sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı”* darlanma *“duymaksızın”* hükmüne râzı olarak, gönülleri daralmadan *“tam mânâsıyla kabullenmedikçe”* sana hem içleriyle hem dışlarıyla boyun eğmedikçe *“îmân etmiş olmazlar.”*

Bu âyetlerde, Allah Teâlâ’nın ya da Peygamber (s.a.v.)’in emirlerinden birini reddeden kişinin İslâm’dan çıkmış olacağını gösteren deliller vardır. Bu red, ister şüphe ister karşı koyma cihetinden olsun farketmez. Bu, sahabîlerin zekât vermeyi inkâr edip reddedenlerin mürted oldukları, onlarla savaşılacağı şeklindeki görüşünün doğru olmasını gerektirir. Şu halde, Hz. Peygamber (a.s)’a uymak farz-ı aynlarda farz-ı ayn, farz-ı kifâyelerde farz-ı kifaye, vâciplerde vâcip; sünnetlerde ise sünnettir. Kezâ ona karşı gelmek ise İslâm nimetini ortadan kaldırır.

Peygamber yolunun aksine yol seçen kimse
Asla menziline ulaşamaz

Hz. Peygamber (s.a.v) Hak yolunun kılavuzudur. Kılavuza karşı gelmek ise yoldan sapmak demektir.

Hâfız der ki:

Aşk mahallesine delîl olmadan basma ayak
Zira çok dikkat ettim, delilsiz olmadı ancak

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Arzu ve istekleri benim getirdiğim hükümlere tâbî olmadıkça hiç biriniz gerçekten îmân etmiş olmaz."*[63] Yine: *"Kim benim sünnetimi* (ona uymayarak) *zâyi ederse, şefâatim ona haram olur!"*[64] Yine o (s.a.v) şöyle buyurmuştu: *"Kim sünnetimi korursa, Allah Teâlâ ona dört haslet bahşeder: İyi kimselerin kalplerinde ona sevgi beslemeleri, günahkârların kalbinde ona karşı heybet, rızık bolluğu ve dinde güvenilirlik."*

Onun ümmeti, ancak ona tâbi olan kişilerdir. Dünyâdan yüz çevirenlerden başkası da ona tâbi olmaz. Çünkü o, sâdece Allah'a ve âhiret gününe dâvet etmiş, dünyâlık zevklere dalmayı yasaklamıştır. Dolayısıyla dünyâlık zevklerden yüz çevirebildiğin ve Allah'a yönelerek vakitlerini âhiret işlerine tahsis ettiğin kadar onun yürüdüğü yoldan yürümüş olursun. Bu yolda yürüdüğün oranda ona tâbi olmuş olursun ve ona tâbi olduğun oranda onun ümmetinden olursun. Eğer insaflı bir durum değerlendirmesi yapacak olursak sabahtan akşama kadar sırf âcil hazlar peşinde koştuğumuzu, sâdece şu fânî dünyâ için hareket ettiğimizi, sonra da onun ümmetinden ve tâbilerinden olmayı arzuladığımızı görürüz.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

"İnsanlar, üzerine öyle bir zaman gelecek ki o zaman benim adıma sünnet uydurulacak ve yeni bid'atlar türeyecek. O gün benim sünnetime tâbi olan, garip olacak ve tek başına kalacak. İnsanların uydurduğuna tâbi olanlarsa, elli yâhut daha fazla arkadaş bulacak." Bu söz üzerine sahâbîler:

–"Sana selam olsun ya Rasûlallah, acâba bizden sonra bizden daha üstün birileri olacak mı?" dediler.

Peygamber Efendimiz de cevaben:

–*"Evet"* buyurdu.

–"Peki seni görecekler mi yâ Rasûlallah?" dediklerinde Hz. Peygamber:

–*"Hayır"* buyurdu.

Bu sefer "O zaman nasıl olacaklar?" diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.v):

–*"Sudaki tuz gibi olacaklar. Tuz suda nasıl eriyorsa, bunların kalbi de öyle eriyecek."* şeklinde cevap verdi. Sahâbîler:

–"O zaman nasıl yaşayacaklar?" diye sorunca Hz. Peygamber (s.a.v.):

–*“Sirkedeki böcek gibi yaşayacaklar.”* buyurdu.

–“Peki dinlerini nasıl koruyacaklar, yâ Rasûlallah?” sorusuna da Peygamber Efendimiz:

–*“Avucunuzdaki kömür gibi. Eğer onu bırakırsanız söner; elinizde tutar yâhut sıkarsanız elinizi yakar.”* diye cevap verdi.[65]

Ebû Necîh İrbâz b. Sâriye (r.a.)’ın şöyle anlattığı rivâyet edilmiştir: “Rasûlullah (s.a.v.) bize çok tesirli bir öğüt verdi. Bu öğütten dolayı kalpler ürperdi, gözler yaşardı. Biz:

–*“Yâ Rasûlallah bu, vedâ eden birinin öğüdüne benziyor. Bari bize tavsiyede bulun.”* dedik. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:

– *“Size Allah’tan korkmanızı ve başınıza Habeşli bir köle de getirilse dinleyip itâat etmenizi tavsiye ederim. İçinizden ömrü olanlar bir çok anlaşmazlıklar görecekler. O zaman benim sünnetime, râşid ve hidâyet rehberi olan halîfelerimin sünnetine sarılın. Sünnetlere dört elle sarılın. Sonradan uydurulup dîne sokulan şeylerden uzak durun. Çünkü her bid’at dalâlettir, sapıklıktır.”*[66]

Şu halde mü’min, kıyâmet günü Hz. Peygamber (s.a.v)’in şefâatine nâil olmak, cehennem azâbından kurtulmak ve iyilerle birlikte cennete girmek için onun sünnetine tâbi olmalı, her bid’at ve dalâletten uzak durmalı, dışını şerîatle ve içini de tarîkatla ıslah etmelidir. Âhirette cennetlerde bulunan mü’min, bahçede devamlı duran meyveli ağaç gibidir. Cehennemin çukurlarındaki münâfık ise bahçeden sökülerek ateşe atılıp yakılan meyvesiz ağaç gibidir.

Firdevsî şöyle diyor:

Meyvesi tatlı olan ağacın
Etrafında zarar vermek niyetiyle kimse dolaşmaz
Meyvesi tatlı olmazsa bir ağaç
Hemen başını ayağına getirirler (devirirler)
O meyveli ağaç bağda kalır, diğeri ateşe atılır
Sen istersen onun gibi ol, istersen bunun gibi

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ
مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ
خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾

66- Eğer onlara, kendinizi öldürün yâhut yurtlarınızdan çıkın, diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesnâ bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de *(îmânlarını)* daha

pekiştirici olurdu.

“Eğer onlara” yâni münâfıklara, İsrailoğulları günahlarından tevbe etmek istediklerinde onlara farz kıldığımız gibi *“kendinizi öldürün yâhut yurtlarınızdan çıkın diye emretmiş”* farz veya vâcip kılmış *“olsaydık, içlerinden pek azı”* çok azı ki onlar ihlaslı olanlardır *“müstesnâ bunu”* yani emredileni *“yapmazlardı. Eğer”* Peygamber (a.s)’a tâbî olmak, ona itâat edip sancağı altında yürümek, zâhiren ve bâtınen onun uygun gördüklerine ve verdiği hükümlere boyun eğmek husûsunda *“kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için”* her iki dünyâdaki âkıbetleri bakımından *“hem daha hayırlı hem de”* îmanlarını *“daha pekiştirici”* ve îmanlarında bocalamaktan daha uzak *“olurdu.”* Allah’ın emir ve yasakları, vaad ve tehdit, teşvik ve korkutma ile berâber olduğundan âyette öğüt olarak isimlendirilmiştir.

وَإِذًا لَآتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾

67- O zaman elbette kendilerine nezdimizden büyük mükâfât verirdik.

Sanki “Îmanlarını pekiştirdikten sonra onlar için ne var?” diye sorulmuş ve cevap olarak şöyle denilmiştir: Eğer îmanlarında sâbit olurlarsa *“o zaman elbette kendilerine* nezdimizden *katımızdan” “büyük mükâfât”* âhirette bitip tükenmek bilmeyen çok sevap *“verirdik.”*

وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

68- “Ve onları dosdoğru bir yola iletirdik.”

“Ve onları” yürüdükleri takdirde kudsiyet âlemine ulaşacakları ve kendilerine gayb kapılarının açılacağı *“dosdoğru bir yola iletirdik.”*

Hz. Peygamber (s.a.v) buyurmuştur: *“Bildiğiyle amel edene, Allah bilmediği şeylerin ilmini de nasip eder.”*[67]

Bil ki “Kendini öldürmek” hakîkatte nefsin hayat kaynağı demek olan hevâsını yok edip sıfatlarını ortadan kaldırmak demektir. “Yurtlardan çıkmak” ise kalplerin huzur bulup ülfet ettiği sabır, tevekkül, rıza, teslimiyet ve benzeri makamlardan çıkmak demektir. Çünkü bunlar tevhîde ve Allah’ın zatında fenâya (fenâ fi’z-zât) mânidirler.

Ârifin gönlü dosta talip olmuş
Hakk’ın nûru onun varlığına gâlip olmuş
Allah’ın zâtı kibriyâsının hicâbından
Garkeylemiş o ârifi, bahr-i fenâya

İbrâhim b. Edhem'in şöyle anlattığı rivâyet edilir: "Lübnan Dağı'na gittiğim zaman karşıma şöyle duâ eden bir genç çıktı: 'Ey kendisini arzuladığım, kalbimin kendisini sevdiği, nefsimin hizmetçisi olduğu! Bütün varlığım, senin irâde ve meşîetinde fenâ buldu. Ancak sen varsın sen, başkası değil. Beni bu vefâsız dünyâdan ne zaman kurtaracaksın?" Gence:

–"Allah sana rahmet etsin. Allah'ı sevmenin alâmeti nedir?" dedim. Genç:

–"Ona kavuşmayı arzulamaktır." dedi.

–"Peki O'nu arzulayan kişinin alameti nedir?" dedim.

–"Rabb'ine duyduğu iştiyaktan dolayı gece gündüz onun için durup dinlenmemektir." dedi.

–"Peki fenâya eren birinin alâmeti nedir?" dedim.

–"Kendi görüntü, nefs ve cisminden geçip fânî olduğu için, dostunu düşmanından, tatlıyı da acıdan ayıramaz." dedi.

–"Peki Allah için hizmet edenin alâmeti nedir?" deyince de:

–"Kalbini organlarını ve tamahını Allah'ın sevâbını beklemekten uzak tutar." dedi.

Hâfız (k.s.) der ki:

Kulluğu ücret karşılığı yapma dilenciler gibi
Çünkü dost kendi bilir, kulunu beslemeyi

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Hiç biriniz korktuğu için çalışan kötü köle ve ücreti verilmediğinde çalışmayan kötü işçi gibi olmayın!"*[68]

Hulâsa sâlikin kulluk vazîfelerini ve virdlerini tam olarak yerine getirmesi lâzımdır. Çünkü Allah Teâlâ, melekût nurlarını çeşitli tâatler arasına serpiştirmiştir. Bir tâat türünü kaçıran yâhut ihtiyaç duyduğu uygun tâat cinsini elde edemeyen, o miktarda nûru kaybetmiş olur. Allah'a ulaşmak ve fenâ bulmak için kulluktan ve O'ndan gayrı tüm varlıkları terkten başka yol ve kılavuz yoktur.

Bir gece Hallâc'ı rüyada gördüler
Baş kesik, elinde gülsuyu dolu bir kadeh
Ona kesik başla durumun nicedir dediler
Söyle nedir, bu seçkin kadeh!
Şöyle dedi: Bu namı yüce Sultan
Başı kesilmiş olana verir böyle kadeh
Bu mânâ kadehini içen kimse
Kendi başını unutur önce

Nitekim "Riskleri göze almayan mala ulaşamaz", denilmiştir. Ey kendisine verilen öğüdü yapmayan ve Rabb'inden korkmayan kul, nasıl olup da hayrına olan şeyleri terkettin ve sana fayda verecek şeylerden yüz çevirdin? Şimdi seni mâsiyet ve yasaklara

düşüren şeylerden tevbe etmekten tâat ve ibâdetlerle Allah'a dönmekten, tefrîd sırrına vâsıl olan bir mürşid-i kâmile kulak vererek, emir ve öğüdünü kabul edip nefsini onun terbiyesine teslîm ederek ve bu yolda murâkabeye devamla kendi varlığından geçmekten başka çaren yoktur. Bununla beraber, başarı yalnız Allah'tandır.

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُو۬لٰٓئِكَ مَعَ الَّذ۪ينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّ۪نَ
وَالصِّدّ۪يق۪ينَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِح۪ينَۚ وَحَسُنَ اُو۬لٰٓئِكَ رَف۪يقاًۜ ﴿٦٩﴾

69- Kim Allah'a ve Râsûl'e itâat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîklar, şehidler ve sâlihlerle berâberdir. Onlar ne güzel arkadaştır!

"Kim Allah'a ve Rasûl'e itâat ederse..." Buradaki itâatten maksat, bütün emir ve yasaklara tam anlamıyla uyup boyun eğmektir.

Rivâyet edilir ki Rasûlullah (s.a.v.)'in azadlı kölesi Sevbân (r.a.) bir gün beti benzi atmış, vücudu zayıflamış bir vaziyette onun yanına geldi. Rasûlullah (s.a.v), ona bunun sebebini sorunca: "Hiç bir ağrım yok. Ancak sizi göremeyince özledim ve müthiş bir yalnızlık hissine kapıldım. Sonra âhireti hatırladım da ya sizi orada göremezsem ne yaparım diye endişelendim. Çünkü biliyorum ki siz orada peygamberlerle berâber olacaksınız. Ben ise cennete girdirilsem bile sizin makamınızdan çok daha aşağı bir makamda olacağım. Cennete girdirilmediğim takdirde ise sizi ebediyyen göremeyeceğim." dedi. İşte bu âyet bunun üzerine nâzil oldu.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: *"Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki hiç bir kul ben kendisine canından, ana babasından, âilesinden, çocuklarından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça gerçekten îmân etmiş olmaz."*[69]

"İşte onlar" o itâat edenler, *"Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu"* Allah'ın kendilerine nimetlerini tamamladığı *"peygamberler, sıddîklar, şehidler ve sâlihlerle berâberdir.»* Âyette mü'minler ibâdet ve tâata teşvik edilmektedir. Çünkü onlara itâatları sâyesinde Allah'a en yakın ve O'nun katında dereceleri en yüksek kullarla berâber olmaları va'dedilmiştir. Peygamberler, ilim ve amelin doruk noktasına ulaşıp başkalarını da kemâle erdirme mertebesindedir. Sıddîklar, söz ve fiillerinde son derece doğru ve ihlâslı olanlardır. Onların nefsleri bâzen huccet ve âyetleri tefekkür merdiveniyle bâzen de tasfiye ve riyâzât basamaklarıyla irfânın zirvesine yükselir. Nihâyet varlıkların aslına muttalî olup onların mâhiyetinden haber verirler. Şehidler, kendilerini tâate hırsları ve hakkı ortaya çıkarmada azimli çalışmaları harekete geçiren, sonunda i'lâ-yı kelimetullah, Allah'ın adını yüceltmek uğurunda canlarını fedâ eden kimselerdir. Sâlihler ise ömürlerini Allah'a itâatte, mallarını da O'nun rızâsına ulaşmak

için harcayan kimselerdir.

Buradaki berâberlik derecesi beraber olmak değildir. Çünkü fazîletli olanla üstün olanın eşit olması câiz değildir. Yine berâberlikten maksat, cennete girmekte mutlak olarak müşterek olmaları da değildir. Aksine orada, aralarındaki mesâfe ne kadar uzak olursa olsun her birinin diğerini görebilmesi, dilediğinde ziyâret edebilmesidir.

"Onlar ne güzel arkadaştır!" Burada bir hayret ifâdesi vardır. Yâni, peygamberlerle onlardan sonra gelenler ne güzel arkadaştır.

Refîk, arkadaş demektir. Sosyal münâsebetlerde söz ve davranış olarak yumuşak huyluluk ve letâfet mânâsındaki rıfk kökünden gelmektedir.

ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيماً ﴿٧٠﴾

70- Bu lütuf Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter.

"Bu lütuf", itâat edenlere verilecek büyük sevap ve hidâyetin ziyâdeleştirilmesi ile kendilerine nîmet verilenlerle arkadaş kılma *"Allah'tandır",* başkasından değildir.

Kendisine itâat edenin mükâfâtını, bu lütfun mikdarını ve buna kimin layık olduğunu *"bilen olarak Allah yeter."*

Bu âyet, bütün mükellefler için umûmîdir. Çünkü sebeb-i nüzûlün husûsî olması, lafzın umûmî olmasını engellemez. Dolayısıyla Allah'a ve peygambere itâat eden herkes, Allah katındaki şerefli derece ve mertebeleri kazanmış olur.

Sâlihlerden birinin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bir gece beni hafif bir uyku tuttu ve uyudum. Rüyamda sanki kıyamet kopmuş, insanlar hesâba çekiliyorlar, bazı gruplar cennete, bir topluluk cehenneme götürülüyor. Ben de cennete gelip şöyle sesleniyorum: "Ey cennetlikler, Allah'ın râzı olduğu bu yerde, cennetlerde kalmayı ne ile elde ettiniz?" Cennetlikler bana: "Rahman'a itâat ederek ve şeytana karşı çıkarak" diye cevap veriyorlar. Sonra cehennemin kapısına gelip: "Cehenneme nasıl düştünüz?" diye sesleniyorum. Oradakiler bana şöyle cevap veriyorlar: "Şeytana itâat ederek ve Rahman'a karşı çıkarak."

Bu ar ve ayıptan başımı nasıl yukarı kaldırayım,
Çünkü nefis ve şeytanla sulhta, Cenâb-ı Hak'la savaştayım
Dost sana nadir nazar ve iltifat eder
Çünkü yüzün hep düşmana dönüktür

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Yüz çevirenler dışında ümmetimin tamâmı cennete girecektir." "Cennete girmeyi kim istemez ki?"* denilince Efendimiz: *"Bana itâat edenler cennete girer, bana karşı gelenler yüz çevirmiş olur."*[70] buyurdu.

Şu halde kişinin Allah Rasûlü (s.a.v)'e ve evliyâullaha tâbî olması lâzımdır. Çünkü

peygamberlere ilâhî vahy verilmiş, velîlere de rabbânî ilham bahşedilmiştir. Velîlere tâbî olmak, peygamberlere tâbî olmaktan ayrı değildir. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: *"Kişi, sevdiğiyle berâberdir."*[71] Peygamberleri, sıddîkları, şehid ve sâlihleri seven elbette cennette onlarla birlikte olacaktır.

Bu âyette kulun, sâlihlik mertebesinden geri kalmaması, bilakis sâlihliğini kemale erdirmeye çalışması, sonra şehidlik mertebesine, sonra da sıddîklık mertebesine yükselmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Peygamberlik ile sıddîklık arasında vâsıta yoktur. Allah bize de, size de bu nîmetlere ulaşmayı nasip eylesin.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Kul doğru söyleye söyleye, doğruluğu araya araya sonunda Allah katında sıddîk olarak kaydedilir. Yalan söyleye söyleye, yalan araya araya durdukça sonunda Allah katında yalancı olarak kaydedilir."*[72]

Doğruluğun en aşağı seviyesi, insanın gizlisi ile açığının eşit olması durumudur. Sâdık, doğru sözlü kişi demektir. Sıddîk ise bütün söz, fiil ve hallerinde doğru olan kişidir.

Ca'fer Havvâs şöyle derdi: Sâdık, doğru kimseyi ancak bir farzı edâ ederken veyâ fazîletli bir ameli işlerken görürsün.

Doğruluğun pek çok semeresi vardır. Dünyâdaki bereketlerinden biri şu hikayedeki durumdur: **Ebû Ömer Zeccâcî**'nin şöyle anlattığı rivâyet edilir:

Annem öldüğünde bana bir ev mîras kalmıştı. Ben de bu evi elli dînara satıp haccetmek niyetiyle yola çıktım. Bâbil'e vardığımda kafiledekilerden biri karşıma dikilerek: "Neyin var?" diye sordu. İçimden: "En iyisi doğru söylemek" diyerek "Elli dînarım var." dedim. "Ver onları bana!" deyince keseyi adama uzattım. Kesenin ağzını açıp baktı ki gerçekten elli dînar var. "Al bunları. Doğruluğun beni mest etti." diyerek bineğinden indi ve "Sen bin." dedi. "Binmek istemiyorum" deyince de "Hayır, bineceksin." dedi ve çok ısrar etti. Bineğe bindiğimde bana: "Ben de peşinden geleceğim." dedi. Ertesi sene beni buldu ve ölünceye kadar yanımdan ayrılmadı.

Hâfız (k.s) şöyle demiştir:

Karanlık gelir, fecr-i kâzibden sonra;
Aydınlık, fecr-i sâdıktan sonra gelir,
Kim, doğru bir varlık olursa
Ancak kendisinden fışkırır nur.

---

[63]. *Kenzü'l-ummâl*, 1, 217
[64]. *Münâvî*, VI, 108
[65]. *Aclûnî*, II, 250
[66]. *Ebû Dâvûd*, Sünnet 6; *Tirmizî*, İlim 16; *İbn Mâce*, Mukaddime 6; *Müsned*, IV,

126, 127

[67]. *Aclûnî*, II, 347

[68]. *Irâkî*, Muğnî, IV, 306

[69]. *Buhârî*, Îman 8; *Müslim*, Îman 70; *Nesâî*, Îman 19; *İbn Mâce*, Mukaddime 9

[70]. *Buhârî*, İ'tisam 2

[71]. *Buhârî*, Edeb 96; *Müslim*, Birr 165

[72]. *Buhârî*, Edeb 69; *Müslim*, Birr 102-104; *Ebû Dâvûd*, Edeb 80; *Tirmizî*, Birr 46; *İbn Mâce*, Mukaddime 7; Duâ 5; *Müsned*, I, 384, 393, 410

ALLAH YOLUNDA SAVAŞ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوا جَم۪يعًا
﴿٧١﴾ وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّۚ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُص۪يبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ
اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَه۪يدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ
اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَن۪ي كُنْتُ مَعَهُمْ
فَاَفُوزَ فَوْزًا عَظ۪يمًا ﴿٧٣﴾ فَلْيُقَاتِلْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ الَّذ۪ينَ يَشْرُونَ
الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِۜ وَمَنْ يُقَاتِلْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ
فَسَوْفَ نُؤْت۪يهِ اَجْرًا عَظ۪يمًا ﴿٧٤﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ
وَالْمُسْتَضْعَف۪ينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَٓاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذ۪ينَ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا
اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَاۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّاۚ
وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَص۪يرًاۜ ﴿٧٥﴾ اَلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ ف۪ي سَب۪يلِ
اللّٰهِۚ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ ف۪ي سَب۪يلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُٓوا اَوْلِيَٓاءَ
الشَّيْطَانِۚ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَع۪يفًاۚ ﴿٧٦﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ ق۪يلَ
لَهُمْ كُفُّٓوا اَيْدِيَكُمْ وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَۚ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ
الْقِتَالُ اِذَا فَر۪يقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةًۚ
وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَۚ لَوْلَٓا اَخَّرْتَنَٓا اِلٰٓى اَجَلٍ قَر۪يبٍۜ
قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَل۪يلٌۚ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَت۪يلًا
﴿٧٧﴾ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ ف۪ي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍۜ
وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِه۪ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَقُولُوا هٰذِه۪ مِنْ عِنْدِكَۜ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ فَمَالِ هٰٓؤُلَٓاءِ الْقَوْمِ
لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَد۪يثًا ﴿٧٨﴾ مَٓا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ
اللّٰهِۘ وَمَٓا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَۜ وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ
رَسُولًاۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًا ﴿٧٩﴾ مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَۚ
وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَف۪يظًاۜ ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌۘ فَاِذَا
بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذ۪ي تَقُولُۜ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ

مَا يُبَيِّتُونَ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكٖيلًا
﴿٨١﴾ اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا
فٖيهِ اخْتِلَافًا كَثٖيرًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَا جَٓاءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ
اَذَاعُوا بِهٖ وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰٓى اُو۬لِي الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ
الَّذٖينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ
الشَّيْطَانَ اِلَّا قَلٖيلًا ﴿٨٣﴾ فَقَاتِلْ فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا
نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنٖينَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذٖينَ كَفَرُوا
وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَأْسًا وَاَشَدُّ تَنْكٖيلًا ﴿٨٤﴾

71- Ey îmân edenler! Tedbîrinizi alın; bölük bölük savaşa çıkın, yâhut *(gerektiğinde)* topyekün savaşa gidin.

72- İçinizden bazıları vardır ki *(cihad konusunda)* pek ağırdan alırlar. Eğer size bir felâket erişirse: «Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım» der.

73- Eğer Allah'tan size bir lütuf erişirse –sanki sizinle onun arasında *(zahirî)* bir dostluk yokmuş gibi- «Keşke onlarla berâber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım!» der.

74- O halde, dünyâ hayatını âhiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veyâ galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükâfât vereceğiz.

75- Size ne oldu da Allah yolunda ve «Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!» diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!

76- Îmân edenler Allah yolunda savaşırlar, inkâr edenler ise tâğut *(bâtıl dâvâlar ve şeytan)* yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarıyla savaşın; şüphe yok ki şeytanın hilesi zayıftır.

77- Kendilerine, "Ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin" denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca, içlerinden bir gurup hemen Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da «Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen *(daha bir müddet savaşı farz kılmasan)* olmaz mıydı?» dediler. Onlara de ki: «Dünyâ menfaati azdır, Allah'tan korkanlar için âhiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez.»

78- Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa «Bu Allah'tan» derler; başlarına bir kötülük gelince de «Bu senden» derler. «Hepsi Allah'tandır» de. Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü

laf anlamıyorlar!

79- Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter.

80- Kim Rasûl'e itâat ederse Allah'a itâat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!

81- «Baş üstüne» derler, ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan; sana vekil olarak Allah yeter.

82- Kur'ân'ı gereği gibi düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.

83- Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar, halbuki onu, Rasûl'e ve aralarında yetki sâhibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin içyüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesnâ, şeytana uyup giderdiniz.

84- Artık Allah yolunda savaş. Sen yalnız kendinden sorumlusun. Mü'minleri de teşvik et. Umulur ki Allah kâfirlerin gücünü kırar ***(güçleriyle size zarar vermelerini önler).*** **Allah'ın gücü daha çetin ve cezâsı daha şiddetlidir.**

"Ey îman edenler! Tedbîrinizi alın" Yâni düşmana karşı uyanık olup korunun ki, size galip gelmelerine imkan vermeyin.

"Bölük bölük savaşa çıkın", ayrı gruplar halinde bir seriyyeden sonra başka bir seriyye ile çeşitli yerlere düşmanla cihâda çıkın. Bu durum, Hz. Peygamber (a.s) savaşa gitmediğinde sözkonusu olur. "Bölük bölük" mânâsına gelen *"sübât"* kelimesi, ondan fazla erkekden meydana gelen topluluk demektir. *"Yâhut topyekün"* tek bir parça olarak topluca *"savaşa gidin."* Birbirinizi yüzüstü bırakıp da kendi canınızı tehlikeye atmayın. Bu durum da, Hz. Peygamber (a.s) savaşa gittiğinde söz konusu olur.

وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّۚ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ
عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾

72- İçinizden bazıları vardır ki ***(cihad konusunda)*** **pek ağırdan alırlar. Eğer size bir felâket erişirse: «Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım» der.**

"İçinizden bazıları vardır ki" Bu hitap mü'min olsun münâfık olsun Rasûlullah (s.a.v)'in bütün ordusunadır. Savaşa çıkmamak için *"pek ağırdan alırlar."* Gerektiği kadar yavaş hareket edip ağırdan alarak geri kalırlar. Yâhut da başkalarını ağırdan aldırarak cihaddan alıkoyarlar. Bu, münâfık Abdullah b. Übeyy'in adeti idi. Uhud Savaşı'nda insanları savaştan vazgeçiren de oydu. Birinci mânâ, yâni kendisi ağırdan

alıp cihaddan geri kalmak âyetin devâmındaki *“keşke onlarla birlikte olsaydım”* ifâdesine daha uygundur. Hülâsa, ağır davrananlardan maksat, ordudaki münâfıklardır. Çünkü onlar savaşıyormuş gibi görünen, nifak çıkarmak için savaşa giden kimselerdi.

“Eğer size bir felâket erişse” size düşmanlarınızdan ölüm yâhut yenilgi gibi bir bela gelse bu ağır davrananlar yaptıklarına sevinerek ve Rab’lerine hamdederek *“Allah bana”* savaşa katılmayıp geride kalmam sebebiyle *“lütfetti de onlarla berâber”* savaşta *“bulunmadım.”* Yoksa onların başına gelen benim başıma da gelecekti *“der.”*

وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ
يَا لَيْتَنِى كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

73- Eğer Allah’tan size bir lütuf erişirse –sanki sizinle onun arasında *(zahirî)* bir dostluk yokmuş gibi- «Keşke onlarla berâber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım!» der.

“Eğer Allah’tan size” fetih ve ganîmet gibi *“bir lütuf erişse”* savaştan geri kalıp evde oturduklarına pişman olarak, dünyâ malı için yırtınarak ve onu kaçırdığı için üzülerek sanki *“sizinle onun arasında* (zâhirî) *bir dostluk yokmuş gibi”* kavmine hitabederek “Ey kavmim *“keşke”* bu savaşta *“onlarla berâber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım!”* elde edilen ganîmetten büyük bir pay alsaydım, *“der.”* Münâfıkların mü’minlerle berâber olmak istemeyişlerinin sebebi, onlara aralarındaki dostluğun gereği olarak yardım edip arka çıkmak değil, bilakis âyetin son kısmında da ifâde edildiği üzere mal hırsından kaynaklanmaktadır.

Mü’minlerle münâfıklar arasında dostluk olduğunun ifâde edilmesi, gerçekten değil, alay etmek maksadıyladır.

فَلْيُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ وَمَنْ
يُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

74- O halde, dünya hayatını âhiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükâfât vereceğiz.

“O halde, dünya hayâtını âhiret karşılığında satanlar”, dünyâyı satıp bedelinde âhireti alan mü’minler *“Allah yolunda savaşsınlar.”* Şayet o münâfıklar ağırdan alsalar da canlarını âhiret için fedâ eden ihlaslı kimseler Allah yolunda savaşsınlar. Bir başka mânâya göre dünyâyı satın alıp onu âhirete tercih ederek ağırdan alanlar, savaştan geri kalma hallerini bırakıp Allah yolunda savaşsınlar, demektir. *“Kim Allah yolunda*

savaşır da öldürülür veyâ galip gelirse, biz ona yakında” misli, benzeri görülmemiş derecede *“büyük bir mükâfât vereceğiz.”*

Burada galip de gelseler, mağlup da olsalar mü’minleri savaşa teşvik yâhut da münâfıkların: “Allah bana lütfetti de onlarla berâber bulunmadım” sözlerini tekzîb, yâni yalanlama vardır. Âyette *‘öldürülür veyâ galip gelirse’* buyurulması, Allah yolunda savaşan kişinin, nefsi şehâdetle yâhut dîni zafer ve galibiyetle şereflenince ye kadar savaşta sebât etmesi gerektiğine; kalbine kesinlikle üçüncü bir ihtimal gelmemesi ve asıl maksadının öldürmek değil, hakkı yüceltmek ve dini güçlü kılmak olması gerektiğine dikkat çekmek içindir.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Allah sırf kendi yolunda cihâd etmek ve Allah kelimesini tasdîk etmek maksadıyla evinden çıkıp kendi yolunda cihad edeni, cennete koymayı yâhut nâil olduğu sevap ve ganîmetlerle birlikte çıktığı evine geri döndürmeyi taahhüt etmiştir.”*[73] Yine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Müşriklerle hem malınızla, hem canınızla hem de dilinizle cihad edin.”*[74] Dil ile cihad, müşriklerin bozguna uğramaları ve birbirlerini yüzüstü bırakmaları için bedduâ etmek, müslümanların ise zafer ve ganîmet kazanmaları için duâ etmek, cihad edebilecek müslümanları da teşvik etmek demektir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Allah yolunda savaşacak birini techîz eden, savaşa hazırlayan kimse, kendisi de savaşmış gibi ecir alır. Allah yolunda savaşan birine güzel bir şekilde haleflik eden, savaşmış gibi ecir alır.”*[75] Yâni o kimsenin âilesinin ihtiyaçlarını karşılamak ve hizmetlerini tam olarak yapmak husûsunda haleflik ederse demektir.

Cihadın fazîletleri sayılamayacak kadar çoktur.

Şu halde mü’min kullukla ilgili hangi konu olursa olsun dâimâ Rabb’ine itâat hâlinde olmalıdır. Çünkü yukarıdaki *“Ey îman edenler! Tedbirinizi alın...”* âyeti her ne kadar savaşla ilgili olarak inmişse de, lafzının mutlak olması, vakti geçip gitmeden bütün hayırlara mümkün olduğu kadar koşuşturmanın gerekli olmasını da iktizâ eder.

Ömrünü üzüntü ve kederle telef etme
Çünkü fırsat aziz, vakit kılıçtır

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Karanlık geceler gibi birtakım fitneler ortalığı kaplamadan önce sâlih ameller, yararlı işler görmekte acele ediniz. O zamanda insan mü’min olarak sabahlar, kâfir olarak geceler; mü’min olarak geceler, kâfir olarak sabahlar. Dînini küçük bir dünyâlık karşılığında satar.”*[76]

Zübeyr b. Adiyy’in şöyle anlattığı rivâyet edilir: “Enes b. Mâlik’in yanına varıp Haccac’ın bize yaptıklarını şikâyet ettik. Bize şöyle dedi: “Sabredin. *“Hiçbir zaman gelmez ki Rabb’inize kavuşuncaya kadar, ondan sonra gelen zaman daha şerli olmasın.”* Ben bunu sizin peygamberinizden işittim.”[77]

Hâfız (k.s.) şöyle der:

Birgün bir keder ulaşırsa sana, üzülme
Git şükret Hakk'a, Allah etmesin beterin de beteri vardır

Bil ki, nefis ve şeytanla cihâdın silah ve cephanesi Allah'ı zikretmektir. İnsan nefsânî arzularının esîri olmaktan ancak zikrullah sâyesinde kurtulur. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah'ı zikretmek maksadıyla bir araya gelen hiç bir topluluk yoktur ki, melekler onların etrâfını çevirmiş rahmet onları kaplamış, üzerlerine sekînet inmiş ve Allah da onları kendi katındakilerin yanında anmış olmasın."*[78]

Ebû Vâkıd Hâris b. Avf (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre: Rasûlullah (s.a.v) etrâfında insanlar olduğu halde mescidde otururken üç adam çıka geldi. İkisi Rasûlullah (s.a.v)'a yöneldi, ötekisi ise bırakıp gitti. Bu iki adamdan biri, halkada bir boşluk bulup oturdu. Diğeri halkadakilerin arkasına oturdu. Üçüncüsüne gelince, o arkasını dönüp gitti. Rasûlullah (s.a.v) sözünü bitirince, *"Bu üç adamın durumunu size bildireyim mi? Onlardan birisi Allah'a sığındı, Allah da onu himâyesine aldı. Diğeri Allah'tan hayâ etti, Allah da ondan haya etti. Diğeri ise yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi."* buyurdu.[79]

Hakiki kulağı olan dinleyip görsün her nesnenin
Cenâb-ı Hakk'ı zikredip, cûş u hurûşa geldiğini
Sadece gülüne tesbih okuyan (gülünü anan) bülbül değildir
Her bir diken Allah'ın zikrinde bir lisandır

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاۤءِ
وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَاۤ اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَاۚ
وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّاۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًاۜ ﴿٧٥﴾

75- Size ne oldu da Allah yolunda ve «Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!» diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!

"Size ne oldu da" Ey mü'minler size ne tür bir hastalık arız oldu ki *"Allah yolunda"* savaşmıyorsunuz ve cihâdı terkediyorsunuz? Yâni, sizin savaşı terketmek için özrünüz yoktur. Bu soru, kınama mânâsınadır. Bu söz ancak bir ihmal olduğunda söylenir. "*ve "Rabbimiz! Bizi, halkı"* en büyük zulm olan şirk ile ve müslümanlara eziyet ederek *"zâlim olan bu şehirden"* yâni Mekke'den "*çıkar, bize tarafından bir sâhip gönder",* dînimizi ve şerîatımızı koruyacak, ihtiyaçlarımızı görecek ve işlerimizi üstlenecek

mü’min bir vâli ver. *“bize katından”* düşmanlarımıza karşı yardım edecek *“bir yardımcı yolla!”* Allah onların dualarını kabul eylemiş ve bâzılarını Mekke fethedilmeden önce Medîne’ye ulaşmaya muvaffak etmiştir. Fethe kadar orada kalanlara da hayırlı bir velî ve güçlü bir yardımcı nasip etmiştir. Mekke’yi Hz. Peygamber aracılığı ile fethetmiş, böylece onların işlerini üstlenmiş ve onlara en güzel şekilde yardım etmiştir. Sonra Hz. Peygamber (s.a.v) Attâb b. Esîd’i Mekke’ye vâli tâyin etti. Attâb da zayıflara haklarını kat kat vermeye, güçlüleri de haklı olmaları durumunda daha da güçlendirmeye başladı. Oradaki müslümanlar ondan tam istedikleri gibi bir valilik ve yardımcılık görerek Mekke’lilerin en güçlüsü oldular.

“Zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!” “Bunlar, Mekke’de müslüman olan ve müşriklerin hicret etmelerini engellemesi yüzünden hor, hakir ve zayıf olarak onların arasında kalan, onlardan şiddetli eziyetler gören kimselerdir. Bu kimseler uğrunda savaşmak, Allah yolunda savaşmaya atfedilmiştir. ‘Allah’ın yolu’ (sebîlullah) kavramı, bütün hayırlar için umûmî olduğu halde zayıf müslümanlar özel olarak zikredilmiştir, çünkü zayıf müslümanların kâfirlerin elinden kurtarılması hayırların en büyüğü ve özelidir.

Çocukların zayıflarla berâber zikredilmesi, müşriklerin zulümlerinin çok fazla olduğunu, hattâ babalarını zorlamak, onların yerine çocuklardan öfkelerini çıkarmak için mükellef olmayan küçük çocuklara ulaşacak kadar aşırıya gittiklerini tescil etmek maksadıyladır.

Çünkü yine bu zayıf müslümanlar, küçüklerinin duâsıyla Allah’ın rahmetine nâil olabilmek için duâlarında günahsız çocuklarını da berâberlerinde bulundururlardı. Nitekim Yûnus (a.s)’ın kavmi de böyle yapardı. Yine yağmur duâsına (istiskâ) çocukların da götürülmesi sünnette vârid olmuştur.

Bu âyet, müslüman esirlerin kâfirlerin elinden savaş ve fidye ödeme gibi hangi yolla imkan bulunursa kurtarılmalarının vâcib olduğunu göstermektedir.

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ
فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا اَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِۚ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ
ضَعِيفًاۚ ﴿٧٦﴾

76- Îmân edenler Allah yolunda savaşırlar, inkâr edenler ise tâğut *(bâtıl dâvâlar ve şeytan)* yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarıyla savaşın; şüphe yok ki şeytanın hilesi zayıftır.

Îman edenler *“İnananlar Allah yolunda savaşırlar.”* Yâni mü’minler, sâdece kendilerini Allah’a ulaştıran Allah’ın dini uğrunda, O’nun kelimesini yüceltmek için savaşırlar. Bu bakımdan, onların veli ve yardımcısı hiç şüphesiz Allah’tır. *“İnkâr*

edenler ise tâğut yolunda" yâni kendilerini şeytana ulaştıran yolda *"savaşırlar."* Dolayısıyla onların şeytandan başka dostları yoktur. *"O halde"* ey Allah'ın dostları *"şeytanın dostlarıyla savaşın, şüphe yok ki şeytanın hîlesi zayıftır."* Hile (كَيْدْ), oyuna getirerek birinin durumunun bozulması için çalışmak demektir. Yâni, Allah'ın kâfirler için kurduğu tuzağa göre şeytanın mü'minler için kurduğu tuzak, üzerinde durmaya değmeyecek kadar zayıftır. Öyleyse onun dostlarından korkmayın. Çünkü onlar son derece zayıf ve basit bir şeye güveniyorlar. Bu durum aynen şu söze benziyor: "Hakkın devleti, bâtılın ise cevleti (gürültüsü) vardır."

Müfessirler bu gibi yerlerde " كَانَ "nin kullanılmasının, o şeyin var olduğundan beri öyle olduğunu kuvvetlice beyan etmek maksadına ma'tuf olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla şeytanın hîlesi var olduğundan beri hep zayıftır.

İmam Fahreddin Râzî tefsirinde şöyle diyor: *"'Şüphesiz ki şeytanın hîlesi zayıftır.'* Çünkü Allah kendi dostlarına yardım eder, şeytan da kendi dostlarına yardım eder. Hiç şüphe yok ki şeytanın kendi dostlarına yardımı, Allah'ın kendi dostlarına yardımından daha zayıftır. Görmez misin ki, hayırlı ve dindar kimseler, hayattayken son derece fakir ve zelil olsalar bile asırlarca hayırla yâdedilirler. Buna karşılık zâlim hükümdar ve zorbalar, öldükleri zaman kaybolup giderler. Dünyâda adları, sanları ve eserleri kalmaz.

"Cehennem şehevî arzularla çevrelenmiştir."[80] "Her insanın kendisine vesvese veren bir şeytanı ile kendisine iyi şeyler ilham eden bir meleği vardır. Şeytan durmadan bir takım şeyleri güzel gösterip aldatmaya çalışır. Melek de kişiyi bu şeylerden alıkoymaya ve ona hayırlı şeyleri ilham etmeye çalışır.[81] İnsan hangisiyle birlikte hareket ederse, o galip gelir.

Denilir ki: Şeytan ve nefsin hîlesi, bir köpeğe benzer. Eğer ona karşı koyarsan derini parçalar ve elbiseni koparır. Sâhibine başvurursan onu yumuşaklıkla senden uzaklaştırır. İşte Allah Teâlâ da şeytanı kullarına düşman etmiştir ki ondan uzaklaşıp kendisine dönsünler. Nefsi üzerlerine salmıştır ki kendisine yönelsinler. Şeytan ve nefs ne zaman kullara saldırıp musallat olsa, onlar ihtiyaç içinde O'na yönelerek, sığınarak ve darda kalmış bir vaziyette huzurunda dururlar."

Ahmed b. Sehl der ki: "Senin dört tane düşmanın vardır:

Birincisi, dünyâdır. Onun silâhı, insanlara karışmak, hapishanesi ise uzlet (halka karışmayıp inzivâya çekilmek)tir.

İkincisi, şeytandır. Onun silâhı tokluk, hapishânesi ise açlıktır.

Üçüncüsü, nefsdir. Onun silâhı uyku, hapishânesi ise uyanıklıktır.

Dördüncüsü, hevâdır. Onun silâhı konuşmak, hapishânesi ise susmaktır.

Bil ki, şeytanın hîlesi, hakîkaten zayıftır. Çünkü Allah, her zaman dostlarına yardım eder. Bu yardım ise nefislerini tezkiye etmeleri (arıtıp yüceltmeleri), kalplerini dünyevî meşgalelerden arındırmaları ve sırlarını tevhid nuruyla doldurmaları sâyesinde ortaya

çıkar. Çünkü şeytan zulmânî bir varlık olup nûrânî şeylerden kesin olarak kaçar.

Rivâyet edilir ki bir gün Hz. Ömer (r.a), Peygamber Efendimiz (a.s)'ın huzûruna girmek için izin istedi. O sırada yanında Kureyşli kadınlar bulunuyordu. Sesleri Efendimiz'in sesinden yüksek bir vaziyette kendisine bir şeyler soruyorlardı. Hz. Ömer içeri girince hemen kendilerine çeki düzen verdiler. Daha sıkı bir vaziyette örtülerine sarıldılar, iyice büründüler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) gülmeye başladı. Hz. Ömer: "Anam babam sana feda olsun, ey Allah'ın Rasûlü! Seni böyle güldüren şey nedir?" diye sorunca, Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Yanımda bulunan şu kadınlara şaştım da onun için. Senin sesini duyunca nasıl da hemen toparlandılar. Daha sıkı bir şekilde örtülerine büründüler."* Bunun üzerine Hz. Ömer: "Sen bu kadınların utanıp çekinmesine çok daha layıksın, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Sonra kadınlara dönerek: "Ey nefislerinin düşmanları, Allah Rasûlü (s.a.v)'den korkmuyor da benden mi korkuyorsunuz!" diye sordu. Kadınlar da: "Sen kaba, sert ve katı yürekli birisin." deyince, Peygamber Efendimiz: *"Ey Hattab oğlu! Canımı elinde tutan Allah'a yemîn ederim ki, şeytan seninle bir yolda karşılaştığı zaman hemen başka bir yola girer."*[82] buyurdu.

Vehb b. Münebbih'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: İsrailoğulları arasında bir âbid vardı. Şeytan onu saptırmak istedi. Fakat şehvet, öfke ve diğer hangi yola başvurduysa da saptıramadı. Nihayet onu korku yolu ile saptırmak istedi. Dağdan aşağıya bir kaya yuvarlamaya başladı. O sırada âbidin zikri ona ulaşınca oradan uzaklaştı. Sonra yılan şekline girdi. Âbid namaz kılarken ayaklarına, bedenine, hatta başına dolanmaya başladı. Âbid tam secde edecekken başını koyacağı yere çörekleniyordu. Âbid ise secde edebilmek için eliyle yılanı kenara itiyordu.

Namazını bitirip gidince şeytan âbidin yanına gelip "Sana ne ettiysem hiçbir şey yapamadım. Şimdi ise seninle dost olmak istiyorum. Bugünden îtibâren seni saptırmaya teşebbüs etmeyeceğim", dedi. Âbid: "Benim seninle dost olmaya ihtiyacım yok." dedi. Bunun üzerine şeytan: "Âdemoğullarını ne ile saptırdığımı da mı sormuyorsun?" dedi. Âbid: "Evet, soruyorum" deyince şeytân şöyle dedi: "Cimrilik, hiddet ve sarhoşlukla saptırırım. Çünkü insan cimri olunca, ona malını az gösteririz. O da malı üzerinde hakları olanlardan men' eder ve başkalarının malına göz diker."

Cömertlerin elinde akçe yoktur ne varsa ihsan ederler
Nimet sahiplerinde de cömertlik yoktur

Bir şiirde şöyle deniyor:

Bulutun yağmursuz, denizin mücevhersiz olanı

Güzelliği olup da sehaveti olmayana benzer

"İnsan hiddetli olduğu zaman, onu küçük çocukların topacı çevirdiği gibi çeviririz. Ölüleri bile diriltse, bizce önemsizdir."

Bir dost bir günah işlerse
O bir günah yüzünden onu incitmek olmaz
Eğer özür dilerse senden
Kızgınlığını yenmendir sana düşen
Çünkü akıllıların yanında, beterdir
Affetmemek; günah işlemekten

"Sarhoş olduğunda ise keçinin kulağı tutularak oraya buraya götürüldüğü gibi, istediğimiz yere sürükleriz."

Ey kötü kişi, şarap aklı yok eder
O halde ne zamana kadar içmeye devam edeceksin?
İnsanın bedeninde akıl olması gereklidir
Yoksa senin gibi, eşeğin vücudunda da can var

Şu halde akıllı olan, Allah yolunda cihâd etmelidir. Çünkü hakîkat üzere mücâhede, nefsin istîlâ ederek zayıf düşürdüğü rûhu kuvvetlendirir. Akıllı insan, halkı -yani durmadan kötülüğü emreden nefs- zâlim olan beden diyarından çıkmak için, sıdk ve sebât ile Allah'a yakarmalı ve ruh makamında Allah'ın dostluğu ile şereflenmelidir. Allah bize de size de fütûhât kapılarının açılmasını nasîb eylesin. Âmîn, ey bütün zorlukları kolaylaştıran Rabbim!

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا
الزَّكٰوةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ
كَخَشْيَةِ اللّٰهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ
لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ
لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾

77- Kendilerine, "Ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin" denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca, içlerinden bir gurup hemen Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da «Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar

ertelesen *(daha bir müddet savaşı farz kılmasan)* olmaz mıydı?» dediler. Onlara de ki: «Dünyâ menfaati azdır, Allah'tan korkanlar için âhiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez.»

Rivâyet edilir ki Medîne'ye hicret etmezden önce Mekke'de bâzı insanlar Peygamber (s.a.v)'e gelip müşriklerden gördükleri eziyetlerle ilgili şikâyetlerini dile getirdiler ve: "Biz câhiliye devrinde şerefli kimselerdik. Şimdi ise zelil bir duruma düştük. Bize izin versen de şu müşrikleri yataklarındayken öldürsek." dediler. Hz. Peygamber (s.a.v) ise onlara: *"Ellerinizi savaştan çekin."* yâni sabredin buyurdu.[83]

"Kendilerine: "Ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın, zekâtı verin" size emredilen işlerle uğraşın. Çünkü onlarla savaşmak bana emredilmedi. *"denilenleri görmedin mi?"*

Müslümanlar Mekke'de bulundukları müddetçe hep bu halde oldular. Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte Medîne'ye hicret edip Bedir'de savaş emredilince bâzıları bunu kerih gördüler; savaşmak ağır geldi. Ancak bu, dinde herhangi bir şüpheleri olduğundan yâhut dinden yüz çevirdiklerinden değil, bilakis insan fıtratının gereği olarak canlarına gelebilecek tehlikelerden kaçındıklarından ve ölümden korktuklarından idi. *"Sonra savaş farz kılınınca"* cihad farz edilince *"içlerinden bir grup hemen Allah'tan korkar gibi"* yâni, haşyetullah ehlinin Allah'dan korkmalarına benzer bir korkuyla korktular. *"Hatta daha fazla bir korku ile",* haşyetullah ehlinin Allah korkusundan daha fazla bir korku ile *"insanlardan"* korkmaya başladılar da kafirlerin kendilerini öldürmesinden çekindiler.

"Rabb'imiz! Savaşı bize niçin" bu vakitte *"yazdın!"* dediler. Bu söz Allah'ın hükmüne îtiraz ve farz kıldığını inkâr için değil, bilakis hafifletilmesini temennî kabîlindendir. *"Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen olmaz mıydı? dediler."* Bize biraz mühlet tanıyıp kendi ölümümüze kadar bıraksaydın da ecelimizle yatakta ölsek olmaz mıydı? Onların bu temennîsi ölümden korktukları ve yaşamayı arzuladıkları için başka bir vakte kadar kendilerinden el çekilip mühlet verilmesi içindir.

Sen de onları savaşmaktan geri durmak suretiyle elde etmeye çalıştıkları fânî dünyâ malından sakındırıp savaşmak suretiyle nâil olacakları ebedî nîmetlere imrendirerek *"onlara de ki: Dünyâ menfaati azdır."* İstediğiniz süreye kadar ertelenseniz de dünyâda tadına varılan ve faydalanılan şeyler çabucak yok olur, hızla geçip gider. Şâyet savaşta şehîd edilseydiniz diri olurdunuz ve fânî hayâtınız ebedî hayâta bitişirdi. *"Allah'tan korkanlar için âhiret"* yâni içinde savaşmaya bağlı bulunan sevâbın da bulunduğu âhiret sevâbı, kesintisiz ve sıkıntılardan âzâde olduğu için bu az dünyâ menfaatinden çok *"daha hayırlıdır."* Böylece âyetteki isyandan sakınmaya ve mükellefiyetlerinin gereklerini ihlâsla yerine getirmeye teşvik edilmektedir.

"Ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez." Yâni, size amellerinizin karşılığı az bir şey bile eksiltilmeden verilir. Savaşa koşmanız da amelleriniz cümlesindendir. Dolayısıyla ondan yüz çevirmeyin.

Bil ki, âhiret dünyâdan daha hayırlıdır. Çünkü dünyâ nîmetleri az, âhiret nîmetleriyse

çoktur. Dünyâ nîmetleri kesintiye uğrar, âhiret nîmetleri ebedîdir. Dünyâ nîmetleri gam, keder ve hoşa gitmeyecek şeylerle karışıktır, âhiret nîmetleri ise bütün sıkıntılardan arındırılmıştır. Dünyâ nîmetleri şüphelidir. Çünkü insanların dünyâdan en çok yararlananı bile ertesi gün sonunun ne olacağını bilmez. Âhiret nîmetleri ise kesindir.

Şu halde akıllı olana düşen her bakımdan hayırlı olanı, yâni ahireti her bakımdan kötü olana, yâni dünyâya tercih etmektir.

Bir kasîdesinde **Sa'dî** şöyle der:

Bir başka sarayı imar etmeye bak
Çünkü dünyanın temeli sağlam değildir
Feridun'un padişahlığı sona erdi
Gitti elinden yüzüğü Süleyman'ın
Ömür, baş kaldıran bir mum gibidir
Sürekli olarak kısalmaktadır
Veya dağın tepesinde eriyen kar gibidir,
Her an bir parçası eksilmektedir

Rivâyet edilir ki, "bir adam, bir ev satın aldı ve Hz. Ali (r.a)'a gelerek ondan bir senet yazmasını istedi. O da şöyle yazdı: "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. İmdi, mağrurun biri, başka bir mağrurdan bir ev satın aldı ve böylece gafillerin yoluna girdi. O evin sâhibi orada ebedî olarak kalıcı değildir. Birinci hayâtının sınırı ölümle, ikincisi kabirle, üçüncüsü de ya cennetle ya da cehennemle sona erecektir. Ve's-selâm" Sonra da bu yazıyı adama okudu. Bunun üzerine adam, evi sâhibine iâde edip paranın tamâmını tasadduk etti ve zahidâne bir hayat sürmeye başladı. İşte işin hakîkatini bilen âriflerin durumu böyledir.

Kuşeyrî (rh.a.) der ki: "Allah sana önce dünyâlık verip sonra da bunu azaltsa, bir daha da zenginlik vermese, daha sonra o az maldan yarım hurma bile tasadduk etsen, onu büyük bir tasadduk olarak değerlendirir. İşte bu cömertliğin sonudur. Muhabbetin şartı, kendi verdiğin çoğu az, sevgilinin verdiği azı çok görmektir. Dünyânın kıymeti az olduğuna göre değersizden daha değersiz olan kişi, kıymetli olanın yerine o değersiz şeye râzı olandır.

Yine **Kuşeyrî** (rh.a.) şöyle demiştir: Allah Teâlâ, mü'mini tedrîcî olarak kâinattan çekip almış ve ilk olarak *"De ki: dünyâ menfaati azdır"* buyurmuş ve onları âhiret karşılığında dünyâdan çekip almıştır. Sonra da ***"Allah, en hayırlı ve en ebedî olandır"*** (Tâhâ, 20/73) buyurarak mü'minleri her iki dünyâdan da çekip almaktadır. Şu halde sâlik en yüksek menzile yükselmeli ve hiç gevşeklik göstermeden çalışıp gayret etmelidir.

Mevlânâ Celâleddîn (k.s.) şöyle der:

Ey kardeşim, Hakk'ın dergahı sonsuzdur

Nereye varırsan var, Hak seninle beraberdir

Mücâhedenin semeresi kesinlikle zâyi olmaz, bilakis her nefis yaptığının karşılığını görür.

Şeyhlerden biri şöyle dedi: Âhiret yurdu, sırf mü'min kulların mükafatlarının verilebilmesini sağlamak için yaratılmıştır. Çünkü Allah'ın mü'minlere zâhirî ve bâtınî olarak vermek istediği şeyler, bu dünyâya sığmaz. Cennette bulunan her şey, dünyâda bulunanlara sadece isim olarak benzer. Onun için Allah Teâlâ, mü'minleri fânî dünyâda mükâfâtlandırmayarak kıymetlerini artırmıştır. Çünkü O; ***"Allah katındakiler ise daha hayırlıdır, ebedîdir."*** (Kasas, 28/60) buyurmaktadır. Ayrıca âhiretteki mükâfâtın bu dünyâda da alâmeti vardır. Şöyle ki, insan amelinin semeresini hemen bu dünyada görürse, yâni, yaptıklarından tad alır, başka amellere de muvaffak kılındığı için şükrederse bu, amelinin kabûl edildiğini gösterir. Çünkü mükâfât alabilmek, amelin kabûl edilmesine bağlıdır.

İbrâhim b. Edhem der ki: "Hükümdarlar bizim içinde bulunduğumuz hâli bilseler onu elde etmek için kılıçlarıyla bizimle mücâdele ederlerdi."

Başka bir zât da de şöyle der: Uğrunda bir takım zorluklara sabretmeye ihtiyaç duyulmayan hiç bir şey birr, yâni iyilik değildir. Bu zorluğun şiddetine sabreden, rahat ve kolaylığa ulaşır. İşte katlanılması gereken bu zorluk, nefisle mücâhade, sonra hevâya karşı koymak, sonra dünyâyı, lezzet ve nîmetleri terketmenin zorluklarına göğüs germektir.

Kul, Rabb'ine ancak O'nun katındaki yeri ve değeri kadar itâat eder. Kendisinin Allah katındaki yerini bilmek isteyen, Allah'ın kendi kalbindeki yerine baskın!

Birine: "Allah'ı tanıyor musun?" diye soruldu. Bunun üzerine öfkelenerek: "Tanımadığım birine kulluk edeceğimi mi sanıyorsun?!" dedi. Soruyu soran, bu sefer: "Peki, tanıdığın birine isyan da ediyorsun, öyle mi?" dedi.

Sa'dî şöyle der:

Geçip gitse de ömür, sen çalış gayret et
Hikmetinden sual olunmaz Allah'ın rızasına uygun hareket et

Yine o der ki:

Yaşlandın da, daha şeriat yolun bilmedin
O halde sen ihtiyar değil, mektep çocuğusun

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ
وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ

يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَۜ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ فَمَالِ هٰٓؤُلَٓاءِ الْقَوْمِ
لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَد۪يثًا ﴿٧٨﴾

78- Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa «Bu Allah'tan» derler; başlarına bir kötülük gelince de «Bu senden» derler. «Hepsi Allah'tandır» de. Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!

"Nerede olursanız olun" vakti takdir edilen *"ölüm"* yâhut azap *"size ulaşır."* Âyetteki "ulaşır, yakalar" mânâsındaki *"idrak"* lafzında onların ölümden kaçmakta olduklarına, ölümün ise onların peşini bırakmayacağına işâret edilmektedir. *"Sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!"* Yâni, göğe kadar çıkan yüksek, gayet muhkem olarak yapılmış, insanoğlunun çıkamayacağı kasırlarda da bulunsanız ölüm size ulaşır.

Ümmet-i Muhammed, ölümün belirli bir yaşı, belirli bir müddeti ve belirli bir hastalığı bulunmadığı husûsunda icmâ etmişlerdir. İşte bu kişinin her zaman ölüme hazırlıklı olmasını temin etmek içindir. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: *"Lezzetleri sona erdiren ölümü çok hatırlayın!"*

Bu hadis çok kısa veciz bir kelamdır. Bütün öğütleri kendinde toplamış en tesirli nâsihattır. Çünkü ölümü hakkıyla hatırlayan kişiye hal-i hâzırdaki lezzetler zehir olur. Gelecekte de bu lezzetleri temennî etmekten, ona arzuladığı zevklerden de el çekmesini sağlar. Ne var ki tembel nefisler ile gafil kalpler, uzun uzun öğüde ve kendilerine süslü sözler söylenmesine muhtaçtırlar. Yoksa Allah Teâlâ'nın ***"Her can ölümü tadacaktır"*** (Al-i İmran, 3/185) âyetiyle Peygamber Efendimiz (a.s)'ın: *"Lezzetleri sona erdiren ölümü çok hatırlayın."*[84] hadisi dinleyene yeter ve üzerinde düşüneni gerektiği kadar meşgul eder.

Hâfız (k.s.) şöyle der:

Felek bir kalburdur, kan eleyen ve saçan
Damlaları da kisra [Nuşirevan] başı ve Pervîn tâcı

Sa'dî de şöyle diyor:

Dünya mülkü ebedî değildir ey oğul!
Dünyadan vefakarlık da beklenmez
Sabah akşam götürürdü rüzgar
Tahtını Süleyman aleyhisselâmın
Sonunda görmedin mi rüzgara verdi
Mes'ud kimse, ilim ve adaletle irtihal etti

"Kendilerine" bolluk gibi *"bir iyilik"* bir nimet *"dokunsa"* bunu Allah'a nisbet ederek: *"Bu Allah'tan" derler. Başlarına"* kıtlık gibi *"bir kötülük"* bir belâ *"gelince*

de” ey Muhammed, *“Bu senden”* Bu belâ, sırf senin uğursuzluğun yüzündendir *“derler.”* Nitekim yahûdîler: “Muhammed, Medîne’ye geldiğinden beri Medîne’nin mahsûlü azaldı, fiyatlar arttı” demişlerdi.

Bütün bu iyilik ve kötülüklerin *“hepsi Allah’tandır”* de. İrâdesine göre bollaştırır ve daraltır. *“Bu adamlara”* bu yahûdî ve münâfıklara *“ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!”* Bunlar hangi hastalığa yakalandılar ki hayvanlar gibi Allah’tan gelen hiç bir sözü anlamaya yanaşmıyorlar. Anlasalardı, her şeyin Allah tarafından olduğunu da bilirlerdi. “Fıkh,” anlamak demektir. Sonra ıstılâh olarak sâdece fetvâ ilmine mahsus bir ad olmuştur.

“Ey hevâları galip gelen, dünyâ kendilerine sevdirilerek Mevlâ’yı istemekten geri bırakan, sonra da dünyâ hayâtına tâlib olan tembeller! *“Nerede olursanız olun”* kendi ihtiyârınızla ölmeden evvel ölmezseniz *“ölüm size”* ıztırârî bir şekilde *“ulaşır.” “sarp ve sağlam kalelerde”* çok güçlü olan mücessem cesedlerde *“olsanız bile!”*

Allah bizi de, sizi de fenâ ve bekanın hakîkatine ulaştırsın. Âmin.

وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيداً ﴿٧٩﴾ مَٓا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ۘ وَمَٓا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ ۜ

79- Sana gelen iyilik Allah’tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter.

Ey insan *“sana gelen”* hayır ve nîmet gibi her *“iyilik”* O’nun ihsânı olarak *“Allah’tandır.”* Çünkü insanın yaptığı bütün ibâdet ve tâatler, var oluş nîmetini bile karşılamazken diğer nîmetleri nasıl karşılasın. Bu sebepledir ki Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: *“Allah’ın rahmeti olmaksızın, hiç kimse cennete giremez.”* “Sen de mi, ey Allah’ın Rasûlü” diye sorulunca, *“Evet ben de, ancak Allah’ın rahmetinin beni kuşatması sâyesinde cennete girebileceğim.”* şeklinde cevap vermiştir.[85]

“Başına gelen” belâ ve hoşlanmadığın şeyler gibi her *“kötülük ise nefsindendir.”* Çünkü seni masiyetlere çektiği için kötülüğün sebebi, nefsindir. Bu durum, yukarıdaki *“Her şey Allah’tandır”* âyetine ters değildir. Çünkü yaratıp ulaştırma bakımından her şey Allah’tandır. Şu kadar var ki iyilik, ihsan ve nîmetlendirme; kötülük ise cezâlandırıp intikam almadır. Nitekim **Hz. Âişe** (r.a)’dan şöyle rivâyet edilmiştir:

“Hiçbir müslüman yoktur ki başına gelen hastalık, üzüntü, hattâ kendisine batan bir diken, ayakkabısının tasmasının kopması bile işlediği bir günah yüzünden olmasın. Allah’ın bağışladığı günahlar da çoktur.”[86]

Bil ki amellerin dört mertebesi vardır: İkisi sâdece Allah’a âit olup kulun bunlarda hiç bir tesiri yoktur. Bunlar, takdîr etme ve yaratmadır. Diğer ikisi de kula âit olup kesb (kazanma) ve fiildir. Allah Teâlâ kesb ve kötü fiilden münezzehtir. Fakat hem kul, hem de kulun kesbi, Allah’ın yarattığı mahluklardır. Nitekim Allah Teâlâ ***“Allah sizi de yaptıklarınızı da yaratmıştır”*** (es-Sâffât, 37/96) buyurmuştur.

Bu âyet, ***“De ki: Her şey Allah’tandır”*** (Nisa, 4/78) âyetini te’yid etmektedir. Yâni yaratma ve takdîr etme bakımından her şey Allah’tandır, yoksa kesb ve fiil olarak değil bunu böyle anla ve inan. Çünkü hak ehlinin ve hakîkat erbâbının görüşü budur. *“et-Te’vîlatü’n-Necmiyye”*de böyle geçmektedir.

Dahhâk şöyle demiştir: “Kişinin Kur’ân’ı ezberleyip sonra da unutması, ancak kendi günahı yüzündendir. Sonra da şu âyeti okudu: ***“Başınıza gelen her musîbet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir.”*** (eş-Şûrâ, 42/30) Kur’ân’ı unutmak, musîbetlerin en büyüklerindendir.”

“Seni insanlara elçi olarak gönderdik.” Yâni, seni bütün insanlara elçi olarak gönderdik. Sen sâdece Arapların peygamberi değil, hem Arapların hem de Arap olmayanların peygamberisin. Nitekim âyette ***“Biz seni, bütün insanlara gönderdik.”*** (Sebe’, 34/28) buyurulmuştur.

Senin peygamber olduğuna *“şâhit olarak da Allah”* bir takım mûcizeler vererek *“yeter.”*

*“et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye”*de şöyle denilmektedir: *“Seni insanlara elçi olarak gönderdik.”* âyeti şunlara işâret etmektedir: Allah’ı da, Allah’la ilgili olarak müşahede ettikleri şeyleri de, Allah’a verdikleri sözü de unutan insanlara seni elçi olarak gönderdik ki kelâmımızı onlara ulaştırasın, günlerimizi (geçmiş kavimlerin başlarına gelen felâket günlerini) hatırlatasın, onlarla anlaşmalarımızı yenileyesin, onları bizi müşahede etmeye teşvik edesin, bize çağırasın, bizim yolumuzu gösteresin, senin yol göstermen sâyesinde doğru yolu bulmaları ve onları en yüce derecelere ulaştırıp en yüce maksada getirinceye kadar izinden gidecekleri aydınlatıcı bir kandil olasın diye gönderdik. *“Şâhit olarak da Allah yeter.”* Kendisine kavuşmadan rahata alışıp bununla yetinmemeleri için Allah dostlarına ve sevgililerine şâhit olarak yeter.

Hâfız (k.s.) şöyle der:

Ey kardeşim! Azizim olan Yusuf gitti
Onun gamından pîr-i Ken‘an (Hz. Yakub)’ın halini acep gördüm

Âyette edep öğretilmekte ve tesiri Allah’tan görmek gerektiği bildirilmektedir.

Rivâyet edilir ki Hz. Ebû Bekir (r.a), yedi sene diş ağrısı çekti. Cibrîl (a.s.) bu durumu Rasûlullah (s.a.v)’e bildirince Peygamber Efendimiz (a.s): *“Niçin söylemedin, ey Ebû Bekir?”* dedi. O da: “Sevgili’den gelene nasıl şikayetçi olurum?” diye cevap verdi.

Şu halde güzel ahlâkla bezenmek lâzımdır. Çünkü her şey Allah’tandır. Allah, Rasûlü’nü insanları karanlıklardan nûra çıkarmak için göndermiştir. İnsanlar da nebevî edeblerle edeblendikleri zaman, hakîkat-i Muhammediyye’ye ulaşırlar.

Şeyh Attâr şöyle der:

Has ve âm olan halkın onun davetine icabet etmesini emretti

Nimetini ona ihsan etti ve tamamladı
Onun dünyaya teşrifleriyle putlar yüzüstü düştü
Onun ümmeti bütün ümmetlerden daha üstün oldu
Efendimizin mübarek omuzları ortasında güneş gibi
Nübüvvet mührü ayan beyandı

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kürek kemikleri arasında bulunan peygamberlik mührü, onun şeytanın vesvesesinden korunduğuna işâretti. Çünkü o sinsi şeytan, kürek kemikleri arasından gelip hortumunu insanın kalbi tarafına sokar ve vesvese verir. O kişi Allah'ı zikrettiği zaman şeytan arkasına gizlenir. Nübüvvet mührünün üzerinde "Muhammed, emîn bir peygamberdir." yazan kıllar bulunuyordu. Bu konuda başka şeyler de söylenmiştir. Mührün üzerindeki yazıların çokluğu ve çeşitliliği ile ilgili rivâyetler hallere ve tecellîlere yahut da bakanların bakışına göre değiştiği söylenerek bağdaştırılabilir.

İmdi ilim ehli, Ramazan ayının en üstün ay olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü Kur'ân bu ayda indirilmiştir. Ondan sonraki ay ise Rebîu'l-evvel ayıdır. Zira bu ay Rahman'ın sevgilisinin doğum ayıdır. En üstün gecenin ise Kur'ân kendisinde nâzil olduğu için Kadir gecesi olduğu söylenmiştir. Ayrıca Mevlid-i Muhammedî gecesi de zikredilir. Çünkü O (s.a.v.) olmasaydı, ne Kur'ân nâzil olur, ne de Kadir gecesi belli olurdu. Bu bakımdan ümmetin Hz. Peygamber (s.a.v)'in şefâatine nâil olmak ve komşuluğunu elde etmek için, O'nun doğduğu ay ve geceye ta'zim etmesi gerekir.

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَۚ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ
حَفِيظاًۜ ﴿٨٠﴾

80- Kim Rasûl'e itâat ederse Allah'a itâat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!

"Kim Rasûl'e itâat ederse Allah'a itâat etmiş olur." Çünkü o, gerçekte tebliğcidir. Emreden ise Allah Teâlâ'dır.

Rivâyet edilir ki Hz. Peygamber (s.a.v) *"Beni seven Allah'ı sevmiş olur, bana itâat eden Allah'a itâat etmiş olur."*[87] buyurunca, münâfıklar: *"Şirki yasakladığı halde kendisi şirk koşuyor. Hristiyanların Îsâ'yı rab edindikleri gibi bu da bizim kendisini rab edinmemizden başka bir şey istemiyor."* dediler. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Ona itâat etmekten *"yüz çevirene gelince, seni onların başına"* amellerini alıp onları hesaba çekecek bir *"bekçi göndermedik."* Sana düşen sâdece tebliğ etmektir. Hesaplarını görmek ise bize düşer.

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي
تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ
وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

81- «Başüstüne» derler, ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan; sana vekil olarak Allah yeter.

(Onlara bir şey emrettiğin zaman, *"Başüstüne"* Emredersin, bize itâat etmek düşer *"derler, ama yanından çıkıp ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar."* Yâni, Ey Muhammed, onlar kendilerine söylediğinin tersini planlarlar. Yâhut da sana verdikleri itâat taahhüdünün aksine hareket ederler, demektir.

İnsanın derine daldığı düşünceler çoğu zaman geceleyin zihne gelir. Çünkü geceleyin zihin daha duru, meşgûliyetler daha azdır. Onun için derin düşünmeye Arapça'da *"mübeyyet"*, gece kurgusu adı verilmiştir.

"Allah da onların gizlice kurduklarını yazar." Kendilerine karşılıklarını vermek için onu amel defterlerinde tesbit eder. *"Sen onlara aldırma"* onlardan yüz çevir, onları fazla önemseme. Her işte, özellikle onlar hakkında *"Allah'a dayan."* tevekkül et. "*Sana vekil olarak Allah yeter."* Allah onların seni lekelemeye çalışmaları konusunda sana yeter ve İslâm güçlenip yardımcıları kuvvetlenince senin intikamını onlardan alır. *"Vekîl"* kendisine havâle edilen işte ne tedbir göreceğini bilen demektir.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا
فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

82- Kur'ân'ı gereği gibi düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.

"Kur'ân'ı gereği gibi düşünmüyorlar mı?" Kur'ân'ın ihtiva ettiği mânâları inceden inceye düşünüp içindekileri anlamaya çalışmıyorlar mı? "tedebbür" kelimesi aslında bir şeyin sonuna bakmak, âkıbetinin nereye varacağını düşünmek demektir. Sonra her tür düşünme için kullanılır olmuştur. *"Eğer o Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı"* kâfirlerin iddiâ ettiği gibi beşer kelâmı olsaydı *"onda"* manâ bakımından zıtlık, nazmında farklılık gibi, *"bir çok tutarsızlık bulurlardı."* Bir kısmı fasîh, bir kısmı yetersiz; bir kısmına karşı çıkmak zor, bir kısmına kolay olurdu. Geleceğe dâir haberlerin bir kısmı, gerçeğe uygun bir kısmı gerçek dışı olurdu. Akıl, Kur'ân'ın bâzı hükümleriyle uyuşur, bâzılarıyla da uyuşmazdı. Beşer kuvvetinin noksanlığından hareketle mantıken varılacak hüküm de buna delâlet etmektedir.

Peki "Allah kelâmının bir kısmı bir kısmından daha beliğdir" demek câiz midir?

İmam es-Suyûtî (ö. 911 - 1506) *"el-İtkân"*ında der ki: "Bâzı âlimler dar görüşlülüklerinden dolayı bunun câiz olduğunu söylemişlerdir. "Bu kelam, şu kelamdan daha beliğdir" sözünün, "Bu kelâmın kendi yerinde bir güzelliği belâğati ve letâfeti vardır. Diğer kelâmın da kendi yerinde güzelliği ve letâfeti vardır. Bu kelamın kendi yerindeki güzelliği, diğer kelamın kendi yerindeki güzelliğinden daha beliğ ve tamdır." mânâsına geldiğinin bilinmesi icâbeder. Öyleyse İhlas sûresinin Tebbet sûresinden daha beliğ olduğunun söylenmesi doğru olmaz. Aksine şöyle denilmesi gerekir: ***"Ebû Leheb'in elleri kurusun."*** (Tebbet, 111/1) âyeti Ebû Leheb'in husrâna uğraması için bir bedduâdır. Bundan daha güzel bir hüsran bedduası bulunabilir mi? Yine **"De ki: Allah birdir."** (İhlas, 112/1) âyeti hakkında şöyle demek gerekir: Allah Teâlâ'nın birliğini daha beliğ bir şekilde gösterecek başka bir ibâre yoktur. Şu halde âlim biri, bir bedduâ olması bakımından *"Ebû Leheb'in elleri kurusun"* âyetine, tevhidle ilgili olması bakımından da *"De ki: Allah birdir."* âyetine bakarsa birinin diğerinden daha beliğ olduğunu söylemesi mümkün olmaz."

Muhakkıklardan biri şöyle der: "Allah kelâmının Allah'la ilgili olanı başkalarıyla ilgili olanından daha fazîletlidir. Mesela *"De ki: O Allah birdir."* âyeti, *"Ebû Leheb'in elleri kurusun"* âyetinden daha üstündür. Çünkü ilkinde hem zikrin, yâni Allah kelâmının fazîleti vardır hem de zikredilenin, yâni Cenab-ı Hakk'ın zât isminin, tevhîdinin icâbî ve selbî sıfatlarının fazîleti söz konusudur. Tebbet sûresinde ise sâdece zikrin, yâni Allah Teâlâ'nın kelâmı olmasının fazîleti vardır.

Gazâlî, *"Cevâhiru'l-Kur'ân"* adlı eserinde şöyle der: Âyetlerin bazısının bazısından üstün olması husûsunda tevakkuf eden (karar veremeyen) âlimler Peygamber (a.s)'ın *"En üstün sûre, en büyük sûre"*[88] gibi ifadelerini, Hz. Peygamber'in, Kur'ân'ın bir kısmının bir kısmından daha üstün olduğunu değil, ecir ve sevap bakımından üstün olduğunu kastettiğini söyleyerek te'vil etmişler ve şöyle demişlerdir: "Kelam olma açısından hepsi aynı üstünlüktedir, farklılık Allah Teâlâ'nın kendi zâtıyla kaim ve kadîm olan Allah kelâmında değil, ecir ve sevaptadır."

Bütün bu nefis meclisleri bir araya getiren fakir (İsmâil Hakkı) der ki: **Kâdî Beydâvî**'nin ***"Ey yer, suyunu yut! Ve ey gök*** (suyunu) ***tut!"*** (Hûd, 11/44) âyeti hakkında söylediği gibi âlimlerin; "Bu âyet, fesahatın zirvesindedir." demeleri, belağat alimlerinin de kabul ettiği üzere, fesahat açısından farklılık olduğunu söylemenin câiz olduğunu hissettirmektedir. Aşağıdaki beyitlerin sahibi de bu yüzden şöyle demiştir:

Beyan ve fesahatta söz nasıl bir olur? Elbette olmaz
Câhiz ve Esmaî'nin sözlerinde söyleyiş farkı vardır
İndirilmiş vahiy olan yüce Allah'ın kelâmında
"Tebbet yedâ" nasıl olur da "Yâ ardublaî" ile denk olur

Alimler der ki: "Kur'ân, Hz. Peygamber (a.s)'ın doğruluğuna üç yönden delâlet eder:
1. Fesahât açısından lafızlarının muttarid (eşdeğer) olması.

2. Gaybî haberler ihtiva etmesi.

3. Tutarsızlıktan uzak olması.

Kelamcıların çoğunun görüşüne göre Kur'ân'ın tutarsızlıktan uzak olması, şundan ileri gelmektedir: Kur'ân bir çok ilim türlerini içine alan büyük bir kitaptır. Eğer böyle bir kitap, Allah'tan başkası tarafından olsaydı, onda birbirini tutmayan türlü türlü sözler bulunurdu. Çünkü böyle uzun ve büyük bir kitap bu gibi tutarsızlıklardan uzak olamaz. Ama Kur'an'da böyle bir durum olmadığına göre, anlıyoruz ki o, Allah tarafından Cebrâil vâsıtasıyla Hz. Peygamber (a.s)'a vahyedilmiş bir kitaptır. Artık her kim, bu kitapla ilgili konularda Hz. Peygamber (a.s)'a itâat ederse Allah'a itâat etmiş olur. Bu itâat, dünyevî ve uhrevî arzulara ulaşmanın esas sebebidir. Ashab-ı Kehf'in köpeği bile Allah'a itâat konusunda onlara tâbî olunca cennete gireceğinin va'dedilmiş olması, itâatin ne kadar şerefli olduğunu sana gösterir. Nitekim **Sa'dî** (k.s.) şöyle diyor:

Ashâb-ı Kehf'in köpeği birkaç gün
İnsanların peşinden gitti de insan oldu

Allah'a itâat edenlerin peşinden gidenin durumu böyle olursa ya bizzat itâat edenlerin durumu nasıl olur dersiniz?

Nitekim namaz kıldığı halde zekâtı inkâr ederek vermeyen birinin namazı makbul olmaz. Allah'ın nîmetlerine şükredip de ana-babaya teşekkür etmeyenin şükrü de kabûl edilmez. Bunlar gibi Allah'a itâat edip de Rasûl'e itâat etmeyenin itâati de makbûl olmaz.

"Rasûlullah (s.a.v.) fenâ-fillâh makamında olduğu için Allah'ta fânî, Allah ile bâkî ve Allah ile kaimdi. Bu yüzden insanlarla muâmelelerinde hakîkat bakımından Allah'ın halîfesidir. Hattâ Cenâb-ı Hak: ***"Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı."*** (el-Enfâl, 8/17) buyurmuştur. İnsanların kendisi ile ilgili muâmelelerinde Allah onun yerine kaim olmuş ve şöyle buyurmuştur: ***"Sana bey'at edenler, ancak Allah'a bey'at etmişlerdir."*** (el-Feth, 48/10) Bu sebepledir ki Peygamber Efendimiz (s.a.v): *"Allah, ümmetim üzerinde benim halîfemdir, işlerini ona havale ettim."*[89] buyurdu.

"Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!" Sen kendin için bile bekçi değilsin, onlar için nasıl olacaksın? Çünkü onlar, senden değil Ben'den yüz çevirdiler. Onların hesâbını da sen değil, ben görürüm.

"Baş üstüne derler"... âyetinde günümüz müridlerinin çoğunun hallerine de işâret vardır. Bu müridler, sohbette hazır bulundukları zaman kalp aynalarında velilik ışıklarının şualarının parıldayışı akseder. Böylece îman ve irâdeleri kat kat artar. Can kulağıyla hikmet ve güzel öğüde kulak verirler. ***"Hakkı tanıdıkları için gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün."*** (el-Mâide, 5/83)

Dinledikleri ve kendilerine söylenenler hakkında işittik ve itâat ettik derler. *"Ama yanından ayrılınca"* hevâ rüzgarları ve hırs şehveti bunları önlerine katıp sürükleyince kalpleri velâyet üzere kararı yerine getirmekten kaydı ve uğursuz nefis kendi tabiatına

geri döndü. *"İçlerinden bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar."* Yani Allah da onların kendileri aleyhine değiştirdikleri şeyleri onların aleyhlerine olmak üzere değiştirir. Çünkü ***"Bir millet kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez."*** (er-Ra'd, 13/11) *"Sen onlara aldırma."* Onları affedip onlara karşı sabırlı ol. *"Ve Allah'a tevekkül et."* Umulur ki Allah onların kalplerini ıslâh eder. Hallerini ve durumlarını değiştirerek vebal altına girmelerini takdir etmez. Akıbetlerini ve neticelerini güzelleştirir. Kendisine tevekkül edip sığınanlara *"vekil olarak Allah yeter."*

Cenâb-ı Hak, derdi gösterdiği gibi şimdi de şu sözü ile devâyı haber veriyor: *"Kur'ân'ı gereği gibi düşünmüyorlar mı?* Âyetin işârî yorumu şöyledir: Eğer kullar Kur'ân'ı, mucizelerini, hidâyetlerinin nurlarını, âyetlerinin tertîbini, fesâhatinin kemâlini, belâğatinin güzelliğini, düşünmüş mânâlarının muhkemliğini, cümle kalıplarının sağlamlığını, sırlarını, hakîkatlerini, işâret ve nüktelerinin inceliğini ve günahların verdiği zararlardan kalbî hastalıkları çeşitli yollarla tedâvî etmesini tefekkür etmiş olsalardı, onda her derde devâ, her hastalığa şifâ ve her göze aydınlık bulurlardı. Onu saf ve berrak, noksanlardan uzak, hayret vericilikleri bitip tükenmeyen bir deniz, şaşılacak halleri son bulmayan bir kara parçası, kendisinde nefret ve zıtlık olmayan bir ruh, içinde çelişki ve ihtilaf olmayan bir beden olduğunu görürlerdi. *"Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı."* Halbuki onda küçücük, zerre kadar bir çelişki bile bulamadılar." Bu işârî tefsiri, *"et-Te'vilâtü'n-Necmiyye"*den seçerek aldım.

Mesnevî'de şöyle geçmektedir:

Hakk'ın Kur'ân'ına kaçar, sığınırsan
Peygamberlerin ruhlarına karışırsın
Kur'an'da peygamberlerin ahvâli ve kıssaları vardır
Nebîler, Allah'ın teccellî denizinin balıklarıdır
Eğer sen Kur'an okur, fakat amel etmezsen ne fayda!
Farzet ki peygamberleri, velileri görmüşsün; inanmadıktan sonra ne fayda!

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ ۖ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى
الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ ۗ
وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

83- Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar, halbuki onu, Rasûl'e ve aralarında yetki sâhibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin içyüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Allah'ın size lütuf

ve rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesnâ, şeytana uyup giderdiniz.

"Onlara" yâni zayıf müslümanlara Rasûlullah (s.a.v.)'in gönderdiği seriyyelerden *"güven veya korkuya dâir"* zafer ve ganîmet, yâhut musîbet ve hezîmet gibi *"bir haber gelince"* ulaşınca, durumu tam olarak bilmedikleri ve iyice anlamadıkları için *"hemen onu"* yâni bu haberi *"yayarlar"* ifşâ ve ızhâr ederler. Bu ifşâları fesâda sebebiyet verir.

"Halbuki onu" yâni o haberi, *"Rasûl'e ve aralarında yetki sâhibi kimselere götürselerdi"* bu meseleye müdâheleyi terk ederek hiç duymamış gibi davransalar, Peygamber (s.a.v)'in ve dört halîfe gibi büyük sahâbîlerin yâhut seriyye komutanlarının görüşlerine bıraksalardı... Büyük sahâbîler her ne kadar insanlara emretme yetkisine sâhip değillerse de ileri görüşlü ve basîretli olmaları mânâsında 'yetki sâhibi' idiler. Seriyye komutanları ise hem ileri görüşlüydüler, hem de insanlar üzerinde yetkileri vardı. *"Onların arasından işin içyüzünü anlayanlar"* Peygamber (a.s) ve yetki sâhipleri, tecrübeleri, doğru görüşleri, savaş taktik ve hîlelerini bilmeleri sebebiyle gerekli tedbîri ortaya koyarlar ve *"onun ne olduğunu bilirlerdi."* Kendilerine haber verilen hususta nasıl tedbir alınacağını bilirlerdi.

Denildiğine göre, bu kimseler Rasûlullah (s.a.v) ve onun yanındaki yetki sâhiplerinin bâzı düşmanlar hakkında emniyet ve güvende yâhut korku ve endişe içerisinde olduklarına vâkıf olunca hemen bunu etrâfa yayıyorlardı. Bu da düşmanın kulağına kadar gidiyor ve zarara dönüşüyordu. Şayet meseleyi Hz. Peygamber'e ve aralarında yetki sahibi olanlara götürüp bırakmış olsalar ve hiç duymamış gibi davransalardı, tedbir alıp plan yapma durumunda olanlar bu meseleye karşı nasıl tedbir alacaklarını, ne yapıp ne yapamayacaklarını bilirlerdi. O zaman her iki duruma göre de 'işin içyüzünü araştırıp çıkaranlar'dan maksat, Hz. Peygamber (a.s) ve yetki sâhipleridir.

Âyette, sırrı ifşâ etmek yasaklanmaktadır.

Bir edibe: 'Sırrı nasıl saklarsınız?' diye sorulunca "Ben sırrın mezarı olurum" cevâbını verdi. İşte bu sebeple "İyilerin göğüsleri, sırların kabirleridir." denilmiştir.

*Mesnevî'*de şöyle geçer:

Bir iki kimseye söyledin mi, artık o sırra veda et
İki kişiyi aşan, bir başkasına da söylenen her sır yayılır
(Bir sır iki dudaktan çıkmışsa, etrafa yayılır)
Ağızdan bir kere çıkan söz
Bil ki yaydan fırlayan ok gibidir
Ey oğul, yolundan geri dönmez o ok
Sel suyunu baştan bağlamak gerek.

Bu âyette seyr ü sülûk erbâbına işâret edilmektedir. Onlar kendilerine cemal ve celâl sıfatlarının eserlerinden olan üns, heybet, huzur veya ğaybet kapılarından biri açıldığı zaman hemen onu başkalarına yayarlar. Eğer bu müşkillerin hallinde Peygamber (s.a.v)'in sünnetlerine ve aralarındaki yetki sâhiplerine, yâni Hakk'a ulaşıp vuslata

ermiş meşâyiha başvursalardı, işin iç yüzünü araştırıp çıkaranlar ne tedbir alınacağını bilirlerdi. Onlar eşyânın hakîkatlerinin keşfine sâhip, insânî vasıflar okyanusuna dalıp ilim sedefleri ve hakîkî marifet incileri çıkaran kimselerdir. Kâmil bir şeyhe bağlı olan kimsenin sorumlusu da şeyhidir.

“Allah’ın size” peygamber gönderip kitap indirmek sûretiyle *“lütuf ve rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesnâ”* inkar ve dalâlete düşerek *“şeytana uyup giderdiniz.”* Kur’ân’ın indirilmediği ve Efendimiz Muhammed (s.a.v.)’in gönderilmediği farzedilse bile bi’setten önce Îsa (a.s)’ın dîni üzere bulunan Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Varaka b. Nevfel ve benzerleri gibi Allah’ın üstün bir akıl verdiği ve şehvetlerin peşinden gitmeyerek kirlenmemiş bir kalp ihsan ettiği kimseler, hakkı ve doğruyu bulabilirler. Şeytana uymaz ve Allah’ı inkar etmezler.

Şeyh Necmeddin (k.s.) *“et-Te’vilât”*ında şöyle der: Buradaki istisna *“pek azınız müstesnâ”* ifâdesi belki de Ebû Bekir (r.a.) hakkındadır. Çünkü o, Peygamber (a.s) gönderilmeden evvel gerçeği arama konusunda onunla aynı görüşteydi. Âişe (r.anhâ) der ki: Ebeveynimin bir dine sahip olmadıkları bir zaman hatırlamıyorum. Hiç bir gün geçmezdi ki Rasûlullah (s.a.v.), günün önünde ve sonunda, sabah ve akşam bize gelmiş olmasın.”

Hz. Peygamber (a.s)’ın şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *“Ebû Bekir ile ben yarış atı gibiydik. Ben onu geçtim, o da benim peşimden geldi. Eğer o beni geçmiş olsaydı, ben onun peşinden gidecektim.”*[90]

“Allah’ın lütuf ve rahmeti” hakîkatte Hz. Peygamber (s.a.v.)’dir. Nitekim ***“Ümmîlere içlerinden kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab’ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O’dur. Şüphesiz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler... Bu, Allah’ın lütfudur. Onu dilediğine verir.”*** (el-Cum’a, 62/2-4) ve “***Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.”*** (el-Enbiyâ, 21/107) âyetleri de buna delâlet eder. Hz. Peygamber (s.a.v.) var olmasaydı ve peygamber olarak gönderilmeseydi, *“Onlar daha önce”* yâni, o peygamber olarak gönderilmeden önce ***“şüphesiz apaçık bir dalâlet içindeydiler.”*** (el-Cum’a, 62/2) âyetinde ifâde buyurulduğu gibi dalâlet çölünde şaşkın şaşkın dönüp kalacaklardı.

Gerçekten Araplar, ateş çukurunun ağzına kadar şeytanın peşinden gitmişlerdi. Hz. Peygamber (a.s), onlara Allah’ın bir lütuf ve rahmeti oldu ve onları bundan kurtardı. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Siz bir ateş çukurunun kenarında idiniz, sizi oradan O kurtardı.”*** (Âl-i İmrân, 3/103) buyurur.

Şeyh Ferîdüddin Attâr (k.s.) şöyle der:

Kendisini arasâtın efendisi olarak isimlendirdi
“Ben hediye edilmiş bir rahmet olarak gönderildim” dedi

Hz. Hüdâyî (k.s.) de şöyle der:

Dünya ve âhiret saadetinin sermayesidir Muhammed
Hz. Adem'in yaratılmasının maksadıdır Muhammed
Her ne kadar sûret olarak Adem önce gelse de
Gerçekte öncü ve önderdir Muhammed
Gerçi peygamberlik yüce bir makamdır Hüdâyî
Fakat hem Hâlık'ın dostudur Muhammed,
Hem hâtemü'l-enbiyâdır Muhammed

Hakîmlerden birisi şöyle der: Allah Teâlâ, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i yaratırken başını bereketten, gözlerini hayâdan, kulaklarını ibretten, dilini zikirden, dudaklarını tesbihten, yüzünü rızâdan, göğsünü ihlâstan, kalbini rahmetten, gönlünü şefkatten, avuçlarını cömertlikten, saçlarını cennet bitkisinden, tükrüğünü de cennet balından yarattı. Onu bu sıfatlarla kemâle erdirince; "Bu size hediyemdir. Hediyemin kadrini bilip, yüce tutun." buyurarak onu bu ümmete gönderdi. Bu bilgi, *"Zehretü'r-riyâz"* adlı eserden alınmıştır.

Hz. Îsâ (a.s) semaya cesediyle birlikte yükseldiği halde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şerefli ve tertemiz cesedinin dünyâ toprağında kalışının îzâhı sadedinde şöyle denmiştir: Onun temiz cismi burada cesedler âlemini ıslah ve düzenleme için kalmıştır. Çünkü o, zâtın tılsımıdır. Dolayısıyla bütün düzen, onun şerefli varlığı sâyesindedir. Bu bilgi, **Üftade Efendi** adı ile meşhur Şeyh hazretlerinden (Allah onun sırrını takdis eylesin! Âmîn, Âmîn yâ Rabbe'l-âlemîn)- naklen *"el-Vâkıatü'l-Mahmûdiyye"*de geçmektedir.

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَۚ
عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُواۜ وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَأْسًا وَاَشَدُّ
تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾

84- Artık Allah yolunda savaş. Sen yalnız kendinden sorumlusun. Mü'minleri de teşvik et. Umulur ki Allah kâfirlerin gücünü kırar *(güçleriyle size zarar vermelerini önler).* Allah'ın gücü daha çetin ve cezâsı daha şiddetlidir.

"Allah yolunda savaş." Ey Muhammed, münâfıklar ağırdan alır, diğerleri de ihmalkârlık edip seni tek başına bırakırsa, Allah'ın rızasına ulaştıran yolda -ki bu yol cihaddır- sen tek başına savaş. Onların yaptığına aldırma! *"Sen yalnız kendinden sorumlusun!"* Sen sâdece kendi fiilinden sorumlusun. Onların karşı çıkıp ağırdan almaları sana zarar vermez. Kimse sana yardım etmese bile sen cihada giriş. Çünkü seni zafere ulaştıracak olan ordular değil, Allah'tır.

Tekellüf, meşakkatle yâhut yapmacık olarak yapılan şeyin adıdır. Övgüye layık olan tekellüf, ibâdetlerde olduğu gibi başta meşakkatle yapılıp sonra ısınılarak muhabbetle yapılan şeylerdir. Yerilen tekellüf ise yapmacık ve gösteriş olarak yerine getirilen

şeylerdir.

"Mü'minleri de teşvik et." Mükafat ve cezâdan bahsederek yâhut zafer ve ganimet vâdederek onları savaşa sevk et. Sana düşen yalnızca teşvik etmektir, yoksa onlara sert davranmak değil.

Rivâyet edilir ki Rasûlullah (s.a.v.) Uhud Savaş'ından sonra Ebû Süfyan'la Zülkade ayında küçük Bedir'in kurulduğu mevsimde tekrar savaşmak üzere sözleşti. Burası, Medîne'ye sekiz mil mesâfede bulunan ve Hamrâü'l-Esed de denilen panayır yeridir. Vakit gelince insanları savaş için Medîne'den çıkmaya davet etti. Ancak bazıları bunu hoş karşılamadı. İşte Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmeyi bunun üzerine indirdi. Hz. Peygamber (s.a.v) yetmiş süvâri ile birlikte sefere çıktı. Allah'ın yardımı savaşta onlara yetti. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Umulur ki Allah kafirlerin gücünü kırar"* sizinle savaşmalarını engeller. *"Be's"* kelimesi aslında hoşa gitmeyen şeye denir. Ancak sonraları harp ve savaş mânâsında kullanılmıştır. Allah Teâlâ: "***Zâten onların pek azı savaşa (be'se) gelir."*** (el-Ahzâb, 33/18) buyurmaktadır.

" عَسَى " fiili, Allah Teâlâ hakkında kullanıldığı zaman kesinlik (vücûb) ifâde eder. Çünkü bu kelime lügatte ümit vermek mânâsındadır. Cömert biri ise ümit verdiği zaman mutlaka yerine getirir. Nitekim Cenab-ı Hak kâfirlerin kalbine korku salmış ve onların *"Merrû'z-Zahrân"*dan geri dönmelerini sağlayarak bunu yerine getirmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ordusuyla birlikte Bedir'e gelerek sekiz gece konakladığı, yanlarındaki ticârî malları satıp iyi bir kazanç elde ederek döndükleri rivâyet edilir. Bu konu Âl-i İmrân sûresinde geçmişti.

"Allah'ın gücü" Kureyşt'en *"daha çetin ve cezâsı"* azâbı *"daha şiddetlidir."* Öyle bir azab ve cezâlandırma ki onları gören, onlara sebep olan fiilleri işlemekten imtinâ eder. Bu iki durumun her ikisinin birden dünyâda olması da; birinin dünyâda diğerinin âhirette olması da mümkündür.

Ayrıca bu âyetin üç tür açıklaması vardır:

1. Allah Teâlâ'nın azâbı, kâfirlerle savaşmaktan ötürü başınıza gelen bütün sıkıntılardan daha şiddetlidir. Çünkü onların vereceği sıkıntılar, bir zaman sonra biter ve nihâyet cennete girersiniz. Halbuki kâfirlerin ve münâfıkların başına gelen Allah'ın azâbı devamlı ve kesintisizdir.
2. Allah'ın azabı bu kadar şiddetli olunca, Allah da kendisinden korkulmaya ve savaşma emrine kesinlikle karşı çıkılmamaya daha layık olacaktır. Bu mânâya göre âyet bir tehdittir.
3. Allah'ın azabı bu denli şiddetli olduğu için Allah, onları sizden uzaklaştırır ve onlar hakkında size yeter. Bu mânâya göre ise âyet vaad mâhiyetindedir.

Cihaddan geri kalanlar, sırf kâfirlerin güç ve kuvvetlerinin şiddetinden korktukları için böyle yaparlar. Oysa Allah, ***"kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sâhibidir."*** (el-En'âm, 6/18,61) Yakîn kuvveti, dînin sermâyesidir. Kâmil bir mü'minin, özellikle cihâd yolunda ise armağanı ölümdür. Dünyâ çabuk yok olur ve her hâlükarda bâkî kalmaz. **Ömer b. Hattâb** (r.a) çoğu zaman şu beyitleri okurdu:

Gördüğümüz hiç bir şey kalmayacak göründüğü gibi,
Sâdece Allah kalacak, mal da gidecek çocuk da
Kurtaramadı Hürmüz'ü bir gün hazîneleri
Ebedilîğe soyunmasına rağmen, kalmadı Âd da
Uçurması sâyesinde ins ü cinnin gidip geldiği
Rüzgarların kendisi için estiği Süleyman da
Nerede o güçlerinden dolayı dünyânın her yerinden
Kendilerine heyetler gelen hükümdarlar?
Orada, şüphesiz gidilecek bir havuz var.
Bütün bunların gittiği gibi, gitmeniz gereken

*"et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye"*de şöyle denilir:

"Artık Allah yolunda savaş. Sen yalnız kendinden sorumlusun." âyetindeki mânâ şöyledir: Hakk'ı talep uğrunda nefsinle cihâd et. Hakk'ı talepte sen başka bir nefisten değil, ancak kendi nefsinden sorumlusun. Başka bir mânâ da: Senin nefsin için başka bir nefis cihad etmekten sorumlu tutulamaz. Çünkü senin hicâbın kendi nefsindendir, başka bir nefisten değil. Öyleyse nefsini bırak, sonra gel. Çünkü, sen ***"kimsenin kimseye yardım edemeyeceği bir gün"*** ün (el-İnfitâr, 82/19) sâhibisin. Çünkü bu makam bütün rasûl ve nebîler arasında Hz. Peygamber (s.a.v)'e has kılınmış ve o nefsinden fânî olmuştur. Kıyâmet günü peygamberler, nefisleri hâlâ durduğu için "Nefsî! Nefsî!" derken Peygamber (a.s)'ın nefsi fânî olduğu için "Ümmetî! Ümmetî!" demesi de bu husûsa delâlet eder. Bu meseleyi iyi anla!

"Mü'minleri" savaşa *"teşvik et."* Yâni hem (küçük cihâda) hem de cihâd-ı ekbere (büyük cihâda) *"Umulur ki Allah"* zâhiren ve bâtınen *"kâfirlerin gücünü kırar."* Zâhir olan kâfirler, bâtın olan ise nefistir. *"Allah'ın gücü daha çetin ve cezâsı daha şiddetlidir."* Celal sıfatının nefse tecellîsi esnâsında, kahr sıfatlarının istîlâsı kâfirlerin onlara üstün gelmesinden çok daha şiddetlidir."

*Mesnevî'*de şöyle geçmektedir:

Bu yolda yolun, tırmalan,
Son nefese kadar bir an bile boş durma
Ey padişahlar! Dışardaki düşmanı öldürdük
İçimizde ondan daha beter bir hasım kaldı
Bunu öldürmek aklın ve fikrin işi değildir
İçerdeki arslan, tavşanın maskarası değildir.
Bil ki safları bozup dağıtan arslanla savaşmak kolaydır
Asıl arslan, nefsini mağlup eden, onu öldürendir.

[73]. *Buhârî*, Humus 8, Tevhîd 28, 30; *Müslim*, İmâret 104; *Nesâî*, Cihâd 14; Muvatta, Cihâd 2
[74]. *Ebû Dâvûd*, Cihâd 18; *Nesâî*, Cihâd 1; *Müsned*, III, 124
[75]. *Buhârî*, Cihâd 38; *Müslim*, İmâre 135-136
[76]. *Müslim*, Îman 186; *Tirmizî*, Fiten 30, Zühd 3; *İbn Mâce*, İkâme 78.
[77]. *Buhârî*, Fiten, 6; *Aclûnî*, II, 498
[78]. *Müslim*, Zikr 39
[79]. *Buhârî*, İlim 8, Salât 84; *Müslim*, Selam 26; *Tirmizî*, İsti'zân 29; *Muvatta*, Selam 4; *Müsned*, V, 219
[80]. *Müslim*, Cennet, 1; *Ebû Dâvûd*, sünnet, 22; *Tirmizî*, Cennet, 21; *Nesâî*, Eyman, 3
[81]. *Müslim*, Münâfikûn, 69, 70; *Tirmizî*, Rada, 17; *Nesâî*, Nisâ, 4; *Müsned*, I, 257, 397, 401
[82]. *Buhârî*, Fedâilü's-Sahâbe 6; *Müslim*, Fedâilü's-Sahâbe 22; *Müsned*, I, 171
[83]. *İbn Kesîr*, I, 526
[84]. *Tirmizî*, Zühd 4, Kıyâmet 26; *Nesâî*, Cenâiz 3; *İbn Mâce*, Zühd 31
[85]. *Buhârî*, Merdâ, 1, 3; *Müslim*, Birr, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, *Tirmizî*, Cenâiz, 1; *Tefsir* (4), 24
[86]. *Buhârî*, Rikâk 18; *Müslim*, Münâfikûn 71
[87]. *İbn Hacer*- Kâfî, II, 539 (bulunamamıştır)
[88]. Bk. *Müslim*, Müsâfirîn 258; *Ebû Dâvûd*, Vitr 15
[89]. Bk. *el-Câmiu'l-Kebîr* c.2 s. 492
[90]. *Aliyyü'l-Kârî*, Esrâr, s. 476

ARACI OLMAK

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً
سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾
وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا ۗ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾ اَللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۗ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلٰى
يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۗ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيثًا ﴿٨٧﴾

85- Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasîbi olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur. Allah her şeyi gözetip karşılığını vericidir.

86- Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın; yâhut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesâbını arayandır.

87- Allah –ki O'ndan başka tanrı yoktur- elbette sizi kıyâmet günü toplayacaktır, bunda aslâ şüphe yoktur. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

"Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasîbi olur." Bu aracılık etmenin sevabı ile aracılık sayesinde meydana gelen hayrın sevâbıdır. Güzel aracılık, yâni şefâat, bu aracılık sâyesinde bir müslümanın hakkının gözetildiği, ondan şerrin uzaklaştırıldığı, hayrın elde edildiği, Allah rızâsı beklenerek yapılan, karşılığında rüşvet alınmayan, şer'î cezâlardan biri veyâ herhangi bir hak husûsunda değil, caiz bir konuda gerçekleşen şefaattir. *"Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da o ondan"* o işin günâhından hiçbir şey eksiltmeden miktarı ona denk *"bir payı olur."* Kötü bir işe aracılık etmek (şefâat) ise yukarıda zikredilen güzel şefâatın zıddıdır.

Mesrûk'tan rivâyet edildiğine göre o, bir konuda aracılıkta bulundu. Aracılık yaptığı kimse de kendisine bir câriye hediye etti. Buna kızan Mesrûk: "Şayet kalbindeki niyetini bilseydim bu ihtiyâcınla ilgili olarak aracılık etmezdim. İhtiyâcının kalan kısmıyla ilgili olarak da sana aracılık etmiyorum!.." diyerek hediyeyi reddetti.

Zemahşerî'nin belâğatli sözlerinden biri de şöyledir: "İki şey İslam'da insanın îtibârını zedeler: Hadlerde aracılık etmek ve hükümleri etkileyecek rüşvet vermek veyâ almaktır."

Hadler, kulların zarar görmemesi için devlet başkanının Allah Teâlâ'nın hakkı olmak üzere infâz etmesi gereken belirli cezâlardır. Bu bakımdan ta'zir had değildir. Çünkü belirli bir sınırı yoktur. En çoğu otuz dokuz kamçı, en azı ise üç kamçıdır. Yine kısasa da had denmez. Çünkü kısas kulun hakkı olup onun infâzıyla ilgili karar verme yetkisi kulundur. Bu sebeple affedilmesi yâhut bedel almayı kabul etmesi durumunda kısas

düşer.

Zinâ haddi, evli olmayanlar için yüz kırbaç, köleler için ise bunun yarısı kadardır. İçki içmenin cezâsı, zinâ haddinde olduğu gibi vücutlarının değişik yerlerine vurulmak şartıyla hür için seksen, köle için kırk kırbaçtır.

Zinâ iftirâsında bulunmanın (kazf) cezâsı ise içki içme cezâsı gibidir. Evli bir erkeğe veyâ kadına, açıkça zinâ ettikleri iftirâsında bulunursa iftirâya uğrayan evli kimsenin talebi ile had cezâsına çarptırılır. Çünkü burada iftirâya uğrayan kişinin utanma durumunun ortadan kaldırılması bakımından kul hakkı vardır. Yine malı çalınan kimsenin talebi, hırsızın elinin kesilebilmesi için şarttır. İşte bütün bu hadler, kadının hâdiseden haberdar olması durumunda hiç bir şefâatin geçerli olmadığı hadlerdir. Bu yüzden *"el-Futûhâtü'l-Mekkiyye"* adlı eserin "Tavsiyeler" bölümünün Farsça tercemesinde şöyle deniliyor:

Hâkimin huzurunda Allah'ın hadleri konusunda şefâatte bulunma. İbn Abbas (r. anhümâ)'a hırsızlık yapan bir kimseye şefâat etmesi ricâsında bulundular. İbn Abbas (r. anhümâ) da şöyle cevap verdi: Bu konuda şefâat eden ve şefâati kabûl edenin ikisi de lanete uğrar. Eğer böyle yaptıkları hâkimin huzûrunda malum olursa şâhidlikleri geçersiz olur.

Kısas meselesindeki aracılık hadlerle ilgili aracılıktan farklı olduğu içindir ki; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Dilin sadakasından daha üstün bir sadaka yoktur."*** Bu sadaka nasıl oluyor? diye sorulunca: *"Aracılık (şefaat) sâyesinde kan dökülmesi önlenir, bir tarafa menfaat sağlanmış, bir taraftan da hoşa gitmeyen bir durum giderilmiş olur."* şeklinde cevap vermiştir.[91] Bu hadîsi **İmam Gazâlî** zikretmiştir.

Bu hadîs, şefâatin bir şahsın herhangi bir dünyevî veyâ uhrêvî menfaate ulaşması ve bir zarardan kurtulması hususunda sözlü aracılıkta bulunmaktan ibaret olduğunu açıkça göstermektedir. Ancak bu aracılık meşrû olmayan bir meselede olursa o zaman sadaka değil, günah olur.

Yine *"el-Fütûhatü'l-Mekkiyye"*nin "Tavsiyeler" bölümünün Farsça tercemesinde deniliyor ki:

Bir kimse için şefâat edip işi de olursa aslâ onun hediyesini kabûl etme. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) onu fâizden saymıştır. **Şeyh-i Ekber İbn Arabî** (k.s) şöyle demiştir: Arap beldelerinden birinde ileri gelenlerden biri bizi evine dâvet etti. Her türlü izzet ve ikramı hazırlamıştı. Yemek hazır olunca büyük bir hâceti hakkında sultana aracılık etmemi benden talep etti. Benim sözüm sultanın yanında çok makbuldü. Ben adama "Tamam" dedim ve oradan ayrıldım. Yemeği yemedim ve hediyeleri kabûl etmedim. Onun hâcetini sultanın huzûrunda söyledim. Onun mallarını kendisine geri verdi. Ben o zaman henüz Peygamberimiz'in bu konuyla ilgili hadîsine vâkıf olmamıştım. Fakat benim mertliğim böyle olmasını istedi ve benden bir hâceti olan kimseden bana bir fayda gelmesini reddettim. Hakîkatte bu, Hakk'ın bana bir yardımı ve beni koruması idi.

Hulâsa, mü'mine düşen cinâyet işleyenle cinâyete uğrayan taraf arasında aracı

olmaktır. İhtiyacı olan her müslümanla kendisine değer veren kimseler arasında şefâatçi olmak, gücü yettiği kadar müslümanın ihtiyâcını görmeye çalışmak İslâm'ın, müslüman olmanın gerektirdiği haklardandır.

Sa'dî (k.s.) şöyle der:

Eğer Hakk'ın tevfîki olmazsa, bir hayır ulaşır mı?
Durum böyle iken hangi kuldan bir başkasına hayır ulaşır?
Taat ve ibadet edenlerden beklenen,
İbadet ve tâatsiz olanlara şefaat etmeleridir.

Müslüman için dua etmek de güzel şefâattendir. Çünkü bu dua, Allah Teâlâ nezdinde aracılık etmek demektir. Hz. Peygamber (a.s)'ın şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *"Kim müslüman kardeşi için onun gıyâbında duâ ederse, bu duâsı kabûl edilir ve bir melek ona "Aynısı sana da olsun" der."*[92] hadîs, âyette va'd edilen payın miktarını açıklamaktadır. Müslümana bedduâda bulunmak ise bunun tersidir. Gıyâben yapılan duâya icâbet edilmesi, tamahkarlık ve gösteriş şâibesinden uzak olduğu içindir. Bir kimsenin yanındaki birine edeceği duâ ise nâdiren bu şaibelerden uzak olur. Bir kimse yanında olmayan birisine ancak Allah için, samîmî olarak duâ eder. Onun için de makbûl olur.

Gerek namazda gerekse namaz dışında Hz. Peygamber (s.a.v)'e salavât getirmek, salavât getiren kulun Peygamberimiz için gıyaben ettiği bir duâdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine salavât getirilmesini teşvik etmiş, Allah Teâlâ da şu âyetle bunu emretmiştir: ***"Allah ve melekleri Peygamber'e çok salât ederler. Ey îmân edenler! Siz de ona salât edin ve büyük bir teslîmiyetle selâm verin."*** (el-Ahzâb, 33/56)

Hanefîler, Hz. Peygamber (a.s)'ın tertemiz ruhuna Fâtiha okumayı bu sebeple câiz görürken, Şâfiîler ise bunun Hz. Peygamber'in kusur işlemiş olduğunu akla getireceği için menetmişlerdir. Bu yüzden peygamberlerin adı geçtiği zaman Rahmetullâhi aleyhim "Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun" değil, *"Aleyhimü's-selâm"* "Onlara selâm olsun" denilir. Bu görüşe: "Fâtiha okumanın faydası okuyanadır, zarar bunun neresinde?" diyerek cevap verilebilir.

"Allah, her şeyi gözetip karşılığını vericidir." İyi ve kötü her şeyin mükâfât ve cezâsını verir. Âyetin sonundaki *"mukît"* kelimesi güçlü anlamına geldiği gibi şâhid ve koruyucu anlamına da gelir.

İmam Gazâlî *"Şerhü'l-Esmâi'l-Hüsnâ"* adlı eserinde şöyle der: *"el-Mukît"*in mânâsı, gıdâları yaratıp bedenlere ve kalplere ulaştıran demektir. Bedenlerin gıdâsı yiyecekler, kalplerin gıdâsı ise marifettir. Buna göre "el-Mukît" 'rızık veren' mânâsına olmaktadır. Şu kadar var ki bu kelime, Râzık (rızık veren) kelimesinden daha husûsîdir. Çünkü rızık, *"kût"*ü yâni yiyecek şeyleri de ondan başka şeyleri de içine alır. "*Kût*", bedenin ayakta durabilmesini asgarî olarak sağlayan yiyeceklerdir.

*"el-Mukît"*in mânâsı, bir şeye hâkim olup güç yetiren de olabilir. Hâkimiyet, ancak

ilim ve kudret ile tamamlanır. *“Allah, her şeyi gözetip karşılığını vericidir.”* âyeti de buna delâlet eder. Yâni Allah her şeyden haberdardır, her şeye gücü yeter. Buna göre *“Mukît”*in mânâsı, ilim ve kudrete dayanmaktadır. Bu bakımdan Allah’ın, *“el-Mukît”* olarak vasfedilmesi, sâdece *“el-Kâdir”* yâhut sâdece *“el-Âlim”* olarak vasfedilmesinden daha tamamdır. Çünkü, *“el-Mukît”* bu iki mânânın da Allah Teâlâ’da bulunduğuna delâlet eder. Böylece bu isim onlarla eş anlamlı olmaktan çıkmaktadır.”

“Kim” hayır türlerinden birinin başkalarına ulaşması için “*iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasîbi olur.”* Çünkü, güzel şefaatin özelliklerinden biri de, ondan şefâat edene de bir pay verilmesidir. İşte bu özellik sayesindedir ki, o kişi böyle güzel bir şefaat edebilmektedir. *“Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da”* yaratılışında *“ondan bir payı olur.”* Yâni başkasına bir tür şer ulaştırmak demek olan bu kötülük sebebiyle kötü bir şefâatte bulunur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***“Güzel memleketin bitkisi, Rabbinin izniyle çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz.”*** (el-A’râf 7/58) *“Allah”* ezelde *“her şeyi gözetip karşılığını vericidir.”* Güzel şefâatte bulunanla kötü şefâatte bulunanı ilk olarak yaratırken görür; muktedir, ilim sâhibi ve hıfzedici olduğu için de onlara güzel veyâ kötü şefâatte bulunma istidâdını verir. Artık bugün onlar hayra yâhut şerre isti’dâdlı oluşlarını değiştirebilmeye güç yetiremezler. Bu meseleyi çok iyi anla!

Sa’dî (k.s.) de şöyle der:

Halinin görünüşü iyi veya kötüyse de
Hepsi Cenâb-ı Allah’ın takdir eliyle işlenmiştir

وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا ۗ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

86- Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın; yâhut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesâbını arayandır.

“Bir selam ile selamlandığınız zaman” “Tahıyye”, aslında birine yaşaması ve uzun ömürlü olması için duâ etmek demektir. Sonra bütün duâlar için kullanılır olmuştur. Çünkü birine hayır duâda bulunmak, bizzat yaşaması veyâ güçlenip kemâle ermesi yâhut hayâttan beklenen gâye için duâ etmeyi de ihtivâ eder. Araplar birbirleriyle karşılaştıkları zaman, ‘Allah sana ömür versin, ömrünü uzatsın’ mânâsında *“Hayyâkellâh”* derlerdi. Bazıları ise, “bin yıl yaşa” derlerdi. Daha sonra şer’i şerif bu kelimeyi selamda kullandı ve İslâm’ın selam biçimi oldu. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***“Allah tarafından güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selam verin.”*** (en-Nûr, 24/61)

Denilir ki hristiyanların selamlaşma biçimi, eli ağzına koymak; yahûdîlerin

selamlaşma tarzı parmaklarla işâret etmek; mecûsîlerin ise eğilmektir.

İslâm'ın getirmiş olduğu selamda, Arapların *"Hayyâkallah*= Allah sana ömür versin, ömrünü uzatsın" sözünden daha çok meziyet vardır. Çünkü selam, dînî ve dünyevî âfetlerden uzak olmak için duâdır. İnsan başkasına *"es-Selâmü aleyke"* dediği zaman onun bu âfetlerden sâlim olması için duâ etmiş olmaktadır. Ayrıca o kimseye kendisinden selâmet ve emniyet va'di mânâsı da içermektedir. Selam veren sanki şöyle demiş olmaktadır: Sen benden selâmettesin. Sen de beni kendinden selâmette kıl." Selâmet, uzun ömürlü olmayı gerektirir. Uzun ömürlü olma duâsında ise böyle geniş bir mânâ yoktur. Ayrıca *"es-Selâm"* Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. Dolayısıyla söze O'nun ismiyle başlamanın, üstünlük ve meziyetinde hiç şüphe yoktur.

Mü'minler tarafından size selam verildiği zaman *"Siz de ondan daha güzeli ile selam verin."* Daha güzeliyle selamı almak şöyle olur: Karşıdaki müslüman *"es-Selâmü aleyküm"* diye selam vermişse *"ve aleykümü's-selâm ve rahmetullah"* demek. *"es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah"* diye selam verilmişse *"ve aleykümü's-selâm ve rahmetullâhi ve berakâtüh"* demek. Artık bundan fazlası söylenmez. Çünkü bu ifâde, zararlardan selâmet, menfaatlere nâiliyet ve bunların artarak devâmından ibâret olan bütün dilekleri kendinde toplamaktadır. Bu sebepledir ki teşehhüdde bu kadarıyla yetinilmiştir.

Hz. Peygamber (a.s)'ın şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *"es-Selâmü aleyküm" diyene on sevap yazılır. "es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah" diyene yirmi sevap yazılır. "es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berakâtüh" diyene ise otuz sevap yazılır."*[93]

İlk selam veren dilerse *"es-Selâmü aleyküm"*, dilerse *"Selâmün aleyküm"* der. Çünkü bu iki tür selam Kur'ân lafızlarında geçmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: (وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى) **"Hidâyete uyanlara selâm olsun."** (Tâhâ, 20/47) (وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰى) **"Selam olsun O'nun seçtiği kullarına."** (en-Neml, 27/59) Fakat ikinci şekli daha çoktur. Bunların her ikisi de caizdir.

Salât ve selam getirmenin tahlîline gelince, onda harf-i ta'rifli olarak *"es-salât"* şeklinde söylenmesi ittifakla gereklidir.

Selâmın, *"es-Selâmü aleyküm"*, "Selam sizin üzerinize olsun." diye çoğul olarak söylenmesi, karşıdaki kişiye yanındaki iki koruyucu meleğe hitap edilmesindendir. Çünkü bu melekler de selâma karşılık verirler. Meleğin selam verdiği kimse ise Allah Teâlâ'nın azâbından selâmette olmuş olur.

"Yâhut aynı ile karşılık verin." Yâni size verilen selâmın misli ile cevap verin. Çünkü aynen o selamı iade etmek imkansızdır.

Zamahşerî *"Keşşâf"*ta şöyle der: Selâma karşılık verip iâde etmek misli ile cevap vermektir. Çünkü selâmı alan, müslüman kardeşinin sözüne karşılık verir ve tekrarlar.

Rivâyet edilir ki adamın biri Rasûlullah (s.av)'e *"es-Selâmü aleyke"* deyince *"Ve aleyke's-selâm ve rahmetüllah"* diye cevap verdi. Bir diğeri *"es-Selâmü aleyke ve*

rahmetüllah" deyince *"Ve aleyke's-selâm ve rahmetüllâhi ve berakâtüh"* buyurdu. Bir diğeri *"es-Selâmü aleyke ve rahmetüllâhi ve berakâtüh"* deyince ise *"Ve aleyke"* diye cevap verdi. Bunun üzerine adam: "Benim selamımı eksik aldınız. Allah'ın buyurduğu nerede kaldı?" diyerek yukarıdaki selâma daha güzeli ile karşılık vermekle ilgili âyeti okudu. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber Efendimiz (a.s): *"Sen bana bir fazîlet bırakmadın ki! Ben de aynısı sana da olsun diye karşılık verdim."*[94] buyurdu. Buna göre Hz. Peygamber (a.s)'ın *"Ve aleyke"* cevâbı, selâmı aynen iâde etmek kabilinden olmak üzere *"Ve aleyke's-selâm ve rahmetüllâhi ve berakâtüh"* şeklinde olmaktadır.

Selama karşılık vermek vâcibdir. Kişi ancak selâma fazlasıyla karşılık verip vermemekte serbest bırakılmıştır.

Ebû Yusuf der ki: Bir kimse diğerine "Benden falancaya selam söyle" dediği zaman bunu yerine getirmek ona vâcib olur. Yazılı bir selam ulaştığı zaman, şu âyete göre o selama yazıyla cevap vermek gerekir.

"Şüphesiz Allah her şeyin hesâbını arayandır." "Hasîb", amelleri hesaplayan demektir. Yâni Allah Teâlâ, yaptığınız her ameli, özellikle verilen selâma aynıyla veyâ daha güzeliyle karşılık vermeyi hesaplar ve karşılığını verir. Şu halde size emredildiği şekliyle selama özeni koruyun.

Ulemânın cumhûru âyetin selamla ilgili olduğu konusunda hemfikirdir. Sünnete göre bir binek üzerinde olan, yayaya, ata binen, eşeğe binene, küçük, büyüğe, az olanlar, çok olanlara selam verir. Çocuklara selam vermek, vermemekten daha fazîletlidir. *"el-Bustân"* adlı eserde "Biz de bu görüşteyiz" deniyor.

Kişi, eve girdiği zaman âilesine selam verir. Eğer hiç kimsenin bulunmadığı bir eve girerse: *"es-Selâmü aleynâ ve alâ ıbâdillahi's-sâlihîn"*, yâni selam bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun demelidir. Çünkü melekler selamına karşılık verirler. Bir topluluğun yanına vardığı zaman ve yanlarından ayrılırken de selam verir. Kim böyle yaparsa o topluluğun kendisi gittikten sonra yaptıkları her hayra ortak olur."

Kurtubî der ki: "Yabancı genç kadınlara selam verilmez. Çünkü onlarla konuşmakta şeytanın vesvesiyle ya da gözlerin hâin bakışı sebebiyle fitne olma korkusu vardır. Bu ya şeytanın vesvesesiyle olur ya da hain gözün bakışı ile olur." Nikah düşmeyen mahremlerine ve yaşlı kadınlara selam vermek güzel bir davranıştır. Tanınan ve tanınmayan bütün müslüman erkeklere selam verilir. Tavla ve satranç oynayanlara, şarkı söyleyenlere, def-i hâcet edenlere, kuş uçuranlara ve umûma açık hamamda çıplak olana selam verilmez.

Şeyhzâde, *"Hâşiye"*sinde şöyle der: Hamama giren kimse oradakilerin peştemallı olduğunu görürse onlara selam verir. Böyle değillerse selam vermez. Çünkü masiyetle meşgul olan kimseye selam verilmez.

Ancak **İmam Gazâlî** *"İhya"*da şöyle der: "Hamama girerken selam verilmez. Kendisine selam verilirse selâm lafzı ile cevap vermez, başkası selamı almışsa susar. Eğer selama karşılık vermek isterse "Sıhhatler olsun" (عَفَاكَ اللّٰه) der. Hamama giren kişinin de "Sıhhatler olsun" diyerek söze başlamasında bir mahzur yoktur."

Hutbedeyken, sesli Kur'ân okurken, hadis rivâyet ederken, ilim öğrenirken, ezan ve ikamet esnasında verilen selamlar alınmaz. Yine kadı, hasımlar kendisine selam verdiklerinde selamlarını almaz, kendisi de hüküm vermek üzere oturduğu zaman, heybetinin ve haşmetinin artması için hasımlara selam vermez. Vâli ve komutanların, bir yere girdikleri zaman selam vermemeleri de aynı kaideden kaynaklanmaktadır. Muhtesib de kontrol için çarşıda dolaşırken esnafa selam vermez.

Âlimlerden biri ise şöyle demiştir: "Kadı, vâli ve komutana bir yere girdiklerinde selamı terketme ruhsatı verilmez. Çünkü selam vermek sünnettir. Bir vazife üstleniyorlar diye sünneti terketmeleri câiz olmaz."

Dilenirken dilencinin sadaka verene verdiği selam da aynıdır. Yine Kur'ân'dan veyâ duâlardan okuyan kimseye biri vird esnasında selam verse, bu selamı almaz. Yine tesbîh, Kur'ân okumak veyâ namaz vaktini beklemek için mescidde oturduğunda mescide girenlerden biri ona selam verse iâde etmesi câizdir. Mescidde namaz kılanlardan başka kimse bulunmazsa içeri girenin *"es-Selâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhi's-sâlihîn"* demesi ve onlara selam vermemesi gerekir. Çünkü bu selam, yersiz bir zamanda cevap verme teklîfidir. Hattâ namaz kılan, namazı bitirmeden de bitirdikten sonra da cevap vermez. Bu konudaki sahîh görüş budur.

Zimmîye, ancak bir zarûret veyâ onunla bir işi olması dolayısıyla ilk olarak selam verilebilir. Kâfir ve zîmmîye, dünyevî iyilikleri için duâ etmekte ise bir beis yoktur.

İbnü'l-Melek der ki: İyiliklerine karşılık olarak ehl-i kitâba duâ etmek yasak değildir. Çünkü rivâyete göre bir yahûdî, Hz. Peygamber (a.s) için sağmal bir deveyi sağınca Peygamber Efendimiz: *"Allah'ım bunu güzelleştir."* diye duâ etti. Yahûdînin saçı yetmiş yaşına yakın bir süreye kadar siyah kaldı.[95]

Tıybî şöyle der: "Tercîh edilen görüş bid'atçıya selamı ilk veren olmamaktır. Bir müslüman tanımadığı birine selam verse de sonradan onun zimmî yâhut bid'atçı olduğu ortaya çıkarsa, onu tahkîr etmek için "Selamımı geri alıyorum" demelidir."

Kafirle yemek yemeye gelince, eğer bu bir veyâ iki kez onun kalbini İslâm'a ısındırmak için olursa beis yoktur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) bir kez kafirle beraber yemek yemiştir. Biz bunun kâfirin kalbini İslâm'a ısındırmak için olduğuna yorarız. Ancak kâfirle yemek yeme mekrûhtur. *"Nisabü'l-ihtisâb"* adlı kitaptan alınmıştır.

Zimmî, sana selam verdiği zaman *"Aleyke"*, yâni "Sana da" de. Güvenilir kaynaklardan rivâyet edilen budur. Ya da *"Aleyke mislüh"*, yâni "Aynısı sana olsun" de.

"el-Keşf" adlı eserde şöyle denmektedir: Zîmmîlere, "vav" harfini söyleyerek *"Ve aleyküm"* denmez. Çünkü o çoğul içindir. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: *"Yâhûdîlerden biri size selam verdiği zaman: "es-Sâmü aleyküm", ölüm üzerinize olsun!' der. Siz de "aleyke", senin üzerine olsun! diye cevap verin."*[96] Yâni, dediğinin aynısı senin üzerine olsun, deyin.

Rivâyet edilir ki bir grup yahûdî Hz. Peygamber (a.s)'a gelerek: "es-Sâmü aleyküm, yâ Ebe'l-Kâsım!" "Ölüm size olsun" Ey Kasımın babası, deyince, Efendimiz: *"Aleyküm",* yâni *"Sizin üzerinize olsun"* diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Âişe

(r.a): “Ölmek de gebermek de sizin üzerinize olsun!” dedi. Hz. Peygamber (a.s) *“Ey Âişe, Allah çirkin sözü de, çirkin söze cevap vermeyi de sevmez.”* buyurunca Hz. Âişe: “Dediklerini duymadın mı?” dedi. Efendimiz ise: *“Onlara sözlerini iâde ettim ya! Benim onlarla ilgili duam kabûl edilir, onların benimle ilgili duâları ise kabûl edilmez”* buyurdu.[97]

Selâmı sesli olarak vermek sünnettir. Çünkü, Peygamber Efendimiz (a.s) *“Aranızda selâmı yayın”*[98] buyurmuştur. Ebû Hanîfe (rahmetüllâhi aleyh)’in verilen selâmın sesli olarak yâni aşırı yüksek sesle alınmaması gerektiğini söylediği rivâyet edilir.

Anlatılır ki bir seyyah, bir âlimin huzûruna girince ona selam verdi. Âlim de onun selâmını sessizce iâde etti. Sonra âlimin yanına zengin bir adam girip selam verdi. Âlim onun selâmını sesli bir şekilde aldı. Bunun üzerine seyyah bağırarak: “Allah sana merhamet eylesin, ne dersin selam iki çeşit midir, üç çeşit midir?” dedi. Âlim: “Ne münâsebet, tabî ki bir çeşittir.” diye cevap verdi. Bunun üzerine seyyah: “Allah fakîhe kuvvet versin, ben burada iki çeşit selam verildiğini görüyorum.” diye üsteleyince, fakîh şaşırdı ve ne yapacağını bilemedi. Seyyah: “Allah, fakîhe kuvvet versin! Size bir mesele sormak istiyorum: Bir kimse, sünnete uyulmaksızın bina edilen eve girmeyeceğine dair yemin etse, sonra da sizin şu evinize girse, yemînini bozmuş olur mu olmaz mı, ne dersiniz?” dedi. Bu soru karşısında fakîh sustu ve cevap vermedi. Talebeleri seyyaha: “Çık dışarı, bizi çok fazla meşgul ettin.” dediler. Seyyah ise onlara: “Gençler, hocanızla sizin durumunuz, yolunu şaşıran birinin yine kendisi gibi yolunu şaşıran birine yol sormasına benziyor. Bu adam yol gösterebilir mi, gösteremez mi? İşte sizin hocanız da âhiret yolunu şaşırmış. Siz ise âhiret yolunu göstermesi için ona gelmişsiniz. Böyle biri size nasıl yol gösterecek?” diyerek çıkıp gitti. Bu hikâye, *“Ravzatü’l-ulemâ”*dan alınmıştır.

Sâib şöyle der:

Dertsiz olanlardan kendi derdine ilaç arayan kimse
Ayağına batan dikeni akreplerin iğnesiyle çıkaran kimseye benzer

Buraya kadar dirilerin selamı ile ilgili hususlardan bahsedilmiş oldu.

Mezarlıklara varınca ve yanından geçerken şöyle selam vermelidir: “Allah’ın selamı sizin üzerinize olsun, ey burada yatan mü’min ve müslümanlar! Allah önce giden sizlere ve sonraya kalan bizlere rahmet eylesin. Siz bizim selefimizsiniz, biz ise sizin tabîleriniziz. Biz de inşaallah sizin yanınıza geleceğiz. Allah’tan bize de size de âfiyet dileriz.”

Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır. *“Dünyâda iken tanıdığı birinin mezarının*

yanından geçen hiç kimse yoktur ki, ona selam versin de, mezardaki onu tanıyarak selamını almasın."[99]

Seyyidzâde Ali Efendi, *"Şerhü'ş-şir'a"*da şöyle der: "Burada kastedilen belki de mezardakilerin,selamı sözlü olarak değil de hal lisânıyle alacak olmalarıdır. Bâzı rivâyetler bunu desteklemektedir. Şöyle ki: Mezarda bulunanlar, amellerinin kesilmesine üzülerek, bir selam almaya ve bunun sevabına hasret çekerler.

İmam Süyûtî (rh.a.) şöyle der: Hadis-i şerifler ve eserler delâlet etmektedir ki, bir kimse mezarlık ziyâretine geldiğinde, ziyâret edilen onu görür bilir, dediklerini duyar ve selâmını alır. Bu hüküm hem şehidler ve hem de diğerleri için geçerlidir. Ayrıca bunda bir zamanlama da yoktur. En sahîh görüş de budur. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) ümmetine kabirdekilere duyup, anlayan birine hitap edercesine selam vermeyi emretmiştir.

Erbâb-ı Hakikat şöyle der: Ruhun bedenle bağlantısı vardır. Öyle ki kendisi Refîk-i A'lâ'da, karargâhı İlliyyîn'de olduğu halde, kabrinde duâ edip kendisine selam verenin selamını alır. Bu iki durum arasında zıtlık yoktur. Çünkü ruhların durumu, bedenlerinkinden farklıdır. Yanlışlık, görünmeyeni gözle görülen ile kıyâs etmekten kaynaklanmaktadır. Bu yüzden ruhun cesedler gibi bir yeri işgal ettiğinde başka bir yerde olamayacağı zannedilir.

Bâzıları rûhu güneşe benzetmişlerdir. Güneş gökte, ışınları ise yerdedir. Nitekim Muhammedî rûh kabrinden hiç ayrılmadığı halde A'lâ-yı Illiyyîn'de olduğu kesin olmasına rağmen devamlı olarak kabrinde kendisine salât ve selam getirenlerin selamını alır.

Nitekim Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: *"Hiç bir müslüman yoktur ki bana selam versin de Allah bana rûhumu iâde edip onun selamını almayayım."*[100]

Eğer: "Bundan, Peygamberimiz'in hayâtının çok sayıda olduğu netîcesi çıkmaz mı? Bu nasıl olabilir? diye sorarsan, derim ki: Bu hadisten Hz. Peygamber (s.a.v)'in dünyevî berzahta dâimâ diri olduğu mânâsı çıkarılır. Çünkü genellikle gece veya gündüz Hz. Peygamber (a.s)'a hiç kimsenin selam vermediği bir zaman neredeyse yoktur. Peygamberimiz (s.a.v)'in *"Allah bana rûhumu iâde eder."* sözü "Hak Teâlâ benim berzahtaki hissî hayat şuûrumu, işitme ve konuşma gibi hislerimle idrak kabiliyetimi bende bırakır." demektir. Dolayısıyla his ve küllî şuur, küllî Muhammedî ruhtan ayrılmaz. Hislerden ve kâinattan hiç gâib olmaz. Çünkü o, küllî âlemin rûhu ve ona sirâyet eden sırrıdır.

Nebiyy-i Muhtâr'a na't olarak **Attâr** şöyle diyor:

Efendimiz hakkında ne söylesem, o ondan üstündür
Her şeyden önce, her şeyin önündedir
Ne zaman onu vasfetmeye başlasam,
Utancımdan, hicabımdan ter gibi kan gelir bana
Çünkü o âlemin en fasihi, bense onun dilsizi
Bu halde Efendimiz'in hâl ve şânını nasıl açıklarım

Efendimiz'i vasfetmek ve övmek ben âcize nasıl layık olur?
Onu vasfetmeye âlemin yaratıcısı kâfîdir (onu o vasfetmiştir)
Bütün nebîler senin övülmene hayran oldular
Sır ehli veliler de buna şaşırıp kaldılar

Hayır veyâ şer olan *"Bir selam ile selamlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeli ile selamlayın."* Hayır ise ondan daha güzel hayırla, şer ise yumuşaklıkla, affederek yâhut hayırla karşılık vererek selamlayın. *"Yâhut aynı ile karşılık verin."* Yâni güzel selam verene güzel, kötü selam verene de kötü selam ile karşılık verin. Allah'ın: ***"Bir kötülüğün karşılığı ona denk başka bir kötülüktür."*** (eş-Şûrâ, 42/40) ve ***"Affetmeniz, takvâya daha yakındır"*** (el-Bakara, 2/237) âyetleri de buna delâlet eder. ***"Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir."*** (el-A'râf, 7/199) âyetinin tefsîrinde Peygamber Efendimiz (a.s) Cebrail vasıtasıyla Allah Teâlâ'dan naklen şöyle buyuruyor: *"Sana zulmedeni affedersin, seninle alakasını kesen ile akrabalığı devam ettirirsin, seni mahrûm bırakana verirsin."*[101]

"Şüphesiz Allah" af ve iyilik gibi *"her şeyin hesâbını arayandır."* Bu bakımdan ***"Kim zerre kadar hayır işlerse onu görür, kim de zerre kadar şer işlerse onu görür."*** (ez-Zilzâl, 99/7-8) Bu kısım, *"et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye"*den alınmıştır.

اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِۜ
وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَد۪يثاً ﴿٨٧﴾

87- Allah –ki O'ndan başka tanrı yoktur- elbette sizi kıyâmet günü toplayacaktır, bunda aslâ şüphe yoktur. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

"Allah -ki O'ndan başka tanrı yoktur-" Ne yerde ne gökte O'ndan başka ilah yoktur. Allah'a yemîn olsun *"elbette sizi kıyâmet günü"*nün hesâbı için kabirlerinizden çıkarıp *"toplayacaktır."* "Kıyâmet", kıyam yâni "kalkmak" mânâsınadır. Sonundaki "te" harfi ise o gün olacak korkunun ne kadar şiddetli olduğunu mübâlağa ile ifâde etmek içindir. *"Bunda aslâ şüphe yoktur."* Yâni, o günde hiç şüphe yoktur. Mutlaka olacaktır. Yâhut da sizi kıyamet günü toplamasında aslâ şüphe yoktur.

"Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?" Bu ifâde, Allah'tan daha doğru sözlü birinin olabileceğini inkar etmektedir. Çünkü onun verdiği habere hiç bir şekilde yalan arız olmaz. Çünkü bu bir eksikliktir. Eksiklik ise O'ndan başkaları bir tarafa, Allah için muhaldir. Hadîs-i kudsîde şöyle geçmektedir:

"Âdemoğlu beni yalanladı". Beni yalan söylemekle suçladı. *"Bu ona yakışmaz."* Yâni, yalan isnâd etmek ona uygun düşmez. Bu bir hatadır. *"Beni yerdi."* Yermek mânâsındaki *"şetm"*, başkasını onda noksanlık ve değersizlikle vasfetmek demektir. *"Bu da ona yakışmaz. Beni yalanlamasına gelince bu "Beni başlangıçta yarattığı*

gibi tekrar yaratacak" Yâni, öldükten sonra beni Allah Teâlâ tekrar diriltecek *"değildir demesidir. Halbuki bir şeyi ilk defa yaratmak tekrar yaratmaktan daha kolay değildir." "Beni yermesine gelince "Allah çocuk edindi."* demesidir.

Bu ifâdenin yerme sayılmasının sebebi, doğumun parçanın bütünden büyüyerek ayrılması demek olduğundandır. Böyle bir şey ancak mürekkep varlıklarda olur. Her mürekkep varlık da ihtiyaç hâlindedir. Aksine asıl bünye var olduğu için tekrar yaratmak, daha kolaydır. Bu ifâde, temsil yoluyla zikredilmiştir. Çünkü bizim gücümüze nisbetle tekrar yaratma, ilk olarak yaratmadan daha kolaydır. Ancak Allah Teâlâ'nın kudretine nisbetle hiç bir konuda kolaylık ya da zorluk yoktur. *"Oysa Ben bir",* yâni beka, noksanlardan münezzeh olma ve diğer kemal sıfatlarda tek olan, *"Samed",* yâni bütün ihtiyaçlar için kendisine yönelinen *"Doğmayan",* benzeri ve hemcinsi olmayan *"Doğurulmayan"* kadîm ve ilk olan, *"ve hiçbir şey dengi olmayanım."*[102] Bu ifâde de kendinden öncekileri teyid etmektedir. **İbnü'l-Melek**'in *"Şerhü'l-meşârık"* adlı eserinden alınmıştır.

Bil ki kıyamet üç türlüdür:

1. Küçük kıyamet, herkesin kendi ölümüdür. Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: *"Kim ölürse onun kıyameti kopmuş demektir"*[103]
2. Orta kıyâmet, sûra birinci üfürülüş ile bütün mahlukatın ölmesidir.
3. Büyük kıyâmet ise sûra ikinci üfürülüş ile bütün cesetlerin haşredilip amellerin karşılığını almak üzere mahşere sevkedilmesidir. *Mesnevî'*de şöyle geçer:

İsrafil bir gün nağmesini düzer,
Yüzlerce yıllık, çürümüş ölüye can verir
Uyanık ol, çünkü velîler zamanın İsrafilidir
Ölüler onlardan can bulur ve gelişirler

Bâkî hayat nefis ve sıfatlarından fenâdan sonradır. Bunun yolu ise Allah Teâlâ'yı ihlasla zikretmektir. İsm-i a'zam olan lafz-i celâlin mânâsı tecellî ettiğinde, âlem ve varlık gözden kaybolur ve tevhîd denizinde istiğrak meydana gelir. Bu denizde istiğrâka erince Allah Teâlâ'nın dışındaki bütün varlıklar (mâsivâ) ondan kaybolur. Nitekim insan suda boğulunca aslâ başkasını göremez.

Şeyh Ebû Yezîd Bistâmî şöyle der: "Kim kalbi Allah'tan gafil olduğu halde 'Allah' derse, Allah onun hasmı olur."

*Mesnevî'*de şöyle geçmektedir:

Hakk'ı zikret de gulyabânîlerin seslerini mahvet
Nergis gibi olan gözünü bu akbabaya kapa

“Allah -ki O’ndan başka tanrı yoktur-” Yâni ezelde Allah’dan başka ilah yoktu. O’ndan başka mahlûkâtı yoktan var eden kimse yoktu. *“Elbette sizi”* yok olmuşken ikinci defâ *“kıyâmet günü toplayacaktır”* Orada sizi fırkalara ayıracaktır. Bir fırka cennette, bir fırka cehennemde, bir fırka da muktedir pâdişâhın huzûrunda doğruluk koltuklarında olacaktır. Bu mevki ve makamlara varılacağında *“aslâ şüphe yoktur. Allah’tan daha doğru sözlü kim olabilir?”* Çünkü o size, dünyâ ve âhiretinizin faydasına ve zararına olan şeyleri bildirmekte, sizi hidâyete iletmekte ve yok olmaktan kurtarmaktadır. Bu kısım, *“et-Te’vîlâtü’n-necmiyye”*den alınmıştır.

---

[91]. *Irâkî*, Muğnî, II, 202
[92]. *Ebû Dâvûd*, Vitr 29; *İbn Mâce*, Menâsik 5
[93]. *Ebû Dâvûd*, Edeb 143; *Müsned*, IV, 439
[94]. *Ebû Dâvûd*, Edeb 143; *Tirmizî*, İsti’zân 2; *Müsned*, IV, 439-440
[95]. *Müsned*, V, 77, 340
[96]. *Buhârî*, İsti’zân 22; *Müslim*, Selâm 8.
[97]. *Buhârî*, İstitâbetü’l-mürteddîn 4; *Müslim*, Selâm 10.
[98]. *Tirmizî*, Et’ıme 45
[99]. *Münâvî*, IV, 487
[100]. *Ebû Dâvûd*, Menâsik 96
[101]. *Müsned*, IV, 148, 158
[102]. *Buhârî*, Tefsîr (2), 8; (112), 1
[103]. *Aclûnî*, II, 368

MÜNÂFIKLAR, KÂFİRLER

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا اَتُرِيدُونَ
اَنْ تَهْدُوا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿٨٨﴾
وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَٓاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ
اَوْلِيَٓاءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ
حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾
اِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ اِلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ اَوْ جَٓاؤُكُمْ حَصِرَتْ
صُدُورُهُمْ اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ
عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَاِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ
السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ
يُرِيدُونَ اَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّٓوا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا
فِيهَا فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُٓوا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّٓوا اَيْدِيَهُمْ
فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاُولٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ
عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

88- Size ne oldu da münâfıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir. Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimse için aslâ *(doğruya)* yol bulamazsın!

89- Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan dostlar edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve onlardan dost ve yardımcı edinmeyin.

90- Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar yâhut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak *(istemediklerin)* den yürekleri sıkılarak size gelenler müstesna, Allah dileseydi onları başınıza belâ ederdi de sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir.

91- Hem sizden hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız. Bunlar her ne zaman fitneye götürülseler ona baş aşağı dolarlar

(daldırılırlar). **Eğer sizden uzak durmaz, sulh teklif etmez ve ellerini çekmezlerse onları yakalayın, rastladığınız yerde öldürün. İşte onlar üzerine sizin için apaçık yetki verdik.**

Ey mü'minler, *"size ne oldu da münâfıklar hakkında iki gruba ayrıldınız?"* burada mü'minlerin tamâmı değil, bir kısmı kastedilmektedir. Âyette muhâtap olan münâfıkların durumları hakkında birbiriyle olan ihtilaflarını haklı çıkaracak herhangi bir şeyin olabileceği reddedilmekte; münâfıkların kesin olarak kâfir olduklarına hükmetmenin ve bütün hükümlerde onlara, küfürlerini açığa vuran kâfirler gibi davranılması gerektiği beyân edilmektedir.

Rivâyete göre bâzı münâfıklar, Medîne'nin havasının kendilerine iyi gelmediğini ileri sürerek Rasûlullah (s.a.v.)'den çöle çıkmak için izin istediler. Çöle çıkınca da konak konak gide gide sonunda Mekke'de müşriklere katıldılar. Müslümanlar ise onların durumu hakkında ihtilâfa düştüler. Bâzısı onların kâfir, bâzısı da müslüman olduklarını söylediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti indirdi.

"Halbuki Allah onları" dinden dönme, müşriklere katılma, Rasûlullah (s.a.v)'e hile yapmaları sebebiyle *"kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir."* Allah Teâlâ onları küfür ve küfrün hükümlerinden olan; zelillik, küçüklük, esirlik ve ölüm gibi durumlara döndürmüştür. Ey o münâfıkların mü'min olduklarını söyleyen ihlaslı kimseler! *"Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz?"* Yâni onu hidayete eren kimselerden mi kılmak istiyorsunuz?! Burada münâfıkların hidâyette olduğunu iddiâ eden mü'minler kınanmakta ve bunun kişiyi, Allah'ın saptırdığı kimseyi hidâyete erdirmek gibi bir muhâle götüreceği bildirilmektedir. Çünkü münâfıklar, îmân ve hidâyetten çok uzak oldukları halde mü'min olduklarına hükmetmek ve doğru yolda bulunduklarını iddiâ etmek, onların hidâyetine çalışmak demektir. Bu ise boşuna bir çabadır.

Kim olursa olsun *"Allah'ın saptırdığı"* hakkında sapıklık takdir ettiği *"kimse için"* doğru yolu göstermek şöyle dursun herhangi *"aslâ yol bulamazsın."* Muhataplardan her birine hitabın yapılmış olması, ayrı ayrı herkese yol bulamamanın şâmil olduğunu hissettirmek içindir.

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَٓاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ
اَوْلِيَٓاءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فٖى سَبٖيلِ اللّٰهِۜ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ
حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْۖ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصٖيرًاۙ ﴿٨٩﴾

89- Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde

Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan dostlar edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve onlardan dost ve yardımcı edinmeyin.

“Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız.” Bu, onların inkârda aşırı gitmelerini, ısrarlarını, kendi inkâr ve sapıklıklarını beyân ettikleri yetmiyormuş gibi başkalarını da saptırmaya çalıştıklarını göstermektedir. Onlar sizin de küfrederek sapıklıkta kendileriyle eşit olmanızı arzuladılar. Burada şuna da işâret vardır: Kim başkasının küfrünü arzu ederse, her ne kadar müslüman olduğunu ızhar etse de bu onun içindeki küfrün işâretlerinden olur. Çünkü o müslümanla kâfirin inançlarının bir olmasını istemektedir. Bu da insanın husûsiyetlerindendir. Bütün insanların kendi mezhebi, îtikadı ve dîni üzere olmasını ister. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Küfre rızâ, küfürdür.”*

“O halde Allah yolunda hicret edinceye kadar” yâni îmân edip de îmânlarını dünyevî maksatlardan biri için değil sâdece Allah Teâlâ ve Rasûlü (a.s) için olan hicretle gösterinceye kadar demektir. Allah’ın yolu ise izlenmesini emrettiği yoldur.

“Onlardan dostlar edinmeyiniz.” Yâni onların durumu sizin küfre girmenizi arzulamak olduğuna göre artık siz de onlarla dost olmayın. Hicretle dışa vurulan bu îmândan *“eğer yüz çevirirlerse”* gücünüz yettiği zaman *“onları yakalayın”*. Harem içinde veyâ dışında *“bulduğunuz yerde öldürün.”* Çünkü onlar hakkındaki hüküm, diğer müşrikler hakkındaki hüküm gibi esir almak ve öldürülmektir. *“Ve onlardan dost ve yardımcı edinmeyin.”* Yâni onlardan tamâmen uzaklaşın, ebediyyen dostluklarını ve yardımlarını kabul etmeyin.

Âyette seyr ilallahta olan talep ehline işâret vardır. Çünkü onlar, dünyâ ehlini dost edinmekten, içinde bulundukları hırs, şehvet ve dünyâ sevgisini terkedip Hakk’ı talebde kendilerine uymadıkça bir arada bulunmaktan men olunmuşlardır. Ayrıca onlara tesirli öğütler vermeleri ve onların nefislerini ve nefislerinde galip olan sıfatları gördükçe öldürüp yok etmeleri emrolunmuştur.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ اَوْ جَاؤُكُمْ حَصِرَتْ
صُدُورُهُمْ اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ ۘ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ
عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ ۚ فَاِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ
السَّلَمَ ۙ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾

90- Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar yâhut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak *(istemediklerin)* den yürekleri sıkılarak size gelenler müstesna. Allah dileseydi onları başınıza belâ ederdi de sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar ve size

barış teklif ederlerse bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir.

"Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma" yâni, sizinle muâhede yapıp savaşmayan bir kavme gidip sığınan kimseler önceki âyette yakalanıp öldürülmeleri istenenlerden müstesnâdır. Bu kavm, Eslemoğulları kabîlesidir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'ye sefere çıktığı zaman Hilal b. Uveymir el-Eslemî ile müslümanların lehine ve aleyhine yardımda bulunmayacağına ve kendisine gelip ilticâ edenlere de Hilal gibi eman verileceğine dâir muâhede yapmıştır.

"Yâhut ne" kavimleriyle beraber *"sizinle ne de"* sizinle birlikte *"kendi toplumlarıyla savaşmaktan yürekleri sıkılarak"* daralarak, sizinle ve kavimleri ile savaştan el çekmiş bir halde *"size gelenler müstesnâ."* Yakalanıp katledilmekle emrolunanlardan istisnâ edilenler iki gruptur: Birincisi, müslümanlarla savaşanları terkedip muâhede edenlere katılanlar. İkincisi ise mü'minlere gelip her iki grupla da savaşmak istemeyenler. Bunlar Müdlicoğulları kabîlesidir. Onlar hem müslümanlarla hem de Kureyş kabilesiyle savaşmamak üzere anlaşma yapmışlardı. Sizinle aralarında anlaşma olduğu için savaşmaktan yürekleri daralmıştı. Bir de Allah Teâlâ onların kalplerine korku attı. Aynı dinden oldukları için kendi kavimlerine karşı sizinle berâber olup savaşmaktan da yürekleri sıkılmıştı.

Allah Teâlâ, mü'minlerin anlaşma yaptığı bir kavme sığınan bu mürtedlerin öldürülmesini nehyetmiştir. Çünkü kendisiyle anlaşma yapılan bir kavme sığınan kimsenin de kanının dökülmemesi husûsunda onlarla aynı hükümde olur. *"Allah dileseydi onları",* yâni Müdlicoğulları'nın kalplerini kuvvetlendirip yüreklerini genişletir ve korkuyu onlardan giderip *"başınıza belâ ederdi."*

Zamahşerî *el-Keşşâf'*da şöyle diyor: Eğer "Allah kâfirleri mü'minlerin başına nasıl belâ eder" dersen derim ki: Kâfirleri savaştan alıkoyan şey ancak Allah'ın kalplerine atmış olduğu korkudur. Allah mü'minleri deneme ve benzeri maslahatlarla o korkuyu kafirlerin içine atmadığı takdirde kâfirler mü'minlere musallat olup hiç bir engellemeyle karşılaşmaksızın savaşırlar. İşte musallat kılmanın mânâsı budur.

Bunun akabinde *"sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar",* yâni Allah Teâlâ'nın meşîeti ile size taarruz etme imkanlarına sâhip olduklarını bildiğiniz halde size taarruz etmezler, *ve size barış",* yâni itâat etmeyi ve teslim olmayı *"teklif ederlerse bu durumda Allah size onların aleyhinde"* esir etmek ve katletmek gibi *"bir yola girme hakkı vermemiştir."* Kavimleriyle de savaşmıyorlarsa da sizinle savaşmaktan geri durmaları, sizinle muâhede yapmamış olsalar da size barış teklif etmeleri, onlara taarruz edip savaşmamanız için yeterlidir.

Bâzıları bu âyetin savaş ve kılıç âyeti olan *"müşrikleri öldürün"* (Tevbe, 9/5) âyetiyle neshedildiğini söylemişlerdir. Bâzıları da mensûh olmadığını söylemişler ve "Bu âyeti anlaşma yapanlar üzerine hamledersek bu âyetin mensuh olduğu nasıl iddiâ edilebilir?" demişlerdir.

Haddâdî de tefsîrinde şöyle der: Müslümanlar, savaşmaya muktedir iken cizye

almadan kafirlerle sulh yapmak ve bir kâfiri bile küfür üzere bırakmak câiz değildir. Fakat müslümanlar kâfirlere karşı koymakta âciz kalır, kendi canları ve zürriyetleri için korkarlarsa onlardan cizye almaksızın sulh yapmaları caiz olur. Çünkü sulhun yasaklanması müslümanların kuvvetli olmaları sebebiyledir. Sebep ortadan kalkınca da sulhun yasak olması ortadan kalkar.

سَتَجِدُونَ اٰخَر۪ينَ يُر۪يدُونَ اَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْۜ كُلَّمَا رُدُّٓوا
اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا ف۪يهَاۚ فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُٓوا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ
وَيَكُفُّٓوا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْۜ وَاُو۬لٰٓئِكُمْ
جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَاناً مُب۪يناًۚ ﴿٩١﴾

91- Hem sizden hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız. Bunlar her ne zaman fitneye götürülseler ona baş aşağı dalarlar *(daldırılırlar)*. Eğer sizden uzak durmaz, sulh teklif etmez ve ellerini çekmezlerse onları yakalayın, rastladığınız yerde öldürün. İşte onlar üzerine sizin için apaçık yetki verdik.

"Hem sizden hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız." Yâni, sizinle sulh hâlinde görünürler ve size karşı müslüman olduklarını göstermek için kelime-i tevhid getirerek sizden emin olmak isterler, gizli küfürleri sebebiyle kendi kavimlerinden emin olmak isterler.

Bunlar Esed ve Gatafan kabîlelerinden bir topluluktur. Medîne'ye geldiklerinde müslüman olmuşlar ve müslümanlardan emîn olmak için anlaşma yapmışlar, kendi kabîlelerinin yanına dönünce de onlardan emîn olmak için müslümanlarla yaptıkları anlaşmayı bozmuşlar ve kâfir olmuşlardır.

"Bunlar her ne zaman fitneye götürülseler" kavimleri tarafından ne zaman müslümanlarla savaşmaya çağırılsalar *"fitnenin içine baş aşağı atılırlar",* ona dönerler ve o fitne içinde çirkin ve kötü kalpli insanlar haline dönüşerek, en şerli düşmandan daha şerli bir hal alırlar.

"Eğer sizden", onlar size taarruz etmekten *"uzak durmaz sulh teklif etmez",* yâni barış ve muâhede teklif etmeyip aksine bunları bozar *"ve ellerini"* de sizinle savaşmaktan *"çekmezlerse onları yakalayın, rastladığınız*" ele geçirdiğiniz *"yerde öldürün."*

Sayılan çirkin sıfatlarla vasfedilenler, *"İşte onlar üzerine sizin için apaçık yetki verdik."* Yâni, onların müslümanlara düşmanlıkları ortaya çıktığı, küfürleri, aldatmaları ve müslümanlara zarar verdikleri ortaya çıkdığı için onlara taarruz edip öldürmeniz ve esir almanız husûsunda sizlere apaçık bir müsâade verdik.

İlk âyette (88. âyet) işâret olunduğuna göre münâfıkların yüzüstü ve yardımsız

bırakılmaları kendilerinden mi, yoksa Allah tarafından O'nun kazâ ve takdîri ile mi olduğu husûsunda mü'minler arasında olan ihtilâfı Allah Teâlâ şöyle beyân etmiştir: *"Size ne oluyor da münâfıklar hakkında iki gruba ayrıldınız."* Yâni, iki gruba ayrıldınız da bir grubunuz, münâfıkların bu yüzüstü bırakılışlarının sebebinin onlar olduğunu söyledi, bir grubunuz da bunun Allah'tan, O'nun kazâ ve takdîri ile olduğunu söyledi. *"Halbuki Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir."* Yâni, Allah onları takdîriyle baş aşağı edip nifaklarında kazâsıyla da onları yardımsız ve yüzüstü bırakmıştır. Fakat bu kendi kesbleri ile kalplerinde nifak doğuracak şeyleri yapmaları ile olmuştur. Böylelikle helak olacak kimse apaçık bir delil üzere helak olsun. Bunun için şöyle bir misal verilebilir:

Kader, bir nakkaşın bir sûreti zihninde canlandırması gibidir. Kazâ ise öğrencisine bu sûreti çizmesi, öğrencinin de üstâdının çizgisini esas alarak kendi kesb ve ihtiyâriyle resmi boyamasıdır. Öğrenci kendi ihtiyâriyle üstâdının çizgisinin dışına çıkmaz. Aynı şekilde kulun da kendi ihtiyâriyle Allah'ın kazâ ve kaderinin dışına çıkma imkânı yoktur. Fakat bu ikisi arasında gidip gelir. Bu misâli ve te'vîli te'kid eden âyetlerden biri şöyledir: ***"Onlarla savaşınız ki Allah sizin elinizle onlara azâb etsin."*** (Tevbe, 9/14) Diğer bir âyet de şöyledir: ***"Sabret, senin sabrın ancak Allah iledir."*** (Nahl, 16/127)

Bu durum, fiilin bazen en yakın, bazen de en uzak sebebe nisbet edilmesi gibidir. En yakın sebebe nisbet edilmesine misal: "Kılıç falanın elini kesti sözüdür. En uzak sebebe nisbet edilmesinin misâli ise: "Emîr, falanın elini kesti." sözüdür. Bunun benzeri: ***"De ki, ölüm meleği canınızı alır."*** (Secde, 32/11) âyeti ile ***"Ölecekleri zaman canları Allah alır."*** (Zümer, 39/42) âyetidir. **İbn Nübâte** şöyle demiştir:

İlah emrini kaza ettiği vakit sen onun
Bu kazası için ancak sebepsin.

Bu meselede bazıları kulun hiç bir ameli olmadığını iddiâ etmiş işi inada ve kulun amel yapmasını inkara vardırmıştır. Bazıları da kulun ameli kendi başına müstakil olarak yaptığını iddiâ edip şirk koşmuştur. Kulun ihtiyârı, cebr ile kader arasındadır. Çünkü fiilinin başı ve sonu Allah'a âittir. Kul, zorunluluğun (ıztırâr) iki ucu arasında seçme hürriyetine (ihtiyar) sâhiptir. İyi anla! Bu kısım, *"et-Tev'vîlâtü'n-Necmiyye"*den alınmıştır.

Bil ki Cebriyye fırkası, kulun hiç bir fiil ve ihtiyârının olmadığını, onun hareketinin cansız varlıkların hereketi gibi olduğunu öne sürmüştür. Kaderiyye fırkası ise; kulun fiilinin yaratıcısı olduğunu iddiâ eder, küfür ile masiyetlerin Allah'ın takdîri ile olduğunu kabûl etmezler. Ehl-i sünnet ve'l-cemâatin görüşü ise *"cebr-i mütavassıt"*tır. Cebr-i mütavassıt, kesbin kula, fiilin yaratılmasının ise Allah Teâlâ'ya ait olduğunu ispat etmektir.

Ehl-i mükâşefenin yaptığı gibi fiillerin Allah Teâlâ'dan olduğunun eserlerini

müşâhede etmeye gelince bu, “cebr” kabîlinden değildir.

*Mesnevî’*de şöyle deniyor:

Biz bir ok atarsak, atış bizden değildir
Biz yay, o yayla ok atan Allah’tır
Bu cebr değil, cebbarlığın manasıdır
Cebbarlığı anmak da, ancak Allah’a sızlanmaklığımızdır
Bizim inleme ve sızlanmamız, muztar olduğumuzun delilidir
Hicab ve mahcubiyetimiz de muhtar, hür olduğumuzun delili.

ADAM ÖLDÜRME

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا ۚ وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا
فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖٓ اِلَّٓا اَنْ يَصَّدَّقُوا ۜ فَاِنْ
كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ۜ وَاِنْ كَانَ
مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ
مُؤْمِنَةٍ ۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ۘ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ ۜ وَكَانَ
اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَٓاؤُ۬هُ جَهَنَّمُ
خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

92- Yanlışlıkla olması dışında bir mü'minin bir mü'mini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mü'mini öldüren kimsenin, mü'min bir köle âzâd etmesi ve ölenin âilesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Ölenin âilesi o diyeti bağışlarsa başka. *(Bu takdirde diyet vermez)*. Eğer öldürülen mü'min olduğu halde size düşman olan bir toplumdan ise mü'min bir köle âzâd etmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda andlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mü'min köleyi âzâd etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peşpeşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sâhibidir.

93- Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezâsı, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.

"Yanlışlıkla olması dışında bir mü'minin bir mü'mini öldürmeye hakkı olamaz." Çünkü îmân bunu engeller. Ancak bir hata neticesi olabilir. Çünkü tamâmiyle kaçınmak tâkatının dışında olduğu için Mü'min çoğu kez hatâya düşebilecek yaratılıştadır. Hatâ; öldürme kasdı olmaksızın veya ekseriyetle bir şahsın ölümüne yol açmayan bir fiil ile yâhut da kendisiyle haram kasdedilmeyen bir fiil ile meydana gelen öldürmedir. Mesela, savaş esnasında düşmana hücûm ederken onların arasında bulunan ve müslüman olduğu bilinmeyen bir kimsenin öldürülmesi gibi.

Rivâyet edilir ki Ebû Cehil'in anne bir kardeşi **Ayyâş b. Ebî Rebîa** müslüman olmuş ve âilesinden korktuğu için Medîne'ye hicret etmişti. Bu hicret Rasûlullah (s.a.v.)'in hicretinden önce idi. Annesi, Ayyâş dönmedikçe yiyip içmeyeceğine ve eve girip barınmayacağına yemîn etti. Ebû Cehil yanında Hâris b. Zeyd b. Ebî Üneyse olduğu

halde yola çıktı. Ayyâş bir dağda iken yanına geldiler. Ebû Cehil dağın başında onun aklını çeldi ve:

"Muhammed seni sıla-i rahme teşvik etmiyor mu? Dön ve annene iyilikte bulun. Seni zorlayıp dininle arana girecek değiliz." dedi. Bunun üzerine Ayyâş dağdan inip onlarla birlikte yola koyuldu.

Medîne'den uzaklaştıklarında Ayyâş'ın ellerini iple arkasından bağlayıp her biri ona yüzer sopa vurdu. Ayyâş b. Ebî Rebia, Hâris'e şöyle dedi: "Bu benim kardeşim, ya sen kimsin ey Hâris? Allah'a yemin ederim ki seni tenha bir yerde yakalarsam öldüreceğim." Daha sonra Ayyâş'ı annesinin yanına getirdiler. Annesi, Ayyâş dininden dönmedikçe iplerini çözmemeye yemîn etti. Ayyâş da kalbinde îmân olduğu halde diliyle denileni yaptı. Sonra tekrar hicret etti. Sonra Hâris de müslüman olup hicret etti. Ayyâş bir binanın üstünde iken Hâris'le karşılaştı ve bir hamle yaparak onu öldürdü. Sonra kendisine onun müslüman olduğu haber verilince hemen Rasûlullah (s.a.v.)'e gelerek: "Müslüman olduğunu bilmeden onu öldürdüm." dedi. Bunun üzerine şu âyet indi: *"Yanlışlıkla"* çocuk veyâ yetişkin *"bir mü'mini öldüren kimsenin, mü'min bir köle âzâd etmesi gerekir."* Mü'min köle, müslüman olduğuna hükmedilen köledir. İster namaz kılmak ve oruç tutmak sûretiyle îmânının dalları ve meyveleri ortaya çıkmış olsun, ister olmasın. Kölelere küçük büyük, köle ve câriye dâhildir. Âzâd etmek, bir keffârettir. Bu, Allah Teâlâ'ya ibâdette dâim olan bir mü'mini öldüren kimse üzerine vâcip olan Allah'ın haklarındandır. Kölenin Allah'a devâmlı ibâdet etmesi mümkün değildir. Kişi onu âzâd ettiği zaman ibâdetlere devam husûsunda öldürdüğü kimsenin yerine bu köleyi ikame etmiş olur.

"Ve ölenin âilesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir." Bu diyetten maktûlün borçları ödendikten ve vasiyeti yerine getirildikten sonra kalan kısım vârisler arasında diğer terekesi gibi taksim edilir. Eğer hiç bir vârisi yoksa beytü'l-male kalır. Diğer müslümanlar vârislerin yerine geçemezler. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Vârisi olmayanın vârisi benim"*[104] *"Ölenin âilesi o diyeti bağışlarsa başka."* Âyette, varislerin diyeti almayıp bağışlamaları, buna teşvik ve fazîletine tenbih için "sadaka" diye isimlendirilmiştir. Hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Her iyilik sadakadır."*[105]

Yanlışlıkla öldürmede diyet vâcibdir. Vârislerinin bağışlaması müstesnâ, katil o diyeti onlara teslim etmek zorundadır. Çünkü diyet vârislerin hakkıdır, diyeti alırlar da almayabilirler de. Fakat köle âzâd etme böyle değildir. Çünkü bu Allah Teâlâ'nın hakkıdır. Velîlerin affi ve istememesiyle düşmez.

Bil ki katilin, maktûlün velîsine canı karşılığında verdiği mala diyet denir. Yanlışlıkla adam öldürme diyetinin miktarı bin dinar altındır, ya da on bin dirhem gümüştür. Yanlışlıkla öldürmelerde diyeti, öldürenin âkılesi öder. Âkıle, kardeşler, kardeş oğulları, amcalar ve amca oğullarıdır. Onlar bu diyeti maktûlün velilerine verirler. Kâtil diyeti ödeyenlerden (âkıle) biri gibi olur, yâni onlardan her birinin verdiği diyet miktarı kadar o da verir. Çünkü fâil kendisidir. Onu hâriç tutup diğerlerini

cezâlandırmanın mânâsı yoktur.

Diyet, *“akl”* diye isimlendirilmiştir. Çünkü *“akl”* engel olma mânâsınadır. Diyet, kanın akmasına engel olur. Çünkü insan, adam öldürme sonucu diyetin olacağını düşünerek kan dökmekten kaçınır. Şayet diyeti ödeyecek kimse yoksa üç sene zarfında beytül-mâlden ödenir. Bu da olmazsa katilin malından ödenir.

“Eğer öldürülen mü’min olduğu halde” sizinle savaş halinde olan *“size düşman olan bir toplumdan ise”* katil de bu insanın, onların arasında olması ve İslâm diyârına hicret etmemesi yâhut bir işi için onların yanından ayrıldıktan sonra İslâm’a girmesi sebebiyle müslüman olduğunu bilmezse *“mü’min bir köle âzâd etmek lâzımdır.”* Yâni katiline keffaret gerekir, diyet gerekmez. Çünkü öldürülenin ailesi kafir ve müslümanlarla harp hâlinde olduğu için onunla akrabası arasında verâset söz konusu değildir. Öldürülen mü’min *“eğer kendileriyle aranızda”* geçici veya devamlı *“andlaşma bulunan”* kâfir *“bir toplumdan ise”* şâyet varsa müslüman olan *“âilesine teslim edilecek bir diyet”* hükmü diğer müslümanlarda olduğu gibi *“ve bir mü’min köleyi âzâd etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin”,* yâni sâhip olduğu âzâd edeceği bir kölesi yoksa veyâ kendisinin ve ailesinin geçimi, mesken ve diğer zarûrî ihtiyaçlarından fazla serveti olmadığı için köle alabilecek bir durumda değilse *“Allah tarafından tevbesinin kabûlü için peşpeşe iki ay oruç tutması lâzımdır.”*

Orucun peşpeşe olmasının gerekliliği ise, oruçla keffâret veren bu kişinin iki ay içinde bir gün oruç tutmaması veyâ başka bir oruca niyet etmesi durumunda oruca baştan başlaması gerektiğini göstermek içindir. Ancak kaçınılması mümkün olmayan hayız, nifas ve benzeri durumlar, peşpeşe olmaya zarar vermez. Bu keffârette fakirleri doyurmak meşrû değildir. Bunun delîli “ فَصِيَامُ ”nun başında bulunan *“fe”* harfidir ki zikredilen oruç keffâretinin vâcibin tamamı olduğuna delâlet eder. Rey ile kefârete bedel olabileceğini söylemek câiz değildir, nass gerekir.

Şayet “Yanlışlıkla öldürmek masıyet olmadığı halde tevbenin ne gereği var?” denirse ben de derim ki: Burada bir çeşit kusur vardır. Çünkü zâhir olan şu ki, kişi son derece tedbirli olsa kendisinden bu hatâ sâdır olmazdı. Ayrıca âyette *“Allah tarafından tevbesinin kabûlü için”* buyurulması, kişinin tedbiri elden bıraktığı için kusurlu olduğuna dikkat çekmek içindir.

“Allah her şeyi” o kişinin halini, yâni öldürmeye kasd edip etmediğini *“bilendir”* ve onun hakkında emrettiklerinde *“hikmet sâhibidir.”*

“Bunları bulamayan kimse iki ay peşpeşe oruç tutar.” âyetinin işâreti şöyledir: Malı sarfetmek ve dünyâyı terketmek sûretiyle nefsin terbiye ve tezkiyesi; açlık, susuzluk ve diğer mücâhede şekilleriyle terbiyesinden önce gelir. Çünkü dünyâ sevgisi bütün kötülüklerin başıdır. O, ancak mükemmel insanların geçebileceği zor bir geçittir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***“Ama o, zor geçidi aşmaya girişemedi. O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? O geçit, bir köle ve esir azad etmektir.”*** (Beled, 90/11-12-13)

Salikin ilk adımı dünyâ ve içindekilerden ayrılmak, ikincisi ise Allah Teâlâ’nın da

“Nefsini bırak ve gel” buyurduğu gibi nefis ve nefsin sıfatlarından ayrılmak, dünyâdan ve âhiretten olan meşreblerin tamâmından uzak durmaktır. Bu ise ancak Allah Teâlâ’nın kendine cezbi (cezbesi) ve kâbiliyet vermesi ile olur. Nitekim şöyle denilmiştir:

Hakk’ın adaleti için kabiliyet şart değildir
Belki kabiliyetin şartı, Hakk’ın adaleti, Hak vergisidir

Hikâye edildi ki Hârun Reşid’in çocukları zühd sâhibi idiler, dünyâya ve saltanata meyletmezlerdi. Hârun Reşid’in bir oğlu daha olunca: “Bu çocuğu sırçadan bir köşke yerleştir. Orada nîmetlerle ve şarkılarla yetişsin ki, saltanata lâyık olsun.” denildi. Hârun Reşid de denileni yaptı. Çocuk büyüdüğünde bir gün et yerken kemiği elinden düştü ve cam kırıldı. Böylece o da, yeryüzü ve gökyüzünü görüp onların ne olduğunu sordu. Onlar da ne olduklarını söylediler. Bunun üzerine kendisini bu köşkten çıkarmalarını istedi. Oradan çıktığında bir ölü gördü ve yanına vardı. Onunla konuşmaya başladı, ama ölü konuşmadı. Yanındakilere bunun sebebini sordu. Onlar da orada yatanın ölü olduğunu ve konuşamayacağını söylediler. O da: “Ben de böyle olacak mıyım?” dedi.***“Her nefis ölümü tadacaktır.”*** (Âl-i İmrân, 3/185) karşılığını verdiler. Bunun üzerine onlardan ayrılıp çöle gitti. Onlar da peşinden gittiler. Bir de ne görsünler, beş süvâri oğlanın yanına geldi. Yanlarında binicisi olmayan boş bir at vardı. Oğlanı o ata bindirip götürdüler ve gözden kayboldular.

Her kalb Rabb’i mârifete uygun olmadığı gibi her beden de O’nun hizmetine elverişli değildir. Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle buyurdu: *“Allah, her şeyi bilendir.”* Yâni, cezbe ve hizmete uygun olanı ancak Allah bilir. **Sâib** şöyle der:

Olgunlaşmamış kimselerde Mansur’un neş’esi yoktur
Her çömlekte fağfûr kâsesinin sesi yoktur

Bu iş, boş iddiâlarla olmaz. Mihenk taşı, gerçek olanla sahteyi birbirinden ayırır. Hakîkat âlemi boş sözleri kaldırmaz. Görmez misin ki en büyük sultan yüksek sesle konuşmaz. Çünkü o mahviyet âlemindedir. Süleyman (a.s.) peygamberlik mertebesinde olmasına rağmen Belkıs’ın tahtını getirmesini Âsaf b. Berhiyâ’ya emretmiştir. Yâni o, istiğrak aleminde olduğu için aşağı seviyeye inmek istemedi. Hz. Peygamber (s.a.v)’in: *“Benim Allah’la birlikte olduğum bir vaktim var. Bu vakitte hiç bir mukarreb melek ve mürsel nebi bana ulaşamaz.”*[106] sözü, bu mertebeye işaret etmektedir.

Allah’ım bizi de Cenâb-ı Kudsüne ulaşan, yakınlık ve ünsiyet meclislerinde nîmetlenen kimselerden eyle.

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

93- Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezâsı, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.

"Her kim bir mü'mini kasden" yâni yanlışlıkla değil kasıtlı olarak *"öldürürse"* onun cinâyeti karşılığında hak ettiği *"cezâsı, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir."*

Rivâyete göre Mıkyes b. Dabâbe el-Kinânî ve kardeşi Hişam müslüman olmuşlardı. Bilahere Mıkyes kardeşi Hişam'ı Neccâroğulları kabîlesi arasında katledilmiş buldu. Rasûlullah (a.s)'a gelerek olanları arzetti. Rasûlullah (s.a.v.) de onunla birlikte Bedir savaşında bulunan sahâbîlerden Zübeyr b. İyâd el-Fihrî'yi Neccâroğulları'na gönderip katili biliyorlarsa kısas yapılması için Mıkyes'e teslim etmelerini, bilmiyorlarsa diyetini Mıkyes'e vermelerini emretti. Onlar da: "Allah ve Rasûlü (s.a.v.)'in emri başımız üstüne, ancak onun katilini bilmiyoruz. Fakat biz onun diyetini ödeyelim." dediler ve yüz deve getirip Mıkyes'e teslim ettiler.

Mıkyes ve Zübeyr Medîne'ye dönmek üzere oradan ayrıldılar. Yarı yolda şeytan Mıkyes'e gelip vesvese verdi. "Kardeşinin diyetini alıp da alnına kara leke mi sürüyorsun? Fihr kabîlesinden olan bu adamı öldür de cana karşılık can almış olasın. Diyet de yanında kâr kalır." dedi. Bunun üzerine Zübeyr'e bir kaya parçası atıp başını parçalayarak öldürdü. Sonra develerden birine binip gerisini sürerek kâfir olduğu halde Mekke'ye döndü. O şöyle diyor:

"Onun yerine Fihr'i öldürdüm ve kan bedelini
Neccâr kabilesinden ileri gelen deve sahiplerine yükledim,
İntikamımı aldım, uzanarak yattım.
Putlara ilk dönen ben oldum.

Bunun üzerine bu âyet indi. Rasûlullah (s.a.v.) Mekke'nin fethi gününde eman verdiği kimselerden Mıkyes'i istisnâ tuttu. Kâbe'nin örtüsüne tutunmuş olduğu halde öldürüldü.

Ne güzel söylenmiş:

Yaptığı iyi de olsa, kötü de
Kişi ne ederse kendine eder

"Allah ona gazab etmiş", Allah cezâsının böyle olmasına hükmetmiş ve ondan intikam almış, *"onu lânetlemiş"* yâni onu bu şekilde cezâlandırarak rahmetinden uzaklaştırmış, *"ve onun için"* cehennemde ölçüsü takdir edilemeyecek kadar *"büyük bir azap hazırlamıştır."*

Önemli olan sebebin husûsî olması değil, lafzın umûmî olmasıdır. Âyette mü'minin kanını akıtmayı helal gören bir kimsenin kâfir olacağı ve cehennemde ebedi kalacağı kesin olarak ifade edilmiştir. Fakat bir mü'min, diğer bir mü'mini, kanını helal

görmeksizin ve kasıt olmadan öldürürse kâfir olmaz, îmândan da çıkmaz. Şâyet öldürdüğü kimsenin kısası kendisinden alınırsa bu onun için keffaret olur. Eğer yaptığından tevbe ederse, kendisine de kısas uygulanmamışsa yine onun tevbesi keffâret yerine geçer. Çünkü küfür adam öldürmekten daha büyüktür. Kafirin tevbesi kabûl edildiğine göre katilin tevbesi kabûle daha lâyıktır.

Eğer bu mü'min tevbe etmeden ve kısas uygulanmadan ölürse durumu Allah'a kalmıştır. İsterse onu bağışlayıp düşmanını da râzı eder, dilerse de yaptığına karşılık cezâlandırdıktan sonra cehennemden çıkarıp inandığı için va'dettiği cennetine girdirir. Çünkü Allah sözünden geri dönmez. Böyle bir kimsenin cehennemde ebedî kalmasından kasıt, onun orada devamlı değil de, uzun müddet beklemeye müstehak olması mânâsındadır. Bununla birlikte Allah Teâlâ böyle bir kimsenin cezâsının bu olduğunu bildiriyor, yoksa ona bu şekilde cezâ vereceğini bildirmiyor. Çünkü bir başka âyette: ***"Kötülüğün cezâsı yine onun gibi bir kötülüktür."*** (Şûrâ, 42/40) buyurmuştur. Eğer bu âyet Allah'ın her kötülüğü mutlakâ misliyle cezâlandıracağı mânâsında olsaydı, ***"Bir çok günahı affeder."*** (Mâide, 5/15) âyeti onunla çelişirdi.

Bazen insan, bir kimseyi bir işten vazgeçirmek için: "Eğer sen onu yaparsan cezân dövülmek ve öldürülmektir." der. Sonra o işi yaptığı halde onu cezâlandırmazsa yalan söylemiş sayılmaz. Bu, sert bir dille yapılan bir ihtardır. İşte Allah Teâlâ'nın metodu (sünnetullah) da budur. Ancak Allah'ın bu metodu ve sert uyarısı, tevbe eden katil ve kısas gibi bir haktan dolayı kasden bir adamı öldüren kimseyle ilgili değildir. Aksine tevbe etmeyen kimse ile zulüm ve düşmanlıkla bir insan öldürenle ilgilidir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Allah katında dünyânın yok olması, müslüman bir kimsenin öldürülmesinden daha önemsizdir."*[107]

Yine bir hadiste: *"Doğuda bir adam öldürülür ve batıdaki diğer bir adam da buna rızâ gösterirse o da öldürülenin kanına ortak olmuş olur."*[108] buyurulmuştur.

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Kim bir müslümanın öldürülmesine yarım kelimeyle bile olsa yardımcı olursa, kıyamet gününde iki gözünün arasındaki yere "Allah'ın rahmetinden ümidini kesmiş" yazılı olarak gelir."*[109]

Bir hadiste de: *"Bu insan Allah'ın binasıdır. Onun binasını yıkan mel'undur."* buyurulmuştur.

Rivâyet edildiğine göre Hz. Dâvûd (a.s.) Beytü'l-Makdis (Mescid-i Aksa)'in binâsını defâlarca yapmaya girişti, ama onu tam bitirmişken her seferinde tekrar yıkıldı. O da bu durumu Allah'a arz etti. Allah Teâlâ da ona:

"Muhakkak ki benim bu evim, kan döken birinin eliyle yapıldığı için ayakta duramaz." diye vahyetti. Dâvûd (a.s.):

"Ey Rabbim! Bu kafirlerin öldürülmesi senin yolunda değil miydi?" dedi. Allah Teâlâ da:

"Evet, ama onlar da benim kullarım değil miydi?" buyurunca Dâvûd (a.s.):

“Rabbim! Bu binânın yapımını benden sonra gelecek zürriyetime nasîb eyle” diye duâ etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona oğlun Süleyman (a.s.)’a bu binâyı yapmasını emret diye vahyetti.

Bu hikâyeden maksat, insanın korunup gözetilmesidir. İnsan binâsının ayakta tutulması, yıkılmasından daha evlâdır. Din düşmanlarına bile hayat hakkı tanımak için onlar hakkında Allah’ın cizye ve sulhü farz kıldığını görmez misin?

Ebû Hüreyre (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) bir defa ashâbına.

“Müflis kimdir, biliyor musunuz?” diye sormuş, onlar da:

“Bizim aramızda müflis, parası ve malı olmayandır.” dediler. Rasûlullah (s.a.v.):

“Benim ümmetimden müflis olan kimse, kıyâmet günü namazı, zekatı ve orucu ile gelir. Fakat şuna sövmüş buna iftirâ etmiş, onun malını yemiş, ötekinin kanını dökmüş, başka birini de dövmüştür. Bu durumda onun iyilikleri haksızlık yaptığı kişilere bir bir verilip de üzerindeki haklar ödenmeden iyilikleri tükenirse, bu defâ da onların günahları alınıp bu adamın sırtına yüklenir. Sonra da cehenneme atılır.”[110]

Yine bir hadiste şöyle buyurmuştur: *“*(Kulun) *ilk hesaba çekileceği şey namazdır. İnsanlar arasında ilk hükme bağlanacak şey de kan davalarıdır.”*[111] Bundan sonra kul, zekât ve diğer ibâdetleri edâ edip etmediği gibi cüz’i şeylerden hesâba çekilecek ve hakkında hüküm verilecektir.

Sonra şunu da bil ki bir maktûlün velîsi katile kısas yaptırdığı zaman bu katilin dünyâdaki cezâsı olur. Âhirette, katil ile maktûl arasında yine bâzı hükümler bâkîdir. Çünkü velî kısas ile kin ve öfkesinin dinmesi için kendi hakkını almıştır. Maktülün bunda bir menfaati yoktur. Bu bilgi, **Haddâdî**’nin tefsirinden alınmıştır.

Kasden adam öldürmede keffaret yoktur. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Beş şey büyük günahlardandır, bunların keffâreti yoktur:

1. Allah’a ortak koşmak,

2. Anne babaya âsî olmak,

3. Savaştan kaçmak,

4. Bir insanı kasden öldürmek

5. Yalan yere yemin etmek.”[112]

Kasten adam öldürmede velî üç şeyde muhayyerdir: Kısas, diyet ve af. Hz. Mûsâ (a.s.)’ın şeriatında kasten katlin cezâsı, kısas, yâni sâdece öldürmekten ibâretti. Hz. İsâ (a.s.)’ın dîninde, yalnızca diyet veya af idi. Bizim dînimizde ise yüreği soğutmak için kısas, refaha ulaştırmak için diyet ve cömertçe davranmak için de af vardır ki en üstünü de budur.

Sa’dî (k.s) şöyle der:

Kötünün kötülüğünün cezası kolay olur

Eğer insansan, ihtiyacı olana iyilik et

Kalp fitraten mü'mindir, nefis ise yaratılıştan kâfirdir. Aralarında yaratılıştan gelen bir düşmanlık, aslî bir savaş ve tamâmen zıtlık vardır. Çünkü kalbin hayatı nefsin ölümüne; nefsin hayatı da kalbin ölümüne bağlıdır. Kâfirlerin nefisleri diri ve kalpleri ölü olduğu için Allah onları "ölüler" diye isimlendirmiştir. Hz. Ebû Bekir Sıddîk'ın nefsi ölü ve kalbi diri olduğu için Peygamberimiz (a.s): *"Kim yeryüzünde yürüyen bir ölü görmek isterse Sıddîk'a baksın."*[113] buyurmuştur.

"Kim bir mü'mini kasden öldürürse" âyetiyle kalp ve nefse işaret edilmektedir. Yâni, "kâfir nefis aslî düşmanlığından dolayı hayvânî, vahşî ve şeytânî sıfatlarının, rûhânî kalbini istîlâ etmesi ve hevâsının ona galip gelmesiyle mü'min bir kalbi kasden öldürücü zehiri ile öldürürse bu nefsin *"cezâsı içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir."* Bu cehennem ise tabiat âleminin aşağısıdır. Çünkü nefsin tabiat âleminden çıkması şerîat ipiyle olur. Şerîat ipine sarılmak ise ancak mü'min kalbin özelliklerindendir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Sonra onu aşağıların en aşağısına gönderdik. Yalnız inanıp sâlih ameller işleyenler bunun dışındadır."*** (Tîn, 95/5-6)

İman ve sâlih amel kalbin özellikli işlerindendir. Kalp öldüğü ve ameli de sona erdiği zaman nefis dâimî olarak tabîat âleminin aşağısı olan cehennemde ebedî olarak kalır.

"Allah ona gazab etmiş ve onu lânetlemiş." Onu huzurdan ve yakınlıktan uzaklaştırmış ve kovmuştur. ***"Rabbine dön"*** (Fecr, 89/28) hitâbı ile ona hayır ve rahmet ulaşmasından mahrûm etmiştir. *"ve onun için büyük bir azab"* Yüce ve azamet sâhibi olan Allah'ın huzûrundan ayrı olmayı ve naîm cennetlerinden mahrum kalmayı *"hazırlamıştır."* Bu kısım, *"et-Te'vilâtü'n-necmiyye"*den alınmıştır.

---

[104]. *Ebû Dâvûd*, Ferâiz 8; *İbn Mâce*, Diyât 7, Ferâiz 9; *Müsned*, IV, 131
[105]. *Buhârî*, Edeb 33; *Müslim*, Zekât 52
[106]. *Aclûnî*, II, 226
[107]. *Tirmizî*, Diyât 7; *Nesâî*, Tahrîmü'd-dem 2
[108]. *Irâkî*, Muğnî, IV, 241
[109]. *Süyûtî*, ed-Dürrü'l-mensûr, II, 197; *Hındî*, Kenzü'l-ummâl, XV, 31
[110]. *Müslim*, Birr 59
[111]. *Münâvî*, III, 89
[112]. *Buhârî*, Edeb 6, Eymân 16; *Tirmizî*, Tefsîr (4), 4, 6, 7; *Nesâî*, Tahrîm 3; *Dârimî*, Diyât 9; *Müsned*, II, 201, 214
[113]. *Kenzü'l-ummâl*, XII, 508

MÜ’MİNİM DİYENE
MÜ’MİN MUAMELESİ YAPMAK

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ
أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ
فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

94- Ey îmân edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünyâ hayatının geçici menfaatine göz dikerek «Sen mü’min değilsin» demeyin. Çünkü Allah’ın nezdinde sayısız ganimetler vardır. Önceden siz de böyle iken Allah size lütfetti, o halde iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

Bu âyet Fedek ahâlîsinden Mirdas b. Nehîk hakkında nâzil olmuştur. Kavminden sâdece o müslüman olmuştu. Rasûlullah (a.s) onun kavmine, başında Gâlib b. Fudâle el-Leysî bulunan bir seriyyeyi gönderdi. Seriyyenin geldiği haberi ulaşınca herkes kaçtı. Geriye sâdece müslüman olduğuna güvenen Mirdas kaldı. Fedek’e girdiklerinde seriyyedekiler tekbir getirdiler. Mirdas da onlarla birlikte tekbir getirdi. O sırada Mirdas bir dağın yamacında idi, yanında koyun sürüsü vardı. Dağdan inip seriyyenin yanına geldi ve *“Lâ ilâhe illallah. Muhammedü’r-rasûlullah. es-Selâmü aleyküm”* dedi. Üsâme b. Zeyd onu öldürdü ve koyunlarını sürüp götürdü. Hâdiseyi Rasûlullah (s.a.v)’e bildirdiklerinde:

“Lâ ilâhe illallah dediği halde yanındaki koyun sürüsüne tamah ettiğiniz için onu öldürdünüz öyle mi?” buyurdu. Üsâme:

“O, kalbinden gelerek değil sâdece dili ile söyledi.” veya “Silahtan korktuğu için kelime-i tevhidi söyledi.” dedi. Rasûlullah (a.s.):

“Kalbini yarıp da doğru mu, yalan mı söylediğine baktın mı?” diyerek bu âyeti Üsâme’ye okudu. Bunun üzerine Üsâme:

“Yâ Rasûlallah! Benim bağışlanmam için duâ et” dedi. Rasûlullah (s.a.v) hâlâ *“Lâ ilâhe illallah diyeni nasıl öldürürsün!”* demeye devam ediyordu. Keşke daha önce değil, o gün müslüman olsaydım diye temennî ettim.

Sonra Rasûlullah (s.a.v.) benim için istiğfar etti. Koyunları iâde etmemi ve mü’min bir köle âzâd etmemi emretti.”[114]

“Ey îman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin.” Yâni, gazve için sefere çıktığınızda, yapacağınız ve terkedeceğiniz her şeyi iyice

araştırın, gözlem ve araştırma yapmadan acele davranmayın. *“Size selam verene”* yâni İslâm’ın selâmıyla sizi selamlayana *“dünyâ hayâtının geçici menfaatını gözeterek “Sen mü’min değilsin” demeyin.”* “Sen söylediğini korktuğun için söyledin.” demeyin, onu size göründüğü şekilde kabûl edin ve ona gereken muâmelede bulunun.

Âyet onları aceleye ve teennîyi terke sevkeden şeyin geçici dünyâ menfaati olduğunu haber vermektedir. Fakat âyetteki “demeyin” şeklindeki yasağın sadece bu gerekçe için olduğu mânâsında değil. Bu aynen “Makâm arzusuyla ilim öğrenme!” demeye benzer. Bu söz mal ve makâmın her ikisini de içine alır. Âyetin mânâsı, onun elindeki çabuk tükenen geçici dünyâ malına tâlip olduğunuz halde ona bu sözü söylemeyin, demektir.

Dünyânın geçici menfaati az olsun çok olsun, nakit olsun veya olmasın dünyâda kendisinden faydalanılan mal demektir. Denilir ki, dünyâ önümüzde hazır bulunan geçici bir menfaattir. Ondan iyi insan da, kötü insan da yer. Dünyâ malının *“araz”* diye isimlendirilmesi, onun çabuk yok olacağına ve kısa zamanda son bulacağına dikkat çekmek içindir.

“Çünkü Allah’ın nezdinde sayısız ganîmetler vardır.” Onlar sizi bu gibi insanları malı için öldürmeye muhtaç etmez. Bu, Allah Teâlâ’nın sevâbının devamlı ve bâkî olduğuna dikkat çekmek içindir. *“Önceden siz de böyle iken.”* İslâmiyeti ilk kabûlünüz zamânında sizden de o kimseden zuhûr eden İslam selâmı ve benzerlerinden başka bir şey zuhûr etmezdi. Sizden bu îman mertebesini kabûl ederek *“Allah size lütfetti.”* Böylece kanınızı canınızı ve malınızı korudunuz ve O, gizli hallerinizin araştırılmasını emretmedi.

“O halde” durum böyle olunca artık siz de *“iyi anlayıp dinleyin.”* İyice araştırın. Onun durumunu sizin durumunuzla kıyaslayıp size daha önce ilk müslüman olduğunuzda içinizle dışınızın birbirine uyup uymadığı araştırılmaksızın zâhir-i hâliniz kabul edilerek ne yapıldıysa siz de ona bunu yapın. *“Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan”* gizli ve aşikar amellerinizden keyfiyetleriyle beraber *“haberdârdır.”* Size ona göre amellerinizin karşılığını verir. Yapılan o iş hayır ise hayırla, şer ise şerle karşılık verir. Onun içindir ki hemen öldürmeye yeltenmeyiniz, ihtiyatlı davranınız.

İmam Gazâlî -rahimehullah- şöyle demiştir: *“Habîr”*, yâni haberdâr odur ki, gizli haberler bile kendisine gizli kalmaz. Mülk ve melekût âleminde cereyân eden her şeyden, zerrenin bile hareket ve sükûna ermesinden, her nefsin ızdırap ve huzur içinde bulunmasından haberdardır. *“Habîr”*, *“alîm”* mânâsınadır. Alîm, her şeyi bilen demektir. Fakat ilim gizli sırlara izâfe edildiğinde *“hibra”* olarak isimlendirilir. Sahibine de *“habîr”* denilir.

Kulun bu isimden nasîbi, kendi âleminde olup bitenlerden haberdar olmasıdır. Onun âlemi ise kalbi ve bedenidir. Kalbin sâhip olduğu gizli sıfatlar; hile, hıyânet, dünyâ menfaatlerinin peşine düşmek, şerri gizleyip hayrı ızhâr etmek, ihlâsı ızhâr ederek süslenmek ve ihlasta iflas etmek gibi vasıflardır. Bu vasıfları ancak tam bilgi ve tecrübe

(hibre) sâhibi tanır. Öyle ki o nefsini tecrübe etmiş, onunla mücâdele etmiş, onun hîle tuzak ve aldatmacasını öğrenmiş, onunla harp edip tecâvüzlerine hazır ve tedbirli hale gelmiştir. İşte böyle insanlar *"habîr"* diye isimlendirilmeye layıktırlar."

Sa'dî şöyle der:

Akıl onu dizginleyebilseydi
Bu âsî nefis öyle koşmazdı
Nefisle şeytan güçlendiğinde
Karınca kaplanlarla savaş tutamaz

Bu âyet, Üsâme (r.a)'ın hatâ ettiği gibi müctehidin de bazen yanılabileceğine delalet etmektedir. Üsâme (r.a) bağışlanmıştır. Çünkü ona kısas tatbik edilmemiştir. Yine bu âyet, mukallidin îmânının sahih olduğu gibi, dil ile zikrin muteber olduğuna da delalet etmektedir. Fakat mü'min, lisan ile zikirden kalb ile zikre, sonra da rûh ile zikre yükselmelidir ki taayyün ve marifet onun için hâsıl olsun ve cehâletin karanlığından kurtulup marifet nûruyla aydınlanabilsin. Çünkü insan yaşadığı hal üzere ölür.

İbn Abbas (r.a)'dan rivâyet edildiğine göre Cibrîl (a.s.) Peygamber (a.s)'a gelip:

"Yâ Muhammed! Rabbin sana selam söylüyor ve neden seni üzüntülü kederli görüyorum diye soruyor." dedi. Rasûlullah (a.s):

"Ey Cibrîl! Kıyâmet günü ümmetimin durumunun ne olacağını çok düşündüğümden." diye cevap verdi. Cebrâil (a.s.):

"Kafirlerin mi, müslümanların mı durumunu düşünüyorsun?" deyince:

"Lâ ilâhe illallah, Muhammedü'r-rasûlullah" ehlinin durumunu düşünüyorum, ey Cibrîl." diye karşılık verdi.

Cebrâil (a.s.) Rasûlullah'ın elinden tutup Selemeoğulları'nın mezarlığına götürdü. Sonra sağ kanadıyla bir ölünün mezarına vurdu ve "Allah'ın izniyle kalk" dedi. Adam yüzü nurlu bir şekilde:

"Lâ ilâhe illallah, Muhammedü'r-rasûlullah" diyerek kalktı. Cibrîl (a.s.) ona: "Yerine dön." dedi, o da olduğu yere döndü.

Sonra Cibrîl sol kanadıyla başka bir mezara vurdu ve "Allah'ın izniyle kalk." dedi. Adam yüzü simsiyah ve gözleri masmavi bir şekilde:

"Yazık bana! Ah pişmanlık!" diyerek mezardan çıktı. Cibrîl (a.s.) ona da "Yerine dön." dedi, o da olduğu yere döndü. Sonra Cibrîl (a.s.) şöyle dedi:

"Yâ Muhammed! Kıyâmet gününde bu şekilde diriltilecekler."

O vakit Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, nasıl ölürseniz öyle diriltilirsiniz."*[115]

Herkes sonunda ektiğini biçer

Bu âyette seyr ü sülûk ile Allah'a ulaşıp vuslata erenlere işâret vardır. *"Ey îman*

edenler” ve sırf gaybe inançlarından dolayı muvaffak kılınanlar *“Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman”* yâni Hakk’ı talep etmek için sülûk ayağıyla yürüyüp de îmân îkân, îkân ihsân, ihsân ıyân, ıyân ğayb, ğayb şehâdet, şehâdet şuhûd, şuhûd şahid, şâhid de meşhûd olduğu zaman demektir. Allah Teâlâ ***“Şâhitlik edene ve edilene andolsun.”*** (Burûc, 85/3) buyurarak bu ikisi üzerine yemîn etmiştir. Bunu çok iyi anla. Bu makam, şeyhlik makamıdır. O halde müridlerin hallerini *“iyi anlayıp dinleyin”,* kabul ve red husûsunda peşin hükümlü olmayın.

“Size selam verene ‘sen mü’min değilsin’ demeyin” âyeti yolun başındaki tâliplere ve müridlere işâret etmektedir. Yâni bir kimse mürid olmak için eteğinize sarılıp boyun eğerek ve teslimiyet ile selâm verip size tâbî olduğunda, ona *“sen mü’min değilsin”* demeyin. Yâni tarîkat sohbet ve berâberliğin hükümlerine teslim olmak, tarîkat şartı üzere mal ve canında tasarrufu kabûl etmek husûsunda sâdık ve sâdıklığı doğrulanan kimse değilsin, demeyin. Böyle sert sözlerle onu kovmayın ve nefret ettirmeyin. Allah Teâlâ’nın Mûsâ ve Hârun (a.s)’a ***“Ona yumuşak söz söyleyin”*** (Tâhâ, 20/44) buyurarak emrettiği gibi siz de ona öyle hitap edin.

Ne siz peygamberlerden daha yücesiniz, ne de mübtedî müridler Fir’avn’dan daha aşağıdır. Müridin rızkı konusu sizi korkutup da, yükünüzü hafifletmek arzusuyla ondan uzak durmayınız. *“Dünyâ hayatının geçici menfaatine göz dikerek”* rızık için endişelenmeyiniz. *“Çünkü Allah’ın nezdinde sayısız ganîmetler vardır.”* ***Kim Allah’tan korkarsa, Allah onun için bir çıkış yolu yaratır ve onu ummadığı yerden rızıklandırır.*** (Talâk, 65/2-3)

“Önceden siz de böyle idiniz.” Yâni siz de böyle sıdk ve talep husûsunda zayıf ve bir şeyhin irâdesi ile terbiye edilmeye ve sohbete muhtaç bir durumda idiniz de *“Allah size”* şeyhlerin sohbeti, sizi kabul edip terbiyenize yönelmeleri, rızkınızı size ulaştırmaları ve size merhamet edip sevmeleri suretiyle *“lütfetti. O halde iyi anlayıp dinleyin”* de sâdık bir mürîdi rızık endişesiyle reddetmeyin veyâ müridleri çoğaltma hırsıyla yalancı birini kabûl etmeyin. *“Şüphesiz Allah”* bugün red ve kabûl etmek gibi *“bütün yaptıklarınızdan”* ve endişe duyduğunuz rızka muhtaç olduğunuzdan ezelde *“haberdardır.”* Ona göre bu işlerin takdirini ezelde yapıp tamamlamıştır. Nitekim Rasûlullah (a.s) şöyle buyurmuştur: *“Allah yaratmayı, ahlâklandırmayı, rızık ve eceli (takdîr edip) bitirmiştir.”*[116] Yine O şöyle buyurmuştur: *“Yaz mevsimi geldiğinde rızkıyla beraber gelir, gittiğinde ise kendisini misâfir edenin günahlarıyla birlikte gider.”*[117] Bu kısım, *“et-Te’vilatü’n-necmiyye”*den alınmıştır.

---

[114]. *Müslim*, Îman 158; *Ebû Dâvûd*, Cihâd 95; *İbn Mâce*, Fiten 1; *Müsned*, IV 439, V, 207

[115]. Bk. *Müslim*, Cennet 83

[116]. *Sehâvî*, Mekâsıd, s. 129, 236
[117]. *Münâvî*, IV, 261

ALLAH YOLUNDA CİHAD

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى ۚ وَفَضَّلَ
اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ
وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾

95- Mü'minlerden özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihâd edenler bir olmaz. Allah, malları ve canlarıyla cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik *(cennet)* vadetmiştir; ama mücâhidleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.

96- Kendi katından dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

"Mü'minlerden özürsüz olarak" cihaddan geri kalıp *"yerlerinde oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz."* Âyette savaştan geri kalıp oturanların îmanlarına zarar gelmeyeceği, ancak îmanın hakîkatine ermekte kusurlu olacakları bildirilmektedir.

Âyette geçen "özür" körlük, topallık, çolaklık ve felç gibi hastalık ve noksanlıklardır. Savaşa hazırlanmaya gücü yetmemek de bu anlamdadır.

Zeyd b. Sâbit (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v.)'in yanında idim. Kendisini sekînet hâli kapladı. Dizi benim dizimin üzerine geldi ve o kadar ağırlaştı ki dizimi kıracağından korktum. Sonra ona vahyin şiddeti sebebiyle ârız olan hal ortadan kalktı ve bana: *"Yaz."* dedi. Ben de: *"Oturan mü'minlerle savaşanlar bir olmaz."* âyetini yazdım.

Yanımızda bulunan ve amâ olan **İbn Ümmi Mektûm**: "Ya Rasûlallah, cihada güçleri yetmeyen mü'minlerin durumu ne olacak" diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah'ı tekrar sekînet kapladı. Sonra tekrar açıldı ve: *"Mü'minlerden özürsüz olarak yerlerinde oturanlar yaz..."* buyurdu.

Zeyd (r.a) diyor ki: "Allah âyetin "özürsüz olarak" bölümünü ayrı olarak indirdi, ben de âyete ilâve ettim."[118]

Cihaddan geri kalanlardan maksat, başkaları ile yetinildiği için yerlerinde oturmalarına izin verilen özürsüz kişilerdir. Çünkü cihad farz-ı kifâyedir. İbn Abbas (r.a.) ise; "Bunlar, Bedir savaşına katılmayıp da bu sefere çıkanlardır." demiştir. Nüzul

târihine de uygun olarak anlaşılan budur.

Âyette özrü olmaksızın cihaddan geri kalanlar ile Allah yolunda savaşanların ecir ve sevapta derecelerinin eşit olmayacağı ifâde edilmektedir.

"Özürsüz olarak cihaddan geri kalan kimse ile cihâda katılan kimsenin eşit olamayacağı zâten mâlumdur. O halde eşit olmayacaklarının belirtilmesinin faydası nedir?" dersen ben de derim ki: "Bunun faydası, cihaddan geri kalan kimseyi, derecesini yükseltmek ve manevî makamının gerilemesinden sakındırmak üzere savaşa teşvik etmek için" cihâda katılanla katılmayan arasındaki büyük farklılığı hatırlatmaktır.

"Allah, malları ve canlarıyla cihâd edenleri" özürsüz olarak *"oturanlardan derece bakımından üstün kıldı."* Bu cümle, oturanlarla cihâd edenlerin neden eşit olmadıklarını açıklamaktadır. Çünkü onların eşit olmaması, birinin derecesinin diğerinin derecesinden fazla veyâ noksan olması ihtimalini ortaya çıkarır. İşte Allah Teâlâ bu cümle ile onların eşit olmamasının cihâda katılanları üstün kılması sebebiyle olduğunu beyân etmiştir. Sanki "Neden onlar eşit değil?" diye sorulmuş ve bu cümleyle cevap verilmiştir.

"Gerçi Allah" cihaddan geri kalanlar ile cihâda iştirak edenlerin *"hepsine de güzellik",* yâni güzel mükâfât *"va'detmiştir"* ki o da cennettir. Bu ise onların inançlarının güzel ve niyetlerinin samîmî olması sebebiyledir. Farklılık ise ancak sevâbın çokluğunu gerekli kılan amelin fazlalığındandır. Bu ara cümle, iki gruptan birinin üstün kılınmasının diğerinin tamâmen mahrum kalacağını îmâ etme ihtimâlini ortadan kaldırmak için getirilmiştir.

Fakihler, bu âyetin cihâdın farz-ı ayn olmayıp farz-ı kifâye olduğuna delâlet ettiğini söylemişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ cihâda katılanlara va'dettiği gibi yerlerinde oturanlara da güzellik va'detmiştir. Şayet cihâd tek tek herkese farz olsaydı, yerinde oturan kimse Allah Teâlâ'nın güzellik va'dine nâil olmazdı.

"Ama Allah mücâhidleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır."

دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾

96- Kendi katından dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

"Kendi katından dereceler" "Dereceler" kelimesi, verilen üstünlüğün çokluğunu beyan etmektedir. "Allah katından" olması, "dereceler"in büyüklüğüne ve kadrinin yüceliğine delâlet eden bir sıfattır.

Yâni Allah Teâlâ katında, dereceler vardır, demektir ki bunlar yetmiş derecedir. Her iki derece arasında yarışa hazırlanmış soylu atların koşmasıyla yetmiş yıllık mesâfe vardır. Yâhut bunlar yedi yüz derecedir. Bir hadisde şöyle buyurulmuştur:

"Cennette yüz derece vardır. Allahu Teâlâ bu dereceleri kendi yolunda savaşanlar

için hazırlamıştır. İki derecenin arası yerle gök arası kadardır."[119]

Cihaddan geri kalanların da yapamadığı diğer iyiliklerinin keffâret olamadığı günahları için bir mağfiret, *"bağışlama ve rahmet vermiştir."*

Doksan beş ve doksan altıncı âyetlerde "Allah'ın mücâhidleri üstün kılması"nın farklılık anlamına gelecek şekilde birbirine atfedilerek tekrarlanmasının; sözün gelişine ve nazmının güzelliğine uygun olarak bu üstün kılmanın ilk olarak "derece", sonra da "dereceler" olarak sınırlandırılmasının herhalde iki ihtimâli vardır:

1- *"Üstün kılma"* ile *"derece"* ve *"dereceler"* kelimeleri arasındaki lafzî farklılık zâtî farklılık yerine koyulmuştur. Bunun sebebi ise konuyu daha geniş araştırıp incelemek maksadıyla önce mübhem bırakıp sonra açıklama yoluna gitmektir. Nitekim âyette şöyle buyurulur: ***"Emrimiz geldiği zaman Hûd'u ve onunla beraber olan mü'minleri tarafımızdan bir rahmet ile kurtardık; onları şiddetli bir azaptan kurtardık."*** (Hûd, 11/58)

Açıkladığımız âyette sanki şöyle buyurulmuştur: Allah, cihâd edenleri geride kalıp oturanlardan kıymeti takdir edilemeyecek ve incelikleri anlaşılamayacak bir dereceye yükseltti. Cihâda katılanlarla katılmayanlar hakkındaki bu umûmî bilgi geride oturup kalanların mahrûmiyetini vehmettirdiğinden *"Allah, hepsine de güzellik va'detmiştir."* buyurulmuştur. Sonra mübhem bırakıldığından belirsiz kalan *"hepsi"* kelimesinden kasdın hem savaşanlar, hem de savaşa gitmeyenler olduğu açıklanmıştır.

2- *"Üstün kılma"*, *"derece"* ve *"dereceler"* arasında bizzat farklılık vardır. Buna göre ilk olarak zikredilen üstün kılmadan maksat, Allah'ın onlara dünyâda âcil olarak ganîmet, zafer ve güzellikle yâdedilme gibi bir derece almaya lâyık şeyleri bahşetmesi; ikinci üstün kılmadan murâd ise Allah'ın âhirette onları nîmetlendireceği sâdece onlara âit, dünyâda elde edemedikleri yüksek mertebelerdir.

Nitekim "derece" önce, "dereceler" sonra ve cennet va'dinin ikisinin ortasında bulunması bunu göstermektedir. Sanki şöyle denilmiştir: Allah onları diğerlerinin üzerine dünyâda bir derece, âhirette de sayılamayacak derecelerle üstün kılmıştır. İkisinin durumunu îzah ve başkası kendisine üstün tutulanı (yâni cihaddan geri kalıp oturanları) tesellî etmek için ikisinin ortasında cennet va'di getirilmiştir. En iyisini noksanlardan münezzeh olan Allah bilir.

Denilmiştir ki, âyette ilk zikredilen mücâhidler, kâfirlerle savaşanlardır. İkinci olarak zikredilen mücâhidler ise nefsiyle cihâd edenlerdir. Rasûlullah (s.a.v.)'in; *"Küçük cihaddan büyük cihada döndük."*[120] hadîsi de bu mânâdadır.

"Allah" kendi yolunda cihad edenleri *"çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* Onu rahmeti ile cennetine girdirir. Bu ifâdeler, va'dedilen bağışlama ve rahmetin devâmı mâhiyetindedir.

Kuşeyrî (rahimehullah) şöyle demiştir: "Noksanlardan münezzeh olan Allah evliyâullahı kerâmetler husûsunda bir tuttu, ancak derecelerinde onları farklı kıldı. Bâzıları zengin, bâzıları daha zengin, bâzıları büyük, bâzıları daha büyüktür. Yıldızlar parlaktır. Fakat ayın parlaklığı onların üzerindedir. Güneş doğduğu zaman ışığıyla

onların hepsine galip gelir.”

Cennet, Hakk’a vâsıl olup ulaşanlar ile özür sebebiyle yolda kalan tâlibler ve özürsüz olarak talep etmeden oturup kalan mü’minlerin avâmı arasında müşterektir. Ancak ilk grup bir vâdîde, diğerleri başka bir vâdîdedir. Allah Teâlâ katında eşit olmazlar.

Mevlânâ Câmî (k.s.) şöyle demiştir:

Ey küçük çocuk gibi vücut bağı olan insan
Gaflet uykusunun elinde esir kalmışsın
Ecel seni uyandırmadan önce uyan
Ölmeden önce kaldır başını uykudan

Bu âyet, özür sâhiplerinin ecir ve sevabda mücâhidlerle eşit olduğuna delâlet etmektedir. Rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) Tebük savaşından dönüp de Medîne’ye yaklaştığı zaman şöyle buyurmuştur:

“Medîne’de öyle insanlar vardır ki siz nereye gittiyseniz,hangi vâdiyi geçtiyseniz muhakkak onlar da sizinle berâber oradaydı.” Orada bulunanlar:

“Yâ Rasûlallah! Onlar Medîne’de idi. Nasıl bizimle beraber olurlar?” dediler. Rasûlullah (s.a.v):

“Evet, onlar Medîne’dedirler. Onları orada alıkoyan özürleridir.” diye cevap verdi. [121]

Onlar niyetleri sahih, kalpleri cihâda bağlı kimseler olup onları sâdece özürleri cihaddan alıkoymuştur.

Herkes kendi yüce himmetinden
Kendi kumaşının değeri kadar fayda götürür

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Kul hastalandığı zaman Allah Teâlâ (meleklere): “Kulum sıhhatinde ne yapıyor idiyse iyileşene kadar onu yazın.” buyurur.*[122] Müfessirler “***Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik. Ancak imân edip salih amel işleyenler müstesnâ.”*** (Tin, 95/5-6) âyeti hakkında şöyle demişlerdir: “İhtiyarlayıp da (ibâdetlerini yapamayan) kimseye Allah, ihtiyarlığından önceki amellerinin aynısını eksiksiz olarak yazar.”

Rasûlullah (s.a.v.)’in *“Mü’minin niyeti, amelinden daha hayırlıdır.”*[123] hadîsinin açıklaması hakkında da şöyle denilmiştir: “Mü’min, ebedî olarak yaşamış olsa îmana ve amel-i sâlih yapmaya niyet eder. Onun için ebedî olarak bu niyetinin sevâbını elde eder.

Özür sebebiyle cihâda gidemeyenlerin gidenlerle eşit olmaları için özür dışında bir şart daha vardır. Bu şart Tevbe sûresinin sonlarında şöyle zikredilmiştir: ***“Allah ve Rasûlü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara bir günah yoktur.”*** (Tevbe, 9/91)

Allah ve Rasûlullah için öğüt vermekten maksat onlara itâattır. Onlara itâat gizli ve

aşikâre yapılır. Yine onları hem bollukta ve hem darlıkta dost edinmektir. Onlar için sevmek, onlar için buğz etmektir. Bu kısım, **Ebu's-Suûd Efendi**'nin *"İrşâdü'l-aklı's-selîm"* adlı tefsîrinden alınmıştır.

Bil ki, cihad en fazîletli kazanç ve en kıymetli sanatlardandır. Akıllı kimseye cihâdı terk etmek veyâ bunu içinden geçirmek gerekmez. Çünkü *"Cihâd etmeden ve cihâd etmeyi düşünmeden ölen kimse câhiliye ölümü gibi ölmüştür."*[124] Hadiste geçen *"tehaddüs"*ün anlamı, cihâdı istemek ve gönlünden geçirmektir.

Büyüklerden biri şöyle demiştir: "(Mânevî olarak) öne geçmek, kıdemle değil himmetlerle (gayretlerle) dir."

Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"İki nimet vardır ki insanların çoğu onlar hakkında aldanmıştır. Bunlar sıhhat ve boş vakittir."*[125]

Sağlıklı kişilerin başında bir taç gibi duran ve kıymetini ancak hastaların bilebileceği bedenin âfiyetle sıhhatte olması ile dünyâ meşguliyet ve alâkalarından boş olmak demek olan bu iki nimeti kim elde eder de Allah Teâlâ'nın hakkının gereğini yerine getirmezse; işte o kimse Allah'a itâat, nefsini O'na hizmette fedâ etmek, âhireti için faydası olacak çeşitli ibâdet ve tâatlardan payını ve nasîbini kaybetmek sûretiyle çok aldanmış olur.

Allah'ım bizi hayatlarından faydalanan, sağlık ve hastalığında sana yönelen kişilerden eyle. Göz açıp kapayıncaya kadar da olsa bizi Sen'den alıkoyma ve ayrılıkla vuslattan uzaklaştırma. Çünkü Sen çok bağışlayıcı ve merhametlisin.

---

[118]. *Buhârî*, Tefsîr (4), 18

[119]. *Buhârî*, Cihâd 4

[120]. *Aclûnî*, I, 511

[121]. *Buhârî*, Cihâd 35, Meğâzî 81; *Ebû Dâvûd*, Cihâd 19; *İbn Mâce*, Cihâd 6; *Müsned*, III, 103, 160

[122]. *Buhârî*, Cihâd 134

[123]. *Aclûnî*, II, 430

[124]. *Müslim*, İmare, 158; Ebû Dâvud, Cihad 17; *Nesâî*, Cihâd, 12; *Müsned*, II, 374.

[125]. *Buhârî*, Rikâk 1

ALLAH YOLUNDA HİCRET

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمٖٓي اَنْفُسِهِمْ قَالُوا فٖيمَ كُنْتُمْ ۜ قَالُوا
كُنَّا مُسْتَضْعَفٖينَ فِي الْاَرْضِ ۜ قَالُٓوا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً
فَتُهَاجِرُوا فٖيهَا ۜ فَاُو۬لٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ۜ وَسَٓاءَتْ مَصٖيرًاۙ ﴿٩٧﴾ اِلَّا
الْمُسْتَضْعَفٖينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَٓاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطٖيعُونَ حٖيلَةً وَلَا
يَهْتَدُونَ سَبٖيلًا ﴿٩٨﴾ فَاُو۬لٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ
عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرَاغَمًا
كَثٖيرًا وَسَعَةً ۜ وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهٖ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ ثُمَّ يُدْرِكْهُ
الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحٖيمًا ۟ ﴿١٠٠﴾

97- Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: «Ne işte idiniz!» dediler. Bunlar: «Biz yeryüzünde çaresizdik» diye cevap verdiler. Melekler de: «Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!» dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir.

98- Yalnız hiç bir çareye gücü yetmeyen ve hicret için yol bulamayan gerçekten zayıf erkekler, kadınlar ve çocuklar hariç.

99- İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır.

100- Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek bir çok güzel yer ve bolluk *(imkân)* bulur. Kim Allah ve Rasûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah da çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Hicreti terk ederek dînî esasların bozulmasına sebep olan kâfirlerle komşu olmayı tercih etmek suretiyle nefislerine zulmederek *"Kendilerine yazık eden kimselere melekler canlarını alırken"* âyetindeki "تَوَفّٰى" fiili hem mâzî (geçmiş zaman) olabilir, hem de aslı " تَتَوَفّٰى " olup *"te"*lerden biri düşmüş muzârî (geniş zaman) olabilir. Mâzî olursa meleklerin canlarını aldıkları kimseler, nesli tükenmiş ve geçip gitmiş muayyen kimseler olur. Muzârî olursa, nefislerine zulmeden bütün insanlar hakkında olur. Âşikar olan da muzârî lafzının burada mâzîye âit bir hâli hikâye etmesidir. Meleklerin onların canlarını almasından kasıt, ölüm anında onların ruhlarını kabzetmeleridir. Bu işle görevlendirilen melek "ölüm meleği" olup onun da yardımcı melekleri vardır. ***"Allah, canları alır."*** (Zümer, 39/42) ve ***"O sizi dirilten, sonra öldürecek olandır."*** (Hac,

22/66) âyetlerinde can alma işinin Allah Teâlâ'ya isnâd edilmesi, Allah'ın ölümün yaratıcısı olması sebebiyledir. Müslümanlıklarını açıklamakta, namaz ve benzeri hükümleri yerine getirmedeki kusurlarını kendilerine kabul ettirmek ve bu sebeple onları azarlamak için *"Ne işte idiniz!"* Dîniniz için neler yaptınız! *"dediler."*

Bu âyet, Mekke'de müslüman olan ve hicret farz olduğu zaman oradan hicret etmeyen kişiler hakkında inmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) Medîne'ye hicret ettikten sonra Allah Teâlâ hicret etmeyenlerin müslümanlığını kabul buyurmuyordu. Bu husus Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber (a.s)'ın *"Fetihten sonra hicret yoktur."*[126] hadîsiyle nesh edilmiştir. Allah Teâlâ îmân edip de hicret etmeyenler hakkında şöyle buyurmuştur: ***"Îman edip de hicret etmeyenlere gelince onlar hicret edene kadar, onların velâyetinden size bir şey yoktur."*** (Enfâl, 8/72)

Sanki "Cevap olarak ne dediler?" denilmiş, cevâben şöyle buyurulmuştur: *"Bunlar"* da yaptıkları kusurları açıkça kabul etmeyerek ve mazeret beyan ederek *"Biz yeryüzünde"* Mekke'de *"çâresizdik"* onların arasında dînî görevlerimizi yerine getirmekten âcizdik *"diye cevap verdiler."*

Onların bahanelerini boşa çıkarmak ve onları azarlamak için *"Melekler de: Allah'ın yeri geniş değil miydi?"* Medîne'ye ve Habeşistan'a gidenlerin yaptığı gibi dînî görevlerinizi yapabileceğiniz diğer bir bölgeye *"Hicret etseydiniz ya!" dediler."*

Rivâyete göre zikredilen bu tâife, müşriklerle birlikte Bedir'e gelmişler ve orada öldürülmüşlerdir. Melekler onların yüzlerine, arkalarına vurmuşlar ve bu sözü onlara o zaman söylemişlerdir. O halde kâfirlerin ordusuna dâhil olarak onlara yardım ettikleri için bu, meleklerin onları azarlayıp paylaması demek olur. Onlar da cevap olarak kendilerine kafirler tarafından baskı yapıldığını ve Bedir savaşına zorla getirildiklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine melekler onlara hicret ederek onların ellerinden kurtulabileceklerini söylemişlerdir.

"İşte onların" yâni, bu çirkin durumları bildirilen kimselerin dünyada barınağı küfür diyarı olduğu gibi farz olan görevlerini terketmeleri ve kâfirlere yardım etmeleri sebebiyle ahiretteki *"barınağı da cehennemdir."* Cehennemin onların barınağı olması, önceki cümlede ifâde edilen onların bu hususta hiç bir özürleri olmamasının netîcesidir. *"Orası"* yâni, varacakları yer olan cehennem *"ne kötü bir gidiş yeridir."*

إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ
حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾

98- Yalnız hiç bir çareye gücü yetmeyen ve hicret için yol bulamayan gerçekten zayıf erkekler, kadınlar ve çocuklar hariç.

"Erkekler, kadınlar ve çocuklardan (gerçekten) *âciz olup hiçbir çâreye gücü yetmeyenler, hiçbir yol bulamayanlar müstesnadır."* Bunlar, nefislerine zulmetmiş

oldukları halde canları alınan kimselerden istisnâ edilmektedir. Çünkü o kimseler ya mürteddirler veyâ gücü yettiği halde hicreti terkederek âsî olanlardır. Kâfirlerin baskısı altında hor ve hakir duruma düşürülen bu güçsüz kişilerin ise hicret etmeye güçleri yetmiyordu. Onun için onlar nefislerine zulmeden kimselere dâhil değildirler.

Şayet sen: “Burada müstesnâ olanlar her ne kadar kendilerinden istisnâ edildiklerine dâhil olmasa da onların hükmüne girdiğinin vehmedilmesi gerekir. Oysa çocukların da önceki âyette zikredilen *“barınakları cehennemdir”* hükmüne girmeyeceği bilindiğine göre nasıl olur da çocuklar istisnâ edilenlerden sayılır?” dersen, ben bunu şöyle cevaplarım:

Bu, hicreti terk etmekten sakındırma husûsunda mübalağadır. Mükellef olmayan çocuklar da hicret etmeye güç yetirdiklerinde onlara da bunun vâcip olacağı îmâ edilmektedir. Yine hicretten kaçış olmadığı, bülûğa erdiklerinde onlara vâcib olduğu, hattâ güçleri yettiği takdirde büluğdan önce de onlara vâcipmiş gibi olduğu ve imkan bulur bulmaz velîlerinin çocuklarla birlikte hicret etmeleri gerektiği bildirilmektedir.

Çâreye gücü yetmekten kasıt, hicret vâsıtalarını ve buna bağlı şeyleri bulmak demektir. Yol bulmaktan kasıt ise hicret edilecek yerin yolunu ya kendisinin bilmesi, ya da kendisine yol gösterecek delîlin olmasıdır.

فَاُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ ط وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

99- İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır.

“İşte bunları”, yâni zikredilen sıfatlara sâhip güçsüz kimseleri *“umulur ki Allah affeder.”* Hicreti terketmenin tehlikeli bir durum olduğunu bildirmek için “umutlandırma” ifâde eden “ عَسَى ” ve “ عَفَا ” lafzıyla zikredilmiştir. Hattâ mecbûren hicret edemeyip kalan kimse kendisini güvende saymasın, hicret etmek için fırsat kollasın ve kalbini ona bağlasın. *“Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır.”* Çok affedici olmasının mânâsı, bağışlaması ve cezâlandırmaktan yüz çevirmesi demektir. Çok bağışlayıcı olmasının mânâsı ise dünyâda ve âhirette kabâhatleri ve günahları örtmesidir. Allah, affi kâmil, mağfireti tam olandır.

Sa’dî (k.s.) şöyle demiştir:

Allah perde arkasından görür, kötü amelleri de
Lütuf ve kereminden onların üzerine perde çeker

Bu âyette, insanın hangi sebeple olursa olsun dînini yaşama imkanı bulamadığı bir yerden hicret etmesinin gerekliliğine irşad vardır. Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

“Kim dîni için bir karış toprak da olsa bir yerden başka bir yere kaçarsa, kendisine

cenneti vâcib kılmış olur. Orada atası İbrâhim (a.s.) ile peygamberi Muhammed (a.s.)'nın arkadaşı olur."[127]

Haddâdî de tefsîrinde ***"Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!"*** (Nisâ, 4/97) âyeti hakkında şöyle der: Bu âyet, bir kimsenin malı, çocuğu ve âilesi için memleketinde ma'siyet üzere oturmasının mazereti olmadığına delildir. Aksine orada hakkı ortaya koyma imkânı olmazsa vatanını terketmesi gerekir. Bu sebeple **Saîd b. Cübeyr**'in; "Bir yerde Allah'a isyan ediliyorsa oradan ayrıl." dediği rivâyet edilmiştir.

Ey Sa'dî her ne kadar "vatan sevgisi imandandır" sahih hadis ise de
Ben burada doğdum diye sıkıntı içinde ölünmez, hicret etmek gerekir

Âyette mü'minlerin avam, havâs ve hâssu'l-havâs olmak üzere üç sınıf olduğuna işâret vardır. Nitekim bu hususa Fâtır sûresinin 32. âyetinde de işâret edilmektedir: ***"Sonra Kitâb'ı, kullarımız arasında seçtiklerimize verdik. Onlardan kimi kendisine zulmeder," bunlar avamdır. "Kimi ortadadır," bunlar havâstır "kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazîlet budur."*** bunlar ise hâssu'l-havâs'tır. Nisa sûresinin 97. âyetinde belirtilen "kendilerine zulmedenler"den maksat, avâmdır. Onlar, felâha ermek için nefislerini kötü ahlâktan temizleyip ahlak-ı hamîde ile süslemeleri gerekirken, nefislerini kirleterek kendilerine zulmetmişler, ziyan ve hüsrâna uğramışlardır. Nitekim ***"Nefsini arındıran kurtuluşa ermiş, fenalıklara gömen de ziyan etmiştir."*** (Şems, 91/10) buyurmuştur.

Melekler onlara: *"Ne işte idiniz, derler."* Yâni melekler onların ruhlarını aldıkları zaman şöyle derler: "Ömürlerinizi hangi gaflette zâyi ettiniz ve fıtrî isti'dâdınızı yok ettiniz? Hevâ vâdilerinden hangisinde şaşkınca dolaştınız? Dünyâ bahçelerinden hangisinde fâni olanı bâkî olana tercih ediyor, (günahlardan) temizlenmeyi, sâkîyi (Hz. Muhammed'i) ve Allah yolunda canları ve mallarıyla cihad eden, vatanlarından hicret eden, arkadaş ve dostlarından ayrılan kardeşlerinizi unutuyorsunuz?"

"Bunlar: Biz yeryüzünde çâresizdik" diye cevap verdiler. Yâni, nefs-i emmârenin istîlasında, hevânın galebesinde ve beşeriyet hapishanesinde şeytanın esirleri olarak âciz kalmıştık, derler. *"Melekler de: "Allah'ın yeri"* olan kalp *"geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!"* dediler. Yâni, beşeriyetin darlığından çıkıp rûhâniyet aleminin genişliğine ulaşsanız, hattâ hüviyet havâsında uçsaydınız ya! *"İşte onların"* yâni nefislerine zulmedenlerin *"barınağı cehennemdir"* yakınlık makamlarından uzak olma cehennemidir. *"Orası ne kötü bir gidiş yeridir!"* Yâni, nefis cihâdından geri kalan ve yakınlığı terk edenler için uzaklık cehennemi ne kötü bir gidiş yeridir.

"Erkekler, kadınlar ve çocuklardan âciz olup" âilesi kalabalık ve hâli zayıf olduğu için nefsin baskısına, hevânın galebesine ve hidâyeti talepte şeytana mâni olmak husûsunda *"hiç bir çâreye gücü yetmeyenler..."* ve sağlam kulpuna yapışacakları, Mevlâ'yı talepte irâde ipine tutunacakları, kendilerini beşeriyetin karanlıklarından

rubûbiyyet semâsının aydınlığına ubûdiyet sıfatı ile çıkaran velâyet sahibi birine *"hiçbir yol bulamayanlar müstesnâdır."* Onlar, iştiyak içinde bulunan orta halli kimselerdir ki enâniyet hicâbıyla örtülü ve Hakk'ın cemâlini görmekten mahrumdurlar. Allah keremiyle onları özürlü saymış, onlara rahmetini vadetmiş ve şöyle buyurmuştur: *"İşte umulur ki Allah onların"* Allah'dan başkasında sükûn bulmasını ve Allah'tan başkasına meyletmelerini *"affeder. Allah"* ezelde *"çok affedicidir",* affi sebebiyle kullukta kusur yapmalarına imkan vermiştir. *"Çok bağışlayıcıdır",* bağışlaması sebebiyle rubûbiyet hakkını yerine getirmeleri husûsunda onlara mühlet vermiştir. Bu kısım *"et-Te'vîlatü'n-Necmiyye"*den alınmıştır.

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً
وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ
فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾

100- Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek bir çok güzel yer ve bolluk *(imkân)* bulur. Kim Allah ve Rasûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah da çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

"Allah yolunda hicret eden kimse" ifâdesi, hicrete teşvik ve hicreti sevdirmek içindir. *"Allah'ın yolu" gidilmesi emredilen yoldur. "Yeryüzünde gidecek bir çok güzel yer ve bolluk bulur",* yâni dolaşacağı ve hicret edeceği çok yer, bulur. Rızkı bollaşır. Dînini yaşama ve yayma rahatlığı bulur. Hicrete teşviki teyid için bu ifâde kullanılmıştır. Çünkü hicret eden kimse kendisini hicrete zorlayan kavminin temennîsinin aksine gittiği yerde hayır ve nîmete kavuşur.

" رَغْم " zelillik ve değersizlik demektir. Asıl mânâsı, burnun yere yapışmasıdır. Nitekim *"Ergamallahu enfehû"* = Allah burnunu yere yapıştırsın, sürtsün." denilir. İnsanın uzuvları içinde burun en değerlisidir. Toprak ise en değersiz görülen varlıktır. Onun için " رَغِمَ اَنْفُهُ = yâni burnu sürtülsün sözü zelillikten kinâyedir.

"Kim" kavminden, âilesinden ve çocuğundan ayrılarak *"Allah ve Rasûlü uğrunda"* Allah'a ve Rasûlü'ne itâat için *"hicret ederek evinden çıkar da sonra"* kapısının önünde bile olsa (evinden çıkmayı tercih etmesi hicret etmek istediğine delâlet ettiğinden) maksadına ulaşmadan önce *"kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfâtı Allah'a düşer."* Onun mükâfâtı Allah katında vâcib bir iş gibi sâbit olur. *"Allah da çok bağışlayıcıdır."* Mağfireti bol olup ondan meydana gelen günahları bağışlar. Bu günahlardan biri de o vakte kadar hicretten geri kalmasıdır. *"ve esirgeyicidir"* rahmeti boldur, kulun hicret sevâbını tamamlayarak ona merhamet eder.

Rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v) hicreti terk etmekten sakındıran bu âyetleri

Mekke'li müslümanlara gönderince Leysoğullarından **Cündüb b. Damre** deveye binemeyecek kadar çok yaşlı olduğu halde oğullarına: "Beni deveye bindirin. Ben âyette sözü edilen çâresiz kimselerden değilim. Yolu da bilirim. Beni Medîne'ye ve daha da uzağa ulaştıracak kadar malım da var. Vallahi artık ben bir gece bile Mekke'de durmam." dedi. Oğulları da onu bir sedye üzerinde Medîne'ye doğru yola çıkardılar. Mekke'ye yakın bir yer olan Ten'im'e ulaştığında artık ölüme iyice yaklaşmış, sağ elini sol elinin üzerine koyarak: "Allah'ım! Şu senin, şu da Rasûlün içindir. Rasûlün sana nasıl bey'at ettiyse ben de öyle bey'at ediyorum" diyordu. Böylece orada övgüye layık şekilde öldü.

Bu hadiseyi Rasûlullah (s.a.v.)'in ashabı öğrenince "Keşke Medîne'de vefât etseydi, mükâfâtı daha fazla olurdu" dediler. Müşrikler de gülerek; "Bu adam arzusuna kavuşamadı" diye söylendiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti indirdi. İşte bundan dolayı mü'min bir tâate niyetlenip de sonra özür sebebiyle bitirmekten âciz kalırsa Allah ona bu tâatin sevâbını tam olarak yazar denmiştir.

*"Keşşâf"*ta şöyle denilmiştir: İlim tahsili, hac, cihâd veyâ tâat, kanâat ve dünyâdan zühdün fazla olduğu yere gitmek veya temiz (helal) rızık aramak üzere dînî bir maksatla yapılan her hicret, Allah ve Rasûlü'ne hicrettir. Eğer yoldayken ölüm ona gelip çatarsa onun mükâfâtı Allah'a düşer.

Üftâde Efendi (k.s.) şöyle demiştir: "Seyr ü sülûk yoluna giren kimse, kemâle ermeden ölürse, kabirde murâdına erişir, sülûkunu tamamlar, murâdı kendisine ulaşır. Nitekim Kâbe yolunda ölen kimseye iki hac sevabı yazılır."

Ben kurban olan **İsmâil** (a.s)'ın adaşı, **Hakkî** mahlaslı fakir derim ki: Bir defâsında şeyhim ârif allâme, Osman Fazlî Efendi'nin -Allah onu selamette kılsın- bu âyetin tefsîri hakkında şöyle dediğini işittim:

"Sâdık bir tâlib, beşeriyet arzından kalp makamına sefere çıktığında murâdına nâil olmadan ölürse, samîmî talebinden ve ölünceye kadar bu yoldan ayrılmadığından dolayı onun da bu makama ulaşanların ecirlerinden nasîbi vardır. Bilakis Allah tarafından bir ruh veyâ feyzi vâsıtasıyla onu berzah âleminde kemâle erdirir. Bunun aynısı bâzı sâlikler için de sözkonusudur. Şerîatta da benzeri vardır. Nitekim **Hasan-ı Basrî**'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Bana ulaşan habere göre bir mü'min Kur'ân'ı ezberlemek istediği halde Kur'ân'ı ezberleyemeden ölürse hafaza meleklerine, kabrinde ona Kur'ân'ın geri kalan kısmını ezberletmeleri emredilir. Böylece Allah onu kıyâmet gününde ehl-i Kur'ân'la berâber diriltir.

Kur'ân'ın lafzını öğrenmeye tâlib olan muradına erişir ve tahsîle hırsı sebebiyle berzahda buna ulaşırsa; hakîkî Kur'ân tâlibinin kemâle erme aşkıyla mukayyed misal âleminde merâmına kavuşması şaşılacak bir şey değildir.

Ben de derim ki: **Sadreddin Konevî** (k.s.)'un *"el-Fükûk"* adlı eserinin son bölümünde söylediği "Şer'an, aklen ve keşfen ittifak edilen hususlardan biri de şudur: İnsanın bu dünyâda elde edemediği bir kemal, onun için öldükten sonra âhirette de hâsıl olmaz." sözü her halde hiç tâlib olmayan hicab ehli hakkındadır. Yoksa sülûk edip

mükâşefe-i ef'âl, müşâhede-i sıfât ve muâyene-i zâta ulaşmadan ölen hicab ehli hakkında değildir."

Molla Câmî, *"Fusûsu'l-hikem"* şerhinde *"Şerhu'l-kelimeti'ş-şuaybiyye"* bölümünde şöyle diyor: "İnsanın öldükten sonra terakkî edemeyeceğine delil şu âyet-i kerîmedir: ***"Bu dünyâda kör olan kimse âhirette de kördür."*** (İsrâ, 17/72) Bu âyet hiç mârifetullaha sâhip olmayan kimseye göre değil, ancak mârifetullahı ifâde içindir. Hicab kalktığı zaman âhiret yurdu, cennet, cehennem ve oradaki haller hakkında körlük kalkar. Rasûlullah (s.a.v.)'in *"Kişi öldüğü zaman ameli sona erer."*[128] hadisi, amel işlenmesine bağlı olan şeylerin ahirette hâsıl olamayacağını, husûlü amel işlenmesine bağlı olmayan şeylerin ise Allah'ın fazlı ve rahmetiyle hâsıl olacağına delâlet eder. Bu da terakkînin mertebelerindendir."

Salikin yoldan kalmaması ve tahkîk mertebesine ulaşmak için muvaffakiyeti Allah'tan beklemesi gerekir.

Hâfız Şîrazî şöyle der:

Kervan gitti ve sen ise tuzakta (çölde) , uykudasın
Yazık ki bunca çanın sesinden bile bî-habersin
Kanat aç, uç; tuba ağacının üstünde ıslık çal
Senin gibi kafeste esir olan kuşa yazıklar olsun
Buhurdan gibi, bir nefes cânânın eteğini tutmak için
Güzel ve hoş râyiha için, gönlü ateş üzerine koyduk, kül ettik
Bu arzuya ulaşmak için her tarafa koşarsın Hâfız,
Ey benim matlubum, Allah sana bir yol müyesser eylesin

*"et-Te'vilâtü'n-Necmiyye"*de bu âyetin işârî tefsîri şu şekildedir: İnsanın çok zayıf oluşu, hayvânî hayâtı ve şeytanın vesvese vermesi sebebiyle sâdık tâlibe bidâyetinde (müridliğinin başlangıcında) çoğunlukla korku gâlib olur. *"Seyahat edin ki sıhhat bulasınız, ve nimetler elde edesiniz"*[129] hadîsinde işaret edilen faydaları talep etmek üzere ne zaman vatanlarından ayrılmak ve kardeşlerini terk etmek isteseler, nefis onları rızkın darlığı ve sabrın kalmamasıyla kandırır, şeytan fakirlikle korkutur. Onlar ise bu yolculuğa kalb hastalığını izale etmek, sağlıklı bir dini hayata ulaşmak, manen kendisini tedavi etmesi ve kendisini taleb Kabesine ulaştırması için kamil ve mükemmil bir şeyhin, hâzık ve müşfik bir tabibin sohbetine ermek için çıkmak istiyorlardı. İşte Allah Teâlâ onların bu iddiâlarını ortadan kaldırmak için şöyle buyurur: ***"Allah size kendi tarafından bağışlama ve lütuf va'dediyor."*** (Bakara, 2/268) *"Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek bir çok güzel yer ve bolluk bulur."* Yâni, Allah'ı talebde kendi beldelerinden daha güzel beldeler ve kendi kardeşlerinden daha iyi din kardeşleri ve rızkında da bolluk bulur.

Âyette başka bir işâret daha vardır ki o da şudur: Rubûbiyet makâmını talebde

beşeriyet beldesinden hicret eden kimse, insanlık arzında gidecek ve dolaşacak kalp, ruh ve sır gibi çok yer ve bu geniş âlemlerde bolluk, genişlik veyâ Allah'ın rahmetinden bolluk, genişlik bulur. Nitekim Allah Teâlâ bu bolluk ve genişliği Peygamberi (a.s.)'ın lisânından şöyle haber veriyor: Allahu Teâlâ buyurdu ki; *"Arzım ve semam beni içine alamaz. Beni ancak mü'min kulumun kalbi içine alıp sığdırır."*[130] Anla, ey kuruntuları çok, düşüncesi kısa ve ibreti az olan kişi.

Sonra Allah Teâlâ ölümle ve yok olmakla korkutan nefsânî duyguları ve şeytânî vesveseleri defetmek için şöyle buyurdu: *"Kim Allah ve Rasûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da"* yâni Rasûlü'ne bey'atte Allah'ı talep uğrunda dünyâyı terk ederek, hevâyı gemleyerek ve nefsin sıfatlarından uzaklaşıp ahlâkını değiştirerek ona baskı yapmak sûretiyle beşeriyet evinden çıkar da *"sonra"* oraya ulaşamadan *"kendisine ölüm yetişirse, artık onun mükâfâtı Allah'a düşer."* Araya mâni girdiğinde Allah Teâlâ fazlı ve rahmetiyle samîmî ve ihlaslı niyetine binaen onu en uzak maksatlarına ve en yüksek mertebelere ulaştırmayı kereminin zimmeti üzerine vacip kılmıştır. Çünkü *"Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır."*[131] *"Allah"* o kimsedeki varlık enâniyetinin kalıntısı günahını *"çok bağışlayıcı",* ihsânı, keremi ve cömertliğinin bolluğu ile kulu maksûdunun kemâline ulaştırmak için cömertlik sıfatının tecellîsiyle *"çok esirgeyicidir." "et-Te'vilâtü'n-necmiyye"*den alınan açıklama burada bitti.

---

[126]. *Buhârî*, Cihâd 194; *Nesâî*, Bey'at 15; *Müsned*, III, 401; V, 71; VI, 466
[127]. *İbn Hacer*, Kâfî, II, 555
[128]. *Müslim*, Vasıyyet 14; *Tirmizî*, Ahkâm 36
[129]. *Müsned*, II, 380; *Aclûnî*, Keşfü'l-hafâ, I, 529
[130]. *Aclûnî*, II, 255
[131]. *Aclûnî*, Keşfü'l-hafâ, II, 430

NAMAZ VAKİTLERİ

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ
الصَّلٰوةِ اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا
لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾ وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ
طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَاْخُذُٓوا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ
وَرَٓائِكُمْ وَلْتَاْتِ طَٓائِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوا
حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ
وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ
بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَنْ تَضَعُوا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا
حِذْرَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمُ
الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ
فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا
﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَٓاءِ الْقَوْمِ اِنْ تَكُونُوا تَاْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ
يَاْلَمُونَ كَمَا تَاْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللّٰهُ
عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

101- Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır.

102- Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle berâber namaza dursunlar, silahlarını da yanlarına alsınlar, böylece *(namazı kılıp)* secde ettiklerinde arkanıza geçsinler. Sonra henüz namaz kılmamış olan diğer grup gelsin ve seninle berâber namazlarını kılsınlar. Onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üzerinize birden baskın yapsalar. Eğer yağmurdan eziyet çekerseniz yâhut hasta olursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

103- Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken *(dâimâ)* Allah'ı anın. Güvene kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.

104- O *(düşman)* topluluğu takip etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da, sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz. Allah ilim ve hikmet sahibidir.

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman" âyetiyle, yolculuk, düşmanla karşılaşma, yağmur ve hastalık gibi zarûretlerle karşılaşıldığı zaman namazın nasıl kılınacağı açıklanmaya başlanmaktadır. Yâni hicret, cihad veyâ başka bir sebeple sefere çıktığınızda *"namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur."*

*"Namazı kısaltmak"*tan maksat, dört rekâtlı namazları yarıya indirerek kılmaktır. Dört rekâtlı namazlar yolculukta iki rekât olarak kılınır. Kasr (kısaltma) yapılan namazlar, öğle, ikindi ve yatsı namazları olup akşam ve sabah namazlarında kasr yapılmaz.

Ebû Hanîfe (rahimehullah)a göre namazları kısaltmanın câiz olabilmesi için en az yolculuk süresi, gündüzler yürümek, geceler de istirâhat etmek şartıyla normal bir seyirle, deveyle ya da yürüyerek üç gün üç gecedir. Yolcunun yavaş veya hızlı gitmesine îtibar edilmez. Üç gün ve üç gecelik mesâfeyi bir günde de alsa yine namazını kısaltır. Fakat bir günlük mesâfeyi üç günde alsa namazını kısaltmaz.

Bu âyet-i kerîmenin zâhirî mânâsına göre yolcular namazları kısaltmak veyâ tam kılmakta serbesttirler. Tam olarak kılmak daha fazîletlidir. Fakat biz Hanefîlere göre seferde namazı kısaltmak şüphesiz ki vâcibdir. Ancak bâzı âlimlerimiz buna azîmet, bâzıları ise ruhsat-ı iskât demişlerdir. Bu ruhsatta namazı tam olarak kılmaya cevaz yoktur. Buradaki ruhsat, namazı tam kılmak için verilmiş bir ruhsat değildir. Çünkü en hafif ve en ağır namaz arasında serbest bırakılmanın bir mânâsı yoktur.

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"(Namazları kısaltmak), Allah'ın size bir ikrâmıdır."*[132] Bu hadis, seferde namazın dört rekâta tamamlanamayacağına delildir. Çünkü temlik ihtimali olmayan sadakanın geri çevirilme ihtimali yoktur. Bize düşen ancak Allah'ın koyduğu şerîata uymak ve hükmettiği ile amel etmektir.

İbn Nüceym, *"el-Eşbâh ve'n-nezâir"* adlı eserinde şöyle der: "Bize göre yolcunun namazını kısaltması azîmet manâsında olan bir iskat ruhsatıdır.[133] Şöyle ki seferde namazı tamamlamak meşrû değildir. Hattâ tam olarak kılan günahkardır ve namazı fâsid olur. İki rekâttan sonra oturmayanın namazı, farzın rukünleri tamamlanmadan nâfile ile birleştiği için fâsid olur. İkinci rekâtın sonunda teşehhüd miktarı oturursa son iki rekât nâfile yerine geçerek namazı yeterli olur. Ama selamı te'hir ettiğinden iyi hareket etmemiş olur."

Haddâdî "*Tefsiri"*nde şöyle demiştir: "Yolcu öğle namazını dört rekât olarak kılıp, ikinci rekâtın sonunda teşehhüd miktarı oturmazsa namazı fasid olur. Bu sabah namazını dört rekât kılan kimsenin durumuna benzer."

"Namazı kısaltmanızda bir günah yoktur." âyeti, neden namazı kısaltmanın günah olmadığını belirtir şekilde gelmiştir diye sorarsan, sana şu cevabı veririm: "Onlar namazı tam olarak kılmaya alıştıklarından kısalttıkları zaman namazlarının eksik

olduğunu zannederlerdi. Gönüllerini ferahlatmak ve huzur içerisinde olmalarını sağlamak için namazı kısaltmalarının günah olmadığı açıklanmıştır. Nitekim ***“Her kim Beytullah’ı ziyâret eder veyâ umre yaparsa Safâ ile Merve’yi tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur”*** (Bakara, 2/158) âyeti de böyledir. Oysa bu tavaf, yâni sa’y bize göre vâcib İmam Şafiî’ye göre rükündür.

Sefer ruhsatında âsî de itâatkar gibidir. Kaçak köle ve yol kesen de seferde namazlarını kısaltırlar. Çünkü, âsî olan mukîm, itâatkar olan mukîm gibi bir gün ve bir gece mest üzerine mesh eder. Çünkü sefer günah değildir. Âsînin maksadına da bakılmaz.

“Kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz” ifâdesinde savaş ve diğer hoşlanmadığınız bir durumla size taarruzda bulunurlarsa namazınızı kısaltmakta bir günah yoktur. Özellikle korku halinde namazı kısaltmak bu âyetle sabittir. Emniyet durumunda kısaltmak ise sünnetle sâbittir.

Ebu’s-Suûd tefsirinde şöyle demiştir: “Bu hüküm sonraki âyette zikredilen cemâatle kılınan korku namazı hakkında mûteber bir şarttır. Fakat mutlak olarak namazı kısaltmaya gelince onun meşrûiyeti hakkında açık hadisler bulunduğu için ittifakla böyle bir şarta gerek yoktur.

Ebu’s-Suûd başka sözler söyledikten sonra şöyle devâm eder: Biz bilakis bu âyet-i kerîmenin; namazın kısaltılmasının miktarı ve keyfiyeti, namazın kısaltılması ile ilgili hükümler ve namazın kısaltılmasının kendisine bağlandığı sefer müddetinin miktarı hususlarında mücmel bir âyet olduğunu söylüyoruz. Emniyet durumunda da namazın kısaltılması bunun yarıya indirilmek sûretiyle dört rekâtlı namazlara ve belirli bir sürede yapılan yolculuğa tahsîs edilmesi gibi. Rasûlullah (s.a.v.)’den gelen hadislerin tamamı Kur’an’ın mücmel olarak zikrettiği hususların açıklanmasıdır.”

İbn-i Abbas (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v.) Mekke ile Medîne arasında yolculuk yaptı. Allah’tan başka hiç kimseden korkmadığı halde dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kıldı.”[134] Hadis, **Taberânî**’nin *“el-Mu’cemü’l-vasît”*inde rivâyet edilmiştir.

“Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır.” Yâni, düşmanlıkları ortadadır. Size tam anlamıyla düşman olmaları, savaş ve diğer yollarla size taarruz etmelerinin sebeplerindendir.

وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ
وَلْيَأْخُذُٓوا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَٓائِكُمْ
وَلْتَأْتِ طَٓائِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ
وَاَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ

فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى
مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ
إِنَّ اللّٰهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾

102- Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle berâber namaza dursunlar, silahlarını da yanlarına alsınlar, böylece *(namazı kılıp)* secde ettiklerinde arkanıza geçsinler. Sonra henüz namaz kılmamış olan diğer grup gelsin ve seninle berâber namazlarını kılsınlar. Onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üzerinize birden baskın yapsalar. Eğer yağmurdan eziyet çekerseniz yâhut hasta olursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

Ey Muhammed! *"Sen de"* korku halinde olan mü'minlerin *"içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman"*

İbn Abbas (r. anhümâ) der ki: "Müşrikler, Zâtü'r-Rikâ' gazvesinde Rasûlullah (s.a.v.)'in imam olup ashâbı ile öğle namazına durduklarını gördükleri zaman onlara hücum edip savaşmadıklarına pişman oldular. Bir kısmı, İkindi namazını kasdederek "Bırakın onları, bu namazdan sonra kılacakları bir namaz daha var ki onlar için babaları, çocukları ve mallarından daha sevgilidir. Bu namaza kalktıklarını görürseniz onları kıskıvrak yakalayıp öldürün." dediler. Bunun üzerine iki namazın arasında Cebrâil (a.s.) bu âyetlerle indi ve korku namazının nasıl kılınacağını Hz. Peygamber (a.s)'a öğretti. Allah onların maksat ve tuzaklarını bu şekilde ona bildirdi.

Cumhur, korku namazının Rasûlullah (s.a.v.)'den sonra da bütün ümmet için sabit ve meşru olduğu görüşünde birleşmiştir. Allah Teâlâ Rasûlullah (s.a.v.)'e korku halinde namazın nasıl kılınacağını öğretmesi, ümmetin ona uyması içindir. Böylece ona (a.s) olan hitap mü'minleri de şâmildir.

*"Keşşaf"*ta şöyle denilmiştir: "Muhakkak ki imamlar her asırda Rasûlullah (s.a.v.)'in vekilleri ve onun yaptığı işleri idâre eden kimselerdir. Ona olan bu hitap bütün imamları da şâmildir. Rasûlullah (s.a.v.)'in korku hâlinde hâzır olan cemâate imam olup namaz kıldırdığı gibi o imam da hâzır bulunan cemâate namaz kıldırır. ***"Onların mallarından kendilerini temizleyecek sadaka al."*** (Tevbe, 9/103) âyetinin hükmü sadece Rasûlullah (a.s.)'e değil, ondan sonraki imamlara da mahsus olduğu gibi, korku namazı da böyledir. Artık bu îzahtan sonra; "Âyette onun aralarında olması şart koşulduğuna göre korku namazı Hz. Peygamber (a.s)'a mahsustur" diyen kimsenin sözü böylece reddedilmiş olmaktadır."

"Onlardan bir kısmı seninle berâber namaza dursunlar, silahlarını da yanlarına alsınlar." Onları iki bölüğe ayırdıktan sonra diğer bölük düşmanın karşısında, sizi

onlardan korumak için dursun. Seninle berâber namaz kılan kimseler silahlarını alsınlar, sakın silahlarını bırakıp terketmesinler. Âyette “almak” tâbirinin kullanılması sanki silahlarını ilk defa aldıklarında nasıl dikkat ediyorlarsa korku namazında da yanlarına almakta öyle îtina göstermeleri gerektiğini bildirmek içindir. Seninle berâber namazda olanlar *“secde ettiklerinde”* rekâtlarını tamamladıklarında *“arkanıza geçsinler”* yâni sizi korumak için düşmana karşı koymaya gitsinler. *“Sonra henüz namaz kılmamış olan diğer grup gelsin.”* Bunlar, düşman karşısında sizi korumak için duran gruptur. *“Ve seninle berâber namazlarını kılsınlar.”* Yâni geri kalan rekâtı kılsınlar.

Âyette her iki grubun geri kalan rekâtlarının durumu açıklanmamıştır. Bu, sünnetle açıklanmıştır. **İbn Ömer** ve **İbn Mes’ûd** (r. anhümâ)’dan rivâyet edildiğine göre: Hz. Peygamber (a.s.) korku namazı kıldığı zaman âyette ifâde edildiği gibi önce ilk gruba, sonra da ikinci gruba birer rekât kıldırdı. Sonra ilk grup geldi ve onlar kırâatsiz olarak kılamadıkları son rekâtı kazâ edip selam verene kadar diğer grup düşmanın karşısına gitti. Sonra ikinci grup gelip kılamadıkları birinci rekâtı kazâ ettiler. Böylece iki grup da iki rekât kılmış oldu.[135]

Korku namazının bu şekilde kılınması, kişi yolcu olduğunda veya namaz sabah namazı ise böyledir. Çünkü bir rekât, namazın yarısıdır. Ancak ikâmet hâlinde veyâ namaz akşam namazı ise imam birinci gruba ilk iki rekâtı kıldırır. Çünkü bu iki rekât, namazın yarısıdır.

*“Kâfî”*de şöyle denmektedir: Akşam namazında imam hata edip de birinci gruba bir rekât, ikinci gruba iki rekât kıldırırsa her iki grubun da namazları bozulur.

Düşman veyâ yırtıcı hayvan korkusu sebebiyle kılınan korku namazının keyfiyetinin tafsîlâtı, furû-ı fıkhın “Korku Namazı” bölümündedir. Oraya mürâcaat edilmeli.

“Onlar da” bu grup da *“ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar.”* Bu da tedbirli olmak ve teyakkuz halinde bulunmaktır.

“İhtiyat ve korunma mânâsındaki “ حذر ” kelimesi mânâ ismidir. Sâdece silah gibi maddi şeylerle irtibatlandırılan almak mânâsındaki *“ahz”* kelimesi ile alakalandırılır.” Korunmaya nasıl taalluk eder dersen, derim ki: Bu kinâye ile istiâre kabîlindendir. Çünkü “ حذر ” savaşçının kullandığı bir savaş âletine benzetilmiş, “alma” fiilinin ona taalluk etmesi ise içeride gizlenen bu teşbîhe delil sayılmıştır. Böylece hayâlî (tahyîlî) istiâre meydana gelmiştir. “Alma”nın “silahlar”a hakîkî olarak “ihtiyât= حذر”a mecâzen isnâdından hakîkat ile mecâzın birleştirilmesi lâzım gelmez. Çünkü “almak” hakîkat üzere getirilmiş ve mecâzî mânâ ona isnâd edilmiştir. İyi anla.

Bu defa silahlarını yanlarına almalarına ilâveten ihtiyat tedbirlerini almalarının emredilmesi herhalde kâfirlerin Peygamber (a.s) ile beraber namazda olan grubun meşgul olduklarını bilmeleri ihtimâline göredir. Önceki defa yalnız silahlarını yanlarına almalarının emredilmesi ise belki de kâfirler, namaz kılan mü’minleri harp için ayakta bekliyorlar zannettikleri içindir. Her iki grubun tedbirlerini ve silahlarını almakla mükellef tutulmaları, namazla meşgul olmanın silah bırakılma ve onu hatırdan çıkarma ihtimâliyle âyetin gerisinin de ifâde ettiği üzere düşmanın hücûmuna delil olmasına

göredir.”

İmam Vâhidî, *“tedbirlerini alsınlar”* âyetinde korku namazı kılan kimsenin, namazla ilgili olmayan bâzı şeyleri düşünmesi için bir ruhsat olduğunu söylemiştir.

“*O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyânızdan gâfil olsanız da üzerinize baskın yapsalar.”* Hitap, iltifat yoluyla her iki grubadır. Yâni, onlar fırsat kollayarak size bir baskın yapıp kıskıvrak yakalamak isterler. “Eşya”dan murad, mutlak olmayıp harpte faydalanılacak şeylerdir.

“Eğer yağmurdan eziyet çekerseniz yâhut hasta olursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur.” Yağmurun onları ıslatması veyâ hastalığın kendilerini zayıf düşürmesi sebebiyle taşımak onlara ağır gelirse silahlarını bırakmaları için bir ruhsattır. Bu da silahlarını almalarının müstehab değil, vâcib olduğunu teyid etmektedir.

Fakihler korku namazında silah taşımanın müstehab olduğunu söylemişlerdir. Çünkü silah taşımak namazla ilgili amellerden değildir. *“İhtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar”* emri mendûbiyete hamledilmiştir. *“Yine de tedbirinizi alın.”* Bununla birlikte Allah düşmanların onlara ansızın baskın yaparak hücum etmemeleri için uyanık ve ihtiyatlı olarak tedbirlerini almalarını emretmiştir.

İbn Abbas (r. anhüma) şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v.) Enmâroğulları kabîlesiyle savaşmak üzere gazaya çıktı. Allah Teâlâ o kabîleyi hezîmete uğratmıştı. Rasûlullah (s.a.v.) ve müslümanlar savaş yerine geldiklerinde düşmandan kimseyi göremediler ve silahlarını bıraktılar.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de silahını bırakarak bir ihtiyâcını görmek için çıkmıştı. Vâdinin öteki tarafına geçtiğinde yağmur serpiştiriyordu. Rasûlullah (s.a.v.) ile ashâbı arasına vadi girmişti. Hz. Peygamber bir ağaç altına oturmuştu ki Gavres b. el-Hâris adındaki düşman onu gördü. Yanında kılıcı bulunduğu halde dağın tepesinden indi. Arkadaşlarına da “Muhammed’i öldürmezsem Allah canımı alsın.” diye söz vermişti. O gelip başının üzerine dikilmeden Rasûlullah bunun farkına varamadı. Kılıcını kınından çıkartıp:

–“Ya Muhammed, seni şimdi benden kim kurtaracak?” dedi. Peygamber (a.s.) da:

–“Aziz ve Celîl olan Allah! buyurdu, sonra *“Allah’ım dilediğin yolla beni Gavres b. el-Hâris’den kurtar.”* diye duâ etti.

Gavres kılıcını Rasûlullah (s.a.v)’e vurmaya yeltendi. Fakat âniden iki omuzu arasına bir sancı saplanıp yüzü üstüne kapandı, kılıcı da elinden düştü. Rasûlullah (s.a.v) hemen kalkıp kılıcı aldı ve:

–*“Ey Gavres, şimdi seni benden kim kurtaracak?”* buyurdu. O da:

–“Hiç kimse” dedi. Rasûlullah (s.a.v.) ona:

–*“Allah’dan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in O’nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet et, kılıcını sana vereyim”* buyurdu. Gavres:

–“Hayır, fakat ebedî olarak seninle savaşmayacağıma ve sana karşı kimseye yardım etmeyeceğime şehâdet ederim.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) ona kılıcını verdi.

Gavres:

–“Vallahi sen benden çok hayırlısın.” deyince Rasûlullah (a.s):

–*“Ben ona senden daha layığım.”* buyurdu.

Gavres arkadaşlarının yanına dönüp olanları anlattı. Bâzıları îmana geldi. Yağmur dinip vâdinin seli çekilince Rasûlullah (s.a.v) ashâbının yanına döndü ve hâdiseyi onlara anlattı.”[136]

“Şüphesiz Allah kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.” ifadesi tedbir almanın sebebini açıklamaktadır. Yâni, onları yüzüstü bırakarak ve onlara karşı size yardım ederek onlara alçaltıcı bir azap hazırlamıştır. Öyleyse işlerinize önem verin sebeplere sarılmayı ihmal etmeyin ki Allah’ın azâbı sizin ellerinizle onlara insin.

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ ۚ
فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ ۚ إِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
كِتَابًا مَوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

103- Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken *(dâimâ)* Allah’ı anın. Güvene kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz mü’minler üzerine vakitleri belli bir farzdır.

“Namazı bitirince de” yâni korku namazını açıklandığı şekilde eda edip bitirdiğinizde demektir. Bu âyetten anlaşılmaktadır ki “ قَضٰى ” kelimesi vaktinde yapılan ibâdet için kullanılmaktadır. ***“Hac ibâdetlerinizi bitirince”*** (Bakara, 2/200) âyeti de bu kabildendir. *“ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken Allah’ı anın.”* Allah Teâlâ’nın zikrine devâm edin, düşmanla mücâdele ve savaş hâli de dâhil olmak üzere bütün hallerde O’nun murâkabesine O’na münâcât ve duâya devâm ediniz. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah’ı çok zikredin ki kurtuluşa erişesiniz”*** (Enfal, 8/45) buyurmuştur.

“Güvene kavuşunca da”, kalpleriniz korkudan sükûnete erdikten ve harp bittikten sonra *“namazı dosdoğru kılın”* vakti giren namazı ta’dîl-i erkâna ve şartlarına riâyet ederek eda edin.

Buradaki “zikr”i, Hanefîler’den lisan ile yapılan zikir ve namaz olarak yorumlayan kimse âyetin tefsîrinde şöyle der: Her halükarda Allah’ın zikrine devâm edin. Namazı edâ etmek istediğiniz zaman sıhhatli ve ayakta durabilecek güçte iseniz ayakta durarak, hastalık ve âcizlik hâlinde oturarak, oturmaktan aciz olduğunuzda ise yan tarafınıza

uzanarak namazınızı kılın. *"Çünkü namaz mü'minler üzerine vakitleri belli bir farzdır."* Vakitleri belirtilerek farz kılınmıştır.

Mücâhid, şöyle demiştir: Allah Teâlâ namazı mü'minlere vakitlerini belirterek farz kılmıştır. Korku halinde dahi namazı meşrû kılındığı şekilde kılmak gerekir.

Âyetin tefsirinde hazar (ikamet) hâlinde dört rekât, seferde iken iki rekât olarak farz takdîr edilmiştir. O halde her vakitte takdîr olunduğu kadar edâ edilmesi gerekir, denilmiştir.

*"Şerhu'l-Hikemi'l-Atâiyye"*de şöyle denilmiştir: Allah Teâlâ kullarında, emellerine ulaşmalarına mâni ve bıkkınlığa sebep olan açgözlülüğün varlığını bildiğinden tâatler için vakitler tâyin etmiştir. Kullarına rahmetinden ve kulluğu kolaylaştırmak için günde beş vakit namazı, senede bir ay orucu, iki yüzde beş zekâtı ve ömürde bir defâ Kâbe'yi ziyareti farz kılmıştır.

Allah Teâlâ tâatleri belirli vakitlerle sınırlamasaydı, ileride yapacağım düşüncesi onları bundan alıkor ve o zaman görmezlikten gelerek, şımararak, tembellik yapıp hevâya uyarak kulluk muâmelesini terkederlerdi. Vaktin geniş tutulması seçip tercih etmeye zaman kalması içindir. İşte vaktin sırrı budur.

Mi'rac gecesinde elli vakit namaz ümmete farz kılınmıştı. Allah onlar için bunu azaltıp her vakte on vakit sevabı vermiştir. Böylece elli vakit namazın ecri beş vakit namazda toplanmıştır.

Kıyâmet gününün kâfire elli bin sene kılınması, günde elli vakit olan namazı terkettiği içindir. Her namaz için bin sene cezâ çekecektir. Nitekim kendileri bunu sözleriyle kabûl ederler: ***"Biz namaz kılanlardan değildik."*** (Müddessir, 74/43)

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Kim bir namazı terkedip vaktini geçirdikten sonra kazâ ederse uzunca bir müddet cehennemde azap görür."*[137]

Hadiste "uzunca bir müddet" diye tercüme edilen *"hukb"*, seksen senedir. Her senesi üç yüz altmış gün ve bir günü de dünyâ senesiyle bin senedir. Yâni namazı kazaya bırakmak büyük günahtır. Eğer Allah bir kimseyi bu yüzden cezâlandırırsa cezâsı böyle olur. Fakat kişi bu günâhından tevbe ederse Allah cezâlandırmamak lütfunda bulunur. Bu kısım, *"Mişkâtü'l-envâr"*dan alınmıştır.

Yine bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Beş grup insan vardır ki onların ateşleri sönmez, kurtları ölmez ve azapları da hafifletilmez.

1. Allah'a şirk koşan,

2. Ebeveynine itaat etmeyen,

3. Komşusunun hanımıyla zinâ eden,

4. Kardeşini zâlim bir sultanın eline teslim eden,

5. Müezzinin ezânını işittiği halde özürsüz olarak ona icâbet etmeyen erkek veyâ kadın."[138] Yâni, özürsüz olarak namazı başka vakte te'hir eden kimse. Bu bilgi, *"Ravzatü'l-ulemâ"*dan alınmıştır.

Diğer hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Allah kullarına tevhidden sonra namazdan*

daha sevdiği hiç bir şey farz kılmamıştır. Eğer namazdan başka bir şey kendisine daha sevimli olsaydı, melekleri onunla Allah'a ibâdet ederlerdi. Meleklerin bir kısmı rükûda, bir kısmı secdede, bir kısmı kıyamda ve bir kısmı da kuûddadır."[139] Peygamberimiz (s.a.v)'in en son tavsiyeleri namaz ve kölelerle ilgili olmuş: *"Namaza ve eliniz altındaki kölelere dikkat edin!"* buyurmuştur.

Şunu bil ki, Allah'ın devamlı namazda olmayı bahşettiği bâzı kulları vardır. Onlar ezelden ebede kadar namazlarında devamlıdırlar. Bu, kısır akıllarla anlaşılmaz. Bunu ancak Allahu Teâlâ'yı bilenler anlarlar.

*"et-Te'vîlâtü'n-necmiyye"*de şöyle denilmektedir: *"Namaz mü'minler üzerine vakitleri belli bir farzdır."* Yâni, namaz ***"Namazı dosdoğru kılın."*** (Müzzemmil, 73/20), ona devam edin âyeti ile farz kılındığı zaman bütün vakitlerde farz idi. Sonra insanın zayıflığından zarûrî olarak beş vakit namaz kılınmasına ruhsat verilmiştir. Nitekim mirac gecesinde namaz elli vakit olarak farz kılınmıştı. Peygamber (a.s.)'ın şefâati ile beşe indirildi. Bu hüküm, insanların avamı içindir. Yoksa Allah, ***"Onlar, namazlarına devam ederler"*** (Mü'minûn, 23/9) buyurarak havâs için devamlı namazı geçerli kılmıştır. *Mesnevî*de şöyle denilmiştir:

Yol gösterici olan namaz insana beş vakit olarak farzedildi
Fakat Hak âşıkları daima namazdadır
"Beni geç ziyaret et ki muhabbetin artsın"
Hadisi balıklar hakkında değildir
Çünkü balıklar deniz olmadan ünsiyet ve can tutmazlar, ölürler
Hiç kimse kendine "Beni geç ziyaret et" der mi?
Hiç kimse kendisine nöbetle dost olur mu?
Âşığın gönlünde ma'şuktan başkası yoktur
Onların arasında bu senin, bu benim denilmez

وَلَا تَهِنُوا فِى ابْتِغَاۤءِ الْقَوْمِ ۜ اِنْ تَكُونُوا تَاْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُونَ
كَمَا تَاْلَمُونَ ۚ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا
حَكِيمًا ۟﴿١٠٤﴾

104- O *(düşman)* topluluğu takip etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da, sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz. Allah ilim ve hikmet sahibidir.

"O topluluğu tâkip etmekte gevşeklik göstermeyin." Bu âyet Küçük Bedir Gazvesi hakkında inmiştir. Bu mahal Kinâneoğulları'nın her yıl sekiz gün toplandığı bir çarşı (panayır) idi.

Rivâyet edildiğine göre Ebû Süfyan Uhud savaşından ayrılırken "Ey Muhammed,

dilersen gelecek sene Bedir'de tekrar karşılaşalım" dedi. Rasûlullah (s.a.v.) de *"İnşaallah"* diye karşılık verdi. Ertesi sene olduğunda Allah, Ebû Süfyan'ın kalbine bir korku salıverdi ve söylediği söze pişman oldu. Bunun üzerine Nuaym b. Mes'ûd'u, müslümanları Bedr'e çıkmaktan korkutmak için gönderdi. Nuaym Medîne'ye geldiğinde mü'minlerin sefere çıkmak için hazırlandıklarını görünce onlara: ***"İnsanlar size karşı ordu topladılar, onlardan korkun."*** (Bk. Âl-i İmran, 3/173) deyip onları savaştan gevşetti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Andolsun ki benimle berâber hiç kimse sefere çıkmasa da muhakkak ben tek başıma çıkacağım."[140] İşte Allah Teâlâ bu âyeti düşman topluluğu, Ebû Süfyanı ve söylediği sözü tâkip etme husûsundaki kendilerine gevşeklik ârız olanları irşâd etmek için indirmiştir.

Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: Kâfirlerle savaşmayı talep husûsunda gevşemeyin, zayıflık göstermeyin. Uhud savaşında size isabet eden ölüm ve yaralanmalar size gevşeklik ve zafiyet vermesin.

"Eğer siz" bu yaralanmalardan *"acı çekiyorsanız onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler."* Yâni yaralanma sebebiyle çektiğiniz acıdan dolayı sizi savaştan alıkoyan bir durum varsa, onların da böyle bir durumları mevcuttur. Oysa onlarda bulunmayıp da sizi savaşa sevk edecek bir çok sebep var. Nitekim âyetin devamında bunlara şöyle işâret ediliyor: *"Üstelik siz Allah'tan onların ümit etmedikleri"* sevap ve zafer gibi *"şeyleri umuyorsunuz"*

Hâsılı, acılara göğüs gerip katlanmanız sadece size has olmayıp sizinle onlar arasında müşterektir. Sonra onlar buna sabrettikleri halde siz neden sabretmiyorsunuz? Halbuki siz buna daha lâyıksınız. Çünkü Allah'tan dîninizi diğer dinlere galip kılmasını ve onların aslâ hatırına gelmeyecek âhiret sevâbını umuyorsunuz. *"Allah"* çok iyi *"bilendir."* Sizin amellerinizi ve kalplerinizde olanı da bilir. Emrettiği ve nehyettiği şeylerde *"hikmet sahibidir."* Onun için bunlara uymaya gayret edin. Çünkü bunda güzel netice vardır.

Savaşmak için kavmi takip etme emrinde üstün ve kâmil bir hikmet, tam ve şümullü bir menfaat vardır. O halde onlarla savaşmayı talep edin. Çünkü Allah onlara dünyâda sizin ellerinizle âhirette de zebânîlerin elleriyle azâb eder.

Onlar, önceki kâfirlerin başlarına gelen sünnetullahtan başka bir şey mi bekliyorlar? Bu ise, peygamberlerini yalanladıkları zaman başlarına azâbın inmesiydi. Azap edeceği bir kavme azap etmemesi, azap etmeyeceği bir kavme de azap etmesi sûretiyle Allah'ın kanûnunda aslâ değişme bulamazsın. Azabın onlardan başkalarına nakledilmesi şeklinde de Allah'ın kanûnunda aslâ sapma göremezsin. (Bk. Fâtır, 35/43) Hâsılı, sünnetullahın kendisi aslâ değişmez ve yerine başkası geçmez. Çünkü onların aleyhinde Allah'ın cezâsına dâir sözü hak olmuştur (Bk. Fussılet, 41/25). O'nun huzûrunda söz değiştirilmez de. (Bk. Kâf, 50/29)

Âyette cesârete, sabra ve sertlik göstermeye teşvik vardır. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette: ***"Sizde bir sertlik bulsunlar."*** (Tevbe, 9/123) buyurmuştur.

Bir şiirde şöyle denilmiştir:

Yumuşaklık, samur hayvanının canına âfettir
Çetinlik ve sertlikten kirpinin canı yanında kalır

Selmân-ı Fârisî (r.a.) şöyle demiştir: "Kâfirle muhârebe esnasında mü'minin kalbi sıkıntıya girip çarptığında, rüzgarın esmesiyle ağacın yapraklarının döküldüğü gibi günahları dökülür.

Atiyye b. Kays da şöyle demiştir: "Savaşmak üzere yola çıktığım zaman mü'minlerin sayısının çokluğu ve savaş hazırlıklarının fazlalığı gönlüme düşerse gurura kapılmaktan korkarak seferden geri dönerim. Gönlüme bunların az olduğu düşerse "Güç ve kuvvet ancak yüce ve azamet sâhibi Allah'a mahsustur" derim."

Behrâm bir şiirinde şöyle der:

Tac arzusunda olan (padişahlık isteyen) kimsenin
Başını fedâ etmesi gerekir
Padişahlık tahtına oturan kimse
İyi bilsin ki malını, başını; nesi varsa her şeyini feda eder

Sa'dî de şöyle demiştir:

Muharebede savaş giysisi için mert olmak gerek
Namert adamın silah ve savaşla işi ne!

Bedenimdeki ruhum mesabesindeki şeyhim ve senedim **Osman Fazlı Efendi** Hazretlerini şöyle derken işittim:

"Müslüman askerlere nisbetle pâdişah ve vezîrin durumu, insandaki uzuv ve organlara nisbetle kalbin durumu gibidir. Nasıl ki kalp sâlih olduğunda bedenin tamâmı sâlih oluyorsa, onlar sebât ettiği zaman diğerleri de sebât eder. Şayet devlet başkanı on mertebe ilerlerse halkı bir mertebe ilerler. Yüz mertebe ilerlerse on mertebe ilerler. Bu böyle devam eder gider. Ama geri adım atma bunun tersidir. Devlet başkanı bir mertebe gerilerse halkı on mertebe geriler. On mertebe gerilerse halk, yüz mertebe geriler. Bu da böyle devam eder gider.

Beldelerin kapılarından girip fethetmek, beldeler görmek, gezintiye ve nimetler elde etmeye çıkmak demek değildir. Her mücâhidin dînine hizmet etmek için çalışması, Allah'a tevekkül etmesi, O'nun va'dine inanması ve ölene kadar belâ ve imtihanına sabretmesi lazımdır. Acele de etmemelidir. Çünkü bu kapı, edebli ve emin kimselerin kapısıdır. Gevşeklik de göstermemeli ve arzulanan fethin gecikmesi sebebiyle üzülmemelidir. Bilakis yakın zamanda Allah'ın zafer ve fetihle önlerini açmasını beklemelidir. Kalbi kırık olmak, gayb kapılarının anahtarı ve türlü türlü fetihlerin açılmasının esâsıdır.

❀

“O topluluğu tâkip etmekte gevşeklik göstermeyin.” Yâni nefsi, sıfatlarını ve onunla cihadı talepte gevşeklik göstermeyin. *“Eğer siz acı çekiyorsanız”* nefisle cihadda acı çekiyor; Hakk’ı talep’te O’nun kabûlü ve yüce makâmlara ulaşmak için riyâzatlara, mücâhedelere, tâat ve ibâdetlere yapışmaya zikre devam ve kalbin murâkabesine aralıksız devam ediyorsanız *“onlar da sizin çektiğiniz gibi”* yâni nefis ve beden, dünyevî şehvetleri, hayvânî lezzetleri ve cismânî istekleri talepte “*acı çekmektedirler.”*

*“Üstelik siz Allah***’***tan onların”,* himmetleri, dünyevî maksatlara mahsus olup bunu aşamayan alçak nefislerin *“ümit etmedikleri şeyleri”* yâni ezelî muhabbet ve ebedî irfanları *“umuyorsunuz.” “Allah”* ezelde mahlûkat sınıflarından her grubun istîdâdını *“bilen”,* her birinin maksat ve meşrepleri hakkında ***“Her insan kendi meşrebini bildi”*** (A’raf, 7/160) ve ***“Her grup kendi yanında bulunan şeyle sevinip böbürlenmektedir.”*** (Mü’minûn, 23/53) âyetleriyle bu sınıfların her birinin maksat ve meşrepleri hakkında verdiği hükümde *“hikmet sâhibidir.”*

---

[132]. *Müslim*, Müsâfirîn 4; *Ebû Dâvûd*, Sefer 1; Nefsâ’î, Havf 1; *İbn Mâce*, İkâmet 73

[133]. İskat ruhsatı genel olarak azîmetin meşrûiyetini düşüren bir özürdür.

[134]. *Müsned*, IV, 430

[135]. *Buhârî*, Havf 1

[136]. Beyhakî, Delâil, III, 373-376

[137]. *Kenzü’l-ummâl*, VII, 325

[138]. *Ebû Dâvûd*, Edeb, 24; *İbn Mâce*, Vesâyâ, 1; *Müsned*, VI, 290, 311, 315

[139]. *Irâkî*, I, 147

[140]. *İbn Sa’d*, Tabakât, II, 59

MÜ’MİNLERİN YOLUNDAN SAPMAK

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرٰيكَ اللّٰهُ
وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾ وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ
إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ
وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ
وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَا أَنْتُمْ هٰؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ
عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ
اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ
عَلٰى نَفْسِهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ
إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ
اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا
أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾
لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ
أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ
نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ
لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ
وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

105- Allah’ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitâb’ı hak ile indirdik; hâinlerden taraf olma!

106- Allah’tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayan esirgeyendir.

107- Kendilerine hıyânet edenleri savunma; çünkü Allah dâimâ hâinlik yapıp günah işleyenleri sevmez.

108- İnsanlardan gizlenirler de Allah’tan gizlenmezler. Halbuki geceleyin O’nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla berâber idi. Allah onların yaptıklarını kuşatıcıdır *(O’nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler)*.

109- Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yâhut onlara kim vekil olacak?

110- Kim bir kötülük yapar yâhut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır.

111- Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sahibidir.

112- Kim bir hatâ, ya da günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki büyük bir iftirâ ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

113- Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitâb'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.

114- Onların fısıldaşmalarının bir çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yâhut bir iyilik yâhut da insanların arasını düzeltmeyi emreden *(in fısıldaşması)* müstesnâ. Kim Allah'ın rızâsını elde etmek için bunu yaparsa, biz ona yakında büyük bir mükâfât vereceğiz.

115- Kendisine doğru yol belli olduktan sonra, kim Peygamber'e karşı çıkar ve mü'minlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız; o ne kötü bir yerdir.

Rivâyet edildiğine göre Zaferoğullarından Tu'me b. Übeyrik adında Ensar'dan bir adam, komşusu Katâde İbni Nu'man'ın un çuvalı içindeki zırhını çalmış, çuvalın deliğinden un yollara dökülmüştü. Tu'me, bunu götürüp Zeyd b. Semîn adlı yahûdînin yanında gizlemişti. Zırh Tu'me'nin yanında arandı, fakat bulunamadı. Zırhı almadığına ve ondan haberi olmadığına da yemin ettiler. Onu bıraktılar. Onun izini tâkip ederek yahûdînin evine kadar geldiler ve zırhı onun yanında buldular. Yahûdî zırhı kendisine Tu'me'nin verdiğini söyledi. Bir grup yahûdî de onun doğru söylediğine şâhitlik ettiler. Bunun üzerine Zaferoğulları Rasûlullah (s.a.v)'e giderek kendi adamları olan Tu'me'nin ayıbını üstünden atmak için onun yahûdîden hesap sormasını, yahûdînin cezâlandırılmasını, kendilerinin Tu'me'nin suçsuzluğuna ve hırsızın yahûdî olduğuna şâhidlik etmelerine binâen yahûdînin elinin kesilmesini istediler.

Rasûlullah (a.s) şâhitlik eden ve edilenin zâhiren müslüman olmaları hasebiyle onların şâhitliklerini kötüleyecek bir tavır ortaya koymadı. Mizâcı, hâine yardım etmeye ve onu müdâfaaya meylettiyse de istedikleri gibi herhangi bir hüküm de vermedi. Bilakis durup vahyin gelmesini bekledi. Bunun üzerine onu aksi bir hüküm vermekten nehyeden ve Tu'me ile şâhidlerinin yalancı olduklarını, yahûdînin ise bu suçtan beri olduğunu uyaran bu âyet indi.

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye" Yâni sana

bildirdiği ve vahyettiği şekilde demektir. Âyetteki “أَرٰيكَ” lafzı, gözle görme ve ilim mânâsında değildir. Bilakis bu kelime îtikad ve marifet mânâsındadır. Çünkü bu bilgi, kuvvet, ortaya çıkma ve şüpheden uzak olma bakımından görmek gibi olduğundan zikredilen marifet, “rü’yet” yâni görme olarak ifâde edilmiştir. *“sana Kitâb’ı”* Kur’ân’ı *“hak ile indirdik”* sen onunla hükmet ve *“hâinlerden taraf olma!”* onlar için yahûdîye hasım olup onları müdâfaa etme. Onlar, Tu’me ve ona yardım edenlerdir. Rivâyet edildiğine göre kavmi, câhiliye döneminde hırsız olduğu için bu hırsızlığın Tu’me’nin işi olduğunu biliyordu. Fakat onlar gece boyunca plan kurup hırsızlık cezâsını Tu’me’den defetmek için yahûdînin aleyhinde şâhitlik etmeyi kararlaştırdılar. Bundan dolayı Allah onların hepsini hıyanetle vasfetmiştir. Yâhut da “hâinler”le kastedilen Tu’me ve onun yolundan giden herkesdir.

وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَح۪يمًاۚ ﴿١٠٦﴾

106- Allah’tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayan esirgeyendir.

Onların şâhitliklerine güvenerek hüküm verme niyetinden dolayı *“Allah’tan mağfiret dile.”*

Şeyhzâde şöyle demiştir: “Rasûlullah her ne kadar Allah katında mazur ise de, yapmış olsa hatâ kabul edilecek olan bu hükme niyetlenme kendisinden sâdır olduğu için Allah Teâlâ ona bu özürden bağışlanmayı istemesini emretmiştir. Çünkü iyilerin (ebrâr) hasenâtı, Allah’a yakın kulların (mukarrabîn) seyyiâtı mesâbesindedir. *“Şüphesiz Allah çok bağışlayan, esirgeyendir.”* Kendisinden bağışlanma dileyen kimseye bağış ve rahmeti boldur.

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذ۪ينَ يَخْتَانُونَ اَنْفُسَهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ
خَوَّانًا اَث۪يمًاۚ ﴿١٠٧﴾

107- Kendilerine hıyânet edenleri savunma; çünkü Allah dâimâ hâinlik yapıp günah işleyenleri sevmez.

“Kendilerine hıyânet edenleri savunma.” Hâinlik, günah işleyerek kendine haksızlık etmek anlamına gelir. Onun için kendilerine hıyânet etmedikleri halde âyette ettiklerinin söylenmesi, hıyânetlerinin zararının sonunda yine kendilerine dönecek olmasındandır. Nitekim haksızlık edene de “Haksızlık eden, kendisine eder” denilir. Bu kısım, *“Haddâdî Tefsîri”*nden alınmıştır.

Kendilerine hıyânet edenlerden kasıt, ya Tu’me ve benzerleridir ya da o ve ona yardım eden, suçsuz olduğuna şâhitlik eden kavmidir. Çünkü onlar günah ve hıyanette

onunla ortaktır. *“Çünkü Allah dâimâ hâinlik yapıp”* hıyânette aşırı ve ısrarlı olanları *“günah işleyenleri”* günaha dalanları *“sevmez.”* Allah’ın sevmemesi, buğz ve öfkeden kinâyedir. Tu’me’den bir ihanet ve bir günah sâdır olmasına rağmen onun kötü karakteri bu iki fiili artırmaya meyilli olduğu için onun bu fiili tekrar tekrar yaptığına delâlet eden mübâlağa lafzı kullanılmıştır.

Rivayet edildiğine göre Tu’me Mekke’ye kaçtı ve irtidâd etti. Orada hırsızlık yapmak için bir evin duvarını delerken duvar üzerine yıkıldı ve öldü. “Kötülük eden birine rastlarsan bil ki onun başka günahları da vardır.” denilmiştir.

Rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer (r.a) bir hırsızın elinin kesilmesini emretmişti. Hırsızın annesi ağlayarak geldi ve “Bu onun ilk hırsızlığı, onu affet” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.): “Yalan söyledin. Eğer öyle olsaydı Allah ilk defa hata işleyen kulunu sorumlu tutmazdı.” dedi.

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُونَ
مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُح۪يطًا ﴿١٠٨﴾

108- İnsanlardan gizlenirler de Allah’tan gizlenmezler. Halbuki geceleyin O’nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla berâber idi. Allah onların yaptıklarını kuşatıcıdır *(O’nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler)*.

Utandıkları ve zararlarından korktukları için *“(günah işlerken) insanlardan gizlenirler de” “Allah’tan gizlenmiyorlar.” Yâni* kendisinden haya edilmeye ve azabından korkulmaya daha müstehak olduğu halde Allah sübhanehûdan haya etmez ve korkmazlar. *“O onlarla berâberdir.”* Onları ve hallerini çok iyi bilendir. Allah’ın çirkin gördüğü ve muaheze edeceği, cezâlandıracağı şeyi terketmek dışında, “yaptıklarını” gizleyecekleri hiç bir yol yoktur. *“Halbuki geceleyin O’nun”* Allah’ın *“râzı olmadığı”* masum, suçsuz insana iftira, yalan yere yemin ve şâhitlik gibi *“sözü düzüp kurarken”* planlar ve uydururken Allah onlarla berâberdir.

Tu’me kendi kendine şöyle demişti: “Ben, zırhı çalanın yahûdî olduğunu söyleyip ona iftirada bulunur, onu benim çalmadığıma dair yemin ederim, yeminim de kabul görür. Çünkü ben onların dini üzereyim. Yahudinin yemini ise kabul edilmez.” Ensardan olan Tu’me’nin kavmi de “Bizden birinin üzerinden hırsızlığın lekesini ve cezâsını defetmek için yalan şâhitlikte bulunuruz.” dediler. *“Allah onların yaptıkları”* gizli ve açık *“her şeyi kuşatmıştır.”* O’ndan hiç bir şey gizli kalmaz.

هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَك۪يلًا ﴿١٠٩﴾

109- Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yâhut onlara kim vekil olacak?

"Haydi siz" *"dünyâ hayâtında onlara taraf çıkıp savundunuz,"* Farzedin ki siz Tu'me ve kavmini dünyâda iken harâretle müdâfaa ettiniz *"ya kıyâmet günü Allah'a karşı onları kim savunacak"* Allah onları azaba çarptırdığı zaman âhirette onları kim müdâfaa edecek *"yâhut onlara kim vekil olacak?"* Onları Allah'ın azâbından ve intikamından kim koruyup himaye edecek?

*"et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye"*de "Hiçbir nefsin başka bir nefis için bir şeye malik olmadığı ve hükmün sâdece Allah'a âit olduğu günde, onların vekaletiyle kim vekil olup konuşacak?" denilmektedir.

Sa'dî (k.s.) şöyle der:

Yapılan işten ve söylenen sözden hesaba çekilecek gün
Azamet sahiplerinin korkudan vücudu titrer
Öyle bir an ki o, nebiler bile dehşete kapılır
Senin işlediğin günahların için ne özrün var?

Kulun ölmeden önce bütün günahlardan nasûh bir tevbe ile tevbe etmesi, Allah'ın farzlarındaki kusurlarını telâfî etmesi, zulmettiği kimselerin haklarını tek tek iâde etmesi; diliyle küfür, iftirâ, alay veya gıybet; eliyle darp, kalbiyle sû-i zan sûretiyle hücum ettiği kimseden helallik istemesi, ölmeden önce üzerinde hiç bir farîza ve zulüm kalmayıp haksızlık ettiği kimselerin gönüllerini hoş etmesi gerekir.

Bugün insanların ırzlarına sataşıp mallarını aldığın için çok seviniyorsun. Ama yarın adâlet mahalline getirilip de günahların sebebiyle sana: "Sen hakir, âciz ve fakir bir müflissin. Artık burada bir hakkı iâdeye veyâ özür ileri sürmeye kadir değilsin" dendiğinde ne kadar pişman olacaksın?

Ey miskin, bunca çalışıp didinmene rağmen amel defterinin sevaplardan yoksun olduğunu gördüğün ve "Nerede benim sevaplarım?" dediğin zaman, cevap olarak: "Hasımlarının defterine aktarıldı." denilince hâlin nice olacak?

Ey kardeşim, amel defterleri uçuşup, mîzanlar kurulduğunda, bütün mahlûkatın huzûrunda ismin çağrılarak "Falan oğlu Falan nerede? Allah'ın huzûruna hesap vermeye gelsin!" diye çağrıldığını düşün! Seni almakla görevlendirilen meleklerin gelip seni yakaladıklarını ve Allah'a yaklaştırdıklarını, başkalarının isimlerinin senin ismine benzemesinin buna mâni olmadığını, çağrılanın sen olduğunu bildiğini, ve korkudan kalbinin tir tir titrediğini, uzuvlarının sendelediğini, renginin attığını, kalbinin yerinden çıkar gibi olduğunu tasavvur et! Rabb'inin huzûruna hesap vermeye götürüldüğünü, meleklerin elinde iken bütün mahlûkatın gözlerini sana diktiğini, kalbin yerinden uçacakmış gibi olduğunu ve nereye götürüldüğünü bildiğinden dolayı korkunun arttıkça arttığı o dehşetli durumda halinin ne olacağını tahayyül et!

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde bir grup insana cennete*

girmeleri emredilir. Onlar cennete yaklaşıp da onun kokusunu aldıklarında, saraylarına ve Allah'ın cennet ehli için hazırladığı şeylere baktıklarında "Onları oradan çevirin, onların oradan nasipleri yoktur." diye nida olunur. Onlar evvelkilerin ve sonrakilerin dönmediği bir üzüntü ve pişmanlıkla oradan dönerler ve şöyle derler:

"Ey Rabbimiz! Keşke bizi cehenneme dostların için hazırladığın mükâfâtı göstermeden koysaydın." Allah Teâlâ şöyle cevap verir:

"Ben bunu size kasten yaptım. Siz benimle başbaşa kaldığınızda büyük günahlar işleyerek bana karşı koydunuz, insanlarla karşılaştığınızda bunları gizlediniz. İnsanlara kalplerinizde gizlediğinizin aksiyle göründünüz. İnsanlardan korktunuz da Ben'den korkmadınız. İnsanları yücelttiniz de Zâtımı yüceltmediniz. İnsanlar için bâzı şeyleri terkettiniz de Benim için terketmediniz. Bu gün sizi sevaplardan mahrum bırakacağım ve elem verici azâbımı tattıracağım."[141]

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***"Allah'ı (gûyâ) aldatmaya çalışırlar. Oysa O onları aldatır."*** (Nisâ, 4/142) Bu kısım, *"Tenbihü'l-gâfilîn"*den alınmıştır.

Bunu bildiysen Allah'tan gizlemeyenlerden olmamak için çalış. Hıyânetini emanete, günahını taate, zulmünü adâlete, yalancılığını tam doğruluğa çevir. Allah'tan bağışlanmanı dile. Çünkü istiğfar, günahların ilacıdır. Çok bağışlayıcı Melik olan Allah'a giden melekût kapısı onunla açılır.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿١١٠﴾

110- Kim bir kötülük yapar yâhut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır.

"Kim bir kötülük yapar" Tu'me'nin Katâde ve yahûdîye yaptığı gibi kötülüğü başkasına ulaşan ve kendisini rezil eden çirkin ve mütecâviz bir amel işler *"yâhut"* yine Tu'me gibi yalan yere yemin ederek *"nefsine zulmeder de sonra Allah'tan"* sâdık bir tevbe ile *"mağfiret dilerse"* Burada tevbe şart kılınmıştır. Çünkü istiğfarla birlikte "Tevbe ettim, kötülük işledim, ona asla dönmeyeceğim, yâ Rabbi beni bağışla!" demedikçe ittifakla tevbe edilmiş olmaz. Bu bilgi, *"Haddâdî Tefsîri"*nden alınmıştır.

Kötülüğün şirk ve zulümden aşağı olduğu söylenmiştir. Çünkü şirk büyük bir zulümdür. Bu iki günahtan birinin küçük diğerinin büyük günah olduğu da söylenmiştir.

"Allah'ı" ne olursa olsun *"çok bağışlayıcı ve"* kendisine çok ihsanda bulunur şekilde *"esirgeyici bulur."* Tevbe edenin mağfiret ve rahmetin eserlerini müşâhede etmesi de ayrı bir nimet olduğu için burada Tu'me ve kavmini tevbe ve istiğfara ziyâdesiyle teşvik vardır.

Hz. Ali (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: "Bana Ebû Bekir (r.a.) haber verdi -ki o sözünde sâdıktır- Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Bir müslüman*

günah işleyip de sonra abdest alır, iki rekât namaz kılar ve istiğfar ederse Allah onu affeder." Bunu söyledikten sonra yukarıdaki âyeti okudu."[142]

Ey sınırsız günah işleyen
O kötü işlerden korkmuyorsun
Tevbe et de Hakk'ın rızâsını bul
Zira tevbeden daha iyi bir şefaatçi yoktur

وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْماً فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِه۪ وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يماً حَك۪يماً ﴿١١١﴾

111- Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sahibidir.

"Kim" günahlardan *"bir günah kazanırsa"* zararı ve vebali kendisinden başkasına gitmeyecek şekilde *"onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur."* O halde dünyâda ve âhirette o cezâ ve azâba hedef olmaktan sakınsın.

*et-Te'vilatü'n-Necmiyye'*de şöyle denilmiştir: *"Onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur."* Yâni günâhının pası, kişinin berrak kalp aynasında hemen ortaya çıkar ve onu hakkı görmekten ve hakkı dinlemekten kör ve sağır eder. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Hayır, onların kazandıkları, kalplerini kirletmiştir."*** (Mutaffifîn, 83/14) *"Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sâhibidir."* Allah onun yaptığı şeyi bilen verdiği cezâda da hikmet sâhibi olandır.

وَمَنْ يَكْسِبْ خَط۪يٓئَةً اَوْ اِثْماً ثُمَّ يَرْمِ بِه۪ بَر۪يٓئاً فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَاناً وَاِثْماً مُب۪يناً ﴿١١٢﴾

112- Kim bir hatâ, ya da günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki büyük bir iftirâ ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

"Kim" küçük veyâ kasıtsız *"bir hata, ya da"* büyük veyâ kasıtlı *"bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa"* yâni dünyâdaki cezâsını yüklemek için zikredilen hatâ ve günahtan birini Tu'me'nin yahûdîye ettiği gibi başkasına iftirâ ederse *"muhakkak ki"* suçsuz kimseye suç isnâd ettiği için ölçüsü takdir edilemeyecek *"büyük bir iftirâ ve apaçık"* çok belli ve çirkin *"bir günah yüklenmiş olur."* Çünkü o şahıs suç işlediği için günahkâr ve işlediği günahı suçsuz bir kimseye attığından iftiracı olmuştur. Böylece her iki günahı kendisinde toplamıştır.

Suçsuza iftira atmak *"bühtan"* diye isimlendirilmiştir. Bu kelime hayret ve şaşkınlık ifâde eder. Çünkü iftirâ edilen kimse, kendisine isnâd edilen suçu duyduğu zaman

yalanın büyüklüğünden şaşkına döner. Bir kimsenin hayret ve şaşkınlığını ifade için bu kelime kullanılır. Bir kimse birinin söylemediği şeyi söyler veyâ yapmadığı bir fiili ona nisbet ederse "Ona bühtân ettin." denir.

Rasûlullah (s.a.v.)'den rivâyet edildiğine göre: *"Gıybet, din kardeşin hakkında hoşlanmadığı bir şeyi söylemendir."* buyurmuştur. "Eğer kardeşimde bu dediğim şey varsa ne dersin?" diye sorulunca *"Şayet dediğin kardeşinde varsa gıybet etmiş, yoksa iftirâ atmış olursun."* diye cevap vermiştir.[143]

*"et-Te'vilatü'n-Necmiyye"*de şöyle denilmiştir: Nefis sâhibi, kalpleri ubudiyet ve taatten saptıran "*büyük bir iftirâ* (bühtan) *ve"* nefsinin yaptığı isyanlar ve kalbinin işlediği cürüm sebebiyle de *"apaçık bir günah yüklenmiş olur."* Böylece lübb, yani kalb deri yani nefs yerine konmuş olur. Bu ise en büyük bedbahtlıktır. O kimsenin bütün bedeni deri olunca da azap kesilmez ve Allah'ın haklarında; ***"Onları ateşe atacağız, derileri pişip acı duymaz hale geldikçe derilerini başka derilerle değiştiririz ki azâbı tatsınlar."*** (Nisâ, 4/56) buyurduğu kimseler arasına dâhil olur. Çünkü onlar akıllarını maddî şeylerle değiştirmişler, kalplerini deri parçalarına çevirmişlerdir.

Bilesin ki istiğfar, kulun mahluktan Hâlık'a, enaniyetten zâtî hüviyete kaçışıdır. Bu ise talep sâdık olduğunda meydana gelir. O'nu arayan bulur. Nitekim kudsî hadisde: *"Dikkat edin! Beni talep eden bulur."*[144] buyurmuştur. Mûsâ (a.s.) da "Seni nerede bulabilirim Rabbim?" deyince Allah Teâlâ ona *"Bana yöneldiğin zaman, Bana ulaşmış olursun."* diye karşılık verdi. Bundan dolayı istiğfar mutlak surette gereklidir.

Şöyle denilmiştir: Adâletsiz sultan, susuz nehre; amelsiz alim, çatısız eve; cömert olmayan zengin, yağmursuz buluta; tevbesiz genç, meyvesiz ağaca; sabırsız fakir, ışıksız kandile ve hayasız kadın da, tuzsuz yemeğe benzer.

Ölmeden önce ahlâkı güzelleştirmek hayırlı kimselerin yoludur. Salih amel kişinin arkadaşıdır. Kötülük de böyledir.

Ansızın evde bir ses yankılandı
"Falan kişinin va'desi yetişti" diye
Dost ve ahbapları mezarın kenarına kadar geldiler
Bir müddet kalıp geri döndüler
Dostların ölüye hiç bir faydası olmaz
Malı, mülkü, hücceti nesi varsa kilit altına alırlar
Fakat seninle daima birlikte olacak olan
Amelindir, temiz ya da kötü nefsin
İyi anla ve asla kötülük yapma
Çünkü iyiliği de kötülüğü de tekrar göreceksin

Hikaye edildiğine göre İstanbul'da kendi adıyla anılan cami-i şerîfin bahçesinde

medfûn olan Şeyh Vefâ’ya, padişah II. Beyâzıt kızlarının nikahını kıyması için seksen bin dirhem hediye olarak gönderdi. Bunun üzerine Şeyh Vefâ: “Dünya içindekilerle birlikte bana verilse bunu yapamam.” diye cevap verdi.

Niçin?” diye sorulduğunda: “Çünkü benim kuşluk vaktine kadar yaptığım virdlerim var, onlardan bir an bile ayrılamam. Sonra kuşluk vaktinden öğleye kadar uyurum. Bu zamanı da terketmem. Öğleden sonraya gelince siz de bundan hoşlanmazsınız. Çünkü gündüz vakti geçirilmiş olur” karşılığını verdi.

Hakk’a tâlip olanın gecesi ve gündüzü böyledir. Dünyâ, fanîdir. Hayy ve Bakî olan Allah Teâlâ’dır. O’nu talep etmek gerekir.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَۜ
وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍۜ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُۜ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ
عَلَيْكَ عَظِيماً ﴿١١٣﴾

113- Allah’ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitâb’ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah’ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.

“Allah’ın” ismet ve muhâfazası ile *“sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh”* yâni Tu’me’yi müdâfaa eden Zaferoğulları’ndan bir grup *“seni saptırmaya yeltenmişti”* Onlar suçlunun kendi adamları olduğunu bildikleri halde karıştırarak doğru hüküm vermekten saptırmaya yeltendiler. *“Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar.”* Çünkü yaptıkları şeyin vebâli kendilerine aittir. *“Sana hiçbir zarar veremezler.”* Allah seni korur. Senin aklına gelen şey, işin zâhirini esas almaktır. Yoksa Allah’ın hükmünden sapma değildir. “*Allah sana Kitâb’ı”* Kur’ân’ı *“ve hikmeti”* yâni Kur’an’daki hükümleri *“indirmiş.”* Sana helâli, haramı öğretmiştir. *“ve sana”* gaybı ve gizli işleri vahyederek o vakte kadar *“bilmediğini öğretmiştir. Allah’ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.”* Çünkü peygamberliğin genel ve önderliğin tam olmasından üstün bir lütuf yoktur. Seni koruması ve bilmediğin şeyleri öğretmesi de bu büyük lütfundandır.

Haddâdî tefsîrinde şöyle demiştir: Bu âyetler, bir kimsenin işin hakîkatini bilmeden haklı veyâ haksız olduğunu savunmasının câiz olmadığına delâlet etmektedir. Yine hasımlardan biri müslüman diğeri kâfir olduğunda, hâkimin onlardan birine meyletmesi câiz değildir. Bir insanın elinde çalıntı mal bulunursa bu onun aleyhine hüküm verilmesini gerektirmez.

Şunu bil ki bu âyet bir çok fazîletleri bir araya toplamıştır. Hayrın faydasının isteyene

âit olması gibi şerrin vebalinin de sahibine döneceğinin açıklanması bu fazîletlerdendir.
Sâib bir beytinde şöyle demiştir:

Önce zâlimlere ulaşır yaptıkları zulmün eseri
Çünkü hedeften önce yaya feryad eder, inler

Hikâye edildiğine göre Allah Teâlâ, anasının yanında bir ineğin buzağısını boğazlayan kişinin elini kurutmuştur. Daha sonra o kişi yuvasından düşen bir kuş yavrusunu yerine koyduğu için elini eski hâline döndürmüştür.
Denilir ki: Üç sınıf insan vardır, iflah olmazlar. Bunlar: İnsan satan (esir alıp satan), yaş ağaç kesen ve yavrulu ineği boğazlayan.

Yine hikaye edildiğine göre bir kadın dilenciye bir lokma ekmek vermişti. Daha sonra tarlaya gidip orada bir yerde doğum yaptı. Bir kurt gelip çocuğu kaptı. Kadın "Yâ Rabbi! Çocuğum!" diye feryat etti. Bunun üzerine birisi geldi, kurdun boynunu tutup çocuğu eziyet vermeden çıkarıverdi. Sonra kadına: "Bu lokma, senin fakirin ağzına koyduğun lokmanın karşılığıdır." dedi. İşte herkes dünyâda yaptığı şeyin karşılığını görür.
Bu âyette anlatılan hikmetlerden biri de ilim ve hikmetin en yüksek fazîletlerden olmasıdır. İlimden murad, faydalı ve insanı Allah'a yaklaştıran ilimdir. Rasûlullah (s.a.v)'in duâsında *"Faydasız ilimden sana sığınırım"*[145] buyurduğu gibi Allah bizi faydasız ilimden muhâfaza etsin.
Faydalı ilmin yardımı âhirette de kesilmez. Nitekim Ebû Hüreyre (r.a.)'dan şöyle rivâyet edilmiştir: *"Âdemoğlu öldüğünde üç şeyi dışında ameli kesilir. Bunlar: Sadaka-i câriye, kendisiyle faydalanılan ilim ve kendisine dua eden sâlih çocuk."*[146]
Bu âyette anlatılan fazîletlerden biri de kişinin, lütuf ve iyilikleri kendinden değil de Allah'ın fazl ve rahmetinden bilmesidir. Hiç bir kul kendi nefsini temize çıkaramaz. Çünkü nefisler tezkiye mahalli değildir. Öyleyse kim nefsinin bir özelliğini beğenirse bâtınındaki yakîn nurlarını söndürmüş olur. Kâmil insan nefsini hiç değerli görmez, amelini nasıl görsün? Kulun doğumundan ölümüne kadar yaptığı bütün ameller onun var olma nimetini bile karşılamaz.

Şâh Şucâ' Kirmânî'den nakledildiğine göre o, bir gün mescidde otururken bir fakir kalkıp insanlardan yardım istemiş, onlar da ona hiç bir şey vermemişler. Kirmânî: "Kim elli hacc sevabını satın almak istiyorsa işte onun haberi bu kimsededir." dedikten sonra çıkarıp fakire sadaka vermiş. Orada bulunan bir fakih Kirmânî'ye: "Ey ihtiyar şeriatı hafife almış oldun." deyince Kirmâni ona şu cevabı vermiş: "Nefsimde bir kıymet görmüyorum ki amelimde göreyim?" Burda onun kasdı ameli terk etmek mânâsında

değildir. Bilakis o kimseler bütün iyilikleri yaparlar ama ona bir değer vermezler. Çünkü o amellere ulaşmanın Allah Teâlâ'nın fazlıyla olduğunu bilirler.

Sa'dî şöyle der:

Allah'tan hayır için bir lütuf ulaşırsa ancak,
Kuldan bir başkasına hayır ulaşır
Hizmete yönelmek istersen
Allah'a hamd et, ve yaptığın hizmeti görme

Âyetin işârî tefsiri şöyledir: Allah'ın fazlı, ihsanlarından bir ihsandır. Onu dilediğine verir. Hiç kimsenin o ihsanı kesb ve celbetmesi mümkün değildir. Allah bu lütfu sayesinde kulu îmâna hidâyet eder ve salih amele muvaffak kılar. *"Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur"* âyetindeki *"Azîm"*, yâni büyük Allah Teâlâ'dır. Yâni, sen (ey Peygamber) âlemlere Allah'ın lütfu ve rahmeti olduğun gibi Azamet sâhibi olan Allah da senin için bir ihsan ve rahmettir. Bu sebeple Allah Teâlâ *"Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım."*[147] buyurmuştur. Allah'ın peygamberine olan ihsânı sebebiyle rûhânî ve cismânî hiç bir şey onu vuslat yolundan saptıramamıştır.

Allah'ım! Sana vuslat yolunda âfâkî ve enfüsî mânilerden bizi koru ve ihsânınla kudsî nefislerin arasına kat.

لَا خَيْرَ فِى كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ
اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۜ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ
نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

114- Onların fısıldaşmalarının bir çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yâhut bir iyilik yâhut da insanların arasını düzeltmeyi emreden *(in fısıldaşması)* müstesnâ. Kim Allah'ın rızâsını elde etmek için bunu yaparsa, biz ona yakında büyük bir mükâfât vereceğiz.

"Onların" yâni insanların *"fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur." "Necvâ"* lügatte iki kişi arasındaki gizli konuşmadır. **Zeccâc**'a göre *"necvâ"* bir topluluğun veyâ iki kişinin açık veyâ gizli olarak başbaşa konuşmalarıdır. **Mücâhid**, bu âyetin, her ne kadar hırsızın kavminin, hırsızı kurtarmak için kendi aralarında gizlice konuşmaları hakkında inmiş olsa bile hükmünün bütün insanlar hakkında umûmî olduğunu söylemiştir.

"Ancak bir sadaka yâhut bir iyilik yâhut da insanların arasını düzeltmeyi emreden (in fısıldaşması) *müstesnâ"*

"Ma'rûf, yâni iyilik şerîatın güzel gördüğü ve aklın da inkar etmediği şeydir. Ma'rûf bütün güzellik çeşitlerini ve iyi amelleri içine alır. Âyetteki sadakadan maksat zekât ise

o zaman buradaki ma'ruf, borç verme, darda kalanın yardımına koşma ve nafile sadaka olarak tefsir edilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.)'de: *"Her iyilik (ma'rûf), sadakadır."*[148] buyurmuştur. Cennet ehlinin cennete ilk girecek olanları, ehl-i ma'rûf, yâni iyilik sâhipleridir. Yapılan iyilikler, insanı kötülüklerden korur.

Sen iyilik et de suya at ey şah!
Eğer balık bilmezse kadrini, Hâlik bilir

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Âdemoğlunun iyiliği emretmek, kötülüğü yasaklamak ve zikrullahın dışındaki her ameli aleyhinedir."*[149]

*"İnsanların arasını düzeltmek"*ten maksat, insanlar arasında düşmanlık ve ihtilaf olduğu zaman şer-i şerifin sınırlarını aşmadan ıslah etmektir.

Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.); *"Size derecesi namaz ve sadakadan daha üstün olan bir şeyi haber vereyim mi?"* buyurdu. Bunun üzerine orada olanlar "Evet, yâ Rasûlallah." diye cevap verince, Efendimiz: *"İki kişinin arasını düzeltmektir. İki kişinin arasının bozulması, kökünü kazır. Ben bununla saçın kazınmasını değil, dînin kökünün kazınmasını kastediyorum."*[150] buyurdu.

Ebû Eyyûb el-Ensârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.): *"Sana, senin için kırmızı develerden daha hayırlı bir sadaka göstereyim mi?"* buyurdu. Ben de: "Evet." dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): *"Bozuştukları zaman insanları barıştırırsın ve birbirlerinden uzaklaştıkları zaman onları yakınlaştırırsın."*[151] buyurdu.

Belki de bunca iyilik arasında âyette sadece üç iyiliğin, yâni sadaka, ma'ruf ve insanların arasını düzeltmenin zikredilmesinin sırrı şudur: Başkalarına yapılan hayırlar, ya onlara bir menfaat ulaştırmak ya da bir zararı defetmek içindir. Menfaat ya sadaka vermek gibi cismânî olur ki âyetteki "sadaka" ile buna işaret edilmiştir. Ya da rûhânî olur ki âyetteki "ma'ruf" ile buna işâret edilmiştir. Zararı defetmeye gelince ona da âyetteki "insanların arasını düzeltmek" ile işaret edilmiştir.

"Kim Allah'ın rızâsını elde etmek için bunu yaparsa," yâni sadaka verir, iyilik yapar ve insanların arasını düzeltmeye çalışırsa demektir. Âyette zikredilen şeyleri emreden kimse de aynı şeyleri yapmaya teşvik edilmektedir.

Bu fiiller, Allah'ın rızâsını kazanmak amacıyla yapılırsa önem kazanır. Çünkü *"Ameller niyetlere göredir."*[152] Muhakkak ki riyâ ve şöhret için hayır yapan kimse yaptığı şeyle mahrumiyetten başka bir şeye müstehak olmaz.

Sa'dî şöyle der:

Sende ihlasın kökü yoksa eğer,
Senden daha mahrum biri bulunmaz bu kapıda
Ey oğul! Amr'ın kapısında bir ücret bekleme sen
Zeyd'in evinde iş görüyorsan eğer

“Biz ona yakında büyük bir mükâfât vereceğiz” ki onu vasfetmekten ifâdeler âciz kalır. Elden kaçırılan geçici dünyâ malı onun yanında çok hakir kalır.

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ
الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَٓاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

115- Kendisine doğru yol belli olduktan sonra, kim Peygamber’e karşı çıkar ve mü’minlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız; o ne kötü bir yerdir.

“Kendisine doğru yol belli olduktan sonra” peygamberin nübüvvetine delalet eden mucizelere şâhit olmak sûretiyle hak kendisine zâhir olduktan sonra *“kim Peygamber’e karşı gelir”* muhalefet ederse… “يُشَاقِقْ”, “şık” kelimesinden türemiştir. Çünkü muhâliflerden her biri başka taraftadır. *“ve mü’minlerin yolundan başka bir yola giderse,”* yâni mü’minlerin üzerinde dâim olduğu itikad ve amel gibi dosdoğru dinin dışında başka bir şeye tâbi olursa *“onu o yönde bırakırız”* onu yöneldiği sapık yolda devamlı kılarız ve kendisini seçtiği şeyle başbaşa bırakıp rezil ederiz *“ve cehenneme sokarız”,* yâni oraya girdiririz. *“O”* yâni cehennem “*ne kötü bir yerdir.”*

Rivâyete göre Tu’me, Allah’ın hükmüne inat edip elinin kesilmesiyle rezil olacağından korkarak Rasûlullah (s.a.v)’e muhâlefet etti. Mekke’ye kaçarak oradakilerin dinine girdi ve kâfir olarak öldü.

Akıllı kimsenin mü’minler cemâatine muhâlefet etmemesi gerekir. Çünkü sürüden ayrılan koyunu kurt kapar. Mü’minlerin yolu, cennete, Allah’a yakınlığa, vuslata ve O’nunla buluşmaya ulaştıran hak yoldur.

“Onların fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur,” Yâni nefis, şeytan ve hevâ ile fısıldaşanlarda hayır yoktur. Çünkü onlar şerlilerdir. Fısıldaştıkları şeyde de hiç bir hayır yoktur. Onlar, kötülüğü, çirkin olanı ve şerîatın uygun görmediği şeyleri emrediyorlar. Daha sonra Allah Teâlâ istisna yaptı ve *“Ancak bir sadaka yâhut bir iyilik yâhut da insanların arasını düzeltmeyi emreden* (in fısıldaşması) *müstesnâ”* buyurdu. Yâni bu hayırlı işleri emredeni istisnâ etti. Çünkü hayır ondadır. Allah Teâlâ umûmî olarak vahiy yoluyla has kullarına da rahmânî hâtır ve rabbânî ilhamla hayırları emreder.

Hâtır (insanın içine gelen hitap), melek vasıtasıyla olduğu gibi vâsıtasız da olur. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Muhakkak ki kalbe melek ilhamda bulunur, şeytan da vesvese verir. Meleğin ilhamı hayrı va’detmesidir, şeytanın vesvesesi ise şerri vadetmesidir.”*[153]

İlham, Allah tarafından vâsıtasız gelen şeydir ki iki kısımdır: Birinci kısım, kulun kendisine gelenin Allah’dan olduğunun şuurunda olmadığı ilhamdır. İkinci kısım ise, ilhâmın nûrunu öğretmesi ve tanıtması sebebiyle, kulun bunun Allah Teâlâ tarafından

olduğu husûsunda başka bir bilgiye ihtiyaç duymadığı ilhamdır. Bu da hem velî hem de velî olmayan için geçerlidir. Nitekim bâzı meşâyıhın *"Kalbim, Rabbimden haber verdi"* demesi ve Rasûlullah (s.a.v.)'in de *"Muhakkak ki Hak, Ömerin diliyle konuşuyor.", "Onun firâseti neredeyse vahyin önüne geçecekti."*[154] buyurması bu kabildendir.

Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah'ın rızâsını elde etmek için bunu yaparsa"* yâni kim Allah'ın rızâsını talep amacıyla Allah'ın ilham ettiği şeyi yaparsa *"biz ona yakında büyük bir mükâfât vereceğiz."* Yâni, fiilin akabinde ona ecir vereceğiz, demektir. Bu ecir, onu kendisinden geçiren ve "Azîm olan Allah'a ulaştıracak olan inâyet cezbesidir.

Daha sonra Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: *"Kendisine doğru yol belli olduktan sonra"* ilham ve onun nûru kendisine tanıtıldıktan sonra *"kim Peygamber'e karşı çıkar"* Allah'dan kendisine bir elçi vazifesi gören rabbânî ilhama kim karşı gelirse *"ve mü'minlerin yolundan başka bir yola giderse"* ilhamda yakîne ulaşmış olan mü'minlerin yoluna değil de hevâya, nefsin tahrîkine ve şeytanın yoluna tâbi olursa *"onu o yönde bırakırız."* Yâni döndüğü yönde onu yardımsız bırakırız, yaptığı muâmeleler silsilesi sebebiyle onu *"cehenneme"* yâni hayvânî, vahşî ve şeytânî sıfatların en aşağısına *"sokarız; o ne kötü bir yerdir."* Yâni hevâya kul olmak, nefis ve şeytana uymak ve onlara itaat ederek Allah'a şirk koşmak ne kötüdür. Bu kısım, *"et-Te'vîlâtü'n-necmiyye"*den alınmıştır.

---

[141]. *Kenzü'l-ummâl*, III, 844

[142]. bk. *İbni Mâce*, İkame, 193, *Ebû Dâvûd*, Vitr, 26, *Tirmizî*, Salat, 181, *Ahmed b. Hanbel* I, 2, 9, 10

[143]. *Münâvî*, IV, 417

[144]. *Buhârî*, Tevhid, 50; *Müslim*, Zikr, 1-3; 20-22; *Tirmizî*, Deavât, 131; *İbn Mâce*, Edeb, 58; *Müsned*, II, 251, 316; III, 40, 127, 130

[145]. *Müslim*, Zikr 73

[146]. *Müslim*, Vasıyet 14; *Tirmizî*, Ahkâm 36

[147]. *Aclûnî*, II, 214

[148]. *Buhârî*, Edeb 33; *Müslim*, Zekât 52

[149]. *Tirmizî*, Zühd 62; *İbn Mâce*, Fiten 12

[150]. *Ebû Dâvûd*, Edeb 58; *Tirmizî*, Sıfatü'l-kıyâme 56; *Müsned*, VI, 444

[151]. *Kenzü'l-ummâl*, III, 61

[152]. *Buhârî*, Bed'ül-vahy, 1; Itk, 6; *Müslim*, İmaret, 155; *Ebû Dâvûd*, Talak, 11; *Nesâî*, Tahâret, 59; *İbn Mâce*, Zühd, 26

[153]. *Tirmizî*, Tefsîr (2) 35

[154]. *Beğavî*, Mesâbihu's-sünne, IV, 156-157

İNATÇI ŞEYTAN

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِه۪ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُۜ وَمَنْ
يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالاً بَع۪يداً ﴿١١٦﴾ اِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ٓ
اِلَّٓا اِنَاثاًۚ وَاِنْ يَدْعُونَ اِلَّا شَيْطَاناً مَر۪يداًۙ ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللّٰهُۢ وَقَالَ
لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَص۪يباً مَفْرُوضاًۙ ﴿١١٨﴾ وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ
وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِۜ وَمَنْ
يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيّاً مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَاناً مُب۪يناًۜ ﴿١١٩﴾
يَعِدُهُمْ وَيُمَنّ۪يهِمْۜ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُوراً ﴿١٢٠﴾ اُو۬لٰٓئِكَ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَح۪يصاً ﴿١٢١﴾

116- Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır.

117- Onlar *(müşrikler)* O'nu bırakıp yalnızca bir takım dişilerden *(dişi isimli tanrılardan)* istiyorlar, ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar.

118- Allah onu *(şeytanı)* lânetlemiş; o da: «Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay edineceğim» demiştir.

119- «Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar *(putlar için nişanlayacaklar)*, şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler» *(dedi)*. Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.

120- *(Şeytan)* onlara söz verir ve onları ümitlendirir; halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.

121- İşte onların yeri cehennemdir; ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır.

"Allah, kendisine ortak koşulmasını aslâ bağışlamaz, ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar."

Rivâyete göre yaşlı bir kimse, Rasûlullah (s.a.v.)'e gelip "Ben günahlara düşkün yaşlı bir adamım. Ancak şu kadar var ki ben, Cenâb-ı Hakk'ı bildiğim ve O'na îman ettiğim günden beri şirk koşmadım. O'ndan başka dost edinmedim ve Hak Teâlâ'ya karşı bir cür'et olarak günahları da yapmış değilim. Ben kaçmakla Cenab-ı Hakk'ı aciz bırakabileceğimi de bir an olsun düşünmedim. Ben pişman oldum ve tevbe ettim. Sen benim bu durumum için ne dersin?" demesi üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

Şirk, tevbe olmaksızın bağışlanmayan bir günahtır. Şirkin dışındaki günahlar ise tevbe olsun veya olmasın bağışlanabilir. Fakat bu herkes için değil de Allah'ın bağışlanmasını istedikleri içindir. *"Kim Allah'a ortak koşarsa*" haktan *"büsbütün sapıtmıştır."* Çünkü şirk sapıklık çeşitlerinin en büyüğü, doğru yol ve istikâmetten en uzak olanıdır. **Haddâdî** şöyle demiştir: "Allah'a ortak koşan kimse, doğrudan ve hidâyetten çok uzağa sapmış ve bütün hayırlardan mahrum olmuştur. Âyette *"baîd"* yâni uzak kelimesinin zikredilmesinin faydası cennetten uzaklaşmanın da mertebeleri olduğunu bildirmektedir. Bunlardan cennete en uzak olanı Allah Teâlâ'ya ortak koşmaktır."

Tevhid, iyiliklerin en güzeli olduğu gibi şirk de kötülük ve rezilliklerin en çirkinidir. Günahlar; haram yemek, içki içmek, gıybet ve benzerleri gibi türlü türlüdür. Fakat bunların en kötüsü Allah'a ortak koşmaktır. Bu sebeple Allah şirki bağışlamaz. Şirk de açık ve gizli olmak üzere iki çeşittir. Allah her ikisinden bizi muhafaza etsin.

İyilikler de çeşitlidir. Sâlih amel bunların hepsini içine alır. Sâlih amel Allah rızâsı kastedilerek yapılan ameldir. Bütün iyiliklerin en güzeli ise tevhid inancıdır. Çünkü o, bütün iyiliklerin temeli ve kötülüklerin mâniidir. Bundan dolayı kıyâmet günü tartılmaz. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Âdemoğlunun yaptığı bütün iyilikler kıyâmet günü tartılır. Ancak Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdeti tartılmaz. Çünkü o, terâziye konulmaz"*[155] Kelime-i tevhîdi sıdk ile söyleyenin terâzisinin bir kefesine kelime-i tevhid konulsa, diğer kefesine de yedi kat gökler, yerler ve onlarda bulunanlar konulsa muhakkak *"Lâ ilâhe illallah"* daha ağır gelir.

Allah Teâlâ daha sonra onların büsbütün sapıklıklarını açıklamak üzere şöyle buyurmuştur:

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾

117- Onlar *(müşrikler)* O'nu bırakıp yalnızca bir takım dişilerden *(dişi isimli tanrılardan)* istiyorlar, ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar.

"Onlar" yâni müşrikler *"O'nu" yâni* Allah'ı *"bırakıp yalnızca bir takım dişilerden istiyorlar."* Âyette geçen " يَدْعُونَ " ifâdesi istiyorlar anlamında olup burada ibâdet ediyorlar, tapıyorlar demektir. Çünkü bir şeye ibâdet eden, ihtiyaç duyduğu zaman ondan yardım ister. "Dişiler" ile de putlar kastedilmiştir. Müşrikler, putlarına kadın isimleri vermişlerdir. Çünkü onlar putlarını kadın şeklinde tasvir ediyorlar, onlara kadınların süslendiği çeşitli ziynetleri takıyorlar ve Lât, Menât, Uzzâ gibi ekseriyetle kadın ismi veriyorlardı. Arapça'da bir kelime gerçekten dişi olduğu için ya da rûhu olmayan cansız bir varlık olduğu için müennes sayılır. Cansız varlıklar, etki eden değil etki edilen varlıklar olduğu için dişi varlıklara benzetilerek dişi sayılmıştır. Belki Allah Teâlâ'nın putları bu kelimeyle zikretmesi, müşriklerin kadın isimleri verdikleri bu putlara taptıklarına dikkat çekmek içindir. Çünkü onlar tesire açıktırlar, fakat

kendilerinin hiç bir fiil ve tesiri yoktur. Halbuki ibâdet edilen varlığın pasif değil, aktif ve fâil olması lâzım gelir. İşte bu onların son derece câhil olduklarına ve fazlasıyla ahmak olduklarına delildir.

"Dişiler"le meleklerin kastedildiği de söylenmiştir. Çünkü müşriklerin bir kısmı meleklere ibâdet ediyorlar ve onların Allah Teâlâ'nın kızları olduklarını söylüyorlardı. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Âhirete îman etmeyen kimseler meleklere, dişilerin adlarını veriyorlar."*** (Necm, 53/27) Halbuki onlar her şeyin dişisinin en değersiz ve en aşağılık olduğunu kabul ederlerdi.

Ve onlar putlara tapmakla *"ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar."* Çünkü şeytan onlara o putlara tapmalarını emir ve teşvik etmiştir. Bu hususta şeytana itâatleri, ona ibâdet etmek anlamındadır. Rivâyete göre bu putların her birinin, Kabe hizmetçilerine ve kahinlere görünüp onlarla konuşan şeytanları vardı.

Zeccâc şöyle demiştir: "Buradaki şeytandan murad, bundan sonraki âyetin delâlet ettiği gibi İblis'tir." Kâbe'nin hizmetçilerine görünenin de İblis olması uzak bir ihtimal değildir.

Âyette geçen *"merîd"*, hayırdan tamâmen alâkasını kesmiş, şerre soyunmuş, hayırsız demektir. Üzerinde yaprağı olmayan ağaca *"şeceretün merda"* denilir. Yüzünde tüy bitmeyen köseye de *"gulâmün emred"* denilir.

لَعَنَهُ اللّٰهُ ۘ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًاۙ ﴿١١٨﴾

118- Allah onu *(şeytanı)* lânetlemiş; o da: «Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay edineceğim» demiştir.

"Allah onu (şeytanı) *lânetlemiş;"* Lanetlenmiş olma şeytanın ikinci sıfatıdır. Yâni Allah onun cehennemde ebedî kalmasına hükmetmek sûretiyle rahmetinden uzaklaştırmıştır. Bu îzah ile "Şeytan dünyâda iken ve her hâlükarda Allah'ın nîmeti kendisine ulaşıyor iken nasıl olur da Allah ona lânet etti denilebilir?" diyen bir kimsenin sözü sâkıt, yâni hükümsüz olmaktadır. Çünkü şeytanın cehennemde ebedî kalmasına hükmedildiği için bu dünyâda olanlar nîmet sayılmaz.

"O" şeytan *"da: "Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay"* yâni benim için takdir edilen, almam vâcip olan, farz kılınan kimselerden bir pay *"edineceğim" demiştir."* İblisin farz kılınmış olan nasîbi, süslediği günahlarda ona itaat eden herkestir. Allah'ın lâneti anında şeytandan sâdır olan bu çirkin söz onun insanlar için aşırı derecede düşman olduğuna delâlet etmektedir.

Hasan Basrî şöyle demiştir: Şeytanın nasibi her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzdur." Nitekim *"Meşârık"*ta rivâyet edilen bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Mahşerde Allah Teâlâ: *"Ey Âdem!"* diye seslenince o: "Buyur Allah'ım, emrine âmâdeyim, hayır senin ellerindedir." diye karşılık verir. Allâh Teâlâ: *"Cehenneme*

gönderilecekleri seçip çıkar.” buyurur. Âdem (a.s.): “Cehenneme gönderilecekler ne kadar?” der. Allah Teâlâ: *“Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzudur.”* buyurur. Rasûlullah (a.s.) sözüne devamla “İşte o vakit çocuğun başının ağardığı ve her hâmilenin taşıdığı yavrusunu düşürdüğü zamandır.” buyurmuştur. Bu iki husus kıyâmetin korkularının ne kadar şiddetli olduğundan kinâyedir. Nitekim âyette şöyle buyrulmuştur: ***“İnsanları”*** korkudan ***“sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allah’ın azâbı çok dehşetlidir.”*** (Hacc, 21/2)

Râvînin dediğine göre bu durum ashâba çok ağır geldi ve Peygamber (s.a.v.)’e: Hangimiz, bu bin kişiden kalan bir kişidir?” dediler. Rasûlullah (s.a.v) şöyle cevap verdi: *“Sevinin, çünkü Ye’cûc ve Me’cûc bu bindir, binin içindeki (kurtulan) bir kişi ise sizden bir kişi olacak.”* (Bu hitap sahabe ve diğer mü’minler içindir.) Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *“Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemîn ederim ki ben, sizin cennet ehlinin dörtte biri olmanızı temennî ederim.”* Râvî der ki: *“Biz de Allah’a hamdedip tekbir getirdik.”* Rasûlullah (s.a.v): *“Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemin ederim ki ben sizin cennet ehlinin üçte biri olmanızı umuyorum.”* buyurdu. Biz de Allah’a hamdettik ve tekbir getirdik. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle devam etti: *“Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemin ederim ki ben, sizin cennet ehlinin yarısı olmanızı umarım.”* Başka bir hadiste de Rasûlullah yarımdan üçte ikiye çıkararak şöyle buyurmuştur: *“Cennet ehli yüz yirmi sınıf olup bu ümmet, onların seksen sınıfını teşkil edecektir. Sizin (kâfir) ümmetler arasındaki durumunuz, siyah öküzün sırtındaki beyaz kıl misalidir.”*[156] Hattâ bütün mü’minler de cennete girebilirler. Bu, uzak değildir.

Eğer “İblis Allah’ın kullarından pay alacağını nasıl bildi” diye sorulursa, buna değişik cevaplar verilmiştir: Ya Allah Teâlâ İblis’e: ***“Andolsun ki cehennemi hem cinlerden hem insanlardan bir kısmıyla dolduracağım.”*** (Secde, 32/13) buyurduğunda İblis, Âdem (a.s.)’ın zürriyetinden temennî ettiği miktara ulaşacağını anladı. Ya da İblis, Âdem (a.s.)’a vesvese vererek yasak meyveyi yedirip isteğine nail olmuştu, bunu zürriyetinden de umuyordu. Yahut da İblis cenneti ve cehennemi bizzat gördüğünde, onların insanlardan da sakinleri olacağını anlamıştı.

وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ
فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ
خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١١٩﴾

119- «Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar *(putlar için nişanlayacaklar),* şüphesiz onlara emredeceğim de Allah’ın yarattığını

değiştirecekler» ***(dedi).*** **Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.**

"Onları mutlaka" haktan *"saptıracağım,"* İblis'in onları haktan saptırmasından maksat, onlara vesvese vererek bâtıl şeylere çağırmasıdır. Bu çağırma ve vesvesenin dışında sapıklığa düşürmek için başka bir gücü olsaydı bütün insanları saptırırdı. Hz. Peygamber (s.a.v) onun hakkında; *"İblis, bâtılı süslü gösterici olarak yaratıldı. Sapıklığa düşürmek onun elinde değildir."*[157] buyurmuştur.

"Muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım." Onları bâtıl hayallere daldıracağım da uzun ömür ve çok mal isteyecekler.

Şeytanın insanları kuruntulara sokmasından maksat, onlara öldükten sonra dirilmenin, cennetin, cehennemin ve hesâba çekilmenin olmayacağını söylemesidir. Başka bir îzaha göre de insana âhirette Allah'ın bol lütuf ve rahmetine kavuşacağını söyleyerek aldatmasıdır. *"Kesinlikle onlara emredeceğim de."* benim emrime uyarak hemen *"hayvanların kulaklarını yaracaklar."*

Müfessirler bu ifâdeyle adak için ayrılan develer ile beş nesil doğurmuş develerin kulaklarının kesilmesinin kastedildiğinde birleşmişlerdir. Âyetteki " اَلْاَنْعَامُ " deve, sığır ve davarı içine alır. Yâni Ben onları bu hayvanların kulaklarını kesmeye, onlara "adak deve, beş nesil doğuran deve, on nesil doğuran deve ve sırtı dağlanan deve" anlamında *"bahiyra, sâibe, vasîle, hâmî"* adını vererek kendilerine haram kılmaya teşvik edeceğim.

Câhiliye devri insanı, bir dişi deve beş defâ doğurur ve beşincisi erkek olursa o hayvanın kulaklarını yararlar, ona binmezler, sağmazlar, kesmezler, su ve otlaktan men etmezlerdi. Yorgun birisi onunla karşılaştığında ona binmezdi. Bu deveye *"bahîra"* derlerdi. Yedi defâ doğum yaptığında böyle yaptıkları da söylenmiştir.

Sâibe: Başıboş bırakılmış, dilediği yere giden devedir. Câhiliye arabı şöyle derdi: "Şayet iyileşirsem benim devem serbesttir (saibedir)." Yâhut "Yolcum seferden dönerse" veyâ "Vatanıma ulaşırsam" yâhut "Karım erkek doğurursa" vb. bir söz söyler ve bu olursa devem serbesttir." der, o deve bahîra gibi olurdu. Kezâ malı çok olan kimse de cömertlik olsun diye o hayvanlardan birini salıverirdi. Ondan hiçbir şekilde faydalanmazlar, onu su ve otlaktan ölünceye kadar men etmezlerdi. O hayvan ölürse etinden kadınlar ve erkekler yerlerdi.

Vasîle: Koyun yedi defa doğum yapar da yedinci yavrusu erkek olursa o yavruyu putlar için keserler ve onun etinden kadınlar değil yalnızca erkekler yerdi. Şayet doğan yedinci yavru dişi olursa ondan istifâde ederler ve diğer normal koyunlar gibi sayarlardı. Eğer hayvan hem erkek hem dişi doğurursa; "Dişi erkek kardeşine ulaştı" derler onu dişi kardeşi sebebiyle öldürmezler ve o hayvan sâibe hükmüne girerdi. O hayvandan kadınlar değil yalnız erkekler faydalanırdı.

Hâmî: Yavrusunun yavrusunu gören deve demektir. Yâhut da yavrusunun yavrusuna binilmesini gören erkek deve demektir. Araplar o deveye; "Bu deve sırtını korudu"

derler ve artık o deveye binmezler, su ve otlaktan da men etmezlerdi. Ölünce de onun etinden hem erkekler hem kadınlar yerdi.

“Şüphesiz onlara” değiştirmeyi *“emredeceğim de Allah’ın yarattığını”* sûret ve vasıf olarak tabiî şeklinden çıkarıp “*değiştirecekler.”* Bir çok şey bu değiştirmeye dâhildir: Bunlardan biri hâmî denilen devenin gözünü çıkarmalarıdır. Araplardan birinin develeri bine ulaştığı zaman hâmî devenin erkeğinin tek gözünü çıkarırlardı. Hâmî ise onların yanında en uzun müddet kalan erkek devedir. Değiştirdikleri diğer şey, kölelerin iğdiş edilmesidir.

Lafzın umûmî olması mutlak olarak iğdiş yapmanın men olduğunu gösterir. Fakat fakihler, ihtiyaç durumunda hayvanların kısırlaştırılmasına ruhsat vermişler, ancak insan için bunu yasaklamışlardır. **Ebû Hânife**’ye göre yumurtalıkları satın alıp kullanmak mekruhtur. Çünkü onlara olan rağbet, hayvanların kısırlaştırılmasına sebep olur.

“Nisâbu’l-ihtisâb” adlı eserde şöyle denilmiştir: “Bâzı kitaplarda okuduğuma göre Muâviye yanında hayaları alınmış, hadım edilmiş bir kimseyle kadınların yanına girince bir kadın ondan sakındı. Bunun üzerine Muâviye: “O, kadın sayılır” deyince, kadın: “Bir insanın iğdiş edilmesi Allah’ın haram kıldığı bakışı helal kılar mı?” diye cevap verdi. Onun zekâsı ve anlayışı Hz. Muâviye’yi şaşırttı.

Allah’ın yarattıklarının, yaratılışlarını değiştirmekten biri de dövme yapmaktır. Dövme, deriye bir iğne batırıp daha sonra sürme boyası veyâ yağının dumanıyla o yeri gömgök hale getirmektir. Bâzı şafiî âlimler dövmenin, eğer tedâvîsi mümkünse tedâvî ile, yoksa o uzvun kaybedilmesinden korkulmazsa cerrâhî usulle giderilmesinin vâcib olduğunu söylemişlerdir.

Değiştirmenin bir çeşidi de kadının gençlere benzemek için dişlerini keskinleştirip inceltmesidir.

Değiştirmenin diğer bir çeşidi de yüzün kıllarını almaktır. Bir kadın yüzünün ve kaşının kıllarını almak sûretiyle kendisini süslediğinde *“tenemmesati’l-mer’etü”* denir. Cımbız ile kadınları süsleyen kadına da *“Nâmısa”* adı verilir. Rasûlullah (s.a.v.) yüzündeki kılları alan ve aldırtan kadına, saç takan ve taktıran kadına, dövme yapan ve yaptıran kadına, dişlerini incelten ve inceltiren kadına lânet etmiştir.”[158]

Hadiste geçen *“vâsıle”*, başkasının saçını kendi saçına ekleyendir. *“Müstavsıle”* ise bu işi yapmasını başkasına emredendir. **İbnü’l-Melek** şöyle demiştir: “Vâsile” saçına sahte saç ilâve eden, “müstavsıle” ise bunu isteyen kadındır. Bu hususta kadın ve erkek eşittir. İlâve edilen saç başka bir insanın saçı olursa bu mübah olmaz. İnsan saçından başkası olursa bunda beis yoktur.”

Kadınların saçlarına deve tüyünden örgü yapıp takmaları câizdir. Başka bir görüşe göre ise bunun hükmü şöyledir: Eğer bir kadının kocası yoksa bu haramdır, varsa bu iş kocasının veyâ câriyenin efendisinin izniyle olacağı için câizdir, aksi halde câiz olmaz. Sonra, kadın bunu kız çocuğuna yaparsa çocuk değil, onu yapan günaha girer. Çünkü çocuk mükellef değildir.

Yüzden kıl koparma fiilinin hükmünün içine etekteki kılları yolmak da girer. Çünkü

sünnet olan, eteğin traş edilmesi ve koltuk altı kıllarının yolunmasıdır.

Kadınların birbiriyle sevişmeleri de Allah'ın yarattığı sıfatı değiştirmek kabîlinden olup kadınların erkeklere benzemeye çalışmalarından ibârettir. Merfû bir hadiste: *"Kadınların birbiriyle sevişmeleri, aralarındaki zinâdır."*[159] buyurulmuştur.

Erkeklerin kadınlara benzemesi de böyledir. Bu benzeyiş, hareketlerinde ve konuşmalarında olur.

Livâta (homoseksüellik) de böyledir. Bunda da vücuttaki pislikleri dışarı atmak için yaratılan yeri cinsî münasebet için kullanma söz konusudur. Parlak yüzlü gençlerin yüzlerine şehvetle bakmak ve onlarla düşüp kalkmak da haramdır. Bir rivâyete göre şöyle buyurulmuştur: *"Her kadının yanında iki şeytan, her gencin yanında on sekiz şeytan vardır."*[160]

Güneşe, aya, yıldızlara ve taşa tapmak da Allah'ın yarattığını değiştirmek kabîlindendir. Her ne kadar bu varlıklara ibâdet etmek şekil yönünden değiştirme değilse de sıfat yönünden değiştirmedir. Onlardan hiçbiri, Allah bırakılsın da onlara ibâdet edilsin diye yaratılmamıştır. Bunların yaratılış sebebi, ne için yaratıldılarsa o şekilde insanların faydalanmalarıdır.

Allah'ı inkar ve O'na isyan da sıfat yönünden Allah'ın yarattığını değiştirmektir. Çünkü Allah Teâlâ insanı îman ve tâat süsüyle süslenme istidâdı ile yaratmıştır. Kim Allah'ı inkar eder ve O'na isyân ederse bu istidâdı boşa harcamış ve sıfat yönünden Allah'ın fıtratını değiştirmiş olur. Rasûlullah (s.a.v.)'in şu hadîsi de bunu teyid etmektedir: *"Her doğan çocuk İslâm fıtratı üzere doğar. Sonra anne ve babası onu yahûdî, hristiyan veyâ mecûsî yapar."*[161]

Vücûdumuzdaki uzuvların yaratılış amacı dışında kullanılması da sıfat yönünden değiştirmeye girer.

"Onlardan belli bir pay alacağım.", "Onları mutlakâ saptıracağım", "Muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım." ve "Kesinlikle onlara emredeceğim." şeklindeki dört cümlenin her biri şeytana âit sözlerdir. Şeytan bu cümleleri cisim lisânıyla veya fiil ve hal lisânıyla söylemiştir.

"Kim Allah'ı bırakır da" şeytanın çağırdığı şeyi Allah'ın emrettiğine tercih edip O'na itâattan vazgeçer, şeytana itaat eder ve böylece *"şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyâna düşmüştür."* Çünkü o tamâmıyla sermâyesini yitirmiş ve cennetteki mekânını cehennemdekiyle değiştirmiştir.

يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾

120- *(Şeytan)* onlara söz verir ve onları ümitlendirir; halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.

"(Şeytan) *onlara"* gerçekleştiremeyeceği uzun ömür, sıhhat, âfiyet, makam, mal,

nefsin şehevî duygularını yerine getirme gibi dünyâ lezzetlerine kavuşmaları için *"söz verir ve"* öldükten sonra dirilme, ba's, hesap ve cezânın olmadığı veyâ amel etmeden uhrevî mükâfâtlara ulaşılabileceği gibi elde edemeyecekleri şeyler için *"ümitlendirir; halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir."* Bu aldatmaca, zararı olan şeyde fayda varmış gibi göstermektir. Bu vaad, ya şeytanın insanın aklına ifsâd edici duyguları yerleştirmesi veyâ bu işi dostlarının dilleriyle yaptırması şeklinde olur.

Bil ki şeytanın insanları yoldan çıkarma metodu, insana dünya ziynetlerini güzel göstermesi ve insanın kalbine bâzı umutlar vermektir. Şeytan insanın kalbine ömrünün uzun olacağını, dünyâdaki emeline ve gâyesine ulaşacağını, düşmanlarına üstün geleceğini, mevkî sahiplerinin ve zenginlerin sâhip oldukları şeyleri kolayca elde edebileceğini fısıldar. Bütün bunlar aldatmacadır. Çünkü ekseriyetle insanın ömrü uzun olmaz. Eğer ömrü uzun olsa bile emeline ve arzusuna erişemez. Ömrü uzun olup matlubunu da en güzel bir şekilde elde etse, ölümle yine ondan ayrılmak zorunda kalır. Böylece en büyük gam ve kedere gark olur. Çünkü kalp, sevdiği şeye ne kadar sıkı ve kuvvetli bir şekilde bağlanırsa ondan ayrıldığı zaman keder ve hasreti o kadar çok olur. Bu yüzden şöyle denilmiştir:

Elif gibi kimseyle ülfet etme ki
Ölüm anında elem ve keder sözleri işitmeyesin

Noksanlardan münezzeh olan yüce Allah; şeytanın insanı aldatmak, en yüce amacına ulaşmasını engellemek için ona boş sözler ve ümitler verdiği husûsunda kullarını uyarmıştır.

Akıllı insan, şeytanın vesvesesine tâbi olmayan, yüce Kitâb'ına ve kerem sâhibi Peygamber'inin sünnetlerine sımsıkı sarılan ve büyük kurtuluşu kazanmak için bu ikisiyle amel ederek Rahmân'ın rızâsını arzu edendir. Bu da nasîhat olarak yeterlidir.

أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

121- İşte onların yeri cehennemdir; ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır.

"İşte onların" şeytanın dostlarının *"yeri"* yâni karar kılacakları yer *"cehennemdir; ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır."* Yâni ondan dönüş ve kaçış imkanı bulamazlar.

Allah, cenneti ve onun ehli olan mesut insanları, cehennemi ve onun ehli olan bedbaht insanları yaratmıştır. Şeytanı da kötülükleri süsleyici, şerlere çağırıcı, hevâya uymayı emir ve teşvik edici olarak yaratmıştır. Her kim saptırma ve onu dilemenin hakîkatinin

İblis'ten olduğuna inanırsa o da İblis'tir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"O*** (Allah) ***dilediğini saptırır, dilediğine de hidayet verir."*** (Müddessir, 74/31)

Şeytanın, kullardan hissesine düşen nasibi, Allah Teâlâ'nın cehennem ehli olarak yarattığı kimselerdir. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Andolsun ki biz cinlerden ve insanlardan bir çoğunu cehennem için yarattık."*** (A'raf, 7/179) buyurmuştur. Âyette zikredilen gruplar şeytana tâbi olanlardır. Allah Teâlâ şeytana lânet etmiş ve onu huzûrundan kovmuştur. Rasûlullah (s.a.v.)'in *"Dünyâ lânetlenmiştir. İçinde olanlar da lânetlenmiştir. Ancak Allah Teâlâ'yı zikir ve ona yardımcı olanlar hâriç"*[162] buyurduğu gibi insanların sapıklığa düşmelerinin sebebi dünyâdır. Şüphesiz Allah dünyâya lânet ve buğzetmiştir. Çünkü dünyâ sapıklık sebebidir. Şeytan da öyledir.

Şeytanın sözüyle ancak ezelî ve derin bir sapıklık ile sapan kimse aldanır. Bundan dolayı ezelî irâde tarafından takdir edilmiş olan şirk ortaya çıkmıştır. Allah'ın cennet ehli olarak yarattığı kimse ise mağfiret ettiği kimsedir. Allah kimi bağışlarsa o hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmaz.

İbn Abbas (r. anhümâ)'dan rivâyet edildiğine göre ***"Rahmetim her şeyi içine almıştır."*** (A'raf, 7/156) âyeti indiği zaman İblis kibirlenmiş ve "Ben herhangi bir şey miyim!" demiştir. Âyetin devamı: ***"Takvâ sâhipleri ve zekâtını verenler için onu yazacağım."*** (A'raf, 7/156) şeklinde inince İblis ümitsizliğe düşmüştür. Yahûdî ve hristiyanlar da kibirlendikleri için daha sonra ***"Ümmî olan o Rasûle, o Nebî'ye tâbî olanlar."*** (A'raf, 7/156) kısmı indiği zaman onlar da ümitsizliğe düşmüşlerdir. Böylece rahmet sâdece mü'minlere has kalmıştır. Onlar rahmet için yaratılmışlar ve rahmetle cennete gireceklerdir. Ayrıca onlar için ebedî rahmet vardır. Azap ise şeytan ve onun insanlar ve cinlerden tâbîlerine kalmıştır. Cehennemde ebediyyen kalmak da onlara mahsustur. Nitekim Allah Teâlâ *"Ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır"* buyurmuştur. Çünkü burada zikredilen kişiler cehennem için yaratılmışlardır ve oraya girmeleri kaçınılmazdır.

Hâfız şöyle demiştir:

Pirimiz dedi ki: Takdir kaleminde hata yoktur
Hataları örten pirin temiz nazarına âferin!

İyi anla ki inşâallahu Teâlâ kurtuluşa eresin.

---

[155]. *Aclûnî*, II, 227
[156]. *Buhârî*, Enbiyâ 7; *Müslim*, Îman, 379
[157]. *Süyûtî*, ed-Dürrü'l-Mensûr, V, 134
[158]. *Buhârî*, Libas, 85; Nikah, 94; *Tefsir* (59), 4; *Müslim*, Libas, 115, 117-120;

Müsned, I, 415, 434

[159]. *Münâvî*, IV, 137

[160]. *Aclûnî*, I, 40

[161]. *Buhârî*, Cenâiz, 80,93; *Müslim*, Kader, 22-25; *Ebû Dâvûd*, Sünnet, 17; *Tirmizî*, Kader, 5; *Müsned*, II, 233, 253

[162]. *Tirmizî*, Zühd 14; *İbn Mâce*, Zühd 3; *Dârimî*, Mukaddime 32

ÎMAN EDİP
SÂLİH AMEL İŞLEYENLER

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَٓا اَبَدًاۜ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّاۜ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ
اللّٰهِ قٖيلًا ﴿١٢٢﴾ لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَٓا اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِۜ مَنْ يَعْمَلْ
سُٓوءًا يُجْزَ بِهٖۙ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصٖيرًا ﴿١٢٣﴾
وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقٖيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ اَحْسَنُ دٖينًا مِمَّنْ
اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًاۜ وَاتَّخَذَ اللّٰهُ
اِبْرٰهٖيمَ خَلٖيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَكَانَ
اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحٖيطًا ﴿١٢٦﴾

122- Îman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedî kalmak üzere, zemîninden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, *(bu söylenenleri)* hak bir söz olarak vâdetti. Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah'tan daha doğru olabilir?

123- Ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitâbın kuruntuları *(gerçektir);* kim bir kötülük yaparsa onun cezâsını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da, yardımcı da bulamaz.

124- Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.

125- İşlerini en iyi yapan kimse olarak kendini Allah'a veren ve İbrâhim'in, Allah'ı bir tanıyan dînine tâbi olan kimseden dince daha güzel kim vardır? Allah İbrâhim'i dost edinmiştir.

126- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır.

"Îman eden ve iyi işler yapanları," İşlerin salâhı, yâni iyi olması onların samîmiyetle yapılmasıyladır. Sâlih amel ise kendisiyle Allah'ın rızâsı kastedilen ameldir. Çeşitleri çok olup namaz, zekât ve diğer güzel ameller de bunun içerisine girer. *"içinde ebedî kalmak üzere,"* yâni ilelebed kalacakları *"zeminlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağız."* Bu nehirlerden kasıt, su, süt, şarap ve bal nehirleridir.

Haddâdî şöyle demiştir: Allah Teâlâ'nın "Îman eden ve iyi işler yapanlar" şeklinde îmanın yanında tâati de zikredip ikisini cem etmesi, küfürle berâber tâatin fayda

vermeyeceği gibi îmanla berâber tâatsizliğin ve ma’siyetin de kişiye zarar vermeyeceği vehminin bâtıl olduğunu, hem îmandan hem de amelden dolayı sevab kazanılacağını beyân etmek içindir.

“Allah” bunu onlara *“hak bir söz olarak vâdetti.”* Yâni Allah bunu onlara gerçekten va’detmiştir. *“Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah’tan daha doğru olabilir?”* Allah’tan daha doğru sözlü ve va’dini tutan hiç kimse yoktur. Allah Teâlâ her konuşandan daha doğru sözlü olup onun va’di kabûl etmeye daha lâyıktır. Şeytanın va’di ise kavuşulması imkansız boş hayallerden ibârettir.

لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَٓا اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِۜ مَنْ يَعْمَلْ سُٓوءاً يُجْزَ بِهٖۙ
وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيّاً وَلَا نَصِيراً ﴿١٢٣﴾

123- Ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitâbın kuruntuları *(gerçektir);* kim bir kötülük yaparsa onun cezâsını görür ve kendisi için Allah’tan başka dost da, yardımcı da bulamaz.

“Ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitâbın kuruntuları (gerçektir)*”* Yâni, ey müslümanlar! Allah’ın va’dettiği mükâfât ne sizin kuruntularınızla ne de ehl-i kitâbın kuruntularıyla hâsıl olur. O, ancak îman ve sâlih amelle gerçekleşir. Müslümanların kuruntuları, büyük küçük bütün günahlarının affedileceği ve îman ettikten sonra hiç bir günahtan sorumlu tutulmayacaklarıdır. Ehl-i kitâbın kuruntuları ise; ***“Biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz.”*** (Mâide, 5/18) o bize azab etmez.” dedikleri gibi Allah’ın onlara azab etmeyeceği ve onları cehenneme ancak birkaç gün sokacağıdır.

Hasan Basrî şöyle demiştir: “Îman temennî ile olmaz. Îman kalbe yerleşen ve amelin de onu doğruladığı şeydir. Kendilerini nasıl olsa Allah’ın bağışlayacağı kuruntusunun avuttuğu bir topluluk hiç bir haseneleri olmadan iyilik yapmadan dünyâdan göçerler de: “Biz Allah hakkında iyi zan içindeydik” derler. Onlar bu sözlerinde yalancıdırlar. Eğer Allah hakkında zanları iyi olsaydı iyi amel yaparlardı.”

Birisi de şöyle demiştir: Amelle berâber olan ümide reca denir. Böyle olmazsa *“ümniyye”* yâni kuruntu olur. Kuruntu da ölümdür. Çünkü kuruntu âhiret hayâtına fayda verecek şeyleri aksatmaya sebep olur.

Sa’dî (k.s.) şöyle der:

Kıyamet günü cennet pazarını kurduklarında
Dereceler iyi amellere göre belirlenir
Ne kadar sermaye getirirsen o kadar götürürsün
Eğer müflis isen, utangaçlık götürürsün
İyi ameli çok olan kimsenin
Hakk’ın katında derecesi yüksek olur

Daha sonra Allah Teâlâ geçen cümlenin hükmünü tekid ederek şöyle buyurdu: *"Kim bir kötülük yaparsa"* çirkin amel yapan, er geç *"onun cezâsını görür."*

Rivâyet edildiğine göre bu âyet nazil olduğunda Hz. Ebû Bekir (r.a.) Rasûlullah (s.a.v)'e: "Bu âyete göre kim kurtulabilir ki?" dedi. Bunun üzerine, Rasûlullah (s.a.v): *"Sen hiç hüzünlenmez, hastalanmaz veyâ baş ağrısı çekmez misin?"* diye sordu. O da: "Evet yâ Rasûlallah." diye cevap verdi. Rasûlullah (s.a.v) ona: *"İşte bunlar senin için birer cezâdır."* diye karşılık verdi.[163]

Ebû Hureyre (r.a.) da şöyle demiştir: "Bu âyet indiği zaman biz ağlayıp hüzünlendik ve "Yâ Rasûlallah, bu âyet geriye hiç bir şey bırakmamış" dedik. Bunun üzerine şöyle cevap verdi: *"Dikkat edin! Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu âyet sizin için indirildi. Ama kolaylaştırın, orta yolu tutun ve doğruluktan ayrılmayın. İfrata kaçmayın ki ibâdette nefsinizi yorup da bıkkınlığa yol açarak ameli terk etmeyesiniz."*[164] *"el-Mekâsıdü'l-Hasene"*de bu şekilde rivâyet edilmiştir.

"ve kendisi için Allah'tan başka dost, yardımcı da bulamaz." Allah'ın dostluğundan ve yardımından mahrumsa kendisinden azâbı uzaklaştırmak için dost ve yardımcı bulamaz.

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيراً ﴿١٢٤﴾

124- Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mü'min olarak sâlih *(iyi)* işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.

"Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mü'min olarak" yapılan güzel amellerin mûteber olması için îman şarttır. Çünkü îmanı olmayanın ameli mûteber değildir. *"İyi işler yaparsa"* Yâni iyi işlerin bir kısmını, birazını yaparsa, demektir. Çünkü her insan bütün iyilikleri yapma imkânına sahip olmadığı gibi hepsini yapmakla sorumlu da değildir. Ancak sorumlu olduğu ve gücü yettiği kadarını yapar. Nice mükellef insanlar vardır ki, kendilerine hac, cihad ve zekât farz değildir. Hattâ bâzı durumlarda namaz bile sâkıt olur. *"İşte onlar"* yâni sâlih amel işleyen mü'minler *"cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar."* Hakettikleri mükâfât eksiksiz olarak kendilerine verilir.

Âyetteki *"nakîr"* kelimesi *"nukre"*den gelmiştir. O da hurma çekirdeğinin üzerindeki çukurcuktur ki hurma oradan filizlenir. Bu kelime, azlık ve küçüklük ifâde etmek için kullanılır.

İtâat edip sâlih ameller işleyen mü'minin mükâfâtı eksilmeyeceğine göre âsînin de cezâsı artmayacaktır. Çünkü amellerin karşılığını veren merhamet edenlerin en merhametlisi olan Allah'tır. Bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Allah Teâlâ bir tâate on hasene, bir günaha ise bir cezâ va'detmiştir.*

Her kim bir günah karşılığı cezâlandırılırsa onun on sevabından biri eksilip dokuz sevâbı kalır. Birleri onlarına galip gelen (yâni günahları sevaplarını aşan) *kişiye, yazıklar olsun!...”*[165]

Nîsâbûrî şöyle demiştir: “İyiliklerin kat kat olmasının hikmeti, hasımları toplandığı zaman kulun iflas etmemesi içindir. Tâatinden almak üzere hasımları toplandığı zaman onlara bir iyiliği verilir, diğer dokuz iyiliği kendisine kalır. Kulların yaptıkları haksızlıkların karşılığı, onların iyiliklerinin aslından değil, yapılan kat kat ilâvelerden ödenir. Çünkü sevâbı katlamak Allah Teâlâ’nın bir lütfudur. Yapılan bir iyiliğin aslına bire bir sevap vermek ise Allah’ın adâleti gereğidir.”

İmam Beyhakî *“Kitâbü’l-Ba’s”*ında şöyle demiştir: “Yapılan iyiliklere kat kat sevap vermek Allah Teâlâ’nın bir fâzlı ve ihsânıdır. Kullar onlara ilişemezler. Nitekim oruçta da durum aynıdır. Hak Teâlâ fazl ve kereminden lutfettiği bu kat kat sevabı kul için saklar ve cennete girdiğinde ona verir.”

Sa’dî (k.s) şöyle der:

İyilerin yaptığı iyiliğin karşılığını
Bire on yazar Allah Teâlâ
Ey genç! Tâat yoluna bugünden gir
Çünkü yarın yaşlanınca gençlik geri gelmez
Hayır yolu, tâat yolu açıktır ancak
Herkesin iyilik yapmaya gücü yetmez
Yaşamak için ne gerekiyorsa yaptın
Gidiş için gerekli olanı yapmadın

Bil ki salih amellerin hepsi, îmanın nûrunu artırır. Şu halde, tâatlere, iyiliklere ve ilâhî marifete ulaşmaya gayret etmen gerekir. Çünkü Allah’ı bilmek amellerin en fazîletlisidir. Bundan dolayı Rasûlullah (s.a.v.)’e: “Amellerin hangisi daha üstündür.” diye sorulduğunda *“Allah’ı bilmek”* diye cevap vermiş, “Biz amelleri kastediyoruz” denildiğinde yine *“Allah’ı bilmektir.”* diye cevap vermiştir. Ashab: “Biz amelleri soruyoruz, sen “Allah’ı bilmektir” diye cevap veriyorsun.” dediklerinde Rasûlullah (s.a.v) *“İlimle birlikte olan az amel fayda verir. Cehâletle berâber olan çok amel ise fayda vermez.”*[166] buyurmuştur. Allah’ı bilmek ise ancak tevhid cilası ve türlü türlü zikirlerle bâtınını tasfiye etmekle hâsıl olur. Bunu da ancak âlimler anlar.

“Ne sizin kuruntularınız” yâni günah işleyip tevbe etmeyen ve Allah’ın kendilerini mağfiret etmesini uman avâmın kuruntusu boştur. Çünkü Allah Teâlâ ***“Muhakkak ki ben tevbe eden, îman edip sâlih amel işleyen kimseleri çok bağışlayıcıyım.”*** (Tâhâ, 20/82) buyurmuştur. *“Ne de ehl-i kitâbın kuruntuları* (gerçektir)*.”* Kitâb ehli ile, halkı ümit ile aldatan; talep, gayret ve çalışma yolunu kesen kötü âlimler kastedilmektedir.

“Kim bir kötülük yaparsa onun cezâsını görür.” Günah işledikten sonra kalp aynasının üzeri günah pası ile kaplanarak cezâlandırılır. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kişi bir günah yaptığı zaman kalbinde kara bir nokta oluşur. Eğer tevbe eder, yaptığından dönerse o nokta silinir.” “ve kendisi için Allah’tan başka dost da”* yâni kendisini günah karanlıklarından tevbe ile tâat ışığına çıkaracak bir dost ve *“yardımcı da bulamaz.”* Allah’dan başka kendisine, nefs-i emmâreye karşı muzaffer kılarak yardım edecek ve nefs-i emmârenin sıfatlarından temizleyecek, şeytanın şerrini ve hîlesini def edecek bir yardımcı da bulamaz.

“Erkek olsun, kadın olsun” “Erkek” ile kalbe, “kadın” ile de nefse işâret edilmektedir. *“her kim de mü’min olarak”* bu işlerde ihlaslı olarak *“iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler.”* Kalp, kendisi için vâcip olan ulvî âleme teveccüh eder, süflî âlemden yüz çevirir ve Hak’dan gayrısından gözünü kapar, onlara iltifat etmezse kurbet ve vuslat cennetine girmeye hak kazanmış olur. Nefis de hevâ ve hazlarından vazgeçip ubûdiyette Allah’ın haklarını edâ eder ve bunda da itmi’nâna (huzura) kavuşursa yeniden Rabb’ine kavuşmayı ve ruhlar âlemi cennetine girmeyi hak etmiş olur. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Ey itmi’nâna ermiş nefis*** (nefs-i mutmainne) ***sen O’ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabb’ine dön.”*** (Fecr, 89/27-28) buyurmaktadır.

Allah’ın onlar için takdir ettiği sâlih ameller, derece ve yakınlıklarda *“zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.”* Bir kimseye hizmet etmeksizin onun nîmetini temennî eden kişi, nîmetini temennî etmeksizin hizmetini gören gibi olamaz. Bunlar arasında Allah’a yakınlık mertebelerinin en yükseği ile aşağıların en aşağısı arasındaki kadar büyük bir mesafe vardır. Bu kısım, “*et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye”*den alınmıştır.

وَمَنْ اَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ
اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

125- İşlerini en iyi yapan kimse olarak kendini Allah’a veren ve İbrâhim’in, Allah’ı bir tanıyan dînine tâbi olan kimseden dince daha güzel kim vardır? Allah İbrâhim’i dost edinmiştir.

“İşlerini en iyi yapan kimse olarak” yâni iyilikleri yaparak ve kötülükleri terkederek, demektir. Peygamber (a.s.) ihsânı: *“İhsân, senin Allah’ı görüyormuş gibi ibâdet etmendir. Her ne kadar sen O’nu göremiyorsan da, O seni görmektedir.”*[167] buyurarak tefsîr etmiştir. İhsân, îmanın hakîkatidir. *“Kendini Allah’a veren”* yâni başka hiç kimseye nefsi hakkında yaratıcılık ve mâliklik, ubûdiyet ve ta’zîm cihetlerinden hiç bir hak tanımayarak nefsini ve zâtını içtenlikle Allah’a çeviren, demektir.

Bil ki, İslâm dini iki şey üzerine binâ edilmiştir. Bunlar: Îtikad ve ameldir. Allah Teâlâ *“kendini Allah’a veren”* buyurarak itikada, *“işlerini en iyi yapan kimse”* buyurarak da amele işâret etmiştir. Yâni kişi Rabb’ine itâatte, O’nun yüklediği bütün

sorumlulukları ta’zim ve huşû içinde yerine getirerek ihsan sâhibi olur.

“ve İbrâhim’in Allah’ı bir tanıyan dînine tâbi olan kimseden dînce daha güzel kim vardır?”

Bu soru, inkârî bir sorudur. “Din ve “millet” kelimeleri esas olarak bir, izâfî olarak farklıdır. Şerîat, itâat edilmesi hasebiyle “din”, imlâsı ve yazılması yönüyle de “millet” manasınadır.

İbrâhim (a.s)’ın dîni, bütün dinler arasında sıhhati ve makbûliyeti husûsunda ittifak edilen ve İslâm’a uygun bir dindir. Hz. Mûsâ, Hz. Îsâ ve diğer peygamberlerin (aleyhimüsselâm) dinleri ise herkes tarafından kabul görmemiştir.

“Hanîf, bozulmuş dinlerden yüz çeviren demektir.

Sonra Allah İbrâhim (a.s)’ın dînine uymaya teşvik ederek şöyle buyurmuştur: *“Allah İbrâhim’i dost edinmiştir.”* Yâni onu seçmiş ve ona dostun dosta ikrâmına benzer ikramda bulunmuştur. *“Hullet”* (dostluk) kelimesi, *“hılâl”* lafzından gelmiştir. Bu da insanın içine nüfûz edip yer eden dostluk demektir.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾

126- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah’ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır.

“Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah’ındır.” Sanki burada “Allah Teâlâ’nın kendisine ibâdet edecek çok şerefli kulları, yâni melekleri olduğu halde niçin İbrâhim (a.s.)’ı kendisine dost olarak tahsis etmiştir?” diye sorulmuş ve cevap olarak şöyle denilmiştir: Yerde ve göklerde ne varsa hepsi yaratma ve mülkiyet yönünden, Allah’ındır. Onlardan dilediğini seçer.

“Allah” ilmi ve kudretiyle *“her şeyi kuşatmıştır.”* Allah Teâlâ’nın ilim ve kudreti göklerin ve yerin içindeki ve dışındaki kâinatta olan her şeyi kuşatmıştır.

Rivâyet edildiğine göre Hz. İbrâhim (a.s.) halkının kıtlık yüzünden sıkıntıda olduğu bir zaman Mısır’daki dostundan erzak getirmek üzere bir heyet gönderdi. Mısır’daki dostu ise gelen o kimselere: “Eğer İbrâhim (a.s.) bu erzakı kendisi için istiyorsa veririm. Fakat o bunu kendisi için değil misafirleri için istiyor. Sizin çektiğiniz sıkıntı bizde de var.” diyerek geri çevirdi. Onlar elleri boş döndüklerinden dolayı insanlardan utandıkları için toprağı yumuşak bir arâzîden geçerken çuvallarını kumla doldurdular. İbrâhim (a.s.)’a bunu haber verdiklerinde çok üzüldü. Sonra uykusu gelip uyudu.

O sırada hanımı Sâre çuvallardan birini açıp ondan ekmek pişirdi. Kumlar una dönüşmüştü. İbrâhim (a.s.) uyandığında ekmeğin kokusunu aldı ve Sâre’ye “Bu yaptığın nereden geldi?” deyince Sâre, “Senin Mısır’lı dostundan” diye cevap verdi. İbrâhim

(a.s.) ona: “Hayır, bilakis dostum Azîz ve Celîl olan Allah.” diyerek karşılık verdi. Bu yüzden Allah, onu “Halîl”, yâni dost diye isimlendirmiştir.

Bir habere göre melekler Hz. İbrâhim (a.s.)’ın malının ve hizmetçilerinin çokluğuna hayret etmişlerdi. Çünkü onun, boyunlarında altın tasmaları olan köpeklerin beklediği beş bin koyunu vardı. Bir melek insan sûretine bürünüp, çölde sürüsüne bakan İbrâhim (a.s.)’a sokularak:

سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّنَا وَرَبُّ الْمَلٰٓئِكَةِ وَالرُّوحِ *“Sübbûh ve Kuddûs olan Allah bizim, meleklerin ve rûhun Rabbidir.”* dedi. Bunun üzerine İbrâhim (a.s.) ona: “Rabbimin zikrini tekrarla sana gördüğün şu mallarımın yarısını vereyim.” dedi. Melek sözünü tekrar etti. Bunun üzerine İbrâhim (a.s): “Rabbimin tesbîhini tekrâr et, gördüğün malımın hepsini sana vereyim.” demiştir. Bu durumdan melekler hayrete düşmüşler ve şöyle demişlerdir: “Sen, Allah’ın seni halîl (dost) edinmesine layık bir kimsesin. Böylece İbrâhim (a.s.) meleklerin lisanıyla da “Halîl” diye adlandırılmıştır.”

Kadı Iyad *“eş-Şifâ”* adlı eserinde şöyle demiştir: Dost, oğuldan daha kuvvetlidir. Çünkü oğul bâzan düşman olur. Nitekim Allah Teâlâ ***“Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır.”*** (Teğâbün, 64/14) buyurmuştur. Oysa dostlukla düşmanlık bir arada bulunmaz. Allah ile dostluğun şartı, kulun bütün hallerinde Allah için Allah’a teslîm olması, gönlünde Allah’la berâber hiçbir şeyi saklamamasıdır. Bunlar ister malı, bedeni, nefsi, rûhu, kalbi, âilesi ve çocukları olsun. İşte İbrâhim (a.s.)’ın hali böyleydi.

Bir can ki canana kurban değildir
Ten cîfesi öyle candan daha üstündür
Kim ki dostun kılıcıyla ölmemişse
Murdar leş onun canından daha iyidir

Sevginin şartı seven kimsenin sevgide fani olması ve sevgilide bakaya ermesidir. Öyle ki, seven kimsede sevgiliye muhabbetten başka birşey kalmaz. Bu, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in hâlidir.

Âmiroğullarından bir mecnuna (Hak âşığına) “İsmin nedir?” diye sorulduğunda “Leylâ’dır.” demiştir.

Şeyhim, dayanağım ve bedenimdeki rûhum mesâbesinde olan **Osman Fazlı Efendi** *“Kitâbü’l-Lâihâti’l-berkıyyât”* adlı eserinde şöyle demiştir: Ahadiyyet-i ilâhiyyeye dostluk ve muhabbet, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)’e hakîkati ile, Hz. İbrâhim (a.s.)’a sûreti ile, başkalarına ise kabiliyetlerine göre cüz’î özellikleriyle tecellî etmiştir.

Dostluk ve muhabbet makamında Peygamberimiz (s.a.v.) zâtî ahâdiyyet mertebesi mesâbesindedir. İbrâhim (a.s.), sıfâtî vâhîdiyet mertebesi mesabesindedir. Onların dışındakiler ise vahidiyyet-i ef'âliyye mertebesi mesabesindedirler. Sırasıyla bu makam ve mertebelere Besmele'de işâret vardır. Öyle ki peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) bilfiil Allah isminin dostu ve sevgilisi İbrâhim (a.s)'da Rahman isminin bilfiil dostu ve sevgilisidir. Diğer peyamberler ise Rahîm isminin bilfiil dostu ve sevgilisidirler. Allâme şeyhimin sözü burada bitti. Allah onu selamette dâim eylesin.

Bil ki, Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak ki Allah, İbrâhim (a.s.)'ı dost edindiği gibi beni de dost edinmiştir. Ben, Rabb'imden başka bir dost edinecek olsaydım Ebû Bekir (r.a.)'ı dost edinirdim."*[168] Yâni benim için sırrıma vâkıf olacak bir insanı dost edinmem câiz olsaydı Ebû Bekir (r.a.)'ı dost edinirdim. Fakat benim sırrımı Allah'tan başka kimse bilmez. Rasûlullah (s.a.v.)'in bunu Ebû Bekir'e tahsis etmesi, onun Rasûlullah (s.a.v.)'in sırlarını en iyi bilen kişi olması sebebiyledir. Bu husûsu, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle açıklamıştır: *"Muhakkak ki Ebû Bekir orucu ve namazı sebebiyle değil kalbinde yazılan şey (Rasûlullah (s.a.v)'in sırrını bilmesi) sebebiyle sizden üstün kılınmıştır."*[169] Rasûlullah (s.a.v.)'in kimseyi dost edinmeyişinin sebebi, Allah'ın dışındaki varlıklardan (mâsivâ) uzaklaşması sebebiyledir. Bütün kâinat, Rasûlullah (s.a.v)'e bağlıdır. (Onun yüzü suyu hürmetine yaratılmışlardır.) O ise noksanlardan münezzeh olan yüce Allah'tan başkasına aslâ bağlı ve muhtaç değildir. Allahım! Onun şefâatini bize nasîb et.

Şeyh Sa'dî bir nât-ı şerîfinde şöyle diyor:

Bir gece Burak'a bindi, geçti felekleri
Risâlet mansıbının vakarıyla geçti melekleri
Yakınlık sahrasına öyle bir sürdü ki
Varınca Sidretü'l-Müntehâ'ya Cebrâil geri durdu

Bu onun ulviyyât ve süfliyâttan ayrılıp Hazret-i Zât'a ermesidir.

---

[163]. *İbn Kesîr*, I, 559; *Sâatî*, el-Fethu'r-rabbânî, XVIII, 121-122

[164]. *Süyûti*, ed-Dürrü'l-mensûr, II, 227

[165]. *İbn Kesîr*, I 559

[166]. *Irâkî*, Muğnî, I, 559

[167]. *Buhârî*, Îman 37; *Müslim*, Îman 57; *Ebû Dâvûd*, Sünnet 16; *Tirmizî*, Îman 4; *İbn Mâce*, Mukaddime 4

[168]. *İbn Mâce* Mukaddime 11

[169]. *Aliyyü'l-Kârî*, Esrâr, s. 476; *Aclûnî*, II, 248

KADINLARIN HAKLARINI KORUMAK

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِى النِّسَاءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ
فِى الْكِتَابِ فِى يَتَامَى النِّسَاءِ الّٰتِى لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ
وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَاَنْ تَقُومُوا
لِلْيَتَامٰى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾
وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا
اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَاُحْضِرَتِ الْاَنْفُسُ
الشُّحَّ وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾
وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ
الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَاِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا
حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

127- Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta, kendileri için yazılmışı *(mirası)* vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, çaresiz çocuklar ve yetimlere karşı âdil davranmanız hakkında size okunan âyetler *(Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır)*. Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilir.

128- Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yâhut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh *(dâimâ)* hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

129- Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bâri birisine tamâmen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, günahtan sakınırsanız Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

130- Eğer birbirinden ayrılırlarsa Allah, bol nîmetinden her birini zenginleştirir; Allah'ın lütfu geniş, hikmeti büyüktür.

*"Senden kadınlar"*ın mîrası *"hakkında fetvâ istiyorlar."* Fetvâ kelimesi, kuvvetli

genç anlamındaki “fetâ” kökünden türemiştir. Çünkü fetvâ, kendisi hakkında hüküm verilen bir veyâ birden fazla olayların cevâbı veyâ müphem bir durumu îzahta takviye için kullanılan bir lafızdır. Bu âyetin sebeb-i nüzûlü şudur: Uyeyne b. Husayn, Rasûlullah (s.a.v.)’e gelerek “Duyduğumuza göre sen mîrastan kız çocuğa ve kız kardeşe de yarım hisse veriyormuşsun. Halbuki biz savaşa katılıp ganîmet elde edeni vâris yapardık.” deyince Rasûlullah şöyle cevap vermiştir: *“Evet, böyle emrolundum.”*[170]

“De ki: Onlara âit hükmü size Allah açıklıyor:” Fetvâ vermek, müphem ve müşkil olanın îzah edilip açıklamasıdır. *“Kitap’ta, kendileri için yazılmışı”* mîras ve diğer haklarını *“vermeyip nikahlamak istediğiniz yetim kadınlar, çâresiz çocuklar ve yetimlere karşı âdil davranmanız hakkında size okunan âyetler (Allah’ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır.)”* Yâni Allah ve O’nun kelamı onların hükmünü size açıklıyor. Böylece fetva verme işi Allah’a ve Kur’an’a isnad edilmiş oluyor. Eğer öksüz kız, güzel ve zengin olursa velîsi onunla evlenmek istiyor, böyle değillerse onlardan yüz çeviriyorlardı.

Yetimlerin haklarıyla ilgili Kitap’ta okunandan kasıt, ***“Yetimlere mallarını veriniz.”*** (Nisa, 4/3) ve ***“Mallarını yemeyiniz.”*** (Nisâ, 4/6) gibi onların mallarına tecavüz edilmemesine delâlet eden âyetlerdir. Araplar kadınları mîrasçı yapmadıkları gibi çocuklara da mîrastan pay vermezlerdi. Onlar ancak işleri gören erkekleri mirasçı yaparlardı.

Yetim kadınların haklarıyla ilgili Kur’an’da okunan âyetten maksat ise: ***“Temizi değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin.”*** (Nisa, 4/2) âyeti vb. âyetlerdir.

“Hayırdan ne yaparsanız” mutlak olarak ister zikredilen kişiler hakkında olsun, isterse başkaları hakkında olsun *“şüphesiz Allah onu bilir”* ve mükafatını verir.

Akıllı insana gereken şey, emrolunduğu hususta Allah Teâlâ’ya itâat etmek, başkasının malını yememek, bilakis gücü yettiği kadar öksüz ve yoksullara infakta bulunmaya çalışmaktır.

Hâtemü’l-Esam şöyle demiştir: “Üç şey vardır ki onlar olmadan üç şeyi iddiâ eden yalancıdır: Malını Allah için harcamadan cenneti sevdiğini iddiâ eden yalancıdır. Haramlarından sakınmadan Allah’ı sevdiğini iddia eden yalancıdır. Fakirleri sevmeden Peygamber (s.a.v.)’i sevdiğini iddia eden yalancıdır.”

Allahu Teâlâ *“Hayırdan ne yaparsanız”* âyetiyle hayır yapmaya teşvik etmiştir.

Hikaye edildiğine göre bir kadın, elbise satın almak için Ebû Hanîfe’nin dükkanına gelir. Ebû Hanîfe ona, değeri dört yüz dirhem olan yeni bir elbise çıkartır. Kadın: “Ben fakir bir kadınım. Bir kızım var. Onu kocaya vermek istiyorum. Bunu bana uygun bir fiyatla ver.” diye ricâda bulunur. Ebû Hanîfe de: “Bunu dört dirheme al.” der. Kadın da

“Benimle alay mı ediyorsun?” diye çıkışınca Ebû Hanîfe: “Ben seninle alay etmekten Allah’a sığınırım. Ben iki elbise satın almıştım. Bunlardan birini satıp sermâyesini çıkarttım. Ancak dört dirhem eksiği kaldı. Böylece bu, bana dört dirheme kalmış oldu.” dedikten sonra kadın elbiseyi dört dirheme aldı ve sevinçle dönüp gitti.

Sa’dî (k.s.) demiştir ki:

Ey genç! Gençliğinde bir pirin elini tut
Değilse yaşlanınca, elimi tut diye atılma
İki cihan için iyilik yapan kimse
Hakk’ın kullarına iyilik eder

Bil ki nefis, rûhun zevcesi mesâbesindedir. Nasıl ki Allah, erkeklere kadınların haklarını yerine getirmeyi vâcip kıldıysa, sâdık tâlibe de nefsin haklarını yerine getirmeyi vâcip kılmıştır. Nitekim gecesini devamlı ibâdetle, gündüzünü de oruçla geçirerek nefsiyle mücâhede eden Abdullah b. Amr’a Rasûlullah (s.a.v.): *“Muhakkak ki nefsinin de senin üzerinde hakkı vardır. Oruç da tut, iftar da et. Gece ibâdet de et, uykunu da uyu.”*[171] Sıkı riyâzat seyrden alıkor. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Muhakkak ki bu din metîndir (sert ve güçlüdür). Onun hakkında yumuşaklıkla hareket edin.”*[172] Yâni, nefislerinize güçleri yetmeyecek şeyleri yüklemeyin ki, aciz kalıp da dini ve ameli terketmeyesiniz.

Arap atı süratle iki seğirtti mi yorulur kalır
Deve ağır ağır gider gece gündüz, ama asla yorulmaz

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, nefsinin hakkını vermede orta yolu tutar ve son derece adâletli davranırdı. Bâzen oruç tutar, bâzen iftar eder, gecenin bir kısmında ibâdete kalkar, bir kısmında yatar, kadınlarla evlenir, bâzı zamanlar, tatlı, bal, tavuk ne bulursa yer, bâzen de acıkır ve açlığından dolayı karnına taş bağlardı.

Ey gafil insan! Bineğine ve yoluna dikkat et. Hevânın emrine girmekten sakın. Âhirete göç etmeden önce faydalı işler yapmaya çalış. Söylediğin ve yaptığın şeyde nefsini hesaba çek. Çünkü Allah Teâlâ her şeyi bilen ve her şeyi ihata edendir. İfrat ve tefritten de kaçın.

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ
يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ
وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾

128- Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yâhut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh *(dâimâ)* hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

"Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yâhut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse" Yâni bir kadın kocasının kendisinden hoşlanmayıp geçimsizlik ederek yanına yaklaşmamasından, hakkını vermemesinden veya kendisiyle konuşma ve görüşmeyi azaltarak yüz çevirmesinden korkarsa, demektir.

Âyetteki *"nüşûz"*, yâni geçimsizlik kelimesi, yüksek yer anlamındaki *"neşz"* kökünden türemiştir. Burada karı ve kocadan her birinin, diğerinden râzı olmadığı için onu kerih görmesi ve ona karşı büyüklenmesi demektir.

Kocanın hanımından yüz çevirmesi, onunla oturmayı ve konuşmayı azaltarak olur. Bunun sebepleri yaşının büyük olması, dış görünüşünü veyâ ahlâkını beğenmemesi, ondan bıkması, gözünün başka birinde olması gibi durumlardır.

İmam Fahreddîn Râzî şöyle demiştir: *"Nüşüz"*dan murad söz, fiil veyâ her ikisinde sertlik göstermektir. Yüz çevirmeden murad ise kendisiyle iyi veyâ kötü bir şeyin konuşulmaması, hakkına riâyet edilmemesi ve eziyet edilmesidir.

Rivâyete göre bu âyet Muhammed b. Mesleme'nin kızı Huveyle ve kocası Sa'd b. Rebî' hakkında nâzil olmuştur. Sa'd, Huveyle'yle genç iken evlenmişti. Huveyle yaşlanınca Sa'd başka bir genç kızla evlenip Huveyle'ye eziyet etmeye başladı. Huveyle de Rasûlullah (s.a.v)'e gelip bu durumu şikâyet etti.

O takdirde *"aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur."* Yâni, hanımın kocasına mehrin bir kısmını veyâ tamamını bağışlaması veya Sevde (r. anhâ)'ın yaptığı gibi kendi nöbetini vermek sûretiyle anlaşmalarında bir günah yoktur. Mü'minlerin annesi Sevde binti Zem'a yaşlı idi. Hz. Peygamber (s.a.v) kendisini boşamak istediği zaman (Tirmizi rivâyetine göre ise; Peygamberimizin kendisini boşamasından endişe ederek Sevde (r. anhâ) onun gönlündeki yerini bildiği için sırasını Hz. Âişe'ye vermeyi talep etti. Rasûlullah (s.a.v) de onun bu talebini kabul etti. Rasûlullah (s.a.v.), bu anlaşmadan sonra Âişe (r.anhâ.) vâlidemize, hem kendi gecesini, hem de Sevde vâlidemizin gecesini ayırmıştır.

Haddâdî şöyle demiştir: "Bu tür anlaşma devamlı olarak kesinlik ifâde etmez. Çünkü hanım bundan sonra eşit taksim isterse buna riâyet etmek gerekir. Bu, kadının hakkıdır.

Karı-koca arasında *"sulh"* ayrılıktan, kötü davranıştan ve husûmetten *"hayırlıdır."* Başka bir mânâya göre "hayr" kelimesiyle üstünlük değil de, husûmet şerlerden bir şer olduğu gibi sulhün de hayırlardan bir hayır olduğu kastedilmiş olabilir.

Süyûtî, *"Husnü'l-muhâdara fî ahvâli Mısr ve'l-Kâhire"* adlı eserinde şöyle demektedir: "Abdâlden olmak istersen ahlâkını çocukların bâzı huylarıyla değiştir. Çocuklarda beş özellik vardır ki bunlar büyüklerde olsaydı onlar abdâldan olurlardı. Onlar, rızık endişesine düşmezler, hastalandıkları zaman yaratıcılarına şikayette bulunmazlar, yemeklerini berâber yerler, korktukları zaman ağlarlar, kavga yaptıkları

zaman da fazla ileri gitmez ve hemen barışırlar. Ne güzel söylenmiştir:

Ahmak, işi gücü inatlaşmak olan kimsedir
Böylesine ilaç, tedavi fayda vermez
Gücün yettikce inatlığı huy edinme
Çünkü inat dostluğa zarar verir

“Zaten nefisler, kıskançlığa hazırdır.” Onların tabîatında cimrilik vardır. Bu huy, onlara iyice yerleşmiştir. Ne kadın haklarını erkeklere vermeye müsâmaha gösterir, ne de erkek hanımının çirkin olması, yaşının ilerlemesi durumunda onunla güzel geçinir ve sohbetinden lezzet duyar.

“Şuh” kelimesi hırsla birlikte olan cimrilik olup *“buhl”* kelimesinden daha husûsîdir.

Abdullah b. Vehb’in Leys’den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Bana ulaştığına göre İblis, Nuh (a.s.)’la karşılaşıp ona: “Ey Nuh! Hased ve cimrilikten sakın. Çünkü ben Âdem (a.s.)’a hased ettim ve cennetten çıkartıldım. Âdem (a.s.)’ın kendisine yasak kılınan bir ağaç husûsunda cimrilik yapması cennetten çıkarılmasına sebep olmuştur.

Yahyâ b. Zekeriyyâ (a.s.) da İblis’le gerçek sûretinde karşılaşmış ve: “Bana senin en sevdiğin ve en nefret ettiğin şeyi söyler misin?” demiş, İblis de ona şu cevâbı vermiştir: “Benim en çok sevdiğim insan cimri mü’min, en nefret ettiğim ise cömert fâsıktır.” Bunun üzerine Yahyâ (a.s.): “Bu nasıl olur?” demiş, o da şöyle cevap vermiştir: “Çünkü cimrinin cimriliği bana kâfîdir. Ama cömert fâsığın cömertliğini Allah’ın bilip de kabul etmesinden korkarım.” Daha sonra Yahya (a.s.)’ın peşine düşerek ona: “Şayet sen Yahyâ olmasaydın aslâ bunu sana haber vermezdim.” demiştir. Bu bilgi, *“Âkâmü’l-mercân”* isimli eserden alınmıştır.

Ey kocalar! *“Eğer”* iyilikle hanımlarınızı evinizde tutar ve huyları sizin huylarınıza uymamasına rağmen, güzel muâmele yaparak onlarla *“iyi geçinir ve”* onlara kötü muamele etmek husûsunda *“Allah’tan korkarsanız”* ve onları kendi haklarından herhangi birini vermeye mecbur bırakmazsanız *“şüphesiz Allah” “yaptıklarınızdan”* bu güzel hareketlerinizden ve takvânızdan *“haberdardır.”* Yaptıklarınızı ve ne için yaptığınızı bilir. İyilik yapanların ecirlerini zâyi etmesi muhal olduğu için mutlaka yaptığınız iyiliğin mükâfâtını ve sevâbını verir.

Rivâyete göre çok çirkin bir adamın çok güzel bir karısı vardı. Kadın bir gün kocasına bakarak “Elhamdülillah” dedi. Kocası: “Sana ne oluyor?” diye sordu. Karısı: “Benim ve senin cennetlik olduğumuz için Allah’a hamdettim. Çünkü sana benim gibi biri verildi ve şükrettin. Bana da senin gibi biri verildi ve sabrettim. Muhakkak ki Allah

sabredenlere ve şükredenlere cenneti va’detmiştir.” diye cevap verdi.

Sa’dî (k.s.) şöyle demiştir:

Güzel yüzlü bir kadın iffetli olursa eğer
Onun hürmetine kocası cennete girer
Hem zahit hem de güzel sözlü olursa
Onun iyiliğine kötülüğüne bakma

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ
الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَاِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوراً
رَحِيماً ﴿١٢٩﴾

129- Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bâri birisine tamâmen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, günahtan sakınırsanız Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

“Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz.” Yâni, herhangi bir işte onlardan birine meyletmeden aralarında adâletli davranabilmeniz ve eşitliği sağlamanız imkansızdır. Bundan dolayı Rasûlullah (s.a.v.) de günlerini hanımları arasında taksim eder adâletli davranır ve şöyle buyururdu: *“Allah’ım, bu benim yapabildiğim taksîmimdir. Senin gücün dâhilinde olup da benim güç yetiremediğim şeyden beni hesaba çekme.”*[173] Bununla sevgideki taksîmi kastetmiştir. Rasûlullah (s.a.v)’in Hz. Âişe (r.anhâ.)’ya aşırı bir muhabbeti vardı.

“Bâri birisine tamâmen kapılıp da.” yâni rağbet etmediğiniz hanımınızdan tamâmen yüz çevirip de *“diğerini askıya alınmış gibi”* kocasızmış gibi *“bırakmayın.”* Elinizden geldiği kadar adâletli davranın. Tam olarak adâleti uygulamaktan âciz kalmanız, ancak buna güç yetiremediğiniz zaman geçerlidir. Yoksa sizin kudretinizde olan hususlarda bu geçerli değildir. Çünkü tamamı elde edilemeyen bir şeyin hepsi terkedilmez. Bir hadiste: *“Doğru olun, fakat tam olarak doğru olmaya gücünüz yetmez.”*[174] buyurulmuştur. Yâni, her konuda istikâmet üzere olmaya güç yetiremez, mutlaka bir tarafa meyledersiniz.

“Askıya alınmış gibi bırakmayın” ifâdesindeki kadın, dul değildir ki evlensin, kocası olan bir kadın da değildir ki onunla güzel geçinsin. O kadının durumu bir yere asıldığından ne yerde ne gökte olan bir şeye benzer.

Bir hadiste Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Kimin iki hanımı olur da onlardan birine meylederse, kıyâmet günü bir tarafı eğilmiş olarak gelir.”*[175]

Muaz (r.a.)'ın iki hanımı vardı. Nöbeti onlardan birinin yanında olduğu zaman diğerinin evinde abdest almazdı. İki hanımı da vebâdan öldü ve ikisini de bir kabre defnetti.

"Eğer arayı düzeltir," yapmış olduğunuz fenalıktan vazgeçer gelecekte de böyle bir şeye meyletmekten, *"günahtan sakınırsanız Allah"* geçmişteki meylinizden dolayı *"şüphesiz çok bağışlayıcı ve"* rahmetini size ikram ederek *"esirgeyicidir."*

وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهٖۜ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

130- Eğer birbirinden ayrılırlarsa Allah, bol nîmetinden her birini zenginleştirir; Allah'ın lütfu geniş, hikmeti büyüktür.

"Eğer" aralarında barış veyâ benzeri bir şeyle uyum sağlamak husûsunda anlaşamayarak *"birbirinden ayrılırlarsa Allah, bol nîmetinden"* zenginlik ve kudretinden "*her birini zenginleştirir."* Yâni her birini diğerine muhtaç eylemez, işlerinde ona yeter. Burada her birinin diğerine rağmen ayrılması kınanmaktadır.

"Allah'ın lütfu geniş, hikmeti büyüktür." Yâni fiillerinde ve hükümlerinde muktedir ve hepsini sapasağlam yapandır. Allah, hükmettiği bu ayrılıkta da tam hikmet sahibidir. Onların her biri için kendisinde sükûnete ulaşacağı yeni eşler bahşeder de onlar ilk eşinin hasretinden bununla teselli bulur, kalbindeki eski sevgisinin ateşi gider ve aşkının kederi izâle olur.

Mü'mine gereken, nefsinin hazzını terketmek, bütün işlerinde, verdiği hükümlerde Allah'ın emrine uygun hareket etmek, ve kadınlar hakkındaki Allah Teâlâ'nın *"Ya iyilikle tutun ya da güzellikle salıverin."* (Bakara, 2/229) emri ile amel etmektir. Bunun mânâsı ise alış veriş ve dostluğun olmadığı kıyamet günü gelmeden önce adâlet canibine meyletmek, zulüm ve benzeri kötülüklerden yüz çevirmektir.

İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir: "Kıyâmet günü kulun elinden tutulup önce ve sonra gelenlerin, yâni bütün insanların huzûruna çıkarılır. Daha sonra bir münâdî şöyle seslenir: "Bu, falan oğlu falandır. Kimin bunda hakkı varsa gelsin, alsın." Bunun üzerine kadın; oğlunun, kardeşinin, babasının ve kocasının üzerinde hakkı olduğunu düşünerek sevinir. Sonra İbn Mes'ûd (r.a.) şu âyeti okudu: ***"O gün aralarında akrabalık yoktur ve birbirlerini de soramazlar."*** (Mü'minûn, 23/101)

Allah Teâlâ kula: *"Bunlara hakkını ver"* der. Kul "Allah'ım ben dünyâda değilim. Nereden vereyim?" diye cevap verir. Allah da meleklere: *"Onun iyi amellerinden alın ve (hakkı olan) insanlara talepleri kadar verin."* buyurur.

Eğer o kimse Allah dostu ise, onun hardal tanesi kadar bile hayrı varsa, Allah o iyiliği artırarak o kimseyi cennete girdirir. Sonra İbn Mes'ûd (r.a): ***"Allah bir zerre miktarı zulmetmez. Şayet (kişinin yaptığı iyilik) bir tane ise onu katlar ve katından büyük bir ecir verir."*** (Nisa, 4/40) âyetini okudu.

Eğer bu kul şakîlerden ise melekler: “Ya Rabbî! Bu kulun iyilikleri tükendi, daha da alacaklılar var.” derler. Allah da meleklere: *“Alacaklıların günahlarını alıp bu adamın günahlarına ekleyin. Daha sonra da cehenneme atın.”* buyurur.[176]

Şu halde tevbe ve istiğfar etmek, günahları çok bağışlayıcı Melik olan Allah’a dönmek, iyilere de kötülere de güzel muâmele etmek, inkâr ve ikrar ehlinden eziyeti uzaklaştırmak gerekir.

Hikâye edildiğine göre **Ebû Mansur b. Zükeyr** zâhid ve sâlih bir insandı. Vefâtı yaklaşınca çok ağlamaya başladı. Ona: “Neden ölüm vakti yaklaşınca ağlıyorsun?” diye soruldu. O da: “Ben şimdiye kadar hiç gitmediğim bir yola gidiyorum.” dedi. Vefat ettiği vakit oğlu onu dördüncü gecesinde rüyâsında gördü ve:

–“Babacığım, Allah sana nasıl muamele etti?” diye sordu. Babası da:

–“Ey oğulcuğum, iş senin tahmin ettiğinden daha çetin. Adâletlilerin en âdili bir melikle karşılaştım ve hasımları münâkaşa ederken gördüm. Rabbim bana:

–“Ey Ebû Mansur! Ben sana yetmiş yıl ömür verdim. Bugün yanında ne getirdin?” buyurdu. Ben de:

–“Ya Rabbi, otuz hac yaptım.” dedim. Allah Teâlâ:

–“Onları kabûl etmedim.” buyurdu.

–“Ya Rabbi, kendi elimle kırk bin dirhem sadaka verdim”, dedim.

–“Onları da kabûl etmedim.” buyurdu.

–“Altmış sene gündüzün oruç tuttum ve geceleri ihyâ ettim.” dedim.

–“Onları da kabûl etmedim.” buyurdu. Ben de:

–“Öyleyse helak oldum” deyince bana şöyle cevap verdi:

–“Ey Ebû Mansur! Benim bu şekilde sana azap etmem keremime uygun düşmez. Sen bir müslümanın ayağı kayıp düşmesin diye yoldan taşı kaldırdığın günü hatırlamıyor musun? İşte bu sebeple ben sana rahmet ettim. Şüphesiz ki ben iyilik yapanların mükâfâtını zâyi etmem.”

Bu hikayeden anlaşılıyor ki, yoldan eziyet veren şeyi kaldırmak rahmete ve mağfirete sebep olursa insanların sıkıntılarını gidermek de kıyâmet günü o sıkıntıyı gideren için çok faydalar sağlar. Özellikle de mü’minlere, çoluk çocuğuna ve âilesine eziyet etmemek. Çünkü hadiste: *“Müslüman, diğer müslümanların dilinden ve elinden emin olduğu kişidir.”*[177] buyurulmuştur.

Allahım, bizi zararlı değil faydalı olan kimselerden kıl. Âmin.

---

[170]. *Süyûtî*, ed-Dürrü’l-mensûr, VII, 707

[171]. *Buhârî*, Savm, 55,59; *Müslim*, Sıyâm, 181-182, 186, 193

[172]. *Beyhakî*, es-Sünenü’l-kübrâ, III, 18; *İbn Mübârek*, Zühd, 415; *Irakî*, Muğnî, IV,

[173]. *Tirmizî*, Nikâh 42; *İbn Mâce*, Nikah 47 *Müsned*, VI, 144
[174]. *İbn Mâce*, Tahâret 4; *Muvatta*; Tahâret 36; *Müsned*, V, 280, 282
[175]. *Nesâî*, Nisâ 2
[176]. Bu rivayet Kurtubî ve Taberî tefsirlerinde de geçmektedir.
[177]. *Buhârî*, Îman, 4,5, Rikâ, 26; *Müslim*, Îman, 64,65; *Ebû Dâvûd*, Cihâd, 2; *Tirmizî*, Kıyâme 52, Îman 12; *Nesâî*, Îman 8,9

GÖKLERDE VE YERDE OLANLARIN HEPSİ ALLÂH'INDIR

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۜ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ۜ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ
مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَم۪يدًا ﴿١٣١﴾
وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلًا ﴿١٣٢﴾
اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِاٰخَر۪ينَ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ
قَد۪يرًا ﴿١٣٣﴾ مَنْ كَانَ يُر۪يدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ سَم۪يعًا بَص۪يرًا ﴿١٣٤﴾

131- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Sizden önce kendilerine kitap verilenlere ve size «Allah'tan korkun» diye emrettik. Eğer inkâr ederseniz biliniz ki göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Allah hudutsuz zengindir, ziyadesiyle övgüye lâyıktır.

132- Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.

133- Ey insanlar! Allah dilerse sizi yok eder ve başkalarını getirir; Allah buna kadirdir.

134- Kim dünyâ mükâfâtını isterse *(bilsin ki)* dünyânın da âhiretin de mükâfatı Allah katındadır. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

"Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır." Yâni, gökte ve yerde ne kadar mahlûkat varsa, onların rızıkları ve diğer ihtiyaçları Allah'a âittir.

Necmeddin-i Kübrâ (k.s.) şöyle demiştir: *"Göklerde"* olan yüksek dereceler, Me'vâ cennetleri ve Firdevs-i a'lâ *"ve yerde olanlar"* yâni dünyâ nîmetleri, ziynetleri ve süsleri demektir. Allah bunlardan müstağnîdir. Bunları, ***"Göklerde ve yerde olanları sizin emrinize âmâde kıldı."*** (Câsiye, 45/13) âyetinde buyurulduğu gibi sâlih kulları için yaratmıştır. Kulları da ***"Ben seni kendim için seçtim"*** (Tâhâ, 20/41) âyetinde buyurulduğu gibi kendisi için yaratmıştır.

"Sizden önce kendilerine kitap verilenlere" yâni yahûdî, hristiyan ve onlardan önceki din mensuplarına kendi kitaplarında, *"ve size"* ey Muhammed ümmeti, kitâbınızda *"Allah'tan korkun"* diye emrettik. Yâni, biz onlara emrettiğimiz gibi size de "takvâya sarılın" diye emrettik. Âyetteki "kitâb", bütün semavî kitapları şâmildir. "Onlara ve size dedik ki: *"Eğer inkar ederseniz, biliniz ki göklerde ve yerde olanların*

hepsi Allah'ındır." Yâni Allah mülkün tamâmının sâhibidir. Sizin şükrünüz ve takvânız O'na fayda vermediği gibi inkâr ve isyânınız da ona zarar vermez. O size ancak rahmet ettiğinden emir ve tavsiyede bulunuyor, yoksa ihtiyâcından değil. Daha sonra Allah Teâlâ âyetin devâmında bunu şöyle teyid ediyor. *"Allah"* mahlukattan ve onların ibâdetlerinden müstağnîdir, *"hudutsuz zengindir."* Zâtında ve sıfatlarında başkasına bağlı değildir. Bilakis o, başka şeylere bağlı olmaktan münezzehtir. İster O'nu övsünler, isterse övmesinler. O, zâtıyla *"ziyâdesiyle övgüye lâyıktır."*

Gazâlî *"Şerhu'l-esmâi'l-hüsnâ"* adlı eserinde şöyle demiştir: "Allah Teâlâ ezelden kendisini övdüğü, kulları da ebedî olarak övecekleri için övgüye layıktır. Bu da kendisini zikreden zakirlere nisbetle, celâl, yücelik ve kemâl sıfatları ile ilgilidir. Hamd, Allah'ın kemal vasıflarını kemal halinde olması bakımından zikretmektir. Kullardan "hamîd" yâni övgüye lâyık olan, inançları, ahlâkı ve fiillerinin tamâmı övülen kimsedir. O da Hz. Muhammed (s.a.v.) ve vasıfları ona yakın olan peygamberler, diğer velîler ve âlimlerdir. Onların her biri akaidi, ahlakı, amelleri ve sözleri kadar övgüye lâyıktır.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾

132- Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.

"Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır." Allah Teâlâ'nın bu âyeti üçüncü defa tekrarlaması, O'nun başkalarına muhtaç olmadığına delil olması içindir. Çünkü bu, bütün mahlûkatın O'nun zenginliğine muhtaç olmaları; onlara varlık, türlü türlü husûsiyetler ve kemalât vermiş olması O'nun müstağnî ve övülmeye lâyık olduğuna delâlet eder. Öyleyse âyette tekrar yoktur. Bu lafızlardan her biri yeni bir hüküm ifade etmektedir.

Bütün varlıkların işlerini düzenlemede *"vekil olarak Allah yeter."* Bütün işlerin Allah'dan başkasına değil, sâdece O'na havâle edilmesi gerekir.

اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِاٰخَرِينَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ
قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾

133- Ey insanlar! Allah dilerse sizi yok eder ve başkalarını getirir; Allah buna kadirdir.

"Ey insanlar! Allah dilerse sizi yok eder." Yâni sizi ortadan kaldırır, bir defâda kökünüzü kazır *"ve başkalarını getirir."* Yâni bir defada sizin yerinize başka âdemoğullarını veyâ âdemoğullarının yerine başka mahlukatı yaratır. Evet Allah sizi yok etmek ve başkalarını yaratmak isteseydi bunu yapardı. Sizi, isyân üzere olduğunuz halde

bırakması, sizin itâatinize muhtaç olmamasından dolayıdır. Yoksa noksanlardan münezzeh olan yüce Allah bundan âciz olduğu için değildir.

Burda Allah'a isyân edenlere tehdit vardır. *"Allah buna"* yâni bir defâda sizi yok edip, sizin yerinize başkalarını yaratmaya *"kadirdir."* Onu hiç bir şey âciz bırakamaz. Öyleyse O'na itâat edin, isyân etmeyin ve azâbından sakının.

Bu âyet, Allah'ın âsîleri âcilen cezâlandırmaması bakımından O'nun kudretinin ve sabrının kemâline delâlet eder.

Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: *"Hiç kimse kendisi hakkında işittiği eziyete Allah'tan daha fazla sabırlı değildir. Onlar Allah'a şirk koşarlar, çocuk isnad ederler. Sonra da Allah onlara sağlık ve rızık verir."*[178] Yâni, Allah'ın bâzı kulları O'nun mülkünde ortağı olduğunu söyledikleri ve O'na çocuk isnad ettikleri halde Allah Teâlâ yine de onlara âfiyet, rızık ve diğer çeşitli nîmetler verir. Bu O'nun kendisini inciten kişiye cömertliği ve muâmelesidir. Allah'dan gelen eziyete tahammül ve O'na hamd eden kimseye ne muâmele edeceğini siz düşünün.

Ayrıca cezânın tehir edilmesi de çeşitli hikmetleri içermektedir. Bunlar, günah işleyenin fiilinden dönüp tevbe etmesi ve günahta ısrar edenin ileri süreceği bir delilinin kalmamasıdır. Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak ki Allah gündüz günah işleyenin tevbesini kabûl etmek için geceleyin, gece günah işleyenin tevbesini kabûl etmek için de gündüzün (mağfiret) elini uzatır. Bu hal, güneşin battığı yerden doğmasına (kıyamete) kadar sürecektir."[179]

Şeyh Kelâbâzî: "eli uzatma"nın cömertlikten kinâye olduğu görüşündedir. Yâni Allah, gece ve gündüz günah işleyenin tevbesini kabûl etmek için ona zaman tanıyarak cömertlikte bulunur. Yine bununla ilgili olarak Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"İnsanın sağında bulunan melek solunda bulunanın emîridir. Kul, bir iyilik yaptığı zaman ona on katı sevap yazılır. Bir günah işlediği zaman sağdaki melek soldakine: "Bekle, hemen yazma" der ve o da gündüzün yedi saat bekler, yazmaz. Eğer o kişi istiğfar ederse günahı yazılmaz. Yok eğer istiğfar etmezse melek ona bir günah yazar."*[180] Şeyh Kelâbâzî'nin sözü burada bitti.

Sâib şöyle demiştir:

Kalpleri kararmışların gafletine halk hep güler
Sabah fecrin beyazlığı sana gülerken, sen gafil olma

Denildi ki, kim Kur'an'ın nehyettiği şeylerden kaçınmaz ve taatlere ilgi duymazsa kalbi taştan daha katı ve cansız maddelerden daha kötü bir durumdadır. Çünkü Allah'ın kitaplar göndererek peygamberlerinin lisânıyla kullarını dîne dâveti, onların aşağılık dünyâ zevklerine aldanmamalarını ve nefsânî arzuların çukurlarından ulvî makamların yüksekliğine çıkabilmelerini sağlamak içindir.

Allah Teâlâ sana takvâyı tavsiye etmiştir. Senin de bu tavsiyeye uyman gereklidir. Çünkü takvâ, değerli bir hazînedir. Eğer onu elde etmişsen, onda nice değerli cevherleri

ve pek çok hayrı bulursun. Çünkü takvâ bütün hayırları bünyesinde toplamıştır.

İbn Atâ, takvânın zâhir ve bâtın olarak ikiye ayrıldığını, zâhirî olanın şerîat ölçülerinin muhâfaza edilmesi, bâtınî olanın ise niyette samîmî olmak olduğunu söylemiştir.

Takvânın hakîkati, dünyâdan ve ukbâdan yüz çevirip yüce Allah'a yönelmek ve O'na teveccüh etmektir. Kim de O'na ulaşırsa iki dünyânın köleliğinden kurtularak hürriyetine kavuşur ve Allahu Teâlâ'nın gerçek kulu olur.

Hafız (k.s.) şöyle demiştir:

Ağaçların hepsi yük altında, çünkü hepsinin bağlılığı var
Ne mutlu serviye ki gam yükünden âzâd

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۜ
وَكَانَ اللّٰهُ سَمٖيعًا بَصٖيرًا ﴿١٣٤﴾

134- Kim dünyâ mükâfâtını isterse *(bilsin ki)* dünyânın da âhiretin de mükâfatı Allah katındadır. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

"Kim" ganîmet için savaşan mücâhid gibi "*dünyâ sevabını'* mükâfâtını "*isterse* (bilsin ki) *dünyânın da âhiretin de mükâfâtı Allah katındadır."* Eğer isterse dünya ve âhiretin her ikisinin mükâfâtı Allah Teâlâ'nın katındadır. Niçin az ve değersiz olan dünya nimetini istiyor? Duasında ***"Rabbimiz! Bize dünyâda da iyilik ver, âhirette de iyilik ver."*** (Bakara, 2/201) diyen kimse gibi her ikisini birden ya da en üstün olanını istesin. Allah Teâlâ'nın rızâsı için cihad eden samîmî insan, ganîmet elde eder, âhirette de mükâfata kavuşur. Ganîmet, âhiret mükâfâtı yanında hiçbir şey değildir. Yâni, dünyâ ve âhiret mükâfâtının her ikisi de Allah katındadır. Herkese istediğini verir. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Kim âhiret kazancını isterse onun kazancını ziyâdesiyle veririz. Kim de dünyâ kârını isterse ona da istediğini veririz. Ama onun âhirette bir nasîbi olmaz."*** (Şûrâ, 42/20) buyurmuştur.

"Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir." Allah, işitilen ve görülen her şeyi bilen ve onlardaki maksatları anlayandır. Yâni onların sözlerinin, cihada sâdece ganîmet elde etmek için çıktıklarına ve fiillerinin ise sâdece ganîmet elde etme beklentisi olduğunda cihâda koştuklarına delâlet ettiğini bilir.

Haddâdî bu âyetin riyâkâr münâfıklar için bir tehdit olduğunu söylemiştir. Bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Muhakkak ki cehennemde bir vâdî vardır ki, cehennem ondan günde dört yüz defa Allah'a sığınır. Burası riyâ için Kur'an okuyanlara hazırlanmıştır."*[181]

Sa'dî (k.s.) şöyle demiştir:

İyi huylu olup dışı gösterişten uzak kimse
İçi harap olup şanı yüce olandan daha iyidir
Taşın üstüne tohum saçan kimse
Hasat zamanı bir arpa bile biçemez

Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'den rivâyet edildiğine göre şöyle buyurmuştur: *"Allah Teâlâ, Adn cennetini yarattığı zaman orada hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir beşerin gönlünden geçmeyen bir şey yaratmış ve sonra ona "Konuş" demiş. O da üç defâ "**Muhakkak mü'minler kurtuluşa ermiştir."*** (Mü'minûn, 23/1) *dedikten sonra şunu ilâve etmiştir: "Ben, riyakar ve cimri kişilere haramım.*"[182]

Mü'minin riyâdan kaçınması, amelinde ihlaslı olması ve ameliyle Allah'tan başkasını kast etmemesi gerekir.

Birisi şöyle anlatıyor: Cuma günü namazdan önce Sehl b. Abdullah'ın yanına gittim. Evde bir yılan gördüm. Bir ayağımı ileri, diğerini geri çekmeye başladım. Sehl: "Gir. Hiç kimse, yerde korktuğu bir şey varken ihlasın hakîkatine ulaşamaz." dedikten sonra "Cuma namazı sana düşüyor mu?" diye sordu. Ben de: "Bizimle câmi arasında bir gün bir gecelik mesâfe var." dedim. O da elimden tuttu. Çok geçmeden câmiyi gördük. Girip cuma namazını kıldık. Daha sonra câmiden çıktık. Sehl, insanlar camiden çıkarken durup onlara bakarak: "Lâ ilâhe illallah" diyenler çok ama onlardan ihlaslı olanlar az." dedi."

İbadet, halis niyetle yapılırsa makbuldür
Yoksa içi yok kabuktan ne çıkar

Amelinde ihlâslı olan kimseye, dünyâ ve içindekiler verilse bile onu ameline karşılık olarak kabûl etmez.

Anlatıldığına göre cömert bir kimse kölesine şöyle dedi: "Cömertlik, tanıdığın kimseye sadaka vermek değildir. Yüz dinarı al, pazara götür ve gördüğün ilk fakire ver." Köle pazara gitti. Berberin başını tıraş ettiği bir yaşlıyı gördü. Altını ona verdi. Yaşlı adam: "Bana gelecek şeyi, ona vermeye niyet etmiştim" dedi. Berbere almasını söyledi. Berber ise: "Ben onun saçını Allah rızâsı için tıraş etmeye niyet etmiştim. Allah'tan gelecek ücretimi yüz altına satmam" dedi. Hiç biri almadı. Köle geri döndü ve altını iade etti.

Bu hikâye, *"Enîsü'l-vahde ve celîsü'l-halve"* adlı eserden alınmıştır.

---

[178]. *Buhârî*, Tevhîd 3; *Müslim*, Sıfatü'l-münâfikîn 49
[179]. *Müslim*, Tevbe 31

[180]. *Münâvî*, IV, 190
[181]. *Kenzü'l-ummâl*, III, 479
[182]. *Münâvî*, V, 298

ADÂLET VE YALANCI ŞÂHİTLİK

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى
اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَب۪ينَۚ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَق۪يرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى
بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُواۚ وَاِنْ تَلْوُٓا اَوْ تُعْرِضُوا فَاِنَّ اللّٰهَ
كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرًا ﴿١٣٥﴾

135- Ey îman edenler! Adâleti titizlikle ayakta tutun, kendiniz, ana-babanız ve akrabânız aleyhinde de olsa Allah için şâhitlik eden kimseler olun. Zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara *(sizden)* daha yakındır. Hevâ ve hevesinize uyarak adâletten sapmayın, *(şahitliği)* eğer, büker *(doğru şâhitlik etmez), yâhut* şâhitlik etmekten kaçınırsanız *(biliniz ki)* Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

"Ey îman edenler! Adâleti titizlikle ayakta tutun," bütün işlerinizde hakkıyle çalışarak son derece adâletli olun. Şâhitlik *"kendiniz, ana-babanız ve akrabânız aleyhinde de olsa Allah için"* hak ile *"şahitlik eden kimseler olun."* Emrolunduğunuz üzere Allah Teâlâ'nın rızâsı için şâhitlikte bulunun. İnsanın kendi aleyhinde şâhitlik etmesi, başkasının kendi üzerindeki hakkını haber vermektir. Bu ister kendiniz, ister üçüncü şahıs aleyhine olsun. İsterse aleyhine şehadette bulunulan kimse size zarar verebilecek zâlim bir sultan veya başkası olsa bile adâletten ayrılmayın. Yapılan şâhitlik anne-babanızın ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa doğruyu söyleyin. Mesela "Falanın ebeveynimde veyâ akrabâlarımda şu kadar alacağı var." demekten çekinmeyin.

Burada, çocuğun ebeveyni aleyhine şâhitlik etmesinin, onlara itaatsizlik ve isyan mânâsına gelmediği beyan edilmiştir. Çocuğun ebeveyni aleyhinde şâhitlik etmekten kaçması helal değildir. Çünkü onların aleyhine hak üzere şehâdet, onların zulümlerine engel olmak içindir. Çocuğun ebeveyni lehine veyâ ebeveynin çocukları lehine şâhitlikleri kabul edilmez. Çünkü ana-baba ve çocuklar arasında menfaat birliği vardır. Zâten bundan dolayıdır ki zekâtın ebeveyne verilmesi câiz değildir. Onlardan birinin diğeri lehindeki şehâdeti, kendi lehinde olmuş olur yâhut da töhmete sebep olur. Aleyhinde şâhitlik edilenler *"zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara* (sizden) *daha yakındır."* Genelde şâhitlik eden kişi o zengin kişinin hoşnutluğunu ister, öfkesinden sakınır, fakire ise ekseriyetle acır. Yâni, zenginin rızâsını kazanmak için veya fakire acıdığınızdan dolayı şâhitlik etmekten kaçınmayınız. Çünkü Allah Teâlâ hem zengini, hem de fakiri sizden daha çok görür ve kayırır. Eğer adâletle şâhitlik, zengin ve fakir için ıslah edici olmasaydı Allah onu kanun olarak vaz etmezdi. Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.):

"Zâlim de olsa, mazlum da olsa kardeşine yardım et." buyurmuştur. Orada

bulunanlar:
"Yâ Rasûlallah, kişi zâlime nasıl yardım eder?" diye sorunca:
"Onu zulmünden alıkorsun. Böylece ona yardım etmiş olursun."[183] buyurmuştur.
Zâlimin zulmüne engel olmak, onun dininin salahı (faydası) için yapılan bir yardımdır. Onun için hadiste ona *"nasr"* (yardım) adı verilmiştir.
Sa'dî (k.s.) şöyle demiştir:

Yolunu şaşırmış kişiye iyi gidiyorsun demek
Büyük bir günah, fena bir eziyettir
Hiç kimsenin hoşuna gitmese de
Bildiğin faydalı söz ne ise, onu söyle

"Hevâ ve hevesinize uyarak adâletten sapmayın." Yâni insanlar arasında adâletli davranmaktan kaçındığınız için veya hakdan sapmayı murâd ederek hevâ ve hevesinize uymayın. *"Eğer"* doğru şâhitlik etmek ve adâletle hükmetmek husûsunda dillerinizi *"eğer, büker"* tahrif eder, değiştirir veyâ hasımlardan birinin tarafına meylederek gördüğünüz gibi doğru şâhitlikte bulunmazsanız *yâhut şâhitlik etmekten kaçınırsanız* gördüğünüzü gizlerseniz biliniz ki *"Allah yaptıklarınızdan"* dil eğip bükmeniz ve tamâmıyla yüz çevirmenizden *"haberdardır."* Şüphesiz ki yaptığınızın karşılığını verir.
İbn Abbas (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre bu âyette kastedilen kendisine iki hasım (dâvâlı-dâvâcı) geldiğinde birinden yüz çevirir, ötekini savunur veya oturuş, bakış ve işâretinde ikisi arasında eşitliği sağlamayan hâkimdir." Fakat bu, hâkim, şâhid ve tüm insanların kastedilmiş olma ihtimâlini ortadan kaldırmaz. Çünkü lafiz, bunların tümü için muhtemeldir.
Rasûlullah (s.a.v.)'den rivâyet edildiğine göre bu âyet indiği zaman şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa kimin hakkında olursa olsun şâhitliğini yapsın. Kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa üzerinde bulunan hakkı inkar etmesin ve hemen onu yerine getirsin. Karşısındaki insanı, hakkını almak için sultâna gitmeye ve husumet gütmeye mecbûr etmesin. Her kim başkasını bana dâvâ eder de ben de hakkı olmadığı halde onun lehine hüküm verirsem, bu hükmü kabûl etmesin. Benim ona verdiğim hüküm, cehennem ateşinden bir parça gibidir."*[184] *Haddâdî* tefsîrinden alınmıştır.
*"el-İşbâh"*da şöyle denilmiştir: "Hangi şâhid için şâhitliği gizlemesi câiz olur?" diye sorulursa şöyle cevap ver: Eğer onun şâhitliği olmadan hak yerini buluyorsa veya kadı fâsık ise, yâhut şâhit sözüne kulak asmayacağını biliyorsa o zaman şahitliği gizlemesi câiz olur."
Fakihler şöyle demişlerdir: Hadlerde şâhitliği gizlemek onu yerine getirmekten daha fazîletlidir. Bu husussta Rasûlullah (s.a.v) huzûrunda had şahitliği yapan bir kişiye şöyle buyurmuştur: *"Eğer elbisenle örtseydin senin için daha hayırlı olurdu."*[185]
Yine bir hadiste Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kim bir müslümanın*

aybını örterse Allah da dünyâda ve âhirette onun ayıplarını örter."[186]

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Kim ırzı çiğnenmek ve mahremiyeti lekelenmek üzere olan bir müslüman kardeşine yardım ederse, Allah da ona yardım eder. Her kim de mahremiyeti çiğnenen bir müslümana yardım etmeyip yüzüstü bırakırsa, Allah Teâlâ da onu yüzüstü bırakır."*[187]

Yine Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Gücünüz yettiğince hadlerde yumuşak davranınız."*[188]

Hikâye edildiğine göre, bir müslüman bir zimmîyi kasten öldürdü. Ebû Yûsuf da müslümanın öldürülmesine hükmetti. Hârun Reşid'in hanımı Zübeyde durumdan haberdar oldu. Ebû Yusuf'a haber göndererek "Müslümanı öldürmekten sakın." dedi. Zübeyde müslümanların durumuna çok önem veriyordu. Ebû Yusuf, zimmînin ve müslümanın yakınları hüküm için huzura geldiklerinde Hârun Reşid, Ebû Yûsuf'a "Onun katline hükmet" deyince o şöyle cevap verdi:

"Ey mü'minlerin emiri! Benim görüşüm de odur. Şu kadar var ki ben bu zimmînin müslüman tarafından öldürüldüğü gün cizye ödeyen bir zımmî olduğuna dâir doğru bir delil olmadan müslümanı öldüremem." dedi. Onlar da delil getiremediler. Dolayısıyla müslüman ölüm cezasından kurtuldu.

Sen, elimde bir hüccet olmadan
Memlekette batıl bir adet koymamı uygun görür müsün?

"Allah için şâhitler olun." ifâdesinde, mü'minlerin avamına Allah'ın kendilerine takdir ettiği ömürlerinin sonunda bile olsa bir gün Allah'ın tevhid ve vahdaniyetine adâletle şâhit olmalarına işaret edilmiştir. Havâssa ise Allah'ın yanında ferdâniyet ile hazır bulunarak Allah için şâhidler olmalarına işâret edilmiştir. Havassu'l-havâssa da vahdet ile Allah'ın müşâhedesinde varlıklarından geçip Allah'da Allah için şâhidler olmalarına işâret edilmiştir. Allah, havâssa işâretine melekleri de katmış ve şöyle buyurmuştur: ***"Allah, melekler ve ilim sâhipleri adâleti yerine getirerek O'ndan başka ilah olmadığına şâhitlik ettiler."*** (Âl-i İmran, 2/18). Ayette, ilim sahipleri olarak ifade edilen peygamberlerin en büyük velilerin seçkinlerine âlemler içerisinde özel olarak işaret edilmiştir.

İlim sâhiplerinin "Allah'tan başka ilah olmadığına şâhitlik etmede" ortaklıkları vardır. Melekler için bu şâhitlik söz konusu değildir. Ancak onlar adâleti yerine getirirler. Bu kısım, *"et-Te'vîlâtü'n-necmiyye"*den alınmıştır.

---

[183]. *Buhârî*, İkrah 7; *Müslim* Birr 62

[184]. *Buhârî*, Şehâdet 27; Hıyel 10; Ahkâm 20 *Müslim*, Akzıye 4. *Ebû Dâvûd*,

Akziye 7.

[185]. *Ebû Dâvûd*, Hudûd 7

[186]. *Buhârî*, Mezâlim 3; *Müslim*, Birr 58

[187]. *Ebû Dâvûd* Edeb 36; *Müsned*, IV, 30

[188]. *Tirmizî*, Hudûd 2

MÜ’MİN - MÜNÂFIK - KÂFİR

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَالْكِتَابِ الَّذ۪ي نَزَّلَ عَلٰى
رَسُولِه۪ وَالْكِتَابِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪
وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَع۪يدًا ﴿١٣٦﴾
اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا
لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَب۪يلًاۜ ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ الْمُنَافِق۪ينَ
بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًاۙ ﴿١٣٨﴾ اَلَّذ۪ينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِر۪ينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ
دُونِ الْمُؤْمِن۪ينَۜ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَم۪يعًاۜ ﴿١٣٩﴾
وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا
وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا ف۪ي حَد۪يثٍ غَيْرِه۪ۘ
اِنَّكُمْ اِذًا مِثْلُهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِق۪ينَ وَالْكَافِر۪ينَ ف۪ي جَهَنَّمَ
جَم۪يعًاۙ ﴿١٤٠﴾ اَلَّذ۪ينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ
اللّٰهِ قَالُٓوا اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْۘ وَاِنْ كَانَ لِلْكَافِر۪ينَ نَص۪يبٌۙ قَالُٓوا اَلَمْ
نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَۜ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِۜ وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِر۪ينَ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ سَب۪يلًاۚ ﴿١٤١﴾
اِنَّ الْمُنَافِق۪ينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْۚ وَاِذَا قَامُٓوا اِلَى الصَّلٰوةِ
قَامُوا كُسَالٰىۙ يُرَٓاؤُ۫نَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ اِلَّا قَل۪يلًاۘ ﴿١٤٢﴾
مُذَبْذَب۪ينَ بَيْنَ ذٰلِكَۗ لَٓا اِلٰى هٰٓؤُ۬لَٓاءِۜ وَلَٓا اِلٰى هٰٓؤُ۬لَٓاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ
فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَب۪يلًا ﴿١٤٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِر۪ينَ
اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِن۪ينَۜ اَتُر۪يدُونَ اَنْ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا
مُب۪ينًا ﴿١٤٤﴾ اِنَّ الْمُنَافِق۪ينَ فِي الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِۚ وَلَنْ
تَجِدَ لَهُمْ نَص۪يرًاۙ ﴿١٤٥﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا
بِاللّٰهِ وَاَخْلَصُوا د۪ينَهُمْ لِلّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ مَعَ الْمُؤْمِن۪ينَۜ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللّٰهُ
الْمُؤْمِن۪ينَ اَجْرًا عَظ۪يمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ
وَاٰمَنْتُمْۜ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَل۪يمًا ﴿١٤٧﴾ لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّٓوءِ

مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ سَم۪يعاً عَل۪يماً ﴿١٤٨﴾ اِنْ تُبْدُوا
خَيْراً اَوْ تُخْفُوهُ اَوْ تَعْفُوا عَنْ سُٓوءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوّاً قَد۪يراً ﴿١٤٩﴾

136- Ey îman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitâb'a ve daha önce indirdiği kitâba îman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse tam mânâsıyle sapıtmıştır.

137- Îman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine îman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir.

138- Münâfıklara, kendileri için acı bir azap olduğunu müjdele!

139- Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet *(güç ve şeref)* mi arıyorlar! Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a âittir.

140- O *(Allah),* Kitap'ta size şöyle indirmiştir ki: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yâhut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya *(konuya geçinceye)* kadar kâfirlerle berâber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah, bütün münâfıkları ve kâfirleri cehennemde toplayacaktır.

141- Sizi gözetleyip duranlar, eğer size Allah'tan bir zafer *nasip* olursa, «Sizinle berâber değil miydik?» derler. Kâfirlerin *zaferden* bir nasipleri olursa *(bu sefer de onlara),* «Size üstünlük sağlayarak *(öldürebileceğimiz halde öldürmeyip)* mü'minlerden korumadık mı?» derler. Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir. Allah mü'minler aleyhine kâfirlere aslâ bir yol vermeyecektir.

142- Şüphesiz münâfıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az zikrederler.

143- Arada bocalayıp dururlar; ne onlara *(bağlanıyorlar)* ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir *(çıkar)* yol bulamazsın.

144- Ey îman edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin; *(böyle yaparak)* Allah'a, aleyhinizde apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?

145- Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara aslâ bir yardımcı bulamazsın.

146- Ancak tevbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp dinlerini *(ibâdetlerini)* yalnız O'nun için yapanlar başkadır. İşte bunlar mü'minlerle berâberdirler ve Allah mü'minlere yakında büyük mükâfât verecektir.

147- Eğer siz şükreder ve îman ederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.

148- Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan

başka. Allah her şeyi işitici ve bilicidir.

149- Bir iyiliği açıklar yâhut gizlerseniz veyâ bir kötülüğü *(açıklamayıp)* affederseniz, şüphesiz Allah da ziyâdesiyle affedici ve kadirdir.

"Ey îman edenler!" Hitap, bütün müslümanlaradır. *"Allah'a, Peygamberine ve Peygamberine indirdiği Kitâb'a ve daha önce indirilmiş kitâba îman edin."* Yâni bu îmanınız üzere sâbit ve dâim olun. Îmandaki itminan (huzur) ve yakîninizi (sağlam inancınızı) artırın. Yâhut bâzılarının îmanı icmâlî olduğu için âyetin mânâsı zikrolunan şeylere tafsili olarak da îman edin demektir.

Eğer neden Hz. Peygamber (s.a.v)'e indirilen kitap hakkında " نَزَّلَ ", daha önceki peygamberlere indirilen kitap hakkında " اَنْزَلَ " buyuruldu?" denilirse şöyle cevap veririm: Çünkü Kur'an kendinden önceki kitapların aksine peyder pey, parça parça indirilmiştir. Onun için bu mânâyı ifâde eden " نَزَّلَ " fiili kullanılmıştır. Diğer kitaplar bir defâda indirildiği için " اَنْزَلَ " fiili kullanılmıştır.

Âyetteki ilk "kitap"tan kasıt Kur'an, ikinciden kasıt ise bütün semavî kitaplardır. Kitaplara îmandan maksat, bu kitaplardan her birinin Allah'ın dininde vaz olunan emir ve nehiylere ümmetini irşad etmesi için Allah tarafından belirli bir peygambere gönderilmiş olduğuna inanmaktır. Yoksa bu kitapların herbirine teker teker inanmak kastedilmemiştir. Bilakis bu kitâbın husûsiyetine inanmak mevzubahistir. Yine bu kitaplara îmandan maksat bu kitapların hüküm ve esaslarının tamamen bâkî olduğuna veyâ tamâmından geri kalanının mûteber olduğuna inanmak değildir. Bilakis kitaplara îman, Hz. Peygamber (s.a.v)'e indirilen kitâba îmanda toplanmıştır. Önceki kitapların hükümleri, nesh olununcaya kadar hak ve sabittir. Onların bugüne kadar nesh edilmeyen esasları ve hükümleri, nesh ve değiştirmeden korunmuş olan yüce kitâbımız Kur'an-ı Kerim'in de hükümlerinden olması bakımından geçerlidir.

Buradaki hitâbın münâfıklar için olduğu da söylenmiştir. Sanki şöyle denilmiştir: Ey sâdece dilleriyle îman ettiklerini söyleyen münâfıklar! Dillerinizle olduğu gibi kalplerinizle de îman ederek samîmî mü'minler olun. Buradaki hitâbın, ehl-i kitâbın mü'minlerine olduğu da söylenmiştir. Çünkü rivâyet edildiğine göre İbn Selâm ve arkadaşları "Yâ Rasûlallah! Biz sana, kitâbına, Mûsâ (a.s.)'a, Tevrat'a ve Uzeyr'e îman edip bunun dışındakileri inkâr ediyoruz." demişlerdir. Bunun üzerine bu âyet inmiştir. Bu takdirde âyetin mânâsı şöyle olur: Bütün kitaplara ve peygamberlere îman edin. Çünkü bir kısmına îman, îman değildir.

"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkar ederse" yâni kim bunlardan birini inkar ederse, demektir. Çünkü bunların bir kısmını inkar, tamamını inkar sayılır. Görmez misin, âyetin başında îmanla ilgili olarak Allah'a, kitaplara ve peygamberlere îman zikredildi. İnkâr konusunda ise melekler ve âhiret günü ilâve edildi. Bunun sebebi, bunlardan birini inkar etmekle de îmanın

gerçekleşmeyeceğinin açıklanmasıdır. Kitap ve peygamberlerin çoğul olarak getirilmesi, onlardan birini inkâr etmenin, tamamını inkar etme anlamına geleceği içindir.

Âyetin başında "Peygamber"in kitaptan önce zikredilmesi kitabın onun adına indirilmiş olmasındandır. Âyetin sonunda meleklerin ve kitapların peygamberlerden önce getirilmesinin sebebi ise kitapların indirilmesinde meleklerin Allah ile peygamberler arasında vasıta olmaları sebebiyledir.

"tam mânâsıyle sapıtmıştır." O, artık kendi yolunu bulamayacak şekilde maksadından tamâmen uzak bir sapıklığa düşmüştür.

Denilir ki: İnsana vacip olan ilk şey Mevlâ'sını marifettir. Yâni, her insanın, Allah Teâlâ'yı delil ve burhan ile bilmek için çalışması gerekir. Çünkü **İmam-ı A'zam**'a göre mukallidin îmanı sahîh olsa da, o kişi nazar ve istidlâli terk etmesi sebebiyle günahkar olur. İnsan için gerekli olan ilk şey huccet ve burhan, daha sonra müşâhede ve ıyân, en son da Rahman'dan gayrısından uzaklaşmaktır. Avâmın îmandaki mertebesi, hadiste Rasûlullah (s.a.v.)'in *"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra dirilmeye, cennet ve cehenneme, kadere, hayır ve şerrin Allah'dan olduğuna inanmandır."*[189] diye buyurduğu gibi gaybi îmandır.

*Mesnevî'*de şöyle denilmiştir:

Kul efendisinin huzurunda değilken de kulluğunu korursa,
İtaatten çıkmazsa, bu kulluk iyi ve hoştur
Kulluk ve îman, şimdi makbuldür.
Ölümden sonra herşey meydana çıkınca inanmak bir işe yaramaz.

Havâssın îmandaki mertebesi, îman-i ıyânî (ihsan derecesindeki îmân) dir. Şöyle ki, Allah sıfatlarından biriyle kuluna tecellî edince kulun vücûdundaki bütün uzuvları Allah'a teslim olur. Böylece daha önce kalbi ile inandığı şeyi nefsi inkâr ediyorken artık bütün zerreleriyle ıyan (ihsân) derecesinde îman etmiş olur. Cenab-ı Hak dağa tecellî ettiğinde onu paramparça etti ve nefis Mûsâ'sı baygın olarak yere düştü (bk. A'raf, 7/143). Nefis bu makamda Mûsâ (a.s.) yerindedir. Mûsâ (a.s.) kendine geldiğinde ***"Ben sana tevbe ettim ve ben inananların ilkiyim."*** (Araf, 7/143) dedi.

İmanda Allah'ın en seçkin kullarının (ehass) mertebesi, îmân-ı ıyânîdir (ayne'l-yakîn mertebesidir.) Bu da celal sıfatının tecellîsinin kuvvetiyle benlik hicaplarının ortadan kalkmasından sonra gerçekleşir. Onu, celal sıfatıyla fenâ fillaha, cemal sıfatıyla da bakâ billaha erdirir. Artık onun için hiçbir "eyn" (mekân) kalmaz. O, "ayn"da (ayne'l-yakînde) olur. Böylece onun îmanı, îman-ı aynî (ayne'l-yakîn îman) olur.

Peygamberimiz (s.a.v.)'in mirac gecesindeki hali de böyleydi. O Kabe Kavseyn'e ulaştığında "eyn" makamında idi. Allah'ın yardımı ona ulaşıp da varlık âleminden

ayne'l-yakîn âlemine veyâ daha yakına ulaştığında Allah ***"kuluna vahyedeceği şeyi vahyetti"*** (Necm, 53/10) Böylece ***"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene*** (onun sıfatlarına) ***îman etti..."*** (Bakara, 2/285) Sıfatları Allah'ın sıfatlarına, zatı O'nun Zatına îman etti. Bütün varlığı zâtı ve sıfatlarıyla ayne'l-yakîn bir îmanla Allah'a îman etti. O da mü'minlere haber verdi de onlar da îman ettiler. Yâni onlar da varlıklarının hüviyetine (künhüne, yaratıcısına) îman ettiler. Bu kısım, *"et-Te'vîlâtü'n-necmiyye"*den alınmıştır.

İşte gerçek îman budur. Allah bizi ve sizi bununla rızıklandırsın.

*Mesnevî'*de şöyle denilmiştir:

Bayezid zamanında bir kâfir vardı
Ona kutlu bir müslüman şöyle dedi:
Ne olur müslüman olsan da
Kurtuluşa erişsen, ululuklar bulsan
Kâfir dedi ki: Eğer müslümanlık
Şeyh Bayezid'in müslümanlığıysa
Ben ona güç yetiremem
O benim çabalarımdan çok üstündür
Dine, îmana inanmıyorum ama
Onun îmanına tam îmanım var
Ağzım adamakıllı mühürlü, îman edemem ama
Gizliden gizliye onun îman ettiğine inanıyorum
Yok eğer îman sizin îmanınızsa,
Ona ne meylim var, ne iştahım
İmana aşırı meyli olan
Sizi gördü mü soğur, kesilir
Çünkü sizin îmanınızdan insan yalnız bir ad görür, manası yok
Nasıl olur da çöle kurtuluş yeri denir?

Kul, bu tecrîd ve tefrîde ancak zikir ve tevhidle ulaşır. Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Ali (r.a.)'a tavsiyesinde şöyle buyurmuştur: "Ey Ali! Tevhîdi muhâfaza et. Çünkü sermâyemdir. Güzel amel işlemeye devam et. Çünkü benim işimdir. Namazı kıl. Çünkü namaz gözümün nûrudur. Hakk'ı zikret. Çünkü o, gönlümün zaferidir. İlim elde et. Çünkü o benim mîrasımdır."

Allah'ım! Bizi de bu mîrastan mahrum bırakma!

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا
لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾

137- Îman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine îman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir.

“Îman edip” bunlar, Mûsâ (a.s.)’a inanan yahûdîlerdir. *“sonra”* buzağıya taparak *“inkar edenleri,”* Mûsâ (a.s.) Tûr-ı Sînâ’dan döndükten *“sonra yine îman edip”* daha sonra Îsâ (a.s.) ve İncil’i *“tekrar inkar edenleri,”* Muhammed (s.a.v.)’i inkar ettikleri için *“sonra da inkârlarını arttıranları*” *“Allah”* küfürlerinde devâm ettikleri müddetçe *“ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir.”* Onları İslâm yoluna muvaffak kılmayacaktır. Fakat cezâ olarak onları küfürleri üzere yardımsız ve perîşan bir halde bırakacaktır.

Eğer “Allah bir defâ inkar eden kişiyi bağışlamaz. Öyleyse bu âyetteki *“sonra inkar ettiler, sonra yine inandılar, sonra inkar ettiler”* buyurulmasının faydası nedir?” diye sorulsa cevâbı şöyledir: Kâfir, îman ettiğinde küfrünün bağışlanacağı söylenmiştir. Bundan sonra tekrar inkar ederse o zaman birinci küfrü bağışlanmamış olur. Böylece o kimse küfrün bütününden hesâba çekilir.

بَشِّرِ الْمُنَافِق۪ينَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًاۙ ﴿١٣٨﴾

138- Münâfıklara, kendileri için acı bir azap olduğunu müjdele!

“Münafıklara acı bir azabın kendilerinin olacağını müjdele.” Öyle ki o azâbın elem ve ızdırabı kalplerine ulaşacak. Bu da, âyetin münâfıklar hakkında indiğine delalet etmektedir. Çünkü onlar zâhiren îman ediyorlar, daha sonra gizlice inkar ederek, ısrarla nifakta ve mü’minlerin arasını bozmakta diretiyorlar.

Âyette “uyar” ve “haber ver” değil de onların yerine “müjdele!” buyurulması onlarla alay etmek içindir.

اَلَّذ۪ينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِر۪ينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِن۪ينَۜ اَيَبْتَغُونَ
عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَم۪يعًاۜ ﴿١٣٩﴾

139- Mü’minleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet *(güç ve şeref)* mi arıyorlar! Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah’a âittir.

“Mü’minleri bırakıp da kâfirleri” yâni yahûdîleri *“dost edinenler,”* Münâfıklar yardımda ve nusrette samîmî mü’minleri bırakıp yahûdîleri dost ediniyorlar. Gerçekten münâfıklar yahûdîlerle dostluk kuruyorlar ve birbirlerine: “Muhammed (s.a.v.)’in işi (dini) tamam olmaz. Yahûdîleri dost edinin.” diyorlardı. *“Onların yanında izzet mi arıyorlar?”* Yâni kâfirlerle dostluk kurarak onlarda kuvvet ve galibiyet mi bekliyorlar?

Onlar Allah katında zelil kimselerdir. *“Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah’a âittir.”* Durum onların zannettikleri gibi değildir. Onların görüşleri bâtıl olup ümitleri boşa çıkacaktır. Şerefin tamâmı Allah Teâlâ’nın katındadır. Allah Teâlâ’nın kendileri için şeref ve üstünlük yazdığı Allah dostlarından başkası için şeref ve üstünlük yoktur.

Allahu Teâlâ bu hususda ***“Şeref, Allah’a, Rasûlüne ve mü’minlere aittir.”*** (Münâfikûn, 63/8) buyurmuştur. Bu âyet, şeref vermenin noksanlardan münezzeh olan Allah’dan başkasına âit olamayacağını ve bu şerefden başkasının faydalanmasının imkansız olduğunu belirtmektedir.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا
وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فٖى حَدٖيثٍ غَيْرِهٖ
اِنَّكُمْ اِذًا مِثْلُهُمْ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِقٖينَ وَالْكَافِرٖينَ فٖى جَهَنَّمَ
جَمٖيعًا ﴿١٤٠﴾

140- O *(Allah),* Kitap’ta size şöyle indirmiştir ki: Allah’ın âyetlerinin inkâr edildiğini yâhut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya *(konuya geçinceye)* kadar kâfirlerle berâber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah, bütün münâfıkları ve kâfirleri cehennemde toplayacaktır.

“O (Allah), *Kitap’ta şöyle indirmiştir ki:”* Buradaki hitap münâfıklaradır. Müfessirler şöyle demişlerdir: Mekke müşrikleri toplantılarında Kur’an’dan alaylı bir şekilde bahsediyorlardı. Bu hususta Allah Teâlâ Mekke’de nâzil olan En’am sûresinde şu âyeti inzal buyurmuştur: **“Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün zaman, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur.”** (6/68) Ayrıca Mekke’deki müşriklerin yaptığı bu münâsebetsizliği Medîne’li yahûdî hahamlar da yapıyordu. Münâfıklar onlarla berâber oturuyor onların batıl sözlerine katılıyor, muvâfakat ediyorlardı. Allah da bu münâfıklara hitaben *“Allah Kitap’ta size indirmiştir ki...”* âyetini indirdi. Yani Allah daha önce size öyle yapmayın diye Mekke’de de âyet indirmişti. Ayrıca âyet, Peygamber (s.a.v.)’e indirilen Kur’an’daki hitap ona yöneltilmiş olsa bile umûmu şâmil olduğuna delâlet eder.

“Allah’ın âyetlerinin inkar edildiğini yâhut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya kadar onlarla berâber oturmayın.” Âyetten anlaşılmaktadır ki, onlardan yüz çevirip onlarla oturmamanın sebebi onların Allah’ın âyetleriyle alay etmelerini bilmeleridir. Öyle ise onlar inkar ve alayın dışında bir söze daldıkları zaman onlarla sohbet etmek câizdir. Âyet şuna da delalet etmektedir: Onlardan yüz çevirmekten kasıt, sâdece kalben değil bizzat yüz çevirerek onların yanından kalkmak sûretiyle onlara muhâlefet etmektir.

“Yoksa siz de onlar gibi olursunuz.” O esnâda onlarla oturmaya devam ederseniz küfür açısından yahûdîler gibi olur ve azâbı hak edersiniz. Çünkü küfre rızâ küfürdür. *“Elbette Allah bütün münâfıkları ve kâfirleri cehennemde toplayacaktır.”* Allah’ın âyetlerini alaya almak için bir araya gelenleri ve onlarla berâber oturanları cehennemde toplayacak, dünyâda onlarla berâber oldukları için azabda da ortak olacaklardır.

Bil ki buradaki birliktelik ruhların ezelde tanışmalarının netîcesidir. Rasûlullah (s.a.v.): *“Ruhlar bir araya toplanmış ordulardır.”*[190] buyurmuştur. Ruhlar âleminde kâfir ve münâfıkların ruhları birbirleriyle tanıştıkları için bu dünyâda da birbirleriyle anlaşırlar. Orada kâfir ve münâfıkların ruhlarıyla mü’minlerin ruhları tanışmadığı için bu dünyâda da uyuşmazlar.

Hz. Âişe (r.a.)’ın rivâyet ettiğine göre bir kadın Mekke’de Kureyş’li kadınları güldürüyordu. O kadınlar hicret ettiğinde Allah Teâlâ bir genişlik yaratmış o muzip kadın da Medîne’ye gelmişti. Hz. Âişe şöyle devam etti: “O, benim yanıma geldi. Ona “Ey falan kadın! Medîne’ye niçin geldin?” dediğimde, “Sizin için geldim.” dedi. “Nereye indin.” diye sordum. “Falan kadının yanına” diye cevap verdi. Bu kadın da Medîne’de kadınları güldürüyordu. Rasûlullah (s.a.v) benim yanıma geldiğinde *“Yanındaki kadın falan mûzip kadın mı?”* diye sorunca “Evet” dedim. Rasûlullah (s.a.v.): *“Kimin yanına indin?”* diye sordu. Kadın da “Falan muzip kadının yanına.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah *“Elhamdülillah, ruhlar bir araya toplanmış ordulardır…”* buyurdu.[191]

Şâir ne güzel söylemiş:

Bütün kuşlar hemcinsi ile uçar
Güvercin güvercinle, şahin şahinle

Ebed ezelin aynası olduğu için onda ancak ezeldeki takdîr edilen şey ortaya çıkar. Bundan dolayı Allah Teâlâ: *“Allah bütün münâfıkları ve kâfirleri cehennemde toplayacaktır.”* buyurmuştur. Çünkü onlar, ruhlar âleminde aynı safda idiler. Dünyâda da bu uygunluk ve tanışma sebebiyle aynı çizgide buluşmuşlardır. Bu hususta Rasûlullah (s.a.v.): *“Yaşadığınız gibi ölür, öldüğünüz şekilde dirilirsiniz.”*[192] buyurmuştur.

Bu âyette kalp erbâbının nefis erbabıyla birlikte oturmasının ve onların hevalarına uymalarının yasaklandığına işâret vardır. Çünkü kalp ehli bunu yaparlarsa aynen nefis ehli gibi olurlar. Yâni kalp nefis gibi, sahibi de nefis ehliyle yaptığı sohbet, onlara karışma ve tâbi olma sebebiyle nefis ehli gibi olur.

Hafız (k.s.) şöyle demiştir:

Sohbet pîrinin ilk sözü şu olmuştur:
Cinsinizden olmayanla sohbetten kaçının

Haddâdî tefsirinde şöyle demiştir: Onların yanında oturmak, insanın kendi irâdesiyle

olduğunda günahta onlara ortak olur. Bu durum mü'minlerin bir farz veyâ sünneti ikâme etmek için onlarla oturduklarında geçerli değildir. İbâdet için onların arasında bulunması halinde bunu değiştirmeye muktedir olmayıp bundan da memnun değilse orada oturmasında bir sakınca yoktur. Nitekim Hasan Basrî ve İbn Sîrîn bir cenâzeye gittiler. Orada ağıt yakılıyordu. Bunun üzerine İbn Sîrîn oradan ayrıldı. Ayrılırken de Hasan Basrî'yi uyardı. O da ona: "Biz bâtılı gördüğümüz zaman hak olan şeyi (cenazeyi) terketmedik. Bu yaptığın dinimizde meşrû kılındı mı?" cevabını verdi ve oradan ayrılmadı. **Haddâdî'**nin sözü sona erdi.

Anlatıldığına göre Allah Teâlâ Yûşa' b. Nûn (a.s.)'a: "Ben senin kavminden kırk bin hayırlı, altmış bin de şerliyi helâk edeceğim." diye vahyetmesi üzerine Yûşâ (a.s): "Yâ Rabbi! Şerli insanları anladım. Hayırlı insanları niçin öldüreceksin?" deyince Allah Teâlâ şu cevabı verdi: "Onlar benim gadaplandığım kimselere kızmadılar. Onlarla birlikte yediler içtiler."

Bir kimse hacca veyâ gazâya giderken günahkarlarla berâber olmak durumunda kalırsa onlarla beraber olması sebebiyle itâatı terketmez. Ancak onların yaptıklarına kalbiyle buğzeder ve rızâ göstermez. Belki de onun kalbinin buğzunun bereketiyle fâsık tevbe eder. Kim bir ziyâfete dâvet edilir de orada (şer'î olmayan) oyun-eğlence ve şarkı ile karşılaşırsa toplumda kendisine uyulan biri değilse oturur, gücü yetiyorsa men eder. Eğer kadı, müftü ve benzeri gibi kendisine uyulan bir kimse ise engeller, daha sonra oturur. Eğer o da buna güç yetiremezse oradan ayrılır. Eğer bu durum sofrada olur veyâ oradakiler içki içerlerse kendisine uyulan bir kişi de olmasa orayı terkeder. Eğer bunun olacağını oraya gitmeden önce biliyorsa hiç bir şekilde oraya gitmez. Bu kısım, *"Tuhfetü'l-mülûk"* adlı eserden alınmıştır.

اَلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللّٰهِ قَالُٓوا اَلَمْ
نَكُنْ مَعَكُمْۘ وَاِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌۙ قَالُٓوا اَلَمْ نَسْتَحْوِذْ
عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَۜ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ
وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًاۚ ﴿١٤١﴾

141- Sizi gözetleyip duranlar, eğer size Allah'tan bir zafer nasip olursa, «Sizinle berâber değil miydik?» derler. Kâfirlerin zaferden bir nasipleri olursa *(bu sefer de onlara),* «Size üstünlük sağlayarak *(öldürebileceğimiz halde öldürmeyip)* mü'minlerden korumadık mı?» derler. Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir. Allah mü'minler aleyhine kâfirlere aslâ bir yol vermeyecektir.

"Sizi gözetleyip duranlar," yâni münâfıklar, işinizin hayır mı şer mi olacağını

gözetlerler. Ey mü'minler! *"eğer size Allah'tan bir zafer,"* üstünlük, güç ve ganîmet *"nasip olursa," "Sizinle berâber değil miydik"* size dîninizde yardım etmedik mi? O halde ganîmetten bize de pay verin. *derler."*

"Kâfirlerin zaferden bir nasipleri olursa" kâfirler mü'minlere galip gelirlerse bu defa onlara *"Size üstünlük sağlayarak"* yâni sizi yenip öldüreceğimiz ve esir edebileceğimiz halde sizi bırakıp merhamet etmedik mi? Sizi *"mü'minlerden korumadık mı?" derler."* Yâni, onları yavaşlatarak, kalplerine korku salıp sizinle savaşmak husûsunda tereddüte düşürerek, aleyhinizde onlara yardımda gevşeklik göstererek sizi mü'minlerden korumadık mı? Aksi takdirde yağmalanan siz olurdunuz. O halde elde ettiklerinizden bize de bir pay verin.

Ayette zafer iki farklı kelime ile ifade edilmiştir. Mü'minlerin zaferine onların şanını yüceltmek için "fetih", kâfirlerin zaferine ise onların îtibarını sarsmak için "nasib" adı verilmiştir. Çünkü müslümanların zafer kazanması öyle büyük bir iştir ki onunla semâların kapıları açılır ve Allah'ın yardımı dostlarına iner. Kâfirlerin üstünlük sağlaması ise çabucak yok olan dünyevî bir netîce ile sınırlıdır.

"Artık Allah kıyâmet gününde aranızda" mü'minlerle münâfıklar arasında *"hükmedecektir."*. Bu hüküm sizden her birinizin işlediği sevap ve günahlara uygun olur. Ama dünyâ hayâtında müslüman olduğunu söyleyen kişinin müslüman olduğuna hükmedilir. Müslüman olduğunu söyleyenin nifâkından dolayı boynu vurulmaz.

"Allah, kâfirlere mü'minler aleyhine aslâ bir yol vermeyecektir." Allah bâzen kullarını denemek için ve bâzen de "istidrac" olarak, yâni kâfirlerin azâbını artırmak için dünyâda onlara üstünlük verir. Fakat kıyamet günü, inkarcılara asla mü'minler aleyhine üstünlük vermeyecektir.

Bunun açıklaması şöyledir: Kıyâmet günü Allah mü'minlerin îmanının neticesini ortaya koyar ve onlara olan va'dini gerçekleştirir. Dünyâda inanan-inanmayan farkı gözetmeksizin bütün kullarını nimetlerinden faydalandırdığı halde o gün kâfirler nîmetlerden hiçbir şekilde faydalanamazlar. Ta ki, mü'minler onların değil kendilerinin haklı olduğunu bilsinler. Eğer onlar herhangi bir hususta mü'minlerle bir tutulsalardı o vakit onlara îmanınız ve Allah'a itaatiniz size fayda vermedi. Çünkü biz sizinle âhiret sevâbında da ortak ve eşit olduk." derlerdi.

Eğer âyette geçen "yol vermeme" dünyâda olacak bir husus ise o zaman buradaki "yol" huccet, delil demektir. "Mü'minlerin huccet ve delîli, herkesin delîlinin üstündedir. Hiç kimse onlara delil getirerek üstünlük sağlayamaz.

Başka bir tefsire göre ise "buradaki "yol"un devamlı devlet mânâsına olduğu da söylenmiştir. Kâfirler için ise devamlı devlet yoktur. Çünkü bundan önce de kâfirlere devamlı bir üstünlük ve galibiyet verilmemiştir. Ancak bâzı vakitlerde "istidrac" kabilinden, bâzen de hîle ile mü'minlere karşı üstünlük sağladıkları olmuştur. Lakin âhir zamanda ehl-i îmanın giderek azalmasıyla üstünlük kâfirlere geçer.

❀

Ka'b (r.a.)'dan şöyle rivâyet olunur: Îsâ (a.s.) ve mü'minler Ye'cûc ve Me'cûc'den ayrıldıktan sonra aradan seneler geçer. Sonra ince bir toz bulutu görürler. Bu mü'minlerin ruhlarını kabzetmek üzere Allah'ın gönderdiği bir rüzgardır. Nitekim o bulut yeryüzündeki bütün mü'minlere isâbet ederek ruhlarını kabzeder. Bundan sonra insanlar yüz yıl kadar daha yaşarlar. Artık onlar ne dîni, ne de sünneti tanırlar. İçki içmiş gibi sarhoş ve baygın olurlar. Kıyâmet, bu insanların üzerine kopar.

Hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Cihad, Allah Teâlâ beni Peygamber olarak gönderdiği andan îtibâren başlamış olup ümmetimin sonu deccalle savaşıncaya kadar devam edecektir."*[193]

Sonra *"Allah"* iyilik ve izzet ehlinden olanlarla gaflet ve nedâmet ehlinden olanların bilinmesi için *"kıyamet gününde aranızda hükmeder."* zifiri karanlık bir hamamda mum ışığının sağlam olanla hasta olanı birbirinden ayırdığı gibi... Gerçekten mum ışığı, karanlık bir yere giren sıhhatli, hasta ve yaralının halini ortaya çıkartır. *"Allah kâfirlere mü'minler aleyhine aslâ bir yol vermeyecektir."* Hîlelerinin vebâli kâfirlere döndürülecek, kurdukları tuzaklara kendileri düşeceklerdir.

Hak, Allah katından olduğundan ehl-i hak mansur ve muzafferdir. Bâtıl ise hakkın dâimâ mansur ve muzaffer oluşundan ötürü asıl îtibâriyle yok olmaya mahkumdur. Nitekim "Bâtıl köpürüp taşar, sonra da hemen batar." denilmiştir.

Mü'mine düşen, himmet ve gayretini en üst seviyede Allah'ın dinine hasretmektir. Esas gayretini "yakîn ilmi"ni tahsil uğrunda sarfetmelidir. Mü'min, âhiret fütûhâtını unutup sâdece dünya menfaati peşinde olmamalıdır. Bilakis gayb âleminin fütûhâtına, mânevî âlemin esrârına ve Hakk'ı müşâhedeye ulaştıran yollara yönelmelidir. Çünkü, en mühim gaye, sonsuz mağfiret sahibi olan Rabb'e vuslattır.

Ebû Yezîd Bistâmî (k.s.) şöyle demiştir: Allah'ın öyle has kulları vardır ki eğer Allah cennette onları kendisini ru'yetten mahrum bıraksaydı, o vakit onlar tıpkı cehennem ehlinin ateşten kurtulmak için yardım istedikleri gibi yardım isterlerdi.

Mûsâ Kelîmullah çocukluğundan itibaren Hak Teâlâ'nın terbiyesinde olduğundan aslâ haddini aşmadı, isteklerinde mûtedil oldu. Gençliğinde Allah'a şöyle yalvarmıştı: ***"Rabbim, doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım."*** (Kasas, 28/24) Ancak yaşı kemale erip de tebliğ görevini üstlenince çocukların avunduğu şeye râzı olmadı. ***"Rabbim, bana kendini göster sana bakayım."*** dedi. (Araf, 7/143) O'nun gençliğindeki niyazı, karnını doyurabilmek için Rabb'ine el açmak olmuştu. Olgunluk çağındaki nihâî emeli ise, aradan perdelerin kalkmasıydı. Sevgiliyi müşahede edebilmenin doyumsuz hazzına erişebilmekti. Esasen kapılar talep edene açıktır ve onları engelleyen ne bir hicap, ne de kapıcı vardır. Ancak yeme içmeye fazla meyledenler ve sebeplere takılıp kalanlar müsebbibi göremezler. Bahtsız kişi, meşrû olan yeme içmeyi haram kabul edip de aşırılığa sapandır. Oysa ki, sevgili yakındır. Sebepleri aşamayan, asıl gayeymiş gibi ona takılıp duran kişi kapıdan kovulmuştur.

Mâsivâya ünsiyet eden kimse, O’na yabancı kalacaktır. Allah’tan başkasını anan, O’ndan gafil olur. Allah’dan başkasına güvenip de ondan medet uman müşriktir. Allah’a giden yola ulaşamaz ve O’nun himayesinden mahrum kalır.

Şiirde ne güzel ifade edilmiştir:

Sen ilâhî sırlara mahrem olmadığından mahrumsun
Mahrem olmayanları ilâhî harem dairesine sokmazlar

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلٰوةِ
قَامُوا كُسَالٰى يُرَاؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾

142- Şüphesiz münâfıklar Allah’a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah’ı da pek az zikrederler.

“Şüphesiz münâfıklar” içlerindeki küfrü gizleyip mü’min olduklarını açıklayarak *“Allah’a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir.”* Allah, münâfıklar hakkında oyun yapmada üstün olanın yaptığını yapar. Şöyle ki dünyâda onları kendi hallerine bırakır. Canlarına ve mallarına dokunulmaz. Âhirette ise onlar için ateşin en aşağı tabakasını hazırlamıştır. Cenab-ı Hak onların başına bir rezillik, sıkıntı, felâket, korku ve suç getirmez. Taşkınlıklarını ifşâ etmez. Onları hemen cezâlandırmaz. Münâfıklar buna aldanarak günah işlemeye dalarlar.

İbn Abbas (r. anhümâ)’ın şöyle dediği rivâyet edilir: “Kıyâmet günü mü’minlere nur verildiği gibi münâfıklara da verilir. Mü’minler, alınlarında parıldayan nur ile sıratı geçerler. Bu esnâda münâfıkların nûru söner. Bunun üzerine münâfıklar mü’minlere: *“Bizi bekleyin, nurûnuzdan istifade edelim”* deyince, sıratta bulunan melekler onlara nidâ ederek: *“Haydi, arkanıza dönün de bir nur arayın.”* derler. İşte o zaman, geriye dönüşün asla mümkün olmadığını bileceklerdir. İbn Abbas (r. anhümâ) devamla şöyle dedi: “O gün mü’minler de alınlarında parıldayan nûrun sönmesinden endişeye kapılarak şöyle niyaz ederler: ***“Rabbimiz, nurumuzu tamamla, bizi bağışla. Çünkü sen her şeye kadirsin.”*** (Tahrîm, 66/8)

“Onlar namaza kalktıklarında üşenerek kalkarlar.” Gönül hoşluğuyla, isteyerek değil de zorla iş yapan kimse gibi namazda ağır davranırlar ve geriden gelirler. *“İnsanlara gösteriş yaparlar.”* Kendilerinin mü’min zannedilmesi için namazlarını görülsün (riyâ) ve duyulsun (süm’a) diye kılarlar.

“Allah’ı da pek az zikrederler.” Burada “zikr”den murad, tesbih ve tehlildir. Çünkü riyâkar amelini ancak gösteriş yapacağı kimsenin huzûrunda yapar. Bu da az olur.

Keşşaf’da şöyle denilmiştir: Müslüman görünen nice insanlar vardır ki onlarla günlerce ve gecelerce berâber olsan onlardan ne bir tehlil, ne de bir tesbih işitirsin.

Ancak faydasız dünyâ kelâmı, bütün vakitlerini doldurur. Ondan hiç usanmazlar.”

إِنَّ الْمُنَافِق۪ينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْۚ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلٰوةِ
قَامُوا كُسَالٰىۙ يُرَاؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ إِلَّا قَل۪يلًاۙ ﴿١٤٢﴾

143- Arada bocalayıp dururlar; ne onlara *(bağlanıyorlar)* ne bunlara. Allah’ın şaşırttığı kimseye asla bir *(çıkar)* yol bulamazsın.

“Arada” îmanla küfür arasında *“bocalayıp dururlar”* şaşkın bir durumda gidip gelirler, birinde karar kılamazlar. Onları böyle kararsız kılan şeytan ve hevalarıdır. *“Müzebzeb”* iki şey arasında bocalayan, bir ona, bir diğerine giden demektir.

“Ne onlara ne bunlara” yâni mü’minlere tam bir teslimiyetle bağlanmazlar ki mü’min olsunlar. Açıkça kâfirlerden yana görünmezler ki, kâfir olsunlar.

Hidâyete ve muvaffak kılınmaya istidâdı olmadığı için *“Allah’ın şaşırttığı kimseye”* artık onu hidâyete erdirmek şöyle dursun onun için *“aslâ”* Hakk’a ulaştıran *“bir yol bulamazsın.”* Buradaki hitap, kim olursa olsun hitaba elverişli olan herkesedir.

Rasûlullah (s.a.v) mü’min, münâfik ve kâfirlerin durumunu bir nehre atılan üç kimseye benzetir. Mü’min nehri geçer. Kâfir olduğu yerde kalır. Münâfik ise, nehri geçmeye teşebbüs eder, fakat ortasına geldiğinde muvaffak olamayacağını anlar. O vakit kâfir ona: “Bana doğru gel de boğulmayasın.” diye seslenir. Mü’min de ona: “Benden tarafa gel de kurtul.” diye bağırır. Bunun üzerine münâfik ne tarafa gideceğine bir türlü karar veremez. Tereddüt içinde oyalanırken boğulup gider. İşte münâfik şüpheden ölene kadar kurtulamaz.”[194]

Gönlünde nifak olan kimsenin
Boğazına diken batsın
Kim nifakı kendine sıfat edinirse
Hâlik’ın ve halkın yanında kendini rezil rüsvây eder

“Şüphesiz münâfıklar” dünyâda *“Allah’a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah”* ezelde ruhlar üzerine nûrundan saçtığı zaman *“onların oyunlarını başlarına çevirmiştir.”* Şöyle ki:

Allah mahlûkatı bir karanlık içinde yarattı. Sonra onların üzerine nurunu saçtı. İşte o nur mü’minlerin ruhlarına isâbet etti. Münâfik ve kâfirlerin ruhları ondan bir nasib alamadı. Münâfıklarla kâfirlerin farkı şöyle oldu: Münâfıkların ruhları nûrun parıldayışını görebildiler ve kendilerine isabet edeceğini zannettiler. Oysa kendilerine

isâbet etmedi. Kâfirler ise ne ilâhî nuru gördüler, ne de o nur kendilerine isâbet etti. Sanki münâfıkların aldanmaları ilâhî nûrun parıldayışını gördüklerinde olmuştur. Çünkü, onlara isâbet etmemiştir.

İşte o parıltıyı görmelerinin neticelerindendir ki *"Namaza kalkarlar."* Ama kendilerine ilâhî nur isâbet etmediğinden; *"Namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar."* O nûru gördükleri (halde kendilerine isâbet etmemesi) gibi *"insanlara gösteriş yaparlar."*

"Allah'ı da pek az zikrederler." Çünkü, onlar Allah'ı kalbî, bâtın lisânı ile değil, kalıplarının (bedenlerinin) zâhir lisânıyla zikrederler. Kalıp, dünyâdandır. Dünyâ ve dünyâda olan şeyler ise azdır. Kalb ise âhirettendir. Âhiret ve âhirette olan şeyler ise çoktur. Kalb lisanıyla yapılan zikir çok olur. Kurtuluş, Allah'ı çok zikirdedir, az zikirde değil. Nitekim Allah Teâlâ ***"Allah'ı*** (kalb lisânıyla) ***çokça anın ki kurtuluşa eresiniz."*** (el-Enfâl, 8/45) buyurmuştur.

Münâfıkların zikri kalıplarıyle olduğundan az olmuş ve bu zikir sâyesinde kurtuluşa erememişlerdir. Münâfığın zikri, sadece dildendir. Çünkü o ilâhî nûrun parıldayışını ancak uzaktan zâhiren görebilmiş ve nur kendisine isâbet etmemiştir. Eğer isâbet etseydi, gönlü geniş olurdu. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Allah'ın gönlünü İslâm'a açtığı kimse, Rabbi'nden bir nur üzerinde değil midir?"*** (ez-Zümer, 39/22) buyurmuştur. Yânî, Rabb'inin üzerine saçtığı nur üzerinde değil midir, demektir.

Nûrun kaynağı kalptir. Kalb, bu nur ile Allah'ı zikreder sonunda o nur kalbin lisânı hâline gelir. Böylece kalbin zikri çok olur.

Münâfıkların ruhları, ilâhî nûrun parıldayışını müşâhede ile yaratılışın zulmeti arasında gidip geldiği için ne kendilerine nur isâbet edenlerden, ne de ilâhî nûrun parıldayışını hiç görmeyen nasipsizlerden olmuşlardır. İşte bu sebeple onlar hakkında şöyle buyrulmuştur:

"Arada bocalayıp dururlar; ne onlara ne de bunlara, Allah'ın şaşırttığı kimseye aslâ bir yol bulamazsın!" Mü'minlerle kâfirler arasında yalpalayıp dururlar. Ne bunlara bağlanırlar ne de onlara. Allah kime nûrunu isâbet ettirmezse o muhakkak dalâlet ehlinden olur. Onu Allah'ın nûruna ulaştıracak bir yol asla bulamazsın. Âyette bu husûsa şöyle işâret edilir: ***"...Bir kimseye Allah nur vermemişse, artık onun nurdan nasîbi yoktur."*** (Nur, 24/40) Ezelde Cenâb-ı Hakk'ın ruhlar üzerine saçtığı nurdan bir nasip alamayanlar, bugün de hidâyet nûruna erişemezler." Bu kısım, *"et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye"*den alınmıştır.

Allah'ım, bizi çok zikir ile rızıklandır ve büyük-küçük her türlü günahlardan koru!

Denir ki: Mü'minin kalesi üçtür: Mescid, zikrullah ve Kur'an tilâveti. Eğer mü'min bu üç şeyden biriyle meşgul ise kendisini şeytandan koruyan bir kale içinde bulunuyor demektir.

Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, İslâmın sadece ismi, Kur'an'ın yalnız resmi kalacak. Onlar, mescidlerini maddî olarak îmar ederler. Halbuki Allah Teâlâ'nın zikri bakımından haraptır. O zamanın insanlarının en

şerlileri alimleridir, fitne onlardan çıkar ve tekrar onlara döner.”

Sa’dî (k.s.) der ki:

Şimdi senin kusurlarından tövbe etmen gerekir
Nefs-i nâtık gibi susup kalman değil

Allah’ım, bizi zikredenlerden, şükredenlerden kıl! Âmîn yâ Muîn!

اَتُرِيدُونَ اَنْ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَۜ

144- Ey îman edenler! Mü’minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin; *(böyle yaparak)* Allah’a, aleyhinizde apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?

Ey îman edenler! Mü’minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin; Yâni, yahûdîleri ve İslâm düşmanlarını dost edinen münâfıklara benzemeyin.

Mü’minlerden gayrını dost edinmekle nifaka düştüğünüze dair *“Allah’a, aleyhinizde apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?”* Çünkü, mü’minlerden gayrısını dost edinmek, kişinin nifakını gösteren en açık delillerdendir. Âyetteki *“sultan”* huccet, delil, burhan demektir. Emire sultan denir ve bununla onun huccet olduğu kastedilir. Âyetteki *“sultan”* kelimesine vâli, idâre eden mânâsı vermek de câizdir. Bu takdirde mânâ şöyle olur: Üzerinizde Allah’ın emrine boyun eğen, suç işlediğinizde sizi cezâlandıracak bir idareci olmasını ister misiniz?

اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِۚ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًاۙ
﴿١٤٥﴾

145- Şüphe yok ki münâfıklar cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara aslâ bir yardımcı bulamazsın.

Şüphe yok ki münâfıklar cehennemin en alt katındadırlar.

“ اَلدَّرْكُ الْاَسْفَلُ ” cehennemin en alt tabakasıdır ki onun adı *“Hâviye”*dir. Cehennem yedi tabakadır. Bunlara *“dereke”* denir. Üst üste devam eden tabakalar demektir. Birbirini takip ederler ve bâzısı diğerinin üstüne konulmuştur.

Cehennemin tabakalarına *“dereke”*, cennetteki tabakalara ise *“derece”* denir. Cennetteki derece ne kadar yüksek olursa oradaki kimsenin sevab ve mükâfâtı o kadar çok olur. Cehennemdeki tabaka da ne kadar aşağı olursa orada bulunan kimsenin azâbı o kadar şiddetli olur.

İbn Mes’ûd (r.a.)’a, cehennemin en alt tabakası sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

“Üzerlerine kapatılmış ve kapıları olmayan demirden tabutlardır.”

“Münâfiğın azabı niçin kâfirden daha şiddetlidir?” diye sorulacak olursa cevaben derim ki: Onlar küfürde kâfirlerin benzeridirler. Fazla olarak Allah’ın dini ile alay ederler ve müslümanlarla dalga geçerler. Öyle ise münâfıklar, kâfirlerden daha kötüdürler.

“Eğer münâfik kimdir?” diye sorarsan, derim ki: Şerîata göre münâfik insanlara mü’min olduğunu açıklayıp da içinde küfrünü gizleyendir. Günah işleyenlere münâfik denmesinin sebebi ise günâhının büyüklüğünü ifâde ederek tehdit etmek ve ameli îtibâriyle onlara benzediğini belirtmek ve günah işlemekten alıkoymak içindir. Şu rivâyette olduğu gibi: *“Namazı kasden terkeden, kâfir olur.”*[195] Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz’den nakledilen şu rivâyet de bu türdendir: *“Kendisinde şu üç sıfat bulunan kişi namaz kılsa, oruç tutsa ve kendisinin müslüman olduğunu iddiâ etse de münâfıktır: Konuştuğunda yalan söyler, verdiği sözde durmaz ve emânete hıyânet eder.”*[196]

Huzeyfe (r.a.)’a: “Münâfik kimdir?” diye sordular. Şöyle cevap verdi: “Münâfik, müslümanım dediği halde İslâm’ın îcaplarını yerine getirmeyendir.”

Hasan Basrî’nin şöyle dediği rivâyet edilir: “Nifâk gelip kapılarımızı çaldı. Haccac’ı tahta çıkardı, sarık sarıp kılıç kuşattı.”

Ömer b. Abdülaziz şöyle demiştir: “Her ümmet kendi münafiğı ile gelecek olsa, biz Haccac ile gelsek nifakta onlara üstün oluruz.”

Abdullah b. Ömer’in şöyle dediği rivâyet edilir: “Kıyâmet günü şu üç sınıf insan en şiddetli azâba mâruz kalacaktır: Münâfıklar, Hz. Îsâ’nın duâsıyla gökten inen sofrada (mâide) bulunup da küfre düşenler ve Fir’avn âilesi.”

Allah Teâlâ, Hz. Îsâ (a.s.)’dan Allah’ın kendilerine gökten sofra indirmesini isteyen İsrailoğulları hakkında Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır: ***“Onu sizin üzerinize indireceğim, ama ondan sonra sizden kim inkar ederse ben ona dünyalarda hiç kimseye etmediğim azâbı ederim!”*** (el-Mâide, 5/115). Münâfıkların âkıbeti hakkında ise şöyle buyurmuştur: ***“Doğrusu münâfıklar ateşin en alt tabakasındadırlar.”*** (en-Nisâ, 4/145) Fir’avn âilesi hakkında ise şöyle buyurmuştur: ***“Kıyamet koptuğu gün ‘Fir’avn âilesini azabın en çetinine sokun’ (deriz).”*** (el-Gafir, 40/46)

Bir kavmin tamâmının aynı kefeye konması mümkün değildir. Bâzısının azâbı, diğerlerinden daha şiddetli olur. Görmez misin ki, insanlar hamama giderler de girdikleri yer aynı olduğu halde ateş yakılan mahalle yakın olanlar diğerlerine nazaran daha çok terlerler. Yine insanlar güneşlik bir yerde toplandıklarında, sarışın olanlar esmerlere nazaran sıcaktan daha çok etkilenirler.

Münâfik, *“nefak”* kökünden gelmektedir. *“Nefak”*, gizli yol, tünel gibi anlamlara gelir. İnsan tünel gibi yerlere girerek gizlendiği gibi, onlar da gerçek yüzlerini İslâm maskesi ile kapatırlar.

Münâfıkların davranışları tarla faresine benzediği için onlara “münâfik” dendiği de

söylenmiştir. Tarla faresinin iki yuvası olur. Birinden yakalanmak istendiği zaman öbüründen kaçar.

O gün azaptan kurtarmak ve cehennemin en alt tabakasından çıkarmak için *“artık onlara aslâ bir yardımcı bulamazsın.”*

Buradaki hitap, kim olursa olsun hitâba elverişli olan herkesedir.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللّٰهِ وَاَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ
مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۜ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

146- Ancak tevbe edip hallerini düzeltenler, Allah’a sımsıkı sarılıp dinlerini *(ibâdetlerini)* yalnız O’nun için yapanlar başkadır. İşte bunlar mü’minlerle berâberdirler ve Allah mü’minlere yakında büyük mükâfât verecektir.

“Ancak” nifaktan *“tevbe edip”* kendilerini nifaka düşüren amelleri terkedip de kalbin ve bedenin amellerinden şerîatın güzel gördüğü davranışları yaparak *“hallerini düzeltenler, Allah’a”,* dînine ve tevhîde “sımsıkı sarılıp dinlerini yalnız O’nun için yapanlar” O’na itâatle yalnız rızâsını kastedenler *“başkadır. İşte bunlar”,* bu seçkin sıfatları taşıyanlar, kendilerine cennetler va’dedilen ve asla nifâka düşmemiş olan *“mü’minlerle berâberdirler.* Onlar, cennetin ulvî derecelerinde mü’minlerle berâber bulunurlar. Önceden nifâka düşmüş olmaları buna mâni olmaz. Bunu, âyetteki şu ifâde bildirmektedir:

“Allah mü’minlere yakında büyük mükâfât verecektir.” Va’dedilen o büyük ecrin miktarı bilinemez. Nifakı terkedenler de buna ortaktır ve hisselerine düşeni alırlar. Âyette geçen “ سَوْفَ ” kelimesi, ümit vermek anlamındadır. Allah’a isnâd edildiğinde kesinlik ifâde eder. Çünkü O, ikramda bulunanların en cömerdidir. Kerim olanın vaadi kesinlik ifâde eder.

Bil ki, kâfir küfür pasıyla, rûhunun safiyetini kirletse, fakat buna nifak pasını ilave etmese küfür pasının kalbinden lisanına çıkmasına bir yol vardır. O kimse küfrünü izhâr edince lisanından küfür buharı dışarı çıkar. Münâfığın durumu ise farklıdır. Onun içinde küfür pasından fazla olarak bir de nifak pası vardır. Küfrü, lisanına aksetmemektedir.

Küfür ve nifak paslarının buharları kalbinin, gayba açılan kapısından nüfûz eder ve orada birikir. Böylece kalbin kapısı kapanır ve rûhânî sâfiyet istidâdını tamâmen ifsâd etmiş olmakla o kalb mühürlenir. Artık onun aşağıların aşağısı âlemden çıkış yolları kapanmıştır. Onu çıkarabilecek bir yardımcı da yoktur. O, orada terkedilmiş bir halde, Hak’tan uzak ve en son saftadır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***“Eğer Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek yoktur. Ve eğer sizi yüzüstü bırakırsa, ondan sonra artık size kim yardım edecek? Mü’minler Allah’a dayansınlar.”*** (Âl-i İmran, 3/160)

Eğer Allah ruhlarınızı mü’minlerin ruhları safında yaratarak size yardım ederse, artık hiç bir kuvvet sizi kâfirlerin safına döndüremez. Eğer ruhlarınızı kâfirlerin ruhları safında yaratarak sizi yüzüstü bırakırsa, sizi hangi kuvvet mü’minlerin safına geçirebilir?

İç âlemini küfürden ve nifaktan arındıran kimse, esâsen mü’minlerin safında yer almıştır. Fakat sonradan rûhunun kâfir ve münâfıkların ruhları hizâsına gelmesi netîcesinde, aralarında belirli bir süre için marazlı bir dostluk meydana gelebilir. Ancak bu geçici alâka, onun rûhaniyetinin saflığını tamâmen bozmaz ve kalbinin kapısı gayb ilmine tamâmen kapanmaz. Ona, inâyet rüzgarından bir esinti ve Hakk’ın letâifinden bir nefha ulaşırsa, hemen kalbi gaflet uykusundan uyanır.

Bâtılda direttikten sonra Hakk’a döner ve onun sırrına, aşağıları seçenin yardımcısı olmayacağı nidâ edilir. Artık oradan çıkamaz.

“Ancak tevbe edip” yaptıklarına pişman olanlar ve işledikleri kötü amellerden vazgeçenler, ifsâd ettikleri hayırlı güzel istidadlarını, *“hallerini düzeltenler”* nefsin şehevî arzularını ve hayvânî hazları terkederek rûhâniyetini arındıranlar, kulluk görevini îfâda kendisine yardım etmesini dileyerek *“Allah’a”,* Allah’ın ipine *“sımsıkı sarılıp”* Allah’dan yalnız O’nu talep ederek *“dinlerini yalnız O’nun için yapanlar başkadır.”* Kim yukarıda zikredilen bu şartları yerine getirirse *“İşte bunlar mü’minlerle berâberdirler”,* yâni ruhu mü’minlerin ruhları safında yaratılmıştır, kâfirlerin ruhları safında değil.

“Allah” tevbe eden *“mü’minlere büyük mükâfât verecektir.”* Allah onlara; *“Kulum bana bir karış yaklaştığı zaman ben ona bir arşın yaklaşırım. O bana bir arşın yaklaşınca, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek geldiği zaman ben ona koşarak varırım.”*[197] hükmünce yaklaşacaktır. İşte büyük mükafat buna denir. Allah büyüktür, azamet sâhibidir. Bu kısım, *“et-Te’vîlâtü’n-necmiyye”*den alınmıştır.

Sa’dî (k.s.) der ki:

Tarikat âdâbına aykırıdır, evliyânın,
Allah’tan; Allah’tan başkasını istemesi

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلٖيمًا ﴿١٤٧﴾

147- Eğer siz şükreder ve îman ederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.

“Eğer siz şükreder ve îman ederseniz, Allah size neden azap etsin.” azâb ederek sizden öfkesinin intikâmını mı alacak, yoksa hıncını mı çıkaracak? Veyâ size azap ederek bir fayda mı elde edecek ya da bir zararı mı def edecek? Allah Teâlâ şükreden mü’min kullarına hiç bir şekilde azap etmez. Çünkü yukarıda bahsi geçen hususlar Allah

Teâlâ hakkında muhaldir. O, ihtiyaçtan müstağnîdir. Kendisine menfaat celbetmek ve zararı def etmekten münezzehtir. Îman etmeyene veyâ îman edip de şükretmeyene azap etmesine gelince bunun da Hak Teâlâ'ya bir faydası yoktur. Bilakis kötü mizaçlı bir hastanın iyileşmesine çalışmak gibi bu, mükellefin halinin ıslah olmasını murad etmesindendir. Hâsılı bunun mânâsı, mükellefleri îmana ve Allah'ın emirlerine itâata sevketmek, çirkin şeylerden korumak ve kötülükleri terketmeye yöneltmektir.

Sanki şöyle denilmektedir: Eğer iyiliklere yönelir ve kötülükleri terkederseniz Allah lütuf ve keremiyle muamele edeceği yerde nasıl olur da size azap eder? Oysa ki, kullarına azap etmesi O'nun mülkünü artırmaz. Kullarının yaptığı kötü amelleri cezâsız bırakması da O'nun saltanatına halel getirmez.

Şükür, küfrün zıddıdır. Küfür, nîmeti örtmek, gizlemek; şükür ise onu açığa vurmaktır.

Îman, bütün ibadet ve tâatlerden önce olduğu halde âyette şükür, îmandan önce zikredilmiştir. Oysa, îmansız yapılan şükrün devamlılığı yoktur. Bunun sebebi şudur: Şükür insanı îmana götürür. Etrâfına ibret nazarı ile bakan kimse önce içinde bulunduğu enfüsî (kendi içindeki) ve âfâkî (dış âlemdeki) nîmetleri görür ve bunlara mübhem bir şükürle şükreder. Sonra Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren apaçık delillere bakar ve bu nîmetlerin gerçek sâhibini bilmeye yönelir. Bakışı netleşir, görüşü incelir, terakkî eder, daha bir anlam kazanır. İşte bu ma'rifet onu gerçek îmana ulaştırır.

"Allah şükre karşılık verendir."

Kulun şükrü, nîmeti îtiraf etmek, onu vereni bilmek, nîmetin gerçek sâhibinin şânını yüceltmek ve onu saygı ile anmaktar. Allah'ın şükrü, kulun ibâdet ve tâatlerinden râzı olması, ona kat kat sevap vermesidir. Bire ondan, bire yedi yüze ve dilediği kadar artırmasıdır.

"ve her şeyi" sizin şükrünüzü ve îmanınızı hakkıyla *"bilendir."* O'nun size amellerinizin karşılığını vermemesi mümkün değildir. Hak tâlibi için gereken O'na tam bir tevâzu ile ve ihlasla yönelmek, Allah'a çok şükretmektir.

Cürcânî, ***"Eğer şükrederseniz, elbette size*** (nimetimi) ***artırırım."*** (İbrâhim, 14/7) meâlindeki âyeti şöyle açıklamıştır: "Eğer şükrederseniz bana yakınlığınız artar. Bana yakın olana ben nimetimi artırırım. Böylece kulumla aramızda üns meydana gelir. Ünsiyet hâsıl olur."

Hz. Ali (r.a)'ın şöyle dediği rivâyet edilir: "Size nîmetin ucu ulaştığı zaman az şükrederek daha çoğunu elde etmekten mahrum kalmayın." Bu sözün mânâsı şudur: "Sâhip olduğu nîmetin şükrünü edâ etmeyen, henüz elde etmediği, uzağındaki nimetten mahrum kalır.

Eline nokta kadar da olsa bir nimet geçse
Şükrü edâ et ki, gelecek nimetten de mahrum olma.

Şükür ve îman kişiyi ateşten korur. Îmanı ve şükrü olmayan kendisini azâba ma'ruz bırakır, azâba ve azarlanmaya müstehak olur. Allah'ın kulunu azap ile terbiye etmesi,

hikmetinin gereğidir.

Cenâb-ı Hak ateşi, kulları zâtının celâl ve kibriyâsını bilsinler, azâmet ve heybetini yüreklerinde hissetsinler, O'ndan korksunlar, O'na yakışır bir terbiye ile edeblensinler diye yaratmıştır. Allah'ın kullarına gönderdiği peygamberlerin terbiyesiyle edeblenmeyenler onunla terbiye olsunlar, akıl sâhipleri dünyâda akıllarını başlarına alıp ibret alsınlar diye yaratmıştır. İşte bu sebeptendir ki Hz. Peygamber (a.s) kamçıyı ev halkı edebi terketmesinler diye onların görebileceği bir yere asmıştır. (Keşfü'l-Hafa c. 2 s. 82)

Rivâyet edilir ki Allah Teâlâ Mûsâ (a.s.)'a şöyle buyurmuştur: "Cehennemi cimriliğimden (boş bırakmak için) yaratmadım. Fakat düşmanlarımla dostlarımı (velîlerimi) bir yerde toplamayı kerih görüyorum."

Allah bâzı isyankar mü'minleri, cennetin kıymetini ve onlardan uzaklaştırılan büyük cezânın miktarını bilsinler diye cehenneme sokacaktır. Çünkü, nimete saygı göstermek, hikmetin gereğidir.

Allah Teâlâ mü'min kullarına geçmiş ve gelecek nimetlerini hatırlatıyor. Onları yokluktan çıkarıp benzersiz bir sûretle ve öncelikle onların ruhlarını yaratması, cesetleri karanlık (zulmânî) olduğu halde ruhlarını nûrânî olarak yaratması, kıdem nûrundan onların üzerine saçması, ezelde ruhlar üzerine saçılan kıdem nûru, kâfir ve münâfıkların ruhlarına isâbet etmediği halde mü'minlerin ruhlarına isâbet etmesi bu nîmetlerdendir.

"Eğer siz" şükreder ve îman ederseniz, Allah size neden azap etsin." çalışarak hak etmediğiniz halde bu nîmetleri size verene *"şükreder,"* bu nimetlerin farkında olur ve onları bahşedeni görerek şükrederseniz "ve îman ederseniz" Bana inanmış olursunuz ve azâbımdan, yâni Ben'den ayrı kalma eleminden kurtulursunuz. Çünkü şükrün hakîkati, nîmetin sâhibini görmektir. Nimeti verene şükretmek nimete şükretmekten daha üstündür. Nitekim âyette:

"Bana şükredin." (Bakara, 2/152) yâni Benim varlığıma şükredin buyurulmuştur.

"Allah", ezelde kendi vücuduna *"şükredendir."* Kendi varlığına şükreden, sonsuz cömertliği ile mahlûkatı yaratmıştır.

Allah kimin kendisine şükrettiğini ve kimin nankörlük içinde olduğunu *"bilendir."* Kendisine şükredenlerin mükâfâtlarını, onların şükründen önce verir. Çünkü Allah şükrün karşılığını verendir. Kâfire de küfrünün cezâsını, küfründen önce verir. Çünkü kâfir, aslında nankördür. Bu kısım, *"et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye"*den alınmıştır.

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللّٰهُ
سَمٖيعًا عَلٖيمًا ﴿١٤٨﴾

148- Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan

başka. Allah her şeyi işitici ve bilicidir.

Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; Allah’ın bir şeyi sevmemesi, ona buğzetmesinden kinâyedir. Yâni, “Allah, her hangi bir kimsenin başkası hakkındaki kötü sözü açıkça söylemesini sevmez. *“Ancak haksızlığa uğrayan başka.”* Çünkü o, kendisine zulmedene beddua etmek için sesini yükseltebilir ya da haksızlığa uğradığı husûsu “Falan şahıs benim malımı çaldı veyâ gasbetti” gibi sözlerle olanları açıklayabilir.

Denilmiştir ki bu, kendisine kötü söz söyleyene cevap verme hakkının olmasıdır. Yâni kendisine kötü söz söyleyene, kişinin misliyle mukabele etmesi câiz görülmüştür. Daha fazlası câiz değildir.

Anlatılır ki bir adam bir topluluğa misâfir oldu. Onlar ona bakıp ilgilenmediler, karnını doyurmadılar. Onları şikâyet etti. Şikâyet ettiği için de paylandı. İşte bu sebeple yukarıdaki âyet nazil oldu. *“Allah,”* mazlûmun yakarışını *“işitici”* ve zâlimin halini *“bilicidir.”*

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوهُ اَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا
قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

149- Bir iyiliği açıklar yâhut gizlerseniz veyâ bir kötülüğü *(açıklamayıp)* affederseniz, şüphesiz Allah da ziyâdesiyle affedici ve kadirdir.

Hangi hayır olursa olsun ister fiilî olsun, ister kavlî *“bir iyiliği açıklar yâhut gizlerseniz veyâ bir kötülüğü affederseniz”* mutlaka size bunun karşılığı verilecektir.

Âyette iyiliğin açıklanması veyâ gizlenmesi ile söze başlanması bağışlanma için bir giriştir. Onun için ardından *“Şüphesiz Allah da ziyâdesiyle affedici ve kâdirdir.”* ifadesi getirilmiştir. Bu ifâdeden anlaşılmaktadır ki asıl olan cezâlandırmaya gücü yeterken affetmektir. Allah âsîleri cezâlandırmaya ve onlardan intikam almaya muktedir olduğu halde çok affedendir. O halde intikam almaya gücü yettiği halde affetmek sünnetullahtandır. Sizin de Allah’ın kanununa uymanız gerekir. Âyette mazluma, intikam almak için ruhsat verildikten sonra güzel ahlak prensibine uyarak affetmesine teşvik vardır. **Hz. Ali** (r.a) “İntikamı defetmede tek başına kalma.” buyurmuştur.

İntikam hissinin şiddeti
İnsandan yücelik devletini yok eder
Yücelik devletini mahvetmemen için
İntikam yolundan uzaklaş

Biliniz ki, Allah kötülüklerin ve ayıpların açıklanmasını sevmez. Ancak zararı büyük, hile ve tuzağı çok olan bir zâlim bunun dışındadır. Onun kötülüklerinin açıklanması câizdir. Bu sebeple Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Fâsığın kötülüklerini anlatın*

ki insanlar ondan sakınsınlar."[198]

Eserde şöyle vârid olmuştur: *"Şu üç şahıs aleyhinde konuşmak gıybet sayılmaz: Zâlim sultan, alenen günah işleyen fâsık ve insanları kendi yaptığına çağıran bid'atçı."*[199]

Kötülüklerin çoğu dilden kaynaklanır. Dil, küçük bir uzuvdur, fakat günahı büyüktür. Hadiste: *"Belâ, konuşulana bağlıdır."*[200] buyurulmuştur.

Anlatılır ki bir gün **İbnü's-Sikkît** Halife Mütevekkil ile oturuyordu. Bu sırada yanlarına Mütevekkil'in oğulları Mu'tez ve Müeyyed geldiler. Mütevekkil İbnü's-Sikkît'e dedi ki: "Benim bu iki oğlumu mu, yoksa Rasûlullah (s.a.v)'in torunları Hasan ile Hüseyin'i mi çok seversin?" İbnü's-Sikkît şöyle cevap verdi: "Vallahi Hz. Ali'nin hizmetçisi Kanber, bana senden ve bu iki oğlundan daha sevimlidir." Bunun üzerine Mütevekkil: "Bu adamın dilini koparın" dedi. Dilini kopardılar ve onu öldürdüler. Ne gariptir ki bu hâdiseden önce İbnü's-Sikkît, Mu'tez ile Müeyyed'e şu şiiri okumuştu. İbnü's-Sikkît ikisinin hocası idi.

Gencin başına gelen dilinin sürçmesindendir.
Yoksa ayaklarının kaymasından değil.
Dilinin sürçmesi gencin başını götürür.
Ayaklarının kaymasının yarası ise zamanla iyileşir.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Bu dil, çakmak taşıyla demir gibidir
Dilden çıkan da ateşe benzer
Manasız yere, lâf olsun diye
Çakmak taşıyla demiri birbirine vurma
Zira ortalık karanlık, her taraf pamuk dolu
Pamuk arasında nasıl durur kıvılcım
Bir söz, bir âlemi yakar kül eder
Ölmüş tilkiyi arslan eder

"Allah, kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez." Yâni avâmın bunu açıkça söylemesini, havâssın kendi kendine söylemesini, ehassu'l-havâssın ise gönlünden geçirmesini sevmez. *"Ancak"* beşer olması hasebiyle istemeyerek bir masiyet işlemesi veyâ zorlanması sebebiyle *"haksızlığa uğrayan başka."*

Yine Allah, bâzı has kullarına bildirdiği rubûbiyet ve ulûhiyet sırlarının ifşâ edilmesini sevmez. Ancak hallerinin galebesiyle, Allah'ın cemâl ve celâline mübtelâ

olanların peş peşe aşk şarabının kadehlerini içerek söz söylemeye mecbur olmaları, fânînin lisânı ile değil de Bâkî'nin lisânıyla *"Ene'l-Hak" "Sübhânî"* ve benzeri sözler söylemek sûretiyle *"zulme uğrayanlar başka."*

"Allah," ezelde onlar hallerini açığa vurmadan önce de sözlerini *"işitici"* ve hallerini *"bilicidir."*

"Bir iyiliği" size keşfolunan ilahî sırları halkı uyarmak ve onlara hakîkatı söylemek için *"açıklar yâhut"* nefsinizi şâibelerin tehlikesinden korumak ve iftiraları önlemek için bu sırları *"gizlerseniz veyâ"* nefs-i emmârenin isteğine uymayıp da *"bir kötülüğü affederseniz"* ya da Allah'ın açığa vurulmasını kötü gördüğü açıklamayı terkederseniz biliniz ki; Allah ziyadesiyle affedicidir. Bu takdirde affetmekle Cenab-ı Hakk'ın ahlakı ile ahlaklanır, O'nun yüce sıfatlarından nasibdar olursunuz.

"Allah" ezelden beri seni *"affedicidir."* Çünkü O, seni yardımsız ve hakir bırakmamıştır. Bunun neticesinde sen de O'nun dışındakileri affedici oldun. O, seni yüzüstü bırakmaya *"kâdirdir."* Buna muktedirdir. Dilerse nankörlüğünden dolayı zerre miktarı günahını bile affetmeyebilir. "***Doğrusu insan çok zâlim, çok nankördür."*** (İbrâhim, 14/34) Bu kısım, *"et-Te'vîlatü'n-necmiyye"* den alınmıştır.

---

[189]. *Buhârî*, Îman 37; *Müslim*, Îman 7

[190]. *Buhârî*, Enbiyâ 2; *Müslim*, Birr 159

[191]. *Aclûnî*, I, 121

[192]. Bk. *Müslim*, Cennet 83

[193]. *Buhârî*, Cihâd 44; *Müslim*, Cihâd 33

[194]. Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr c.2, s. 236

[195]. *Müslim*, İman 134. *Ebû Dâvûd*, Sünnet 15. *Tirmizî*, Îman 9 *İbn Mâce*, İkâme 77

[196]. *Buhârî*, Îman 24; *Müslim*, Îman 107

[197]. *Buhârî*, Tevhîd 50; *Müslim*, Zikir 2,3, 20-22; *Tirmizî*, Deavât 131; *İbn Mâce*, Edeb 58

[198]. *Münâvî*, I, 115

[199]. *Gazâlî*, İhyâ, III, 153 (Hasan Basrî'nin sözü)

[200]. *Aclûnî*, I, 343

KÂFİRLER, MÜ’MİNLER

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ اَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ
وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ اَنْ
يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ اُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا
وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ
وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ اُولٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْ
وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

150- Allah’ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve *(inanma husûsunda)* Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip «Bir kısmına îman ederiz, ama bir kısmına inanmayız.» diyenler ve bunlar *(îman ile küfür)* arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu;

151- İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

152- Allah’a ve peygamberlerine îman eden ve onlardan hiç birini diğerlerinden ayırmayanlara *(gelince)* işte Allah onlara elbette mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Dilleriyle açıkca söylemeseler de tutum ve davranışlarıyla *“Allah’ı ve peygamberlerini inkar edenler,”* Allah’a inanıp peygamberlerini inkar ederek *“Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isterler.”* Lakin onlar Allah’a inandıklarını ve peygamberleri inkar ettiklerini açıkça söylemezler. Fakat sözlerinden zorunlu olarak bu mânâ çıkar. Nitekim onların sözleri âyette şöyle ifâde edilmektedir: *“Bir kısmına îman ederiz, ama bir kısmına inanmayız.” diyenler”* Biz peygamberlerin bâzısına inanırız, bâzısını da inkar ederiz, derler. Yahûdîlerin; “Biz Mûsâ (a.s.)’a, Tevrat’a ve Üzeyr (a.s.)’a inanırız. Bunlardan başkasını inkâr ederiz.” demeleri gibi. Oysa bu Allah’ı ve peygamberlerini inkar etmekten başka bir şey değildir. Allah ile peygamberi, îman konusunda birbirinden ayırmak demektir. Halbuki Allah hiçbirini ayırmaksızın bütün peygamberlere inanmayı emreder. Hiç bir peygamber yoktur ki, Peygamberimiz (s.a.v)’in dîninin hak olduğunu kavmine haber vermiş olmasın. Peygamberlerden birini inkar eden, onların hepsini inkar etmiş olur. Farkında olmadan Allah’ı da inkar eder.

“Bâzısına inanırız, bâzısını inkar ederiz” sözleriyle, *“bunlar”* yâni îman ile küfür *“arasında”* orta *“bir yol tutmak isteyenler yok mu;”* Halbuki hak ile bâtıl arasında orta bir yol kesinlikle yoktur. Çünkü hak, değişmez. Allah’a îman, ancak peygamberlerin

tamamına inanmak ve onların tebliğ ettiklerini tafsîlî ve icmâlî olarak kabul etmekle mümkün olur. Bunlardan bâzısını inkar eden hepsini inkar eden gibidir. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Haktan sonra, sapıklıktan başka ne var?”*** (Yûnus, 10/32) buyurmuştur.

أُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ۚ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

151- İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

“İşte gerçekten” yukarıda zikredilen çirkin sıfatları taşıyan *“kâfirler bunlardır.”* Bunda şüphe yoktur. Onların inandık demelerine itibar edilmez. Kendilerince bahsettikleri inanca “îman” denilmez.

“Biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.” Hakîr ve zelîl olarak oraya girdiklerinde o azabı tadacaklardır. Allah Teâlâ, kâfirlerin âkıbetini haber verdikten sonra mü’minlere olan va’dini şöyle beyân buyuruyor:

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ اُولٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

152- Allah’a ve peygamberlerine îman eden ve onlardan hiç birini diğerlerinden ayırmayanlara *(gelince)* işte Allah onlara elbette mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

“Allah’a ve peygamberlerine îman eden ve” kâfirlerin yaptığı gibi bâzılarına inanıp diğerlerini inkar ederek *“onlardan hiç birini diğerinden ayırmayanlara gelince, işte Allah onlara”* yukarıda zikredilen yüce sıfatları taşıyan mü’minlere *“elbette”* vadettiği *“mükâfâtlarını verecektir.”* Ecirden maksat sevaptır. Buna ecir denilmesi çalışarak herhangi bir şeyi kazananın hak ettiği ücreti alması gibi olduğu içindir. Âyetteki “سَوْفَ” kelimesi va’di, yâni ecrin verileceği va’dini tekid içindir. Gecikse bile mutlaka gerçekleşeceğine delalet eder. *“Allah,”* kullarının hatâlarını *“çok bağışlayıcı”* ve iyiliklerinin sevabını kat kat vermekle ziyâdesiyle merhamet edendir, *“esirgeyicidir.”*

150. âyet, îmanın kişinin kendi iddiâsı ve kendini mü’min saymasıyla hâsıl olmayacağına delâlet etmektedir. Îmanın kendi şartları ve netîceleri kişide görülünce îman hâsıl olur. Ondan sonraki (151 ve 152.) âyetlerde işâret edildiği üzere peygamberler arasında ayrım yapmamak, îmanın netîcelerindendir. Allah’ın kabûlü ve bu îman sebebiyle kulu mükâfâtlandırması da îmanın netîcelerindendir.

Allah’ın ruhlar üzerine saçtığı nur kime isâbet etmemişse o, hakîkî küfür içindedir. Nitekim Cenab-ı Hak âyette onların “gerçekten kâfir” olduklarını belirtmiştir. İlâhî nûr kime isâbet etmişse o da, “hakiki îman” sahibidir. İlkine arada îman etmesi fayda

vermediği gibi, ikincisine de isyan zarar vermez.
Sa'dî (k.s.) der ki:

Kaptan yırtıp parçalasa da üstünü başını
Kazâ gemiyi gideceği yere götürür

Anlatıldığına göre etrafına topladığı yârenleriyle berâber yiyip içen ve eğlenceyle günlerini geçiren bir genç vardı. Onlar bolluk içinde böyle yaşayıp giderken bir gün oldu paraları bitti. Bunun üzerine ne yapacaklarını konuşmak üzere toplandılar. Sonunda dağlara çıkıp yol kesmeye karar verdiler. Netîcede bir yol kenarına varıp kervan beklemeye başladılar. Başladılar ama bu boşuna bekleyişti. Üç gün üç gece gözledikleri yoldan ne bir yolcu ne de bir kervan geçti. Çâresizlik içinde bekleşirken elebaşları olan genç bir de baktı ki yoldan bir şeyh, nûrânî yüzlü bir ihtiyar geçmekte. Koşup hemen yanına vardı. İhtiyar adam, gence şöyle dedi:

"Oğlum, senin sanatın bu değil. Tuttuğun yol, gidilesi bir yol değil. Bundan sana hayır gelmez. Vazgeç bu işten ve hemen Allah'a tevbe et. Eğer benden bir şey talep ediyorsan, senin peşinde olduğun şey bende bulunmaz. Ben tüccar değilim. Ben, Bursa'da Seyyid Buhârî Camii'nde Kur'an okuyan bir ihtiyarım sadece." Bu sözler delikanlıyı tâ kalbinden vurdu. Kalbine bir ateş düştü ve arkadaşlarına şöyle dedi: "Eğer beni dinlerseniz, gelin Bursa'ya gidelim. Orada, yola çıkacak tüccar kervanlarını araştırırız. İşi yerinde takip ederiz. Yola çıkan kervanın peşine düşeriz. Mallarını ellerinden alırız." Arkadaşları bunu kabul ettiler ve hep berâber yola koyuldular.

Bursa'ya vardıklarında, delikanlı arkadaşlarına dedi ki: "Gelin, önce Seyyid Buhârî Camii'ne gidelim. İşlerimizin yolunda gitmesi için Allah'a dua ederiz." Camiye varıp baktılar ki, dağda yolunu kestikleri şeyh orada Kur'an okumakta. Delikanlı Kur'an okuyan zatın önünde diz çöktü ve yapmaya niyet ettiği şeyden vazgeçti. Allah'a tevbe etti. Şeyhin yanında iki sene kaldı. Onun ilminden ve feyzinden istifade etti. İki senenin sonunda şeyh onu Akşemseddin hazretlerine gönderdi. Akşemseddin hazretleri de bu gencin ıslâhına ihtimam gösterdi. Böylece işin başında nâkıs bir mü'min olan, hatta yol kesmeye bile cür'et eden bu gencin mânevî derecesi gün be gün yükseldi. Sonunda kâmil bir mü'min oldu.

Bu sebeple, bir işin sonuna bakmak gerekir. İşin sonu önemlidir. Fakat bir işin sonunun güzel olması, başında Allah'ın yardımına mazhar olmaktan gelir.

Allahım, bizi hidâyete erdirdiklerinden eyle. Âmîn, yâ Muîn.

Şunu bil ki her şeyin aslı îman ve tevhîddir. **İmâm-ı Azam**'a göre îman artmaz ve eksilmez. Şu kadar var ki îmanın nûru, ibadet ve tâatlerle artar, günahlarla azalır. Hak tâlibinin rûhâniyet tarafını güçlendirmek için şerîat ahkâmına ve tarîkat âdâbına riâyet

etmesi gerekir. Çünkü tâatlerin nûru ruhlar için nefis gıdâlar gibidir. Özellikle tevhîdin nûru ve zikrullahın zıyâsı rûhânî gıdâların en başında gelir. ***“Allah’ı anmak, elbette en büyük ibâdettir.”*** (Ankebut, 29/45) Bâtını tasfiyenin, iç temizliğinin esâsı Allah’ı çok anmaktır.

Sûfîlerin efendisi **Cüneyd** (k.s.) şöyle demiştir: “Edeb iki türlüdür. İç âlemin edebi, kalbi kötü hasletlerden temizlemektir. Görünürdeki edeb (dış edeb), bütün âzâları günahlardan korumaktır.”

Sana gereken, kötülükleri terketmek ve çok bağışlayıcı olan Allah’a, kâmil bir şekilde inanmaktır. Tâ ki va’dedilen sonsuz mükafatlara nail olasın. Huzur diyarında sürûr bulasın, mes’ûd olasın.

Sâib der ki:

Riyakâr, ham zahitlerden olgunluk bekleme
Zayıf akan sel denize kavuşamaz

Râbiatü’l-Adeviyye (k.s.)’in dediği gibi: “Tâlibin mutlak sırra ulaşması için hak yolunda âşık olması gerekir. Boş temennîler, ham hayalden ibârettir. Karada gemi yürümez.”

YAHÛDÎLER VE İŞLEDİKLERİ CÜRÜMLER

يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاۤءِ فَقَدْ
سَاَلُوا مُوسٰۤى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوۤا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ
الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاۤءَتْهُمُ
الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾
وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا
وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِى السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا
﴿١٥٤﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْبِيَاۤءَ
بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا
يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا
عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ
اللّٰهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا
فِيهِ لَفِى شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ
يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾
وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ
يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ
طَيِّبَاتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَاَخْذِهِمُ
الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَاَعْتَدْنَا
لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ مِنْهُمْ
وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَاۤ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَاۤ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ
الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
اُولٰۤئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

153- Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Mûsâ'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de, "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı. Bilâhare kendilerine

açık deliller geldikten sonra buzağıyı *(tanrı)* edindiler. Biz bunu da affettik. Ve Mûsâ'ya apaçık delil *(ve yetki)* verdik.

154- Söz vermeleri için Tûr'u üzerlerine kaldırdık da onlara, «Secde ederek kapıdan girin» dedik, «Cumartesi günü haddi aşmayın» dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık.

155- Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve «Kalplerimiz kılıflanmıştır.» demeleri sebebiyle *(onları lânetledik, türlü belâlar verdik. Onların kalpleri kılıflı değildir;)* tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur; pek azı müstesnâ artık îman etmezler.

156- Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftirâ atmalarından;

157- Ve «Allah elçisi Meryem oğlu Îsâ'yı öldürdük» demeleri yüzünden *(onları lânetledik)*. Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat *(öldürdükleri)* onlara Îsâ gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir *(sağlam)* bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler.

158- Bilakis Allah onu *(İsâ'yı)* kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

159- Ehl-i kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak îman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şâhit olacaktır.

160, 161. Yahûdîlerin zulmü sebebiyle, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri, menedildikleri halde faizi almaları ve haksız *(yollar)* ile insanların mallarını yemeleri yüzünden kendilerine *(daha önce)* helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık; ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.

162- Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene îman edenler, namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve âhiret gününe inananlar var ya, işte onlara pek yakında büyük mükâfât vereceğiz.

"Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor." Bu âyet yâhûdî âlimleri hakkında inmiştir. Onlar Rasûlullah (s.a.v.)'in huzuruna gelerek: "Eğer sen hak peygamber isen, Mûsâ'ya verildiği gibi bize semâdan toptan bir kitap getir." demişlerdir. Yâhûdî âlimlerinin Rasûlullah (s.a.v.)'den, Tevrat gibi levhalar üzerine semavî bir hat ile yazılmış bir kitap getirmesini istedikleri de söylenmiştir.

"Onlar Mûsâ'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de," Yâni, ey Rasûlüm! Eğer onların senden istediklerini gözünde büyütüyor ve ağır buluyorsan bil ki onlar

Mûsâ'dan, bundan daha büyüğünü istemişlerdi.

Esâsen bu soruyu Mûsâ (a.s.)'a soranlar, onların eslâfıdır. Ancak onlar da yapıp ettiklerinde atalarının yolunda oldukları için bu sual onlara isnad edilmiştir. Bunun mânâsı şudur: Bu, o yahûdîlerde yerleşmiş bir örftür. Senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni istemeleri onların ilk cehâletleri değildir. Ataları Mûsâ (a.s)'a:

«Bize Allah'ı apaçık göster» demişlerdi. Mûsâ (a.s.)'dan Allah'ı açıkça göstermesini isteyenler Hz. Mûsâ ile dağda bulunan yetmiş kişi idi. Cenab-ı Hakk'ın Hz. Mûsâ ile konuştuğunu gördükleri zaman, dünyâda kendi gözleriyle Allah'ı görmek istemişlerdi. İşte bu *"zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı."* gökten geldi ve onları yaktı. Zulümleri de, aşırı inatları ve bu dünyâda imkansız olan şeyi istemeleriydi.

Gerçi bu, Allah'ın mutlak olarak âhirette de görülemeyeceği mânâsına gelmez.

*"et-Te'vîlatü'n-Necmiyye"*de şöyle denilmiştir: Onların, *"Bize Allah'ı apaçık göster."* demeleri, O'nu ta'zim ve tasdik etmek için değildi. Onları buna sevkeden, Mûsâ (a.s.)'ın: ***"Rabbim bana kendini göster, sana bakayım."*** (Araf, 7/143) diye yakarması gibi Allah'ı görmeyi şiddetle arzulamaları veyâ ayrılık acısı değildi.***"Beni aslâ göremezsin"*** (Araf, 7/143) cevâbı karşısında Mûsâ (a.s.)'ın bayılması, kavminin uğursuzluğu ve bu isteklerindeki edepsizliklerindendi. Onun bayılması, yahûdîlerin Allah'ın Peygamberlerine vermediği şeyi ummamaları içindi. Onlar, Mûsâ (a.s.)'ın başına gelenden ibret almamışlardır. Çünkü onlar, hadlerini bilmeyen, hâdiselerden ibret almayan bedbaht kimselerdir. Hoşbaht olan, başkalarından ibret alandır.

Yahûdîleri ezelî şekavetleri yakalamıştı; lâyık olmadıkları halde üstünlük ve kerâmet tamahına düştükleri için *"zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı."* Allah'ın kalbini mühürlediği kâfir, O'nu açıkça görse de asla îman etmez. Allah'ın ruhlar üzerine saçtığı nur kendisine isâbet eden mü'min tabiatlı kişi de görmediği peygamberi tasdik eder, mucize ve açık bir delil görmeden okuduğu kitaba îman eder. Nitekim **Nebî** (s.a.v): *"Ben peygamber olarak gönderildim."* dediğinde, **Ebû Bekir Sıddîk** (r.a.)'ın derhal *"Doğru söyledin, seni tasdik ederim."* demesi gibi. Yine **Üveys el-Karânî**'nin Peygamberimiz (a.s)'ı ve mucizelerini görmediği halde O'na îman etmesi gibi.

"Bilâhare kendilerine açık deliller," Fir'avn'a gösterilen asâ, beyaz el ve denizin ikiye yarılması gibi mûcizeler *"geldikten sonra buzağıyı tanrı edindiler,"* ona taptılar. Âyetteki "açık deliller"e Tevrât dâhil değildir. Çünkü, o zaman Tevrât henüz nâzil olmamıştı.

Evvelki yahûdîlerin buzağıya tapmaları, işledikleri ikinci suçtur.

İşledikleri o büyük suça rağmen, tevbe ettikten sonra *"biz bunu da affettik."* Müstehak oldukları halde, onların kökünü kazımadık. Âyette böyle buyurulmasının onları tevbeye dâvet etmek için olduğu söylenmiştir. Sanki şöyle denilmektedir: Bakınız, atalarınız böylesine büyük sapkınlıklara düştükten sonra tevbe ettiler, biz de onları affettik. Haydi, siz de tevbe edin." Âyet, Allah'ın rahmet ve mağfiretinin genişliğine, nîmet ve minnetinin kemâline, hiç bir suçun Allah'ın mağfiretinden büyük olmadığına delâlet etmektedir. Böylece Allah'ın rahmetinden ümid kesmek

yasaklanmaktadır.

“Ve Mûsâ’ya apaçık delil” güç ve yetki *“verdik”* ve onu onlara hakim kıldık. Nitekim Mûsâ (a.s) onlara işledikleri günahlardan tevbekar olmaları için kendilerini öldürmelerini emretmişti. Onlar ise kılıçların gölgesi altında avlularında gizleniyorlardı.

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا
وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

154- Söz vermeleri için Tûr’u üzerlerine kaldırdık da onlara, «Secde ederek kapıdan girin» dedik, «Cumartesi günü haddi aşmayın» dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık.

Dîni kabûl etmek üzere *“söz vermeleri için Tûr’u”* yahûdîlerin *“üzerlerine kaldırdık.”*

Rivayet edilir ki: Hz. Mûsâ yahûdîlere Allah katından Tevrat’ı getirdiği zaman onlar bakıp ondaki emirlerin zor ve meşakkatli olduğunu gördüler. Bu onların gözlerine büyük göründü ve kabul etmekten kaçındılar. O vakit Cenab-ı Hak Cibril (a.s.)’a Tûr Dağı’nı yerinden söküp, emirlerini kabul edinceye kadar üzerlerine kaldırmasını emretti. Cibril (a.s) da öyle yaptı.

“Onlara” Mûsâ (a.s)’ın diliyle Tûr dağı da üzerlerinde olduğu halde *“Secde ederek kapıdan”, “girin” dedik.*

Rivayete göre girilecek yer Eriha’dır. Yahûdîler Mûsâ (a.s) zamanında Eriha’ya girmişlerdi. Ya da girilecek yerden maksat kıble olarak yönelip namaz kıldıkları Beytü’l-Makdis’dir. Çünkü onlar Mûsâ (a.s.)’ın hayâtında oraya girmemişlerdir. Onlara, kendilerini çölden çıkardığından dolayı şükür nişanesi olarak oraya boyunlarını eğerek tevâzu içinde girmeleri söylenmişti. Onlar da kendilerine söylenileni değiştirerek oraya sürünerek girmişlerdi.

Yine biz onlara Dâvud lisânıyle, balık avlamak sûretiyle haksızlık edip *“Cumartesi günü haddi aşmayın” dedik.”* Cumartesi yahûdîlerin ibâdet günüydü. Onlardan bâzıları o güne mahsus yasakları çiğnediler, Cumartesi günü avlanma yasağını deldiler. *“Kendilerinden”* bu mükellefiyetlere uyacaklarına dair *“sağlam söz aldık.”* Bu sağlam sözden maksat Tevrat’ta kendilerine bildirilen bütün emirlere uyacaklarına ve bütün yasaklardan sakınacaklarına dair “İşittik ve itâat ettik, yâ Rab!” diye söz vermeleridir.

Dinden dönmeye niyet ettikleri takdirde Allah’ın kendilerine dilediği şekilde azab edeceğine dair söz verdikleri de söylenmiştir.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ
اِلَّا قَل۪يلًا ﴿١٥٥﴾

155- Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve «Kalplerimiz kılıflanmıştır.» demeleri sebebiyle *(onları lânetledik, türlü belâlar verdik. Onların kalpleri kılıflı değildir;)* tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur; pek azı müstesnâ artık îman etmezler.

"Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini" yâni Kur'an'ı veyâ yanlarında bulunan kitap (Tevrat)'taki âyetleri *"inkar etmeleri, haksız yere"* Zekeriyyâ ve Yahyâ (aleyhimesselâm) gibi *"peygamberleri öldürmeleri ve Kalblerimiz kılıflanmıştır."* demeleri sebebiyle lânet, hayvana çevirme ve başlarına gelen diğer cezâlarla onlara veya peşlerinden gelen nesillere yapacağımızı yaptık.

Onların kalpleri, yaratılıştan perdelidir. Neredeyse Muhammed (a.s)'ın getirdiği hakîkatler onlara ulaşamaz ve O'nun söylediklerini anlayamazlar. Yâhut da *"Kalplerimiz kılıflanmıştır."* ifâdesinin mânâsı: Kalplerimiz ilim doludur, sizin anlatacağınız bilgilerden müstağnîyiz, demektir.

"Tam aksine küfürleri sebebiyle Allah kalbler üzerine mühür vurmuştur; Yâni, onların küfür içinde bulunmaları kalplerinde kılıf olması dolayısıyle hakikatin oraya ulaşmamasından değil, bilakis inkarları sebebiyle Allah'ın onların kalblerini mühürlemesindendir. Onların zannettikleri gibi kalbleri doğuştan perdeli değildir. Bilakis içinde bulundukları küfür sebebiyle Allah kalblerini mühürlemiştir.

Abdullah b. Selam ve benzerleri gibi *"pek azı müstesnâ artık îman etmezler."* Yâhut da az bir îmanla inanırlar ki, noksan olması hasebiyle buna îtibar edilmez. Çünkü onların îmanı, peygamberlerin ve kitapların bâzısına inanmak, bâzısını inkar etmek şeklindedir. Veyâ muteber olmayan bir şekilde inanırlar. Bundan dolayı onlara "mü'min" denilemez. Onlar gerçek kâfirdirler.

Şunu bil ki ahdi bozmak, Yüce Yaratıcı'nın gazabını mûcib olur. Mü'min için gereken; verdiği sözün îcaplarını yerine getirmektir. Belâlardan sâlim olmak, ancak ahde vefa ile mümkün olur.

İbn Ömer (r. anhümâ)'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) yanımıza gelip şöyle buyurdu:

Ey muhâcirler topluluğu! Beş haslet vardır ki, size ulaşıp da onlarla imtihan olunmanızdan Allah'a sığınırım.

1- Bir toplumda fuhuş çoğalır ve alenen işlenirse orada vebâ, salgın hastalıklar ve mûsibetler önceden görülmemiş bir şekilde artar, çığ gibi büyür.

2- Ölçü ve tartıyı eksik tutarlarsa onlar yıllarca süren bir yokluğa, rızık darlığına mâruz kalırlar ve idarecileri onlara haksızlık eder.

3- Eğer mallarının zekâtını vermezlerse orada kuraklık hüküm sürer. Hayvanlar olmasa yağmur bile yağmazdı.

4- Allah'a ve Rasûlü'ne verdikleri ahdi bozarlarsa Allah onlara kendilerinden olmayan bir düşman musallat eder de, o düşman ellerindekinin bir kısmını alır.

5- Liderleri Allah'ın kitâbı ile hükmetmez ve başkalarını Allah'ın indirdiklerine tercih ederlerse Allah onların cezâlarını kendi içlerinde kılar.[201]

*Mesnevi'*de şöyle denilmiştir:

Vefasızlar yanına gitme, onlar
Yıkık köprü gibidir, uyan
Ahd ve misakı bozmak, ahmakların işidir
İman ve vefaya uymak muttakîlerin işi
Vefa toprağına bir yudumcuk döken kişiden
Devlet avı nasıl olur da kaçabilir?

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًاۙ ﴿١٥٦﴾

156- Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftirâ atmalarından;

Yahûdîleri cezâlandırmamızın bir sebebi de Hz. Îsâ'nın peygamberliğini inkar etmeleri ve Hz. Meryem'e zinâ isnad etmeleridir. Çünkü bu isnad büyük bir iftira idi.

وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِۚ وَمَا قَتَلُوهُ
وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْۜ وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُۜ
مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًاۙ ﴿١٥٧﴾

157- Ve «Allah elçisi Meryem oğlu Îsâ'yı öldürdük» demeleri yüzünden *(onları lânetledik)*. Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat *(öldürdükleri)* onlara Îsâ gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir *(sağlam)* bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler.

"Ve "Allah elçisi Meryem oğlu Îsâ'yı öldürdük" demeleri yüzünden (onları) lânetledik). Yahûdîlerin Hz. Îsâ'yı Allah'ın Rasûlü diye nitelemeleri onunla alay etmek içindir. Nitekim Peygamber Efendimiz'e de: ***"Ey kendisine zikir*** (Kur'an) ***indirilen."*** (Hicr, 15/6) diye hitapta bulunulmuştur. Yoksa onlar, Hz. Îsâ'ya düşmanlıkta ve onu öldürmekte sözbirliği etmişken nasıl olur da ona Allah'ın Rasûlü derler? Demek ki bu,

bir alay ifadesidir. Onların bu sözleri, diğer cinâyetleri içerisinde sâdece yalancılıklarını değil, Peygamberin öldürülmesine sevindiklerini ve bununla alay ettiklerini de ortaya koymaktadır.

"Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat" öldürdükleri *"onlara Îsâ gibi gösterildi."* Hz. Îsâ'ya benzeyen birisini o zannederek öldürdüler. Lakin maktül onlara, Îsâ (a.s)'ın benzeri olarak gösterildi.

Rivâyet edilir ki yahudilerden bir topluluk Îsâ (a.s.)'a: "O, büyücü kadının oğlu sihirbaz biridir" dediler. O'na ve annesi Hz. Meryem'e dil uzattılar, iftira ettiler. Hz. Îsâ bu çirkin sözleri işitince Allah'a şöyle yakardı:

"Allahım! Benim Rabbim sensin. Ben, senin ruhundan çıktım. Beni kendi kelimenle, yâni "ol" emriyle yarattın. Ben onlara kendiliğinden gelmedim. Allahım! Bana ve anneme dil uzatanlara lânet et."

Allah, onun duâsını kabûl etti. Ona ve annesine dil uzatanları, maymun ve domuz sûretine çevirdi. Onların lideri Yehûda, Peygamber'e ve annesine iftirâ edenlerin âkıbetini görünce ürperdi ve kendisine de bedduâ etmesinden korktu. Bunun üzerine yahûdîler Hz. Îsâ'nın öldürülmesi husûsunda görüş birliğine vardılar. Allah Teâlâ da Cibril (a.s.)'ı, Hz. Îsâ'ya göndererek onu semaya yükselteceğini bildirdi. Hz. Îsâ ashabına:

"Allah'ın hikmetiyle bana benzetilerek, benim yerime tutuklanıp katledilmeye, asılmaya ve sonunda cennete girmeye hanginiz razı olur?" dedi. Ashabından biri bu teklifi kabul etti. Allah onu Îsâ'ya benzetti de yahûdîler onu Hz. Mesih zannederek öldürdüler ve astılar.

Bir başka rivâyet de şöyledir: Hz. Îsâ'ya karşı münâfıklık yapan bir kişi vardı. Yahûdîler Îsâ (a.s.)'ı öldürmek istedikleri vakit, "Ben Îsâ'yı size göstereyim" dedi ve Hz. Îsâ'nın evine girdi. Tam eve girdiği sırada Îsâ (a.s.) semâya yükseltildi ve Allah'ın hikmeti ile münâfik ona benzetildi, onun yerine konuldu. Böylece yahûdîler eve girdiklerinde onu Îsâ zannederek öldürdüler ve astılar.

Diğer bir rivâyet de şöyledir: Tatyânus adında bir yahûdî Hz. Îsâ'nın evine girdi ve onu bulamadı. Allah da onu Îsâ'nın benzeri kıldı. Dışarı çıktığında yahûdîler onu Hz. Îsâ zannederek öldürdüler ve astılar. Bu gibi harikulâde hallerin nübüvvet asrında meydana gelmesi uzak görülemez.

Kelamcılardan çoğuna göre yahûdîler Hz. Îsâ'yı öldürmeye azmettikleri vakit Allah onu semaya yükseltmiştir. Yahûdîlerin ileri gelenleri bunu öğrenince, halk arasında bir fikir ayrılığı meydana gelmesinden korktular. Hatta bâzı tartışmalar netîcesinde halkın çoğunun îman edeceğinden çekindiler. Bunun üzerine rastgele bir adam yakalayarak onu

öldürdüler ve astılar. “İsâ’yı astık” diye insanları yanılttılar. Zâten insanların çoğu Îsâ (a.s.)’ı yalnız ismen tanıyordu. Çünkü o, halk arasına az çıkardı.

Bu son îzah tarzı ile “Allah Teâlâ’nın bir insanı başka bir insanın şekline sokması câizdir.” şeklinde söylenen görüşü de ortadan kaldırır. Çünkü bu görüş, safsata kapısını açar. O taktirde Zeyd’i gördüğümüz zaman “Belki o Zeyd değildir, başka bir şahıs Zeyd’in sûretine sokulmuş.” demek câiz olur. Bu durumda ortada ne talak kalır, ne nikah ve ne de sağlam bir mülkiyet hakkı bulunur.

Hristiyanlardan hiç birinin geçmişlerinden Hz. Îsâ’nın öldürüldüğüne şâhit olduğunu naklettiği bildirilmemiştir. Biz deriz ki Hristiyanlardan bunu nakledenlerin sayısı az olduğu için tevâtür derecesine ulaşmaz. Bu yüzden yalan üzerinde ittifak etmiş olmaları uzak bir ihtimal değildir. Bu kısım, **İmam Fahreddin Râzî**’nin tefsirinden alınmıştır.

“Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler.” Yâni Îsâ (a.s.)’ın semâya yükseltilmesi ve ona benzetilen birinin öldürülmesi hakkında tam bir ihtilafa düştüler. Onlar Hz. Îsâ’dan yana tam bir şüphe ve tereddüt içindedirler. *“Şekk”*, herhangi bir durumda iki şıktan birini tercih edememek anlamında kullanıldığı gibi tereddüt ve ilmin mukabili zan anlamında da kullanılır. Bu sebeple âyetin devamında *“Bu hususta zanna uymak dışında hiçbir bilgileri yoktur.”* buyrulmuştur. Onlar o hususta bir şey bilmiyorlar, ancak zanna uyuyorlar. “Mesîh’i öldürdük” diye iddiâ etmelerine rağmen *“kesin olarak onu öldürmediler.”*

Bâzıları “Eğer bu öldürülen Îsâ ise, arkadaşımız nerede? Yok eğer bu katledilen arkadaşımız ise Hz. Îsâ nerede?” dediler.

Bâzıları da “Bu maktûlün yüzü Îsâ’ya, bedeni arkadaşımızın bedenine benziyor. Allah, buna Hz. Îsâ’nın şeklini verince onun bedenini değil, sadece yüzünü Îsâ’ya benzetmiştir.” dediler.

Hz. Îsâ’nın “Allah beni semaya yükseltecek.” dediğini işitenler ise onun semâya yükseltildiğini söylediler.

Îsâ (a.s) hakkında ihtilâfa düşenlerin Hıristiyanlar olduğu söylenmiştir. Onlardan bâzıları onun öldürülmediğini, asılmadığını, bilakis onun göğe yükseltildiğini söylemiştir. Onlardan bâzıları da yahûdîlerin onu öldürdüğünü söylemişlerdir.

Nestûrîlerin bu konudaki iddiâları ise şöyledir: Mesih nâsûtu, yâni hissedilen cismi ve heykeli cihetinden asılmıştır, lâhûtu, yâni nefsi ve rûhu cihetinden değil. Filozofların çoğu da buna yakın bir görüşü tercih ederler ve derler ki: Şurası muhakkak ki, insan sadece dış görünüşün (heykelin)den ibâret değildir. Bilakis insan bu bedende ya latif bir cisimdir ya da zâtında mücerred rûhânî bir cevherdir ve bu bedeni o idâre eder. Öldürme, görünürdeki beden (heykel)de vuku bulmuştur. Gerçekte Îsâ (a.s.)’ın nefsine gelince katl orada cereyân etmemiştir.

Hz. Îsâ’ya bunun tahsis edilmesinin sebebi nedir?

Biz deriz ki, Hz. Îsâ’nın nefsi kutsî, ulvî, semâvî, ilâhî nurlarla ziyâdesiyle parlamış ve meleklerin ruhlarına çok yakındı. Böyle bir nefsin, öldürülmesinden ve bedeninin tahrip edilmesinden hissedeceği acı, büyük olmaz. Melekût âlemine meyyal olan ulvî

nefis bedenden ayrıldıktan ve bedenin karanlıklarından kurtulduktan sonra uçsuz bucaksız semâlara ve celâl âleminin nurlarına uçar. Orada parlaklığı ve mutluluğu artar. Mâlumdur ki, bu haller, herkese hâsıl olmaz. Hz. Âdem'den kıyâmete kadar pek az kişiye nasîb olur.

Hristiyanlardan Milkânîler öldürme ve asma fiillerinin Hz. Îsâ'nın lâhûtuna doğrudan değil, his ve şuur ile ulaştığını iddiâ etmişlerdir.

Yine hristiyanlardan yakûbîler öldürme ve asma fiillerinin iki cevherden doğan bir cevher olan Mesîh'e vâki olduğunu iddiâ etmişlerdir.

بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾

158- Bilakis Allah onu *(İsâ'yı)* kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

"Bilakis" onların iddialarının aksine *"Allah onu kendi nezdine kaldırmıştır."* Âyette Hz. Îsâ'nın öldürüldüğü iddiâsı, red ve inkâr edilmekte, Allah katına yükseltildiği isbat edilmektedir.

Hasan Basrî (k.s.) âyetin tefsirinde şöyle der: Allah onu, kendisinin kerâmet mahalli ve meleklerin makarrı olan semâya yükseltmiştir. Orada Allah'tan başkasının hükmü geçmez.

Hz. Îsâ'nın semâya yükseltilmesi, onun Allah katına yükseltilmesi olarak ifâde edilmiştir. Çünkü bu yükseltme, kulların hükmünün onun üzerinde cereyan etmemesi içindir. Nitekim şu âyet de bu kabildendir: ***"Allah'a hicret etmek üzere evinden çıkan kimse..."*** (Nisâ, 4/100) Halbuki hicret Medine'yedir. Yine ***"Ben Rabbime gidiyorum."*** (Saffât, 37/99) âyeti de bu kabildendir. Bunun mânâsı: Beni Rabbime ibadetten hiç kimsenin alıkoymayacağı bir yere gidiyorum, demektir.

İsâ (a.s.)'ın semâya kaldırılmasının hikmeti, Allah Teâlâ'nın onun bereketinden faydalanmaları için meleklerle berâber olmasını istemesidir. Çünkü o, "kelimetullah" yâni, Allah'ın kelimesi ve ruhudur. Hz. Âdem'in meleklere eşyânın isimlerini ve diğer bâzı bilgileri öğretmesi sebebiyle bereketin hâsıl olması da böyledir. Nitekim âyette: ***"Allah katında Îsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir."*** (Âl-i İmran, 3/59) buyurulmuştur.

Denilmiştir ki, Hz. Îsâ'nın göğe kaldırılması, dünyevî vücûda gelişinin şehvet yoluyla, dünyâdan çıkışının ise kuvvet ve şiddet yoluyla olmamasındandır. Dünyâya ilâhî kudret ile girmiş ve ilâhî izzet ile çıkmıştır. *"Allah, izzet sâhibidir"* güçlüdür. O'nun murad ettiği bir şeyin meydana gelmesini hiç bir kuvvet engelleyemez. O'nun izzeti, kemaliyle kudret sahibi olmasındandır. Hz. Îsâ'nın göğe kaldırılması, beşer kudreti açısından bakıldığında imkansız görünse de Allah'ın kudretine nisbetle bu çok kolaydır. O'nun kudretinin üstünde hiç bir şey yoktur.

“O”, bütün fiillerinde *“hikmet sâhibidir.”* Hz. Îsâ’nın semâya kaldırılması da elbette bu hikmetli fiillerdendir.

Allah Îsâ (a.s.)’ı semâya kaldırdığında ona kıymetli bir elbise giydirmiştir. Onu nura bürümüştür. O, artık şehvetten haz almaz, yeme içmeden tat duymaz olmuştur. Meleklerle berâber arşın etrafında uçmaktadır. O bir cihetten insân, bir cihetten melek; bir cihetten göğe âit, bir cihetten yere âit olmuştur.

Vehb b. Münebbih der ki: “Hz. Îsâ’ya otuz yaşında iken peygamberlik verilmiş, otuz üç yaşında iken Allah onu katına almıştır. Onun nübüvveti üç yıl sürmüştür.

Eğer “Allah, Hz. Îsâ’yı katına aldıktan sonra tekrar dünyâya indirmeyi neden murad etmedi? denirse, o vakit şöyle cevap verilir: Onun dünyaya son kez gönderilişi, kıyâmet alâmetlerinden ve umûmî velâyetin son bulduğunun delillerindendir. Îsâ (a.s.)’dan sonra Muhammed ümmetinden, başka bir velî gelmeyecektir. Hz. Muhammed (s.a.v)’den sonra velâyet böylece en üst seviyede, gökten inen Hz. Mesih ile son bulacaktır. Îsâ (a.s.), Şeriat-ı Muhammediyye’ye tâbi olacaktır. Hristiyanlar ve yahûdîler ona îman edecek, Allah onunla nübüvvet ahdini yenileyecektir. Mehdî ve ashab-ı kehf ona hizmet edecektir. Evlenecek ve çocuk sâhibi olacaktır. Hâsılı O, Hz. Muhammed’e ümmet olacak ve velâyet cihetinden ona vâris olacaktır.

Süyûtî *“ed-Dürrü’l-Mensûr”* adlı eserinde Kehf sûresini tefsîr ederken İbn Şâhin’den şu rivâyeti nakleder: “Peygamberlerden dördü diridir, hayattadır. Bunlardan ikisi semâda, ikisi de yeryüzündedirler. Semâda olanlar Îsâ ve İdris (aleyhimesselâm), yeryüzünde olanlar Hızır ve İlyas (aleyhimesselâm)’dır. Hızır (a.s.) denizlerde, İlyas (a.s.) ise karadadır.”

İmam Sehâvî, Hz. Peygamber (s.a.v)’e isnâd edilen*: “Kardeşim Hızır eğer yaşasaydı, beni mutlakâ ziyâret ederdi.”*[202] hadîsinin Hızır (a.s)’ın yaşadığını inkar eden seleften birine ait olduğunu söylemiştir.

Şunu bil ki, akl-ı evvelden olan ruhların hepsi de bir saftadırlar. Onlar Allah’ın nûrundan yaratılmışlardır. Bâzıları diğerlerine vâsıta olmamıştır. Diğer saflardaki ruhlar ise “akl-ı evvel” vâsıtasıyla yaratılmışlardır. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) buna şöyle işâret etmiştir: *“Ben, bütün ruhların babasıyım. Ben Allah’ın nûrundan yaratıldım. Mü’minler ise benim nûrumdan feyiz alırlar.”*[203]

Ön saftaki ilk ruha ve akl-ı evvele ruhların en yakın olanı, Hz. Îsâ’nın rûhudur. Bu yüzden o, cismânî mi’rac husûsunda Rasûlullah (s.a.v.)’e ortak olmuştur. Zamanı da ona yakın olmuştur. İsevî ruh, ism-i a’zama mazhar olmuştur. Esmâ-i hüsnâdan hiç bir ismin, ruhlardan hiçbir rûhun vâsıtalığı olmadan cem’ makamında ilâhî hazretten fezeyân etmiştir. İsm-i câmi’ olan ismine verâseten mazhardır. Peygamberimiz (a.s) ise buna asâleten mazhardır. Bu kısım, *“Füsûsü’l-Hikem”* şerhinden alınmıştır.

Şunu bil ki bir kısım insanlar Hz. Meryem’e zina isnad etmişler ve ona en çirkin iftirada bulunmuşlardır. Bâzıları da ona hürmette ileri gitmişler, haddi aşmışlardır. “Onun oğlu Îsâ (a.s.) Allah’ın oğludur.” demişlerdir. Bunları söyleyen her iki grup da mutlaka sapıklık içindedirler.

Hz. Meryem'in Allah'ın veli kullarından olduğu kabûl edilir. Onun hakkında ifrat ve tefrite düşenler, şekâvete düşmüşlerdir. Bu kâide, Allah'ın velî kullarının hepsi için geçerlidir. Onlara hürmeti terkederek ve eziyet etmek isteyerek onları inkar edenler şekavete düşenlerdir.

Onlar hakkında gereksiz îtikadlara sâhip olanlar ise, onlara aşırı hürmet göstererek şekâvete düşerler. Büyük Allah dostlarının çoğu hakkında insanlar bu duruma düşmüşlerdir. Bu kısım, *"et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye"*den alınmıştır.

*Mesnevî'*de şöyle denilmiştir:

Nazeninsin, nazlısın, ancak kendi halince
Allah aşkı için, ne olur aşma haddini
Cümle âlem bu sebepten kaybetti yolunu
Çok az insan Hak dostlarından haberdar oldu
İnsanoğlunun sırrının ortaya çıkması için
Uzun zaman gerekir
Beden duvarının altında hazine mi var? Yoksa
Yılan deliği, karınca yuvası, ejderha sığınağı mı?

وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُونُ
عَلَيْهِمْ شَهِيدًاۚ ﴿١٥٩﴾

159- Ehl-i kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak îman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şâhit olacaktır.

"Ehl-i kitap'tan", yahûdî ve hristiyanlardan *"her biri, ölümünden önce ona"* Hz. Îsâ'ya *"muhakkak îman edecektir."* Yâni, bir yâhûdîye ölüm anında âhiret halleri gösterildiği vakit melekler onun yüzüne ve arkasına vururlar ve: "Îsâ (a.s.) sana nebî olarak gönderildi de sen onu inkar ettin, yalanladın." derler. Artık o da inanmanın kendisine fayda vermeyeceği bir vakitte ona îman eder. Çünkü mükellefiyet zamanı artık geçmiştir. Melekler, hristiyana da şöyle der: "Allah'ın kulu ve Rasûlü Îsâ (a.s.) size gönderildi. Halbuki sen O'nun tanrı olduğunu iddia ettin. O'na "Allah'ın oğludur." dedin." O zaman hristiyan O'nun Allah'ın kulu olduğuna inanır, fakat bu îmanın kendisine fayda vermeyeceği bir zamanda inanmış olur.

Denilir ki, yâhûdîlerden ve ehl-i kitaptan vefat eden her kişi, son anında Hz. Îsâ'ya îman eder. Ölümü nasıl olursa olsun bu böyledir. Yanarak ölse, suda boğulsa, bir çukura düşse, göçük altında kalsa ya da onu yırtıcı hayvanlar yese bu değişmez. Hatta **İbn Abbas** (r. anhümâ)'a: "Evinden düşüp ölse de böyle midir?" diye sorulmuş, o da: "Onunla havada konuşulur." cevabını vermiştir. "Onlardan birinin boynu vurulsa, nasıl olur?" denilince: "Dilini sağa sola oynatarak ona inandığını söyler." demiştir.

Âyet, onlar için bir tehdit ve mecbur olmadan Hz. Îsâ'ya îman etmeleri için bir teşviktir. Çünkü, son anda îman etmelerinin onlara bir faydası olmayacaktır.

Âyetteki zamirlerin, Îsâ (a.s.)'a âit olduğu da söylenmiştir. O zaman âyetin mânâsı şöyle olur: "Îsâ (a.s.)'ın nüzûlü zamanında hayatta olan ehl-i kitaptan her biri, onun vefâtından önce kendisine îman edecektir."

Nebi (a.s)'ın şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *"İnsanların Îsâ'ya en yakın olanı benim. Çünkü, benimle onun arasında başka bir nebî gelmemiştir. O yakında sizin aranıza âdil bir hâkim olarak iner. Onu gördüğünüz zaman tanıyın ki o, orta boylu ve kırmızıyı andırır beyaz tenlidir. Islanmamış olsa da başından su damlar. O, domuzları öldürür, içkileri döker ve putları kırar. Kudüs'e gider ve kendi zamanında İslâm dışındaki diğer dinlerin hepsi ortadan kalkıp yalnız âlemlerin Rabbi olan Allah'a secde edilir olana kadar insanlarla İslâm olmaları için çarpışır. Allah, onun zamanında yalancı Deccâl'i de helâk eder. Îsâ (a.s) yeryüzüne indiği zaman yaşayan bütün ehl-i kitap ona îman edecektir. Onun zamânında emniyet olacaktır. Öyle ki develer arslanlarla, sığırlar kaplanlarla, koyunlar kurtlarla berâber otlayacak çocuklar yılanlarla oynayacaktır. Üstelik, bunlardan hiç biri diğerine zarar vermeyecektir. O (Hz. Îsâ), dünyâda kırk yıl kalacak, sonra ölecek, müslümanlar onun namazını kılacak ve defnedeceklerdir."*[204]

Yine hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Mesih, mutlaka gelecektir. Kim ona yetişirse benim selâmımı söylesin."*[205]

"Kıyâmet gününde de o," Îsâ (a.s.) *"onların" yâni* kitap ehlinin *"aleyhine şâhit olacaktır."* Yâhûdîlerin kendisini yalanladıklarına, hristiyanların ise kendisine "Allah'ın oğlu" dediklerine şâhitlik edecektir.

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ
عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًاۙ ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ
أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِۜ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾

160, 161- Yahûdîlerin zulmü sebebiyle, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri, menedildikleri halde faizi almaları ve haksız *(yollar)* ile insanların mallarını yemeleri yüzünden kendilerine *(daha önce)* helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık; ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.

"Yahûdîlerin" işledikleri akıl almaz derecede karışık ve çirkin *"zulmü sebebiyle, bir de çok kimseyi Allah yolundan"* Allah'ın dîni olan İslam'dan *"çevirmeleri"* ya da Allah'ın dinine girmekten insanları çokca alıkoymaları, *"menedildikleri halde fâizi almaları",* çünkü fâiz bize haram kılındığı gibi onlara da haram kılınmıştı. Bu ifâde

Allah'ın yasakladığı bir şeyin haram olduğuna delâlet eder. *"ve haksız yollar ile"* rüşvet ve diğer haram yollarla *"insanların mallarını yemeleri yüzünden"*

"Ve içlerinden" onlardan tevbe edip îmana yönelmeyerek *"inkâra sapanlara"* küfründe ısrar eden kâfirlere *"acı bir azap hazırladık."* Öylesine çetin bir azap ki, âhirette onun acısını ta yüreklerinde hissedeceklerdir. Nitekim dünyâda da daha önce helal olan şeylerin kendilerine haram kılınması sûretiyle azâbı tatmışlardı. Esasen *"kendilerine"* ve kendilerinden öncekilere *"helal kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık."* Güzel olan şeyleri onlara haram kılmamız zulümleri sebebiyledir, onların iddiâ ettikleri gibi başka bir sebeple değil. Yahûdîler bir suç, bir masiyet işledikleri zaman, daha önce kendilerine ve atalarına helal olan bir şey kendilerine haram kılınır, böylece cezâlandırılırlardı. Mesela deve eti, sütü ve iç yağı kendilerine haram kılınmıştı.

*"et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye"*de şu inceliğe dikkat çekilir: Cenab-ı Hak yahûdîler hakkında: *"Biz onlara temiz ve iyi şeyleri haram kıldık."* (Nisa, 4/160) buyuruyor. Muhammed ümmeti hakkında ise **"**(Peygamber) ***onlara temiz ve iyi şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar."*** (A'raf, 7/157) ve ***"Allah'ın size verdiği rızıklardan helal ve temiz olarak yeyin."*** (Maide, 5/88) buyurmuştur.

Bize, yâni Muhammed ümmetine günahlarımızdan ötürü herhangi bir şey haram kılınmamıştır. Allah'ın bizi bu âyetlerle temiz ve güzel olan şeylerin haram kılınmasından güvende kıldığı gibi, âhirette de acı bir azaptan emniyette kılmasını umarız. Çünkü bu temiz ve güzel olan şeylerin haram kılınması ile âhirette acı bir azap hazırlanması, ikisi âyette berâber zikredilmiştir.

Ehl-i işâret der ki: "Yasakları çiğnemek, mübah olanların haram kılınmasını gerektirir." Ben de derim ki: "Mübah olan şeylerde israfa düşmek, münacâttan mahrum olmayı gerektirir." *"et-Te'vîlât"*tan alınan kısım burada bitti.

Sa'dî (k.s.) demiştir ki:

Nefsinin her istediğinin peşine gitme
Bedenin rahatlığı, gönlün nurunu azaltır

لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ
وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُق۪يم۪ينَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ اُو۬لٰٓئِكَ سَنُؤْت۪يهِمْ اَجْراً عَظ۪يماً ﴿١٦٢﴾

162- Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene îman edenler, namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve âhiret gününe inananlar var ya, işte onlara pek yakında büyük mükâfât vereceğiz.

“Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar” Abdullah b. Selâm ve arkadaşları gibi tevbe edenler, -ki onlar yere kök salan ağaç gibi ilimde sâbit olmaları, ona kendilerini vermeleri, sarsılmamaları ve şüphelerin onları eğip bükememesi sebebiyle onlara “ilimde derinleşmiş olanlar” denilmiştir. *“ve mü’minler”* ehl-i kitaptan başka ensar ve muhâcirlerden îman edenler *“sana indirilene ve senden önce indirilene îman edenler.”*

*“et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye”*de şöyle denir: “**Abdullah b. Selâm**, Tevrat’a vukûfiyeti olan bir kişiydi. Tevrat’tan Nebi (s.a.v.)’in vasıflarını okumuştu. İlimde derinleştikçe okudukları ile marifete ulaştı. Onun için: “Rasûlullah (a.s.)’ın yüzünü gördüğümde anladım ki, bu yüzün sâhibi yalancı olamaz.” demiş ve hemen O’na îman etmiştir. İlimde râsih olmayan diğer yâhûdî âlimleri ise her ne kadar Tevrat’ta Hz. Peygamber (a.s.)’ın sıfatlarını okumuşlarsa da onu gördüklerinde tanımamışlar ve ona îman etmemişlerdir.”

Şerifler hakkındaki şu şiir ne güzeldir:

Peygamber çocukları için işâret koydular.
İşaret meşhur olmayanın nişânıdır.
Nübüvvet nûru, onların değerli yüzlerinde zâhirdir.
Bu nur şerif olan kimseyi bu tür alâmetlerden müstağnî kılar.

“Namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah’a ve âhiret gününe inananlar var ya, işte onlara pek yakında büyük mükâfât vereceğiz.” Yâni Allah onlara, îman ile sâlih amelleri birleştirdiklerinden ve amellerinde sâdece Allah’ın rızâsını gözetmelerinden ötürü cennette büyük bir mükâfât verecektir. Âyette peygamberlere ve kitaplara îman daha önce zikredilmiştir. Çünkü, bu âyetten maksat budur.

Amellerin en fazîletlisi, beş vakit namazı vaktinde edâ etmektir. Hadiste şöyle buyurulur: *“Sizden kim beş vakit namaza hangi durumda ve nerede olursa olsun devâm ederse, kıyâmet gününde sırâtı şimşek hızı ile geçer. Sırâtı ilk geçenler zümresinden olur. Kıyâmet günü yüzü ayın on dördü gibi parıldar. Her gün ve gecede ona bir şehid ecri yazılır.”*[206]

Bu hadîsin sırrı, “salât” lafzından anlaşılmaktadır. Namaza “salât” denilmiştir. Çünkü “salât” kelimesi “ateş” anlamındaki “ اَلصَّلْىُ ” kökünden türemiştir. Araplar eğri olan bir ağacı doğrultmak istedikleri zaman ateşe tutarlardı. Kulda da nefs-i emmâre olduğu için eğrilik vardır. Kerim olan Allah’ın zâtının heybeti ve celâli sıcaktır. Öyle ki eğer hicâbı kaldırılsa bu heybet ve celal ulaştığı herşeyi yakar. Nitekim hadiste vârid olduğu üzere mü’min namaza başlayınca bu celâle yönelir. Böylece namaz kılan kimseye Rabbânî azametin ve ilâhî kudretin manevî harâreti isâbet eder. Böylece onda eğrilik kalmaz, bilakis miracı gerçekleşmiş olur.

Namaz kılan mü’min ateşin karşısına konulan eğri odun gibidir. Nasıl ki ateşin karşısına konulan odunda eğrilik kalmaz, dosdoğru olursa işte namaz kılan mü’min de öyle olur, eğriliklerden kurtulur. Artık o kimse cehennem ateşine mâruz bırakılmaz.

Ancak herkesin cehenneme uğrayacağına dâir Allah'ın yemîninin (bk. Meryem, 19/71) gerçekleşmesi için cehenneme uğratılması hâriç. Bu kadar uğrama, onun kirlerinden (günahlarından) iz bırakmaz. Onun sıratın üzerinde durmaya ihtiyâcı kalmaz. Sırâtı yıldırım gibi geçer.

Rasûlullah (s.a.v.) Vedâ Haccı'nda şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın dostları, namaz kılanlardır. Kim ki Allah'ın farz kıldığı beş vakit namazı kılar, ecrini yalnız Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutar, sırf Allah rızâsı için gönül hoşluğu ile zekâtını verir ve Allah'ın yasak kıldığı büyük günahlardan sakınırsa…"*

Sahâbeden bir zat Yâ Rasûlallah! *"Büyük günahlar kaç tanedir"* dedi. Allah Rasûlü şöyle cevap verdi:

"Büyük günahlar dokuz tanedir: Bunların en büyüğü Allah'a ortak koşmaktır. Diğerleri şunlardır: Bir mü'mini haksız yere öldürmek, cepheden kaçmak, iffetli bir kadına zina isnad etmek, sihir yapmak, faiz yemek, yetim malı yemek, müslüman olan anne babaya karşı gelmek, ölülerinizin ve dirilerinizin yöneldiği kıbleniz olan Beyt-i Atîk'e (Kâbe) hürmet etmemektir. Kim bu sayılan büyük günahları irtikab etmez de namazını kılıp zekâtını verdiği halde ölürse o, kapılarının pervazları altın olan cennetin ortasında Muhammed'in arkadaşı olur."[207]

Bil ki ilimde derinleşenler, ilim madenlerine ulaşıp kesbî ilimleri, Allah vergisi olan ledünnî ilimleriyle birleşene kadar amel ve ilim ayaklarıyla kök salanlardır. Hadiste şöyle buyurulur: *"Mi'rac gecesi bana cehennem arz olundu. Gördüm ki, cehennem ehlinin çoğu fakirlerdir."* "Ya Rasûlallah! Malca fakir olanlar mı?" diye sordular. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Hayır, ilim fakiri olanlar."* Yine hadiste şöyle vârid olmuştur: *"İlim, amelin önderidir. Amel ona tâbi olur."*[208]

Huccetü'l-İslam İmam Gazâlî "*Minhâcü'l-âbidîn"* adlı eserinde der ki: Eğer sen ilminle amel eder, gayretini âhiretini îmar etme yönünde teksif eder, basîret üzere âlim ve âbid bir kul olur, câhil, mukallid ve gafillerden olmazsan Muhammed ümmetinin ilimde râsih âlimlerinden olursun. Bu takdirde senin şerefin yüce, ilmin çok kıymetli olur. Allah katındaki sevâbın çok olur. Çünkü ibâdetin temeli ilimdir. Özellikle tevhid ilmi ve (sır) maneviyat ilmi.

Rivayet olunur ki, Allah Teâlâ, **Dâvud** (a.s.)'a şöyle vahyetti: *"Ey Dâvud, senin için faydalı olacak ilmi öğren!"* Dâvud (a.s.), "Allah'ım, faydalı ilim nedir?" dedi. Cenab-ı Hak: *"Benim şânımın yüceliğini, azametimi, büyüklüğümü ve kudretimin her şeyin üstünde olduğunu bilmendir. İşte bu, seni bana yaklaştırır."* buyurdu.

Hz. Ali (k.v.)'in şöyle dediği rivâyet edilir: Büyüyüp de Rabbimi tanımadan, küçükken ölüp cennete girmek beni sevindirmez. Çünkü insanların Allah'ı en iyi bileni, O'ndan en çok korkan, ibâdeti en çok olan ve Allah için en güzel nasîhatte bulunandır.

[201]. *Kenzü'l-ummâl*, XVI, 80
[202]. *İbn Kesîr*, III, 99; *Aclûnî*, I, 513
[203]. *Aclûnî*, I, 237
[204]. *Buhârî*, Enbiyâ 48; *Müslim*, Fedâil 145
[205]. *Ahmed b. Hanbel*, *Müsned*, c. II, s. 298. 299
[206]. *Dârimî*, Rikâk 13
[207]. *Kenzü'l-Ummâl*, III, 96
[208]. Bk. *Münâvî*, II, 27

PEYGAMBERLER VE PEYGAMBERİMİZ

اِنَّٓا اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ كَمَٓا اَوْحَيْنَٓا اِلٰى نُوحٍ وَالنَّبِيّٖنَ مِنْ بَعْدِهٖۚ وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰٓى
اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَعٖيسٰى وَاَيُّوبَ
وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَۚ وَاٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ زَبُوراًۚ ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلاً قَدْ
قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلاً لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَۜ وَكَلَّمَ اللّٰهُ
مُوسٰى تَكْلٖيماًۚ ﴿١٦٤﴾ رُسُلاً مُبَشِّرٖينَ وَمُنْذِرٖينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ
عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَزٖيزاً حَكٖيماً ﴿١٦٥﴾ لٰكِنِ
اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَٓا اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهُ بِعِلْمِهٖۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَۜ وَكَفٰى
بِاللّٰهِ شَهٖيداً ﴿١٦٦﴾ اِنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا
ضَلَالاً بَعٖيداً ﴿١٦٧﴾ اِنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ
لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرٖيقاًۙ ﴿١٦٨﴾ اِلَّا طَرٖيقَ جَهَنَّمَ خَالِدٖينَ فٖيهَٓا
اَبَداًۜ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسٖيراً ﴿١٦٩﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمُ
الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَاٰمِنُوا خَيْراً لَكُمْۜ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ
مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٖيماً حَكٖيماً ﴿١٧٠﴾

163- Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve *"nitekim"* İbrâhim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Ya'kub'a, esbâta *(torunlara, Ya'kub oğullarına)*, Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârun'a ve Süleyman'a da vahyettik. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik.

164- Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu.

165- *(Yerine göre)* müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sâhibidir.

166- Fakat Allah sana indirdiğine şâhitlik eder, onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de *(buna)* şâhitlik ederler. Şâhit olarak da Allah kâfidir.

167- İnkâr eden ve *(başkalarını da)* Allah yolundan alıkoyanlar şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır.

168- İnkâr edip zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları *(başka)* bir yola iletecek de değildir.

169- Ancak cehennem yoluna *(iletecek ve)* orada ebedî kalacaklardır. Bu da

Allah’a çok kolaydır.

170- Ey insanlar! Peygamber size Rabbinizden gerçeği getirdi *(bunda şüphe yoktur)*, şu halde kendi iyiliğinize olarak *(ona)* îman edin. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah’ındır. Allah geniş ilim ve hikmet sâhibidir.

“Biz Nuh’a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik.” Bu âyet Rasûlullah (s.a.v.)’den kendilerine gökten bir kitap indirmesini isteyen ehl-i kitaba cevaptır. Yine Hz. Peygamber (s.a.v)’in peygamberlerin ilki olmadığı, Allah tarafından gönderilme ve vahiy bakımından onun durumunun peygamberliklerinde hiç şüphe olmayan diğer meşhur peygamberler gibi olduğu husûsunda yâhûdîlerin aleyhine açık bir delil teşkil eder.

Vahiy bir şeyi gizlice ve sür’atli olarak bildirmektir. Yâni “Ey Muhammed (s.a.v.), biz Nûh’a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik, Cebrâil”i bu Kur’an’la indirdik.

Ayette kendilerine vahyedilen peygamberlerin zikrine Hz. Nûh (a.s.) ile başlanmıştır. Çünkü o, (Hz. Âdem’den sonra) insanlığın atası, ve davetini reddettikleri için ümmeti azâb olunan ilk peygamberdir. Hz. Nuh’un bedduâsıyla Allah, yeryüzündeki bütün canlıları (gemisine binip de kurtulanlar dışında) helak etmiştir.

Denilir ki: Nuh (a.s) bin yıl yaşamış olmasına rağmen ne dişleri dökülmüş, ne kuvveti eksilmiş, ne de saçı ağarmıştır. Peygamberlerden hiç biri dâvette, onun kadar çaba göstermemiş ve hiç bir nebî onun kadar kavminin ezâ ve cefâsına sabretmemiştir. O, hiç durmaksızın gece gündüz, gizli ve açıktan kavmini Hakk’a davet etmiştir. Kavmi onu bayıltana kadar döverdi. O ise bütün bunlara rağmen ayıldığında tekrar tebliğ vazîfesine devam ederdi.

Yine denilir ki: Kıyâmet günü Hz. Muhammed (s.a.v)’den sonra yeryüzü ilk kez Hz. Nuh için yarılacak, yani Peygamberimiz’den sonra diriltilen ilk kişi o olacaktır.

“Nitekim İbrâhim’e İsmâil’e, İshâk’a, Ya’kub’a, esbâta” Ya’kub (a.s)’ın sayıları on iki olan oğullarına *“Îsâ’ya, Eyyûb’a, Yûnus’a, Hârun’a ve Süleyman’a da vahyettik.”* Âyetin baş tarafındaki “peygamber” kelimesi onları da içine aldığı halde bu peygamberlerin adlarının özel olarak zikredilmesi, onları şereflendirmek ve fazîletlerini ortaya koymak içindir. İbrâhim (a.s) ulü’l-azm olan peygamberlerin ilki, Îsâ (a.s.) ise sonuncusudur. İsmi geçen diğerleri ise peygamberlerin en şereflileri ve en meşhur olanlarıdır.

Yaratılışı ve risâleti onlardan sonra olduğu halde âyette Hz. Îsâ’nın ismi, bâzı peygamberlerden önce zikredilmiştir. Âyette önce zikredilmiş olması onun, yaratılışta ve risalette de önce olmasını gerektirmez. Îsâ (a.s.)’ın adının önce zikredilmesinin hikmeti yâhûdîlerden ona ve nesebine dil uzatmalarını reddetmek içindir. Cenab-ı Hakk’ın onun adını diğer peygamberlerin adlarından önce zikretmesi, yâhûdîler

tarafından Hz. Îsâ'ya revâ görülen iftirâları ve ona nisbet edilen bayağı ifadeleri bastırmak husûsunda daha tesirlidir.

"*Dâvûd'a da Zebur'u verdik.*" Buradaki "verdik" ifâdesi, "vahyettik" anlamındadır. Çünkü, Zebur'un verilmesi vahiy yoluyla olmuştur. Zebur, dört büyük ilâhî kitaptan biridir. "Zebr"den türemiştir ve "yazmak" demektir.

Kurtubî der ki: Zebur'da yüz elli sûre vardı ve bunlar içinde ahkam âyetleri yoktu. Zebur'da hikmetli sözler, kıssalar, Allah'a hamd ve senâyı öğreten âyetler vardı. Dâvûd (a.s.), çöle çıkar ve Zebur'dan âyetler okurdu. Arkasında İsrailoğullarının âlimleri, onların arkasında diğer insanlar, insanların arkasında cinler dururlardı. Hatta dağlardaki hayvanlar bile Dâvûd (a.s.)'ın sesini duyduklarında, onun nağmesini dinlemek için gelir, önünde bekleşirlerdi. Bundan başka sayılarını ancak Allah'ın bildiği sürü sürü kuşlar da onu gölgelemek için çırpınırlardı. Yırtıcı hayvanlar da toplanırlar onun sesinin câzibesiyle etrâfını kuşatırlardı. Dâvûd (a.s.), Cebrâil'in bu konuda vahiy getirmesini beklemeden Oryâ'nın hanımı ile evlendi. İşte bundan sonra etrafında toplanan insanlar, cinler, hayvanlar ve kuşlar artık görünmez oldu.

Denildi ki, önceleri görülen coşku Allah'a itâate ünsiyet etmenin güzel bir sonucu idi. Sonradan meydana gelen yalnızlık ise, masiyetin neticesidir.

Ebû Mûsâ'l-Eş'arî (r.a.)'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) bana hitaben şöyle buyurdular: *"Dün gece beni bir görseydin. Senin Kur'an okuyuşunu dinliyordum. Sana Dâvûd âilesinin nağmelerinden bir nağme verilmişti."* Ben de: "Allah'a yemin olsun ey Allah'ın Rasûlü, eğer senin dinlediğini bilseydim, daha güzel okurdum." dedim.[209]

Ebû Osman'ın şöyle dediği rivâyet edilir: "Ebû Mûsâ'nın sesinden daha etkileyici bir ses, onun nağmelerinden daha büyüleyici bir nağme ve onun okuyuşundan daha güzel bir kırâat duymadım. O, bize bâzen sabah namazı kıldırırdı. Biz, o güzel sesiyle Bakara sûresini okusun isterdik."

Sa'dî (k.s.) şöyle der:

Hoş bir ses güzel yüzden daha iyidir
Çünkü güzel yüzden nefis hoşlanır, sesten ruh beslenir
Koruluğa tatlı rüzgar esince
Ban (sürgün) ağacının dalları eğilir, sert taş değil

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ
عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيمًا ۚ ﴿١٦٤﴾

164- Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu.

“Bir kısım peygamberleri sana daha önce” önceki sûrelerde veyâ bugünden önce *“anlattık”* sana isimlerini verdik. *“bir kısmını ise sana anlatmadık.”* sana isimlerini bildirmedik. Resuller, kendilerine Cebrâil vâsıtası ile vahyedilenlerdir. Nebiler ise kendilerine Cebrâil vâsıtası ile değil, başka bir melek vâsıtası ile veyâ uykuda rüyâ ile ya da başka bir ilham yoluyla vahyedilenlerdir.

Ebû Zer (r.a.)’ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Efendimiz (s.a.v.)’e: Yâ Rasûlallah, nebîlerin ve rasullerin sayısı kaçtır?” diye sordum. Şöyle buyurdu: *“Nebîlerin sayısı yüz yirmi dört bindir. Rasûllerin sayısı ise üç yüz on üç.”*[210] Diğer bir rivâyete göre Rasûlullah (s.a.v)’e nebîlerin sayısı sorulduğunda: *“İki yüz yirmi dört bin.”*[211] buyurmuştur.

Evlâ olan görüş âyetten de anlaşıldığı üzere peygamberlerin sayısını sınırlamamaktır. Zâten bu rivâyetler haber-i vahiddir. Haber-i vâhid ancak zan ifâde eder. Îtikadî konularda ise zanna îtibar edilmez.

“Ve Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu.” Âyet, Kaderiye’nin iddiâsının aksine Mûsâ (a.s.)’ın Allah’ın kelâmını hakîkaten işittiğine delâlet etmektedir. Kaderiye, Allah Teâlâ bir mahalde kelamını yaratmış, Mûsâ (a.s.)’da bu kelâmı işitmiştir, derler. Bu, doğru değildir. Çünkü bu, Allah’ın kendisi ile kâim olan kelâmı olmaz. Mecâzî fiiller, mastarları zikredilmek sûretiyle tekid edilmezler.

Ferra der ki: “Araplar, mastarla tekid edilmemek şartıyla insana herhangi bir biçimde ulaşan söze kelam derler. Eğer mastarı ile tekid edilirse, o vakit hakîkî kelâmı ifade eder.”

Allah Teâlâ’nın vâsıtasız olarak bir peygambere hitab etmesi vahiy mertebelerinin son noktasıdır. Bu, peygamberler arasında Hz. Mûsâ’ya tahsis edilmiştir. Fakat bu diğer peygamberlerin peygamberliğine bir halel getirmez.

Hz. Mûsâ’ya Tevrat’ın toptan inidirilmiş olması, Kur’an’ın kendisine parça parça indirildiği Hz. Muhammed’in peygamberliğini lekelediği nasıl düşünülebilir? Oysa, Tevrat’ın toptan indirilmesini gerekli kılan bir takım hikmetler vardır. İsrailoğullarının inat ve serkeşlikleri o kadar şiddetlenmişti ki kendilerine semâdan, toptan bir kitap indirilmeseydi ona inanmazlardı. Nitekim onlar, nüzûlünden sonra da Tevrat’a inanmamakta direnmişler, ancak büyük belâlara uğratıldıktan sonra ona îman etmişlerdir.

Cenab-ı Hak, peygamberlerden her birine verdiklerinin mislini Peygamberimiz Muhammed (s.a.v)’e vererek şereflendirmiş, onlardan üstün kılmıştır.

Attâr der ki:

Bir gün Habibi mi’râcına yüz koymuştu
Bütün sırlar önüne serilmiş idi
Mûsâ Hakk’ın yakınlık yaygısına, Tûr’a gidince
Hak’tan ona “Nalinlerini çıkar” diye hitap geldi
Efendimiz dünya ve âhiret nalininden uzak olup yakîne erince

Kutsal Kudüs nura garkoldu
Zü'l-Celâl'in tecellî mumunun nuruyla semaya yükseldi
Orada Hz. Bilâl'in nalininin sesini duydu
İmran oğlu Musa her ne kadar şâh olsa da
Tûr-ı Sînâ'da ona nalinle geçit verilmedi
Şu lütfu gör ki onun yüce derecesi için
Habibini dergahına kölesiyle birlikte kabul eyledi
Rasûlünün kölesini kendi makamına kabul etti
Habibine kendi katına nalini ile yol verdi
İmran oğlu Musa onun bu derecesini ve
Onun kölesini bu yakınlıkta görünce
Dedi: Ey Allah'ım! Ona ümmet eyle beni
Muhammed'in himmetinin tufeyli eyle beni
Odur iki cihan sultanı, bütün mahlûkat tufeyli
Odur her zaman padişah, bütün mahlûkat askeri

Rivâyet edilir ki, Mûsâ (a.s.) Tûr-i Sinâ'ya vardığında Allah yedi fersahlık bir yere zulmet indirdi, şeytanı ona yaklaşmaktan men etti, onun uykuya olan ihtiyacını yok etti ve yanında bulunan iki meleği (kirâmen kâtibîn) uzaklaştırdı. Ona semâların kapısını açtı. O vakit Hz. Mûsâ, melekleri semada ibâdet ederken ve arşı da âşikar olarak gördü. Allah onunla konuştu ve ona sırrını bildirdi. Ta ki Hz. Mûsâ hiç bir vasıta olmaksızın Cenab-ı Hak ile mülâkî oldu. Allah Teâlâ vâsıtasız, keyfiyetsiz, ses ve harf olmadan ona kelâmını işittirmiştir.

رُسُلاً مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ
بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزاً حَكِيماً ﴿١٦٥﴾

165- *(Yerine göre)* müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sâhibidir.

Kıyâmet günü insanların Allah'a: "Ey Rabbimiz bize senin şerîatını açıklayan, ahkamından bilmediklerimizi öğreten ve bizi gaflet uykusundan uyandıran peygamberler gönderseydin" diye mâzeret beyan etmemeleri için biz, *"peygamberleri"* îman ve itâat edenler için cenneti *"müjdeleyici"* ve isyan edenleri cehennemle *"sakındırıcı olarak gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın!"* Peygamberler gönderilmese insanların çoğu iyilikleri tamamıyla idrak etmekten âciz kalırlardı.

Bu âyette insanlara peygamber gönderilmesinin zarûretine işâret vardır. Âyette

“huccet” kelimesi, mazeret anlamında kullanılmıştır. Halbuki Allah Teâlâ’nın fiillerinden hiç biri hakkında kimsenin O’nun aleyhine delil ve hucceti olması muhaldir, mümkün değildir. Bilakis O, dilediğini istediği şekilde yapar. Öyle ise âyetteki “huccet” kelimesi, kullarına kereminin ve rahmetinin gereği olarak Allah indinde kabul edilmesi bakımından mâzeret, reddi mümkün olmayan kesin delil gibidir. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Biz peygamber göndermedikçe (hiç bir kavme) azâb edecek değiliz.”*** (el-İsrâ, 17/15) buyurmuştur.

Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Allah’tan daha kıskancı yoktur. Onun içindir ki fuhşun açığını da gizlisini de haram kılmıştır. Övülmeye Allah’tan daha lâyık olan da yoktur. Onun içindir ki zatını övmüştür. Özür beyan edenin özrünü kabul etmeyi Allah’tan daha çok seven de yoktur. Bu sebeple kullarına peygamberler göndermiş ve kitaplar indirmiştir.”*[212]

“Allah izzet sâhibidir” hiç bir işte ona üstün gelecek yoktur. Bütün işlerinde *“hikmet sahibidir.”* Peygamberler göndermesi ve kitaplar indirmesi de O’nun hikmetli işlerindendir.

لَٰكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ ۖ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ ۚ
وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

166- Fakat Allah sana indirdiğine şâhitlik eder, onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de *(buna)* şâhitlik ederler. Şâhit olarak Allah kâfidir.

Müşriklerin ısrarla: “Bize, semadan özelliklerini belirttiğimiz şekilde bir kitap indirmedikçe, senin peygamber olarak gönderildiğine şehadet etmeyiz.” demeleri üzerine Cenab-ı Hak buyuruyor ki: Onlar zaten senin risalet dâvânda doğru olduğuna şâhitlik etmezler. *“Fakat Allah sana indirdiğine,”* insanları âciz bırakan ve senin peygamberliğine delalet eden Kur’an’a *“şâhitlik eder.”* Onlar seni ne kadar inkar etseler ve yalanlasalar bunu değiştiremezler. Çünkü Kur’an’ın önce ve sonra gelenleri kendisine karşı çıkmaktan ve benzerini getirmekten âciz bırakan fesâhat ve belâğatı O’nun (s.a.v.) nübüvvetinin doğruluğuna ve risâlet dâvâsındaki haklılığına şehâdet eder.

Allah Teâlâ’nın O’na indirdiğine şâhitlik etmesinin manası, peygambere bahşettiği mûcizelerle doğruluğunu ispat etmesidir. Nitekim dâvâlar delillerle ispat edilir.

“Onu kendi ilmi ile indirdi.” Allah Kur’an’ı zâtından başkasının bilmediği kendine has olan ilmi ile indirmiştir. O, belağatçıların âciz kaldığı eşsiz bir tarzda oluşturulmuştur.

“Melekler de” senin nübüvvetine *“şâhitlik ederler.”* Eğer “Meleklerin şâhitlik ettiğini nereden bileceğiz?” diye sorarsan, ben derim ki: Hz. Muhammed’in nübüvvetine Allah’ın şâhitlik etmesi, meleklerin de şehadet ettiklerine delildir. Çünkü onlar, bu hususta Allah’a tâbi olurlar.

Senin peygamberliğine *“şâhit olarak Allah yeter.”* Şöyle ki O, senin muarızlarını büyük mûcizelerle susturmuş ve başkalarının şâhitlik etmesine lüzum kalmayacak şekilde apaçık delillerle senin nübüvvet dâvânı tasdik etmiştir. Şahit olarak O sana yeter. Sanki Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Ey Muhammed! Yâhûdîler seni yalanladılar diye üzülme, onlara aldırma. Çünkü alemlerin Rabbı olan Allah, senin doğruluğunu tasdik ediyor. Semalardaki bütün melekler de seni tasdîk ediyorlar. Kimi ki âlemlerin Rabbi, arşda, kürsîde ve yedi kat semâlardaki bütün melekler doğrularsa, onun insanların en alçakları olan yâhûdîlerin yalanlamasına îtibar etmesi gerekmez.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا
﴿١٦٧﴾

167- İnkâr eden ve *(başkalarını da)* Allah yolundan alıkoyanlar şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır.

Allah’ın sana indirdiklerini ve doğruluğuna şehadet ettiği nübüvvetini *“inkâr eden”* yâhûdîler *“ve Allah yolundan alıkoyanlar”* yâni içlerinden İslâm’ı kabul etmek isteyenlere “Bizim kitâbımız (Tevrat) da Muhammed’in vasıfları yoktur.” diyerek mani olanlar, inkarları ve Hak yolunu engellemeleri sebebiyle *“şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır.”* Onlar hem kendileri sapmışlar, hem de başkalarını saptırmışlardır. Başkalarını dalalete düşüren, artık sapıklıkta kök salmış demektir. Onun içine düştüğü dalaletten kurtulması uzak bir ihtimaldir.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ
طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾

168- İnkâr edip zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları *(başka)* bir yola iletecek de değildir.

Yukarıda zikrettiğimiz îman esaslarını “inkâr edip” Muhammed aleyhisselama, nübüvvetini kabul etmemek ve onun güzel sıfatlarını gizleyip bunların yerlerine kötü sıfatlar koymak sûretiyle veyâ insanlara, dünyâda ve âhirette kurtuluşa ermelerini engellemek sûretiyle *“zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir.”* Zâten kâfirin mağfiret olunması muhaldir. Allah *onları bir yola “iletecek de değildir.”*

إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾

169- Ancak cehennem yoluna *(iletecek ve)* orada ebedî kalacaklardır. Bu da Allah'a çok kolaydır.

Kendilerini cennete ulaştıracak olan salih amellerden ve Hak yolunu bulma kabiliyetinden mahrum oldukları için onları *"ancak cehennem yoluna"* iletecektir. Allah onları cehenneme götürecek kötü amellerini, ancak kendi kudret ve irâdeleriyle işlemeye, elde etmeye emek sarfettikleri vakit yaratır. Yâhut Allah onları kıyâmet günü melekleri vâsıtasıyla cehenneme sevk eder. Bu takdirde "yol kelimesi" umumi bir mana ifâde etmiş olur.

"Orada" cehennemde *"ebedî kalacaklardır."* Âyette "خَالِدِينَ" kelimesinden sonra "أَبَدًا" lafzı, inkar edenlerin cehennemde uzun bir süre değil, ebediyyen kalacaklarını ifâde etmek için getirilmiştir. Uzun süre kaldıktan sonra inkarcıların cehennemden çıkmaları ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. *"Bu da"* yani onların cehennemde ebedî olarak bırakılmaları *"Allah'a çok kolaydır."* Asla muhal değildir. Murad ettiği bir şeyde O'nun için zorluk yoktur.

Şunu bil ki Allah'ın ruhları yarattığı gün onların üzerine saçılan nurdan kendisine zerre kadar isabet edeni o nur mutlaka cehennemden çıkaracaktır. Nitekim Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: *"Kalbinde zerre kadar îman olan, cehennemden çıkar."*[213] Yaratıldıkları gün ruhlar üzerine saçılan ilâhî nurdan kendisine isâbet etmeyen talihsiz kişi de, ebediyyen cehennemden çıkamaz. Çünkü o, büyük bir zulmet içindedir.

Hakiki kula gereken, Allah'ın ve meleklerin şâhitlik ettiğine şehâdet etmektir. Allah'ın Rasûlü'nün ve ilmiyle âmil olan âlimlerden ibâret olan vârislerinin sözünü kabul etmektir. Çünkü böyle âlimler, Allah ve Rasûlü adına konuşurlar.

Şakîk Belhî der ki: "Benim meclisimde bulunan insanlar şu üç sınıftan birine dâhil olarak ayrılırlar: Hâlis mü'min, hâkîkî kâfir ve gerçek münâfık. Çünkü ben Kur'ân'ı tefsîr eder, Allah'ın emirlerini ve Rasûlullah (s.a.v)'in hadislerini açıklarım. Kim beni tasdik etmez ise o kâfirdir. Bu işittiklerinden dolayı kalbinde bir sıkıntı meydana gelen münâfıktır. Yaptığı hatalardan pişmanlık duyup da bir daha günah işlememeye azm eden ise hâlis bir mü'mindir."

İşin başı îtikattır. Bunun için de önce ilim gerekir. İkinci olarak da amel. Çünkü amel, ilmin semeresidir.

Peygamber (a.s)'a: "İlim nedir?" diye soruldu. *"Amelin delili* (rehberi) *dir."* buyurdu. "Akıl nedir?" diye soruldu. *"Hayrın önderidir."* buyurdu. "Hevâ nedir?" diye soruldu. *"Günahların bineğidir."* cevâbını verdi. "Mal nedir?" diye soruldu. *"Mütekebbirlerin örtüsüdür"* buyurdu. "Dünya nedir?" diye soruldu. *"Âhiretin çarşısıdır."* cevabını verdi.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا

لَكُمْ ۚ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

170- Ey insanlar! Peygamber size Rabbinizden gerçeği getirdi *(bunda şüphe yoktur)*, şu halde kendi iyiliğinize olarak *(ona)* îman edin. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır. Allah geniş ilim ve hikmet sâhibidir.

"Ey insanlar!" hitabı, bütün yaratılanları şamildir. *"Peygamber size Rabbinizden gerçeği getirdi."* Yâni Hz. Muhammed (s.a.v.) Kur'an ile gelmiştir. Kur'an'ın i'cazı, onun gerçek peygamber oluşuna şehadet eden en büyük delildir. Ya da o, sizi yalnız Allah'a kulluk etmeye ve onun dışındakilerden (mâsivâ) yüz çevirmeye çağıran bir davet ile gelmiştir. Akl-ı selîm, onun hak olduğuna şehadet eder. Allah katından gönderilmiştir, kendiliğinden peygamberlik iddiasında bulunmamıştır.

Şu halde o Rasûle îman ediniz. *"Şu halde kendi iyiliğinize olarak ona"* peygambere ve onun Allah katından getirdiklerine *"îman edin."* Yâni size küfürden daha hayırlı olan îmana yöneliniz. Ya da sizin için daha hayırlı bir îmanla inanınız ki o, lisanen ve kalben inanmaktır, demek olur.

"Eğer inkar eder" ve küfrünüzde ısrar eder*"seniz bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır."* O, gökleri, yeri ve buralarda bulunan bütün mevcudatı bilir. Durum böyle olunca, ilk olarak kendilerine hitap olunan insanlar bu cümleye dâhildirler. Bütün varlıklar, yaratma, mülk ve tasarruf bakımından Allah'a âittir." O'nun hükümranlığı dışına çıkamazlar. İşte bu gibi sıfatlara sahip olan yüce yaratıcı, küfrünüz sebebiyle size de azâb etmeye kadirdir. Bunda şüphe yoktur.

Bir başka tefsire göre, mâdem ki göklerde ve yerde bulunanların tamamı Allah'ındır. Durum böyle olunca O, size ve başkalarına muhtaç olmaktan müstağnîdir. Sizin îmanınızın O'na bir faydası yoktur, inkar etmenizin de herhangi bir zararı dokunmaz.

Diğer bir tefsire göre, mâdem ki göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ındır. Öyle ise O'nun, kendisine kulluk eden ve emirlerine boyun eğen kulları vardır.

"Allah geniş ilim sâhibidir" bütün varlıkların hallerini tek tek bilir. Küllî bilgisi ile her şeyin, herkesin hâline vâkıftır. İnkar edenlerin halleri de evveliyetle bu bilgiye dahildir.

"Ve hikmet sahibidir." O'nun bütün fiilleri hikmetinin gereğidir. Yukarıda zikredildiği vechile inkar edenlere azab etmesi de O'nun hikmetli işleri cümlesindendir.

Bil ki, Peygamber (s.a.v.) insanlar arasına gönderilen gaybî nûrun sûretidir. Kim onun dâvetinin nûrunun feyzini alırsa hidâyete erer. Kime de bu nûr isâbet etmezse dalâlete düşer.

Meşayih ittifak etmişlerdir ki, kendi nefsî isteklerine uyarak istediği şekilde hareket etmemek için yularını meselâ bir köpeğe teslim eden kimse riyâzatı kabul etmeye, kendi başına hayvanlar gibi istediği yere hareket eden kimseden daha elverişlidir.

Bu hususu anlayınca senin için gerekli olan başı boş hareket etmek değil, Rasûllerin

efendisi Hz. Muhammed'e tâbi olmaktır. O ki Hz. Âdem'den îtibaren kendisine kadar gönderilen bütün peygamberler ve velîler O'nun sancağı altında toplanacaktır. O'na uymak, Onun sancağı altında gölgelenenlerden olabilmek senin için en hayırlı, bilakis sana vâcip bir iştir.

Müneccimlerin verdikleri şüpheli haberlere inanıp, falcıların anlattıkları uzak ihtimallere boyun eğip de, iş peygamberlerin gaybı bildirmelerine ve insanların o anda vakıf olamadıkları bilgileri Allah'ın izni ve irâdesiyle söylemelerine gelince inkar bataklığına saplanmak ne büyük ahmaklıktır. Bundan daha akılsızca, daha seciyesizce bir davranış olur mu? İbnü'l-Baytar'ın ilaçlar ve taşlarla ilgili söylediklerini tasdik etmeye, nefsinin taleplerine sakın râzı olma. Yoksa sana emrettiklerini yerine getirmeye kalkarsın, insanlığın Efendisi (s.a.v.)'in gaybdan verdiği haberleri tasdîk etmezsin ve tembelliğe düşerek onun emrettiklerini ve yaptıklarını yerine getirmede gevşeklik gösterirsin.

Bil ki, sen ruhlara "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorulduğu makamda Hz. Âdem (a.s.)'in sulbünden yaratıldığın vakit aşağıların aşağısına atıldın. Sonra kendi gayret ve çalışmanla kabiliyetine göre sana takdir edilen yüceler yücesine çıkmaya çağırıldın. Bu ise ancak iki şeyle mümkün olur.

Birincisi, Rasûlullah (s.a.v.)'i sevmektir. O'nun sevgisini canından, âilenden ve malından üstün tutmandır.

İkincisi ise emrettiği ve yasakladığı her husûsta Rasûlullah (s.a.v)'e tâbi olmaktır. Böylece Rasûlullah ile münâsebetin güçlenir ve ona tam olarak tâbi olman sâyesinde kemâlin zirvesine ulaşırsın.

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *Benim ve Allah'ın beni size kendisiyle peygamber olarak gönderdiği şeyin benzeri şu kimse gibidir ki, o kimse bir kavme gelerek: "Ben şu gözlerimle düşmanı gördüm. Görüyorsunuz, ben çıplak bir uyarıcıyım. Hemen kaçıp kurtulmaya bakın." der. Bâzıları onun sözüne inanarak hemen hareket edip gece boyunca giderek kurtulurlar, bir kısmı da onu yalanlayarak yerlerinde kalırlar. Sabahleyin düşman ansızın onları basar ve hepsini öldürür. İşte bu, bana itaat ederek Hak'tan getirdiklerime tabi olanların misâlidir."*[214]

Bu benzetme yalnız Peygamber Efendimiz (a.s)'a mahsustur. Çünkü o, uyardığı korkunç şeyleri (mi'racda) gözleriyle görmüştür. Halbuki diğer peygamberlere (aleyhimü's-selâm) zâhirî mi'rac nasib olmamıştır. "Uyarıcı," tehlikeyi haber vererek korkutan kimsedir, "çıplak" olması, düşmanla karşılaşıp üzerinde olanları gasbetmeleri sebebiyledir. Durumu kavmine haber vermek üzere yanlarına gelmiş, onda doğruluğun izlerini gören bazıları sözüne inanarak kurtulmuşlardır. Söz, tehlikenin büyüklüğüne, sakındırılan felaketin yakınlığına ve haber verenin her türlü töhmetten uzak olduğuna dâir bir darb-ı meseldir. Bunların hepsi Peygamber (s.a.v)'de vardır.

Hadiste mutlak isyanın kökü kazınıp yok edilmeye sebep olmadığına, aksine Hakk'ı yalanlamakla berâber isyan edenlerin köklerinin kazındığına işâret vardır. Hadis ve şerhi, **İbn Melek**'in *"Şerhü'l-meşârık"* adlı eserinden alınmıştır.

Sa'dî der ki:

Peygamber'in aksine yol tutan kişi
Menzil-i maksûduna asla ulaşamaz
Mustafa'nın izinden gitmekten başka
Ey Sa'dî! Safâlı yola ermek imkansızdır

---

[209]. *Buhârî*, Fedâilü'l-Kur'ân 31; *Müslim*, Müsâfirîn 235-236; *Tirmizî*, Menâkıb 55; *Nesâî*, İftitâh 83
[210]. *Sâatî*, el-Fethu'r-rabbânî, XIX, 35-36
[211]. *İbn Kesîr*, I, 586
[212]. *Buhârî*, Tevhîd 20; *Müslim*, Liân 17
[213]. *Buhârî*, Rikâk 51; *Müslim*, Îman 304
[214]. *Buhârî*, İ'tisâm 2; *Müslim*, Fedâil 16

HAZRETİ ÎSÂ VE TESLİS

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّۜ
اِنَّمَا الْمَس۪يحُ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُۚ اَلْقٰيهَٓا اِلٰى مَرْيَمَ
وَرُوحٌ مِنْهُۘ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِه۪ۚ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌۜ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْۜ
اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌۜ سُبْحَانَهُٓ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌۢ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلًا ﴿١٧١﴾ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَس۪يحُ
اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَۜ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ
عِبَادَتِه۪ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَم۪يعًا ﴿١٧٢﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّ۪يهِمْ اُجُورَهُمْ وَيَز۪يدُهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ۚ وَاَمَّا
الَّذ۪ينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًاۙ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَص۪يرًا ﴿١٧٣﴾

171- Ey ehl-i kitap! Dininizde aşırılığa düşmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Îsâ Mesîh, ancak Allah'ın rasûlüdür, *(o)* Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı «kün: Ol» kelimesi*(nin eseri)*dir, O'ndan bir ruhtur. *(O'nun tarafından gönderilmiş, yahut teyit edilmiş, yahut da Cebrâil tarafından üfürülmüş bir ruhtur.)* Şu halde Allah'a ve peygamberlerine îman edin. *«(Tanrı)* üçtür» demeyin, sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah ancak bir tek ilahtır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.

172- Ne Mesih ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar. O'na kulluktan geri durup büyüklenen kimselerin hepsini *(Allah)* yakında huzûruna toplayacaktır.

173- İman edip sâlih amel işleyenlere *(Allah)* ecirlerini tam olarak verecek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çeviren ve kibirlenenlere gelince onlara acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulurlar.

"Ey kitap ehli!" Buradaki hitap sadece hristiyanlaradır. Îsâ (a.s.)'ın şânını yüceltme ve ulûhiyeti iddiâsında bulunma husûsunda *"dininizde "aşırılığa düşmeyin,"* haddi aşmayın.

Bil ki, din ve mezhepte ileri giderek haddi aşmak, aşırılığa saplanmak, hoş

karşılanmayan bir durumdur. Nitekim bu ümmetin çoğu mezhebinde haddi aşmıştır. Gulât-ı Şîa bunlardandır. Onlar, mü'minlerin emîri Ali b. Ebû Tâlib (k.v.)'in uluhiyetini iddiâ etmişlerdir. Kezâ Mu'tezile, Allah'ı tenzih konusunda hata edip aşırı gitmiştir. Sonunda Allah'ın sıfatlarını tamamen reddetmişlerdir. Müşebbihe ise, Allah'ın sıfatlarını isbat husûsunda haddi aşmıştır. Sonunda O'nu cisimleştirmişlerdir. Allah zâlimlerin kendi hakkında söylediklerinden berîdir, çok yücedir.

Ümmetini aşırılıklardan sakındırmak için Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Beni övmekte, hristiyanların Meryem oğlu Îsâ'yı överken yaptıkları gibi aşırı gitmeyiniz. Benim hakkımda "O, Allah'ın kulu ve Rasûlüdür" deyiniz."*[215] Onlar Hz. Îsâ'yı övmekte ileri gittiler, sonunda dalâlete düştüler ve "O, Allah'ın oğludur" dediler. "Tahiyyat" da olduğu gibi bu hadiste de "kul" kelimesinin "Rasûl"den önce zikredilmesi, yâhûdî ve hristiyanların iddiâlarını reddetmek içindir. Çünkü yahûdîler, "Üzeyr Allah'ın oğludur." Hristiyanlar ise "Mesih Allah'ın oğludur" demişlerdir. Biz ise "O (s.a.v.), Allah'ın kulu ve Rasûlü'dür." diyoruz.

Aşırı gitmek, taassup ve körü körüne bağlılıktan kaynaklanır ki bu kötülenen nefsin sıfatlarındandır. Çünkü nefis, ancak kötülüğü emreder, bâtıla meyleder.

Şehvet düşkünü nefsin yaptığı ibâdete güvenme
Çünkü her an bir başka kıble bulur kendine

"Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin." O, yüce sıfatlarla muttasıf iken şânına yakışmayan, hakkında muhal olan sıfatlarla Allah'ı anmayın. O'na "hulûl" ve "ittihad" nisbet etmeyin. O'nun eşi olduğunu ve çocuk edindiğini söylemeyin. Bütün bu vasıflardan Allah'ı tenzih edin. *"Meryem oğlu Îsâ Mesih, ancak Allah'ın rasûlüdür, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı "kün: ol" kelimesidir, O'ndan bir ruhtur."* Mesih, sıddîk ve fârûk gibi güzel sıfatlardandır. Aslı İbrânîcede *"Meşiha"* olup "mübarek" anlamındadır. Âyette "Meryem oğlu Îsâ" denmek sûretiyle Hz. Îsâ annesine nisbet edilmiş ve Allah'ın oğlu olduğunu söylemelerinin yanlış olduğu vurgulanmıştır.

Meryem, "ibâdet eden kadın" demektir. Fiili ismine uygun olsun diye Meryem diye isimlendirilmiştir. Hz. Îsâ'nın annesine nisbet edilerek anılması gibi insanlar, kıyâmet günü annelerinin ismiyle çağrılacaklardır. Definden sonra yapılan telkin ile ilgili hadîs de buna delâlet etmektedir. Telkinde "Ey fülânenin oğlu fülan," denilir. İnsanların annelerine nisbet edilmeleri, Allah Teâlâ'nın, kullarının kusurlarını gizlemesindendir.

Hz. Îsâ'nın "Allah'ın kelimesi" olması, Allah'ın *"kün: ol"* kelimesi ve emriyle baba ve nutfe vâsıta olmadan yaratılmasındandır. Esasen bütün mahlukatın yaratılışı, Cenab-ı Hakk'ın "ol" emri iledir. Fakat bir vesîleye, vâsıtaya bağlıdır. Meselâ insanların yaratılışında "ol" emri oğullardan önce babaların yaratılması için olmaktadır. Îsâ (a.s.) ise bir babanın nutfesinden olmaksızın annesinin rahminde "ol" emri ile yaratılmıştır. *"kün: ol."*, Allah'ın kelimesidir. Âyette bu husus "Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir." şeklinde ifade edilmiştir. Îsâ (a.s)'ın böyle yaratılışına şu âyet de delildir:

“Allah yanında Îsâ’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir: Onu topraktan yarıttı, sonra ona “ol” dedi. O da hemen oluverdi.” (Âl-i İmran, 3/59)

Âyette Hz. Îsâ’nın yaratılışı Hz. Âdem’in yaratılışına benzetilmiştir. Çünkü Hz. Âdem de babasız olarak topraktan “ol” emri ile yaratılmıştır. Yâni, onun cismini topraktan şekillendirmiş, sonra balçıktan yaratılan cesedine ruh üfleneceği sırada ona, “ol” buyurmuş, o da olmuştur. Îsâ (a.s.)’ın yaratılışına Âdem (a.s.)’ın yaratılışının misal getirilmesi, onun da “ol” kelimesi ile baba vâsıtası olmadan yaratılmasındandır.

“O’ndan bir ruhtur.” ifâdesi, mecâzî bir ifâdedir. Hristiyanların iddiâ ettiği gibi Allah’ın bir parçası değildir. Çünkü Allah’ın cüzlere ayrılması muhaldir.

Rivâyet edilir ki, Halîfe Hârun Reşid’in hristiyan bir doktoru vardı. Bu doktor, güzel yüzlü, çalışkan, edepli ve kralların huzuruna çıkabilecek bütün güzel huyları şahsında toplayan bir gençti. Hârun Reşid, bu güzel huylu insanın İslâm’a kazandırılmasını çok arzu ediyordu. Fakat o, müslüman olmaktan imtina ediyordu. Halife ona, bir takım ümitler veriyor, o ise, müslüman olmaya bir türlü yanaşmıyordu. Bir gün ona: “Niçin müslüman olmuyorsun?” diye sordu. Doktor: “Sizin kitâbınız da benim inancımın doğruluğunu teyid etmektedir.” diye cevap verince, halife; “Bahsettiğin âyet hangisidir?” diye sordu. Doktor:

“O (İsâ) Allah’ın Meryem’e ulaştırdığı kelimesi ve O’ndan bir ruhtur.” diyerek bununla Hz. Îsâ’nın Allah’ın bir cüz’ü olduğunu kastetti. Bu durum Hârun Reşid’in gönlünü daralttı. Ulemâyı topladıysa da içlerinden şüphesini giderecek biri çıkmadı. Nihâyet Halîfe’ye, Horasan’dan bir grup hacının geldiği, içlerinde **Ali b. Hüseyin b. Vâkid** adında Mervli bir alimin bulunduğu ve onun Kur’an ilimlerinde imam olduğu söylendi. Halîfe, onu huzûruna çağırarak doktorla bir araya getirdi. Doktor ona da aynı soruyu sorunca hemen cevap veremedi ve: “Ey mü’minlerin emiri, Allah ezelî bilgisi ile bizim burada toplanacağımızı ve bu habisin senin meclisinde bana böyle bir soru soracağını muhakkak bilmektedir. Allah’ın kitâbında bunun cevabı mutlaka vardır. Fakat şu anda aklıma gelmiyor. Vallahi bu sorunun cevabını buluncaya kadar hiç bir şey yemeyeceğim ve içmeyeceğim.”

Daha sonra karanlık bir odaya girdi, kapıyı kapattı ve Kur’an okumaya başladı. Nihayet Câsiye sûresindeki: ***“Göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden*** (bir lütuf olarak) ***size boyun eğdirdi. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.”*** (Câsiye, 45/13) âyetine gelince sesi çıktığı kadar: “Kapıyı açın, cevabı buldum.” diye bağırdı. Bunun üzerine kapıyı açtılar. Hristiyan doktor çağrıldı. Harun Reşid’in huzûrunda bu âyeti okudu. “Eğer senin iddia ettiğin gibi âyette *“O’ndan bir ruhtur.”* buyurulması, Hz. Îsâ’nın Allah’ın bir cüz’ü olmasını gerektirseydi, şimdi benim okuduğum âyete göre yerde ve göklerde bulunan bütün varlıkların Allah’ın birer cüz’ü olmaları îcab ederdi.” dedi. Bu açıklamadan sonra hristiyan doktor cevap veremedi ve İslâm’ı kabûl etti. Hârun Reşid, buna çok sevindi. Ali b. Hüseyin el-Vâkidî’ye güzel bir

bağışta bulundu. el-Vâkidî Merv'e dönünce "*Kitâbü'n-Nezâir fi'l-Kur'an*" adında eşsiz bir eser tasnif etti.

Denilir ki, Îsâ (a.s.)'a *"ruh"* denilmesi, diğer canlılar gibi Allah Teâlâ'dan gelen bir rûha sâhip olmasındandır. Ancak Allah onu şereflendirmek için onun rûhunu kendisine izâfe etmiştir.

Yine denilir ki, "ruh" Cebrâil (a.s.)'ın Hz. Meryem'e üflemesidir. Bu üfleme onun karnına yerleşmiş, Allah'ın izni ile Hz. Meryem Îsâ (a.s.)'a hâmile olmuştur. Bu şekilde üflemeye "ruh" denilmiştir. Çünkü o, ruhtan çıkan bir rîh, yâni üflemedir. Cenab-ı Hak da Cebrail (a.s.)'ın üflemesini kendi zâtına izâfe ederek *"O'ndan bir ruhtur."* buyurmuştur. Cebrâil'in üflemesi Allah'ın izni ve emri ile olmuştur.

Übey b. Ka'b'ın şöyle dediği rivâyet edilir: "Allah Teâlâ mîsak almak için ruhları Hz. Âdem'in sırtından çıkarıp sonra tekrar ataları Âdem'in sulbüne iade etmiştir. Ancak bunların içinden Îsâ (a.s.)'ın ruhunu dilediği zaman yaratmak üzere katında bırakmış, sonra o ruhu Hz. Meryem'e göndermiş, onun ağzına girmiş ve Îsâ (a.s.) ondan yaratılmıştır.

Denilir ki, Îsâ (a.s.), Hz. Meryem'in suyundan ve üflemeden yaratılmıştır. Bunların ikisinden yaratılmıştır, sadece birisinden değil. Muhakkıklar nezdinde doğru kabul edilen görüş budur.

Hz. Îsâ'nın doğum zamanı hakkında, onun Cebrâil'in üflemesi anında hemen dünyâya geldiği söylendiği gibi, üflemeden sekiz ay sonra doğduğu da söylenmiştir. Bu iki görüşten ilki daha doğrudur.

*"et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye"*de şöyle denir: Rûhun diğer varlıklardan şerefli oluşu, Îsâ (a.s.) gibi vâsıta olmaksızın "ol" emri ile yaratılmasındandır. Ruh "ol" emri ile yaratıldığı gibi, Hz. Îsâ da "ol" emriyle yaratılmıştır. Onun için Hz. Îsâ *"O'ndan bir ruh"* diye isimlendirilmiştir. Çünkü, emir Allah Teâlâ'dandır. Nitekim Allah Teâlâ ***"De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir.***" (el-İsra, 17/85) buyurmuştur.

Ölü cisimlere üflendiğinde hayat vermek ruhun özelliği olduğu gibi Allah'ın izniyle ölüleri diriltmek, körü ve alaca hastalığına yakalananları iyileştirmek de Îsâ (a.s)'ın husûsiyetidir. Yine Îsâ (a.s.) çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıp ona üflediğinde Allah'ın izniyle uçardı. (bk. Âl-i İmrân, 3/49)

Bil ki, Allah'ın kelimesinden olan bu rûhânî istidâd insanın yaratılışında mevcuttur. İnsan ondan yâni emirden yaratılmıştır. Allah onu Hz. Îsâ'da izhar etmiştir. Madeninden bu cevherin çıkarılması için onun özel bir çabası olmamıştır. Çünkü onun ruhu bizim ruhlarımız gibi babaların sulblerinden annelerin rahimlerine nakil olunarak gelmemiştir. Onun cevheri bir babanın beşeriyetinde gizlenmeksizin kendi cisminin madeninde zâhir olmuştur. Bizim ruhlarımız ise, Hz. Âdem'e kadar ulaşan atalarımızın beşeriyetinde gizlenmiş, ondan ona nakil olunarak gelmiştir.

Hz. Îsâ'nın rûhunun cevherinden, nurların zuhûrundan dolayı çocukluğundan îtibaren

ondan çeşitli mûcizeler ortaya çıkmıştır. Oysa biz, ruhânî cevherimizi, cismânî madenden çıkarmak için babalarımızdan ve analarımızdan gelen beşerî sıfatları temizlemeye muhtacız. Bu ise bu san'atın üstâdı olan Rasûlullah (s.a.)'in emir ve yasaklarına riâyetle mümkün olur. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Rasûl size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının."*** (Haşr, 59/7) buyurmuştur.

Rûhâniyetinin cevherini, beşeriyetinin ve insânlığının madeninden temizleyen vaktinin Îsâ'sı olur. Allah onun nefesiyle ölü kalpleri diriltir, sağır kulakları ve kör gözleri açar. Böylece *"kavmi içinde onun durumu ümmetinin içindeki peygamberin durumu gibi olur."*[216]

*Mesnevî'*de şöyle denilmiştir:

İsa beşikte yüzlerce ses çıkartır:
Genç olmadan yaşlandık, ihtiyarladık
Pîr/İhtiyar, akılca yaşlı olandır ey oğul!
Saçın sakalın ağarmasıyla olunmaz pîr
Bir pîr ele geçirdin mi, hemen teslim ol
Musa gibi Hızır'ın emrine gir de emin ol
Pîrden başkasına el verme sakın
Pîrin elini tutan Allah'tır
Her şeyi bilen ulu pîre elini verdiğin zaman
Kurtuldun demektir her türlü korkudan

Bil ki, "Mâdem üfleyen Cebrâil (a.s.)'dır, çocuk da babasının sırrı üzerine olduğuna göre Îsâ (a.s)'ın rûhânî varlıklar sûretinde zuhûr etmesi gerekmez miydi?" denirse, şöyle cevap veririz: Hz. Îsâ insan sîretinde oldu, melek sûretinde zuhûr etmedi. Çünkü o Cebrâil (a.s)'ın insan sûretinde göründüğü sırada annesinin suyundan yaratılmıştır. Annesi Hz. Meryem ise insandır. Cebrail (a.s) da Hz. Meryem'e ruh üflediği esnâda beşer sûretine girmişti. Çünkü en mükemmel sûret, beşer sûretidir. Nitekim Cebrâil (a.s) da sahâbeden Dıhye suretinde görünürdü.

Cinsî münâsebet anında annenin gördüğü ve hayâl ettiği sûretin çocuğun şekillenmesinde büyük tesiri vardır, denilmiştir.

Hatta şöyle bir haber nakledilmiştir: Bir kadın, sureti insan şeklinde fakat cismi yılana benzeyen bir çocuk dünyaya getirmiş. Kadına, bunun sebebi sorulunca cinsî münasebet sırasında yılan gördüğünü söylemiştir.

Yine şöyle nakledilmiştir: Bir kadın, dört gözlü ve ayakları ayıya benzeyen bir çocuk doğurmuş. Kıbtî olan bu kadın da cinsî münasebet sırasında kocasının yanında bulunan iki ayıya baktığını ifâde etmiştir.

Cesetleri yaratma, onlara şekiller verme husûsunda Allah'ın sırları vardır. O, nasıl dilerse öyle şekil verir. O, her şeye kadirdir. *"Hallü'r-rumûz"* adlı eserde böyle geçmektedir.

"Şu halde Allah'a ve peygamberlerine îman edin." Ulûhiyeti yalnız O'na tahsis edin. O'nun bütün peygamberlerine îman edin ve onlardan bâzısı hakkında ulûhiyet iddiâ edip de diğerlerinden ayırmayın. Îsâ (a.s) da Allah'ın peygamberlerindendir. Diğer peygamberlere nasıl îman ediyorsanız, ona da öyle inanınız. Allah'ın kulu ve rasûlü olduğunu kabûl ediniz. Ona ulûhiyet isnâd etmeyiniz. *"Ve* (Allah) *üçtür, demeyiniz."* "İlahlar üçtür: Allah, Îsâ Mesih ve Meryem" demeyin. Böyle diyenlerin iddiâlarının doğru olmadığına şu âyet şehâdet etmektedir: ***"Allah: "Ey Meryem oğlu Îsâ, sen mi insanlara: "Beni ve annemi, Allah'tan başka iki tanrı edinin" dedin?"*** buyurduğu zaman... (Mâide, 5/116)

Yâhut da Allah üçtür, yâni üç asıldan; Baba, Oğul ve Ruhu'l-Kudüs, Mukaddes Ruh'tan oluştuğunu söylemeyin. Bunlardan ilki ile Allah'ın zâtını ya da vücûdunu, ikincisi ile ilmini, üçüncüsü ile hayatı kastederler.

Ey Hristiyanlar, *"sizin için hayırlı olmak üzere bundan"* teslisten *"vazgeçin."* Bu iddiâlara son vermeniz sizin hayrınıza olur. Zira *"Allah, ancak bir tek ilahtır."* O, zâtı ile tektir. Hangi suretle olursa olsun çok olmaktan münezzehtir.

"O, çocuğu olmaktan münezzehtir." Yâni, onu çocuk sâhibi olmaktan tenzih ederim, veyâ O'nu bundan tenzih edin, demektir. Çünkü O'nun çocuk sahibi olduğunu iddiâ etmek, hâşâ bir benzeri olduğunu kabul etmek ve Allah'a fânîlik isnâd etmektir. Çünkü çocuk sahibi olmak, soyunu yok olmaktan korumak için gereklidir. Bu sebeple melekler çocuk sahibi olmazlar. Yaratılışı ve tekvîni bekâ için olan melekler, sonradan yaratılmış ve benzerleri olmasına rağmen çocuk sahibi olmazlarsa, ezelî olan ve benzerlerden münezzeh olan Allah Teâlâ'nın çocuk sahibi olmaması daha evlâdır.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Doğmadı, doğurulmadı o ezelden
Ne babası var, ne oğlu, ne de amcası

"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur." Îsâ (a.s.) da dâhil olmak üzere göklerde ve yerde olanların tamamı O'nun mülkünde, O'nun hükümranlığı altında iken Allah'ın çocuk ve eş edindiği nasıl tasavvur edilir?

Şeyhzâde *"Hâşiye"*sinde der ki: Allah, nerede zâtını evlat edinmekten münezzeh tutmuş ise, orada, semalarda ve yerde olanların tamamının yaratılış ve mülk olarak kendine ait olduğunu özellikle belirtmiştir. Bu, bâtıl ehlinin "Bu Allah'ın oğludur, bu da Allah'ın eşidir." demelerinin asılsız olduğuna işâret etmek içindir. Çünkü, Allah diğer mahlukatı yarattığı gibi Hz. Îsâ ve Meryem'i de yaratmıştır. İkisinin de mâliki ve sahibi O'dur. Şu halde yaratıcı ile yaratılanın aynı cinsten olması düşünülebilir mi? Kâinat mülkünün sâhibinin, mülkünden herhangi birine benzer olduğunu iddiâ etmek akıl kârı mıdır? Akıl ve iz'an sahibi bir insan, Allah'ın oğlu ve zevcesi olduğunu nasıl akleder.

"Vekil olarak Allah yeter." Öyle ki, bütün yaratılmışlar işlerini O'na bırakırlar. O, bütün âlemlerden müstağnîdir. O'nun evlat edindiği nasıl tasavvur edilebilir? Halbuki

evlat edinmek acizlerin ve muhtaçların işidir. İşlerini haleflerine bırakmak isteyenlerin, öldükten sonra yerine birini koymak isteyenlerin ya da yardımcıya ihtiyacı olanların işidir.
Âyet, Allah'ın birliğine delâlet etmektedir.

Herşey O'nun zâtı için şâhiddir
Ki Allah bir tek İlahtır.

Tevhid ehlinin talebi, Allah'tan istenilenlerin en yücesi, en güzelidir. Onların isteği, cennetlerin de ötesindedir. Onların Allah'ı müşâhade ile tattıkları zevk, nîmetlerle mukayese edilemeyecek kadar yücedir.

Hikaye edilir ki, **Şekerci Baba** denilen velî bir zat vardı. Bâzı vakitler kendisine baygınlık gelir ve hatta günlerce baygın kaldığı olurdu. Öyle ki, onu ölü zannederler de ağzını bir bezle bağlarlardı. Bu zat bir defasında yine uzun bir baygınlık geçirdikten sonra uyandığında, zevcesini boşamak ve çocuklarını da terketmek istedi. Bunun sebebini şöyle açıkladı:
"Melekût âleminde ruhlarla birlikte Peygamber (a.s.)'ın meclisinde bulunuyordum. Rasûlullah (s.a.v.): ***"İlahınız tek bir ilahtır."*** (Bakara, 2/163) mealindeki âyeti tefsir ediyordu. Kürsîde tevhidin mertebelerini anlatıyordu. Kürsî dört mertebeye uygun olarak nurdan dört ayak üzerinde duruyordu. Siyah nurdan olan tabîat mertebesi, kırmızı nurdan olan nefis mertebesidir, yeşil nurdan olan ruh mertebesi, beyaz nurdan olan ise sır mertebesidir. Arşda bana: "Şekerci Baba'yı gönderin. Çocukları ağlaşıyorlar." denildi. Bu yüzden her şeyi terk etmek istiyorum."
Âilesi ve çocukları yalvardılar, bir daha böyle yapmayacaklarına dair yemin ettiler de Şekerci Baba onları terk etmekten vazgeçti. Ona Şekerci denilmesinin sebebi, kendisinden şeker isteyen herkese şeker verdiği içindi. Hattâ bir gün onu denemek için hamamda iken ondan şeker istediler. Şekerci Baba ayağını hamamdaki mermere vurdu ve "Alın." dedi. Mermer hemen şekere dönüştü. Bu hadiseden sonra ona inandılar ve şüpheleri zâil oldu.

Şeyh Üftade Hazretleri der ki: Melekût âlemi yukarılarda değildir. Mülk ve melekût burada senin yanındadır. Çünkü, Allah zamandan, mekandan, gitmekten ve gelmekten münezzehtir. ***"Nerede olsanız, O sizinle berâberdir."*** (Hadîd, 57/4).
Sâlikin bir mertebesi vardır ki onda hem Allah'a, hem de mahlûkata nazar eder. Bu mertebe, *"maiyyet"*, Allah ile berâber olma, diye isimlendirilir. Bundan sonra küllî fenâya ulaşılıp yok olunca bu da *"cem makamı"* diye isimlendirilir. Bu makama vâsıl olan sâlik, mâsivâyı (Allah'tan başka varlıkları) görmez. Kuvvetli bir ışığa kapılanın

gözleri kamaşıp da karanlığı görmemesi gibi. Güneşe bakan kimse de başka bir şey göremez. Fakat bu "görme", gözün görmesi ya da cisimlerin görülmesi gibi değildir. Aksine âlimlerin, kâmil velîlerin ve peygamberlerin (salevâtullahi aleyhim ecmaîn) zikrettikleri gibidir.

Muvahhid, gerçekten muvahhid ise tevhid onu melekût, ceberût ve lahût alemlerine ulaştırır. Yâni, muvahhid ikilikten, varlığa, cisimlere ve ruhlara bağlanıp kalmaktan kurtulur. İşte o zaman *"Allah ancak bir tek ilahtır"* âyetinin sırrını müşâhede eder. Allah'ım bizi o dereceye vâsıl olanlardan eyle, âmin.

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْداً لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَۜ
وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيعاً

﴿١٧٢﴾

172- Ne Mesih ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar. O'na kulluktan geri durup büyüklenen kimselerin hepsini *(Allah)* yakında huzûruna toplayacaktır.

Lügatte *"istinkâf"* bir şeye tenezzül etmemek, imtinâ etmek ve büyüklenmek anlamlarına gelir. Dilimizde "burun kıvırma" olarak ifâde edilmektedir.

"Ne mesîh ve ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar." Çünkü O'na kul olabilmek, övünülecek bir şereftir, saygın bir meziyettir. Allah'a kul olmaktan çekinip de başkalarına kul-köle olmak ise zillettir.

Rivayet edildiğine göre Necran'dan gelen hey'et Rasûlullah (s.a.v.)'e "Sâhibimizi aşağılıyorsun" dediler. O da: *"Sâhibiniz kimdir?"* buyurdu. Onlar: "İsâ. dediler. Rasûlullah (s.a.) Efendimiz: *"Ben onun hakkında ne diyorum ki?"* buyurdu. Onlar: *"O'nun Allah'ın kulu olduğunu söylüyorsun."* dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v): *"Allah'ın kulu olmak noksanlık değildir."* buyurdu. Onlar ise "Evet, bu bir noksanlıktır." dediler. Âyet, bu hâdise üzerine nâzil olmuştur.[217]

Mukarrabûn, yâni Allah'a yakın olan melekler, arşın etrafında bulunan Cebrâil, Mîkâil, İsrâfil ve bunların derecesindeki melekler gibi kerûbiyyûn melekleridir.

"O'na kulluktan geri durup büyüklenen kimselerin hepsini Allah yakında huzûruna toplayacaktır." Allah kıyâmet günü yüz çevirenleri, büyüklenenleri, ikrar edenleri ve itâat edenleri huzûrunda toplayacak, yaptıklarının karşılığını verecektir.

Kâfirlerin tamâmı, Allah'a itâat etmedikleri için Allah'a ibâdetten imtina edenlere dâhildirler. *"İstikbâr"* yâni büyüklenmek, *"istinkâf"*den yâni burun kıvırmaktan bir derece aşağıdır. Bu sebeple ona atfedilmiştir. İstinkâf, istikbârın aksine müstehak olmayan yerde yapılan bir harekettir. Çünkü "istikbâr", yerine göre müstehak bir hareket olabilir.

❀

فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّ۪يهِمْ اُجُورَهُمْ وَيَز۪يدُهُمْ
مِنْ فَضْلِه۪ۚ وَاَمَّا الَّذ۪ينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَاباً اَل۪يماًۙ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِياًّ وَلَا نَص۪يراً ﴿١٧٣﴾

173- İman edip sâlih amel işleyenlere *(Allah)* ecirlerini tam olarak verecek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çeviren ve kibirlenenlere gelince onlara acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulurlar.

Allah, *"îman edip sâlih ameller işleyenlere ecirlerini"* amellerinin mükâfâtlarını hiç bir şey eksiltmeksizin *"tam olarak verecek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir."* Onları hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği, hiç bir beşerin gönlüne düşmeyen mükâfâtlarla ödüllendirerek kat kat fazlasını verecektir.

Allah Teâlâ'ya kulluktan *"yüz çeviren"* ve *"kibirlenenlere gelince onlara"* büyüklenmeleri ve yüz çevirmeleri sebebiyle, tasvîri mümkün olmayan *"acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendileri için"* işlerine bakacak ve idâre edecek *"Allah'tan başka ne bir dost ve ne de"* kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak *"bir yardımcı bulurlar."*

Meleklerin, peygamberlerden üstün olduğunu iddiâ edenler bu âyeti delil göstermişler ve şöyle demişlerdir: Âyet Hz. Mesih'in, kul olmadığını söyleyen hristiyanları reddetmek için getirilmiştir. Dilbilgisi kuralına göre âyette ma'tûf olan Allah'a yakın meleklerin, ma'tûfun aleyh olan Îsâ (a.s)'dan üstün olması gerekir. Böylece meleklerin Allah'a kulluktan yüz çevirmemeleri, Hz. Îsâ'nın da yüz çevirmemesini gerekli kılar.

Bu iddiâya benim vereceğim cevap şudur: Hristiyanların küfre düşmelerinin ve Îsâ (a.s)'ın kulluk rutbesinden ilahlık rutbesine yükseltmelerinin dayanağı, Hz. Îsâ'nın diğer insanlardan farklı olarak babasız olarak dünyâya gelmesi, gaybdan haber vermesi ve semâya yükseltilmesi ile temâyüz etmesi ve özel kılınmasıdır. Îsâ (a.s)'ın Allah'a kulluktan yüz çevirmemesine, yukarıda onunla ilgili olarak zikredilen hususlarda dereceleri daha yüksek olan meleklerin de Allah'a kulluktan yüz çevirmemeleri atfedilmiştir. Çünkü melekler, hem babasız hem de annesiz yaratılmışlardır. Gaybdan insanların bilmediği şeyleri bilirler. Onların makamı, yüksek semâlardadır. Bu bakımdan meleklerin derecelerinin yüksek olması hakkında münâkaşa eden yoktur. Asıl münâkaşa ibâdet ve tâatlere verilecek sevabın çokluğu bakımından kimin derecesinin yüksek olduğu hakkındadır. Bu kısım, Ebü's-Suûd Efendi'nin *İrşâdü'l-akli's-selîm* adlı tefsîrinden alınmıştır.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmiştir: Âyette Allah'a yakın melekler, Hz. Mesih üzerine atfolunması, onlar Hz. Îsâ'dan daha fazîletli oldukları için zikredilmemiştir. Ancak onların zikredilmesi, hristiyanların ***"Mesih Allah'ın oğludur."***

(Tevbe, 9/30) dedikleri gibi, “Melekler Allah’ın kızlarıdır.” diyen bâzı kâfirlere cevap olmak üzeredir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***“Demek erkek size, kadın Allah’a mı*** (Onun için mi meleklere “Allah’ın kızları” diyorsunuz?) ***O halde bu insafsızca bir taksim!”*** (Necm, 53/21-22). Oysa Allah, meleklerden önce zikretmekle Hz. Mesih’i onlardan üstün tutmuştur. Hz. Mesih O’na oğul olarak, melekler ise kızları olarak nisbet edilmiştir. Erkeğin kadına üstünlüğü ve önceliği vardır. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Allah size, çocuklarınız*** (ın alacağı miras) ***hakkında, erkeğe kadının payının iki katını tavsiye eder.”*** (Nisâ, 4/11) buyurmuştur. Burada Allah erkeği kadından önce zikretmiş ve erkeğe iki hisse, kadına bir hisse vermiştir. Erkek kadından üstün olduğu gibi Hz. Mesih de meleklerden üstündür. Onun meleklerden üstünlüğü daha büyük ve çoktur. Câbir (r.a.)’ın Hz. Peygamber (a.s)’dan rivâyet ettiği şu hadis-i şerif de buna delâlet eder: *Allah Teâlâ Âdem (a.s.)’ı ve zürriyetini yarattığı zaman melekler şöyle dediler: “Ey Rabbimiz, Sen bunları yarattın; yerler, içerler, evlenirler ve gezip dolaşırlar. Ey Rabbimiz sen onlara dünyayı, bize de âhireti ver.” Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Kudret ellerimle yarattığım ve rûhumdan üflediğimi “ol” dediğim ve hemen oluveren gibi kılmam”*[218]

Ben derim ki: Hz. Îsâ, meleklerden şu iki cihetle fazîletlidir: Birincisi o, anne tarafından Hz. Âdem’in nesebinden olma şerefini hâizdir. Yine o melekler için şeref olan Allah’ın “ol” emri ile yaratılmıştır. Meleklerde bulunmayan özellik, Hz. Îsâ’da vardır. Hz. Îsâ’da bulunan bir özellik meleklerde mevcut değildir. *et-Te’vîlatü’n-necmiyye’*den yapılan nakil burada sona ermiştir.

Bil ki, Allah’a ibâdetten imtinâ etmenin en büyüğü Allah’a ortak koşmak ve O’nu birlemekten (tevhidden) yüz çevirmektir. Nitekim bütün amellerin aslı, tevhid ve îmandır. Kibir ise günahların en büyüğüdür. Bu sebeple bâzı hadislerde kibir îmanın mukâbili olarak zikredilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s): *“Kalbinde hardal tanesi kadar kibir olan cennete giremez. Kalbinde zerre kadar îman olan da ebedî olarak cehennemde kalmaz.”*[219] buyurmuştur.

Sa’dî der ki:

Damardaki kan, cesetteki can gibi
Şehvetin, kibrin, hırs ve hasedin var senin
Bu düşmanlar güçlenecek olursa eğer
Senin emrine sürekli isyan ederler

Hikâye edilir ki, bir gün şehrin kadısı **Ebû Yezid Bistâmî** (rh.a.)’ye geldi ve şöyle dedi: “Senin bildiklerini biz de biliyoruz, fakat bize tesir etmiyor.” Ebû Yezid şöyle cevap verdi: “Yanına bir miktar ceviz al. Ceviz torbasını boynuna as ve çarşıya çık. Sonra halk arasında “Kim bana bir tokat atarsa ona bir ceviz vereceğim.” diye bağır. Torbadaki cevizler bitinceye kadar böyle dolaş. Bu söylediğimi tatbik edersen işte o vakit bildiklerinin tesirini kalbinde duyarsın.” Bunun üzerine kadı “Estağfirullah.” dedi.

Ebû Yezîd şöyle dedi: "Şimdi günah işledin. Ben sana, seni nefsinin kibrinden kurtaracak şeyi söylüyorum, estağfirullah diyorsun."

Sa'dî der ki:

Başında zan olan insan
Hiç umma ki Hakk'a kulak verir
İlminden bıkkınlık gelir, öğüdünden sıkkınlık
Çünkü yağmur da olsa taşta şakayık yetişmez

Akıl sâhiplerine gereken, mütevâzi olmaktır. Çünkü yücelik tevâzudadır. İbâdetlerin en fazîletlisi tevâzudur, mahviyettir.

---

[215]. *Buhârî*, Hudûd 31; *Müslim*, Hudûd 5
[216]. *Aclûnî*, II, 22
[217]. *Beydâvî*, IV, 215
[218]. *Kenzü'l-ummâl*, XII, 192
[219]. *Müslim*, Îman 147

ALLÂH’IN İNDİRDİĞİ
APAÇIK NUR

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

174- Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik.

175- Allah’a îman edip O’na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmetin ve lütfun içine sokacak ve onları kendine doğru *(giden)* bir yola iletecektir.

“Ey insanlar! Şüphesiz size Rabb’inizden kesin bir delil geldi ve” Peygamber (a.s) vasıtasıyla *“size apaçık bir nur indirdik.”* Buradaki hitap, bütün mükelleferedir. *“Burhan”* ile kastedilen, mûcizelerdir. Apaçık nur ise Kur’ân-ı Kerîm’dir. Yâni bu demektir ki: Size aklî delilleri ve naklî şâhitleri getirdik, artık bundan sonra ileri sürebileceğiniz bir mazeret ve bahane kalmamıştır.

Burhan; talep edilen husûsun kendisiyle isbat edildiği şeydir. Kur’an kalplerde îman nûrunun parlamasına sebep olduğu için *“nur”* olarak isimlendirilmiştir. Çünkü gözler ışıkla aydınlandığı gibi dinin hükümleri de Kur’an’la açıklanır.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ
وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

175- Allah’a îman edip O’na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmetin ve lütfun içine sokacak ve onları kendine doğru *(giden)* bir yola iletecektir.

Kendilerine gelen burhâna icâbetle “Allah’a îman edip O’na sımsıkı sarılanlara gelince, nefs-i emmârenin isteklerine ve şeytanın ayartmalarına uymaktan sakınanlara gelince, *“Allah onları”* îmanlarından ötürü çektikleri çileler nisbetinde, kazandıkları sevaplar nisbetinde ve nihayet salih amellerinin karşılığı kadar *“kendinden bir rahmetin”* içine sokacaktır. Çünkü onlara amellerinin karşılığını vermek, Allah’ın rahmetinin gereğidir, yoksa O’na vâcib değildir. Yine onları kendinden bir *“lütfun içine sokacak”* lütuf ve kereminden fazlasıyla bol bol ihsan edecektir. Hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir beşerin hayal edemediği mükâfâtlar

verecektir. *“Ve onları kendine doğru”* giden *“bir yola iletecektir.”* “Sırât-ı müstakîm”den maksat dünyâda İslâm ve tâattır. Âhirette ise cennetin yoludur. Manâ şöyledir: Allah onları kendisine götüren ve ulaştıran dünyâda İslâm ve tâat yoluna, âhirette de cennet yoluna ulaştıracaktır.

Allah Teâlâ, ümmetlerine karşı dâvâlarını isbat edebilmeleri için bütün peygamberlere deliller, mucizeler vermiştir. Hz. Peygamber (a.s)’ın bizzat kendisini zâtına burhan kılmıştır. Diğer peygamberlerin mûcizeleri kendi zâtları dışındaki varlıklar üzerinde idi. Meselâ Mûsâ (a.s.)’ın burhanı âsâsı idi. Onun âsâsını vurduğu taştan on iki pınar fışkırmıştı. (bk. el-Bakara, 2/60) Rasûlullah (s.a.v.)’in ise bizzat kendisi bütün olarak apaçık bir burhandır. Meselâ, Rasûlullah (a.s)’ın gözlerinin burhan oluşu şu hadis-i şerifle sâbittir: *“Namazda benden önce rukû ve secdeye varmayın. Ben sizi önümde iken nasıl görüyorsam, arkamdan da öyle görürüm.”*[220]

Onun gözünün burhân olduğunun bir başka delîli de: **“**(Muhammed’in) ***gözü ne kaydı, ne de sınırı aştı.”*** (Necm, 53/17) âyetidir.

Burnunun burhân oluşuna delil şu hadîstir: *“Muhakkak ben Rahman’ın nefesini Yemen tarafından hissediyorum.”*[221]

Dilinin burhan oluşuna şu âyet delildir: ***“O heva ve arzusundan konuşmaz. O*** (nun okuduğu Kur’an) ***kendisine vahyedilenden başka bir şey değildir.”*** (en-Necm, 53/3-4)

Tükrüğünün burhân oluşu Câbir (r.a.)’ın şu rivâyeti ile sabittir. O diyor ki: Rasûlullah (s.a.v.) Hendek günü bize şöyle bir emir buyurdu: *“Ben yanınıza gelmeden dağarcıklarınızdaki unu hamur yapıp pişirmeyin ve çömleklerinizi de ateşten indirmeyin.”* Daha sonra geldi ve hamura tükürdü ve bereketli olması için duâ etti. Sonra dağarcığa tükürdü ve bereketli olması için duâ etti. Allah’a yemin ederim ki, bin kişi yemek yedi, geriye de arttı. Onlar gittiklerinde çömleklerimiz hâlâ kaynıyordu. Hamurumuz ise olduğu gibi ekmek yapmak için duruyordu.[222]

Tükrüğünün burhân olmasına bir misâl de şudur: Hayber günü Hz. Ali (k.v.)’in gözü yaralanmıştı ve neredeyse onun ızdırabı ile helak olacaktı. Hz. Peygamber (s.a.v.) mübarek tükrüğü ile o yarayı sıvazladı. Allah’ın izniyle hemen iyileşti.[223]

Elinin burhân oluşu şu âyette anlatılır: ***“Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.”*** (Enfâl, 8/17) Yine onun mübarek elinde zuhur eden bir burhân da avucundaki çakıl taşlarının Allah’ı tesbih etmesidir.

Attar der ki:

Zerrelerin davetçisi idi o temiz cevherli
Bu yüzden tesbih etti elinde çakıl taşları

Parmağının burhân oluşu şöyledir: Rasûlullah (s.a.v.) şehadet parmağı ile aya işaret etmiş ve ay ikiye ayrılmıştır. Ayın ikiye ayrıldığını o anda oraya bakanların hepsi görmüşlerdir.

Parmağıyla o yarmıştır ayı
Güneş onun emrine boyun eğmişti

Parmaklarının arasının burhânı, parmaklarının arasından su fışkırması ve insanların ondan içmesidir.

Göğsünün burhânı, namaz kılarken göğsünün ağlamaktan, kaynayan bir kazan gibi ses çıkartması, fokurdamasıdır.

Kalbinin burhân, oluşu: *"gözlerinin uyuması, kalbinin uyumaması"*dır. Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur: "***Gönül gördüğünde yanılmadı.***" (Necm, 53/11); ***"Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?"*** (İnşirah, 94/1); ***"Onu*** (Kur'an'ı) ***Rûhu'l-Emîn*** (güvenilir ruh, yâni Cebrâil) ***senin kalbine indirdi."*** (Şuarâ, 26/193-194)

Rasûlullah (s.a.v.)'in bizzat kendisinin burhân olduğunu gösteren bunlar gibi pek çok delil vardır. Bunların en büyüğü de miraca çıkmış olmasıdır. Mirac esnâsında Cenâb-ı Hakk'a iki yay arası kadar hattâ daha da yakın oldu (bk. Necm, 53/9). Mirac mucizesi de O'nun kendisinin külliyyen burhan olduğunu gösterir. Bu şeref Rasûlullah (s.a.v.)'den başka hiçbir peygambere nasib olmamıştır.

O, kendisine vahyedildikten sonra Arapların ve Arap olmayanın en fasih en beliğ konuşanı olmuştur. Halbuki daha önce ümmî idi. Kitap nedir ve îman nedir bilmezdi. (bk. Şûrâ, 42/52) Hangi delil bundan daha kuvvetli, daha açık ve daha inandırıcı olabilir? Cenab-ı Hak bu ümmete O'nu ikram etmiş ve lütufta bulunmuştur, büyük nimetler vermiştir.

Kim taklîdî değil hakîkî bir îmanla Allah'ın nuruna inanırsa, Allah'ın inaniyeti onu kendine çeker ve sıfatlar âlemine girdirir. Çünkü rahmeti ve fazlı O'nun sıfatıdır. Allah Teâlâ Kur'ân'ın nûru ve Peygamber (s.a.v)'in ahlâkı ile hakîkî olarak ahlaklanan hakîkî îman sâhiplerini kendi cenâbına ulaştırır.

Sâlik, sırât-ı müstakîme sımsıkı sarılarak Kerîm olan Allah'a yükselir.

İlâhî kitaplarda ve Peygamberimiz (s.a.v)'in sünnetinde yer alan emirlere uyarak kulun yolun başında (bidâyet) çalışması ve kazanması lâzımdır ki sonunda Allah Teâlâ'nın sırf lütfuna nâil olsun ve bütün işlerinde O tasarruf sâhibi olsun. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v.): *"Allah'ım beni göz açıp yumana kadar veyâ bundan daha az bir süre de olsa nefsime bırakma."*[224] diye duâ ederdi. Tasavvuf büyüklerinden birisi: "Mürid, mezhebi olmayandır." demiştir. Yâni o, bütün mezheblerin en ağır ictihadlarına tâbi olur. Mesela Şâfiî de olsa burnu veyâ başka bir uzvu kanayınca abdest alır. Hanefî de olsa kadına dokununca abdest alır.

Bâtını nurlandırmak, ancak zikir, ibâdet ve marifet nurlarıyla olur. Kâmil mânâda edâ edilen hâlis ibâdetler buna yardımcı olur. Şehvet kirlerini ve kötü ahlâkı temizleyerek. sünnete uygun hizmet etmek, insanın bâtınını parlatır. Tevhid insanı saâdete ulaştıran amellerin en fazîletlisidir.

Hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Dilleri zikrullah ile ıslak olanlar, cennete gülerek girerler."*[225] Başka bir hadiste: *"La ilahe illallah'ı çokça söyleyenlere kabirlerinde*

korku yoktur. Onlar sûra üflendiği gün tekrar diriltilirken mahzun olmayacaklardır. Ben sayha anında sanki onları görür gibiyim; üzerlerindeki toprağı silkelerler ve: ***"Bizden tasayı gideren Allah'a hamd olsun, doğrusu Rabb'imiz çok bağışlayan, çok nimet verendir."*** (Fatır, 35/34) *derler."*[226] Meşâyih, bu hadîsi şu âyet ile te'vil etmişlerdir: ***"Güzel memleketin bitkisi, Rabbi'nin izniyle çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz."*** (A'raf, 7/58)

Allah'ım bizi zikredenlerden ve şükredenlerden eyle. Gafillerden eyleme. Âmîn.

---

[220]. *Müslim*, Salât 112; *Dârimî*, Salât 72
[221]. *Aclûnî*, I, 304
[222]. *Buhârî*, Meğazî, 29; *Müslim*, Eşribe, 141
[223]. *Buhârî*, Cihad, 121; *Fedailü's-sahâbe*, 9; Meğâzî, 38
[224]. *Ebû Dâvûd*, Edeb 110; *Müsned*, V, 42
[225]. *Kenzü'l-ummâl*, I, 427
[226]. *Münâvî*, V, 370

BABASI VE ÇOCUĞU OLMAYANIN MÎRÂSI

يَسْتَفْتُونَكَۜ قُلِ اللّٰهُ يُفْت۪يكُمْ فِي الْكَلَالَةِۜ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ
وَلَدٌ وَلَهُٓ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَۚ وَهُوَ يَرِثُهَٓا اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا
وَلَدٌۚ فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَۜ وَاِنْ كَانُٓوا اِخْوَةً
رِجَالًا وَنِسَٓاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِۜ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّواۜ
وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿١٧٦﴾

176- “Ölen kişinin çocuğu olmayıp da bir kız kardeşi varsa, bıraktığı malın yarısı o *(kız kardeşi)* nindir. Fakat kendisi, *(ölen)* kız kardeşinin çocuğu yoksa, onun mîrâsını *(tamamen)* alır. Eğer *(ölenin)* iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Ve eğer *(vârisler)* erkek kadın bir çok kardeş olursa erkeğe, iki kadının payı kadar *(pay)* verilir. Şaşırırsınız diye Allah size *(hükmünü)* açıklıyor. Allah her şeyi bilendir.”

Senden fetvâ istiyorlar. De ki: Allah size ana babasız ve çocuksuz kişinin mîrâsı hakkında hükmünü şöyle açıklıyor:

“İftâ” fetvâ vermek, müphem olan bir şeyi açıklamak, müşkil olan bir meseleyi aydınlatmak demektir.

“Kelâle”, âcizlikten dolayı güç ve kuvvetin gitmesi anlamındadır. Fakat bu âyette istiare yapılarak baba ve evlat cihetinden olmayan akrabâ için kullanılmıştır. Bu akrabâlık, baba ve çocuk yakınlığına nisbetle zayıf olduğu için kelâle denilmiştir. Kelâle, öldükten sonra kendisine halef olabilecek babası ve evladı olmayana denildiği gibi, geride kalıp da çocuk, baba ve anne olmayan mîrasçıya da denir. Burada ikincisi, yâni öldükten sonra geride kendisine varis olacak ana baba ve evlad bırakmayan kimse kasdedilmiştir.

Rivâyet edildiğine göre Câbir b. Abdullah hastalandığında Rasûlullah (s.a.v.) onu ziyârete gitmişti. Câbir (r.a.): “Ya Rasûlallah! Ben kelâleyim. Öldükten sonra bana vâris olacak babam ve evladım yok. Malımı ne yapayım?” diye sormuş, bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

“Ölen kişinin” kız veyâ erkek “çocuğu olmayıp da bir kız kardeşi varsa, bıraktığı malın yarısı onundur.”, kız kardeşe düşer. Diğer yarısı “asabe” arasında taksim olunur. Eğer asebeden mîrasçısı yoksa, diğer yarısı da o kız kardeşe bırakılır. Buradaki kız kardeşten kasıt, sâdece anne bir olan kız kardeş değildir. Çünkü onun hissesi

belirtilmiştir ve o ancak altıda bir hisse alabilir.

"Fakat kendisi," kızkardeşi ölüp, ölen *"kız kardeşinin"* kız ya da erkek *"çocuğu yoksa"* bu takdirde öz erkek kardeş, *"onun"* kız kardeşinin *"mîrâsını alır."* malının tamamına vâris olur. Kelâlenin ona varis olmasından maksat, onun bütün malına sahip olması demektir. Yoksa kızının olması durumunda da ona vâris olur.

"Eğer" ölen (kelâle) in *"iki"* veyâ daha çok *"kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır."*

"Ve eğer" vârisler *"erkek kadın bir çok kardeş olursa, erkeğe iki kadının payı kadar"* pay *"verilir."* tereke aralarında asabelik yoluyla taksim olunur. Bu âyet, Allah'ın kitâbında ahkâma dâir nazil olan son âyettir.

Rivâyet edilir ki Hz. Ebû Bekir (r.a.) bir gün hutbede şöyle buyurmuştur: "Nisâ sûresinde mîrâsa dâir âyetlerden ilki, çocuk ile baba hakkındadır. İkincisi, karı koca ve ana bir kardeşler hakkındadır. Sûrenin son âyetinde ise ana-baba bir kız kardeşin veya baba bir kız kardeşin payı konu edilmiştir. Enfâl sûresinin son âyeti de, "ulü'l-erhâm" yâni yakınlar hakkındadır."

"Şaşırırsınız diye Allah size" kelâle hakkındaki hükmünü veyâ içerisinde kelâlenin hükmü de olan genel olarak bütün hükümlerini *"açıklıyor. Allah, her şeyi"* ziyâdesiyle *"bilendir."* O, sizin bütün hallerinize vâkıftır. Hayâtınız ve ölümünüzle ilgili her haliniz O'nun bilgisi dahilindedir. Bu sebeple O, yapacağınız işlerde sizin lehinize olan davranışları açıklamıştır.

Allah Teâlâ, kelime-i şehâdet, namaz, zekât, oruç ve hac gibi İslâmın temellerini ve şeriatın ahkamını açıklamayı Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bırakmış ve: ***"Rasûl size neyi verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının ve Allah'tan korkun."*** (Haşr, 59/7) buyurmuştur. Yine Kur'an-ı Azîm'i açıklamakla onu görevlendirerek ***"Kendilerine indirileni insanlara açıklayasın."*** (Nahl, 16/44) buyurmuştur. Fakat mîras kalan malların taksiminin açıklanmasını Hz. Peygamber (s.a.v)'e bırakmamıştır. Terekelerin taksîmini bizzat kendisi açıklamıştır. Nitekim Hz Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah terekenin taksimi için ne kendisine yakın kıldığı bir meleğe, ne de gönderdiği peygambere râzı olmayıp terekeler taksîmini bizzat kendisi üstlenmiş ve her hak sâhibine hakkını vermiştir. Dikkat edin vârise vasiyet yoktur."*[227]

Allah, terekenin taksîmini Hz. Peygamber'e bile bırakmamıştır. Çünkü, dünyâ insanlara süslenmiştir. Mal, insana fıtraten sevimli gösterilmiştir. Nefsin cimriliği, insanın yaratılışında vardır. Eğer Allah Teâlâ mîras taksîminde kişilere verilecek payları bizzat nass ile tesbit etmeseydi de, hisselerin tesbîti Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bırakılsaydı,o vakit şeytan bâzı kalplere Rasûlullah (s.a.v)'in taksîmi sebebiyle kendisinden hoşnut olmamayı yerleştirir, bu da küfür olurdu. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v): *"Sizden hiç biriniz beni nefsinden, malından, evladından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe îman etmiş olmaz."*[228] buyurmuştur.

Huneyn günü Ensardan bâzı gençlerin kalbine de bu kabil bir şüphe düşmüş, mal sevgisinden kaynaklanan bir tereddüt hasıl olmuştu. Şöyle ki: O gün Allah,

peygamberine Hevâzin Kabîlesinin mallarını ganîmet olarak vermişti. Hz. Peygamber (a.s) da kalplerini İslâm'a ısındırmak için bâzı Kureyşliler'e yüzer deve vermişti. Bunun üzerine Ensardan bâzı gençler şöyle dediler: "Allah, peygamberini mağfiret etsin. Kureyş'e veriyor, bizi bırakıyor. Halbuki kılıçlarımızdan onların kanları damlıyor."

Enes (r.a.) diyor ki: Onların sözleri Rasûlullah (s.a.v)'e haber verildi. Bunun üzerine onlara haber gönderdi ve onları deriden bir çadır altında topladı. Oraya Ensar'dan başka kimseyi almadı. Onlar toplanınca Rasûlullah (s.a.v.) yanlarına geldi ve: *"Sizden bana ulaşan sözler nedir?"* buyurdu. Ensar: "Yâ Rasûlallah! Bizden ileri gelen görüş sâhipleri bir şey demediler. Ama daha dişi yeni çıkmış gençler böyle böyle konuşmuş" dediler.

Bunun üzerine Nebî (s.a.v.) buyurdu ki: *"Ben ancak yeni müslüman olan kimselere kalplerini İslâm'a ısındırmak için veriyorum. İnsanlar mallarla yurtlarına dönerlerken, siz yurdumuza Allah Rasûlü ile dönmeye râzı değil misiniz? Vallahi sizin kendisiyle döndüğünüz, onların kendisiyle döndüklerinden daha hayırlıdır."*

Bunun üzerine Ensar "Evet yâ Rasûlallah! Râzı olduk." dediler.[229]

Böylece Hz. Peygamber (a.s) şeytanın onların gönlüne düşürdüğü vesveseyi izâle etti.

Şayet terekenin taksimi, Rasûlullah (s.a.v.)'e bırakılsaydı, dünya durdukça şeytan bu ümmetin kalbine şer tohumları ekmeye devam ederdi. İnsanların hepsine hayatta oldukları sürece ve ölümlerinden sonra ulaşıp bu şüpheyi gidermek imkansız olurdu. Bu sebeple Allah bu işi kendi üzerine aldı. Çünkü o her şeyi bilen, kullarını çok bağışlayan ve onlara çok merhamet edendir.

Zerrenin ilmi bile O'na gizli değildir
Gizli ve aşikar O'nun katında birdir
Acizlere rahmeti ile yaklaşan O'dur
Yakaranların duasına karşılık veren O'dur

Fazlından bir lütuf olarak mîrasdaki payları "nass" ile tesbit etti ve böylece akrabâlar arasında olabilecek düşmanlıkları daha meydana gelmeden önledi. Zayıf olmaları ve kazanmadaki âcizlikleri sebebiyle mîras hisselerinin taksîminde kadınlara merhamet etti. Kadınların aklî ve dînî noksanlıklarından ötürü erkeklerin onlardan üstün olduğunu ortaya koydu. Mü'minlerin Nebî (s.a.v.) hakkında sûizanna düşmemeleri için bunları açıkladı. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Şaşırırsınız diye Allah size*** (hükmünü) ***açıklıyor. Allah her şeyi bilendir."*** buyurmaktadır. Bu kısım, *et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'*den alınmıştır. Kudsî nefhalar ve kuddûsî bereketler, müellifinin üzerine olsun![230]

---

[227]. *Buhârî*, Vesâyâ 6; *Ebû Dâvûd*, Vesâyâ 6; *Tirmizî*, Vesâyâ 5; *İbn Mâce*, Vesâyâ

[228]. *Buhârî*, Îman 8; *Müslim*, Îman 70; *Nesâî*, Îman 19; *İbn Mâce*, Mukaddime 9

[229]. *Buhârî*, Meğâzî 56; *Humüs* 19; *Müslim*, Zekât 139; *Tirmizî*, Zekât 29

[230]. Nisâ sûresi, hicrî 1099 senesinde Cemâziye'l-âhire'nin ortalarında sona ermiştir.

سُورَةُ الْمَٓائِدَةِ

5- MÂİDE SÛRESİ

Mâide sûresi 120 âyettir. “Bugün sizin dîninizi ikmâl ettim.” meâlindeki üçüncü âyeti hâriç tamâmı Medîne’de hicrî altıncı yılda nâzil olmuştur.

Hz. İsa zamanında, gökten indirilmesi istenen bir sofradan bahsedildiği için sûreye bu isim verilmiştir.

Münafıklar, ehl-i kitap ve hıristiyanlardan bahsedilir. Hac, abdest, gusül ve teyemmüm ile ilgili meseleler, içki ve kumar yasağı, ahitlere ve söze bağlılık, ictimâî ve ahlâkî münasebetler, haram ve helal yiyecekler gibi bilgi ve hükümlere temas edilir.

AKİDLERİN GEREĞİNİ YAPMAK

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِۜ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهٖيمَةُ الْاَنْعَامِ اِلَّا
مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ
مَا يُرٖيدُ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ
الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا اٰمّٖينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ
فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًاۜ وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواۜ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ
شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُواۘ وَتَعَاوَنُوا
عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰىۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ
اِنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

1- Ey îman edenler! Akitleri*(n gereğini)* yerine getiriniz. İhramlı iken avlanmayı helal saymamak şartıyla *(aşağıda)* size okunacaklar dışında kalan hayvanlar, size helâl kılındı. Allah dilediği hükmü verir.

2- Ey îman edenler! Allah'ın *(koyduğu, dinî)* işâretlerine, haram aya, *(Allah'a hediye edilmiş)* kurbana, *(ondaki)* gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere *(tecavüz ve)* saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecavüze sevketmesin! İyilik ve *(Allah'ın yasaklarından)* sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezâsı çetindir.

"Ey îman edenler! Akitleri yerine getiriniz."

"Vefâ", verilen sözü yerine getirmektir. Keza *"îfâ"* da aynı anlamdadır. Bir kimsenin va'dinde sâdık, sözünü tutan ve ahdettiği vakit muhatabını mağdur etmeyen bir kimse olduğu anlatılırken bu kökten kelimeler kullanılır. " وَفٰى " fiili, " اِفْعَالْ " babına nakledilirse ancak mübalâğa ifade eder.

"Akd" ise "sağlam söz" demektir. İpe atılan düğüme benzetilmiştir. Âyetteki "akittir"den maksat Cenab-ı Hakk'ın kullarını yükümlü tuttuğu bütün emirler ve dînî hükümler ile insanlar arası münâsebetlerde emânetler, muâmeleler ve benzeri uyulması gerekli olan tüm akitleri şâmildir. Yâhut âyetteki emri, umûmî olarak hem vücûb hem de

mendûbiyet mânâsına hamledersek dînen yapılması güzel olan şeyleri de şâmil olur.

Ebû Hanîfe (rahimehullah) bu âyeti, bayram günü oruç tutmayı ya da çocuğunu kurban etmeyi nezreden kimse hakkında delil getirmiştir. Böyle bir kimse orucunu, oruç tutmanın helâl olduğu bir günde tutar. Çocuğunu kurban etmeyi adayan kimsenin de, kurban etmesi helâl olan ve kendisini Allah'a yaklaştıracak olan bir şeyi (hayvanı) boğazlaması gerekir. Çünkü herhangi bir şeye ahd eden ve onu kendisine farz kılan kişinin, yapılması sahih olan bir şekilde ahdini yerine getirmesi vâcibdir.

Ebû Hanîfe yine bu âyeti, iki talak arasını birleştirmenin haramlığına delil getirmiştir. Çünkü nikâh bir akittir. Onun bozulmasının haram olması gerekir. Çünkü, Cenab-ı Hak *"Akitleri yerine getiriniz."* buyurmuştur. Ebû Hanîfe, bir talak hakkında icmâen sâbit olan âyetin umûmî hükmü ile amel etmemiştir. Onun dışındakilerde ise temel prensibe göre hareket etmiştir.

Hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Bir toplumda hile ve sahtekârlık başgösterirse Allah onların kalplerine korku salar. Bir cemiyette zina yaygınlaşırsa, orada ölümler artar. Bir kavim ölçü ve tartıyı eksik tutarsa orada rızık darlığı başgösterir. Bir kavimde adâletsizlik yaygınlaşırsa orada kanlı hâdiseler artar. Ve bir millet ahdini bozarsa Allah onlara düşmanı musallat eder."*[231]

İyilik eden iyilik bulur
Yapılan iyilik ve kötülüğün karşılığı bulunur

Bundan sonra Cenab-ı Hak mü'minlere, kendilerine vâcib kıldığı mükellefiyetleri yerine getirmelerini emrediyor ve onları sorumlu tuttuğu emirleri îzâha girişiyor. Yiyeceklerden helâl ve haram olanları zikretmeye başlıyor ve şöyle buyuruyor: *"Hayvanlar sizin için helâl kılındı."* "بَهِيمَةُ (hayvan)", dört ayaklı hayvanların genel adıdır. Onun " اَنْعَامْ " yani hayvanlar kelimesine izafe olunması ise onu açıklamak içindir.

İpekli elbise çeşitlerinin erkeklere haram kılındığını anlatırken sâdece "ipek" lafzı bunu ifade ettiği halde "ipek elbise" denilmesi gibi. Cinse delâlet etmesi için, " بَهِيمَةُ " kelimesi müfret (tekil) olarak zikredilmiştir. Yani size dört ayaklı hayvanlardan deve, sığır, koyun ve keçinin etini yemek helâl kılındı, demektir.

Bu dört cins hayvandan her birinin erkeği dişisi ile, dişisi de erkeği ile birlikte bir çifttir. Böylece bu dört çeşit hayvan, erkeği ve dişisiyle sekiz çeşit olur. Bunlar; koyundan iki, keçiden iki, deveden iki ve sığırdan ikidir. Bu konu, En'am sûresinde geniş olarak açıklanmıştır.

"Behîme" kelimesi, *"en'âm"* kelimesinden daha geneldir. Çünkü "en'am", yukarıda saydığımız koyun, keçi, deve ve sığırın dışındakileri şâmil değildir. Onları içine almaz. Ancak, geyik, yaban sığırı ve benzerleri de "en'âm"a dâhil edilmiştir.

"İhramlı iken avlanmayı helâl saymamak şartıyla" " صَيْدْ ", mastar mânâsınadır ve "karada avlanmak" demektir. Ya da mef'ul mânâsına olabilir. Bu takdirde "avladığını

yemek” anlamı taşır.

İhramlı iken avı helâl saymamanın mânâsı, onun hem îtikâden hem de amelen haramlığını bildirir. Nitekim ihramlıya konulan avlanma yasağı kitap ve sünnet ile sâbittir.

“Hurum”, *“harâm”* ın çoğuludur. İhrâma giren veya Harem bölgesine giren anlamındadır.

Zikredilen hayvanların helalliğinin ihramlı iken av yasağını ihlal etmemekle sınırlandırılmasının faydası, kendilerine verilen nîmetlerin tamamlanması ve buna olan ihtiyaçları zikredilerek onların helâl kılınmasıyla olan ihsânı ortaya çıkarmaktır. Sanki âyette şöyle denilmektedir: “Bâzı vakitlerde onlara olan ihtiyacınızı gidermeniz imkansız olduğu ve onların helâl kılınmasına muhtaç olduğunuz halde mutlak olarak hayvanların eti size helal kılınmıştır.”

“Size okunacaklar hâriç.” Yani hayvanlar size helal kılındı, ancak ilerideki üçüncü âyette haram olduğunu bildireceklerimiz müstesnâ, demektir.

“Allah” hikmetinin gereği olarak helal ve haram husûsunda “*dilediği hükmü verir.”* Allah’ın helal ve haram kıldıklarını yerine getirmenin manâsı bunların gereklerine göre akit ve amelleri yerine getirmek, haramları helâl ve helalleri haram saymaktan imtina etmektir.

“Akitleri yerine getiriniz.” âyetinde Allah ile bizim aramızda “mîsak günü” nde cereyan eden akitlere, yani âşıkların verdikleri sözlere işâret vardır. Onların sözleri, maksûdlarına nâil olma yolunda kendi varlıklarından geçeceklerine dair verdikleri sözleridir. Onlar Cenab-ı Hak ile, O’nu seveceklerine, Allah’tan gayrısını sevmeyeceklerine dair sözleşmişlerdir. Sözünde durmak, cefâya sabır gayret iledir. Ahidleri husûsunda sabreden kişi, varlığından geçtiği zaman maksûduna ulaşır.

“Hayvanlar, size helal kılındı.” Yani, arzularını talepte hayvanlar gibi olan nefis hayvanını boğazlamanız helal kılındı.

“İhramlı iken avlanmayı helâl saymamak şartıyla size haram oldukları okunacaklar hâriç.” İstisnâsından maksat, nefs-i mutmainnedir. Ona ***“Rabb’ine dön.”*** (Fecr, 89/28) âyeti okununca dünyâdan ve içindekilerden nefret edip kaçmıştır. O, Haremdeki av gibidir.

“Siz ihramlı iken..” sözü, siz, arzulanan ve korkulan her şeyi terk ederek istenilen ve arzu edilen her şeyden uzak durarak cemâl-i ilâhîye varma aşkı ihrâmı ile vuslat Kâbesine yöneldiğinizde mânasınadır.

“Allah dilediği hükmü verir.” O, meralarda dilediğince otlayan hayvanlar gibi sefil arzular peşinde koşan nefs-i emmârenin boğazlanmasına, isteklerinin önlenmesine hükmeder. Nefsin itminân derecesine ulaşması durumunda ise onun kesilmemesine, terkine hükmeder ve Rubûbiyet makâmına dönmesini emreder. Onun yüce melekî sıfatlarla vasıflanmasını ister. Bunu, dilediği gibi yapar. Bu kısım, *“et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye”*den alınmıştır.

❀

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ
وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا اٰمّٖينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا
مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًاۜ وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواۜ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ
شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُواۢ وَتَعَاوَنُوا
عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰىۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِۖ
وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

2- Ey îman edenler! Allah'ın *(koyduğu, dinî)* işâretlerine, haram aya, *(Allah'a hediye edilmiş)* kurbana, *(ondaki)* gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere *(tecavüz ve)* saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecavüze sevketmesin! İyilik ve *(Allah'ın yasaklarından)* sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezâsı çetindir.

"Ey îman edenler, Allah'ın işâretlerine, saygısızlık etmeyin." Bu âyet, ismi Şureyh b. Dubey'a el-Bekrî olan Hatîm hakkında nâzil olmuştur. O, Yemâme'den gelmiş, atını şehir dışında bırakarak Medîne'ye girmişti. Sonra Rasûlullah (s.a.v.)'in huzuruna vardı ve:

"Sen insanları neye dâvet ediyorsun?" diye sordu.

Nebî (s.a.v.):

"Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet etmeye, namaz kılmaya ve zekâtı vermeye dâvet ediyorum." buyurdu.

Bunun üzerine Şureyh şöyle dedi: "Güzel. Ancak benim bâzı büyüklerim var, onlar olmadan hiçbir şeye karar vermem. Umulur ki ben müslüman olur, onları da getiririm" dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) ashabına daha önce; *"Sizin meclisinize Rabîa'dan şeytanın diliyle konuşan bir adam gelecek."* buyurmuştu. Şureyh gittikten sonra da şöyle buyurdu:

"Buraya kâfir yüzlü birisi olarak geldi ve hâin olarak dönüp gitti. Bu adam müslüman olmaz."

Şureyh, giderken Medîne halkının yayılmakta olan develerini önüne katıp götürdü. Onun peşine düştüler, fakat yakalayamadılar.

Bir sene sonraki hac mevsiminde Şureyh Yemâme'den Bekr b. Vâil hacılarıyla hacca geldi. Yanında büyük miktarda ticaret malı da vardı. Getirdiği kurbanlıklarına da gerdanlık takmıştı.

Müslümanlar Hz. Peygamber (a.s)'a: "Şu Hatîm, hacca gelmiş. İzin ver de, işini bitirelim." dediler. Peygamber (a.s): *"O, kurbanlıklarına gerdanlık takmış."* buyurdu. Ashâb: "Yâ Rasûlallah, bu bizim ancak Câhiliye döneminde yaptığımız bir şeydir."

dediler. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v) bunu kabul etmedi. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.[232]

O vakit müşrikler, Mescid-i Harâm’a gelip haccediyor ve kurban kesiyorlardı. Müslümanlar buna mâni olmak istedilerse de Cenab-ı Hak onları böyle davranmaktan men etmiştir.

-“ شَعِيرَةٌ ”, “ شَعَائِرُ ” nin çoğuludur. İşâret ve nişan kılınan şey için isim olmuştur. Bunlar, hac ibâdetinin yapıldığı mekanlar, şeytan taşlama, tavaf ve sa’y yerleri ile hacının yerine getirdiği ihram, tavaf, sa’y, kurban kesme ve traş olma gibi alâmetlerden ibâret olan fiillerdir.

Âyetin mânası şöyledir: Bu alâmetlerin kudsiyetini hafife almayın. Allah’ın beytini haccedenlerin amellerine ve hac mekanlarına ta’zim edenlere mâni olmayın.

“Haram aya” saygısızlık etmeyin. Yani hac ayında yasaklanmış olan savaşı ve talanı helâl saymayınız. *“Eşhüru’l-hurum”* denilen bu dört haram ay, Zülka’de, Zülhicce, Muharrem ve Receb aylarıdır. Âyette bu dördünü ifade etmek üzere “şehr” lafzının tek olarak kullanılması, cinsin beyânı içindir.

Allah’a hediye edilmiş *“Kurbana”* da saygısızlık etmeyin. Onları gasp etmeyin ve mahalline ulaşmasına mâni olmayın. Buradaki kurbanlar, Allah’a yaklaşmak için Kâbe’ye hediye edilen deve, sığır ve koyun cinsinden hayvanlardır.

O hayvanlardaki *“gerdanlıklara”* saygısızlık etmeyin. Gerdanlıklı olanlar kurbanlıklar içinde en şerefli, olanlardır. Onun için özellikle onlara tecâvüz ve saygısızlık etmeyin. *“Kalâid”* kelimesi, *“kılâde”*nin çoğuludur. *“Kılâde”*, yani gerdanlık devenin ve diğer hayvanların boynuna, kurbanlık olduğunun bilinmesi ve taarruz edilmemesi için bağlanan ayakkabı, yontulmuş bir ağaç parçası ve benzeri şeylerdir.

“Rablerinin lütuf ve rızâsını arayarak Beyt-i Harâm’a yönelmiş kimselere saygısızlık etmeyin.” Hangi sebeple olursa olsun sırf Kâbe’yi ziyâret etmek için gelen bir topluluğa mâni olmayın. Bu maksatla yapılacak bir ziyâreti engellemeyi helâl saymayın. Onlar rızık temin etmek ve kendi iddiâlarına göre Allah’ın rızâsını talep etmek üzere Kâbe’yi ziyâret etmek için yola çıkmışlardır. Oysa kâfirin müslüman olmadığı sürece Allah’ın rızâsından nasibi yoktur.

*“İrşad”*da şöyle denilmiştir: Doğru bir din üzere olduklarını ve haccın kendilerini Allah’a yaklaştıracağını zannediyorlardı. Allah, onları kendi zannettikleri şey üzere zikrediyor. Ancak bu fasit bir zandır. Kâfirlerin halleri zannettikleri gibi değildir. Her ne kadar bu halleri ile kâfirler Allah’ın rızâsından uzak olsalar da bâzı dünyevî isteklerine nâil olmaları uzak bir ihtimal değildir. Hattâ Allah’ın hukûkuna riâyet ettikleri ve onun işâretlerine saygı gösterdikleri müddetçe, başlarına gelebilecek bâzı istenmeyen durumlardan da kurtulmaları mümkündür.

Âyetin buraya kadar olan kısmı şu âyetlerle nesh edilmiştir: ***“Müşrikleri nerede bulursanız öldürün.”*** (Tevbe 9/5) **“**(Müşrikler) ***artık bu yıllarından sonra Mescid-i Haram’a yaklaşmasınlar.”*** (Tevbe 9/28) Bu yüzden artık herhangi bir müşriğin

haccetmesine, Mescid-i Haram sınırları dahiline girmesine müsaade edilemez. Kurban getirdiği için ya da Kâbe'ye gerdanlıklı kurban adadı diye herhangi bir kâfire eman verilemez.

Şa'bî der ki: "Mâide sûresinden bu âyet dışında hiçbir âyet nesh edilmemiştir."

"İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz." Bu cümle, önceki âyette geçen *"ihramlı iken avlanmayı helal saymamak şartıyla"* sözünü açıklayıcı bir hükümdür. Yani avlanmanın haramlığını gerektiren sebepler sona erince haramlık da ortadan kalkar. Yasaktan sonra gelen bu emir, mübahlığa delâlet etmektedir. Sanki şöyle denilmektedir: "İhramdan çıktığınızda sizin için avlanmakta beis yoktur."

"Mescid-i Harâm'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecâvüze sevketmesin." Hudeybiye Anlaşması'nı imzaladığınız yıl sizi Kâbe'yi ziyâretten ve tavaf etmekten men ettikleri için duyduğunuz şiddetli kin, sizi onlara sert davranmaya yöneltmesin. Siz de onlara aynı derecede düşmanlık ederek intikam almaya yönelmeyin. Yine, müşriklerin şiddetli buğz ve düşmanlıkları, sizi haddi aşmaya sevk etmesin. Onların yaptıklarını mazeret gösterip siz de aşırılık yolunu seçmeyin. Âyete iki türlü mânâ verilebilir: "Onlardan bâzılarına karşı olan kininiz sizi haddi aşmaya sevketmesin." veya "Onlardan bâzılarının size karşı olan kini, sizi taşkınlığa sevk etmesin."

"İyilik ve takvâda yardımlaşın." Bâzınız bâzınıza affetmek, hatalarını görmezden gelmek, Allah'ın emirlerine uyup nefsin arzularından uzaklaşmak husûsunda yardım etsin.

"Günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın." Bâzınız diğerlerine isyan, misilleme ve intikam için zulümde yardım etmesin. Amacı düşmanlık olana, insanlara zarar vermeyi gaye edinene diğerleri yardım etmemelidirler. Ancak esas olan iyilik ve takvâda yardımlaşmaktır.

Burada "yardımlaşmayın" şeklindeki yasağın, "yardımlaşın" şeklindeki emirden önce gelmesi uygun düşerdi. Çünkü bir şeyi güzelliklerle süslemeden önce kötülüklerden boşaltmak (tahliye) gerekir. Şu halde bu, asıl maksat olan iyilikte yardımlaşmayı tez elden haber vermek içindir. Çünkü kötülük ve düşmanlıkta yardımlaşmamak, iyilikte yardımlaşmayı sağlamak içindir.

Rasûlullah (s.a.v.)'e iyilik ve günahın ne olduğu sorulunca şöyle cevap vermişlerdir: *"İyilik, güzel ahlâktır. Günah ise senin içini daraltan ve insanların muttalî olmasını istemediğin şeydir."*[233]

Bütün işlerinizde "*Allah'tan korkun."* Yukarıda bildirilen emir ve yasaklara muhâlefet etmemek de onlara dâhildir. Yukarıda zikredilenler hakkında Allah'tan korkmanın vâcibliği, apaçık delillerle sabit olmuştur. "*Çünkü Allah'ın cezâsı çetindir."* O'nun intikamı, kendisinden korkmayan kimse için çok şiddetlidir.

Bil ki Allah'ın işâretleri esasen insanı Allah'a vâsıl eden yollardır. Bunlar, dînin ve şerîatın alâmetleri ile hakîkat erbâbının işâret buyurduğu tarîkat âdâbı merâsimidir. Çünkü "birr"in esası, Hak için yalnız kalmaktır (teferrüd). "Takvâ"nın aslı ise Allah'tan

gayrısına (mâsiva) gönül evinde yer vermemektir. Zaten Hakk’a vuslat ancak bu ikisi ile olur. Fakat bunlar öylesine meşakkatli yollardır ki kâmil, kemâle erdiren, Hakk’a ulaşan ve ulaştıran bir şeyhin irşadı olmaksızın hiçbir mürid bu yolları tek başına katedemez. Çünkü, mürşid, bu yolun rehberidir.

Hâfız şöyle der:

Aşk yoluna delilsiz ayak basma
Çünkü ben çok ihtimam gösterdim, ama olmadı
Birkaç yıl canla başla Şuayb’a hizmet ederse
Eymen Vadisi’nin çobanı bazan muradına erer

Âyette Allah’ın yücelttiği zamana, mekâna ve mü’min kardeşlere saygı göstermeye işâret vardır. Allah bâzı ayları, bâzı günleri ve hattâ bâzı vakitleri diğerlerinden üstün ve fazîletli kılmıştır. Nitekim bâzı peygamberleri ve ümmetleri diğerlerinden üstün tutmuştur. Bunu, kalpler onlara karşı saygı ile dolup taşsın, gönüller Allah’a kulluk ile onları ihyâya yönelsin halk fazîletli olduğu beyan edilen şeylere rağbet etsin diye böyle yapmıştır. Allah ikâmet edenlerin ecirleri fazla olsun diye bâzı mekânları da diğerlerinden üstün kılmıştır.

Allah, insanların bâzılarını “saîd” ve hoşbaht, bâzılarını da “şakî” ve bedbaht yaratmıştır. Ancak mühim olan işin sonudur. Bütün yaratılmışlar, Allah’ın mahlûku olmaları hasebiyle güzeldirler. Hattâ kâfire de küfrüne rızâ göstermemekle birlikte Allah’ın mahlûku nazarıyla bakmak gerekir. Tevhîd nazarıyla bakan, güzel bakmalı, Allah’ın yarattıklarından hiçbirini hor görmemeli, düşmanlık ve kinle uğraşmamalıdır.

Sa’dî şöyle der:

Gönlüm sadece dostun muhabbet köşküdür
Bu yüzden içine kin ve haset sığmaz

Allah’ın arslanı **Hz. Ali** (k.v) şöyle buyurur: “Kalbi düşmanlıklarla meşgul olan kişinin, faydalı işler yapması mümkün değildir. Çünkü kalp, iki zıd meşguliyeti bir arada bulunduracak kadar geniş değildir.”

Kim insanlara karşı düşmanlık ederse
Ne varsa, her şeyden uzak düşer
Gönlü sıkıntı, keder yorgunu olan kimsenin
Vücudu belâya mübtelâ olur

Efendimiz (s.a.v.) ahlâken insanların en olgun olanı ve amelleri en güzel olanı idi. Sana düşen ona uymaktır. Allah Teâlâ, peygamberleri övmüş, onlardan herbirini hayırlı bir sıfatla vasfetmiş ve Peygamberimiz (a.s)’a: ***“Sen de onların yoluna uy”*** (En’am, 6/90) buyurmuştur. Peygamberimiz (a.s) da bu emrin gereğini yapmış ve hayırlı

hasletlerin kemâlini şahsında toplamıştır.

Peygamberlerden her birinin kendisine mahsus bir güzel hasleti vardır. Meselâ Hz. Nuh'un şükrü, Hz. İbrâhim'in yumuşak huylu oluşu, Hz. Mûsâ'nın ihlâsı, Hz. İsmâil'in sözüne sadık oluşu, Hz. Yâkub ve Eyyüb'un sabrı, Hz. Dâvud'un Allah'a yakarışı, Hz. Süleyman'ın tevâzuu ve Hz. Îsâ'nın zühdü gibi. İşte Peygamberimiz (a.s) tâbi olunca onların bütün bu güzel hasletlerine sâhip olmuştur.

Ey mü'min! Sen ki Hz. Muhammed (s.a.v)'in ümmetisin, Allah'tan kork ve Rasûlullah (s.a.v)'den utan ki, şiddetli cezâdan ve uzun azâptan kurtulasın, ebedî ve bol nîmetleri kazanasın ve kalb-i selîm sâhibi olanlara verilen nîmetlere sen de nâil olasın.

---

[231]. *Muvatta*, Cihâd 26
[232]. *Süyûtî*, ed-Dürrü'l-Mensûr, III, 9-10
[233]. *Müslim*, Birr 14

YENİLMESİ HARAM OLAN HAYVANLAR

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ
بِه۪ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّط۪يحَةُ وَمَٓا اَكَلَ السَّبُعُ
اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْاَزْلَامِۜ ذٰلِكُمْ
فِسْقٌۜ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ د۪ينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِۜ
اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ د۪ينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَت۪ي وَرَض۪يتُ لَكُمُ
الْاِسْلَامَ د۪ينًاۜ فَمَنِ اضْطُرَّ ف۪ي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍۙ
فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٣﴾

3- Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, *(taş, ağaç vb. ile)* vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş *(hayvanlar ile)* yırtıcı hayvanların yediği hayvanlar –ölmeden yetişip kestikleriniz müstesnâ-, dikili taşlar *(putlar)* üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyle kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizin dîninizden *(onu yok etmekten)* ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim, size nîmetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim. Kim gönülden günâha yönelmiş olmamak üzere açlık hâlinde dara düşerse *(haram etlerden yiyebilir)*. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Size "*Leş,*" boğazlanmadan ölen hayvanın eti haram kılındı. Yani haram olan bunu yemenizdir. Çünkü haramlık ve helallik aynlarla değil, fiillerle ilgilidir. Yani haram olan ölü hayvanın eti değil, onu yemektir. Leş, boğazlanmadan ruhu bedeninden ayrılan hayvana denir.

"Kan", yani akıtılmış kan haram kılındı. Yani hayvanların damarlarındaki kan haramdır, yoksa ciğerler ve dalakta donup kalan kan değil. Câhiliyye döneminde insanlar, kanı bağırsaklara doldurup kızartıyorlar ve onun hacamat yapılan kimse için haram olmadığını söylüyorlardı.

*"Domuz eti"*nin ise kendisi haramdır. Onun haramlığı leş olmasına bağlı değildir. Boğazlanarak öldürülen bir domuzun eti de haramdır. Köpek ve sair yırtıcı hayvanların adlarının burada tek tek sayılmayıp da sâdece domuz etinin haramlığının zikredilmesinin hikmeti, birçok küfür ehlinin domuz eti yemeyi alışkanlık hâline getirmiş olmalarıdır. Bu sebeple hüküm, domuz etinin haramlığında tahsis edilmiştir. Etlerinin yenilmesi

haram olan diğer yırtıcı hayvanlar, boğazlandığında hükmen temiz olurlar. Ve her ne kadar etlerini yemek helal olmasa da domuz etinin aksine suya düştüklerinde şer'an onu pisletmiş olmazlar.

İslâm âlimlerinden bâzıları demişlerdir ki gıdalar yiyenlerin bir parçası hâline gelir. Kişi yediği gıdâda bulunan özelliklerden ahlâk ve sıfatları bakımından etkilenir. Domuz ise müthiş hırslı ve arzularına düşkün olması ile tanınır. İnsanların bu çirkin sıfatlardan etkilenmelerinin önlenmesi de domuz etinin haram oluşunun hikmetlerindendir. Domuzun pis özelliklerinden biri de eşini kıskanmaması ve namus gayretinden yoksun olmasıdır. Bir domuz, dişisiyle başka bir domuzun cinsî münâsebet kurduğunu görse onu hiç kıskanmadığı için müdahale etmez. Domuz eti yemek, kıskançsızlığa sebep olur.

"Allah'tan başkası adına boğazlanan," yani boğazlanırken Allah'tan başkası adına kesildiği söylenen hayvanın eti haramdır. Mesela cahiliye araplarının "Lat ve Uzza adına" demeleri gibi. Bu hususta fakihler şu görüşü belirtmişlerdir: Bir hayvan boğazlanırken Allah'ın adının yanında peygamberin adı da anılarak "Bismillâhi ve Muhammed" denilse o kesilenin eti haram olur. Hadiste şöyle varid olmuştur: *"Ebeveynine lânet edene ve Allah'tan başkası adına hayvan kesene Allah lânet etsin."*[234]

Nevevî: bundan kastın Allah'tan başkasının meselâ bir putun ya da Mûsâ (a.s.)'ın veya bunların dışında bir şeyin adına hayvan kesmektir.

İmam Maverdî de şöyle demiştir: "Buhara âlimleri sultana (devlet başkanına) yaklaşmak için onu karşılarken kesilen kurbanın etinin haram olduğu fetvâsını vermişlerdir. Çünkü o, Allah'tan başkası adına kesilmiş olmaktadır.

Rafiî der ki: "Devlet başkanını karşılamak üzere kesilen kurbanın eti haram değildir. Çünkü onlar, yörelerine öyle bir devlet adamının gelişini kutlamak üzere kurban kesmektedirler. Bir yönüyle akîka kurbanına benzetilebilir. Nitekim akîka da, doğanın doğumunu kutlamak üzere bir sevinç belirtisi olarak kesilmektedir. Böyle şeyler haramlığı gerektirmez. **İbn Melek**'in *Şerhu'l-meşârik* adlı eserinde böyle denilmektedir.

"Boğulmuş" Boğularak öldürülmüş hayvanın eti de haramdır. Boğmak, hayvanın boğazını sıkıp nefes alıp vermesini engelleyerek öldürmektir. Boğmanın bir insanın fiili ile olması veya başka bir sebepten olması hükmü değiştirmez. Mesela bir hayvanın başını bir ağacın iki dalı arasına sokup boğularak ölmesi. Câhiliye devrinde insanlar koyunu boğarak öldürürler, sonra da onu yerlerdi. Bu şekilde öldürülen bir hayvan leş hükmündedir. Çünkü boğazlanıp kanı akıtılmadan öldürülmüştür.

Ölene kadar taş veya tahta ile "*vurulup öldürülmüş"* hayvanın eti de haramdır. Hayvan, darbenin tesiriyle o anda ölse de hüküm aynıdır. **Katâde** (r.a.) der ki: "Cahiliye döneminde insanlar etini yiyecekleri hayvanı sopa ile döverek öldürürler ve etini yerlerdi." Bu da kanı akıtılmadığı için aynen boğularak öldürülen gibidir.

"Yukarıdan yuvarlanıp ölmüş", yani yüksek bir mekandan yere veya bir kuyuya düşen, yani boğazlanmadan bu hallerden biriyle ölen hayvanın eti haramdır. *"Tereddî"*,

düşmek demektir. *“er-redy”* kökünden alınmıştır ki o da, helak olmak mânâsınadır.

Rasûlullah (s.a.v.), **Adiy b. Hâtim**’e şöyle buyurmuştur: *“Vurduğunda av yuvarlanıp suya düşerse onun etini yeme. Çünkü, onun ölümünün senin attığın oktan mı yoksa sudan (boğularak) mı olduğunu bilemezsin.”*[235]

Bu söz, biri mahzurlu, diğeri mübah iki ihtimal bir araya geldiğinde mahzurlu tarafın dikkate alınması husûsunda delil olmuştur. Bu sebepledir ki Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur.

“Helal bellidir, haram da bellidir. Ancak bunların arasında şüpheli şeyler vardır. Sana şüpheli gelen şeyleri terk edip şüphe etmediğini al. Haberiniz olsun ki her melikin bir korusu (yasak bölge) vardır. Allah’ın korusu ise haramlarıdır. Korunun etrâfında dolaşan hemen oraya girebilir.”[236]

Hz. Ömer (r.a)’ın şöyle dediği rivâyet edilir: “Biz, fâize düşme korkusu ile on helalden dokuzunu terk ettik.”

“Boynuzlanıp ölmüş”, diğer bir hayvan tarafından boynuzlanan ve bunun tesiri ile ölen hayvanın eti haramdır. *“el-Münhanika”*, *“el-mevkûze”*, *“el-müteraddiye”* ve *“en-natîha”* kelimelerinin sonundaki *“te”* harfi; bitiştiği kelimelerde müzekker ve müennes her iki cinsi de ifade eder. Bir görüşe göre kelimelerdeki “te”, müennes bir sıfatın mevsûfu oldukları için vardır. O da koyundur. Âdetâ şöyle denilmektedir: “Size boğulmuş, vurularak öldürülmüş koyunun eti haram kılındı.” Koyun eti, insanların büyük çoğunluğunun istifade ettikleri bir yiyecek olması hasebiyle burada özellikle zikredilmiştir. Nitekim herhangi bir husus izah edilirken genellikle umum ifade eden sözler tercih edilir ve bununla o konuda açıklanması icâb edenlerin bütünü kastedilmiş olur.

“Yırtıcı hayvanların yediği hayvanlar”, yani yırtıcı bir hayvanın yaraladığı ve bu yaralamanın tesiri ile ölen hayvanın eti de haramdır. Cahiliye devrinin insanları onu da yerlerdi. “Yırtıcı hayvanlar,” köpek dişi olan, saldırıp onları parçalayan aslan ve benzeri hayvanların ortak adıdır. Bu, av için kullanılan yırtıcı evcil hayvanların da avını parçalaması halinde o avın da helal olmayacağına delâlet eder.

“Ölmeden yetişip kestikleriniz müstesnâ” Yani, eti helal olan bir hayvana eti haram sayılacak (murdar olacak) bir ölümle ölmeden önce yetişip de canları çıkmadan onları boğazlamanız ve onların kesilmiş bir hayvanın çırpınması gibi çırpınması hâli müstesnadır. Yani bu takdirde onların eti size helal olur. Ancak yırtıcı hayvanın yaraladığı hayvan, ölmeden boğazlansa da leş hükmündedir. Boğazlansa da eti helal olmaz.

Bununla birlikte yukarıdan düşmüş veya boynuzlanmış hayvana henüz diriyken yetişip de boğazlanırsa eti helal olur. Keza havadaki bir av vurulup yere düşünce ölürse onun eti de helaldir. Çünkü havada isabet alan avın yere düşmesi kaçınılmazdır.

Şayet havada vurulan av, bir dağa veya bir ağacın dalına düşer, sonra da tekrar yere

düşer ve ölürse bu takdirde onun eti haram olur. Artık o, yüksek yerden düşerek ölen hayvanın hükmüne tâbîdir. Fakat havadaki bir ava atılan ok, avın boğazına isabet ederse artık o, yere ne şekilde düşerse düşsün eti helaldir. Çünkü okun boğazına isabet etmesiyle kesmekle elde edilecek netîce hâsıl olmuştur. Fakat boğazlanmadan önce parçalanan av, leş hükmündedir.

Şer'an boğazlamak, gırtlak ile gırtlağa bitişik olan yeme ve içme borusunu kesmektir. Boğazlamanın asgarisi, güç yetirilen hayvanlarda boğaz ile gırtlağı kesmektir. Boğazlamanın şartlarına tam anlamıyla uygun olarak yapılanı ise, yemek ve nefes boruları ile birlikte iki şah damarını da keserek yapılanıdır. Boğazlama, keskin demir parçası, keskin kamış, cam, taş parçası ve benzeri kesici aletlerle yapılabilir.

Ulemânın cumhuruna göre iki şah damarını kesen ve kanı akıtan her âlet ile boğazlama yapılabilir. Ancak diş, tırnak ve kemikle yapılanlar hâriç. Bununla birlikte diş ve tırnak yerlerinden sökülmüş olursa, o vakit onlarla da boğazlama yapılabilir. Sökülmüş olmayan diş ve tırnakla yapılan kesim ise boğma hükmündedir. Yerinden sökülmüş olanlarla yapılan boğazlamada şah damarları kesiliyorsa, bu şekilde yapılan kesim cumhura göre câizdir.

Kesimi tam ve şer'a uygun olarak yapılan hayvanın eti helaldir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Boğazlamak, hayvanı gerdanı ile çenesi arasından kesmektir."*[237] Buna göre Eflak'tan İslâm diyârına gelen kurutulmuş eti yemek câiz değildir. Çünkü onlar sığırları ve diğer hayvanları, başlarına balta ve benzeri şeylerle vurarak öldürmektedirler. Bu ise, boğazlamak değildir.

"*Dikili taşlar* (putlar) *üzerine boğazlanan hayvanlar*" da haramdır. Dikili taşlardan maksat, Kâbe'nin etrafında dikili olan taşlardır. İnsanlar onların yanında kurban keserler ve böylece putlarına yaklaştıklarına inanırlardı.

İmam Fahrüddin Râzî der ki: İnsanlardan bâzıları *"nusub"* ile kastedilen "putlar" dır, derler. Bu uzak bir ihtimaldir. Çünkü " وَمَاذُبِحَ " cümlesi, " وَمَا أُهِلَّ " cümlesine atfedilmiştir. "Allah'tan gayrısı adına kurban kesmek" le kastedilen, "putlar adına kesmek" tir. İnsanlar bundan menedilmiştir.

İbn Cüreyc şöyle der: *"Nusub"* ile putlar kastedilmemiştir. Çünkü putlar, şekil verilmiş, nakışlı taşlardır. Oysa *"nusub"*, Kâbe'nin etrâfına dikilmiş taşlardır. Cahiliye insanları onların yanında putlarına kurban keserlerdi. Kestikleri kurbanların kanlarını *"nusub"* denilen bu taşlara sürerler ve kurbanların etlerini de o taşların üzerine bırakırlardı. Müslümanlar Efendimiz (s.a.v.)'e: Yâ Rasûlallah, câhiliye ehli bu taşların yanında kurban keserek Kâbe'yi ta'zîm ederlerdi. Halbuki Kâbe'yi tâzim etmeye biz onlardan daha çok lâyıkız." dediler. Efendimiz (a.s) da bunu kerih görmedi. Bunun üzerine şu âyet-i kerime nâzil oldu: ***"Onların etleri ve kanları aslâ Allah'a ulaşmaz. Fakat sizin takvânız O'na ulaşır."*** (Hac, 22/37) **Râzî'**nin açıklamaları burada sona ermiştir.

"Fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı." Âyette geçen *"Ezlâm"*

kelimesi, *“zelem”* kelimesinin çoğuludur ve fal okları demektir. Câhiliye devrinde insanlar bir iş yapmak istediklerinde üç ok ayırırlardı. Oklardan birincisinde “Rabbim bana bunu emretti.”, ikincisinde “Rabbim beni bundan men etti.” yazılı olurdu. Üçüncüsü boş, yani yazısız olurdu. Sonra bu okları bir torbaya koyarlar, eğer emir yazan ok çıkarsa o işi yaparlar, nehiy yazılı olan çıkarsa o işten uzak dururlardı. Yazısız olan ok çıkarsa o zaman başa dönüp yaptıklarını tekrar ederlerdi. Bu şekilde kısmet aramalarının mânâsı, oku vurarak daha çekiliş yapmadan ne çıkacağını önceden bilmek istemeleriydi.

Bunun kumar oynarken develerin, taksimini bilmek istemeleri olduğu da söylenmiştir. Bu konu ile ilgili geniş açıklama, ***“Sana şaraptan ve kumardan soruyorlar.”*** (Bakara, 2/219) mealindeki âyetin tefsîrinde yapılmıştır.

“Bunlar yoldan çıkmaktır, fısktır.” Kumar oklarıyla şans aramak sizin için fısktır. Bunlar, insanı yoldan çıkaran kötü şeylerdir. (Haşa) Allah’ın hükmüne karşı inatla direnmek ve haddi aşmaktır. Bundan da öte, gayb ilmine girmektir. İnsanı îtikâden sapıklığa götüren bir yoldur. Eğer “Rabbim” sözü ile Allah’ı kastediyorlarsa Allah’a iftirâ ve şirktir. Eğer tapınmakta oldukları putu kastediyorlarsa o da şirktir, cehâlettir.

Bu âyetin ortaya koyduğu hükümlerden biri de şudur: Müneccimlerin; “Şu yıldızdan dolayı yola çıkma, şu yıldızdan dolayı çık” gibi sözleri de fısktır. Çünkü bu, gayb ilmine muttalî olduğunu savunmaktır. Oysa mutlak olarak gaybı Allah’tan başka kimse bilemez. Bu bilgi, *“Tefsîru’l-Haddâdî”*den alınmıştır.

Bil ki müneccimlerin kehanetle hayrı ve şerri bilmek istemeleri gibi meşrû olmayan yollarla gaybı öğrenmeye çalışmak men edilmiştir. Bununla birlikte ileride vukû bulması muhtemel hâdiseleri tefe’ül ederek, istihâre namazı ve duâsıyla tefekkür ve riyâzat yoluyla öğrenmeye çalışmak meşrû sayılmıştır. Kişinin hayırdan kendisine düşen kısmetin ne olduğunu meşru yollarla öğrenmek istemesi, mutlak olarak men edilmemiştir. Yasaklanan, gayrı meşrû yollarla ve fal oklarıyla kısmetini öğrenmeye çalışmaktır. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

“Kuş uçurarak, çakıl taşlarını karıştırarak, fal baktırarak bunlara anlamlar vermek ve uğursuz saymak, Allah’a şirk koşmaktır.”[238]

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur:

“Kim kehânetle gaybdan haber verir, fal oklarıyla kısmet arar, (uçmasından çeşitli anlamlar çıkarmak üzere) kuş uçurur ve bunlara inanarak seferinden (ve yapacağı işten) vazgeçerse artık o, kıyâmet gününde cennetin yüksek derecelerini umut etmesin.”[239]

“Bugün”, bu kelimeden maksat, şimdiki zaman ve ona bitişik olan geçmiş ve gelecek zamanlardır. Tıpkı: “Dün genç idim, bugün ihtiyar oldum.” demek gibi. Burada dün derken, sâdece yaşanan günden bir gün öncesi kastedilmez. Yine bugün derken de yalnız içinde bulunulan gün kastedilmez. Burada âyetin nâzil olduğu günün kastedildiği de söylenmiştir.

Bu âyet, Veda Haccı’ndaki arefe günü ikindiden sonra nâzil olmuştur. Peygamber (a.s)

o vakit Arafat'ta, Adbâ adındaki devenin üzerinde idi. Vahyin ağırlığından neredeyse devenin bacakları kırılıyordu. Nitekim vahyin sıkletine hayvan daha fazla tahammül edemedi ve hemen olduğu yere çöktü.

"Kâfirler sizin dîninizden ümit kesmişlerdir." Allah'ın haram kıldığı pis şeyleri tekrar helal sayarak dîninizi bâtıl hâle getirmenizden, dîninizden geri dönmenizden veya Allah'ın mü'minleri tüm dinlerin üstüne çıkaracağına dâir vaadini yerine getirdiğine şâhit olduktan sonra artık size gâlip gelmekten umudu kesmişlerdir. Bu son îzah âyetin devâmına daha uygun düşmektedir: *"Artık onlardan korkmayın",* onların size üstün gelmesinden endişe etmeyin. *"Benden korkun."* korkuyu bana has kılın, yalnız Benden korkun.

"Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim." Diğer dinlere karşı size yardım ederek ve sizi onlara karşı üstün kılarak dîninizi olgunlaştırdım. İnanç esaslarını sağlam temeller üzerine binâ ederek, şerîat hükümlerini belirli ve tutarlı esaslara bağlayarak ve bu ana kurallar üzerine ictihad şartlarını size öğreterek dîninizi olgunlaştırdım.

Sizi hidâyete erdirerek ve buna muvaffak kılarak ya da size gönderdiğim dîni ikmal ederek ve şerîatımı tamamlayarak veya Mekke'yi fethedip oraya güven içinde gâlip olarak girmenizle, câhiliye âdetlerinin ve alâmetlerinin kaldırılmasıyla ve müşriklerin hacdan men edilerek Kâbe'yi çıplak tavaf etmelerinin önlenmesiyle *"size"* olan *"nîmetimi tamamladım."*

"Ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim." Bütün dinler arasından size İslâmı seçtim. Allah katındaki din İslâm'dır, başkaları değil. (bk. Âl-i İmran, 3/19) "Beğendim" diye ifâde ettiğimiz " رَضِيتُ " lafzının, " صَيَّرْتُ " "kıldım, döndürdüm" anlamında olması da mümkündür.

Câbir b. Abdillah der ki: Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: *"Cibril (a.s.) bana Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu söyledi: "Bu din* (yani İslâm) *zâtım* (kendim) *için seçtiğim bir dindir. Ona ancak cömertlik ve güzel ahlâk yakışır. Müslüman olarak yaşadığınız sürece bu iki hasletle ikrâm ediniz."*[240]

Hz. Ömer (r.a)'den rivâyet edildiğine göre yahûdîlerden bir adam kendisine şöyle demiştir: "Ey mü'minlerin emîri! Kitâbınız (Kur'ân) da okuduğunuz öyle bir âyet var ki o biz yahûdî toplumuna inseydi biz o günü bayram ilan ederdik." Hz. Ömer (r.a.): "Bahsettiğin âyet hangisidir?" diye sorunca, yahûdî: *"Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim..."* âyetidir. dedi. Ömer (r.a.) şöyle buyurdu: "Biz bu âyetin Peygamber (a.s)'a nâzil olduğu günü ve yeri biliyoruz. Bu âyet, Cuma günü Rasûlullah (s.a.v.) Arafat'ta iken nâzil olmuştur." Hz. Ömer böyle cevap vererek o günün bizim için de bayram olduğuna işâret etmiştir.

İbn Abbas (r. anhüma) der ki: Bu âyetin nâzil olduğu gün, beş bayram bir araya gelmiştir. Bunlar Cuma, arefe, yahûdîlerin, hristiyanların ve mecusilerin bayramı idi. Ne bundan önce ne de sonra farklı din mensuplarının bayramları bir günde toplanmamıştır."

Rivâyet edilir ki bu âyet nâzil olunca Hz. Ömer ağlamaya başladı. Peygamber

Efendimiz (a.s.): *"Ya Ömer, niçin ağlıyorsun?"* buyurdu. Hz. Ömer cevâben dedi ki: "*Biz* dînimizin ziyâde olmasını beklerdik. Artık kemâle erdiğine göre kemâle eren şey mutlaka eksilir." Rasûlullah (s.a.v.): *"Doğru söyledin."* buyurdu.[241]

Bu âyet, Rasûlullah (s.a.v.)'in ölümünü haber vermektedir. Nitekim bu âyetin nüzûlünden sonra ancak 81 gün yaşamış ve hicretin on birinci yılında Rabîulevvel ayından iki gece geçtikten sonra Pazartesi günü güneşin batıya yöneldiği bir vakitte vefât etti. Rebîulevvel ayının 12. günü vefât ettiği de söylenmiştir. Hicreti de yine aynı ayın 12'sinde olmuştu.

Sa'dî der ki:

Dünyâ kimseye kalmaz, ey kardeş!
Gönlü dünyâyı yaratana bağla, yeter
Ey oğul! Dünyâ ebedî bir mülk değildir
Dünyâdan vefa ummak doğru değildir
Bu yıllanmış mekâna gönül verme
Kubbenin üzerinde ceviz durmaz

"Kim gönülden günâha yönelmiş olmamak üzere açlık hâlinde dara düşerse" Yani, yenmesi haram olan bu şeyleri yemek fâsıklıktır. Bunların haramlığı, kâmil dînin, tam nîmetin ve Allah'ın râzı olduğu İslâm'ın gereğidir. Mânâ şöyledir: Kim açlık korkusuyla bu haram olan şeyleri yemek zorunda kalırsa lezzet alarak, ruhsat sınırını aşarak ve darda kalan birinden zorla çekip alarak onlara meyletmeden yesin. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Kim mecbur kalırsa*** (başkasının hakkına) ***saldırmadan sınırı da aşmadan*** (bunlardan) ***yiyebilir."*** (Nahl, 16/115) buyurmuştur.

"Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." Onları yemesinden ötürü darda kalmış olanı hesâba çekmez.

Rivâyet edilir ki bir adam Efendimiz (s.a.v.)'e şöyle dedi: "Ya Rasûlallah, biz öyle bir yerdeyiz ki, zaman zaman açlığa mâruz kalıyoruz. Ne zaman leş yememiz helal olur?" Rasûlullah (s.a.v.): *"Onu, sabah ve akşam yemediğiniz ve onu ota tercih etmediğiniz sürece yiyebilirsiniz"* buyurdu.[242]

Açlık sebebiyle ölümle karşı karşıya olan kimse leş yemekten imtinâ eder ya da oruç tutar da bu hal üzere ölürse günahkar olur. Tedâviden imtina ederek ölen kimsenin durumu ise ondan farklıdır. Tedâviye yanaşmayan günahkar olmaz. Çünkü tavsiye edilen ilacın ona mutlakâ şifâ vereceği kesin değildir. Belki hiç ilaç kullanmadan da şifaya kavuşabilir.

Âyetin işârî yorumu şöyledir: Bu âyetin zâhiri dünyâ ve âhiret ehline hitap etmektedir. Batını ise ehlullâhı ve Allah'ın has kullarını ikaz etmektedir.

Ey Hak ehli, *"size leş"* yani bütünüyle dünyâ *"haram kılındı."*

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Bu ölmüş dünyâda onlara rahatlık yoktur
Çünkü ot hayvanlardan başkasına lâyık değildir
Meclisi ve vatanı gül bahçesi olan
Külhanda nasıl şarap içer?

"Kan ve domuz eti" de size haram kılındı. Yani, bunların helal olanı da haramı da, azı da çoğu da birdir. Çünkü kanın (dalak ve ciğer içinde kalan kan gibi) helâl olanı vardır. Domuz eti ise tamâmen haramdır. Kan ete nisbetle az, et ise kana nisbetle çoktur.

"Allah'tan başkası adına boğazlanan", yani Allah'tan başkası adına gösteriş olarak yapılan her ibadet, tâat, Kur'ân kırâatı, ders yapmak ve hadis rivâyet etmek haramdır.

"Boğulmuş ve vurup öldürülmüş", bunlardan maksat nefistir. Yani, onlar mücâhede ile nefislerini boğarlar ve türlü riyâzatlarla onu isteklerden alıkoyarak, riyâ ve gösteriş gibi isteklerine muhâlefet ederek ona vururlar.

"Yukarıdan yuvarlanıp düşmüş ve boynuzlanıp ölmüş" Yani, onlar akranları ile boynuzlaşıp sürtüşerek, kardeşleri ile münâkaşa ederek ilmi ile övünerek ve dostlar arasında zahitlik taslayarak nefislerini yüceler yücesinden aşağıların en aşağısına yuvarlayıp düşürenlerdir.

Yırtıcı hayvanların yediği hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleri müstesnâ- Bu ifâde; insanların ihtiyaç duydukları zarûrî kuvveti elde etmek için yırtıcı hayvanlar gibi yemekten sakınmalarına işârettir. Onlar dünyâ cîfesine köpekler gibi saldıran, onu tamah pençesi ile çekiştiren zâlimlerdir. Siz ancak helâl kazançla ve uygun yolla elde ettiklerinizden durumun zorunlu bıraktığı kadarını yiyebilirsiniz.

"Dikili taşlar üzerine boğazlanmış hayvanlar" burada nefsin dünyevî ve uhrevî istekler uğruna türlü gayret ve çabalarla boğazlayıp fedâ ettiği şeylere işaret edilmektedir.

Fal oklarıyle kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar fısktır. Yani istediğiniz şeyin meydana gelmesi ve maksûdunuza kavuşma husûsunda tereddüt içinde ve tefe'ül peşinde olmayın. Dînen yasak olan bu hususlara son verir ve boş beklentilerden kurtulursanız, Allah için ihlas, Allah'da ihlas ve Allah ile ihlas üzere olursanız, rabbânî cezbelerle benlik hapishânesinden ve insanlık zindanından kurtulursanız; geceniz gündüze ve zulmetiniz nûra döner.

Bugün kâfirler, sizin dîninizden ümit kesmişlerdir. Nefs-i emmâre ile onun sıfatları, dünyâ ve onun şehvetleri, sizin tekrar onların dînine dönme ve kıblelerine doğru namaz kılma ihtimâliniz kalmadığını kesin olarak bilmişlerdir.

"Artık onlardan korkmayın." Siz onların karışık hîlelerinden ve tuzaklarının ağından kurtuldunuz.

Allah Teâlâ buyuruyor: *"Benden korkun."* Zira benim hîlem şiddetli, tuzağa düşürmem aciz bırakıcı, yakalamam çetin ve hapsetmem uzun sürelidir.

"Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim." Yani, ezelde sizin dîninizi en mükemmel din kıldım. Bütün dinler ve milletler içinde en kâmil dîni size nasib ettim.

“Size nîmetimi tamamladım.” Bunun zahirî anlamı ezelde dîninizi en mükemmel kılmak ve bugün de dîninizi bütün dinlere üstün kılmakla size olan nîmetimi tamamladım, demektir. Hakîkî (işarî) mânâsı ise ileride açıklanacaktır.

“Ve sizin için din olarak İslâm’ı beğendim.” Kıyâmete kadar din arayanlar yalnız ve yalnız İslâm’la olgunluğa ulaşacaklardır. Âyette buyrulduğu üzere ***“Kim İslâm’dan başka bir din ararsa bilsin ki*** (o din) ***ondan kabul edilmeyecektir.”*** (Âl-i İmran, 3/85) Çünkü dinîn hakîkatı, Allah’ın yoluna tâbi olmaktır. Bu da bütün mevcûdat içinde yalnız insana mahsustur.

Bu ümmet, diğer ümmetlerin yanında bu yola girmekte özel bir kemâle sahiptir. Esasen din, Âdem (a.s.) devrinden Hz. Peygamber (a.s.)’n zamânına kadar hakkı tebliğ eden her nebînin hak yola yürümeleri ile tekâmül edegelmiştir. Din yoluna sülûk eden her peygambere, Allah’a yakınlık makamlarından makamlar verilmiştir. Fakat onlardan hiçbiri hakîki varlığa kemâl üzere ulaşmak için tümüyle mecazî varlığından kurtulamamıştır. Rasûlullah (s.a.v.)’e hitâben: ***“İşte onlar, Allah’ın hidâyet ettiği kimselerdir. Onların yoluna uy.”*** (En’am, 6/90) buyurulmuştur.

Nebî (s.a.v.) de kendinden önce gelip geçen bütün peygamberlerin gittikleri yola sülûk etmiştir. Nitekim onun hakkında da sülûk yoluyla mecazî varlıktan tümüyle çıkma tahakkuk etmemiştir. Nihâyet Allah’ın sevgilisi olmak ona has olduğundan rabbânî cezbelerle ezelî inâyet ona ulaşmış. Mirac gecesi bütün peygamberleri geçtikten sonra o mecâzî varlıktan çıkmış ve yakınlıkta kemâle ulaşmıştır. İşte bu, ***“daha da yakın”*** (Necm, 53/9) sırrıdır.

O, hakîkî varlığa ulaşmanın saâdetine ermiş ve ***“Kuluna vahyettiğini vahyetti.”*** (Necm, 53/10) sırrına ulaşmıştır. Hakîkatte ise o makamda Cenab-ı Hak: *“Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim. Size nîmetimi tamamladım.”* buyurmuştur. Bu ilahî hitap ümmete ancak Veda Haccı’nda Efendimiz Arafat’ta vakfede iken İslam bütün dinlere üstün kılındıktan, ferâiz ve ahkâmı tam olarak inerek dînin kemâli zuhûr ettikten sonra *“Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim. Size nîmetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâmı beğendim.”* buyurulmuştur. Nitekim bu te’vili aşağıdaki rivâyet teyid etmektedir:

Ebû Hüreyre (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)’in şöyle buyurduğunu söylemiştir: *“Benden önceki peygamberler ile benim durumum şu misalde olduğu gibidir: Bir adam görkemli binalar inşa eder. Onları güzelleştirir, süsler ve tamamlar. Fakat köşelerden birinde bir kerpici eksik bırakır. İnsanlar onu gezip dolaşırlar ve çok beğenirler. Ancak “Şuraya bir kerpiç konsaydı da tamam olsaydı” derler. “İşte ben, o mükemmel binayı tamamlayan kerpiç gibiyim.”*[243]

Hadisten peygamberlerin makamları, dînin onlarla kemâle erdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca dînin Nebî (s.a.) ile tamamlandığı ve onun mecâzî varlıktan tamamen sıyrıldığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü, Rasûlullah (s.a.v.)’den başka peygamberlerden hiçbiri mecâzî varlıktan tamamen sıyrılamamışlardır.

Bütün bunlara delâlet eden bir başka husus da şudur: Kıyâmet gününde bütün

peygamberler kendilerinin mecâzî varlıktan tamamen sıyrılmamış olmaları hasebiyle “nefsî, nefsî” diyeceklerdir. Oysa Efendimiz (s.a.v.) mecâzî varlığından fânî olduğu için “Ümmetî! Ümmetî!” diyecektir. Bunu iyi anla.

Bu ümmetin sahip olduğu ikramlardan biri de böylesine mükemmel bir dînin peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)’e tabi olmakla bu mükemmelliğe ortak olmalarıdır. Allahu Teâlâ buyuruyor: *“Size nîmetimi tamamladım.”* Bu nîmet, kemâli elde etme yollarıdır. Bunların en büyüğü de Rasûlullah (a.s.) Efendimiz’in gönderilmesidir. *“Ve sizin için din olarak İslâmı beğendim.”* Bu, mecâzî varlığın Hz. Peygamber (a.s.)’a ve ondan sonraki halîfelerine teslim edilmesinin talep edilmesidir. Böylece onun üzerine dökülür ve muhib olan mecâzî varlık mahbûb olan hakîkî varlıkla değiştirilir. Nitekim Allah Teâlâ: ***“De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.”*** (Âl-i İmran, 3/31) buyurmuştur. Yani, Allah da hakîkî varlık ile sizin mecâzî varlığınızın günahlarını affetsin. İyi anla ve uyanık ol.

“Kim açlık hâlinde dara düşerse” Kim rabbânî terbiyenin bir gereği olarak dünyâ ve âhiret nîmetlerine iltifat etmek sûretiyle ona son derece ihtiyaç duyma durumunda kalırsa *“gönülden günâha yönelmiş olmamak üzere”* bunlardan yiyebilir. Haktan yüz çevirmemek kaydıyla onlardan istifâde edebilir. Fakat sâdıklar için fetrete ve sâlikler için vakfeye (mânevî yolda duraklamaya) sebep olur. Sonra onlar sıdk ile Hakk’a ve meşâyihin rûhâniyetlerine ilticâ ile, peygamberlerin velâyetinden istiğfar ve yardım talep ederek bunu telâfî derler.

“Çünkü Allah” mübtelâ kılıp denediği şeyler husûsunda kullarını *“çok bağışlayıcı”* ve sırât-ı müstakîme hidâyet etmekle onları çok *“esirgeyicidir.”* Bu kısım, *“et-Te’vîlâtü’n-necmiyye”*den alınmıştır.

---

[234]. *Müslim*, Edâhî, 45

[235]. *Buhârî*, Vudû 33, Zebâih 7; *Müslim*, Sayd 6

[236]. *Ebû Dâvud*, Büyû’ 3; *Tirmizî*, Büyû’ 1; *Nesâî*, Büyû’ 2; *İbn Mâce*, Fiten 14; *Müsned*, IV, 269

[237]. *Buhârî*, Zebâih 24; *Tirmizî*, Sayd 13

[238]. *Ebû Dâvud*, Tıb 23; *Müsned*, III, 477

[239]. *Münâvî*, I, 303

[240]. *Kenzü’l-ummâl*, VI, 392

[241]. *Süyûtî*, ed-Dürrü’l-mensûr, III, 18

[242]. *Dârimî*, Edâhî, 24; *Müsned*, V, 218

[243]. *Buhârî*, Menâkıb 18; *Müslim*, Fedâil 22

HELÂL KILINANLAR

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَٓا اُحِلَّ لَهُمْۜ قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُۙ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ
الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُۘ فَكُلُوا مِمَّٓا اَمْسَكْنَ
عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ
﴿٤﴾ اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُۜ وَطَعَامُ الَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ
حِلٌّ لَكُمْۖ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْۘ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ
وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ
اُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذ۪ٓي اَخْدَانٍۜ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْا۪يمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُۘ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٥﴾

4- Sana kendileri için nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğinden öğretip, avcı hâle getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin ve üzerlerine Allah'ın adını anın *(besmele çekin).* Allah'tan korkun. Allah, hesâbı çabuk görendir.

5- Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin *(yahûdî, hristiyan vb. nin)* yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zinâ etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Kim *(İslâmî hükümlere)* inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, âhirette de ziyâna uğrayanlardandır.

"Sana kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar." Yânî, yiyeceklerden onlara nelerin helâl olduğunu sana soruyorlar.

"De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır." Yani temiz fıtratlı kişilere göre pis ve iğrenç olmayan şeyler helal kılındı. Nitekim başka bir âyette şöyle buyurulur: ***"O** (peygamber ki) **onlara güzel şeyleri helal, çirkin şeyleri haram kılar."*** (A'raf, 7/157)

İyi ve temiz diye ifâde ettiğimiz *"Tayyib"* lügatta lezzetli ve canın çektiği şeydir. Lezzetli ve temiz olması güzel ahlâk ve kişilik sâhibi olan kimselere göredir. Çünkü çölde yaşayan bedevîler, ayırım yapmaksızın bütün hayvanların etini yemeyi güzel ve lezzetli bulurlar. **İmam Fahreddin Râzî**, tefsirinde böyle açıklamıştır.

"Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hâle getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin." Yani, sizin öğrettiğinizin avladığından da yeyin.

“ جَوَارِحُ ” kelimesi, “ جَارِحَةٌ ” kelimesinin çoğulu olup lügatte “kazanan” anlamındadır. Nitekim ***“O (Allah ki) gündüzün ne kazandığınızı bilir.”*** (En’am, 6/60) âyetinde bu mânâda kullanılmıştır. İnsanın cevârihi, âzâlarıdır ki kazancını onlarla kazanır. Yâhut da *“cevârih”* kelimesi, bitişik şeyleri ayırmak anlamındaki *“cerh”*ten türemiş olabilir. Çünkü av için eğitilen hayvanlar, umumiyetle avı yaralar. Âyetteki *“cevârih”* ten murad, ehlileştirildiği takdirde av sürebilen yırtıcı hayvanlardır. Bunlar kara hayvanlarından pars, kaplan ve köpek; kuşlardan da doğan, kartal, atmaca, şahin ve akbabadır. Bunlar eğitimi kabûl eden hayvanlardır. Bunların yakaladığı avların eti helaldir.

“Mükellibîne”, “kendilerine av sürmeyi öğrettikleriniz” demektir. Mükellib, yırtıcı hayvanları eğiten ve av peşinde gitmeyi öğreten kimse demektir. Bu kelime, köpek anlamındaki *“kelb”*ten türemiştir. Köpeğin zikredilmesi, onun avcılık ve eğitilmeye en müsâit hayvan olmasındandır. Eğer mükellibîn kelimesinin cümlede fazladan ve faydasız olduğunu söylersen, ben derim ki: Onun faydası tâlimde mübâlağa ifâde etmesidir. Çünkü *“mükellib”* lafzı ancak, işinde mâhir olan hayvan eğiticileri için kullanılır. Sanki şöyle denilmiştir. Hayvanları eğitmede mâhir, usta ve meşhur bir kimse olarak sizin öğrettiğiniz hayvanların avladıklarından.”

Bunlar, muhtelif hilelerle, talim metodları ile veya terbiye ederek öğrettiğiniz avcı hayvanlardır. Hayvanların eğitilmesi ile ilgili bu ilim, ya Allah Teâlâ’nın ilhâmı ile veya Allah vergisi olan akıl ile elde edilmiş yahut da Allah’ın size onları eğitmenizi öğretmesiyle ortaya çıkmıştır. Böylece bu hayvanlar sâhibi gönderince avın peşinden gider, “bırak” deyince bırakır, çağırınca gelir, avı yakalar ve yemez.

Keşşâf sahibi der ki: *“Allah’ın size öğrettiğinden öğretip avcı hâle getirdiğiniz hayvanlar”* âyetinde şu hususlara tenbih vardır: Bir ilmi, bir hakîkatı öğrenmek isteyen, mümkün olduğu nisbette onu ehlinden tahsil etmenin gayretinde bulunmalıdır. Konuya vukûfiyeti tam olan ve meselenin inceliklerini bilen birine mürâcaat etmelidir. Hülâsa öğrenmek istediği konuyu, en iyi bilenden öğrenmelidir. Eğer yakınında o ilmin mütehassısı yoksa, onu ehlinden tahsil için uzak diyarlara da gitmelidir. Rasûlullah (s.a.v.): *“İlim Çin’de bile olsa onu arayınız.”*[244] buyurmuştur. Ehil olmayan kimselerden ilim öğrenip de günlerini zâyi eden ve mütehassıs kimselerle karşılaştığında parmaklarını ısırıp pişman olan nice kimseler vardır.

“Onların (avcı hayvanların) *sizin için yakaladıklarından yeyin.”* Âyette “yakaladıklarından” buyurulması, bu avcı hayvanların tutup getirdiklerinin derisi, kemiği ve kılları gibi her şeyinin yenilmeyeceğini ifâde etmektedir. Yani, onların sizin için yakalayıp da kendilerinin yemedikleri avların bir bölümünü yeyiniz.” Avcı hayvanların bir kısmını yedikleri avlar ise Efendimiz (s.a.v.)’in şu hadîsine göre onu yakalayan hayvana aittir.

Rasûlullah (s.a.v.) Adiy b. Hatim’e hitaben şöyle buyurmuştur: *“Ava saldığın hayvan, yakaladığından yerse sen yeme, zira onu kendisi için yakalamıştır.”*[245]

Fukahânın çoğu da bu görüştedir. Ancak onlardan Ebû Hanîfe’nin de aralarında

bulunduğu bâzıları avcı kuşların yakalayıp da yediklerinden arta kalanın yeneceğini, köpek cinsinden avcılardan artanın ise yenilmeyeceğini söylemişlerdir. Bunların arasındaki fark şudur: Köpek, yakaladığını yememesi husûsunda dövülerek eğitilebilir. Fakat doğana, yakaladığını yememeyi öğretmek kabil değildir.

"Ve" onları ava salarken *"üzerlerine Allah'ın adını anın."* Yani av hayvanını gönderirken Allah'ın adını anın. Ya da avın peşine gönderdiğiniz hayvan onu yakaladığında boğazlarken *"bismillah"* deyin, demektir.

Ebû Sa'lebe (r.a.)'nin şöyle dediği rivâyet edilir: "Ben Efendimiz (s.a.v.)'e: "Ya Nebiyyallah! Ben ehl-i kitap arasında yaşıyorum. Onların kaplarından yemek yememiz câiz midir? Bazen arazide ok atarak, bâzen de eğitilmiş veya eğitilmemiş köpeğimle avlanıyorum. Bunlardan hangisini yiyebilirim?" dedim.

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Ehl-i kitabın kaplarından başka kap bulursanız onların kaplarından yemeyin. Ama başka kap bulamazsanız, yıkadıktan sonra onlarda yemek yiyebilirsiniz. Okunla avladığına gelince, atarken "bismillah" dediysen yiyebilirsin. Avın peşine gönderirken Allah'ın adını andıysan eğitilmiş köpeğin tuttuğunu da yiyebilirsin. Eğitilmemiş köpeğin yakaladığına gelince onu boğazlamaya yetişebildiğin takdirde yiyebilirsin."[246] buyurdu.

Enes (r.a.)'in şöyle dediği rivâyet olunur: "Ben Rasûlullah'ı iki adet güzel, boynuzlu koç boğazlarken gördüm. Onları yan tarafları üzerine yatırdı. Hayvanları kendi elleriyle boğazladı ve *"Bismillâhi vallâhu ekber"* dedi."[247] *"Beğavî Tefsiri"*nde böyle denilmiştir.

Müstehab olan ise vavsız olarak *"Bismillâhi Allâhu ekber"* demektir.

Hayvanı kıbleye döndürmeden boğazlamak mekruhtur. Ancak kıbleye döndürülmeden boğazlanan hayvanın eti yenilebilir, helâldir. *"ez-Zehîra"* adlı eserde böyle denilmiştir.

Kasten "besmele" terkedilirse, o hayvanın eti haram olur. Çünkü leş hükmündedir. Eğer unutarak besmele terkedilmişse, o vakit helal olur.

Haramları işlemek husûsunda *"Allah'tan korkun."* Çünkü *"Allah, hesâbı çabuk görendir."* Kulun hesabını önüne çabuk koyar ya da hesabını görmeye başladığında onu en kısa zamanda tamamlar. Her iki durumda da mânâ, büyük ve küçük her günahta sizi sür'atle cezâlandırır, demektir. Âyet, avlanmanın mübah olduğuna delâlet etmektedir.

*el-Eşbah'*ta denilmiştir ki: Avlanmak, onu bir eğlence ya da meslek hâline getirmemek şartıyla mübahtır. *Bezzâziye'*de de böyle denilmektedir. Buna göre balık avcılığında olduğu gibi, avcılığı meslek edinmek de haramdır.

Hikaye olunur ki **İbrâhim b. Edhem** şöyle demiştir: Benim babam Horasan meliklerinden idi. Bir gün ava çıktım. Dağda bir tavşanı izlemeye başladım. O sırada hâtiften bir nida işittim. Şöyle diyordu:

"Ey İbrâhim sen bunun için mi yaratıldın? Ya da bununla mı emrolundun?"

Korktum ve tavşanın peşini bıraktım. Sonra tekrar peşine düşünce eğerin ön tarafından hatiften bir ses işittim:

"Vallahi sen bunun için yaratılmadın, bununla emrolunmadın." diyordu.

Bunun üzerine atımdan indim ve her şeyi orada bırakarak ayrıldım. Yolda babamın çobanına rastladım. O da bana cübbesini verdi. O cübbeyi giydikten sonra doğruca Mekke'ye yöneldim.

Bu âyet nâzil olunca Rasûlullah (s.a.v.) kendisinden faydanılan köpekleri beslemeye izin verdi. Faydası olmayan köpeği beslemeyi yasakladı. Isıran, zarar ve eziyet veren köpeklerin öldürülmesini emretti. Bunların dışında zararı dokunmayan köpeklerin öldürülmesini emretmedi. Hadiste şöyle buyurdu: *"Kim çobanlık, av ve ziraat bekçiliği gibi işlerde kullanmanın dışında köpek edinirse, her gün ecrinden bir miktar sevap eksilir."*[248] Çünkü o misafire havlar, kapıya gelen fakiri korkutur. *"Haddâdî Tefsiri"*nde böyle denilmiştir.

Başka bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"İçinde resim, köpek ve cünüb kimse bulunan eve melekler girmez."*[249] Buradaki meleklerden murad, rahmet ve istiğfar melekleridir. Çünkü onlar yeryüzüne rahmet ve bereket için inerler. Allah'ın kullarını ziyâret ederler. Özellikle zikredenleri dinlemek üzere dolaşırlar. Hadiste evlere girmediklerinden bahsedilen melekler, kirâmen kâtibîn (kulun iyilik ve kötülüklerini yazan melekler) değildir. Çünkü onlar, mükelleften bir göz açıp yumuncaya kadar bile ayrılmazlar. Buradaki "resim" den maksat, canlı resmidir. Evlerde canlı resmi bulundurmak, evlerin puthanelere benzememesi için men edilmiştir. Çünkü bâzı insanlar bâzı resimlere tapmaktadırlar. Havâs için eşyânın en çirkini, kendisiyle Allah'a isyan edilen şeydir. Köpek ise necistir ve o necislikte, büyük abdeste benzetilmiştir. Bâzı hadislerde şu ziyâde vardır: *"Cünüp olan eve de melek girmez. Ancak namaz için aldığı gibi abdest alırsa müstesna."*

*et-Terğîb ve't-Terhîb'*de şöyle denilmiştir: Namaz için aldığı gibi abdest alırsa cünüp olanın yeyip içmesine ve uyumasına ruhsat verilmiştir. Denilmiştir ki, meleğin içinde cünüp bulunan eve girmemesi, özürlü veya özürsüz guslü geciktirip abdest alma imkânı olduğu halde abdest almayan yâhut umursamadığı için guslü geciktirmeyi âdet edinen cünübün evidir.

Şir'atü'l-İslâm'ın **İbn Seyyid Ali** tarafından yapılan şerhinde şöyle denir: Cimâdan (cinsî ilişkiden) sonra hafif bir uyku uyunur ki o, vücud için faydalıdır. Fakat bu uykudan önce namaz için alınan gibi abdestin sünnette tavsiye edilmesi, temizliğe riayet edilmesini temin içindir. Kastedilen mutlaka şer'î abdest almak da değildir. Elleri ve avret mahallini yıkamak da yeterli olur. Nitekim bâzı Malikîler bu görüştedir.

Âyetin işarî yorumu şöyledir: Hak yolunun talipleri ve sülûk ehli *"sana, kendilerine*

nelerin helâl kılındığını soruyorlar”, yani dünyâ ve âhiretten kendilerine nelerin haram kılındığını soruyorlar. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Dünyâ âhiret ehline, âhiret de dünyâ ehline haramdır. Bu ikisi de Allah ehli olanlara haramdır.”*[250]

“De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır.” Bunlar, Allah’a vuslat yolunda sizin yolunuzu kesmeyen şeylerdir. Çünkü, *“Allah güzeldir, ancak güzel ve temiz olan şeyleri kabûl eder.”*[251]

Hiçbir hayırlı gayeye yönelik olmayıp da sâdece nefs-i emmarenin arzularına cevap verme gayesine matuf olan yiyecek, giyecek, söz, düşünce ve işler pistir. Pis şeyler ise ancak pis olanlara yaraşır. Ama hukûku îfa için hakka riâyetle ve müşâhede nefhalarıyla temizleyerek talep ettikleriniz temizdir. Bunlar da ancak temizlere uygundur.

“Allah hesâbı çabuk görendir.” Çünkü kul henüz işlemekte olduğu ameli bitirmeden Allah kullarının hesâbını anında görür derhal karşılığını verir. Onların iyiliğine, ihsânın yakınlığına erdirerek, derecelerini yükselterek ve ilahî inâyetin cezbesiyle gönüllerini hoşnut ederek karşılık verir.

Kötülüğü ise bu’diyyet (Allah’tan uzak olma); aşağıların en aşağısına tard ederek, hor ve zelil kılarak cezâlandırır. Ne güzel söylenmiştir:

Kim ne yaparsa kendine yapar; ister iyilik, ister kötülük.

Sâib şöyle demiştir:

Niçin başkasından şikayet edeyim? Çünkü köpük gibi
Sürekli kendi arzusunun peşinde, zavallı bir kişiyim

اَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۖ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ ۖ
وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ ۖ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ
مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ
غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ ۗ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ
عَمَلُهُ ۖ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

5- Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin *(yahûdî, hristiyan vb. nin)* yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü’min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zinâ etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Kim *(İslâmî hükümlere)* inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, âhirette de ziyâna uğrayanlardandır.

“Bugün” şimdiki zaman ve bitişik geçmiş ve gelecek zaman ya da âyetin nâzil olduğu zaman. *“Size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır.”* Temiz ve iyi olan şeyler, düzgün tabîatlı kimselerin pis ve çirkin bulmadığı şeylerdir. Düzgün tabîat sahipleri de mert ve güzel ahlâklı kimselerdir. Ya da “temiz ve iyi şeyler,” Şâri’in nassı ve müctehidin kıyâsı ile hakkında haram hükmü bulunmayan şeylerdir.

“Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir.” Kendilerine kitap verilenlerden maksat, yahûdî ve hristiyanlardır. Onların yemeklerinden murad ise, kestikleri hayvanlar ve diğer şeylerdir.

İbn Abbas (r.anhüma)’ya hristiyan arapların kestiklerinin yenilip yenilmeyeceği sorulduğunda o: “Onların kestiğini yemekte beis yoktur.” demiştir. Tâbiînin büyük çoğunluğu bu görüşü benimsemişlerdir. Nitekim Ebû Hanîfe ve arkadaşları da bu hükmü tercih etmişlerdir.

Ebû Hanife’ye göre sabiîler de âyetteki ehl-i kitap hükmüne tâbîdir. İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf’a göre ise sabiîler iki sınıftır: Birinci sınıftan olanlar Zebur’u okurlar ve meleklere taparlar. İkinci sınıftan olanlar ise Zebur’u okumazlar ve yıldızlara taparlar. Bu ikinci gruptan olanlar kitap ehli hükmüne dâhil değillerdir.

Mecûsîlere gelince kitap ehlinden alındığı gibi onlardan da cizye alınır. Fakat onların kestiği yenilmez. Kadınları ile evlenmek de câiz değildir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Kadınlarını nikahlamamak ve kestiğini yememek kaydıyla onlara ehl-i kitâb gibi muâmele edin.”* [252]

Bir yahûdî veya hristiyan Allah’tan başkasının adını anarak, mesela bir hristiyan “Hz. Mesih adına” diyerek bir hayvanı boğazlasa ulemânın ekserisine göre onun eti helaldir. Çünkü Allah onların kestiklerini helal kılmıştır. Ve O, onların ne diyeceklerini bilmektedir.

Hasan Basrî der ki: Bir yahûdî veya hristiyan Allah’tan başkasının adını anarak bir hayvanı boğazlarken sen onun söylediğini işitirsen, o hayvanın etini yeme. Eğer sen onun ne söylediğini işitmediysen, bu takdirde onun kestiğini ye. Çünkü onun kestiğini Allah sana helal kılmıştır.

“Sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir.” Sizin onlara yemek yedirmeniz ve onlarla alış veriş etmeniz de haram değildir. Eğer sizin yemeğiniz onlara haram olsaydı bu zikredilen muameleler de aranızda câiz olmazdı.

“Mü’min kadınlardan iffetli olanlar ile.” Yani, bu kadınlar yukarıda zikredilenler gibi size helal kılındı, demektir.

“ اَلْمُحْصَنَاتُ ”tan murad, iffetli ve hür kadınlardır. Bundan sonra bahsedilecek olanlardan önce ve özellikle onların zikredilmesi, onlarla evlenmenin daha evlâ olduğuna işârettir. Yoksa onların dışındakilerle evlenilemeyeceğine delâlet etmez. Çünkü, mü’mine olan câriyeleri nikahlamak, ittifakla sahihtir. Keza hür kadınlardan iffetli olmayanları da nikahlamak câizdir. Kitap ehli olan câriyeler ise **Ebû Hanîfe**’ye göre müslüman kadınlar gibidir. **İmam Şafiî** bunun aksi görüştedir.

“Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da” Yani, sizinle savaş

hâlinde (harbî) olsalar da onları nikahlamak size helâl kılınmıştır. **İbn Abbas** (r.anhümâ) dâru'l-harbte yaşayan, ehli kitaptan kadınlarla evlenmenin helâl olmadığını söylemiştir.

Haddâdî der ki: Bu âyetin zâhirine göre hükmeden bâzı fakihler, kitap ehli olan câriyeleri nikahlamanın câiz olmadığına hükmetmişlerdir. Halbuki sahih olan, şu âyetin zâhirî hükmüne göre câiz olmasıdır: ***"Sâhiplerinin izniyle onlarla*** (câriyelerle) ***evlenin."*** (Nisâ, 4/25) Nitekim kitap ehlinin kestiğinin helâl olması da buna delâlet eder.

Başkalarının da nikâhı câiz olduğu halde Kur'ân'da hususî olarak inanan hür namuslu kadınların zikredilmesi, onlarla evlenmek daha mükemmel ve tam olduğundan bu nîmeti hatırlatmak içindir. Her ne kadar âyette iffetli hür kadınlar tahsis edilmiş olsa da müslüman câriyelerle evlenmenin ihtilafsız câiz olması da bu îzahın doğruluğuna delildir.

Evlenmek isteyen kimse için efdal olan, gücü yetiyorsa kitap ehlinden hür kadınları nikahlamakdır. Çünkü, (sahibi olmadığı) câriyeyi nikahlamak, ondan doğacak çocuğun da köle olmasını gerektirir. Çocuk hür ve köle olmakta annesine tâbîdir. Kimse kendisinin köle olmasını istemediği gibi çocuğunun da köle olmasını istememelidir.

"Mehirlerini vermeniz şartıyla" yani mehirlerini verdiğiniz takdirde size helâldir. Nikahta helalliğin mehri verme şartına bağlanması, mehir vermenin vâcip olduğuna işârettir ve evlâ olana teşvik etmek içindir.

"nâmuslu olmak, zinâ etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir." Nikah ile iffetli olduğunuz, açıkça zinâ etmediğiniz ve gizlice zinâ yapmadığınız takdirde demektir. "Gizli dost" erkek ve kadın tümünü şâmildir.

Şa'bî şöyle der: "Zinâ iki çeşittir: Açıktan yapılan ve "sifâh" denilen zina. Diğeri de gizilce yapılan ve gizli dost edinerek yapılan zinâ." Allah, bu âyette her iki zinâyı da haram kılmış, evlilik yoluyla kadınlardan istifâdeyi mubah kılmıştır.

"Kim inanmayı kabûl etmezse", yani İslâm'ın hükümlerini inkar ederse ve onları kabul etmekten yüz çevirirse demektir. Burada haramlığı ve helâlliği beyan edilenler de o hükümler cümlesindendir. *"onun ameli boşa gitmiştir."* Yani bunları inkar etmeden evvel işlediği sâlih amelleri iptal olunur. *"O, âhirette de ziyâna uğrayanlardandır."*

Haddâdî der ki: Kim inanmayı kabul etmezse onun amellerinin sevâbı boşa gitmiştir. O, âhirette aldananlardan olur ki, kendi kendini aldatmıştır. Onun varacağı yer cehennem ateşidir. Kitap ehli olan bir hanımın kocasının müslüman olması, ona hiçbir fayda sağlamaz. Kezâ müslümana da kitap ehli olan hanımının küfrünün bir zararı dokunmaz.

Sa'dî der ki:

Gittiler ve gidenler ektiğini biçtiler
İyi ya da kötü addan başkası kalmaz geriye

Bil ki küfür, çirkin şeylerin en çirkini, îman da güzel şeylerin en güzelidir.

İbn Abbas (r.anhüma) Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu nakleder: *"Allahu Teâlâ hiçbir gözün görmediği hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir kulun hayal edemediği güzellikte olan Adn cennetini yarattığı vakit ona konuşmasını emretti de Adn cenneti üç defa şöyle dedi:* ***"Mü'minler kurtuluşa erdiler."*** (Mü'min, 23/1).[253]

*"Ka'bu'l-Ahbar"*dan nakledilir ki: "Nuh (a.s.) vefât edeceği zaman evlatları arasından Sam adındaki oğlunu çağırdı ve ona şöyle dedi: "Sana şu iki şeyi yapmanı, iki şeyi de yapmamanı tavsiye ederim. Yapmanı istediklerimden birincisi Allah'tan başka ilah olmadığına şâhitlik etmendir.

Bu öyle muazzam bir kelimedir ki yedi kat semaları deler geçer, hiç birşey önünde duramaz. Yeryüzünü, semâları ve bunların içinde olanları bir kefeye, *"Lâ ilâhe illallâh"* sözünü de öbür kefeye koysanız, muhakkak ki *"Lâ ilâhe illallâh"* ağır basar. Yapmanı istediğim şeylerin ikincisi ise çok çok *"Sübhânallâhi ve'l-Hamdü lillah"* demendir. Çünkü bu söz, bütün sevapları kendinde toplar. Yapmamanı istediğim şeylerin ilki Allah'a şirk koşman, ikincisi de Allah'tan başkasına güvenmendir."

Kadı Iyaz der ki: "Şu hususlarda icmâ vâki olmuştur: İyi amellerin kâfirlere ahirette faydası dokunmaz. Yaptıkları faydalı işlere karşılık onlara nîmet verilmez ve azapları da hafifletilmez. Fakat işledikleri cürümlere göre bâzılarının azâbı diğerlerine nazaran daha şiddetli olur. Hadiste geçtiği gibi müslüman olduktan sonra önceden yapmış oldukları iyilikleri makbul olur.

Nisâbü'l-ihtisâb adlı eserde şöyle denilmektedir: İhtilâfsız küfür olan sözler, söyleyenin amellerinin boşa gitmesini gerektirir. Eğer küfür hâlinden önce haccetmişse, tekrar müslüman olursa haccını iade etmesi gerekir. Küfre düşenin hanımı ile cinsî münasebette bulunması da haram olur. Zira irtidat ile nikâh kendiliğinden bozulur. Bundan meydana gelen çocuk veled-i zinâ olur.

Eğer küfre düştükten sonra tekrar kelime-i şehâdet getirir ve bunu da âdeten söylerse, önceden söylediği küfür sözlerinden dönmüş sayılmaz. Âdet olduğu üzere kelime-i şehâdet getirmekle küfür hâlinden kurtulmuş olmaz. Ama küfür olduğunda ihtilâflı olan bir söz söylemişse, bu şekilde küfre düşene nikâhını yenilemesi, tevbe etmesi ve söylediklerinden dönmesi ihtiyâten tenbih edilir.

Hatâen küfür kelimesi söyleyenin bu hâli, küfrü gerektirmez. Onu hatâen söyleyen mü'mindir ve ondan nikâhını yenilemesi istenmez. İstiğfar etmesi ve bir daha bu kabil sözler söylememesi tenbih edilir." *"Nisab"*dan alınan açıklamalar burada sona ermiştir.

Küfre düşmek ve bunun sonuçları konusunda erkek ve kadın eşittir. Eğer bir kadın küfrü gerektirecek söz söylerse, o da kocasından ayrılır.

Salih kula yaraşan, kadınlardan sâliha, iffetli ve takvâ ehli olanı tercih etmektir.

Üftâde Efendi (k.s.) diye meşhur şeyh hazretleri: "Veled-i zinâya velayet verilmez." demiş ve şunları eklemiştir: "Beni annemin ilk çocuğu kıldığı için Allah'a şükrediyorum. Çünkü, ebeveynimden birinin küfrü gerektiren bir söz söylemeleri ihtimali, bu kısa zaman zarfında daha zayıftır." Üftade Hazretlerinin en büyük vârisi

Hüdâyî Hazretleri de aynı şeyi söylemiştir. Fakir (İsmâil Hakkı) de aynı şeyi söylüyorum.

Ey hakîkat erbabı! *“Bugün”* yani ezelde dîninizin kemâle erdirildiği vakit *“size”* iki cihan saâdetine dâir bütün *“temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır.”* Bundan da öte Allah’ın kemiyet ve keyfiyetten münezzeh, noksanlık ve şüphelerden uzak olan temiz ahlâkı ile ahlâklanmanız size helâl kılındı.

“Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir.” Ehl-i kitaptan maksat aslında peygamberlerdir. Böylece şerîat ve hakîkat yoluyla nübüvvet pınarından gıdalandığınız gibi, velayet pınarından kana kana içtiniz.

“Sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir.” İki ayrı meme gibi olsa da esâsen nübüvvet ve velâyet sütünün menbaı birdir. Siz, lütuf ve kerem sütümüzü velâyet kaynağından kana kana içtiniz. Peygamberler de ihsan sütümüzü nübüvvet pınarından içtiler. ***“Her bölük kendi içecekleri pınarı bildi.”*** (Bakara, 2/60) Rasûlullah (s.a.v.)’in ise bütün bu kaynaklarda ortaklığı vardır. Makam-ı Mahmud onun husûsî mevkii olmuştur. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurur: *“Rabbimin katında gecelerim; bu hususta ne mukarreb bir melek ne de Allah tarafından gönderilen bir nebî bana ortak olur.”*[254]

“Mü’min kadınlardan iffetli olanlar” size helâl kılındı. Bunlar Kur’ân’ın benzersiz (bâkir) hakîkatleridir ki onlara inanan ruhların anlamaları için korunmuştur. Onlar, âlimlerin ve bu ümmetin havâssının ruhlarıdır.

“Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar” Burada bizden önceki ümmetlere indirilen kitaplardaki bâkir hakîkatlere işaret vardır. Onlar kendilerine kitap indirilenlerden korunmuş, Kur’ân’a derc edilmiş ve sizin için gizlenmiştir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***“Onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez.”*** (Secde, 32/17) Yani, Kur’ân’da gizlenen daha önce indirilen bütün kitapların bâkir hakîkatlerini onlar bilmezler, hepsi sizin içindir.

“Mehirlerini vermeniz şartıyla.” Bu emsalsiz hakîkatlerin mehri olan varlığınızı fedâ etmek şartıyla.

“Namuslu olmak,” Hak yolunda vücûdunuzu bezl etmekde iffetli olarak, demektir. Bu da Hak yoluna sırf Allah için yönelmekle olur. Hakk’a vâsıl olmak, meşâyihın tasarrufu ile olur.

“Zina etmemek,” Yani tabîata uygun, şerîatin hilâfina ve nefsin arzularının (hevâ) tasarrufuyla olmaksızın, demektir.

“veya gizli dost tutmamak üzere size helâldir.” Hak yolunda varlığından geçmeyi adayan kişi kevneyne; dünyâya ve âhirete iltifat etmez. Meyli yalnız Allah’adır. Sonunda pınar O olur, su O’ndan olur, müşteri de, sâkî de O olur.

“Kim inanmayı kabul etmezse.” Kim yukarıda bahsedilen muâmelâta ve kemâlâta inanmazsa, ona bu saâdetleri görmek haram olur. Kendini mânevî âlemin hakîkatlerinden mahrum kılar. *“onun ameli boşa gitmiştir.”* Çünkü, onun ameli körü

körüne ve taklîdîdir. *“O, âhirette de ziyâna uğrayanlardandır.”* Onlar dünyâyı, ukbâyı ve Mevlâ’yı kaybetmişlerdir. Bu kısım, *et-Te’vîlâtü’n-necmiyye’*den alınmıştır.

---

[244]. *Aclûnî*, I, 154
[245]. *Buhârî*, Zebâih 2,7; *Müslim*, Sayd 2,3; *Ebû Dâvud*, Edâhî 22; *Tirmizî*, Sayd 6
[246]. *Buhârî*, Zebâih 4; *Müslim* Sayd 8; *Ebû Dâvud*, Edâhî 23; *Tirmizî*, Sayd 1; *Dârimî*, Siyer 56; *Müsned* II, 184, 193.
[247]. *Buhârî*, Hac 27, 117; *Müslim*, Edâhî, 17, 18; *Tirmizî*, Edâhî 2; *Nehâî*, Dahâyâ 28-31; *Müsned*, III, 99, 115
[248]. *Buhârî*, Hars 3; *Müslim*, Müsâkât 58
[249]. *Ebû Dâvud*, Tahâret 90; *Nesâî*, Tahâret 168; *Müsned*, I, 83, 107, 139, 150
[250]. *Aclûnî*, I, 394
[251]. *Müslim*, Zekât, 65; *Müsned*, II, 328
[252]. *Muvatta*, Zekât 42
[253]. *Münâvî*, V, 298
[254]. *Buhârî*, Savm 20, 48, 49; *Müslim*- sıyâm 57-58; *Muvatta*, Sıyam 58; *Müsned*, III, 8, VI, 126

ABDEST – GUSÜL – TEYEMMÜM

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ
وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُ۫سِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِۜ
وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواۜ وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ
اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا
صَع۪يدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْد۪يكُمْ مِنْهُۜ مَا يُر۪يدُ اللّٰهُ
لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُر۪يدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

6- Ey îman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, boy abdesti alın. Hasta, yâhut yolcu iseniz, yâhut biriniz tuvaletten gelmişse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız *(cinsî birleşme yapmışsanız)* ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve *(dirseklere kadar)* ellerinizi onunla meshedin. Allah size güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size *(ihsân ettiği)* nîmetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.

"Ey îman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman." Âyette geçen "kıyam", yani kalkmak ile namazın rukünlerinden olan kıyam kastedilmişse bu takdirde mânâ; "namazda kıyama durmak istediğiniz zaman" şeklinde olur. Böylece sebep olanın (namazın) ismi sebebe (abdeste) verilmiş olur. Yani, namazdaki kıyâmın sıhhati abdest iledir.

Eğer "kıyâm" ile namaza başlamak için gereken şartları ifa etmek üzere kalkmak kastedilirse bu takdirde cümlenin mânâsı; "namaz için kalkmayı kastettiğiniz zaman" demek olur. Bu durumda namazın şartlarından birine diğer bir şartın ismi verilmiş olur. Çünkü abdest, namazın rukünlerinden "kıyâm" için gereklidir, namaza kalkmak mânâsındaki "kıyâm" için değil.

Âyetteki hitap, abdestsiz olanlaradır. Namaz için kalkan herkese abdest almak şart değildir. Çünkü âyetin zahirî mânâsından anlaşıldığı üzere abdesti olanın tekrar abdest alması şart değildir.

"Yüzlerinizi" yıkayın. " غَسْلٌ " yani yıkamak, o mahalle yeteri kadar su temas ettirmektir. Yıkamanın ovarak veya ovmadan yapılması müsavîdir.

" وَجْهٌ " yani yüz, insanın bir şeye yöneldiğinde görünen yeridir. Yüz, uzunlamasına alnın üstündeki saç bitiminden çenenin altına, enine de bir kulak memesinden diğerine

kadar olan mahaldir ki onun tamâmını yıkamak gerekir. Suyu kaşların altına, göz çukurlarına, bıyıkların, yanak ve dudağın alt tarafındaki kılların altına kesif olsalar dahi ulaştırmak gerekir.

İmâm-ı A'zam'a göre kılların altını yıkamak gerekmez. Ona göre farz olan, sakalın aşağı doğru uzanan kısmını değil, yüze bitişen kısmını meshetmektir. Çünkü sakal olunca altını yıkama yükümlülüğü düşer ve bu farz sakalın üst tarafına intikal eder. Mazmaza ve istinşak, abdestin vâciplerinden değildir. Çünkü burada "yüz" ile kastedilen onun dış tarafıdır içi değil. Bu ikisi, sünnettir.

"Dirseklere kadar ellerinizi" yıkayın. Cumhura göre kolları yıkarken dirsekleri de dâhil etmek gerekir. Buna göre âyetteki " إِلَى " harf-i cerri, berâber mânâsına gelen " مَعَ "anlamındadır. Nitekim bu durum şu âyette de aynıdır: ***"Yetimlerin mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin."*** (Nisâ, 4/2) -" مِرْفَقْ ", " مَرَافِقْ "ın çoğuludur ki o, elden dirseğe kadar olan kısımla pazunun birleştiği yerdir. Ona "dirsek" denilmiştir. Çünkü el tarafından onun üzerine dayanılır.

"Başlarınızı meshedin." Mesh, eli dokundurmak, demektir. **Ebû Hanîfe**'ye göre meshin farz olan miktarı başın dörtte biridir. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) başının üst kısmını meshederdi. Bu da başın dörtte birine yakındır. Başın dört ciheti vardır. Bunlar; nâsiye (başın üst kısmı), arkası ve iki yanlarıdır.

Mahmûd Hüdâyî Hazretleri *Vâkıât* adlı eserinde şöyle der: **Üftade** Hazretleri: "Başın üst kısmından ne kadarına meshedileceği konusundaki ihtilâfın sebebi bana keşfen malum oldu. Şöyle ki, insan bedeni bir bakıma dört köşedir. Buna kıyasla diyebiliriz ki, başın dörtte birini meshetmek gerekir. Başın üç parmak mikdarı meshedilmesi gerektiği görüşü ise başın şekline göredir. Çünkü baş, altıgendir. Onun altıda biri üç parmak miktarıdır." demektedir.

Mahmûd Hüdâyî Hazretleri devamla der ki: "O zaman son değerlendirmenin (yani başın üç parmak miktarı meshedilmesi) daha uygun olması gerekir. Çünkü onda bedene kıyâsen olan birinci görüşün aksine başın kendi dikkate alınmaktadır. Şeyh Üftâde Hazretleri ise birinci görüşün evlâ olmasını, bedenin baştan daha büyük olmasına bağlar. Az olanın çoğa tâbi olması daha uygundur. *"el-Vâkıât"*tan yapılan nakil burada bitti.

Haddâdî şöyle demiştir: "Kulakların meshedilmesi sünnettir. Kişi baş parmaklarıyla kulaklarının dışlarını, işâret parmakları ile de içlerini mesheder, bunu da başı meshettiği su ile yapar. Boynun meshi ise müstehabdır." Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Kim abdestte boynunu meshederse, kıyâmet günü şiddetli susuzluktan emin olur."*[255]

"Topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın." Ayaklarınız anlamındaki " أَرْجُلَكُمْ " kelimesi, yüzleriniz anlamındaki " وُجُوهَكُمْ " kelimesine atıfla mansub getirilmiştir. Bunu yaygın sünnet, sahâbenin uygulaması ve imamların çoğunun görüşü de desteklemektedir. Âyette ayaklarla ilgili "topuklara kadar" şeklindeki sınırlama da bunu teyid etmektedir. Çünkü

ayette meshedilecek yer hakkında belli bir sınırlama yoktur. Sınırlama yıkanacak yerlerde bildirilmiştir.

*el-Eşbâh'*da şöyle denilmektedir: "Mestler üzerine meshi câiz gören âlimlere göre ayakların yıkanması meshinden daha fazîletlidir. Bunun aksi görüşde olan âlimlere göre ise ayakların meshi efdaldir. Meshi câiz görmeyen âlimlere göre de bu böyledir."

Râfizîler ayakları meshetmenin vâcip olduğu görüşündedir. Onlar meshle ilgili zayıf ve şaz haberleri de nakletmişlerdir. *er-Ravza* adlı kitabın müellifi şöyle demiştir: "Râfizîlerin (şianın) mesti, genişlik konusunda darb-ı mesel olmuştur. Çünkü o mest üzerine meshi câiz görmediği halde ayakların meshini câiz görür. Ayağını meshetmek üzere elini meshinin içine sokabilmek için mestini geniş tutmak durumundadır.

İbn Muğîre babasından naklen şöyle demiştir: "Bir gece vakti yolculukta Peygamber (s.a.v.) ile beraberdim. Bana: *"Yanında su var mı?"* diye sordu. Ben de "Evet" dedim. Bineğinden indi, gecenin karanlığında gözümden kaybolana değin yürüdü. Daha sonra geldi ve ben ona bir kapla su döktüm, ellerini ve yüzünü yıkadı. Üzerinde de yünden bir cübbe vardı. Kollarını o cübbenin ancak altından çıkarabildi de onları yıkadı. Sonra başını meshetti. Ben mestlerini çıkarmaya yeltendim, şöyle dedi: *"Onları bırak. Çünkü ben onları iki ayağım temizken giydim."* Daha sonra ayaklarını (mestlerinin üzerini) meshetti.[256] Bu rivâyet, *Beğavî Tefsiri'*nden alınmıştır.

Ulemâ abdestin farziyetinin bu âyetten anlaşıldığı görüşünde ittifak etmişlerdir. Yine Peygamber (s.a.v.)'in sünnetinden biri de niyettir. Kişi pislikleri ortadan kaldırmaya veya Allah'a yakınlığa vesîle olması için namaz kılmaya niyet eder. Temizliği tamamlamak için mazmaza yaparken abdestten önce serçe parmağı kalınlığında ve bir karış boyunda misvak kullanmak sünnettir. Misvak olmadığında parmaklarıyla dişlerini temizlemek de misvak sevabı yerine geçer. *Hidaye*'de en sahih görüşün, misvak kullanmanın müstehap olduğu söylenir.

Mücâhid'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: *"Cibril (a.s.) Rasûlullah (s.a.v.)'e geç gelince Rasûlullah ona: "Seni ne alıkoydu?" dedi.*
O şöyle karşılık verdi: "Siz tırnaklarınızı ve bıyıklarınızı kısaltmadığınız, parmak mafsallarını temizlemediğiniz ve oğuşturmadığınız halde nasıl size gelirim?" Sonra da ***"Biz ancak Rabbimizin emriyle ineriz"*** (Meryem, 19/64) âyetini okudu.[257] Bir hadiste de *"Parmak mafsallarını temizleyiniz."*[258] buyurulmuştur. Peygamber (s.a.v.), buralara kir toplanıp da bu sebeple cünüplük ve su ile deri arasında teması önleyen kuruluk kalmasın diye parmak aralarının da yıkanmasını emretmiştir. Yine bir hadiste: "*Dişlerinizin üzerindeki et parçalarını temizleyin."* buyurulmuştur. Rasûlullah (s.a.v.), yemek artıkları kalıp da ağız kokmasın, çevredekiler ve hafaza melekleri rahatsız olmasın diye dişlerin temizlenmesini emretmiştir. Ayrıca ağız Kur'ân'ın yolu ve bu iki meleğin oturdukları yerdir. Melekler ise pis kokudan nefret ederler.

Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Bir kul misvaklandıktan sonra namaza kalkarsa bir melek de onunla beraber kalkıp arkasında durur ve onun*

kıraatini dinler. O kişiye iyice yaklaştıktan sonra ağzını onun ağzına koyar. Öyle ki onun ağzından bir Kur'ân kırâatı çıktığında meleğin karnına girer. Şu halde ağızlarınızı Kur'ân için temizleyiniz."[259] Bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Misvaklanmış olarak kılınan iki rekat namaz misvaksız kılınan yetmiş rekat namazdan efdaldir."*[260]

Abdest alan kişi besmeleden sonra:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى جَعَلَ الْمَاءَ طَهُورًا

"Suyu temiz kılan Allah'a hamd olsun." der.
Mazmaza esnasında (ağza su alırken)

اَللّٰهُمَّ اسْقِنِى مِنْ حَوْضِ نَبِيِّكَ كَأْسًا لَا اَظْمَأُ بَعْدَهَا اَبَدًا
اَللّٰهُمَّ اَعِنِّى عَلٰى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ

"Allahım bana, Nebî'nin havzundan bir kâse içir, artık bir daha ebediyyen susamayayım. Bana seni zikretmem, sana şükretmem ve kitabını okumam için yardım et."
İstinşak (burna su verme) esnasında:

اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنِى مِنْ رَآئِحَةِ نَعِيمِكَ وَجِنَانِكَ

"Allahım! Beni nîmetlerinin ve cennetlerinin kokusundan mahrum etme."
veya şöyle der:

اَللّٰهُمَّ اَرِحْنِى رَآئِحَةَ الْجَنَّةِ وَلَا تُرِحْنِى رَآئِحَةَ النَّارِ

"Allahım! Bana cennetin kokusunu koklat, cehennemin kokusunu koklatma."
Yüz yıkandığında:

اَللّٰهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِى يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ

"Allahım kimi yüzlerin ak, kimilerinin kara olduğu günde benim yüzümü ağart."
veya şunu söyler:

اَللّٰهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِى بِنُورِكَ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهُ اَوْلِيَآئِكَ وَلَا تُسَوِّدْ
وَجْهِى بِذُنُوبِى يَوْمَ تَسْوَدُّ وُجُوهُ اَعْدَآئِكَ

“Allahım! Dostlarının yüzlerinin ak olduğu günde, nûrunla benim yüzümü de ağart. Düşmanlarının yüzlerinin karardığı günde, günahlarım sebebiyle yüzümü karartma.”

Sağ kol yıkanırken:

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنِى كِتَابِى بِيَمِينِى وَحَاسِبْنِى حِسَابًا يَسِيرًا

“Allahım kitabımı, sağımdan ver ve hesabımı kolay eyle.”

Sol kol yıkanırken:

اَللّٰهُمَّ لَا تُعْطِنِى كِتَابِى بِشِمَالِى وَلَا مِنْ وَرَآءِ ظَهْرِى

“Allahım! Kitâbımı solumdan ve arkamdan verme.”

Başı meshederken:

اَللّٰهُمَّ حَرِّمْ شَعْرِى وَبَشَرِى عَلَى النَّارِ وَاَظِلَّنِى تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِكَ
يَوْمَ لَا ظِلَّ اِلَّا ظِلُّكَ اَللّٰهُمَّ غَشِّنِى بِرَحْمَتِكَ وَاَنْزِلْ عَلَىَّ مِنْ بَرَكَاتِكَ

“Allahım! Saçımı ve derimi cehenneme haram et, senin gölgenden başka gölge olmayan günde beni arşının gölgesi altında gölgelendir. Beni rahmetinle kapla, üzerime bereketini indir.”

Kulakları meshederken:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِى مِنَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ اَحْسَنَهُ

“Allahım! Beni sözü dinleyen ve en güzeline uyanlardan eyle.”

Boynu meshederken:

اَللّٰهُمَّ اَعْتِقْ رَقَبَتِى مِنَ النَّارِ

“Allahım! Benim boynumu cehennemden âzâd et.”

Sağ ayak yıkanırken:

اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْ قَدَمَىَّ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزِلُّ فِيهِ الْاَقْدَامُ

“Allahım! Ayakların kaydığı günde, ayağımı sırat üzerinde sâbit eyle.”

Sol ayak yıkanırken:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ لِى سَعْيًا مَشْكُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا وَعَمَلًا مَقْبُولًا
وَتِجَارَةً لَنْ تَبُورَ

“Allahım! Benim için şükredilen bir gayret, affedilen günah, kabul edilen amel ve zarar etmeyen ticâret nasib et.”

Abdest bittikten sonra da şöyle duâ eder:

اَشْهَدُ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
وَرَسُولُهُ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِى مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِى مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ
وَجْعَلْنِى مِنْ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ وَاجْعَلْنِى
مِنَ الَّذِينَ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Tek Allah’tan başka İlah olmadığına, O’nun ortağı bulunmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve rasûlü olduğuna şâhitlik ederim. Ey Allahım! Beni, tevbe edenlerden, temizlenenlerden, kendilerine nîmet verdiğin salih kullarından ve kendileri için korku ve hüzün olmayanlardan eyle.”

Abdestte dört uzvun tahsis edilmesinin hikmeti; Âdem (a.s.)’ın yüzüyle cennetteki yasak ağaca yönelmiş olması, eliyle onu tutması, ayağı ile ona yürümesi ve (pişmanlıktan) dolayı elini başının üzerine koyması sebebiyle bu günahlara keffaret olması için bu dört uzvun yıkanması emredilmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Kul yüzünü yıkadığı zaman günahları göz çanaklarının altından bile çıkar gider.”*[261] Diğer uzuvlarda da bu böyledir.

Denilmiştir ki bu dört uzvun yıkanması diğer ümmetler arasında çok parlak ve alametli olmaları için sâdece Ümmet-i Muhammed’e has kılınmıştır. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) bir kabristana geldiğinde şöyle buyurmuştur:

“Selam size ey mü’minler topluluğunun yurdu! Muhakkak biz de Allah dilerse size katılacağız. Biz kardeşlerimizi görmeyi arzu ederiz.” Yanındakiler:

“Ya Rasûlallah biz senin kardeşlerin değil miyiz?” deyince Rasûlullah (s.a.v.):

“Siz benim ashâbımsınız, kardeşlerim ise daha sonra geleceklerdir.” diye karşılık vermiştir.

Onlar; “Sonra gelecek ümmetini nasıl tanırsın, yâ Rasûlallah?” diye sorunca şöyle buyurmuştur:

“*Ne dersiniz bir adamın siyah atların arasında alnı beyaz sekili, bir atı olsa, onu tanımaz mı?”* deyince “Tabî ki tanır.” diye tasdik ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *“Onlar kıyâmet günü abdestten dolayı uzuvları beyaz ve parlak olarak gelirler de ben onları Havz-ı Kevser’e sokarım.”*[262]

Şunu bil ki Peygamberimiz (s.a.v.) Mekke fethinde tek abdestle beş vakit namaz kıldı. Bunun üzerine Ömer (r.a.): “Daha önce yapmadığın şeyi yaptın.” dedi. Efendimiz (a.s.) *“Kasten yaptım ey Ömer.”*[263] diye karşılık verdi. Rasûlullah (a.s.) her namaz için abdesti yenilemenin müstehab olmakla birlikte bunun da câiz olduğunu göstermek için böyle yapmıştır.

Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Kim temiz (abdestli) olduğu halde yine de abdest alırsa Allah ona on hasene yazar.”*[264] Abdest yenilemenin bâtının nurlandırılmasında açık bir etkisi vardır.

Bazı ehlullah, nefsin galebesi ve şeytanın tasarrufu ortaya çıktığı için gıybet, yalan ve öfke meydana geldiğinde abdest alırlardı. Abdest, nefsin ve şeytanın karanlıklarını (zulmetlerini) dağıtan bir nurdur. Hattâ bâzılarının yüzünde çıkan yaralar, abdest suyunun tesiriyle on iki sene geçtiği halde iyileşmezdi. Bununla birlikte onlar, her farz namaz için abdest yenilemeyi terk etmezlerdi. Bâzılarının ise gözünden siyah su akardı.

Sürekli temizlik rızkın artmasına sebeptir. Rasûlullah (s.a.v.): *“Temizliğe devâm et ki rızkın artsın.”*[265] buyurmuştur.

Abdestten sonra “abdestin şükrü” denilen iki rekat namaz kılmak sünnettir. Rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.), Bilal (r.a.)’a şöyle buyurmuştur: *“Ey Bilal! İslâmiyette işlediğin en güzel ameli bana söyle. Çünkü cennette ben senin ayakkabılarının sesini önümde duydum.”* Bilâl (r.a.) şu cevâbı verdi: “Benim en çok umut beslediğim amelim şudur: Gece gündüz ne zaman olursa olsun abdest aldığım zaman, bu abdestle bana farz kılınmayan bir namaz kılarım.[266]

el-Esrâru’l-Muhammediyye adlı eserde Fahreddîn-i Rûmî’nin oğlu hakkında şöyle denilmektedir: O, mekruh vakitlerde de olsa abdestten sonraki şükür namazını kılardı. Mekruh vakitler sabah namazının farzından önce ve sonra, ikindi namazından sonra olan vakitler gibidir. Çünkü bu vakitlerin kendilerine mahsus husûsiyetleri vardır.”

Güneşin doğduğu, tam tepeye dikildiği ve battığı vakitlerde namaz kılmak aslâ câiz değildir. Kişi Mekke’de olmasının haricinde bu gibi vakitlerde namaz kılmaz, namaz kılınmasının câiz olduğu vakti bekler ve o zaman kılar.

Cübeyr (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Ey Abd-i Menaf oğulları bu beyti (Kâbe’yi) tavaf edip de gece veya gündüzün hangi vakit olursa olsun burada namaz kılan hiçbir kimseyi bundan menetmeyiniz.”*[267]

Cündüb (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Güneş doğuncaya kadar sabah namazından sonra ve güneş batıncaya kadar ikindi namazından sonra hiçbir namaz kılınmaz, Mekke’de kılınan hâriç. Mekke’de kılınan hâriç. Mekke’de kılınan hâriç.”*[268] *el-Esrâru’l-Muhammediyye*’den yapılan nakil burada bitti.

“Ey îman edenler!” Bu hitap, ***“Elestü birabbiküm”*** (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) hitâbına ***“Belâ”*** (Evet, Rabbimizsin.) (el-A’râf, 7/172) diye cevap veren hakîkî îman sahiplerinedir. Onlar mîsak gününde ilk safta olanlardır ve ayne’l-yakîn mertebesinde îman etmişlerdir. İkinci safta olanlar müşâhede mertebesinde îman etmişlerdir. Üçüncü saftakiler ise Allah’ın hitâbını duydukları zaman îman etmiş olanlardır. Dördüncü safta olanlar tahkîkî değil taklîdî olarak îman etmişlerdir. Çünkü onlar ayne’l-yakîn ve müşâhede mertebesine ulaşmamışlardır. Hakk’ın hitâbını anlayış ve idrak kulağıyla değil, bilakis kahr ve gazab kulağıyla dinleyip şaşkına dönmüşlerdir.

Üçüncü saftakiler onları işitip taklîd ederek *“belâ”* demiş olan kimselerdir. Şüphesiz bir de orada îman etmemiş olanlar vardır ki onlar kâfirlerdir. Onlardan îman etmiş gibi görünenler ise tahkîkî değil taklîdî îmanla veya nifak üzere îman etmişlerdir ki onlar münâfıklardır.

Üçüncü safta olanlar müslümanlardır ve mü’minlerin avâmıdır. Onlar orada ruhlar âleminde Allah’ın hitâbını hakkıyla duyup dinledikleri için îman ettikleri gibi ***“Biz, “Rabbinize îman edin diye îmâna çağıran bir dâvetçiyi işittiğimizde hemen îman ettik.”*** (Al-i İmran, 3/193) âyetinde buyurulduğu gibi bu dünyâda da bu hitâbı işiterek îman etmişlerdir.

İkinci safta olanlar, mü’minlerin havassı ve evliyânın avâmıdırlar. Onlar burada (âlem-i ervahta) şühûd mertebesinde îman ettikleri gibi dünyâda da ***“Rasûl’e indirileni duydukları zaman hakkı tanıdıkları için gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün.”*** (Mâide, 5/83) âyetinde buyurulduğu üzere bu marifetin şâhitleriyle îman etmişlerdir. Bundan dolayı onların bâzısı şöyle dahi der: “Neye baksam ben orada Allah’ı görüyorum.”

İlk safta olanlar peygamberler ve evliyanın havassıdır. Onlar orada (âlem-i ervahta) aynel yakîn mertebesinde îman ettikleri gibi dünyâda da aynel yakîn mertebesinde îman etmişlerdir. Bunu ***“Rasûlullah, Rabbinden kendisine indirilene îman etti.”*** (Bakara, 2/286) âyeti de gösterir. Bu olay Mîrac gecesinde Allah kuluna (Muhammed (s.a.v.)’e vahyedeceğini vahyettiği zaman ***“Rasûl Rabbinden kendisine indirilene îman etti.”*** buyurmuştur. Mûsâ (a.s.)’ın îmanı da bu nevidendi. O ***“ayıldığı zaman: “Allah’ı tesbih ederim. Ben O’na tevbe ettim ve ben mü’minlerin ilkiyim.”*** demiştir.” (Arâf, 7/143)

Hz. Ali (r.a.) “Ben görmediğim Rabbe ibâdet etmem.” demiştir. Bir başkası “Kalbim Rabbimi gördü.” demiştir. Bir başkası ise “Neye baktımsa ondan önce Allah’ı gördüm.” demiştir.

Allah ilk safta olanlara hitâben şöyle buyurmuştur: Ey tahkîkî olarak îman edip de sonra Hakk’a kurb (yakınlık)’tan bu’diyet’e (uzaklık) indirilenler ve ünsiyet bahçelerinden, insanlığın kurak arazilerine çıkarılanlar! ***“Secde et ve yaklaş”*** (el-Alak, 96/19) âyetinde buyurulduğu gibi sizin kurb makamınıza dönüşünüz olan *“namaz kılmaya”* gaflet ve ayrılık uykusundan uyanıp *“kalktığınız zaman”* kendisiyle dünyâya yönelip Allahtan başkalarına bakarak kirlettiğiniz *“yüzlerinizi”* tevbe ve istiğfar suyuyla yıkayınız.

“Dirseklere kadar ellerinizi yıkayın.” Yani iki dünyâya ve içindekilere sarılmaktan ellerinizi dirseklere kadar yıkayınız ki, uygun dosta ve eşlik edecek arkadaşa ulaşasınız. Nefislerinizi (bu yolda) bezlederek *“başlarınızı meshedin ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın.”* Yani, tıynet çamurundan ve benliğinizi ayakta tutmaktan ayaklarınızı yıkayın. Bu kısım, *et-Te’vîlâtü’n-Necmiye’*den alınmıştır.

Hâfız (k.s.) şöyle demiştir:

Aşk pınarından abdest aldığım anda

Var olan her şeye doğruca tekbir getirdim

“Eğer cünüp iseniz boy abdesti alın.” Âyette geçen temizlikten maksat gusletmektir. Temizlikde mübâlağayı ifâde eder. Bu ise ancak bedenin dış kısmının tamâmen yıkanmasıyla olur. Hattâ tırnakların altında hamur kalır ve kurursa gusül geçerli olmaz. Çünkü su onun altına geçmemiş olur. Eğer tırnak arasında kir olursa gusül câizdir. Guslün caiz olması için gözün içi gibi suyun ulaşması zor olan yerleri yıkamak gerekmez. Ağız ve burnun içini temizlemek mümkün olduğundan bunlarda bu durum geçerli değildir. Oraların yıkanmasında bir zarar yoktur. Dolayısıyla yıkanmaları gerekir. Gusülde bedeni ovmak, guslü tamamlayıcı bir özellik olduğu için farz değil, müstehaptır. Beden elbise gibi değildir. Çünkü, necâset elbiseye siner, fakat bedene sinmez. Bu yüzden ovmak müstehaptır.

Guslün farzı ağzın, burnun ve bütün bedenin yıkanmasıdır. Sünneti ise, temizlik onlarla yapıldığı için ellerin yıkanmasıdır. Edeb mahallinin yıkanması da sünnettir. Çünkü orada necâset bulunması muhtemeldir. Yine su değince pisliğin yayılmaması için vücutta hakîkî necâset bulunan yeri, önceden yıkamak sünnettir. Sonra namaz abdesti gibi abdest alınır, ancak ayak en son yıkanır. Sebebi eğer abdest bir leğenin içinde alınıyorsa kullanılmış sudan (mâ-i müsta’mel) sakınmak içindir. Bu yüzden bütün beden yıkandıktan sonra ayaklar yıkanır. Gusülde âzaları üçer defâ yıkamak da sünnettir. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.)’ın gusüldeki yıkamayı üçer defâ yaptığı bildirilmektedir. Sahih olan görüşe göre önce sağ omuza, sonra sol omuza sonrada başa su dökülür.

Kadının gusülde saç örgüsünü çözmesi ve ıslatması gerekmez. Saçının köklerini ıslatması yeterlidir. Çünkü saç, kökleri bakımından bedenden sayılır. Bu yüzden bir zorluk varsa saçının köklerini yıkamakla yetinir. Eğer örgüsüz saç gibi içine su ulaştırmakta zorluk yoksa tamâmının yıkanması gerekir. Bir zorluk olmadığı için örgüsüz saçın her tarafına suyun ulaştırılması gerekir. Erkeğin de suyu saçının her tarafına ulaştırması gerekir. Saçı traş etmek konusunda erkek ile kadın arasındaki fark şudur: Kadının saçını tıraş etmek, müsledir. (Müsle, başkasına ibret olacak cezâ vermek demektir. Burnunu, kulağını kesmek ve gözünü oymak gibi.) Erkeğin saçını traş etmek ise böyle değildir. Dolayısıyla erkek için zorluk yoktur.

Gusülde yeterli olacak en az su miktarı bir sâ’dır. Abdestte ise bir müd’dür. Sâ’, sekiz rıtıl, müdd ise iki rıtıldır.[269]

Rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) bir sâ’ ile yıkanır ve bir müd ile de abdest alırdı.[270]

Müddün sâ’dan olup olmadığı konusunda da ihtilaf edilmiştir. Bu miktarlar, mutlak olarak uyulması gereken miktarlar değildir. Öyle ki kişi eğer gusül ve abdesti tam olarak aldığı halde bu ölçülerden daha az su kullanırsa da câiz olur. Eğer fazla suyla gusül alırsa israf etmediği müddetçe câizdir. Suyu israf etmek ise mekruhtur. *el-İhtiyar’*da böyle denilmektedir.

Şehirde cünüp olan sıhhatli bir kişi yıkandığı takdirde ölmekten korkarsa âlimlere

göre teyemmüm alması câiz olur. Ebû Hanîfe'nin şehirde abdestsiz olan ve abdest aldığı takdirde ölmekten korkan kimse ile ilgili görüşü hakkında âlimler ihtilâfa düşmüşlerdir. Sahih olan görüş ise ona teyemmümün mübah olmamasıdır. *Fetevây-ı Kâdî Hân'*da böyle denilmektedir.

Kadına gusül gerekir de erkeklerden gizlenecek bir yer bulamazsa guslü tehir eder. Erkek ise erkeklerden gizlenecek bir yer bulamazsa guslü te'hir etmez, guslünü yapar. İstincâ yapacak kişi gizlenecek bir yer bulamazsa bunu terk eder. Aradaki fark ise hükmî necâsetin daha güçlü olmasındandır. Kadınlar arasında kadın, erkekler arasında erkek gibidir. *el-Eşbâh'*ta böyle denilmiştir.

Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Şu üç kimseye melekler yaklaşmaz: Kâfirin kokmuş ölüsüne, kötü koku süren insana ve abdest almadığı sürece cünübe."*[271]

Gusül abdesti almada bedenî ve dinî bir takım faydalar vardır: Bu faydalardan biri kâfirlere muhâlefettir. Çünkü onlar yıkanmazlar. Yine gusülle bâzı hastalıklara sebep olan kirler ve rezil nefsanî buharlar izâle olur. Şehvetlerin harâreti teskîn edilir.

eş-Şeyh Nîsâbûrî, *el-Letâif* adlı kitabında temizliğin faydalarını şöyle sıralamaktadır: *Kalbin* (fuâd) temizliği, onun Allah'tan başkasından yüz çevirmesidir. *Sırrın* temizliği, müşâhededir. *Gönlün* temizliği recâ ve kanâattır. *Rûhun* temizliği hayâ ve heybettir. *Karnın* temizliği, helal yemek, haram ve şüpheli yiyeceklerden sakınmaktır. *Bedenin* temizliği, şehvetleri terk etmek ve pislikleri gidermektir. *Ellerin* temizliği, vera' (haram ve şüpheli şeyleri terk etmek) ve çalışmaktır. *Dilin* temizliği zikir ve istiğfardır.

*Bedâiu's-sanâi' fî ahkâmı'ş-şerâi'*de şöyle denilmektedir: Ancak meni çıkmasıyla vücudun tamamının yıkanması vacibdir, küçük veya büyük pislikten dolayı yıkanmak vâcib değildir. Küçük ve büyük abdest bozulunca sâdece necaset çıkan uzuvları yıkamanın vâcib oluşunun sebepleri şunlardır:

1. Meni inzâli yoluyla şehveti gidermek, tesiri bütün vücutta ortaya çıkan lezzet nîmetinden faydalanmaktır. Bu nîmete şükür için bütün bedenin yıkanması emrolunmuştur. Bu, küçük ve büyük abdest bozmakta yoktur.

2. Cünüplük bedenin zâhir ve bâtın her tarafını kaplar. Çünkü cünüplüğün sebebi olan cima insan bedenindeki bütün gücün kullanıldığı, sık yapıldığı zaman insanın güçsüz kaldığı, yapmayıp geri durduğu takdirde ise bedenin gücünü koruduğu bir durumdur. Bundan dolayı cünüplük, imkan ölçüsünde bedenin zâhir ve bâtınını tesiri altına alan bir hal arzeder. Abdestsizlik hâli böyle değildir. Çünkü o bazı dış uzuvlarımızı içine alır. Ve onun sebebi yeme ve içmeden doğan, uzuvların dışında görülen hallerdir. Bu durumda bedenin tümü kullanılmaz. Bu da bedenin tamâmının değil, bir kısmının yıkanmasını gerektirir.

3. Bedenin tamâmının veya bir bölümünün yıkanmasının vâcib olması, noksanlardan

münezzeh olan Rabb'e hizmet, O'nun huzûrunda durmak ve onu tâzim olan namaza vesîle olarak vâcib olmuştur. Namaz kılacak kişi tâzime daha yakın ve hizmetinin daha kâmil olması için en temiz ve pâk halde bulunması gerekir.

Temizlikle olan tâzimin kemali, bedenin tümünü yıkamakla hâsıl olur. Abdest almayı gerektiren hallerde tüm bedeni yıkamak azîmettir. Ancak abdestsizlik sık tekrar eden bir durum olduğu için belli uzuvların temizlenmesiyle iktifâ edilmiştir. Abdestte yıkanan uzuvlar da, çoğu zaman açıkta olan ve insanların gözlerinin devamlı olarak takıldığı belli uzuvlardır. Abdestteki güçlüğü ortadan kaldırmak ve onu kolay hâle getirmek için Allah'ın bir fazlı ve rahmeti olarak bazı uzuvların yıkanması ile alınan abdest, bütün bedeni yıkama yerine kabul edilmiştir. Cünüplükte ise bir güçlük yoktur. Çünkü bu durum fazla olmaz. Onunla ilgili emir, azîmet olarak kalmıştır. *Bedâiyu's-Sanâyi'*de canlı insanın yıkanması ile ilgili bilgi burada bitti.

Ölünün yıkanmasına gelince geçmiş şerîatlarda var olan bir husustur. Nitekim rivâyete göre Âdem (a.s.)'ın rûhu kabzolunduğu zaman Cebrâil (a.s.) meleklerle inip onu yıkadıktan sonra çocuklarına: "Bu, sizin ölülerinize uygulayacağınız yoldur (sünnettir)" demişlerdir. Bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

"Müslümanın diğer müslüman üzerinde altı hakkı vardır: Onlardan biri de öldükten sonra onu yıkamaktır."[272] Hadîsin lafzından da anlaşılacağı üzere bunu yapmak vâcibdir. Fakat bâzılarının bu işi yapmasıyla maksat hasıl olacağı için diğerlerinin üzerinden düşer. Eğer ölüyü yıkayacak sâdece bir kişi bulunursa yaptığı iş için ücret talep etmesi helal olmaz.

Ölüyü yıkamak, kanı bulunan diğer canlılarda olduğu gibi ölüm sebebiyle kişi necis olduğu için vâcibdir. İnsan üstünlüğünden dolayı yıkanarak temizlenir. Suda ölü bulunan kimseyi de yıkamak icab eder. Çünkü Âdem (a.s.)'ın yıkanması ile ilgili Cibril'in hitabı Âdemoğullarına yöneliktir. Suda ölü bulunan kimse ise insanlar tarafından yıkanmamıştır. Bu yüzden tekrar yıkanması gerekir.

Ölü ile dirinin guslü arasındaki fark şudur: Ölünün yıkanırken yüzünden başlamak müstehabdır. Dirinin guslü ise bunun aksinedir. Çünkü diri, gusle ellerini yıkayarak başlar. Dirinin aksine ölüye mazmaza ve istinşak yaptırılmaz ve ölünün ayaklarının yıkanması sona bırakılmaz. Bu durum, dirinin leğende guslettiği zaman için söz konusudur. Bir rivâyete göre gusülden önce alınan abdestte dirinin aksine ölünün başı meshedilmez. *el-Eşbâh'*ta böyle denilmiştir.

Âyetin işârî tefsîri şöyledir: "Eğer cünüp iseniz iyice temizlenip boy abdesti alın." Eğer bizden başkasına yönelmekten dolayı bizden uzak iseniz, nefislerinizi günahlardan, kalplerinizi tâatlerinizi görmekten, sırlarınızı ağyârı görmekten, ruhlarınızı bizden başkasında huzur bulmaktan, sırrın sırrını da varlık kirinden iyice temizleyin. Şu halde mutlak olarak temizlenmek gerekir.

Hâfız şöyle demiştir:

Temizlik olmasaydı, Kâbe ile puthane bir olurdu

İsmet olmayan evde hayır olmaz

Guslün vâcib olmasında, kalp ve ruhun mevcudiyeti ve bunların dünyâ sevgisi ve şehvetleriyle kirlenmesi hasebiyle hakîkî guslün gerektiğine tenbih ve işâret vardır. Bu yüzden kalbin tevbe, nedâmet ve ihlâs suyuyla temizlenmesi icâbeder. O, vâciblerin en önde geleni ve güçlüsüdür. Ehlullah bâtın temizliğine, dış temizlikten daha çok önem verirler ve hassâsiyet gösterirler. Zamanımızdaki bâzı mutasavvıfların elbiselerine biraz pislik bulaştığında hemen onu yıkamada gösterdikleri hassasiyeti, içlerindeki günah ve diğer yerilen sıfatlar için göstermedikleri görülmektedir.

Sa'dî (k.s.) şöyle der:

Kimin elbisesi temiz, huyu çirkin ise
Cehennemin kapısına kilit vurmaya ne gerek!

Nitekim bir âyet-i kerîmede: **"**(Kur'ân'a) ***ancak temiz olanlar dokunabilirler."*** (el-Vâkıa, 56/79) buyrulur.

"Hasta" yani suyu kullandığınızda ölümünüze sebep olmasından veya artmasından korktuğunuz bir hastalığınız varsa *"yâhut yolcu iseniz"* uzun veya kısa bir yolculuğa karar vermişseniz, *"yâhut biriniz tuvaletten gelmişse"* Tuvalet diye ifâde ettiğimiz " غَائِط " kelimesi rahatlanılan çukur demektir. Oradan gelmek def-i hacetten kinayedir. Âdet olarak def-i hâccette bulunmak isteyen kimse, insanların gözlerinden kendisini gizlemek için oraya gider. *"Yâhut da kadınlara dokunmuşsanız"* kadınlara dokunmak erkeğin teninin kadının tenine değmesidir ki bu da cinsî münâsebetten kinâyedir.

Bu çeşit kinâyeler Kur'ân'ın âdâbındandır. Çünkü bunu açıkça söylemek, müstehcendir. *"ve bu hallerde su bulamamışsanız"* suyu bulamamaktan maksat, kullanma imkânı olmamasıdır. Çünkü kullanılma imkânı olmayan şey yok gibidir. *"Temiz toprakla teyemmüm edin."* Yani yerin üzerinden temiz bir şey bulup onunla teyemmüm edin.

Saîd, yeryüzündeki toprak veya benzeri şeylerdir. Yeryüzünde temiz ve yüksek olarak kaldığı için bu isim verilmiştir.

Tayyib ise toprak cinsinden olan şeyler saçılmış olsun veya olmasın temiz anlamındadır. Hattâ üzerinde toprak olmayan bir kaya bile, teyemmüm yapacak kişi elini vurup meshetse Ebû Hanîfe (rh.a.)'a göre yeterlidir.

"Yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin." Yani bu topraktan dirseklerinize kadar sürün. Çünkü, rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) ellerini toprağa vurup dirseklerine kadar kollarını meshetmiştir. Teyemmüm abdestin karşılığı olduğu için onun mikdarınca takdir edilir. Mânâ şöyledir: Ellerinizi toprağa vurduktan sonra peşpeşe ara vermeden yüzlerinize ve kollarınıza götürerek meshediniz.

Namaz için, temizlenme ve teyemmüm emriyle *"Allah size güçlük çıkarmak"* dîninizi zorlaştırmak *"istemez; fakat sizi"* günahlardan *"tertemiz kılmak"* ister. Çünkü abdest

günahları yok eder.

Rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Her kim namaz kılmak amacıyla abdest almaya kalkar da ellerini yıkarsa, ilk damlayla beraber elleriyle yaptığı günahlar akar gider. Ağzına su verip çalkaladığında diliyle ve dudaklarıyla işlediği günahlar ilk damlayla beraber akar gider. Yüzünü, dirseklere kadar ellerini ve topuklara kadar ayaklarını yıkadığı zaman da onlarla yaptığı her günahtan kurtulur. Annesinden doğduğu gün gibi tertemiz olur."*[273]

Yâhut âyetin mânâsı; su ile temizlenmek mümkün olmadığı zaman sizi toprakla temizlemek ister, şeklindedir.

Bedenlerinizi temizleyen ve günahlarınıza keffâret olan temizliği meşrû kılmak sûretiyle *"ve size"* dinde olan *"nîmetini tamamlamak ister."* Veya size azîmetleri ile nîmet vermeyi ruhsatı ile tamamlamak ister. Ruhsat, özürlere binâen meşrû kılınmış, azîmet ise asıl olarak konulmuş hükümlerdir. *"Umulur ki"* O'nun nîmetine *"şükredersiniz."*

Şunu bil ki insanın dış örtüsü olan elbisesinin ve iç örtüsü olan bedenin temizliğinden maksat, kalbin temizliğidir. Kalp, batının lübbü ve özüdür. Kalbi kötü huylardan temizlemek temizliklerin en önemlisidir. Fakat zâhir temizliğinin kalp üzerinde etkili olduğu da unutulmamalıdır. Abdesti tam olarak alıp zâhirinin temizliğini hissettiğinde daha önce karşılaşmadığın kadar kalbinde bir ferahlama ve saflık bulursun. Bu, mülk ve melekût alemi arasındaki alaka sırrı nedeniyledir.

Bedenin dış kısmı şehâdet âleminden, kalp ise melekût alemindendir. Kalbin elde ettiği marifetler uzuvlara aksettiği gibi şehâdet âleminden olan uzuvların hallerinden bazı izler de kalbe yükselir. Bundan dolayı Allah, zâhiren bakıldığında şehâdet âleminden olan uzuvların hareketlerinden ibâret olmakla berâber namazı emretmiştir. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v.) namazı dünyâda ve dünyâdan kabul etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Bana dünyânızdan üç şey sevdirildi: Güzel koku, kadınlar ve gözümün nûru namaz."*[274]

Zâhirî temizliğin etkisinin bâtına geçmesi yadırganacak bir şey değildir. Eğer bununla ilgili şeriâttan delil bulmak istersen Rasûlullah (s.a.v.)'in şu hadisini düşün:

"Beş şeye karşılık beş şey vardır. Bunlar: Faiz yenildiğinde yere batma ve deprem olur. İdâreciler zulmettiğinde yağmur azalır. Zinâ yaygınlaştığında ölüm artar. Zekât verilmediğinde hayvanlar telef olur ve zimmîlerin hakkına tecâvüz edildiğinde ise üstünlük onların eline geçer."[275] Eğer buna gözle görülüp hissedilen varlıklardan da bir örnek istersen güneşe doğru tutulan aynanın karşısındaki cisimlere, Allah'ın nûrunu nasıl yansıttığına bir bak.

Netice olarak diyebiliriz ki Allah Teâlâ, abdest ve teyemmümü temizlik sebeplerinden kılmıştır. Her ne kadar, muvaffakiyet Allah Teâlâ'dan ise de mutlak olarak temizliği elde etmeye çalışmamız gerekmektedir.

Nitekim **Hâfız** şöyle der:

Ezel feyzi altın gücüyle elde edilseydi eğer
Âb-ı hayat İskender'e nasip olurdu

Eğer dünyâ sevgisi ile *"hasta iseniz, yâhut"* hevâ ve hevese uyma *"yolcusu iseniz, yâhut biriniz tuvaletten"* yani, şehevî arzularınızdan birini gidermekten *"gelmişseniz yâhut da"* lezzetlerden birini elde etmek için *"kadınlara"* yani dünyâya *"dokunmuşsanız ve bu hallerde"* tevbe ve istiğfar *"suyu bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin."* Büyüklerin ayak toprağına yüz sürün. Onların ayaklarının tozlarıyla *"yüzünüzü meshedin"* ve onlara hizmet için paçaları sıvayın. *"Ellerinizi de meshedin"* çünkü onların ayak tozunda kalplerin katılığının şifâsı ve günah hastalıklarının devâsı vardır. Bu zillet ve küçüklük gibi görülen şeyle *"Allah size güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi"* büyük günahlardan *"tertemiz kılmak ister."*

Büyük günahların başta geleni Allah'a ortak koşmaktır. Ortakların en büyüğü de Allah'ın varlığının yanında varlık iddiâ etmektir. Bu da ancak toprağa bulanmakla bağışlanabilecek bir günah ve bu kapılara iltica ile temizlenebilecek bir lekedir.

Allah hüviyet, zât nurlarının iksirini atarak onların yüksek himmetlerinin tasarruflarının ateşiyle benliğinizin bakırını erittikten sonra *"size nîmetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz."* Çünkü nîmet nurlarını görmenin yolu, hüviyet nurlarından geçer. Yani Allah'ın nurunu göremeyen nimetlerinin de kıymetini bilemez. Bu kısım, *et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'*den alınmıştır.

---

[255]. *İbn Arrâk*, Tenzîh, I, 75
[256]. *Müslim* Tahâret, 79, Salât 105
[257]. *Müsned*, I, 243
[258]. *Tirmizî*, Nevâdir.
[259]. *Münzirî*, Terğîb, I, 131
[260]. *Münâvî*, IV, 36
[261]. *Nesâî*, Tahâret 84; *İbn Mâce*, Tahâret 6; *Muvatta*, Tahâret 30
[262]. *Müslim*, Cenâiz, 104
[263]. *Müslim*,Tahâret 86; *Ebû Dâvud*, Tahâret 65; *Tirmizî*, Tahâret 45; *Nesâî*, Tahâret 100; *Müsned*, V, 350,351
[264]. *Ebû Dâvud*, Tahâret 32; *Tirmizî*, Tahâret 59; *İbn Mâce*, Tahâret 73
[265]. *Kenzü'l-ummâl*, XVI, 128
[266]. *Buhârî*, Teheccüd 17; *Müslim*, Fedâilu's-Sahâbe 108; *Müsned*, II, 333, 439
[267]. *Nesâî*, Mevâkît 41, Menâsik 137
[268]. *Buhârî*, Mevâkîtü's-Salât 31; *Müslim*, Salâtü'l-Müsâfirîn 288
[269]. Bunlar, eskiden müslümanlar tarafından kullanılan ölçü birimleridir. Bir Sa takrîben 3100 gr., müd 832 gr., rıtıl 416 gr.dır. (Ö.N.Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve*

Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, IV, 125, 126)

[270]. *Buhârî*, Vudû 47; *Müslim*, Hayz 51; *Ebû Dâvud*, Tahâret 44; *Tirmizî*, Tahâret 42

[271]. *Ebû Dâvud*, Tereccül, 8

[272]. *Buhârî*, Cenâiz 2; *Müslim*, Selâm 4

[273]. *Müslim*, Tahâret 32; *Nesâî*, Tahâret 58; *İbn Mâce*, Tahâret 6

[274]. *Nesâî*, İşretü'n-Nisâ 1; *Müsned*, III, 128, 199, 285

[275]. Terğîb, III, 452

ADALETLİ OLMAK

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذ۪ي وَاثَقَكُمْ بِه۪ٓ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا
وَاَطَعْنَاۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ لِلّٰهِ شُهَدَٓاءَ بِالْقِسْطِۘ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ
عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُواۜ اِعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰىۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ
خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۙ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿٩﴾ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ﴿١٠﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ
عَلَيْكُمْ اِذْ هَمَّ قَوْمٌ اَنْ يَبْسُطُٓوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْۚ
وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

7- Allah'ın size olan nîmetini, ve O'na verdiğiniz sözü hatırlayın: Hani "İşittik ve itâat ettik" demiştiniz. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, kalblerin içindekini bilmektedir.

8- Ey îman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adâletle şâhitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adâletten saptırmasın. Adâletli olun; bu, takvâya daha yakın *(bir davranış)* dır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyle bilmektedir.

9- Allah, îman eden ve iyi şeyler yapanlara söz vermiştir, onlara bağışlama ve büyük mükâfât vardır.

10- İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar cehennemliklerdir.

11- Ey îman edenler! Allah'ın size olan nîmetini hatırlayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve mü'minler yalnızca Allah'a güvensinler.

"Allah'ın size olan" İslâm *"nîmetini"* anın. Bu size, nîmet vereni hatırlatır ve ona şükre teşvik eder. Denirse ki: İslâm nîmetinin hatırlanması daha önce unutulduğunu îmâ ediyor. Devamlı ve sürekli olarak İslâmî görevleri yerine getirmekle meşgul olan müslümanın, Allah'ın bu nîmetini unutması nasıl düşünülebilir? Buna şöyle cevap veririz:

Vazîfelere devamlılık zamanla onları tabiî ve mûtad hâle getirir. Bu da onun ilâhî bir nîmet olduğunu unutturur da bu vazifelere mizâcının gereği olarak devâm eder. Böylece

bu, ibadet olmaz emre ittibâ meydana gelmişse sâdece şükür olur.

"O'na verdiğiniz sözü hatırlayın." Yani sizden aldığı te'kitli anlaşmayı hatırlayın. *"Hani "İşittik ve itâat ettik." demiştiniz."* Bu, sözlerin zikredilmesinin faydası, onlar tarafından bunun kabul edilmiş ve yüklenilmiş olduğu hatırlatılarak, bu sözlerine sâdık kalmaları gerektiğini pekiştirmektir. Bu mîsak (söz), Allah'ın müslümanlardan Rasûlullah (s.a.v.)'e kolaylık ve zorluk, genişlik ve darlık zamanlarında işitip itâat etmek üzere aldığı bey'attir.

Nîmetlerini unutup da sözünüzde durmamak konusunda *"Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini bilir."* Yani Allah göğüslerdeki gizli olan sırları, kimin ne düşündüğünü tam olarak bilir ve ona göre cezâsını verir. Durum böyle olunca açıktan yapılan amelleri bilmez mi zannediyorsunuz?

Bil ki Allah'ın mü'minlere verdiği en birinci nîmet, onları bütün varlıklardan önce yokluk karanlığından varlık nûruna çıkarması, hak dîni kabûl edebilmeleri için en güzel biçimde yaratması, sırât-ı müstakîme hidâyet etmesi ***"Ben sizin Rabbınız değil miyim?"*** sorusunu işittirip ***"Evet"*** (bk. el-A'râf, 7/172) cevâbını verdirmesi ve işitip itâat etmeye muvaffak kılmasıdır. Eğer muvaffak kılma nîmeti olmasaydı o mü'minler, yardımsız bırakılanlar ve isyan ehli gibi "İşittik ve isyan ettik." derlerdi.

Abdurrahman b. Avf b. Malik el-Eşcâî'den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Biz Rasûlullah (s.a.v.)'in yanında dokuz, sekiz veya yedi kişi idik. Bize: "Allah'ın Rasûlü'ne bey'at etmiyor musunuz?" denildi. Biz daha yeni bey'at etmiştik. Şimdi ne üzerine bey'at edeceğiz, yâ Rasûlallah?" dedik. Rasûlullah (s.a.v.):

"Allah'a ibâdet etmeye, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaya, beş vakit namazı kılmaya, Allah'ın emirlerine gizli ve açık her durumda itaat etmeye ve insanlardan bir şey istememeye bey'at edin." buyurdu.

Bu şekilde bey'at eden insanlardan her durumda öylelerini gördüm ki binitliyken kırbacı düşse kimseden vermesini istemez, kendisi inip alırdı.[276]

Ebû Zer (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) Allah yolunda hiçbir kınayanın kınamasından korkmamam için benden beş defâ bey'at aldı, yedi defâ söz aldı ve yedi kez de Allah'ı şâhit tuttu.[277]

Yine **Ebû Zer** (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre o, şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) bana şöyle buyurdu: *"Gizli ve açık işinde Allah'tan korkmanı tavsiye ederim. Bir günah işlediğinde hemen bir iyilik yap. Kamçın bile yere düşse sakın kimseden bir şey isteme. Kimseden emânet alma."*[278]

Hâfız Şîrazî şöyle demiştir:

Vefâ ve ahde sadâkati öğrenirsen iyi olur
Yoksa eziyet etmeyi herkes bilir

Allahım, bizi sözlerini yerine getirmeye muvaffak kılınanlardan eyle! Amin.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلّٰهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ
شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اِعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا
اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

8- Ey îman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adâletle şâhitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adâletten saptırmasın. Adâletli olun; bu, takvâya daha yakın *(bir davranış)* dır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyle bilmektedir.

"Ey îman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan…" Yani, O'nun emirlerine uyan, onlara sıkı sıkıya yapışan, onları tâzim eden ve haklarını gözeten, *"adâletle şâhitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa"* yani müşriklere *"duyduğunuz"* şiddetli *"kin, sizi adâletten saptırmasın."* Onlar hakkında adâleti bırakıp da gönlünüzü serinletmek için işkence, iftirâ, kadınları ve çocukları öldürmek ahdi bozmak gibi taşkınlıklara yönelmeyin. *"Adâletli olun; bu"* adâlet, emrolunduğunuz *"takvâya daha yakındır."* Kâfirler hakkında adâletli olmanın gerekliliği bu derecede olursa, müslümana karşı adâletli olmanın gereğini sen hesab et! *"Allah'a isyandan sakının."* Şüphesiz bu, işin esâsı ve âhiret yolculuğunun azığıdır. *"Allah yaptıklarınızı"* amellerinizi hakkıyle bilmektedir. Size bunların karşılığını verir.

Bu cümlenin muhtevâsı vaad ve vaîd (tehdîd) olunca, peşinden Allah'a tâatte koşana va'dini, O'na tâati ihlâl edenlere de tehdîdini getirdi ve şöyle buyurdu:

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ
﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾

9- Allah, îman eden ve iyi şeyler yapanlara söz vermiştir, onlara bağışlama ve büyük mükâfât vardır.

10- İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar cehennemliklerdir.

"Allah, îman eden" adâlet ve takvâ gibi *"iyi işler yapanlara söz vermiştir"* "Va'dedilen şey cennettir. Başka âyetlerde açıklandığı için burada zikredilmemiştir. *"Onlara"* günahları için *"bağışlama ve büyük mükâfât vardır."* yani cennette büyük karşılık onlarındır. Cennet, mağfiretin ve ecrin hasıl olmasının sonucudur.

"İnkar eden ve" içerisinde adâletli davranmayı ve takvâlı olmayı dile getiren nasların da bulunduğu *"âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar"* âyetleri yalanlama ve küfürle nitelenenler *"cehennemliklerdir."* Ebedî orada kalıcıdırlar.

Bu ifâdede mü'minlere ziyâde bir vaad vardır. Çünkü mü'minlerin düşmanlarını yakalayacak olan bu tehdit, mü'minlerin kalbine ferahlık veren ve onlardan çektikleri eziyeti kaldıran bir cümledir. Çünkü insan, düşmanları bir başkası tarafından tehdit edildiği zaman ferahlar.

Biliniz ki Allah Teâlâ mü'minlere adâlet emrini açıklamış, zulmü men ettikten sonra adâletin takvâ mevkiinde olduğunu belirtmiştir. Kişiyi ona sevkeden âmil buğz ve öfke olduğu için zulmün, hevânın gereği olduğunu beyân etmiştir.

Mü'mine gereken şey, dost ve düşmanları hakkında ve özellikle de kendisi, ailesi ve çocukları hakkında adâletle davranmaktır. Nitekim: *"Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden mes'ulsünüz."*[279] hadisi bunu bildirmektedir.

Enüşirvân'ın tahtında şu yazı bulundu: Mülk ancak otoriteyle, otorite insanlarla, insanlar malla, mal bayındırlıkla, bayındırlık da halka âdil davranmakla olur. Sultan, halkın yaptığı her hayırlı işte onlara ortaktır.

Hâfız şöyle demiştir:

Hükümdarın yüz yıl ibadet edip zahitlik etmesinden
Adaletle hükmettiği bir saatlik ömrü daha değerlidir

*el-Fütûhât'*ın "Tavsiyeler" bölümünde şöyle denilmiştir: Din ulularından. Muhammed b. Vâsi, bir gün zamanın valisi olan Bilâl b. Bürde'ye gitti. O eğlenmekte idi. Önüne kar koymuş yiyordu. Muhammed b. Vâsi'e şöyle dedi: Ey Ebû Abdullah! Benim evimi nasıl buluyorsun? O şu cevabı verdi: "Güzel bir ev. Ancak cennet bundan daha güzel. Cehennem ateşini anmak bu gibi şeyleri unutturur." Vâli, "Kader hakkında ne dersin?" diye sordu. O şöyle dedi: "Kabirlerde medfun sırdaşlarını düşünürsen kader hakkında sormaya fırsat bulamazsın." Vâli, "Benim için duâ et" dedi. Dedi ki: "Benim duâmı ne yapacaksın? Senin kapında bunca mazlum var, hepsi sana duâ etmekteler. Onların duâsı yükseklere çıkar. Zulmetmezsen, benim duâma ihtiyâcın kalmaz."

Hârun Reşid, Behlül'e: "Ben kimim?" dediğinde Behlül ona şöyle dedi: "Sen öyle bir kimsesin ki, doğuda bir kişiye zulmedilse batıda bile olsan, Allah kıyâmet gününde onun hesâbını sana sorar." Bunun üzerine Hârun Reşid ağladı.

*"Aynu'l-Meâni"*de şöyle denir: Âlim, zâlimlerin bekası için duâ ederek onların yanına giremez. Yine şöyle denilmiştir: Kim zâlimin bekası için duâ ederse, Allah'ın arzında O'na isyan etmesini arzu etmiş demektir. Bu yüzden nasîhat etmek ve yağcılığı terk etmek gerekir. Bir hadiste: *"Hak şinaslığı, Ömer'e dost bırakmadı"*[280] buyurulmuştur.

Şeyhu'l-Ekber (k.s.) şöyle demiştir:

Nasîhate ve gerçeği söylemeye devam ettiğim için onlar,
Varlıkta bana dost bırakmadılar.

Sa'dî (k.s.) da şöyle demiştir:

Faydalı bildiğin sözü söyle
Hiç kimsenin hoşuna gitmese bile

Hulâsa adâlet, en güzel huylardandır. Şöyle bir hikaye nakledilir: Enûşirvan vefât ettiğinde tabutuyla birlikte memleketinin her tarafında dolaştırılırken bir münâdî de; "Kimin üzerimizde bir hakkı varsa gelip alsın." diye bağırıyormuş. Onun vilâyetinde üzerinde bir dirhem de olsa hakkı bulunan kimse bulunmamış. Bu yüzden Hâtem-i Tâî cömertlikle meşhur olduğu gibi o da adâletle meşhur olmuş ve âdil lakabıyla anılmıştır.

Ona âdil denilmesinin sebebi, zulmü olmadığı ve adâleti şüyû bulduğu için sırf ona medh ve senâ içindir. Ama zamânın sultanları ise zulümleri görülüp adâletle davranmadıkları için onlara âdil lakabı verilmez. Çünkü onları medh ve sena için bu lakabı vermek, yalan ve nankörlük olur. Âdil lakabının insaflı kâfire verilmesi câiz, zâlim müslümanlara ise câiz değildir. Bu durum ise insaflı kâfirlerin adâleti tam sağlam yaptıklarını göstermez. Bilakis bu, adâlet ve zulmün iki zıt olduğunu ve bir arada bulunamayacaklarını ifâde etmekten başka bir şey değildir.

"Zehretü'r-riyâz" adlı eserde şöyle denilmektedir: Kıyâmet günü olduğunda Hz. Ebû Bekir (r.a.)'ın sıdk sancağı dikilince bütün sıddîklar onun altında toplanırlar. Hz. Ömer (r.a.)'ın adâlet sancağı dikilince, bütün âdiller onun altında toplanırlar. Hz. Osman (r.a.)'ın cömertlik sancağı dikilince bütün cömertler onun altına toplanırlar. Hz. Ali (r.a.)'ın şehitler sancağı dikildiğinde bütün şehitler onun altında toplanırlar. Bütün fakihler Muaz b. Cebel (r.a.)'ın sancağı altında, bütün zâhidler Ebû Zer (r.a.)'ın sancağı altında, bütün fakirler Ebü'd-Derdâ (r.a.)'ın sancağı altında, bütün Kur'ân okuyucular Übey b. Ka'b (r.a.)'ın sancağı altında, bütün müezzinler Bilal (r.a.)'ın sancağı altında ve haksız yere öldürülen bütün maktüller de Hüseyin b. Ali (r.a.)'ın sancağı altında toplanırlar. ***"O gün biz bütün insanları önderleri ile birlikte çağırırız."*** (İsrâ, 17/71) âyeti ve devamı bunun delilidir.

Gerçekte adâlet her fiil, söz ve ahlâkta övgüye değer orta yoldur. ***"Emrolunduğun üzere dosdoğru ol."*** (Hûd, 11/112) âyetiyle emrolunan şey de budur. Bu mertebeye ulaşan kırmızı altın ve çok güzel koku gibi nâdirdir. Hidayet ve muvaffakiyet Allah'tandır.

يَآ اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ هَمَّ قَوْمٌ اَنْ يَبْسُطُٓوا
اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

11- Ey îman edenler! Allah'ın size olan nîmetini hatırlayın; hani bir topluluk size

el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve mü'minler yalnızca Allah'a güvensinler.

"Ey îman edenler! Allah'ın size olan nîmetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de" Yani, onlar size saldırmaya yeltendikleri ve size kasdeyledikleri zamanki Allah'ın nîmetini hatırlayın. Burada onların el uzatmaları, sizi öldürmek ve helâk etmek üzere saldırmaları demektir. Bir kimse diğer bir kimseye eliyle saldırdığı zaman "Ona el uzattı." sövdüğü zaman da "Ona dil uzattı." denir.

"Allah, onların ellerini sizden çekmişti." Hatırlanması istenen nîmet işte budur. Yeltenme fiilinin zikredilmesi, en çok ihtiyaç duyulan zamanda meydana geleceğini bildirir. Yani Allah onlar size ellerini uzattıktan sonra değil, ellerini uzatmaya yeltendikten hemen sonra ellerini sizden çekmiştir.

Yine bu ifâde nîmetin kemâline delâlet etmektedir Öyle ki onlar korku ve rahatsız edilme tehlikesinden uzaktırlar. Halbuki elini uzatan, geri çektikten sonra zikredilenlerin meydana gelmemesi nâdirdir.

Rivâyet edilmiştir ki: Müşrikler Rasûlullah (s.a.v.) ve ashâbının, Zû Enmâr ve Zâtü'r-Rikâ gazvesinde -ki bu onun yedinci gazvesiydi- Usfân denilen yerde hep birlikte öğle namazını kılmaya durduklarını gördüler. Onlar namazı kılıp bitirdikleri zaman, müşrikler müslümanların üzerine atılıp da onları yere düşürmediklerine pişman oldular. İkindi namazını kastederek "Bundan sonra onlar babalarından ve çocuklarından daha fazla sevdikleri bir namazı kılacaklar" diyerek ikindi vakti saldırmayı düşündüler. Allah da korku namazını indirerek onların bu tuzaklarını geri çevirdi. Âyette kasdedilenin, bu hâdise olduğu söylenmektedir.

Bir başka görüşe göre bu âyetin iniş sebebi şudur: Rasûlullah (s.a.v.) yanında iki yaşlı kişi ve Ali (r.a.) olduğu halde, Amr b. Ümeyyetü'd-Damrî'nin müşriklerden zannederek öldürdüğü iki müslümanın diyeti için borç istemek üzere Benî Kurayza'ya gitti. Onlar: "Yâ Eba'l-Kasım, otur da bir şeyler yiyip karnını doyur. Sonra biz sana istediğini veririz." diyerek bir evin önünde oturttular. Bu şekilde onu öldürmeye yeltendiler. Amr b. Cihâş büyük bir değirmen taşını onun üstüne atmaya azmetti. Ama Allah Teâlâ ona mâni oldu. Cibril inerek bunu Rasûlullah (s.a.v.)'e haber verdi. Peygamberimiz (a.s.) da oradan ayrıldı.[281]

Başka bir rivâyete göre de Rasûlullah (s.a.v.) bir yerde konakladı ve ashâbı gölgelenmek üzere araziye dağıldı. Rasûlullah (s.a.v) kılıcını bir ağaca astı. Bir bedevi geldi, kılıcı oradan aldı ve kınından çekti ve: "Seni benden kim kurtaracak?" dedi. Rasûlullah (s.a.v.): *"Allah."* buyurdu. Cibrîl (a.s.) kılıcı onun elinden düşürdü. Rasûlullah kılıcı aldı ve şöyle dedi: *"Ya seni benden kim kurtaracak?"* Bedevî: "Hiç kimse." dedikten sonra kelime-i şehâdet getirdi.

"Allah'tan korkun." Yani, Allah'ın nîmetinin haklarını gözetmede O'ndan korkun, o nîmete şükürde geri kalmayın.

"Mü'minler yalnızca Allah'a güvensinler." yani sâdece Allah'a güvensinler, başkasına veya Allah ile berâber başkalarına değil. Çünkü her hayrı ulaştırmak ve her

şerri uzaklaştırmak husûsunda Allah mü'minlere yeter.

Bil ki tevekkül, her işte Allah Teâlâ'ya dayanmaktır. Onun mahalli kalptir. Kul, her şeyin Allah tarafından takdir edildiğini kesin bildikten sonra sebeplere göre hareket etmesi, kalbin tevekkülüne ters düşmez. Bir zorlukla karşılaşırsa bu O'nun takdîriyledir. Kolaylıkla karşılaşırsa bu da O'nun takdîriyledir.

Tevekkül mertebelerinin en yükseği, kişinin Allah Teâlâ huzurunda ğassalın elindeki ölü gibi olması, kendisini ezelî kudretin hareket ettirmesidir. İşte böyle bir kimse yakîni kuvvetli olan kimsedir. Görmez misin ki İbrâhim (a.s.)'a Nemrud ve kavmi kötülük yaparak ateşe atmışlardı da havadayken Cibrîl (a.s.) yetişip, ona: "Bir ihtiyacın var mı?" diye sorunca: "Sana ihtiyacım yok, Allah bana yeter. O ne güzel vekildir." cevabını vermişti. Allah da onu yakmadı. Bir de Hz. Peygamber (s.a.v)'in hakîkî tevekkülüne bak ki, Allah Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabından müşriklerin ellerini tamamen çekip uzaklaştırdı da ona zarar vermeye güç yetiremediler. Bilâkis bu kötü düşüncelerine cezâ olarak hatırlarına bile gelmeyen belalarla karşılaştılar. Bu, onların kötülük yapma niyetlerine karşı bir cezâ oldu.

*Mesnevî'*de şöyle denilmiştir:

Ad ve Semûd kavminin hikâyesi ne için?
Nebîlerin nazının kime olduğunu bilmen için

Tevekkül mukarrabînin en yüksek derecelerindendir. Mü'minin övülen sıfatlarla süslenmesi ve güzel davranışlarla hak yolunda yürümesi gerekir. Hikmet ehli bir kimse, bir adamın evine girdi. Evin yeni ve güzel sergilerle süslenmiş olduğunu, fakat sâhibinin fazîletlerden mahrum olduğunu görünce öksürdü ve onun yüzüne tükürdü. O "Bu ne sefih hareket ey hakîm!" deyince ona şöyle cevap verdi: "Bilakis bu hikmetin tâ kendisidir. Çünkü bu tükrük evdeki en değersiz şeye yapıştı. Ben, evinde batınî fazîletlerden uzak olan senden daha değersiz bir şey görmedim. Bu sözle onun, alçaklık ve kötülüğüne dikkat çekti. Çünkü o, lezzetlere kendisini vermiş, vaktini dışını îmarla doldurmuştu.

Hâfız şöyle demiştir:

Hakîkat yolcuları yarım arpaya bile almazlar
Hünerden yoksun kimsenin atlas libasını

Şunu bil ki her şey Allah Teâlâ'nın takdiriyle olur ve şüphesiz ki Allah murad ettiği şeyle kullarını dener. Kullara gereken şey ise zorluk, kolaylık, iyi ve kötü hallerinde sâdece O'na dayanmaktır.

Ebû Osman'dan rivâyet edildiğine göre o, şöyle demiştir: "Îsâ (a.s.) bir dağın başında duâ ederken İblis yanına geldi ve: "Her şeyin Allah'ın takdîriyle olduğunu

iddiâ eden sen misin?" diye sordu. O da "Evet" dedi. Bunun üzerine: "O zaman kendini dağdan aşağı at, sonra da "Allah'ın takdîri buymuş." de bakalım." dedi. Îsâ (a.s.): "Ey mel'un şeytan! Allah kullarını imtihan eder, kullar O'nu deneyemez. Kula gereken şey tevekkül ve nîmetlere şükürdür." dedi.

Allah'ın nîmetlerinden biri de *"kün"*, yani ol emriyle insanı adem (yokluk) karanlığından vücûd (varlık) aydınlığına çıkartmasıdır. Allah Teâlâ bilir ki; kulların tekrar ademe dönüşü kendiliklerinden olmadığı gibi kendilerine de bırakılmamıştır. Nitekim, ademden çıkmaları da kendiliklerinden değildir. Çünkü onların varlık âlemine ilk çıkışları " كُنْ " emrinin cezbesiyle olduğu gibi dönüşleri de " اِرْجِعِى ", yani dön emrinin cezbesiyle olacaktır. Onlara gereken şey O'nun inâyet ve lütuflarının cezbelerine kavuşmak için rızâsını talep yolunda emir ve nehiylerine uymak için gayret ederek O'nun keremi ve fazlına güvenmektir.

---

[276]. *Müslim*, Zekât 108; *Ebû Dâvud*, Zekât 17, 27; *İbn Mâce*, Cihâd 41

[277]. *Müsned*, V, 172

[278]. *Müsned*, V, 181

[279]. *Buhârî*, Cuma 11; *Müslim*, İmâre 20; *Ebû Dâvud*, İmâre 1, 13p *Tirmizî*, Cihâd 27; *Müsned*, II, 5, 54, 55

[280]. *Aclûnî*, II, 239

[281]. *Beyhakî*, Delâil, III, 354

EHL-İ KİTÂBIN AHİDLERİNİ BOZMALARI

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنٖىٓ اِسْرَٓائٖيلَۚ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقٖيبًاۜ
وَقَالَ اللّٰهُ اِنّٖى مَعَكُمْۜ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ
بِرُسُلٖى وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ
سَيِّـَٔاتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۚ فَمَنْ كَفَرَ
بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّبٖيلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مٖيثَاقَهُمْ
لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةًۚ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهٖۙ
وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهٖۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلٰى خَٓائِنَةٍ مِنْهُمْ
اِلَّا قَلٖيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنٖينَ
﴿١٣﴾ وَمِنَ الَّذٖينَ قَالُٓوا اِنَّا نَصَارٰٓى اَخَذْنَا مٖيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا
مِمَّا ذُكِّرُوا بِهٖۖ فَاَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِۜ
وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

12- Andolsun ki Allah, İsrâiloğullarından söz almıştı. *(Kefil olarak)* içlerinden on iki de başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onları destekler ve Allah'a güzel borç verirseniz *(ihtiyacı olanlara Allah rızası için faizsiz borç verirseniz)* andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi zemîninden ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur.

13- Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler *(kitaplarını tahrif ederler)*. Kendilerine öğretilen şeyin *(Tevrât'ın)* önemli bir bölümünü de unuttular. İçlerinden pek azı hâriç, dâima onlardan hâinlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırma. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.

14- «Biz hristiyanlarız» diyenlerden de kesin sözlerini almıştık, ama onlar da uyarıldıkları şeyden *(verilen öğütlerin veya Kitâb'ın)* önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyâmet gününe kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.

❀

“Andolsun ki, Allah İsrâiloğullarından söz almıştı.” Allah’a yemîn olsun ki Allah yahûdî tâifesinden söz almış *“ve içlerinden on iki de başkan göndermiştik.”* Âyetin bu bölümünde, üçüncü şahıstan birinci şahsa geçilmesi, ya azamet ve ihtişâmın gereği olarak yapılmıştır ya da ileride geleceği üzere bu gönderme işinin, Mûsâ (a.s.) vâsıtasıyla yapılmış olmasındandır. Mânâ şöyledir: Her kabîlenin durumlarını inceleyen ve teftiş eden veya Allah tarafından onlara emredilen şeylerin tam olarak yapılmasına kefil olan on iki başkan seçtik.

Rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) de Akâbe bey’atı gecesinde ensardan on iki temsilci seçmişti.

Nakîbin (başkan) faydası şudur: Bir topluluk kendilerinin başkanı olduğunu bilirlerse istikâmet üzere hareket etmeye daha yakın olurlar. Nakîb ve arîf benzer iki kelimedir. Nakîbin arîften daha üstün olduğu da söylenmektedir. (Arîf, çok fazla bilen, tanıyan demektir.)

Şerhü’ş-Şir‘a adlı eserde şöyle denilmektedir: Arîf; kavmin efendisi kabîle veya mahalle gibi toplulukların işlerini üzerine alan kimsedir. Onların işlerine bakar. Emir (devlet başkanı) onların durumunu ondan öğrenir. O, reisten aşağıdır. Bu iş (irâfet, arîflik), lafız ve mânâ olarak siyâdet (seyyidlik, efendilik) gibidir. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Liderlik* (irâfet, arîflik) *haktır. İnsanların mutlaka liderleri bulunmalıdır. Ama liderler cehennemdedir.”*[282] Yani, kavmin işlerini yürüten başkanlarının olması şer’an câizdir. Çünkü bu başkanlarla işler düzene girer ve yürütülür. Bu zarûretin sebep olduğu bir maslahat ve insanlara şefkattir.

Rasûlullah (s.a.v.)’ın *“Fakat liderler cehennemdedir.”* sözünden kasıt onların çoğunun orada olacağıdır. Çünkü onların içinde zulüm ve kötülükten kaçınanlar sevaba nail olur. Fakat genelde iş bunun aksine olduğu için çoğunluğa bakılarak değerlendirilmiştir. *Şerhu’l-Mesâbîh’*te böyle denilmiştir.

Sa’dî şöyle der:

Yöneticilik şu kimselerin elinde ise hatadır
Ki onların yüzünden eller Allah’a kalkmaktadır
Gücün yettiğince insanların gönlünü kırma
Kırarsan gönülleri, kesersin kendi kökünü
Kötü ve zalimin adı sanı anılmaz
Lanetle anılmaktan başka şey kalmaz
Ey yüce kişi! Küçüklere zorbalık etme
Çünkü dünyanın gidişi her zaman aynı olmaz
Dostların gönlünü kazanmak, hazine kazanmaktan evladır
Hazinenin tam takır olması, halkın sıkıntıda olmasından iyidir
Allah iyilik murat ettiği kavme
İleri görüşlü ve âdil bir hükümdar verir
Dünyayı viran etmek isterse

Ülkeyi zâlim birinin eline verir

“Allah onlara şöyle demişti:” yani sâdece İsrâiloğulları’na demişti. Çünkü teşvîke ve sakındırmaya en muhtaç kişiler onlardı. *“Ben”* ilmim, kudretim ve yardımım ile *“sizinle berâberim”* sözlerinizi duyar, yaptıklarınızı görür ve içinizde olanı bilip ona göre cezâlandırırım. Kelam burada bitiyor. Daha sonra Allah yine İsrâiloğulları’na hitâben şu şart cümlesiyle başlıyor:

“Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir,” tüm *“peygamberlerime” inanır, onları destekler”* yani onlara yardım ederseniz. *“ve Allah’a”* hayır yolunda harcayarak veya mendub sadakalarla *“güzel borç verirseniz andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi zemîninden ırmaklar akan cennetlere sokarım.”* Yani ağaçlarının ve evlerinin arasından dört tane nehir akan cennetlere girdiririm.

Ayette bahsedilen borç verme ile zekât arasındaki fark açıktır. Çünkü zekât farzdır. Borcun güzel olması; infâkın malın en iyisi ve değerlisinden arzu ve ihlasla verilmesine, içerisine riyâ ve şöhret karıştırılmamasına, başa kakma ve eziyet verme ile bulandırılmamış olmasına bağlıdır.

“Bundan sonra sizden kim” rasullerimi ve şart koşulan şeylerden birini *“inkar ederse”* “ فَمَنْ ” lafzının başına “fe” harfinin getirilmesinden maksat, teşvik ve sakındırmada daha etkili olması için inkar edenin hükmünün îman edenin hükmünden sonra geldiğini beyân etmektedir. *“doğru yoldan sapmış olur.”* Yani apaçık orta yoldan açık bir şekilde sapmış ve daha önceden inkar etmiş olanın aksine aslâ mâzeret sunamayacağı bir şekilde çok büyük bir hata işlemiş olur. Çünkü önceden kâfir olanın şüphe etmesi ve mâzeretinin olabileceğinin vehmedilmesi belki de mümkündür.

Rivâyet edildiğine göre İsrâiloğulları Fir’avn’ın ölümünden sonra Mısır’a yerleştikleri zaman Allah onlardan Şam topraklarında bulunan Eriha’ya gitmelerini emretti. Eriha, her köyünde bin bahçenin bulunduğu bin köyden meydana gelen ve sâkinleri zorba Kenânîler olan mukaddes bir yerdi.

Allah onlara “Ben sizin bu yurda yerleşmenizi hükmettim. Oraya gidip oradakilerle savaşın. Ben sizin yardımcınızım.” buyurdu. Mûsâ (a.s.)’a da her kabileden onların işlerini güvence altına almak ve verilen emirleri tam olarak yapmalarına kefil olmak üzere güvenilir birer başkan seçmesini emretti.

Mûsâ (a.s.) da başkanları seçti. İsrâiloğulları’ndan söz aldı. Başkanları da onlara kefil oldu. Hz. Mûsâ (a.s.) İsrâiloğullarıyla birlikte yola koyuldu. Kenan’a yaklaştıklarında başkanları haber toplamak ve durumlarını öğrenmek üzere oraya gönderdi. Onlar orada iri cüsseli adamlar, güç ve kuvvet gördüler, korktular ve dönüp gördüklerini kavimlerine anlattılar. Mûsâ (a.s.) bunu kavimlerine anlatmamalarını istedi. Fakat onlardan Yehûda kolunun başkanı Kâleb b. Yûkanna ile Efrâîm b. Yûsuf es-Sıddîk (a.s.)’ın kolunun başkanı Yûşa b. Nûn dışındaki başkanlar sözlerinde durmadılar.

Bil ki Allah Teâlâ Mûsâ (a.s.)’ın ümmetinde zarûret anında kendilerine mürâcaat

edilen, seçilmiş başkanları (nukebâ) on iki kişi kıldığı gibi, bu ümmette de inâyetinin kemâlinden nücebâ, büdelâ' (abdâl) ve velîlerin en şereflilerini her hal ve zamanda kırk kişi kılmıştır. Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Ümmet içinde İbrâhim (a.s.)'ın ahlâkı üzere kırk kişi, Îsâ (a.s.)'ın ahlâkı üzere yedi kişi ve benim ahlâkım üzere ise bir kişi olur." Onlar makam ve derecelerindeki mertebeye göre, bu ümmetin emînleridir. Nitekim Peygamberimiz (a.s.) devamla şöyle buyurmuştur: *"Onlar sebebiyle rızıklanır, yağmura kavuşursunuz ve yine onlar sebebiyle Allah belâyı sizden uzaklaştırır."*[283]

Ebû Osman el-Mağribî şöyle demiştir: "Büdelâ (abdâl) kırk, ümenâ (emînler) yedi ve imamların halîfeleri de üç tanedir. Kutub ise birdir. Diğerlerinin tamâmını tanır ve kontrol eder, fakat kimse onu tanımaz ve kontrol etmez. O, imamların halîfeleri olan üç evliyânın da imâmıdır. O, onları tanır, fakat onlar onu tanımazlar. Üç halife, yedi kişiden oluşan ümenâyı (emînler) tanır, fakat o yediler üçleri tanımaz. Yediler, kırk kişi olan büdelâyı tanır, fakat büdelâ (kırklar) onları tanımazlar. Kırklar, ümmetin diğer velîlerini tanırlar, fakat evliyâdan hiçbiri onları tanımaz. Kırklardan biri eksilince yerine velîlerden biri getirilir. Yedilerden biri eksilince yerine kırklardan biri getirilir. Üçlerden biri eksilince yerine yedilerden biri getirilir. Mahlûkatın kıvamı kendisi ile olan ve tek olan kutub vefât ettiğinde onun yerine üçlerden biri getirilir. Bu bilgiler, *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'*den alınmıştır. Bu, kıyâmete kadar böyle devam eder.

Şeyh-i Ekber (kuddise sirruhu'l-athar) şöyle demiştir: "Kutub merkezi, sağdaki imam ruhlar âlemini, soldaki imam ise cisimler âlemini muhâfaza eder. Evtâd-ı erbaa, doğu, batı, güney ve kuzeyi mânen korurlar. Abdâl-i seb'a, dünyânın alt ve üst bölgelerini mânen korurlar. Şeyh-i Ekber'in *Kitabü'l-Azîme'*sindeki sözü burada bitti.

Bu latif meclisleri toplayan fakîr (İsmâil Hakkı) şöyle derim: "Bedenimdeki rûhum ve dayanağım olan şeyhim hazretlerinden (Osman Fazlî Efendi) duydum ki, kutub öldüğü zaman onun halefi sağ taraftaki fertlerden değil soldakinden olur. Bu, imam cemâate döndüğünde sol tarafının sağ, sağ tarafının ise sol olmasından kaynaklanmaktadır.

Sol taraftakiler, celâl ve fenâ ehlidirler. Sağdakiler ise cemâl ve baka ehlidirler. Bu eşsiz sırrı kavra ve şâhit olup kulak verenlerden ol. İnkar eden gâfil, haktan kovulmuştur ve uzaktır.

Onların zamanında halk nasıl yol alabilir?
Çünkü âb-ı hayat gibi karanlıklar içindedir

Sâib şöyle der:

Küçüğe aşktan bahsetmek

Ölünün damarına neşter vurmak gibidir

“Eğer namazı dosdoğru kılarsanız” âyetinin tahkîkine gelince, namazı dosdoğru kılmak demek, onu Hakk’a mîrac hâline getirmektir. Mîsak (kâlû belâ) gününde müşahede ettiğin gibi Hakk’ı müşâhede edene kadar namazın derecelerinde mîrâcı (yükselmeyi) devam ettirmektir.

Namazın dereceleri dörttür: Bunlar, yüceler yücesinden ve âlemlerin Rabbi’nin civârından indiğin aşağıların aşağısı olan kalıp (beden) âleminin derekelerine uygun olarak kıyâm, rükû, sücûd ve teşehhüddür.

Bu derekeler insan bedeninin kendisinden yaratıldığı dört unsurdur. Bu dört unsurdan doğan şeyler de dört kısma ayrılır. Onlardan her kısmın seni, Hakk’ı müşâhededen perdeleyen bir zulmeti ve özelliği vardır. Bunlar: Cemadlık, nebatlık, hayvanlık ve insanlıktır. Cansız varlıkların husûsiyeti teşehhüddür. Bitkilerin özelliği secdedir. Hayvanların özelliği rükûdur. İnsanların özelliği ise kıyamdır.

Kıyam, senin insanî vasıfların perdelerinden kurtulmana işaret eder. Bu perdelerin en büyüğü kibirdir. Kibir de ateşin özelliklerindendir. Rükû, hayvanî vasıfların perdelerinden kurtulmana işaret eder. O vasıfların en büyüğü şehvettir. Şehvet de hevânın özelliklerindendir. Secde, senin nebâtî huyların perdelerinden kurtulmana işaret eder ki o huyların en büyüğü bir şeyi elde etme ve artırmaya olan hırstır. Bu da suyun özelliklerindendir. Teşehhüd, senin cansız varlıkların huylarının perdelerinden kurtulmana işâret eder ki o perdelerin en büyüğü donukluktur. Bu da toprağın özelliklerindendir. İnsanlık sıfatlarının geri kalanları da bu dört sıfattan neş’et eder. Sen bu derekelerden ve perdelerden kurtulup da bu dört yolla Âlemlerin Rabbi’nin civârına ve kurbiyetine döndüğün zaman Peygamber (s.a.v.)’in *“Allah’ı görüyormuşçasına ibâdet et.”*[284] hadîsinde buyurduğu gibi namazını Allah’a münâcât ve müşâhede ile kılmış olursun. Bu bilgiler, *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye*’den alınmıştır.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۚ يُحَرِّفُونَ
الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ ۙ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ
عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۚ إِنَّ اللَّهَ
يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

13- Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler *(kitaplarını tahrif ederler)*. Kendilerine öğretilen şeyin *(Tevrât’ın)* önemli bir bölümünü de unuttular. İçlerinden pek azı hâriç, dâima onlardan hâinlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırma. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.

“Sözlerini bozmaları sebebiyle” yani yahûdîler, Hz. Mûsâ’dan sonra peygamberleri yalanlamak, onları öldürmek ve farzları zâyi etmek suretiyle ahitlerini bozdukları için *“onları lânetledik.”* Yani onları merhametimizden uzaklaştırdık veya onları maymun ve domuzlara çevirdik. Yahut da onlara cizye vermelerini hükmederek aşağılık bir duruma düşürdük. *“ve kalplerini”* delillerden ve korkutmalardan etkilenmeyecek bir şekilde *“katılaştırdık.”* Katı taş, yumuşak olmayan sert kaya demektir.

“Onlar, kelimelerin yerlerini değiştirirler.” Bu cümle, onların kalplerinin katılaştığını beyan için getirilmiş bir başlangıç cümlesidir. Çünkü Allah’ın kelâmını değiştirmekten ve ona iftirâ atmaktan daha katı birşey olamaz. Onların (Tevrat’ı) tahriflerinden murad, ya kitaplarında olan Peygamber (s.a.v.)’in vasıflarını değiştirmeleri veya kitaplarını kötü te’vil etmeleridir. Bu mesele Bakara sûresinde geçmişti.

“Kendilerine öğretilen” Tevrat’tan veya Muhammed (s.a.v.)’e tâbi olmak gibi *“şeyin önemli bir bölümünü de unuttular.”* Onlar, Tevrât’ı tahrif edip kendilerine indirilen şeyden nasiplerini terkettiler, ona ulaşamadılar. Veyahut, onlar Tevrât’ı tahrif ettiler ve bunun uğursuzluğuyla bâzı şeyler hafizalarından silindi.

Nitekim rivâyete göre **İbn Mes’ûd** (r.a.): “Bâzen kişi günahı sebebiyle bâzı bilgilerini unutur.” demiş ve bu âyeti okumuştur. Yine rivâyete göre Allah Teâlâ Ümeyye b. Ebî Salt’ın ilmini değiştirmiştir. O, şâirlerin en ileri gelenlerindendi. Uyurken ona bir kuş gelip gagasını ağzına soktu. O, uyandığı zaman bütün ilmini unutmuştu.

Hâfız şöyle demiştir:

Amelsizlikten dünyada melûl olan sâdece ben değilim
Âlimlerin üzüntüsü de amelsiz ilimlerindendir

Şunu bil ki ilimleriyle âmil âlimler ve vuslata ermiş meşâyih her asırda insanlara mîsak (elestü bi-rabbiküm) gününü ve Hakk’ın kendilerine bu hitâbını hatırlatıp dururlar. Onları bu güzel hallere teşvîk ederler. Onlardan bâzısı kulak verir, bâzısı bundan yüz çevirir. Kulak veren kimse dünyâ ve ukbâya meyletmediği için Mevlâ’nın yakınlığına ulaşır, kabul görmüş ve rahmete erişmiş olur. Yüz çeviren ise mâsivâya yöneldiği için hiçbir şeye nâil olamaz. Reddedilmiş ve lânetlenmiş olur. Çünkü o, noksanlardan münezzeh olan yüce Allah’a verdiği sözü bozmuştur.

*Mesnevî’*de şöyle denilmiştir:

Vefâsızlık köpeklere bile ar iken
Ruh sâhibi insanlar nasıl vefâsızlık gösterir
Nitekim Hak Teâlâ vefadan övgü ile söz etti
Bizden daha vefâlı olan kimdir? dedi

“İçlerinden pek azı hâriç, dâimâ onlardan hâinlik görürsün.” Aldatma, hıyanet

onların ve atalarının dâimî âdetleridir. Onların bu huylarından uzaklaştıklarını veya onu gizlediklerini neredeyse hiç göremezsin. Onlardan hıyânet etmeyen az topluluk da Abdullah b. Selam ve onun gibi yahûdîlerden îman edenlerdir.

"Yine de sen onları affet ve aldırma." Yani onlardan yüz çevir. Eğer tevbe edip, mü'min olurlar veya anlaşma yapıp cizyelerini verirlerse onları cezâlandırmak ve hesâba çekmekten yüz çevir ve onlara ilişme. Bu ayetin, mutlak olarak şu ayetle neshedildiği de söylenmiştir: ***"Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlarla savaşın."*** (Tevbe, 9/29)

"Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever." Bu cümle, onları affedip ilişmeme emrinin sebebi olarak getirilmiştir. Bu emre uymaya teşvik etmektedir. Başkasını affetmek bir tarafa, hâin kâfiri bile affetmenin iyilik (ihsân) olduğuna dikkat çekilmektedir.

Sa'dî şöyle demiştir:

Düşman iyilikle kendine bağlanabilir
Çünkü bu bağ kılıçla kesilip kementle bağlanmaz
Düşman cömertlik, lütuf ve iyilik görünce
Artık ondan bir kötülük beklenmez
Eğer efendi, düşmana karşı iyi huylu olursa
Onlardan ancak dostluk beklenir

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ahlâkı öyle güzeldi ki onu anlatmaya çalışanların beyânı bunu yapmaktan âciz kalır.

Mevlânâ (k.s.)'un *Mesnevî*'de anlattığı hikâyelerden biri şöyledir:

Kafirler Peygamber'e konuk oldular.
Akşam vakti mescide geldiler.
Peygamber sahabeye, dostlarım, dedi. Bunları paylaşın.
Çünkü siz benimle ve benim huyumla dolusunuz.
Her dost bir konuk seçti.
Aralarında iri ve benzeri olmayan biri vardı.
Öyle iri idi ki kimse onu götürmeye cesaret edemedi.
Kadehteki posa ve tortu gibi o da mescitte kalakaldı.
O herkesten arda kalınca, Mustafa alıp götürdü.
Sürüde yedi tane süt verir keçi vardı.
Keçiler, yemek zamanı
Sağılmak üzere eve gelmişlerdi.
O kıtlık babası Ûk oğlu Uc, ekmeği de yedi, yemeği de.
Yedi keçinin sütünü de sildi süpürdü.
Ev halkı, hep o keçilerin sütünü umuyordu.
Bu yüzden hepsi de kızdılar.

O bedavacı herif, midesini davula çevirdi.
Yalnız başına on sekiz adamın yiyeceğini yedi bitirdi.
Yatacağı zaman odaya girdi.
Halayık da kızgınlıkla kapıyı kapadı.
Dışarıdan zincirini sürdü, bağladı.
Ona pek kızmış, ondan pek dertlenmişti.
Kâfirin gece yarısı yahut sabah vakti
Tuvalet ihtiyacı oldu, karnı guruldamaya başladı.
Yatağından kalkıp kapıya koştu,
Elini atınca kapalı buldu.
O hileci adam, kapıyı açmak için
Türlü hilelere başvurduysa da açamadı.
İyice sıkıştı, oda dardı, şaşırıp kaldı.
Ne bir derman bulabildi, ne bir hile!
Nihayet uyumaya, bu buruntuyu geçirmeye çalıştı.
Uyudu da rüyâda kendisini bir viranede gördü.
Hatırında virane vardı,
O yüzden rüyâda onu gördü.
Kendisini tenha bir viranede görünce
Abdest bozmaya ihtiyacı vardı, işini beceriverdi.
Uyanınca bir de baktı ki yatak pislik içinde.
Derdinden deliye döndü.
Uykum uyanıklığımdan beter.
Burada yiyor, orada pisliyorum, dedi.
Kâfir mezarın içinde nasıl bağırırsa
O da öylece “Keşke geberseydim” demeye başladı.
Bu gece bir geçse de kapının
Açılmasını duysam diye beklemeye başladı.
Ok yaydan fırlar gibi kimsecikler
Görmeden kaçmayı kurmaktaydı.
Mustafa sabahleyin gelip kapıyı açtı.
Sabah o yolunu sapıtmış kişiye yol gösterdi.
Bir herzevekil, o pis yatağı
İnadına Peygamber’in yanına getirdi.
Ve gör hele, konuğun bu işi işlemiş dedi.
Alemlere rahmet olan Mustafa güldü.
Getir o ibriği dedi,
Hepsini kendi elimle yıkayayım.
Sen bırak, bu pisliği biz yıkayalım.
Bu iş el işidir, gönül işi değil, dediler.

Peygamber dedi ki: Biliyorum, fakat ben yıkayacağım.
Bunu bizzat yıkamamda bir hikmet var.
O kâfirin bir armağan heykeli vardı.
Onu kaybolmuş görünce kararı kalmadı.
Dedi ki gece kaldığım odadadır,
Haberim olmadan orada bıraktım.
Utanıyordu ama hırsı da onu o yana çekiyordu.
Hırs ejderhadır, küçük bir şey değil.
Heykelin peşine düşüp koşa koşa geldi.
Onu Mustafa'nın odasında gördü.
Hakk'ın eli, bizzat o pisliği yıkamaktaydı.
Kötü gözler ondan ırak olsun.
Gördü de heykeli hatırından çıktı.
Onda bir coşkunluktur baş gösterdi, yakasını yırttı.
İki elini yüzüne, başına vuruyor,
Kafasını duvara, kapıya çarpıyordu.
Burnundan, başından kanlar akmaya başladı.
O ulu Peygamber ona acıdı.
Artık çok fazla titreyip çırpınınca,
Mustafa onu kucakladı.
Yatıştırdı, çok iltifat etti.
Gözlerini açtı, ona kendini tanıttı.
Îmana geldi de Mustafa ona dedi ki:
Bu gece de bizim konuğumuz ol.
Adam: Vallahi, dedi, ebedî olarak senin konuğunum.
Nerde olsam nereye gitsem, sana misafirim.
Ey Allah'ın elçisi! Bulutsuz bir güneş gibi
Peygamberliği sen tamamladın, apaydın bir hale koydun.

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّا نَصَارٰى اَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا
بِهٖۚ فَاَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِۜ وَسَوْفَ
يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

14- «Biz hristiyanlarız» diyenlerden de kesin sözlerini almıştık, ama onlar da uyarıldıkları şeyden *(verilen öğütlerin veya Kitâb'ın)* önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyâmet gününe kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.

“Biz hristiyanlarız.” diyenlerden de kesin sözlerini almıştık.” Yani daha önceden yahûdîlerden aldığımız gibi hristiyanlardan da söz almıştık. Âyette “hristiyanlardan...” buyurulmayıp “*Biz hristiyanlardanız” diyenlerden...”* buyurulması, bu ismi kendilerine kendilerinin verdiğine dikkat çekmek içindir. Îsâ (a.s.)’a ***“Biz Allah’ın yardımcılarıyız.”*** (Âl-i İmran, 3/52; es-Saff, 61/14) dedikleri bu söze göre Allah’ın yardımcıları olduklarını iddiâ ederler. Allah’ın bu vasfı vermesiyle Allah’ın yardımcıları değillerdir. Onlardan söz alınmasının mânâsı, Allah’ın İncil’de bulunan, Muhammed (s.a.v.)’e tâbi olmak ve O’nun sıfat ve na’tını beyan husûsunda hristiyanlardan tekidli söz alması anlamındadır.

“Ama onlar da uyarıldıkları şeyden”, îman ve ondan doğan hayırlı amellerle ilgili kendilerinden alınan güçlü sözden *“önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyâmet gününe kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık”* Düşmanlıktan maksat, kalplerin ve niyetlerin birbirinden uzak olmasıdır. Bu düşmanlık ve kin veya onların salınması kıyâmete kadar sürecektir. Yani, kıyâmete kadar birbirlerine düşmanlık ve kin duyacaklardır.

“Yakında” yani âhirette *“Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.”* Bu söz, bir kimsenin diğerini tehdit için “Yaptığın şeyi sana bildireceğim!” demesi gibi cezâ ve azap ile korkunç bir tehdittir. Yani Allah onları devamlı sözlerini bozmaları ve uyarıldıkları şeyden önemli bir kısmını devamlı olarak unutmalarından dolayı cezâlandıracaktır. Gelecek zaman edâtı olan “ سَوْفَ ”, tehdîdi kuvvetlendirmek içindir.

Yine yaptıklarından bahsederken “san’at” kelimesiyle aynı kökten olan “ يَصْنَعُونَ ” fiilinin kullanılması, onların yaptıklarını meslek haline getirdiklerini bildirmek içindir.

Hristiyanların arasına düşmanlığı sokanın **Pavlus** diye biri olduğu söylenir. Onunla hristiyanlar arasında bir savaş vardı. O, pek çok hristiyanı öldürmüştü. Ve hristiyanları birbirine kırdıracak bir savaş hilesi arzusundaydı. Bir gün hristiyanların yanına gözünün biri görmez gibi geldi. Onlara: “Beni tanımıyor musunuz?” dedi. Onlar da: “Sen içimizden pek çok kişiyi öldüren ve şöyle şöyle yapan kişisin.” dediler. Bunun üzerine Pavlus: “Ben onların hepsini size yaptım ama şimdi tevbe ettim. Çünkü ben rüyâmda Îsâ (a.s.)’ı gördüm. O, gökten indi ve yüzüme bir tokat vurup gözümün tekini çıkardı. Sonra bana: “Kavmimden ne istiyorsun?” dedi. Ben de onun huzurunda tevbe ettim. Sonra da aranıza katılmak ve Îsâ (a.s.)’ın bana rüyâda öğrettiği şekilde dînimizin hükümlerini size öğretmek için geldim.” dedi.

Onlar Pavlus’a bir oda yaptılar. O, oraya çıktı. Duvarda da onları izlemek için küçük bir pencere açtı. O, orada ibadet ediyordu. Hristiyanlar, bazen toplanıp gelerek ona sorular soruyorlar, o da pencereden onlara cevap veriyordu. Bazen de kendisi insanların orada toplanmasını istiyor ve zahirde onlara ters gelen (acaip) şeyler söylüyor, onlar bu sözleri reddedince de onları hayrete düşürecek şekilde tefsir ediyordu. Hepsi ona tabi oldular. Onun söylediği her emri yerine getiriyorlardı.

Yine günün birinde Pavlus: "Yanımda toplanın, bana ilham geldi." deyince toplandılar. O, onlara "Allah Teâlâ, dünyâdaki herşeyi insanoğlunun faydalanması için yaratmadı mı?" deyince onlar "Evet" dediler. Bunun üzerine o şarap ve domuz etini kastederek "madem öyle ise niçin kendinize bunları haram ediyorsunuz? Halbuki Allah yeryüzündeki her şeyi sizin için yaratmıştır." diye karşılık verdi. Bunun üzerine onlar bu söze kapılıp şarabı ve domuz etini helal gördüler.

Bunun üzerinden günler geçtikten sonra yine Pavlus "Bana ilham geldi." diyerek tekrar hristiyanların yanında toplanmalarını istedi ve onlar da toplandılar. O, onlara "Güneş nereden doğar?" dedi, "Doğudan", dediler. "Ay ve yıldızlar nereden doğar?" deyince, "Doğudan", "Onları doğudan kim çıkarır?" deyince de "Allah çıkarır." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Pavlus "O halde Allah Teâlâ doğu yönündedir. Eğer O'na namaz kılacaksanız yönünüzü o tarafa çevirin." dedi.

Yine günler geçmişti ki Pavlus tekrar hristiyanlardan bir grubu yanına çağırıp onların, odasına girmelerini istedi. Onlara "Ben bu gece kendimi Îsâ (a.s.) için kurban edeceğim. Bana ilham geldi. Benden bunu gizlice size haber vermem ve sizin de bunu iyi muhafaza etmeniz ve benden sonra insanları buna dâvet etmeniz istendi." dedi.

Rivâyete göre Pavlus, sabahleyin uyandığında diğer gözünü de açtı ve insanları yanına çağırıp onlara: "Bu gece Îsâ (a.s.) bana geldi ve "Senden razı oldum." deyip de elini gözüme sürdüğünde iyileştim (kör olan gözüm açıldı.) Şimdi ben kendimi ona kurban etmek istiyorum." dedikten sonra sözünü şöyle sürdürdü: "Allah'tan başka, ölüleri diriltip doğuştan kör olanı ve alaca hastalığına mübtelâ olanı iyileştirecek kimse olabilir mi?" Onlar "Hayır, olamaz." diye cevap verdiler. Bunun üzerine o "İşte Îsâ (a.s.) bunları yapmıştır. O halde biliniz ki o Allah'ın tâ kendisidir." dedi ve onlar da oradan çıktılar.

Daha sonra Pavlus bir grubu daha çağırıp onlara da bunu haber verdi. Onlara Îsâ (a.s.)'ın Allah'ın oğlu olduğunu söyledi. Sonra bir topluluğu daha çağırıp onlara Îsâ (a.s.)'ın üçün üçüncüsü olduğunu ve o gece kendi kendini kurban edeceğini söyledi. Gecenin bir kısmında onların arasından ayrıldı. Sabahleyin her topluluk Pavlus'un kendilerine bir takım şeyler bildirdiğini söyleyince öbürleri bunu yalanlayarak onlara: "Siz yalancısınız. Bilakis bize şöyle şöyle dedi." diyorlardı. Bunun üzerine aralarında savaş çıktı birbirleri ile vuruştular. Pek çok insanı öldürdüler ve aralarında kıyâmete kadar sürecek bir düşmanlık kalmış oldu. Bunlar üç fırkadır:

1. "Mesih, Allah'ın oğludur." diyen *Nastûrîler*.
2. " Allah üçün üçüncüsüdür. Bu üç de Mesih, annesi ve Allah'tır." diyen *Melkânîler*.
3. "Allah, Mesih'tir." diyen *Ya'kûbîler*.

Celâleddîn Rûmî (k.s.) şöyle der:

Tasavvurda O'nun zatının hazinesi nerde ki?
Tasavvurda O'nun benzeri bir inci çıksın
Ne kadar iyi ve kötü söylediyseler de

Onunla ilgili ne söyledilerse, kendilerinden söylediler
Ey hak bilir! Bundan daha fazla kıyasta bulunma
Çünkü nitelenmesi mümkün olmayan zât kıyas kabul etmez

Mü'mine gereken *"Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir."* âyetini düşünmesi ve başkasını bırakıp kendisiyle ilgilenmesidir. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Sizin hepinizle Allah (ahirette) doğrudan konuşacaktır. Aranızda tercüman bulunmayacaktır. Kişi sağına ve soluna bakınca ancak kendi yaptığı amellerini bulacak. Önüne baktığında ise ancak karşısında cehennemi görecektir. O halde yarım hurma ile de olsa cehennemden korunun. Onu da bulamayan güzel bir sözle de olsa cehennemden sakınsın."[285]

Yani kim, kendisiyle cehennemden korunabileceği bir şeye sâhip değilse karşısındaki müslümanın kalbinin hoşnut olacağı güzel bir sözle de olsa cehennemden sakınsın. Çünkü güzel söz de sadakadır.

Âyetin işarî tefsîri şöyledir: Allah mîsak gününde bu ümmetten aldığı gibi yahûdî ve hristiyanlardan da tevhid üzerine söz almıştır. Fakat O, onları kendi hallerine bıraktığında uyarıldıkları şeyi unuttular. Beşerî kemâlât için verilmiş olan fitrî istidadlarının yok edilmesinden dolayı, bu mîsaktan kendilerine bir pay kalmamıştır. Neticede onlar hayvanlar gibi, hattâ daha aşağı seviyelere inmişlerdir. Yani, yırtıcı hayvanlar gibi düşmanlık ve kinle birbirlerine saldırır ve parçalar hâle gelmişlerdir. Bunlar kıyâmete kadar bu düşmanlık ve kin üzerine birbirlerini yiyeceklerdir. Çünkü gaflet sahiplerinin birbirlerine karşı ülfetleri olmadığı gibi uyum içinde olan kimselerin de aralarında soğukluk yoktur.

Bu ümmete gelince mîsak gününde ***"Ben sizin Rabbiniz değil miyim"*** (el-A'râf, 7/172) hitâbının kalemiyle kalplerine îman yazıldığı, Allah'ın ve O'ndan bir ruhun teyidi ile güçlendirildikleri için, uyarıldıkları hakikatlerden hiç bir bölümünü unutmamışlardır. Bu yüzden onların Peygamberi'ne (a.s.) şöyle buyurulmuştur: ***"Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt mü'minlere fayda verir."*** (Zâriyât, 51/55) Allah, mü'minlere de nasiplerini unutmadıkları ve sözlerini bozmadıkları için: ***"Beni zikredin ki Ben de sizi zikredeyim."*** (Bakara, 2/152) buyurmuştur. Allah'ın onları anması, yaratılmalarından öncedir. Onların O'nu anması ise Allah'ın onları sevdiğini zikrettiği ve: ***"O, onları sever, onlar da O'nu severler."*** (Mâide, 5/54) buyurduğu zamandır. *et-Te'vîlâtü'n-necmiyye*'de böyle denilmektedir.

---

[282]. *Ebû Dâvud*, İmâret 5

[283]. *Aclûnî*, I, 24-27
[284]. *Buhârî,* Îman 37; *Müslim*, Îman 57; *Ebû Dâvud*, Sünnet 16; *Tirmizî*, Îman 4; *İbn Mâce*, Mukaddime 9; *Müsned*, I, 27, 51
[285]. *Buhârî*, Tevhid 24, 36; *Müslim*, Zekât 67; *Tirmizî*, Kıyâmet 1; *İbn Mâce*, Mukaddime 13

EHL-İ KİTÂBI KUR’ÂN’A DÂVET

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ
تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍۜ قَدْ جَٓاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ
وَكِتَابٌ مُبِينٌۙ ﴿١٥﴾ يَهْدِي بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ
وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ اِلٰى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَۜ
قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ
وَاُمَّهُ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيعًاۜ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا
بَيْنَهُمَاۜ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَقَالَتِ
الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنَٓاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهُۜ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ
بِذُنُوبِكُمْۜ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَۜ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ
مَنْ يَشَٓاءُۜ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ
﴿١٨﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰى فَتْرَةٍ
مِنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُولُوا مَا جَٓاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍۘ فَقَدْ جَٓاءَكُمْ
بَشِيرٌ وَنَذِيرٌۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

15- Ey ehl-i kitap! Rasûlümüz size Kitap’tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok *(kusurunuzu)* da affediyor. Gerçekten size Allah’tan bir nur ve apaçık bir kitap geldi.

16- Rızâsını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.

17- «Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh’tir.» diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: “Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh’i, annesini ve yeryüzündekilerin hepsini helâk etmek istese Allah’a karşı kimin elinde bir şey var? Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah’a aittir. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam mânâsıyle kadirdir.

18- Yahûdîler ve hristiyanlar «Biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz» dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size neden azap ediyor? Doğrusu siz de O’nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah’a aittir. Sonunda dönüş de

ancak O'nadır.

19- Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor ki *(kıyamette)*: «Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi.» demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı geldi. Allah her şeye hakkıyle kadirdir.

"Ey ehl-i kitap!" Yani ey yahûdî ve hristiyanlar! Buradaki kitaptan maksat, Tevrat ve İncil'dir. *"Rasûlümüz size"* Burada Peygamber (s.a.v.)'in Allah tarafından kendisine izâfe edilmesi, onu şereflendirmek ve ona tâbi olmanın vâcib olduğunu beyan etmek içindir. *"Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi."* Yani, Tevrat ve İncil'de bulunduğu halde size gelen ve devamlı olarak gizlediğiniz şeylerin pek çoğunu maslahatın gerektirdiği şekilde peyderpey size açıklıyor. Halbuki siz o kitapların ehli ve ona bağlı kimseler olduğunuz halde Tevrat'taki Muhammed (a.s.)'ın özellikleri ve recm âyeti, İncil'de de Îsâ (a.s.)'ın Ahmed ismindeki peygamber (s.a.v.)'i müjdesi gibi hakîkatları gizliyorsunuz.

Gizlediklerinizden *"bir çoğunu da affediyor."* Yani, dînî bir zarûret yoksa sizi sıkıntıya sokmamak ve daha fazla rezil olmamanız için açığa çıkarmıyor, haber vermiyor.

"Gerçekten size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap geldi." Nur ve kitaptan maksat, içerisinde şirk ve şüphe karanlıklarının ortadan kaldırıldığı, insanlara karşı gizlenen gerçeklerin ızhar edildiği ve apaçık bir i'câzın bulunduğu Kur'ân-ı Kerim'dir.

Nûr ve kitap kelimelerinin birbirlerine atfedilmeleri, isimlerin farklılığının, zâtların farklılığı yerinde tutulduğu içindir. Ayrıca "nur" ile muradın Rasûlullah (s.a.v.), "Kitap"tan maksadın da Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiği de söylenmiştir.

يَهْدِى بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ
مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

16- Rızâsını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.

"Rızâsını arayanı Allah onunla" önceki âyette, Allah nûr ve kitap gönderdiğini bildirdiği halde, bu âyette o kelimelerin yerini tutan zamir tekil olarak getirilmiştir. Çünkü nur ve kitabın her ikisiyle kasdolunan şey aynıdır veya her ikisinin hükmü birdir. Çünkü her ikisiyle kasdedilen şey mahlûkatı Hakk'a dâvettir. Bunlardan birisi Allah'ın tâyin ettiği Rasul, diğeri ise O'nun mûcizesi ve dâvet ettiği hakkı beyândır.

"Kurtuluş yollarına götürür." Bu manâ, selâm kelimesinin selâmet anlamında olduğu takdirdedir. Ya da mânâ: Allah Teâlâ'nın yoludur şeklindedir. O yol da insanların

gitmesini istediği şerîat yoludur. Bu ikinci manâya göre "Selam" kelimesinden maksat, Allah Teâlâ'dır.

"Ve onları kendi izniyle" yani kolaylaştırması ve dilemesiyle küfür ve sapıklık *"karanlıklarından"* îman *"aydınlığına çıkarır."* Îman, nûr diye isimlendirilmiştir. Çünkü insan îman ettiği zaman o îman sayesinde kurtuluş yolunu görür ve o yolu talep eder. Yine o îman sâyesinde helak yolunu görür ve ondan sakınır.

Onları *"dosdoğru bir yola iletir."* Dosdoğru yoldan maksat, kişiyi Allah'a ulaştıran en yakın yoldur. Buradaki hidâyet, kurtuluş yollarına ileten gerçek hidayetin tâ kendisidir. "Dosdoğru yol"un "kurtuluş yolları"na atfedilmesi, vasıf değişikliğinin zât değişikliği yerine konmasındandır. Bu husus şu âyette de görülür: ***"Emrimiz geldiği vakit, tarafımızdan bir rahmet ile Şuayb'ı ve yanındaki inananları kurtardık. Ve çetin azaptan onları kurtardık."*** (Hûd, 11/94)

Şunu bil ki Allah Teâlâ Nebî (s.a.v.)'i insanın Allah'tan olan nasîbinin hakîkatını açıklamak için göndermiştir. Allah Teâlâ da kendisini şu âyette "Nûr" diye adlandırmıştır. ***"Allah göklerin ve yeryüzünün nûrudur."*** (Nûr, 24/35) Çünkü gökler ve yer daha önce yokluk karanlığında idiler. Allah Teâlâ onlara varlık vererek ızhar etti. Rasûlullah (s.a.v.) de "Nur" diye isimlendirilmiştir. Çünkü Hak Teâlâ'nın kudret nûru ile ilk yarattığı ve yokluk karanlığından çıkardığı nûr, hadiste beyan edildiği üzere Muhammed (s.a.v.)'in nûru idi. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın yarattığı ilk şey benim nurumdur."*[286] Daha sonra Allah âlemi içindekilerle birlikte Rasûlü'nün nûrundan, onları da birbirlerinden yarattı. Varlıklar onun nurundan ortaya çıktığı için onu "Nur" diye isimlendirdi.

Ruhlar âleminin cisimler âleminden önce yaratılması gibi ilk yaratılışa daha yakın olanlar, "Nur" ismiyle isimlendirilmeye daha layık olurlar. Bu sebeple nûrlar ve yücelikler süflî varlıklara nisbetle "nûrânî" diye isimlendirilmiştir. Varlıklardan ilk yaratılan Muhammed (s.a.v.)'in nûru olduğu için nûr ismine de en layık olan odur. Bu yüzden Rasûlullah (s.a.v.): *"Ben Allah'tanım, mü'minler de bendendir."*[287] Yani Allah ilk olarak benim nûrumu, benim nûrumdan da mü'minleri yarattı buyurmuştur. Allah Teâlâ da ***"Size Allah'tan bir nûr gelmiştir."*** (el-Mâide; 5/15) buyurmuştur.

Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *"Ben Âdem (a.s.) yaratılmadan on dört bin sene önce Rabbimin hûzurunda bir nur idim. O, bu nûru anıyor, melekler de Allah'ın bu tesbîhine iştirak ediyordu. Allah Teâlâ, Âdem (a.s.)'ı yarattığı zaman bu nûru onun sulbüne koydu."*[288]

İbn Abbas (r. anhümâ)'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Allah, Âdem (a.s.)'ı yarattığında beni onun sulbünde yeryüzüne indirdi. Gemide Nuh (a.s.)'ın sulbüne koydu. Beni İbrâhim (a.s.)'ın sulbüne attı. Sonra Allah Teâlâ gayr-i meşrû bir şekilde asla birleşmemiş olan ebeveynimden dünyâya gelene kadar şerefli sulblerde ve temiz rahimlerde intikal ettirdi."*[289]

Örfî, bir na'tında şöyle der:

Cevherinin şerefi hakkında şu kâfîdir:
Kaderi yazan, Senin kıdem ikliminden geçip geldiğin günde
İlk olarak senin bu dünyaya inme hükmünü yazmıştır.
Yoksa kalemi tekrar yontmak abes olur.

Ömer b. Hattab (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Âdem (a.s.) hatâsını itiraf ettiğinde "Yâ Rabbi! Muhammed hakkı için beni bağışlamanı istiyorum." dedi. Allah Teâlâ:*

"Ey Âdem!, Muhammed'i nasıl tanıyorsun? Daha onu yaratmadım ki." buyurdu. Âdem (a.s.) da

"Çünkü sen beni kudretinle yaratıp da rûhundan bana üflediğinde başımı yukarı kaldırdım ve arşın ayaklarında "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Rasûlullah" yazılı olduğunu gördüm. Sen'in ancak en sevdiğin kişinin ismini kendi isminle birlikte zikredeceğini anladım." diye cevapladı. Bunun üzerine Allah Teâlâ:

"Doğru söyledin, ey Âdem. Şüphesiz ki o, mahlûkatın içerisinde en sevdiğimdir. Seni bağışladım. Eğer Muhammed olmasaydı seni yaratmazdım." buyurdu.[290]

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ
يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ
فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

17- «Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh'tir.» diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: "Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, annesini ve yeryüzündekilerin hepsini helâk etmek istese Allah'a karşı kimin elinde bir şey var? Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam mânâsıyle kadirdir.

"Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'tir." diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır." Bu âyet, Necran hristiyanları hakkında inmiştir. Onlar Allah'ın bazan muayyen bir insan bedenine veya rûhuna hulul ettiğini söyleyen Yakûbîlerdir.

Ey Muhammed onları azarlamak için *"De ki:"* (Allah'tan) yani O'nun kudreti ve iradesinden (bir şeye karşı) onun gerçekliğine karşı kim O'na engel olabilir?

"Öyleyse" iş sizin iddiâ ettiğiniz gibiyse *"Allah, Meryem oğlu Mesih'i, annesini ve yeryüzündekilerin hepsini helâk etmek istese."* Bu ifadeler onların sözlerinin boş olduğunu isbatlamak için getirilmiştir. Şöyle ki; Mesih de diğer mümkün varlıklar gibi kadere boyun eğen, kendisi hakkında hüküm verilen fânî bir varlık olduğuna göre, böyle

bir insan ilah olmaktan çok uzaktır. Kendisinin ve başkalarının yok olmasını engellemeye gücü yetmeyen bir kişi nasıl olur da ilah olabilir? Buradaki helak etmeden murad, öldürmek ve yok etmektir. Bu, kızgınlık veya öfke sonucu değil mutlak bir surette gerçekleşecek olan öldürmedir.

Âyette daha önce öldüğü kesin olmakla birlikte annesinin de helak edilmesinin zikrinden maksat, azarlamanın dozunu artırmak ve geride kalanların da aynı şekilde öleceğini beyan etmek için getirilmiş bir örnek olmasıdır. Sanki şöyle denmiştir: De ki ey Muhammed! Eğer Allah Meryem oğlu Mesih'i, annesini ve yeryüzündekileri öldürmek istese buna kim mâni olabilir? Nitekim Allah onun annesini öldürmüştür de kim buna mâni olabilmiştir? Diğer mahlûkatın durumu da böyledir. *"Allah'a"* yani kudret ve irâdesine *"karşı kimin elinde birşey var?"* Yani, O'na kim engel olabilir?

"Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a âittir." Yani, yalnızca yeryüzünün üstünden ve aya kadar olanlar değil, cismanî âlemin her iki ucu arasında bulunan her şey O'nundur. O, göklerdeki bütün meleklerin, yerin ve denizlerin derinliklerindeki mahlûkatın sahibidir. Bu cümle yerdekilerin tümünün, Allah'ın mülkü olduğunun beyânından sonra, bütün mahlûkatın Allah Teâlâ'nın hâkimiyeti altında olduğunu da açıkça ifâde etmektedir. Yani, öldürme ve yaşatma, ister ayrı ayrı isterse müşterek olsun O'nun dışında hiçbir varlığa âit değildir. Bunlar üzerindeki tasarruf sâdece Allah'a âittir. Yine âyette, Allah'tan başkasında ulûhiyet bulunmadığı belirtildikten sonra onun ancak Allah'a has olduğu teyid edilmektedir.

"O, dilediğini yaratır." Yani dilediği her çeşit mahlûkatı yaratır. Sanki şöyle denilmek istenmiştir: Allah dilediği mahlûku, dilediği şekilde yaratır. Bâzen gökleri ve yeryüzünü yarattığı gibi hiçbir asıl olmadan yaratır. Bâzen de ikisi arasındakileri yarattığı gibi bir asıldan yaratır. Hz. Âdem'i ve birçok hayvanı yarattığı gibi bir asılda aynı cins olmayan varlıklar yaratır. Bazen de aynı asıldan aynı cins varlıklar yaratır. Bâzen sâdece bir erkekten (Âdem (a.s.)'dan Havvâ gibi bir kadını, bazen tek bir kadından (Meryem) Îsâ (a.s.) gibi bir erkeği, bâzen de diğer insanları yarattığı gibi bir erkek ve kadından yaratır. Yine Allah mahlûkâtın genelini yarattığı gibi vâsıtasız olarak da varlıklar yaratır. Bazen de başka bir mahluk aracılığıyla diğer mahlûku yaratır. Mesela Hz. Îsâ (a.s.)'ın eliyle onun için mûcize olarak çamurdan kuşu yaratması, ölüleri diriltmesi, kör ve alaca hastası olanı iyileştirmesi ve diğerleri gibi. Bütün bunlar elinde cereyan edene değil, Allah Teâlâ'ya nisbet edilir.

"Allah, her şeye kadirdir." Bu cümle, sona eklenen ve kendisinden önceki cümlenin manasını pekiştiren bir ara cümledir.

*Mesnevî'*de şöyle denilmiştir:

Ey yiğit dost! O'nun ipine sarıl
Çünkü O yukarıda ve aşağıda olmaktan münezzehtir
Ne İsa gibi gökyüzüne doğru yükselir
Ne de Karun gibi yerin dibine geçer

O büyük insanların virdi "Rabbiye'l-a'lâ"dır
Ahmaklara layık olanı ise "Rabbi ednâ" demektir

Ubâde b. Sâmit (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah'ın bir olduğuna, ortağı bulunmadığına, Muhammed (a.s.)'ın O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna, Îsâ (a.s.)'ın Allah'ın kulu, rasûlü, Meryem'e attığı kelimesi ve kendi tarafından bir ruh olduğuna, cennetin de cehennemin de hak olduğuna şehâdet ederse hangi amel üzerine olursa olsun Allah onu cennete sokar."*[291]

Hâris el-Eş'arî (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Allah Teâlâ, Zekeriyyâ (a.s.)'ın oğlu Yahyâ (a.s.)'a kendisinin amel etmesi ve İsrâiloğullarına da yapmalarını emretmesi için beş şey vahyetti. Sanki Yahya (a.s.) bunlar da biraz ağır davrandı. Bunun üzerine Îsâ (a.s.) onun yanına gelip ona "Allah senin yapman ve İsrâiloğulları'na yapmalarını söylemen için beş şey emretti. Bunları sen mi onlara bildireceksin yoksa ben mi bildireyim?" deyince o: "Kardeşim! Sen yapma. Senin onlara benden önce söyleyip de yerin dibine geçirilmekten veya azap görmekten korkarım." dedi. "Yahyâ (a.s.) İsrâiloğullarını Beytü'l-Makdis'de topladı. Mescid doldu dışrılara bile taştı. Sonra onlara hitap ederek şöyle dedi: "Allah benim amel etmem ve sizlere de amel etmenizi söylemem için beş şeyi bana vahyetti:*

1. Hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayın. Allah'a şirk koşan kimsenin misali, en değerli malından altın veya gümüşle bir köle satın alıp da onu bir yere yerleştiren ve ona "Çalış ve kazandığını bana getir." dediği, kölenin de çalışıp kazancını başkasına götürdüğü kişinin hâline benzer. Sizden hanginiz kölenizin böyle olmasına razı olur? İşte Allah sizi yaratıp rızıklandırmıştır. Bu sebeple hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın.

2. Namaza durduğunuz zaman sağa sola bakmayın. Çünkü Allah Teâlâ yönünü başka tarafa çevirmediği müddetçe kuluna Vech-i Cemâli ile yönelir.

3. Size orucu emrediyorum. Orucun misâli bir topluluk içerisinde yanında bir misk kesesi taşıyan ve herkesin, kokusundan faydalanmak istediği kişinin hâline benzer. Allah katında oruç, misk kokusundan daha hoştur.

4. Size sadakayı emrediyorum. Bunun misâli, düşmanların esir alıp elini boynuna bağladıkları ve boynunu vurmak için götürürlerken "Canımı sizden kurtarmamın bir yolu var mı?" demeye başlayıp az çok neyi varsa verip sonunda canını kurtaran kişidir.

5. Allah'ı çok zikretmenizi emrediyorum. Bunun misâli de düşmanın çok acele yakalayıp esir etmek istediği kişidir. O kişi muhkem bir kaleye sığınarak orada kendisini emniyete almıştır. İşte kul da düşmanların en büyüğü olan şeytandan ancak Allah'ın zikriyle kurtulur.[292]

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Hakk'ı an da gülyabânilerin seslerini mahvet
Nergis gibi olan gözünü bu gergese kapa
Hakk'ın zikri temizdir, temizlik gelince
Pislik pılını pırtısını toplayıp gider.
Zıtlar zıtlardan kaçar
Ziya parladı mı, gece kalmaz.
Ağıza Allah'ın temiz adı gelince de
Ne pislik kalır, ne gamlar, kederler

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Ben, Allah'ın bana emrettiği beş şeyi size de emrediyorum. Bunlar: İşitmek ve itâat etmek, cihad, hicret ve cemâattır. Kim cemaatten bir karış ayrılırsa, tekrar geri dönene kadar İslâm ipini boynundan çıkarmış olur."*[293]

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنَٓاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُ۬هُۜ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ
بِذُنُوبِكُمْۜ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَۜ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ
يَشَٓاءُۜ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَاِلَيْهِ الْمَص۪يرُ ﴿١٨﴾

18- Yahûdîler ve hristiyanlar «Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz» dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size neden azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır.

"Yahûdîler ve hristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz." dediler." Yani yahûdîler "Biz Allah'ın oğlu Uzeyr (a.s.)'ın taraftarlarıyız.", hristiyanlar da "Biz Allah'ın oğlu Mesih'in taraftarlarıyız." dediler. Bu hal, kralların akraba ve yakınlarının övünürken "Kral biziz." demeleri gibidir. Yâhut mânâ şöyledir: Biz çocukların babalarına, babaların çocuklarına yakınlığı gibi Allah'ın yakınlarıyız. Bizimle O'nun arasındaki sevgi ve öfke, babanın oğlunu sevmesi veya öfkelenmesi gibidir. Nasıl ki bir baba, oğlunu bazen sever bâzen de ona kızarsa, Allah da bize karşı öyledir. Hülasa, onlar kendilerinin Allah katında diğer insanlara karşı üstünlük ve meziyetlerinin olduğunu iddia ediyorlardı. Allah bu âyetle onları reddetti.

Onları susturmak ve azarlamak için *"De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size neden azap ediyor?"* Yani iddia ettiğiniz şey doğruysa neden Allah Teâlâ ölüm, esaret ve hayvan şekline sokmak sûretiyle size dünyâda azap ediyor. Ayrıca siz, birkaç gün buzağıya tapmanız sebebiyle âhirette o kadar bir müddet Allah'ın size azap edeceğini de îtiraf ettiniz. Eğer iş sizin iddia ettiğiniz gibi olsaydı, yani Allah'ın sevgilileri

olsaydınız ne bu günahı yapardınız, ne de başınıza dünyâ ve âhirette bu şeyler gelirdi.

"Doğrusu" siz böyle kişiler değilsiniz, *"siz de O'nun yarattığı insanlardansınız."* Yani siz de Allah'ın yarattığı insan cinsindensiniz. Onlardan üstün bir meziyetiniz yoktur.

"O, dilediğini" siz yarattıklarından bağışlamak istediklerini yani Allah Teâlâ'ya ve rasullerine îman edenleri *"bağışlar ve dilediğine"* azap etmek istediklerine, yani Allah Teâlâ'yı ve rasûllerini inkar edenlere *"de azap eder."*

"Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa" mevcûdatın hepsinin *"mülkiyeti Allah'a âittir."* Herşey O'na mülkiyet ve ubûdiyet sebebiyle bağlıdır. Herşey, O'nun mülkiyetindedir. O, dilediği gibi bir şeyi yoktan var etme, yok etme, öldürme, mükâfâtlandırma ve cezâlandırma tasarrufuna sâhiptir. O halde onların iddialarda bulunmalarının ne faydası var! Bu iddiaları boşunadır.

"Sonunda" âhirette *"dönüş de"* ister müstakil isterse müşterek olsun O'ndan başkasına değil *"Ancak O'nadır."* İyilik ve kötülük yapan herkese kendisine hiçbir şey mâni olmaksızın amellerinin gerektirdiği şekilde karşılıklarını verecektir. Sevgi, kuru iddiâlarla olmaz. Onun bâzı alâmetleri vardır. Şâir ne güzel söylemiş:

Allah'ı sevdiğini söylüyorsun, hem de O'na isyân ediyorsun,
Yemin ederim ki bu, görülmüş bir iş değildir.
Eğer sevgin samîmî olsaydı, O'na itâat ederdin,
Çünkü seven, sevdiğine itâat eder.

Allah Teâlâ, Peygamber (a.s.)'ın sünnetler, farzlar, haramlar ve helaller gibi getirdiği şerîatından hiçbirine muhâlefet edeni sevmez. Ancak Rasûlüne itaat edeni sever.

İnsanlar arasında beşeri sûret bakımından bir üstünlük yoktur. Üstünlük ancak onların ilim, amel ve Allahu Teâlâ'ya yakınlıkları hasebiyledir.

Sa'dî (k.s.) şöyle demiştir:

Doğru yol gerek, uzun boy değil
Çünkü kâfir de görünüşte bizim gibidir

Farklılık, ancak âhirette ortaya çıkacaktır. Çünkü orası karşılık görme yeridir. Şimdiki hâlini ve sonunu düşünerek vakit geçmeden zühd ve takvâya yönelen kişiye müjdeler olsun.

*Mesnevî'*de şöyle denilmiştir:

Eğer kendini gökyüzüne çıkmaya istekli görürsen
Hümâ gibi devlet kanadını aç
Eğer kendini yeryüzüne meyilli görürsen
Sürekli âh u figân et, bir an bile durma
Akıllılar önce ağıt yakarlar

Cahiller ise sonra ellerini başlarına vururlar
İşin başında sonunu gör de,
Kıyamet gününde pişman olmayasın

Hikâye edilmiştir ki, adamın biri kuyumcuya gelerek kendisine âit altın kırıntılarını tartmak için terâzi istedi. Kuyumcu: “Git başımdan. Benim kalburum yok.” dedi. Bunun üzerine adam: “Sen benimle alay mı ediyorsun, teraziyi getir.” dedi. Bu sefer kuyumcu: “Süpürgem de yok.” dedi. Adam: “Bre kuyumcu ben senden terazi istiyorum, sen komik cevaplar veriyorsun.” deyince kuyumcu ona şöyle cevap verdi: “Sen elleri titrek bir ihtiyarsın. Altın tozlarını tartarken elinin titremesi, sebebiyle kırıntılar dağılıp yerlere saçılır. Onları ayırmak için sana süpürge ve kalbur lâzım olur. Onun için böyle söyledim. Ne söyledimse senin bu işinin sonunu düşündüğüm için söyledim.”

Ben daha işin başında sonunu gördüm
Burdan başka bir yere git, vesselâm

Bil ki Allah’ın sevgilileri, muhtelif derece ve tabakalarda olan evliyâullahtır. Onların bâzısı avâm, bâzısı havâs, bâzısı da havâssın havâssıdır. Onların her birinin sevgide belli makamları vardır.

Evliyâullahtan biri, Ma’ruf Kerhî’yi rüyâsında arşın altında gördü. Allah Teâlâ meleklerine “Bu kim?” diye sordu. Onlar da “Sen daha iyi bilirsin.” dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Bu, benim sevgimden sarhoş olan Ma’ruf Kerhî’dir. Ona ancak bana kavuşması yakışır.”

Sevginin kemâli, ancak nefsi tezkiyeden sonra hâsıl olur. Çünkü eğer nefis Allah’ın gadabına uğramışsa tam olarak rahmete ulaşamaz. Böyle bir nefsin sâhibi, Allah’ı ancak perdelerin arkasından sever.

Allahım! Bizi, seni çok seven ve senin sevgine doğru bir yol bulup da gidenlerden eyle!

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ
أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ
وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

19- Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor ki *(kıyamette)*: «Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi.» demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı geldi. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.

“Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size” Vaad ve tehdîd ile irtibatlı olan dînî hükümleri *“açıklıyor”* Yani, peygamberlerin gelmesi durmuş, vahiy kesilmiş, şerîatların ve dînî hükümlerin beyânına fazlaca ihtiyaç duyulduğu bir zamanda elçimiz gelmiştir.

Peygamberler arasındaki müddet, o şerîatlarla amelde zayıflık meydana geldiği için “fetret devri” diye isimlendirilmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) ise peygamberlerin arkası kesildikten sonra gelmiştir. Çünkü Îsâ (a.s.)’ın gökyüzüne yükseltilmesine kadar peygamberler birbiri ardınca peşpeşe gelirdi.

“ki” yarın kıyâmette dînin ahkâmını uygulamada geride kalmanıza bahâne olarak *“bize”* cenneti müjdeleyen *“bir müjdeci ve”* cehennemden korkutan bir *“uyarıcı gelmedi.”* demeyesiniz.

“İşte size müjdeleyici ve uyarıcı geldi.” Yani, böyle diyerek mâzeret beyan etmeyiniz. Size müjdeleyici ve uyarıcı geldi. Hem de ne müjdeleyici ve ne uyarıcı!

Âyette, vahiy kesildiği ve onların vahye son derece ihtiyaç duydukları bir sırada kendilerine elçi gönderildiği bildirilerek, Allah’ın nîmeti hatırlatılmaktadır.

“Allah, her şeye hakkıyla kâdirdir.” Mûsâ ve Îsâ (aleyhime’s-selâm) arasında olduğu gibi peygamberleri peşpeşe göndermeye muktedirdir. Meselâ Mûsâ (a.s.) ile Îsâ (a.s.)’ın aralarında bin yedi yüz sene ve bin peygamber vardı. Yine Allah, Îsâ (a.s.) ve Muhammed (s.a.v.)’in aralarında olduğu gibi, bir süre peygamber göndermeyip daha sonra göndermeye de muktedirdir. İkisi arasında altı yüz doksan dokuz veya beş yüz kırk altı sene vardı.

Kelbî’nin bildirdiğine göre bu arada dört nebî gelmiştir ki bunların üçü yahûdî, biri arap idi. Arap olanı **Hâlid b. Sinan el-Absî** idi. Bir görüşe göre de Îsâ (a.s.)’dan sonra sâdece Rasûlullah (s.a.v.) gelmiştir. Bu görüş fetret kelimesindeki tenvînin ifâde ettiği mânâya en uygun olandır. Ayrıca bu makama uygun olan görüş de budur. Çünkü Allah burada, vahyin kesilmesinin üzerinden uzun bir süre geçtikten ve onlar vahye son derece ihtiyaç hisseder olduktan sonra peygamber göndermesini nîmet olarak zikrediyor. Böylece bunun, kendileri için Allah’ın bir nîmeti ve rahmeti olduğunu bilsinler ve âhirette, kendilerini gafletten uyandıracak bir elçinin gelmediğini iddiâ etmesinler.

Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.): *“Ben, Îsâ b. Meryem’e insanların en yakın olanıyım. Çünkü benimle onun arasında peygamber yoktur.”*[294] buyurmuştur.

İbn Melek bu hadisle, “Havârîler, Îsâ (a.s.)’dan sonra peygamber olmuşlardır.” diyenlerin sözünü bâtıl kıldığını söylemiştir.

Hadisteki nebînin mânâsı, mahlûkatı Allah’a ve O’nun şerîatına çağıran kişi anlamındadır. **Hâlid b. Sinan** ise her ne kadar ölümden sonraki berzah âlemiyle ilgili haberler vermişse de o, nübüvvetini dünyâda izhar etmemiştir.

Rasûlullah (s.a.v.) gönderildiği vakit Hâlid’in kızı Peygamber (s.a.v.)’in yanına geldiğinde Rasûlullah (s.a.v.) ona *“Hoş geldin, kavminin terk ettiği nebînin kızı.”*[295] buyurmuştur.

Hâlid (a.s.), nübûvvetinin Muhammed (s.a.v.)’in nübüvvetine yakın bir zamanda

olması ile şeref bulmuştur. Hâlid (a.s.), Muhammed (s.a.v.)'in âlemlere rahmet olarak gönderildiğini biliyordu. Hâlid (a.s.) rasul değil, nebî idi. O, Muhammedî risaletteki bu rahmetten büyük bir pay kapmak istemiştir. Tebliğ ile emrolunmamış bir nebîdir. Fakat o, mahlûkat hakkında daha çok ilme sahip olmak ve mahlûkatın berzahtaki hâlinin nasıl olacağını bilmek istemiştir. Ama kavmi onu kaybetmiştir. Kavminin nebiyi yani onun vasiyetini terk etmesiyle vasfedilmesinden maksat, onu kabir ahvalini anlatma emeline ulaştırmamalarıdır. *Fusûs'*ta ve şerhlerinde böyle denilmektedir.

Âlimlerin ittifâkına göre Rasûlullah (s.a.v.) Fil yılında Rebîulevvel ayının onuncu günü -ki meşhur olan on ikinci günüdür- Pazartesi gecesi Mekke'de doğdu.

Rasûlullah (s.a.v.)'in şerefli varlığı ve latîf unsuru âlemi şereflendirdiğinde mahlûkatın kalpleri aydınlanıp nurlandı. Allah onları Rasûlullah (s.a.v.) sebebiyle hidayete erdirdi. Onu görenler gördü, kör olanlar göremedi, küfür ve dalâlet üzre kaldı.

Aşk atölyesinde küfür kaçınılmazdır
Eğer Ebû Leheb olmasaydı, ateş kimi yakardı?

Allah Teâlâ, Rasûlullah (s.a.v.)'i kendi ismine izâfe ederek *"Bizim rasûlümüz"* buyurmuş ve ehl-i kitâba izâfe etmemiştir. Çünkü onun risâletinin onlara faydası yoktur. Ancak Allah Teâlâ bu ümmete hitap edip onlara Rasûlullah (s.a.v.)'in geldiğini haber verdiği zaman ise onun ismini kendi ismine izâfe etmemiş, kendilerinden biri olarak şöyle ifâde buyurmuştur: ***"Size içinizden bir elçi gelmiştir."*** (Tevbe, 9/128) Böyle zikrolunmasının sebebi ise onun risâletinin faydasının onlara ait olduğunu beyân etmektir. *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle denilmektedir.

Mü'mine gereken Rasûlullah (s.a.v.)'in izini takip etmek, vaad ve vaîdi (cehennemle tehdîdi) düşünmektir. Çünkü, asla mâzerete mahal bırakmayacak bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir.

Rivâyet edildiğine göre **Cübeyr b. Mut'im** şöyle demiştir: "Biz Cuhfe'de Rasûlullah (s.a.v.)'in yanında iken bize: *"Allah'tan başka ilah ve ortak olmadığına, benim O'nun elçisi olduğuma ve Kur'ân'ın Allah katından geldiğine şehâdet etmez misiniz?"* buyurunca; "Evet, şehâdet ederiz." dedik. Bunun üzerine Efendimiz bize: *"Sevinin. Çünkü bu Kur'ân'ın bir ucu Allah'ın kudret elinde, diğer ucu da sizin elinizdedir. Ona sımsıkı sarılın ki artık ondan sonra ebediyyen helâk olmazsınız ve sapmazsınız."* buyurdu.[296]

---

[286]. *Aclûnî*, I, 311
[287]. *Aclûnî*, I, 237

[288]. *Aliyyü'l-Kârî*, Şerhu'ş-Şifâ, I, 199
[289]. *Aliyyü'l-Kârî*, Şerhu'ş-Şifâ, I, 199
[290]. *Beyhakî,* Delâilü'n-nübüvve, V, 489
[291]. *Buhârî*, Enbiyâ 47; *Müslim,* Îman 46-47
[292]. *Münzirî*, Terğîb, III, 56
[293]. *Ahmed b. Hanbel*, *Müsned* IV, 130.
[294]. *Buhârî*, Enbiyâ 48; *Müslim*, Fedâil 145
[295]. *İbn Sa'd*, Tabakât, I, 296
[296]. *Münzirî*, Tergîb, I, 43

HZ. MÛSA VE
ARZ-I MUKADDES

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ
فِيكُمْ اَنْبِيَٓاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكاًۗ وَاٰتٰيكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ اَحَداً مِنَ
الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ
وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى
اِنَّ فِيهَا قَوْماً جَبَّارِينَۗ وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَاۚ فَاِنْ
يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ
اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ
غَالِبُونَ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى
اِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَٓا اَبَداً مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَٓا اِنَّا هٰهُنَا
قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّي لَٓا اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسِي وَاَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا
وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ اَرْبَعِينَ سَنَةًۚ
يَتِيهُونَ فِي الْاَرْضِۜ فَلَا تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

20- Mûsâ, kavmine demişti ki: Ey kavmim! Allah'ın size olan nîmetini hatırlayın; zîrâ O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi.

21- Ey kavmim! Allah'ın size *(vatan olarak)* yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz.

22- Onlar şu cevabı verdiler: Yâ Mûsâ! Orada zorba bir toplum var; onlar oradan çıkmadıkça biz oraya aslâ girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz.

23- *(Allah'tan)* Korkanlardan Allah'ın kendilerine lütufda bulunduğu iki kişi şöyle dedi: Onların üzerine kapıdan girin; oraya girdiğiniz zaman muhakkak siz gâlip gelirsiniz. Eğer mü'minler iseniz ancak Allah'a güvenin.

24- Dediler ki: «Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu halde sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız.»

25- Mûsâ: «Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hâkim olamıyorum; bizimle, bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır.» dedi.

26- Allah, «Öyleyse orası *(arz-ı mukaddes)* onlara kırk yıl yasaklanmıştır; *(bu*

***müddet içinde)* yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme.» buyurdu.**

“Mûsâ kavmine demişti ki:” Yani ey Muhammed Hz. Mûsâ (a.s.) İsrâiloğulları’na nasîhat ederek *“Ey kavmim, Allah’ın size olan nîmetini hatırlayın.”* dediği zamanı ehl-i kitaba hatırlat. *“Zîrâ, O, içinizden”* Allah sizin yakınlarınızdan *“peygamberler çıkardı,”* sizi onlarla irşad ve teşrîf etmişti. İsrâiloğulları’na gönderilen peygamberler başka hiçbir kavme gönderilmemiştir. Bir kavimde şerefli ve faziletlilerin çok olması, o kavim için şereftir. Peygamberlikten daha büyük şeref yoktur.

“ve sizi hükümdarlar kıldı.” Yani sizin içinizden veya sizden pek çok hükümdarlar çıkardı. Öyle ki onların peygamberleri gibi hükümdarları da çoktu. Allah âyette onların hepsini nîmetini hatırlatma bakımından hükümdarlar gibi zikretmiştir.. Çünkü kralların yakınları övünürken “Kral, biziz.” derler.

Süddî bu ifâdeyi şöyle tefsir etmiştir: Yani siz, Fir’avn’un krallığında kıptîlerin elinde ehl-i cizye gibiyken, Allah sizi kurtarıp kendi başınıza hür kimseler hâline getirmiştir.

İbn Abbas (r.anhümâ) ise cümleye: “Sizi pek çok hizmetçi ve köle sâhibi kıldı.” şeklinde mânâ vermiştir. İlk olarak hizmetçi edinenler onlardır. İsrâiloğullarından önce insanlar hizmetçiye mâlik değillerdi. Bâzıları da derler ki, bir kimsenin sığınacağı karısı, barındığı evi ve kendisine hizmet eden hizmetçisi olduğunda o krallardan sayılır. Yine bâzıları da içerisinde akan suyu bulunan geniş eve sahip bir kimseye melik derlerdi.

“Âlemlerden hiçbir kimseye vermediğini size verdi.” Mesela denizde yardım edip düşmanı orada boğdu, bulutlarla sizi gölgeledi, kudret helvası ve bıldırcın eti vesâir şeyleri ihsân etti. Bütün bunlar, Allah’ın size verdiği büyük ihsanlardır. Âlemlerden murad, onlara kadar gelmiş geçmiş olan milletlerdir.

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِى كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا
عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾

21- Ey kavmim! Allah’ın size *(vatan olarak)* yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz.

“Ey kavmim, Allah’ın size yazdığı mukaddes toprağa girin.” Orası şirkten temizlenmiş ve peygamberlerle mü’minlerin ikâmetgâhı kılınmış olan Kudüs’tür. Yani Allah levh-i mahfuzda eğer îman ve itâat ederseniz orasının sizin ikâmetgâhınız olacağını yazmıştır, demektir. Çünkü isyan ettikten sonra Allah: ***“Öyleyse orası onlara kırk yıl yasaklanmıştır.”*** (el-Mâide, 5/26) buyurmuştur. *“ve arkanıza dönmeyin.”* Yani

oradaki zorbalardan korktuğunuzdan dolayı arkanıza dönerek kaçmayın. Yani, Allah'ın emrinin hilafına ökçelerinizin üzerinde geri dönmeyiniz, demektir. *"Yoksa kaybederek dönmüş olursunuz."* Yani dünyâ ve âhiret mükâfâtını elden kaçırarak hüsrâna uğrayanlar olursunuz.

قَالُوا يَا مُوسٰى اِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَۗ وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَاۚ فَاِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾

22- Onlar şu cevabı verdiler: Yâ Mûsâ! Orada zorba bir toplum var; onlar oradan çıkmadıkça biz oraya aslâ girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz.

"Onlar şu cevâbı verdiler:" İsrâiloğulları Mûsâ (a.s.)'ın emrini ve nehyini duyduklarında ona uymadan şöyle dediler: *"Ey Mûsâ, orada zorba"* mukavemete güç yetirilmeyecek derecede güçlü *"bir toplum var."* Zorba kim olursa olsun insanlara zulmeden ve istediğini zorla yaptıran kişidir.

İsrâiloğulları bu sözleri şu olaydan sonra söylemişlerdir: On iki nakîb (başkan) haber toplamak için yola çıktılar ve zorbaların şehrine vardılar. Geri dönüp de Mûsâ (a.s.)'a onlarda müşâhede ettikleri kuvvetlerini, boylarının uzunluğunu ve iri cüsselerini, İsrâiloğullarından birinin onların iri cüsselerinin yanında ayaklarının dahi altında kalacağını haber verdiklerinde Mûsâ (a.s.) onlara şöyle dedi: "Onların bu durumunu gizleyin ve karargâhtan hiç kimseye söylemeyin, yoksa bozulup dağılırlar." Ama onlardan her biri, kendi yakınına ve amca çocuklarına bunu haber verdi. Yalnız iki kişi Mûsâ (a.s.)'ın sözüne sadık kaldılar. Onlardan biri Yûşa b. Nûn b. Efrâîm b. Yusuf adındaki Mûsâ (a.s.)'ın hizmetçisi, diğeri de yine Mûsâ (a.s.)'ın kızkardeşi Meryem binti İmran'ın kocası Kâleb b. Yûfennâ idi. Kâleb, Yahûda kolundan idi. Böylece haber, İsrâiloğulları arasında yayıldı. Bu yüzden onlar "*Orada zorba bir millet var."* dediler.

"Onlar oradan çıkmadıkça" biz bir şey yapmadan kendiliklerinden çıkmadıkları müddetçe *"biz oraya aslâ girmeyeceğiz."* Çünkü onları oradan çıkarmak bizim harcımız (gücümüz dahilinde) değildir. Bizimle ilgili olmayan bir sebepten dolayı *"Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz."*

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ
الْبَابَۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

23- ***(Allah'tan)*** **Korkanlardan Allah'ın kendilerine lütufda bulunduğu iki kişi şöyle**

dedi: Onların üzerine kapıdan girin; oraya girdiğiniz zaman muhakkak siz gâlip gelirsiniz. Eğer mü'minler iseniz ancak Allah'a güvenin.

Düşmandan değil yalnız Allah'tan *"korkanlardan",* O'nun emir ve nehiylerine aykırı davranmaktan sakınanlardan, *"Allah'ın"* işlerinde sabit ve vâkıf kıldığı ve vaadine güvenmekle *"kendilerine lütufda bulunduğu iki kişi şöyle dedi:"* Sanki: "Onlar bu hususta ittifak ettiler mi yoksa bâzıları buna karşı mı çıktı?" diye bir soru sorulmuş da cevap olarak böyle denilmiştir. Bu iki adam, Kâleb ve Yûşa'dır.

"Onların üzerine kapıdan girin." Yani zorbaların yurtlarının kapısından girin. O belde Eriha'dır. Yani, onlar beldelerinde iken oraya kapıdan girin ansızın dar yerde onlara saldırarak çöle çıkıp da sizinle meydan savaşı yapmalarını önleyin. *"Oraya", yani* yurtlarının kapısından onlar içeride oldukları halde *"girdiğiniz zaman"* savaşmaksızın *"muhakkak ki siz galip gelirsiniz."* Çünkü biz her ne kadar cüsseleri iri olsa da onların kalplerinin zayıf olduğunu müşâhede ettik. O halde onlardan korkmayın ve dar geçitlerde onlara saldırın. Çünkü onlar bu gibi yerlerde savunmaya ve kaçmaya fırsat bulamazlar.

"Eğer" vaadini tasdik edenler olarak Allah Teâlâ'ya inanan *"mü'minler iseniz"* çünkü îman kesin olarak O'na tevekkülü gerektirir. Sebepleri yerine getirdikten sonra özellikle *"ancak Allah'a güvenin."* o sebeplere îtimad etmeyin. Çünkü sebepler tesirden çok uzaktadır. Tesir, Azîz ve Kadîr olan Allah'ın yardımıyladır.

قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ
وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هٰهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾

24- Dediler ki: «Ey Mûsâ! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu halde sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız.»

Bu iki adama aldırış etmeksizin ilk sözlerinde ısrar ederek *"dediler ki: Ey Mûsâ! onlar orada"* zorbalar kendi topraklarında *"bulundukları müddetçe biz oraya"* zorbaların toprağına *"aslâ"* yani uzun süre *"girmeyiz."*

"Şu halde sen ve Rabbin gidin, savaşın" yani onlarla savaşın. Onlar bu sözü Allah Teâlâ'yı ve Rasûlü'nü hakir görmek ve alaya almak, onlara aldırış etmediklerini göstermek için söylemişlerdir. Yoksa gerçekten bu sözle Allah'ın ve peygamberinin oraya gitmesini kastetmemişlerdir. Çünkü insan sûretinde olan bir kişi eğer Mücessime'den değilse Allah'ın gidip savaşmasının gerçekleşeceğine inanmaz.

"Biz burada oturacağız." Yani ne ileri, ne de geri gideceğiz, dediler.

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ
الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾

25- Mûsâ: «Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hâkim olamıyorum; bizimle, bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır.» dedi.

"Mûsâ" (a.s.) onların inat ettiğini görünce rahmeti ve yardımı celbedici bir kalp rikkati (yumuşaklığı) ile üzüntü, hüzün ve Allah Teâlâ'ya şikâyet yoluyla niyazda bulunup: *"Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hâkim olamıyorum."* Yani ancak kendime ve kardeşime söz geçirebiliyorum. Kendisini ve kardeşini kastederek *"bizimle, o yoldan çıkmış"* sana taatten çıkıp isyanda ısrar eden *"toplumun arasını"* bizim lehimize, onların aleyhine hükmederek *"ayır! dedi."*

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً ۚ يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ
فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

26- Allah, «Öyleyse orası *(arz-ı mukaddes)* onlara kırk yıl yasaklanmıştır; *(bu müddet içinde)* yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme.» buyurdu.

"Allah" Teâlâ *"Öyleyse orası"* yani mukaddes toprak kesin olarak *"onlara kırk yıl yasaklanmıştır",* haram kılınmıştır. Buradaki yasaklama, ibâdetlerle ilgili olan haram mânâsına değil, men içindir. Oraya giremez ve orayı mülk edinemezler. Çünkü orası onlara ancak îman ve cihad şartıyla takdir edilmişti. Arkalarına döndükleri için orası kendilerine haram kılındı ve hüsrâna uğramış bir halde geri döndüler.

Yasaklama, kırk yıllık süre ile sınırlandırılmıştır, daimî değildir. Bu âyet, yukarıdaki ***"Allah'ın size*** (vatan olarak) ***yazdığı mukaddes toprağa girin..."*** (Mâide, 5/21) âyetine muhâlif değildir. Buradaki yasaklamanın mânâsı, onlardan hiçbirinin bu süre içinde oraya giremeyeceğidir. Yoksa onlardan hepsinin bu sürenin bitiminde oraya gireceği anlamında değil.

"Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar." Yani yeryüzünde (karada) şaşkına döneceklerdir. Bu cümle onlara buranın haram kılınmasının keyfiyetini açıklamak için getirilmiş olan müstakil bir cümledir. *"Artık sen yoldan çıkmış toplum için üzülme." buyurdu."*

Rivâyete göre Mûsâ (a.s.) onlara yaptığı bedduaya pişman olmuştu. Bunun üzerine ona: "Pişmanlık duyup onlara üzülme, çünkü onlar bu fasık hareketleri sebebiyle bunu hak eden kişilerdir." denildi.

İsrâiloğulları, kırk sene bu altı fersahlık uzaklıktaki yerde bekleştiler. Onlar, altı yüz bin savaşçıydılar. Her gün yeniden hareket edip yürüyorlar, fakat akşam olunca kendilerini ayrıldıkları yerlerinde buluyorlardı. Onların üzerinde güneşin sıcağından gölgeleyen bir bulut vardı. Geceleyin de ışıktan bir sütun onlara ışık veriyordu. Onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indiriliyordu. Onların saçları da uzamazdı. Çocukları olduğu zaman üzerinde elbise oluyor, çocuk büyüdükçe tırnak gibi elbise de büyüyordu.

Taşıdıkları taşlardan sularını elde ediyorlardı. Cezâlı oldukları halde kendilerine bu nîmetlerin verilmesi, cezâlarının onları olgunlaştırmak ve terbiye etmek maksadıyla olduğundandır. En doğru görüşe göre Mûsâ (a.s.) ve Hârun (a.s.), çölde onlarla berâberdiler. Fakat İbrâhim (a.s.)'ı ateşin yakmaması ve azap meleklerinin Lût (a.s.)a zarar vermemesi gibi onlar rahatlık ve selamet içinde olmuşlardır.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmiştir: Mûsâ (a.s.) ve Hârun (a.s.)'ın İsrâiloğullarının kötü muamelesine rağmen kırk sene çölde onlarla birlikte kalmaları ve İsrâiloğulları'nın da o ikisinin Allah katındaki değerlerinin bereketiyle bulutla gölgelenmeleri ve kendilerine çölde kudret helvası ve bıldırcın etinin indirilmesi şaşılacak şeydir. İşte bu, sâlihlerle sohbetin bereketi ve fâsıklarla sohbetin kötü tesiri bilinsin diyedir.

Hâfız şöyle demiştir:

Yoldaşların haline üzülmek işbilirlik yolu değildir
Rahatlık zamanı hatırına bu dünyanın sıkıntısını çek

Rivâyete göre Mûsâ (a.s.) kırk yıl sonra çölden çıkıp geride kalan İsrâiloğulları ile Eriha'ya doğru yola çıktı. Onların önünde Yûşa b. Nun vardı. Zorbalarla savaşıp Eriha'yı fethetti. Orada Allah'ın dilediği kadar yaşadı, sonra da vefât etti. Onun kabrini Allah'tan başkası bilmemektedir. Ûc b. Unuk'u Mûsâ (a.s.) öldürdüğüne göre âlimlerin ittifakıyla en sahih görüş budur.

Amr b. Meymûne şöyle demiştir: "Mûsâ (a.s.) ve Hârun (a.s.) çölde vefât etmişlerdir. Hârun (a.s.) Mûsâ (a.s.)'dan önce vefât etmiştir. İkisi berâber bir mağaraya çıkmışlardı. Hârun (a.s.) öldü ve Mûsâ (a.s.) onu defnedip İsrâiloğulları'nın yanına vardı. Mûsâ (a.s.)'a: "Onu sevdiğimiz için sen onu öldürdün." dediler. Hârun (a.s.) İsrâiloğulları arasında sevilen bir kişiydi. Mûsâ (a.s.) Allah'a yalvarınca Allah ona, İsrâiloğullarını Hârun (a.s.)'ın mezarına götürmesini vahyetti. Mûsâ (a.s.) onları oraya götürüp "Ey Hârun!" diye seslendi. Hârun başını kaldırarak kabrinden çıktı. Mûsâ (a.s.) "Seni ben mi öldürdüm?" diye sordu "Hayır. Ben kendim öldüm." dedi. Bunun üzerine Mûsâ (a.s.) ona "Mezarına dön." dedi ve topluluk oradan ayrıldı.

Mûsâ (a.s.)'ın vefâtına gelince, İbn İshak bu hususta şöyle demektedir: Mûsâ Safiyyullah ölümden korkup da onu gözünde büyüttü. Allah Teâlâ ona ölümü sevdirmek için **Yûşa b. Nûn**'u görevlendirdi. O, her sabah ve akşam yanına varıp da Mûsâ (a.s.) ona "Ey Allah'ın nebîsi! Allah sana yeni ne verdi?" deyince ona şöyle cevap verdi: "Ey Allah'ın nebîsi! Şu kadar sene seninle arkadaşlık yaptım. Senden bu süre içinde hiç sen söylemeden "Allah sana ne verdi" diye sordum mu? Mûsâ (a.s.) bunu görünce yaşamayı kerih görerek ölümü arzu etti.

Vehb'in beyanına göre Mûsâ (a.s.) bâzı ihtiyaçları için çıktığında mezar kazmakta olan bir melek topluluğuna uğradı. Daha önce hiç bu kadar güzel bir mezar görmemişti. İçerisi ona güllük gülistanlık yemyeşil aydınlık bir yer olarak gösterildi. Meleklere: "Bu mezarı kimin için kazıyorsunuz?" deyince "Rabbine karşı kerim olan bir kişi için." dediler. Mûsâ (a.s.) "Gerçekten de bu kul, Allah katında daha önce görmediğim güzellikte bir mezara sahip." deyince, onlar: "Ey kelîmullah! Buranın senin olmasını ister misin?" dediler. O da "İsterim." diye cevap verince onlar: "O halde (aşağı) in ve içerisine uzanıp Rabbine yönel." dediler. Mûsâ (a.s.) mezarın içine uzanıp Rabbine yöneldikten sonra hafif bir soluklanınca Allah ruhunu kabzetti. Sonra melekler onun üzerini toprakla kapattılar.

Bir rivâyete göre de ölüm meleği ona cennetten bir elma getirdi. O bunu koklayınca ruhunu kabzetti.

Rivâyete göre **Yûşa** (a.s.) Mûsâ (a.s.)'ı vefâtından sonra rüyâsında gördü. Yûşa (a.s.) ona "Ölümü nasıl buldun?" deyince o "Diri diri derisi soyulan bir koyun gibi buldum." dedi.

Mûsâ (a.s.) yüz yirmi yıl yaşamıştı. Mûsâ (a.s.), ölüp de kırk gün geçince Allah Yûşa (a.s.)'ı nebî olarak gönderdi. Ona zorbalarla savaşmasını emretti. Kavmi de onu tasdik edip ona tabi oldular. Yanlarında ahid sandığı bulunduğu halde İsrâiloğullarıyla birlikte Eriha'ya yöneldi.

Altı ay Eriha'yı kuşatma altında tuttu. Yedinci ay gelince boruları çalıp hep birden bir nâra attılar. Şehrin surları düştü. Şehre girip zorbalarla savaştılar ve onlara hücum ederek hezimete uğrattılar. İsrâiloğullarından bir grup bir zorbanın boynunu kesmek için toplanıyorlar, vuruyorlar vuruyorlar yine de koparamıyorlardı.

Savaş Cuma günü idi. İsrâiloğulları'ndan geriye az savaşçı kalmıştı. Güneş batmak üzere idi ve Cumartesi gecesi girmeye yakındı. Yûşa (a.s.): "Allahım! Güneşi üzerime tekrar döndür." diye duâ etti. Güneşe dönerek "Sen de ben de Allah'a itaat üzereyiz." dedi ve güneşin yerinde durmasını ayın da beklemesini istedi. Bu suretle o, Cumartesi gelmeden önce Allah'ın düşmanlarından intikam alabilecekti. Güneş geri çevrilip güne bir saat daha ilâve olunca onların tamamını öldürdü.

Şam'ın ileri gelenlerinin peşine düştü, onlardan otuz birini öldürdü. Sonunda Şam'ın tamâmına galip geldi ve Şam'ın her tarafı İsrâiloğulları'nın eline geçti. Daha sonra Şam'ın dört bir yanına görevliler göndererek ganimetleri toplattı. (Kurbanların kabul edildiğine dâir) ateş inmedi. Allah, Yûşa (a.s.)'a ganîmette hîlekarlık yapıldığını, onlara kendisine bey'at etmelerini emretmesini vahyetti. Onlar da ona bey'at ettiler. Onlardan bir adamın eli eline (değince) ona: "Bana yanında ne varsa getir." dedi. O da ona yâkut ve mücevherlerle işlenmiş altından bir öküz başı getirdi. Adam bunu hîle ile almıştı. Onu yanındaki adamla beraber kurban olarak sundu. Bir ateş gelip hem adamı hem de kurbanı yiyip (yoketti.) Daha sonra Yûşa (a.s.) öldü ve Efrâim dağında

defnedildi.

Yûşa (a.s.) yüz yirmi altı sene yaşamıştı. Onun İsrâiloğullarının işlerini düzenlemekle görevlendirilişi, Mûsâ (a.s.)'ın vefâtından yirmi yedi yıl sonra gerçekleşmiştir.

Ey kardeş! dünyâ kimseye kalmaz
Dünyayı yaratana gönül bağla, yeter

HÂBİL – KÂBİL KISSASI, CANA KIYMAK

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّۢ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا
وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِۜ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَۜ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ
الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَٓا اَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ
اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَۚ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ اِنّ۪ٓي اُر۪يدُ اَنْ
تَبُٓوءَ بِاِثْم۪ي وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِۚ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا
الظَّالِم۪ينَۚ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخ۪يهِ فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ مِنَ
الْخَاسِر۪ينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْاَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ
يُوَار۪ي سَوْءَةَ اَخ۪يهِۜ قَالَ يَا وَيْلَتٰٓى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُونَ مِثْلَ هٰذَا
الْغُرَابِ فَاُوَارِيَ سَوْءَةَ اَخ۪يۚ فَاَصْبَحَ مِنَ النَّادِم۪ينَۚ ﴿٣١﴾ مِنْ اَجْلِ
ذٰلِكَۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ
فِي الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَم۪يعًاۜ وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَٓا اَحْيَا
النَّاسَ جَم۪يعًاۜ وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اِنَّ كَث۪يرًا مِنْهُمْ
بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

27- Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban sunmuşlardı da birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. *(Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden),* «Andolsun seni öldüreceğim.» dedi. Diğeri ise: «Allah ancak takvâ sahiplerinden kabûl eder» dedi.

28- «Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan *(bile)* ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.»

29- «Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip cehennemliklerden olasın; zâlimlerin cezâsı işte budur.»

30- Nihâyet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü. Bu yüzden de hüsrâna uğrayanlardan oldu.

31- Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. *(Katil kardeş)* «Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim.» dedi ve yaptığına pişman olanlardan oldu.

32- İşte bu yüzdendir ki İsrâiloğulları'na şöyle yazmıştık: Kim, bir cana kıyarsa

veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın *(haksız yere)* bir canı öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim de bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Andolsun peygamberlerimiz onlara apaçık delilller getirdiler; ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

"Onlara" yani ehl-i kitâba *"Âdem'in iki oğlunun"* yani insanlığın babasının iki oğlu Kâbil ve Hâbil'in *"haberini gerçek olarak anlat:"* Onların haberini hakka ve gerçeğe uygun olarak oku, anlat. Âlimlerin bildirdiğine göre Hz. Havvâ'nın her doğumda biri erkek, biri kız olmak üzere iki çocuğu olurdu. Fakat Şis istisnaydı. Havvâ annemiz onu tek olarak dünyâya getirmişti.

Hz. Havvâ, ilk doğumunda *Kâbil* ve onun kız kardeşi *Aklîmâ*'yı dünyâya getirmişti. Daha sonraki doğumunda *Hâbil* ve kız kardeşi *Lebûda*'yı dünyâya getirdi. Onlar ergenlik çağına ulaşınca, Allah Âdem (a.s.)'a onlardan önce doğan erkekle sonra doğan kızı, sonra doğan erkekle de önce doğan kızı evlendirmesini emretti. O zaman erkekler başka kızlarla evlenme imkânına sâhip olmadıklarından kendi kardeşleriyle evlenirdi.

Kâbil'in ikizi olan kız, daha güzel olduğu için Hâbil'i kıskanıp ona öfkelendi. Bu şekilde (evlenme takdirinin) Allah'tan değil de Âdem (a.s.)'dan olduğunu iddiâ etti. Babaları, Allah'a kurban sunmalarını, hangisinin kurbanı kabul edilirse onun güzel olan kızla evleneceğini söyledi. Bunu yaptılar. Gökten bir ateş Hâbil'in kurbanının üzerine düşüp onu yakıp yedi. Kâbil'in kurbanına dokunmadı. Bunun üzerine Kâbil'in hasedi, öfkesi arttı ve yapacağını yaptı.

"Hani birer kurban sunmuşlardı da" Kurban, kendisiyle Allah Teâlâ'ya yaklaşılan, kesilen hayvan ve verilen sadakadır. Kurban kelimesi aslen mastar olduğu için âyette tekil (müfred) olarak getirilmiştir. Yani ikisi bir kurban sunmuş değillerdir. Yahut da cümlenin takdîri şöyledir: Hani her biri bir kurban sunmuştu.

"Birisinden kabûl edilmiş," O da Hâbil'inkidir. Hâbil hayvan sahibi idi. Allah'a semiz bir deve veya koç, süt ve yağ takdim etti. Gökten beyaz, dumanı olmayan bir ateş indi ve o ateş Âdem (a.s.)'ın duâsından sonra onu yedi. Takdim edilen bu kurbanlar, gökten ateşin inip onları yakmasıyla kabul edilmiş oldu. Şayet makbul olmazsa gökten ateş inmez ve onları kuşlarla yırtıcı hayvanlar yerdi. Denilmiştir ki: O zaman bu kurbanı verecek fakir bulunmadığından Allah'a yaklaştırıcı şey olarak zikredilen ateşin inmesi ve onları yemesi kabul edildiğinin alâmetiydi.

Saîd b. Cübeyr ve başkalarından rivâyete göre gökten bir ateş düşerek Hâbil'in kurbanını aldı ve onu kaldırarak götürüp cennete koydu. Hz. İsmâil'e karşılık fidye olarak gönderilinceye kadar orada otlatıldı.

"Diğerinden ise kabûl edilmemişti." Kâbil'inki kabul edilmemişti. Kâbil çiftçi idi. Yanındaki en değersiz buğdaydan Allah'a takdim etti. Ateş onların üzerine hiç düşmedi. Çünkü o, Allah'ın hükmüne kızmış, kurbanında samîmî niyetli olmamış ve yanındaki en

değersiz şeyi takdim etme yoluna meyletmişti.

Daha sonra iki kardeş kurbanlarını takdim ettikleri dağdan aşağı indiler. Kâbil kurbanının reddine çok kızmış ve Âdem (a.s.) Beytullah’ı ziyâret için Mekke’ye gidinceye kadar içindeki kini gizlemişti. Âdem (a.s.) ayrılınca Kâbil, hayvanlarının arasında olan Hâbil’e geldi. Kardeşine *“Andolsun seni öldüreceğim.” dedi.”* Hâbil: “Niçin?” dedi. O, şöyle cevap verdi: “Çünkü Allah senin kurbanını kabul etti, benimkini reddetti. Sen benim güzel kardeşimle evleniyorsun ben ise senin çirkin kardeşinle: İnsanlar senin benden daha hayırlı olduğunu söyleyecek ve senin çocuğun da benim çocuğuma karşı gururlanacak.”

“Diğeri ise: Bunun üzerine kurbanı kabul edilen Hâbil: Benim günahım ne? *“Allah ancak takvâ sâhiplerinden kabûl eder”* başkalarından değil *“dedi.”* “Ancak benim kurbanımın kabul edilip seninkinin reddedilmesi, bizde takvânın bulunup bulunmamasıyla ilgili bir durumdur. Yani sen kurbanı benim tarafımdan değil, kendinden takdim ettin. O halde neden beni öldürüyorsun?” dedi.

Takvâ, Rasûlullah (s.a.v.)’in *“Takvâ işte buradadır.”*[297] diyerek kalbini gösterdiği üzere kalbin sıfatlarındandır. Takvânın hakîkati; amel eden insanın yaptığı tâatlerde nefsinin kusur işlemesinden korkması, bu taatleri Allah’ın rızâsını talep dışında bir maksatla yapmaktan ve bu tâatlerde Allah’tan başkasını ortak kılmaktan çok sakınmasıdır.

لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَىَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِى مَٓا اَنَا بِبَاسِطٍ يَدِىَ اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَۚ
اِنّ۪ٓى اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢٨﴾

28- «Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan *(bile)* ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.»

“Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan” bile “ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim.” Yani, vallahi eğer sen beni tehdit ettiğin gibi bana elini uzatıp beni öldürmeye teşebbüs eder de buna kalkışırsan, ben hiçbir zaman buna karşılık vermeyeceğim, dedi ve sebep olarak şunu gösterdi: *“Ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.”*

Denildiğine göre Hâbil, Kâbil’den daha kuvvetliydi ama öldürmekten sakınıp Allah’tan korktuğu için ona teslim oldu. Çünkü nefsini müdâfaa için öldürmek, o zaman mübah değildi.

Beğavî şöyle demiştir: Hz. Osman (r.a.)’ın yaptığı gibi öldürülmek istenen kişinin, ecrini umarak buna boyun eğip teslim olması şerîatta câizdir.

اِنّى اُرِيدُ اَنْ تَبُوأَ بِاِثْمى وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِۚ
وَذٰلِكَ جَزٰؤُا الظَّالِمينَۚ ﴿٢٩﴾

29- «Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip cehennemliklerden olasın; zâlimlerin cezâsı işte budur.»

“Ben istiyorum ki sen, hem benim günâhımı hem de kendi günâhını yüklenip” Bu, Hâbil’in Kâbil’e karşı koymaktan imtinâ etmesinin diğer bir sebebidir. Önceki âyette belirtilen sebep katilden öncesine, bu ise sonrasına âittir. Ancak bu sebeplerden her biri tek başına yeterli olduğuna dikkat çekmek amacıyla birbirlerine atfedilmemiştir.

Mânâ şöyledir: Ben, sana karşı koymaktan kaçınıp sana teslim olmakla, sana el uzatmış olmam durumunda yükleneceğim günah ile senin kendi günahını yüklenmeni istiyorum. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Biribirine küfredenlerin söylediklerinin günahı, mazlum olan haddi aşmadıkça başlayanadır.”*[298] Yani ilk başlayan hem kendi sövdüğünün günahını hem de karşısındakinin de sövmesine sebep olduğu için onun günahını yüklenir. Yani, iki günaha da bulaşan ve onu taşıyan kişi olasın diye, demektir.

Hâbil’in bu sözden maksadı, kardeşinin günaha bulaşmasını istemek değil, kendinin günaha bulaşmak istemediğini ifâdedir.

Âhirette *“cehennemliklerden olasın; zâlimlerin”* yani Allah Teâlâ’nın hükmünü kabul etmeyenlerin *“cezâsı budur.”*

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾

30- Nihâyet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü. Bu yüzden de hüsrâna uğrayanlardan oldu.

“Nihâyet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti.” Yani nefsi ona, kardeşinin öldürülmesini kolaylaştırdı, önemsiz ve basit gibi gösterdi. Sözün takdîri şöyledir: Nefsi ona, kardeşinin öldürülmesini kolay, zahmetsiz ve mesuliyetsiz bir iş olarak tasvir etti. Fakat bir kimsenin haksız yere bir insanı öldürmesi, özellikle de bu kardeşi olursa, insan bunu düşündüğü takdirde yaptığı şeyin ne kadar menfûr, şerîat ve akıl dâiresinden uzak olduğunu ve kesinlikle itâat ve inkıyaddan uzak olduğunu görebilir.

Nefs-i emmâre, yırtıcı öfke kuvvetini kullandığı zaman bu fiil ona çok basit gelir. Sanki kendisine asi bir güç iken nefis onu itâatkâr bir kuvvet hâline dönüştürür.

“Ve onu öldürdü.” Denildiğine göre Kâbil, Hâbil’i nasıl öldüreceğini bilemedi. İblis ona görünerek bir kuş veya bir yılanı alıp başını bir taşın üzerine koyduktan sonra diğer bir taşla kafasını ezdi. Kâbil de ona bakarak öğrendi. Hâbil’in kafasını iki taşın arasına koydu. Hâbil ona teslim olmuştu, karşı çıkmıyordu. Ya da koyunları otlarken o uyuyordu. İşte bu esnâda ona hile yaptı. Bu hâdise, Sevr dağı veya Hira tepesi yâhut da

Basra’da en büyük mescidin bulunduğu yerde meydana geldi. Hâbil öldürüldüğünde yirmi yaşındaydı.

“Bu yüzden de hüsrâna uğrayanlardan oldu.” Dînini ve dünyâsını kaybetti. İbn Abbas (r.anhümâ) der ki: Dünyâsı ve âhireti ziyana uğradı. Dünyâsının ziyana uğraması, ebeveynini üzüp kıyâmete kadar yerilen bir kişi olmasıdır. Âhiretinin ziyâna uğraması karşılaşacağı büyük cezâdır.

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْاَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارٖي سَوْأَةَ اَخٖيهِۜ
قَالَ يَا وَيْلَتٰٓى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَاُوَارِيَ سَوْأَةَ
اَخٖيۚ فَاَصْبَحَ مِنَ النَّادِمٖينَۚ ﴿٣١﴾

31- Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. *(Katil kardeş)* «Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim.» dedi ve yaptığına pişman olanlardan oldu.

“Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi.” Çünkü cesedin görülen yerde bırakılması, çirkin bir durumdur. Bir görüşe göre “ سَوْأَةُ ” kelimesi, onun avret mahalli anlamındadır. Çünkü onun elbiseleri soyulmuş durumda idi.

Rivâyet edildiğine göre Kâbil, Hâbil’i öldürdüğü zaman onu ağaçsız boş bir araziye bıraktı. Onu ne yapacağını bilemedi. Çünkü o, yeryüzünde ölen ilk insandı. Onu yırtıcı hayvanların yemesinden korktu ve bir torbanın içinde sırtında kırk gün taşıdı. Cesedi bozulmaya başlayınca kuşlarla yırtıcı hayvanlar, o ne zaman Hâbil’i sırtından bırakacak da onu yiyeceğiz diye bekleyerek etrafında dolaşıyorlardı. Allah iki karga gönderdi. Onlar birbirleriyle dövüştüler ve biri diğerini öldürdü. Ona gagası ve ayaklarıyla bir çukur kazıp oraya attı ve üstünü örttü. Kâbil de onu seyrediyordu.

Sanki “O karganın halini seyrederken ne dedi? diye bir soru sorulmuş ve cevap olarak şöyle denilmiştir: “*Yazıklar olsun bana!”* Bu ifâde sızlanma ve hüzünlenme cümlesidir. Mânâsı şöyledir: Ey benim kederim, hüznüm! Nerdesin? Gel, şimdi senin vaktindir.”

“Şu karga kadar olup kardeşimin cesedini gömmekten âciz miyim?” dedi.” Yani, yazıklar olsun bana! Ben bir karga kadar olamadım ve kardeşimi gömmekten âciz mi kaldım?, demektir.

“*Ve yaptığına pişman olanlardan oldu.”* Yani onu öldürdüğüne pişman oldu. Çünkü yaptığı işte şaşkınlık içinde kaldı, onu uzun müddet sırtında taşıdı ve diğer şeyleri yapmak zorunda kaldı. Onun pişmanlığı işlediği günahtan dolayı Allah korkusundan değil de yukarıda sayılan sebeplerden olunca bu pişmanlık tevbe sayılmadı ve ona bir fayda kazandırmadı.

Mukâtil şöyle demiştir: Bu hâdiseden önce yırtıcı hayvanlar, kuşlar ve vahşi hayvanlar insanlarla bir arada yaşıyordu. Kâbil Hâbil'i öldürünce kaçar oldular. Kuşlar havada, vahşi hayvanlar karada ve yırtıcı hayvanlar da ormanda yaşar hale geldiler. Ağaçlar dikenlendi, yemeklerin tadı değişti, meyveler ekşi hale geldi, su acılaştı ve yer de tozlandı. Âdem (a.s.) da; "Dünyâda bir şeyler oldu." dedi. Hindistan'a geldi ki bir de ne görsün? Kâbil, Hâbil'i öldürmüş. Kâbil'in daha önce beyaz olan teninin siyah olduğunu gördü. Ona kardeşini sordu. O da "Ben onun vekîli değilim." dedi. Âdem (a.s.) "Hayır, bilakis sen onu öldürdün. Bu yüzden senin tenin siyahlaştı." diye cevap verdi. Âdem (a.s.) çocuğunun ölümünden sonra yüz yıl, hiç gülmeden hüzün içinde yaşadı. Şöyle demeye başladı ki o, şiir söyleyenlerin ilkidir:

Beldeler üzerindekilerle berâber değişti,
Yeryüzü tozlanıp çirkinleşti.
Herşeyin rengi ve tadı değişti
Parlak yüzün neşesi azaldı.

İbn Abbas (r.anhümâ)'nın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Kâbil, Hâbil'i öldürünce ona süryanice ağıt yaktı. Âdem (a.s.) ağıdını yaktıktan sonra Şîs'e: "Yavrucuğum sen benim vasîmsin. Sen bu sözümü iyi muhâfaza et. Şîs (a.s.)'dan Ya'rub b. Kahtan'a varıncaya kadar bu insanlar bu sözü biribirlerine nakledip durdular. Ya'rub, Arapça ve Süryanice konuşurdu. O, Arapça ilk yazan kişiydi. O, şiir de söylerdi. Âdem (a.s.)'ın mersiyesine baktı ve baş tarafını sona son tarafını başa aldı. Onu şiir veznine soktu ve beyitler ilâve etti. Bazıları şunlardır:

Neden gözyaşı dökmekte cömert davranmıyorum?
Halbuki mezar Hâbil'i içine almışken
Acaba hayatımın uzun olması bana bir cezâ mıdır?
Yoksa ben hayatımdan memnun muyum?

Enes (r.a.)'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Nebî (s.a.v.)'e Salı gününden soruldu. *"O, Kan günüdür. O günde Havvâ hayız görmüştür. Yine o günde Âdem'in oğlu kardeşini öldürmüştür."*[299] buyurdu.

Âdem (a.s.) yüz otuz sene yaşadıktan ve Hâbil'in öldürülmesinden beş sene sonra Havvâ annemiz Şîs (a.s.)'ı dünyâya getirdi. Şîs, "Allah'ın bağışı" demektir. Yani o, Hâbil'in yerine geldi. Allah Teâlâ Şîs (a.s.)'a gece ve gündüz saatlerini, her saatte mahlûkatın kendisine ibâdet ettiğini bildirdi ve ona elli sayfa indirdi. Bu suretle o, Âdem (a.s.)'ın vasîsi ve onun veliahdi oldu.

Mücahid'in bildirdiğine göre Kabil'in iki ayağından biri uyluğuna ve bacağına bağlanarak o günden kıyâmete kadar bağlı kalacak. Yine yüzü de güneşe dönük olacak. Öyle ki yazın onun tepesinde ateş kütlesi, kışın da kar kütlesi eksik olmayacak. Kabil,

Âdem (a.s.)'ın çocuklarından Allah'a isyan eden ilk kişidir. Yine o cehenneme ilk atılan kişi olacak.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Haksız yere öldürülen hiçbir can yok ki,onun kanından Âdem'in ilk oğluna da bir pay olmasın."*[300] Çünkü, Kabil öldürme âdetini başlatan ilk kişidir. Kabil, Ye'cüc ve Me'cûc'ün de babasıdır. Onlar, şerli babadan çoğalan şerli çocuklardır.

Denildiğine göre Kabil'in çocukları saz, davul, zurna, ud ve tanburlardan oluşan eğlence aletleri edindiler. Oyun, şarap içme, ateşe tapınma, zina ve fuhşiyata daldılar. Sonunda Allah onları Nuh (a.s.) zamanında tûfanda boğdu ve geriye sâdece Şîs (a.s.)'ın nesli kaldı.

Tarih kitaplarında anlatıldığına göre Kabil, Yemen civârına gidince çocukları orada çoğalıp türediler. Âdem (a.s.)'ın diğer oğullarıyla savaşmaya başladılar. Mihlâyil b. Kînan b. Enûş b. Şîs zamanına kadar dağlarda, mağaralarda ve sık ormanlarda oturuyorlardı. Bu sebepten Mihlâyil onları yeryüzünün değişik yerlerine dağıttı, kendisi de Babil'e yerleşti. Keyûmirs, onun küçük kardeşi idi. O, yeryüzündeki sultanların ilkidir. Onlar yeni şehirler ve kaleler yaptırmaya koyuldular. Aralarındaki harp âhir zamana kadar devam edegelmiştir.

Şunu bil ki dünyâdan bulanıklık ve keder kalkmaz. Ancak ehlullahın kalplerinden kalkar. Su ve ateşin aslâ kalkmadığı gibi. Ancak İbrâhim (a.s.)'da olduğu gibi ateşin yakma özelliği, Mûsâ (a.s.)'da olduğu gibi suyun boğma özelliği bâzıları için kalkar. Dünyâ bu şekilde devam eder. Râzı olup sabredene ne mutlu!

Hâfız der ki:

Bu çemenlikte dikensiz gülü kimse dermedi, evet
Mustafa'nın lâmbası, Ebû Leheb'in kıvılcımıyla yanmaktadır
Kederden şikâyet etme, çünkü talep yolunda
Zahmet çekmeyen kimse rahata ermedi

Âyetin işârî tefsîri şöyledir: Ruh Âdem'i kalp Havvâ'sıyla birleşince önce Kâbil'i ve ikizi hevâ Aklîmâ'sı doğdular. Sonra kalp Hâbil'i ve ikizi akıl Lebûda'sı dünyâya geldiler. Hevâ Aklîmâ'sı son derece güzeldi. Çünkü kalp, sevdiğini ve onun yanındakini istemeye meyyaldir. Akıl Lebûda'sı, kalp Hâbil'inin nazarında fevkalâde çirkindir. Çünkü kalp, akıl ile Hakk'ı talepten ve fenâ fillahtan mahrum olur. Bundan dolayıdır ki akla "Büyüklerin ayak bağıdır." denilmiştir. Nefis Kâbil'inin gözünde de akıl son derece kabih görünmektedir. Çünkü nefis de akıl yüzünden dünyâyı talepten ve onun için kendini parçalamaktan mahrum kalır.

Allah Teâlâ, ikiz kardeşlerin birbirleriyle evlenmelerini haram kılmış, önce doğan ikiz kardeşlerden bir cinsin sonra doğan ikiz kardeşlerdeki karşı cinsiyle evlenmesini emretmiştir. Sebebi ise kalbin Hakk'ı talepten mahrum kalmaması, bilakis hevânın kalbi

fenâ fillaha ve tamâmen kendinden geçmeye (istihlâk) teşvik etmesidir. Bu yüzden bâzıları şöyle demiştir:

"Hevâ olmasaydı hiçbir kimse Allah'a ulaştıran yola giremezdi." Çünkü eğer hevâ nefisle birlik olursa onda bir hırs olur ve böylece nefis, aşağıların aşağısı dünyâya ve Mevlâ'nın uzağına iner. Yok eğer hevâ kalbin arkadaşı olursa, onda aşk olur ve böylece kalp âhirette yücelerin yücesine ve Mevlâ'nın kurbiyetine yükselir. Bu nedenle aşka "hevâ" denilmiştir. Nitekim şâir şöyle der:

Ben hevâyı (aşkı) tanımadan hevâ (aşk) bana geldi.
Kalbimi boş buldu da onu elde etti.

Nefsi dünyâyı talebten alıkoymak ve aklın nefsi ubûdiyete teşvik edip hevâya tâbi olmaktan önlemesi için ruh Âdem'i iki çocuğuna Allah'ın emirlerini hatırlattı. Kalp Hâbil'i buna razı oldu, nefis Kâbil'i ise öfkelendi. Şöyle dedi: "O, yani hevâ Aklîmâ'sı, benim kız kardeşim. O, benimle aynı doğumda dünyâya geldi. O, kalp Hâbil'inin ikizinden, akıl Lebûda'sından daha güzeldir. Ben ona daha uygunum ve hak sahibiyim. Biz dünyâ cennetinin çocuklarıyız, onlar ise âhiret yurdunun çocuklarıdır. Binâenaleyh ben kendi kızkardeşimle evlenmeye hak sahibiyim." Babası ona: "O kız sana helal değildir. Yani, hevâ senin yoldaşın olursa dünyâ sevgisine gark olup, onun lezzet ve şehvetlerinin vâdilerinde helak olursun." dedi.

Nefis Kâbil'i ruh Âdem'inden olan bu hükmü kabul etmiyor, Allah Teâlâ'nın böyle bir hüküm vermediğini ileri sürerek bunu reddediyordu. Ruh Âdem'i ikisine: "Allah'a kurban takdim edin. Hanginizin kurbanı kabul olunursa, o (güzel olan Aklîma'yı, yani hevâyı) almaya hak sâhibi olacak." dedi. Her ikisi Allah'a kurban takdim etmek için oradan ayrıldılar.

Nefis Kâbil ekin sahibi bir çiftçi yani gelişen nefsin (nefs-i nâmiye) yöneticisi idi. O nefis kuvve-i nebâtiyye (bitkisel güç) dir. Ekinlerinin en âdîsini, yani tabîi (kuvve-i tabîîyyeyi) takdim etti. Kalp Hâbil'i ise, insânî ahlâk sürüsünün ve hayvâni sıfat sürülerinin çobanı idi. O Allah'a deveyi yani hayvanî bir sıfatı takdim etti. Bu sıfat, onun beslenmesi, yaşayabilmesi ve şeytanî yırtıcı sıfatlara karşı koyabilmesi açısından emniyet unsuru olan sıfatların kendisine en sevgili olanıydı.

Her ikisi kurbanlarını beşeriyet dağının üzerine koydular, daha sonra ruh Âdem'i duâ etti. Ceberût göğünden muhabbet ateşi düşerek hayvanî sıfat olan deveyi yeyip yaktı. Çünkü bu sıfat, ateşin odunu idi. Nefis Kabil'inin kurbanından bir tohum tanesi dahi yemedi. Çünkü o, bu ateşin yakıtı değildi. Bilakis o, hayvânî ateşin odunuydu. İşte âyetin hakîkat bakımından yorumu böyledir.

"Nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti." âyetinin işârî tefsîri de şöyledir: Nefis Kabil'inin nefsi, ona kardeşini öldürmeyi câiz gösterdi. Buradaki kardeş kalptir. Çünkü

nefis, kalbin en azılı düşmanıdır.

“Ve onu öldürdü. Bu yüzden hüsrâna uğrayanlardan oldu.” Yani, nefis kalbi katletmekle hem dünyâyı hem âhıreti kaybetmiştir. Dünyâdaki ziyan, kişinin vâridât, keşifler ve menşei kalp olan gaybî ilimler ile müşahedelerin zevkinden ve ünsiyetlerin lezzetinden mahrum olup ***“Asra yemin olsun. Muhakkak ki insan ziyan içindedir.”*** (Asr, 103/1-2) âyetinde buyurulduğu üzere beşerî bir cehâletle ziyan içinde kalmasıdır. Ahiretteki ziyanı ise kişinin, naîm cennetlerine girme, Kerîm olan Rabbi ile karşılaşma, cehennemden ve acıklı azaptan kurtulma hususlarındaki ziyânıdır.

“Derken Allah kargayı gönderdi...” âyetinde işâret olunan husus, Allah’ın karga ve diğer hayvanları insanlara göndererek ona bilmediği şeyi öğretmesidir Nitekim bu, Allah’ın melekleri peygamberlere, peygamberleri ümmetlerine bilmedikleri şeyi bildirmek için göndermesi gibidir. Karganın gönderilmesindeki diğer hikmetler de şunlardır:

1- Meleklerin ve peygamberlerin, hakkı öğretmenin sâdece kendilerine has kılındığını zannedip de kendilerinde bir benlik görmemelerini temin etmek. Çünkü Allah, meleklerin ve peygamberlerin aracılığıyla yaptığı işi bir kargaya da yaptırabilmektedir.

2- İnsanın öğrenmede bir kargaya dahi muhtaç olduğunu ve bâzı hususlarda kargadan bile aciz olduğunu göstermek.

3- Her hayvanda hatta her zerrede Allah’ın vahdâniyetine ve ihtiyârına (irâdesine) delâlet eden şeyler vardır. Allah akılla yapılacak işleri, akılsız hayvanlar vasıtasıyla da ortaya koyar.

4- Allah’ın hikmetlerinden biri de maişet bakımından kullarına olan lütfudur. Şöyle ki, onlara bir iş zor geldiğinde latîf vesilelerle meselenin hallinin yollarını göstermektedir. Bu kısım, *et-Te’vîlâtü’n-Necmiyye’*den alınmıştır.

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪لَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ
نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِي الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَم۪يعاًۜ وَمَنْ اَحْيَاهَا
فَكَاَنَّمَٓا اَحْيَا النَّاسَ جَم۪يعاًۜ وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِۘ ثُمَّ
اِنَّ كَث۪يراً مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

32- İşte bu yüzdendir ki İsrâiloğulları’na şöyle yazmıştık: Kim, bir cana kıyarsa veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın *(haksız yere)* bir canı öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim de bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Andolsun peygamberlerimiz onlara apaçık delililer getirdiler; ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

Bu âyetle Hâbil-Kâbil kıssasının anlatılmasının gâyesi olan İsrâiloğulları’nın diğer

bazı cinayetleri ve günahlarının beyan edilmesine başlanmaktadır. *"İşte bu yüzdendir ki"* Yani, öldürmenin ne kadar büyük ve ne kadar çirkin olduğuna işâret etmektedir. ***"Hüsrâna uğrayanlardan oldu."*** (Mâide, 5/30) âyetinde belirtildiği üzere düşmanlıkla öldürmek, dünyevî ve dînî tüm fazîletlerin ve uhrevî saâdetlerin kaybına sebep olacak olan bütün fenâlıkları içermektedir. Aynı şekilde ***"Pişman olanlardan oldu."*** (Mâide, 5/30) âyetinde özetle ifâde edilen, aslâ karşı konulamayacak pişmanlık ve zararlara sebep olacak tüm ibtilâları şâmildir.

İşte bunun için *"İsrâiloğulları'na şöyle yazmıştık:"* Yani onlara Tevrat'ta hüküm vererek şöyle dedik: *"Kim bir cana kıyarsa veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın"* yani kısası gerektirecek şekilde birini öldürmek veya şirk ve yol kesmek gibi kanının akıtılmasını gerektiren bir suç işlemeyen *"bir canı öldürürse bütün insanları öldürmüş gibidir."* Yani o kimse, kanların hürmetini çiğnediği, öldürmeyi gelenek hâline getirdiği ve insanları buna cesâretlendirdiği için veya bir kimsenin öldürülmesi ile herkesin öldürülmesi Allah'ın gazabını ve büyük azabı celbetme bakımından eşit olduğu için sanki bütün insanları öldürmüş gibi sayılmaktadır.

"Her kim de bir canı kurtarırsa" yani kim affetmek ve ölümüne mâni olmak suretiyle bir başkasını ölümden veya ölüme sebep olacak şeylerden birinden kurtarır da hayatta kalmasına sebep olursa *"bütün insanları kurtarmış gibi olur."* Sanki bunu bütün insanlar için yapmış gibi olur. Buradaki teşbihten maksat, haksız yere öldürmenin büyük bir günah olduğunu mübâlağa ile açıklamak ve ondan sakınmaya teşvik etmektir.

"Andolsun peygamberlerimiz onlara," ehl-i kitâba *"apaçık deliller getirdiler."* Yani, andolsun gönderdiğimiz elçilerimiz ehl-i kitâba farz kıldıklarımızı açıklamak üzere onlara uymalarının gereğini tekîd ve onlara riayetin vâcibliğini teyîd ederek apaçık delillerle geldiler.

"Ama bundan sonra da" yani bu kitapların ve elçilerin peşpeşe gönderilerek dînin tekidinden ve ardarda ahdin yenilenmesinden sonra *"onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler."* Yani hiç aldırış etmeden öldürmeye ve umursamadan itidal sınırından uzaklaşmaya devam etmektedirler.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmektedir: "Bil ki kendisinde Allah Teâlâ'ya işâret bulunan her şey Allah tarafından sana gönderilmiş bir elçidir. O, elçinin berâberinde apaçık bir delil ve seni Allah'a çağıran zâhir bir mûcize vardır. Bu delilleri müşâhede eden, delilleri gördükten sonra beyyinelere, yani onların inceliklerine de vâkıf olanların çoğu yine de yeryüzünde aşırı giderler. Yani, Allah'ın emirlerine ve nehiylerine muhâlefet ederek beşeriyet arzında şerîat ve tarîkat sınırını aşarak aşırıya giderler."

Şunu da bil ki ehl-i gaflet delilleri apaçık görürler ama işin hakîkatinden gafildirler. Sanki onların gözleri yoktur. Çünkü has meclislere girmeye layık olmadıkları için Hakk'ın gayreti onları hakîkati görmekten men eder.

Hâfız şöyle demiştir:

Sevgili senin yanından apaçık geçip gider, ama
Yabancılar görür diye yüzünü örtmektedir

Kâinatın zerrelerinden herbiri her ne kadar hakîkatte Hak ile ve O'nun nûru ile ayakta kalıyorsa da dünyâ bir hayaldir. Şu kadar var ki sâlik, Hakk'a varabilmek için bu yollardan geçmeye muhtaçtır.

*Mesnevî'*de şöyle denilmiştir:

Suretle kâim olan bu dünyâ hakkında
Peygamber "Uyuyanın gördüğü bir rüyâ" dedi
Sen bu sözü taklit yoluyla kabul ettin
Salikler bunu rivâyet edilmeden de gözleriyle gördüler
Sen gündüz de uykudasın; bu uyku değil deme
Gölge fer'îdir, asıl ise ancak mehtaptan ibaret
Ey yiğit! Bil ki uykun da uyanıklığın da
Uyuyan adamın rüyâ içinde rüyâ görmesine benzer
Bu adam kendisini uyuyorum sanır, ama
Bilmez ki kendisi ikinci uykudadır

Bu uykudan hakîkî uyanış, ancak gerçek mükâşefe erbâbına ve âşikâre müşahede ehline nasip olur.

Allahım! Bize bu makamdan bol bol ihsân et!

---

[297]. *Müslim*, Birr 32; *Tirmizî*, Birr 18; *Müsned*, II, 237, 260
[298]. *Müslim*, Birr 68
[299]. *Ebû Dâvud*, Tıb 8; *Münâvî*, II, 549
[300]. *Buhârî*, Ehâdîsü'l-Enbiyâ 1; *Müslim* Kasâme 27

ALLAH VE RASÛLÜ İLE SAVAŞANLARIN CEZASI

إِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذٖينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ
فَسَادًا اَنْ يُقَتَّلُٓوا اَوْ يُصَلَّبُٓوا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدٖيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ
اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِۜ ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ
عَذَابٌ عَظٖيمٌۙ ﴿٣٣﴾ اِلَّا الَّذٖينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْۚ
فَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ۟ ﴿٣٤﴾

33- Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezâsı ancak ya öldürülmeleri, ya asılmaları, yâhut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyâdaki rüsvaylığıdır. Onlar için âhirette de büyük azap vardır.

34- Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

"Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanların" yani, onların dostları olan müslümanlarla savaşanlar, demektir. Müslümanların şânını yüceltmek için onlarla savaşmak, Allah ve Rasûlü ile savaşmak gibi sayılmıştır. Onlarla savaşmaktan maksat, yol kesmektir. Bu da güç ve kuvvet sahibi, kendilerini yakalamak isteyenlere karşı koyabilen kişilerin çölde veya kırda toplanıp müslümanların kanlarına, mallarına, karılarına ve cariyelerine saldırmalarıdır.

"Ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezâsı" Bu âyet, **Hilal b. Uveymir el-Eslemî**'nin kavmi hakkında inmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) Hilal ile lehte ve aleyhte yardımlaşmamak üzere sulh yaptı. Ona giden bir müslüman ve Rasûlullah (s.a.v)'e gelen Hilal'in kavminden bir kimse emin olacak ve ona karşı bir hareket yapılmayacaktı. Aynı zamanda Hilal'in himâyesinde, Rasûlullah (s.a.v.)'e giden de korunacaktı. Kinâneoğulları'ndan müslüman olmak isteyen bir grup insan, Hilal'in kavminden bâzı insanlara rastladı. O gün Hilâl orada yoktu. Bu yüzden yollarını kesip onları öldürdüler ve mallarını da aldılar.

Eğer "Sâdece müslüman olmak isteyen kimse harbî (gayri müslim ülke vatandaşı) olmaktan çıkmaz ve o kimseye eman verilmiş de olsa yolunu kesene had cezâsı gerekmez." dersen, ben de şunu derim: Bunun mânâsı, onların gerçekte müslüman olup da İslâm ahkâmını öğrenmek isteyen bir gurup olmalarıdır. Yâhut onlar müslüman olma kastıyla gelen ehl-i zimmet mevkiindedirler. Ehl-i zimmetin yolunu kesmek ile işlenen suç da haddi gerektirir. Savaş ve bozgunculuk, farklı mertebe ve değişik şekillerde

olduğu için meselâ malı gasbetmeksizin öldürme, malı gasbederek öldürme, öldürmeksizin malını alma veya öldürme amacı gütmeksizin sırf korkutma ve malını alma gibi şekillerde olabilir. İşte bu farklı şekiller için çeşitli cezâlar konulmuştur.

"Ya öldürülmeleri", yani eğer sâdece öldürme suçunu gerçekleştirmişlerse had gereği olarak asmaksızın öldürülmeleridir. Yok eğer vârisleri affederse bu affa îtibar edilmez. Çünkü bu cezâ şerîatın hakkıdır. Öldürme işinin yaralayıcı bir âletle olup olmaması arasında bir fark yoktur.

"ya asılmaları", yani eğer yol kesenler, hem adam öldürmüşler hem de mal almışlarsa, bu sefer cezâları ölümle birlikte asılmalarıdır. Şöyle ki, suçlular diri olarak asılırlar. Çünkü birini diri olarak asmak, başkasının da aynı suçu işlememesi yönünde çok daha tesirli bir caydırıcı unsurdur.

"yâhut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi", yani sağ elinin bilekten, sol ayağının aşık kemiğinden kesilmesidir ki bunun icrâ edilmesi için soyguncuların bir müslümanın veya zimmînin öldürmeksizin sâdece malını yol kesme sûretiyle almaları gerekir. Ayrıca bu maldan, her birine on dirhem veya buna eşit kıymette bir miktar düşmelidir. Onların ellerinin kesilmesinin sebebi malı almaları, ayaklarının kesilmesi de yolun geçiş güvenliğinde tedirginlik meydana getirmeleridir.

"yâhut da" korkutma ve bozgunculuk yapmaya çalışmak dışında birşey yapmamışlarsa *"bulundukları yerden sürülmeleridir."* Bize göre buradaki sürgünden maksat, hapistir. Çünkü hapis, bir suç işleyenin şerrini halktan uzaklaştırmak olduğu için bir çeşit sürgündür. Uzaklaştırmak için dışarıda dolaşmasını mendir. Yine yol kesenler insanları korkuttukları ve emniyeti ortadan kaldırdıkları için de ta'zir olunurlar.

"Bu, onların dünyâdaki rüsvaylığıdır." Kepâzelik ve aşağılanmalarıdır. Bundan başka *"onlar için âhirette de büyük azap vardır."* Onların yaptıkları oranında keyfiyeti bilinemeyecek bir azap vardır.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٤﴾

34- Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Buradaki istisna, âyetin son tarafından da anlaşıldığı gibi hukûkullah ile ilgili bir istisnadır. Kul hakları ise tevbe ile sâkıt olmaz. Eğer yol kesiciler bir insanı öldürüp de ele geçmeden önce tevbe ederlerse bu tevbeleri sebebiyle had gereği olarak katledilmeleri cezâsı düşer. Ölenin yakını, ister kısas yoluyla hakkını alır, isterse affeder. Eğer yol kesiciler oradakilerin mallarını alır ve yakalanmadan evvel tevbe ederlerse bu tevbeleri sebebiyle elleri ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesinin vâcibliği düşer. Mal sâhibinin hakkı bâkî kalır ve hırsızların malları iade etmeleri

gerekir. Yakalandıktan sonra tevbe edene gelince âyetin zâhir mânâsına göre tevbesi ona fayda vermez. Her ne kadar âhirette büyük azap ondan sâkıt olacaksa da dünyâda kul haklarını öder ve o kişiye had cezâsı tatbik edilir.

Âyet, müslüman yol kesiciler hakkındadır. Çünkü müşrikin, hem yakalanmadan önce hem de sonra tevbe etmesi ona uygulanacak cezâyı kaldırır. Yani gayr-i müslim ülkenin vatandaşı olan bir müşrik yakalandıktan sonra da îman etse ona hiçbir had tatbik olunmaz ve küfür içinde iken yaptığı katiller ve soygunların cezâsı verilmez. O kimsenin durumu yakalanmadan önce îman etmiş olması hâlinde de aynıdır.

Müslüman isyancılara ve haydutlara gelince onlardan kim yakalanmadan, yani devlet başkanı ona karşı galip gelmeden önce tevbe ederse Allah hakkı ile ilgili cezâsı düşer, ancak kul hakları düşmez. Eğer bu kimse yol keserken bir insanı öldürmüşse ve yakalanmadan önce tevbe ederse kesin ölüm hükmü ondan düşer (devlet onu öldürmez.) Ölenin yakını ona kısas uygulatabilir de bağışlayabilir de. Eğer yol kesen, birisinin sâdece malını almışsa (ve yakalanmadan tevbe ederse) el veya ayak kesme haddi ondan düşer. Yok eğer hem onun malını almış, hem de öldürmüşse (ve yakalanmadan tevbe ederse) ölüm ve asılma hükmü ondan kalkar ve o kişiye almış olduğu malın iâdesi vâcib olur.

Bâzı âlimler demişlerdir ki bir kişi yakalanmadan önce tevbe ederek gelirse hiçbir kimse kan veya malın peşine düşemez. Ancak o kimsenin yanında gasbettiği mal aynen varsa onu sahibine iade eder.

Hz. Ali (r.a.)’den rivâyet edildiğine göre Haris b. Bedr yol kestikten, kan döktükten, malları gasbettikten sonra nedamet üzere tevbe ederek geldiğinde Hz. Ali onun nedâmetini kabul etti ve onu asla sorumlu tutmadı.

Yakalandıktan sonra pişmanlık duyup tevbe edenden ise hiçbir hak sâkıt olmaz.

Şunu da bilmek gerekir ki, yolda insanlara zarar verecek bir şeyi kaldırmak en güzel sâlih amellerden olduğu gibi müslümanların yolunu kesmek ve onları korkutmak da en çirkin günahlardandır. Bu hususta Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Bana ümmetimin iyi ve kötü amelleri arzolundu. Onların amellerinin güzellerinin içerisinde yolda müslümanlara zarar verici şeylerin kaldırılmasını, kötülerinin içinde de mescidin içinde üstünü örtmeden balgam atmayı gördüm.”[301]

Diğer bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

“*Kim (müslüman) kardeşine (veya o hükümdeki zimmî)ye bir demir (yani öldürücü bir aletle, bir rivâyete göre de demirin yerinde) bir silah doğrultursa melekler ona lânet okur.”*[302] Yani melekler onun cennetten uzak olması için beddua ederler. Çünkü o, silah doğrultarak bir müslümanı korkutmuştur ki bu da Rasûlullah (s.a.v.)’in *“Bir müslümanın diğer müslümanı korkutması helâl olmaz.”*[303] hadîsinden anlaşılacağı üzere haramdır. Yâhut silah yanlışlıkla ateşlenip onu öldürür. Nitekim Müslim’in şu rivâyeti bunu açıkça ortaya koymaktadır:

“Karşısındaki ana baba bir kardeşi bile olsa, sizden biri, kardeşine silah

doğrultmasın. Belki de şeytan onun elini tahrik eder."[304] Yani o şaka yapsa ve karşısındakini vurmak istemese de demektir. Burada kardeş denilmiştir. Çünkü ekseriyetle öz kardeş kendi kardeşini öldürmek istemez.

Âyetin işarî tefsiri şöyledir: Allah ve Rasûlüyle savaşmak, O ikisinin dostlarına karşı düşmanlıktır. Çünkü sahih kudsî bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kim benim dostuma düşmanlık ederse bana savaş açmış demektir. Şüphesiz ki ben dostlarım için, arslanın yavrusu için öfkelendiği gibi öfkelenirim."[305]

Mûsâ (a.s.) zamanında yaşamış olan Bel'âm b. Bâura'nın hikayesi bilinmez mi? O öyle bir mevkide idi ki göğe baktığında arşı görürdü. Ne zaman ki o, dünyâya ve dünyâ ehline bir defa meyledip de Allah'ın dostlarına bir kez olsun hürmette bulunmadı Allah ilmini alıp onu kovulmuş köpek durumuna getirdi.

Bu çeşit savaşçıların cezâsı rüsvaylık bıçağıyla öldürülmek, mahrûmiyet darağacında hicran ipiyle asılmak, ellerinin vuslat eteğinden ve ayaklarının da gidip gelmekten çaprazlamasına kesilmesi yâhut da kurbiyet ve ülfet arazisinden sürgün edilmesidir. Onun için dünyâda bir uzaklık ve hakirlik, âhirette ise mahrûmiyet ve hicran azâbı vardır. Ancak bunların içinden tevbe ve istiğfar edenler, siz kendilerinin velâyetlerini reddetmeden Allah'ın dostlarından özür dileyenler müstesnâdır.

Ey Allah dostları! Şüphesiz sizin reddiniz Hakk'ın reddi ve kabûlünüz Hakk'ın kabûlüdür. Şüphesiz velâyetten merdûd olanlar yardımdan yoksun bırakılmış kimselerdir.

Hâfız der ki:

Mutluluk hazinesinin anahtarı, gönül ehlinin kabûlüdür
Sakın bu hususta şüphe ve endişe eden kimse olma

*Mesnevî'*de de şöyle denilmektedir:

Hülasa o yol sana bağlandı
Çünkü gönül ehlinin gönlü, sana darıldı
Çabuk onları bul, tevbe et
Bulut gibi ağla, göz yaşı dök
Böylece sana onların gül bahçeleri açılsın
Sana olgun meyvalar saçılsın
Ashâb-ı Kehf'in köpeğiyle kapı yoldaşıysan
O kapıda dön, dolaş, köpekten geri kalma

[301]. *Müslim*, Mesâcid 57 Not: Bu hadisin, zemini toprak olan açık namaz mahalli hakkında olduğu unutulmamalıdır.
[302]. *Müslim* Birr 125
[303]. *Ebû Dâvud*, Edeb 93; *Müsned*, V, 362
[304]. *Buhârî*, Fiten 7; *Müslim*, Birr 126
[305]. *Buhârî*, Rikâk 38

O’NA YAKLAŞMAYA YOL ARAMAK

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُٓوا اِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا
فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ اَنَّ لَهُمْ
مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعاً وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ
مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٣٦﴾ يُرِيدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا
مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾

35- Ey îman edenler! Allah’tan korkun. O’na yaklaşmaya yol arayın ve yolunda cihâd edin ki kurtuluşa eresiniz.

36- Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyâmet gününün azabından kurtulmak için onları fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır.

37- Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır.

“Ey îman edenler! Allah’tan korkun.” Yani, O’nun azâbından korkun ve O’na karşı mâsiyetlerden sakının.

Kendiniz için *“O’na”,* yani O’nun mükâfâtına ve O’na *“yaklaşmaya yol arayın.”* Yani salih amellerle O’na yaklaşmaya çalışın.

Atâ (r.a.), vesîlenin cennetin en üstün derecesi olduğunu söylemiştir.

Bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Allah’tan benim için vesîleyi isteyiniz. Çünkü o, cennette sâdece tek bir kulun erişeceği derecedir. O kulun, ben olmamı umuyorum.”*[306]

Bir başka hadiste de şöyle buyurulmuştur: *“Kim ezanı duyduğu vakit “Ey Allahım! Ey bu tam çağrının ve başlayan namazın sahibi Allahım! Efendimiz Muhammed (s.a.v.)’e vesîleyi ve fazîleti ver. Onu kendisine vaadettiğin yüce makama ulaştır.” diye duâ ederse kıyâmet gününde şefaatime nâil olur.”*[307]

Molla Fenârî, *Tefsîr-i Fatiha* adlı kitabında şöyle demiştir: “Vesîleye gelince o, Adn cennetindeki en yüksek derecedir ki bu Rasûlullah (s.a.v.)’e âittir. Burası ona ümmetinin duâsıyla verilecektir. Hak Sübhanehû, gizlediği bir hikmet gereği bunu böyle yapmıştır. Biz de Rasûlullah (s.a.v) sebebiyle Allah tarafından mutluluğa erdik. Onun sâyesinde ***“insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet”*** (Âl-i İmrân, 3/110) olduk. Yine Allah, onunla peygamberlere son verdiği gibi onun sâyesinde de ümmetleri hitâma erdirmiştir.

Rasûlullah (s.a.v.), kendisine Allah tarafından söylemesi emrolunduğu gibi bir

müjdeleyicidir. Bizim onun vâsıtasıyla münâcâtta bulunduğumuz, onun da karşılık verdiği Allah katında özel bir yerimiz var. Aynı şekilde bütün yaratıkların onun yanında Rabbi'ne karşı özel bir yeri vardır. Biz, Allah'ın emriyle Rasûlullah (s.a.v.) için duâ etmekle emrolunduk ki böylece ümmetinin duasıyla Allah Rasûlü o vesîle denilen yere nâil olsun. Bu, gayret-i ilâhiye kabilinden bir şeydir.

"Ve yolunda" zahirî ve batınî düşmanlarla *"cihâd edin ki"* Allah'a vuslat ile ve O'nun keremini elde etmekle *"kurtuluşa eresiniz."*

Âyetin işârî tefsîri şöyledir: Allah Teâlâ hakiki kurtuluşu dört şeyde kılmıştır. Bunlardan birincisi *îman*dır. Bu, yaradılışın başında nur serpintilerinin isâbeti sebebiyledir ki insan bu nur sayesinde küfür karanlığının perdelerinden kurtulur. İkincisi *takvâ*dır ki o, güzel huyların menşei ve şer'î amellerin kaynağıdır. Kişi onun sâyesinde günahların karanlığından kurtulur. Üçüncüsü *vesîle*yi talep etmektir ki bu, lâhûtî makamda bekâ için insânî vasıfları yok etmektir. Kişi bununla vücudun, varlığın vasıflarının karanlığından kurtulur. Dördüncüsü de Allah yolunda *cihâd*dır ki bu da hüviyetin isbâtı yolunda enâniyeti (benlik) ortadan kaldırmaktır. Kişi bunun sayesinde varlık karanlığından kurtulur ve müşâhede nûruna kavuşur.

O halde âyetin hakîkî mânâsı şu şekildedir: *"Ey"* nûrun kendisine ulaşmasıyla *"îman edenler",* kötü ahlâkı değiştirmek sûretiyle "*Allah'tan korkun."* Kendinizdeki varlık vasıflarını yok etmede *"O'na yaklaşmaya yol arayın."* Varlığınızı ortaya koyarak *"ve yolunda cihâd edin ki"* Mabûd'la ilgili maksadınıza nail olarak *"kurtuluşa eresiniz."* Bu kısım *et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'*den alınmıştır.

Bu âyet, açık bir şekilde vesîle aramayı emretmektedir. Bu, mutlaka gereklidir. Allah'a vuslat ancak onunla gerçekleşir. Vesîleden maksat, hakîkat âlimleri ve tarîkat meşâyihidir.

Hâfız şöyle der:

Hızır kılavuz olmadıkça bu konağı aşmaya kalkışma
Çünkü kapkaranlık bir yol, yol yitirmeden kork

Nefsin isteklerine göre amel, onun varlığını artırır. Mürşidin işâretine uygun olarak, nebîlerin ve velîlerin yol göstermesi ile amel etmek ise nefsi varlıktan kurtarır, hicâbı izâle eder ve tâlibi Rablerin Rabbi'ne ulaştırır.

Şeyh Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî şöyle demiştir: "Ben ve arkadaşım Allah Teâlâ'ya vâsıl olma amacıyla bir mağaraya sığındık "Bize yarın veya yarından sonra feth nasip olur." diye umarak orada ikamet ediyorduk. Bir gün yanımıza heybetli bir adam geldi. Kendisinin evliyaullahtan olduğunu öğrendik. Biz ona "Nasılsınız!" dediğimizde: "Bize yarın veya yarından sonra feth nasip olacak" diyenin hâli nasıl olacak? Ey nefis! Niçin Allah'a Allah için kulluk etmiyorsun?" dedi. Biz hatâmızı anladık ve tevbe ettik ve bize

feth nasip oldu. İşin hakîkatinin keşfolunması için her şeyden alâkayı kesmek gerekir.
Hâfız der ki:

Ömrü ve malı dost yolunda feda etmedik, yazık!
Çünkü aşk yolunda bu kadarcık bir fedakarlık bizden çıkmıyor

Hayırlı ve salih kimselerle bir arada bulunmakta büyük bir şeref ve saâdet vardır.

Hikâye edildiğine göre **Şeyh Ebû Yezîd el-Bestamî**'nin hizmetçisi Mağripli bir adam idi. Onun yanında Münker ve Nekir hakkında sohbet cereyân etti. Mağripli hizmetçi "Allah'a yemin olsun eğer Münker-Nekir bana sual sorarsa onlara söyleyeceğim şeyi biliyorum." deyince yanındakiler: "Bu nereden bilinebilir ki?" dediler. Mağripli hizmetçi onlara: "Benim mezarımın başına oturursanız bunu duyarsınız." dedi.

Hizmetçi vefât ettiği zaman, onun kabrinin başına oturdular ve onun şöyle dediğini duydular: "Bana sual mi soruyorsunuz? Ben Ebû Yezid'in cübbesini boynumda taşımış insanım." Gerçekten de bunu söyleyince melekler oradan geçip gittiler.

Buna benzer şeyleri uzak görme. Çünkü Allah Teâlâ'nın meleklerinin sualine çok ince cevap hazırlayanların cevâbı, kendisiyle beraber bu dünyâdan gider. İşte hikâyedeki gibi azık dünyâda iken hâsıl olur.

*Mesnevî'*de şöyle denilmektedir:

Allah'ın bağışladığı altın, sen ölüp kumlar altında yatsan da,
Seninledir, başkalarına nasip olacak miras değil
Tanrı malı, adım adım cenazenin önünden gider
Kabirde sana gurbet arkadaşı olur

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا
بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

36- Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyâmet gününün azabından kurtulmak için onları fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır.

*"Şüphe yok ki kâfir"*lerin her biri *"yeryüzündeki her şey"* yani yeryüzündeki sınıf sınıf mallar, rezervler ve diğer faydalı şeyler *"ve bunun yanında da bir o kadarı daha kendilerinin olsa da kıyâmet gününün azâbından kurtulmak için onları fidye verseler"* Yani eğer yeryüzünde olanların hepsi ve onun bir katı onlar için olsa ve bunu kıyâmet gününde karşılaşacakları azaptan kendilerini kurtarmak için fidye olarak

verseler *“kendilerinden kabul edilmez.”* Bu cümle, onlara azabın gerekliliğinin ve onların hiçbir şekilde azaptan kurtulmalarının mümkün olmadığının temsilî olarak anlatıldığı bir cümledir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Kıyamet gününde kâfir getirilir ve ona “Söyler misin, senin dünyânın dolusu altının olsa bunları şu an kendini kurtarmak için fidye olarak verir misin?” denildiğinde “Evet.” cevâbını verir. Bunun üzerine ona: “Senden bundan daha kolayı istendi.” denir.”*[308] Yani senden bu kadar fidyeden daha kolay yerine getirebileceğin şey, yani Allah Teâlâ’ya şirk koşmaktan vazgeçmen ve kelime-i şehâdet getirmen istendi, denir.

“Onlar için acı” acısı kalplerine ulaşan *“bir azap vardır.”*

يُرِيدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَاۘ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾

37- Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır.

Sanki “Cehennemliklerin durumları nasıl, onlar ne yapıyor?” diye bir soru sorulmuş ve cevap olarak şöyle denilmiştir: *“Ateşten çıkmak isterler.”* Bu ifâdenin çeşitli îzahları vardır:

Birincisi: Onlar böyle yapmayı kasdederek çıkış arıyorlar. Cehennemin alevi onları bürüyüp yukarıya kaldırıyor. İşte bu esnada çıkmak istiyorlar ama heyhat! Artık kurtulma zamanı geçmiştir.

İkincisi: Onlar, ateşin kuvveti ve onları havaya kaldırması sebebiyle neredeyse cehennemden çıkacak gibi oluyorlar.

Üçüncüsü: Onlar cehennemden çıkmayı temennî ediyorlar ve kalplerinden bunu istiyorlar.

Bunu isterler *“fakat onlar oradan çıkacak değillerdir.”* Çünkü onlar ne zaman buna teşebbüs etseler gerisin geri oraya döndürülmektedirler.

“Onlar için devamlı” dâimî hiç bitmeyecek *“bir azap vardır.”* Cehennemin şiddeti beyan edildikten sonra burada da azâbın sonu olmadığı açıklanmaktadır.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Cennetliklere: “Ey cennet ehli, burada ebedî kalacaksınız, artık ölüm yok.” denir. Cehennemliklere de: “ey cehennem ehli, siz de orada ebedî kalacaksınız, artık ölüm yok.” denir.”*[309] Yani, mü’minlere ebedî cennet, kâfirlere ebedî cehennemin olduğu ve artık ölüm olmadığı söylenir.

Rivâyet edildiğine göre bu iki söz, ölüm bir koç şeklinde karşılarına getirilip cennet ve cehennem arasında boğazlandıktan sonra söylenir. Ölümün bu şekilde temsil edilmesinden maksat, onların bizzat gözleriyle müşahade edip de artık ölüm olmayacağını anlamaları ve sonuçta cennettekilerin sevincinin, cehennemdekilerin de

üzüntüsünün artması içindir.

Ölümün koç şeklinde temsil edilişinin sebebi, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in de soyundan geldiği İsmâil (a.s.)'ın canına karşılık fidye olarak getirilmesine binâendir. Bunun mânâsı ise bu koçun dünyâda yaşayan bütün insanlara fidye olmasıdır. Çünkü insanlar ölüm için yaratıldılar. O halde koçun onların yerine âhirette de fidye olması uygun olanıdır. İbn Melek *Şerhu'l-Meşârık* adlı eserinde böyle demiştir.

Şunu bil ki cezâsı ebediyyen cehennemde kalmak olan küfür, ruhlar âleminde ilâhî nurun parıltılarının kişiye isâbet etmemesinin neticesidir. Allah Teâlâ, bu ilâhî nûru isâbet ettirmek sûretiyle mü'minleri nîmetlendirmiştir.

*Mesnevî'*de şöyle denilmektedir:

Mü'minler, bal arası gibi bal madeni oldular
Kâfirler, yılan gibi zehir madeni
Halkın yaptığı işler, Allah'ın kaza ve kaderiyledir
Dişin keskinliği, midenin hararet ve kuvvetindendir
Nefs-i kül, cüz'î nefse/nefs-i insanîye tesir etti de olacaklar oldu
Balık baştan kokar, kuyruktan değil!
Cennetlik mi cehennemlik misin bilemezsin ki?
Ne olduğunu görünceye kadar çalış, çabala
Gemiye yükünü yüklediğinde
O işi tevekkül üzere yap
Sen ne bileceksin hangisisin;
Yolda gark mı olacaksın, kurtulup maksada mı ereceksin?
Çünkü bütün işler ihtimalle yapılır
Sen de kurtulman için din işini üstün tut

Sâlihlerden biri şöyle demiştir: "Rüyamda kendimi cehennemin köprülerinin üzerinde duruyor gördüm. Oraya büyük bir korku ile baktım. Kendi kendime "Bunları nasıl geçeceğim?" derken oradan biri bana: "Ey Allah'ın kulu yükünü bırak da geç." dedi ona. "Benim yüküm nedir ki?" dediğimde: "Dünyâyı bırak." diye karşılık verdi.

Hafız der ki:

Ey bilge gönül! daha ne zamana kadar dünyanın derdi sürecek
Bir güzelin çirkin birisine aşık olması yazık doğrusu

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Kıyâmet günü, cehennemliklerden dünyâda kendisine en çok nîmet verilen kimse getirilip ateşe daldırılır."* Hadiste daldırma mânâsı boyama kelimesiyle ifâde edilmiştir. Çünkü boyama, daldırma yoluyla olur.

Daha sonra ona *“Ey insanoğlu, sana nîmet hiç uğradı mı?” denilir de o: “Vallahi hayır yâ Rabbi” diye cevap verir.”* Azâbın şiddeti, ona sâhip olduğu dünyâ nîmetlerini unutturmuştur.

“Daha sonra cennetliklerden dünyâda en sıkıntılı olan adam getirilir.” Yani dünyâda en çok musîbet ve belâya uğrayan kişi getirilir. *“Bir defâ cennete girdirilip çıkartılarak ona sorulur: “Ey insanoğlu, hiç sıkıntı çektin mi?” O da bunlara cevap olarak şöyle der: “Allah’a yemin olsun ki hayır Allahım! Ne bana bir fakirlik uğradı ve ne de bir sıkıntı gördüm.”*[310] **İbn Melek**’in *Şerhu’l-meşârık*’ından alınmıştır.

Dört bir yandan günah denizine garkolsam da
Aşkı tanımışsam eğer, rahmet ehlindenim

---

[306]. *Tirmizî*, Menâkıb 1; *Müsned*, II, 265

[307]. *Buhârî*, Ezan 8

[308]. *Buhârî*, Rikâk 49; *Müslim*, Münâfikîn 52; *Müsned*, III, 218

[309]. Buhâri, Rikâk 50; *Müslim*, Cennet 40; *Tirmizî*, Cennet 20; *Dârimî*, Rikâk 90; *Müsned*, II, 118

[310]. *Müslim*, Sıfatü’l-Münâfikîn 55

HIRSIZIN CEZÂSI

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا جَزَاۤءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ
يَتُوبُ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاۤءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاۤءُ وَاللّٰهُ عَلٰى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

38- Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir cezâ ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

39- Kim *(bu)* haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

40- Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyle kadirdir.

"Hırsızlık eden erkek ve kadının" Yani hırsızlık eden erkek ve kadının hükmü size tilavet edilecek olan âyetle sabittir. Hırsızlıkla ilgili tafsîlat aşağıda gelecektir.

"Yaptıklarına karşılık bir cezâ ve Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin." Bu, mukadder hükmün beyânıdır. Mânâ şöyledir: O ikisinin ellerini, yapmış oldukları hırsızlığa karşılık olması, onların tekrar aynı işe dönmekten caydırılması ve başkalarının da onlara uymasına mâni olunması için cezâ olarak kesiniz.

"Allah izzet sâhibidir" yaptığı işte galip gelendir. Kendisiyle tartışacak bir ortağı ve kendisine engel olacak bir zıddı olmaksızın işini istediği gibi yürütür. *"Ve"* koyduğu kanunlarda *"hikmet sâhibidir."* sâdece hikmet ve maslahat iktizâsınca kanun ve ahkâm koyar. Bu sebeple hikmet ve maslahat incelikleriyle dolu olan bu hükümleri vazetmiştir.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾

39- Kim *(bu)* haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Hırsızlardan *"kim haksız davranışından sonra"* yani, başkasının malını çalmak sûretiyle ona zulmettikten sonra Allah'a *"tevbe eder,"* Hırsızlıktan önce tevbe edilmesi zâten tasavvur edilmez. Buna rağmen tevbenin hırsızlıktan sonra olmasının âyette açıkça belirtilmesi, hırsıza işlediği suçun büyüklüğünün hatırlatılması ve buna mukâbil Allah

Teâlâ’nın ona sunduğu tevbe nîmetinin büyüklüğünün beyânı babındandır.

“Ve durumunu düzeltirse”, yani yaptığı işin sonuçlarından kurtularak ve tekrar hırsızlığa dönmemeye azmederek kendisini düzeltirse *“şüphesiz Allah onun tevbesini kabûl eder.”* ve âhirette azap etmez. El kesme cezâsını, bize (Hanefîlere) göre tevbe düşürmez. Çünkü onda malı çalınanın hakkı vardır.

Haddadî de şöyle demiştir: “Hırsız, hâkime başvurulmadan önce çaldığı malı iâde ederse eli kesilmez. Fakat hırsız mahkemeye verilmişse ve ondan sonra tevbe ederse elinin kesilmesi vâcibdir. Şayet o hırsız gerçekten tevbe etmişse bu onun âhiretteki derecesinin artmasını sağlar. Nitekim Allah Teâlâ sâlihleri ve peygamberleri derecelerinin artması için çeşitli imtihanlar, sıkıntılar ve hastalıklar ile denemiştir. Eğer hırsız tevbesinde samîmî değilse, had onun suçunun cezâsıdır. Tevbe etmediği için âhirette de sorumludur. *“Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”* Mağfiret ve rahmeti fazla olandır. Bu sebeple tevbeyi kabûl eder.

وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ

40- Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah’a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyle kadirdir.

“Göklerin ve yerin sahibinin Allah olduğunu bilmedin mi?” Buradaki hitap Rasûlullah (s.a.)’e dir ama murad bütün müslümanlardır. İstifhâm-ı inkârî bu bilgiyi pekiştirmek içindir. Bundan maksat ise zikredilecek olan azap etme ve bağışlanma husûsunda Allah’ın kudretinin en tesirli ve kâmil bir sûrette olduğuna şâhit tutmaktır. Yani, Allah’ın gökler, yer ve onlarda var olan şeyler üzerinde irâdesi muktezâsınca var etme, yok etme, öldürme, diriltme ve bunlardan başka konularda küllî tasarrufta bulunmak için tam bir kudreti gerektiren güçlü bir hâkimiyete ve üstün bir otoriteye sâhip olduğunu bilmez misin?

Küçük bir günaha karşılık da olsa O, azap etmeyi *“dilediğine azap eder.”* Bu, O’nun adâletindendir. Günah büyük bile olsa, bağışlamayı *“dilediğini bağışlar.”* Bu da O’nun fazlındandır. Yani O, hikmetinin azap edilmesini gerektirdiği kimseye azap eder ve hikmetinin bağışlanmasını gerektirdiği kimseyi bağışlar.

“Allah her şeye kâdirdir.” Zikredilen azap etme ve bağışlamaya muktedirdir.

Şeyhzâde şöyle demiştir: “Allah Teâlâ hırsızın elinin kesilmesini ve tevbe etmeden önce ölmesi hâlinde âhiret azâbını vâcib kıldıktan sonra tevbe ettiği takdirde tevbesini kabul edeceğini zikretmiş, daha sonra da “Dilediğini yapar, dilediği şekilde hükmeder, dilediğine azap edip dilediğini bağışlar.” şeklindeki beyânını getirmiştir. Bazen Allah’ın azabı güzel olur, bazen de mağfireti. Çünkü Allah bütün varlıkların mâliki, Rabbi ve İlâhıdır. Mâlik olanın, mülkünde dilediği ve istediği gibi tasarruf hakkı vardır. Mu’tezile’nin: “Allah Teâlâ’nın güzel fiillerde bulunuyor olması, mahlûkâtın ilahı ve

mâliki olması sebebiyle değil, onların maslahatına uygun olması ve onlara en uygun olanı gözetmeyi ihtivâ etmesi sebebiyledir." tarzındaki iddiâları doğru değildir.

Hırsızlık, bir mükellefin basılmış (sikkeli) on dirhem miktarında koruma altında olan, mülkiyet hakkı veya şüphesi bulunmayan bir malı gizlice almasıdır. "Mükellef" ifâdesiyle çocuk ve delinin alması, hırsızlığın esâsı (ruknü) olan "gizlice" kaydıyla da, yol kesme ve gasp hırsızlık tarifinin dışında tutulmuştur.

Aynî veya kıymet olarak "on dirhem" el kesilmesi husûsunda hırsızlığın nisâbı, yani asgari miktarıdır. On dirhemden az olan hırsızlık da şer'an hırsızlık ve ayıp sayılır. Hatta on dirhemden az miktarda hırsızlık yapan köle de ayıplı kabul edilerek satıcıya iâde edilir. İmam Şâfiî'ye göre hırsızlığın nisâbı dînarın dörtte biridir. Bizim delilimiz: Râsûlullah (s.a.)'in *"Hırsızın eli ancak bir dinarın dörtte biri veya on dirhem için kesilir, bundan azı için kesilmez."*[311] hadisidir. Haddi ortadan kaldırmak için dînar ve dirhemden miktarı daha çok olanı dikkate almak evlâdır. Dirhemde mûteber olan; her biri yedi miskal ağırlığında olan on dirhemdir.

"Basılmış" kaydı ile kıymeti ondan aşağı olan malın çalınması, târifin dışında tutulmuştur. Öyle ki hırsızın çaldığı on dirhem külçe gümüş olur ve basılmış (sikkeli) on dirheme eşit olmazsa elinin kesilmesi vâcib olmaz.

Çalınan malın korunur olmasından maksat ise o malın sâhibinden başkasının elinin ulaşamayacağı şekilde bir binânın içinde olması veya bekçisinin bulunmasıdır.

Tarifte çalınan şeyin çalanın malı olma şüphesi olmaması kaydı da konulmuştur. Çünkü malı çalan kimsenin, çalınan eşyâda mülkiyetinin bulunduğu şüphesi varsa, meselâ beytülmalden veya herkesin girebileceği hamam, han gibi yerlerden çalmaya el kesme cezâsı uygulanmaz. Çünkü şüpheli hallerde el kesme cezâsı düşürülür.

Yine el kesme hükmünün uygulanmadığı bâzı durumlar şunlardır:

a - Genellikle girme izni bulunduğundan efendisinin malını çalan kölenin eli kesilmez.

b - Karısının veya kocasının malını çalan kimsenin eli kesilmez. İsterse çalınan bu mal, ikisinin de içinde oturmadığı sâdece birisine mahsus korunan bir yerde olsun. Çünkü karı kocadan her birinin diğerinin malına elini uzatması tabiidir. Bu da elin kesilmesine mâni bir husustur.

c - Aralarında velâyet akrabalığı bulunanların birbirlerinin mallarını çalmaları hâlinde el kesilmez. Çünkü aralarında babalık oğulluk ilişkisi bulunanlar birbirlerinin mallarından istifâde edebilir ve evlerine girebilirler.

d - Bir kişinin, evlenmesi kendisine haram olan bir yakınının evinden çaldığı mal başkasına âit bile olsa koruma altında olmadığı için eli kesilmez.

Hırsızın sağ eli bileğinden kesilir. Burası avucun kolla bağlantısını sağlayan eklemdir. Kesildikten sonra kanı durdurmak için sıcak yağa batırılarak dağlanır. Çünkü kesilen el dağlanmazsa o kişinin ölümüne sebep olabilir. Halbuki bu cezâ (had), öldürmek için değil, caydırmak içindir. Bu yüzden çok sıcak veya çok soğuk bir havada el kesilmez.

Hırsız, sağ eli kesildikten sonra tekrar hırsızlık yaparsa bu defâ sol ayağı bileğinden kesilir. Üçüncü defâ hırsızlık yaparsa hiçbir yeri kesilmez, tevbe edip sâlih-tevbekâr

kimselerin alâmeti üzerinde görünene kadar hapsedilir. Çünkü **Hz. Ali** (r.a.) üç defâ hırsızlık yapan kişi hakkında “Ben, ona yemek yiyeceği ve tahâretleneceği bir el, yürüyeceği bir ayak bırakmamaktan Allah’tan utanırım.” demiştir.

Bir hadiste *“Mü’minin firâsetinden korkun. Çünkü o Allah’ın nûru ile bakar.”*[312] buyurulmuştur. Bu hadiste tevbenin eserinin bilinebileceğine delil vardır.

Hırsızlık, içki içmenin isbat edildiği gibi şâhitlik veya bir defa ikrar ile sâbit olur. Şâhitlikte en az miktar iki erkektir. Çünkü hadlerde kadınların şâhitliği geçerli değildir. Ayrıca malı çalınan kişinin el kesme talebinde bulunması gerekir. Çünkü başkasının malına hıyanet ancak hak sâhibinin dâvâsıyla ortaya çıkar.

El kesme cezâsında şerefli insanla sıradan bir insan arasında bir fark yoktur. **Hz. Âişe** (r.a.)’ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Mahzumoğulları kabîlesinden bir kadın hırsızlık etti. Rasûlullah (s.a.) onun elinin kesilmesini isteyince Üsâme b. Zeyd o kadının bağışlanması için aracı oldu. Rasûlullah (s.a.) Üsâmeyi severdi. Ama bu talebini reddetti ve şöyle buyurdu:

“Ey Üsame! Allah’ın koyduğu cezâlardan birisi için mi aracı oluyorsun? Sizden öncekiler aralarından şerefli birisi hırsızlık yaptığı zaman onu cezâlandırmadıkları, güçsüz birisi hırsızlık yaptığı zaman onu cezâlandırdıkları için helâk oldular. Allah’a yemin olsun ki Muhammed’in kızı Fatıma bile hırsızlık yapmış olsaydı elbette onun elini keserdim!”[313]

Hadis-i şerifte mahkemeye çıkarıldıktan sonra hadler konusunda aracı olunması yasaklanmaktadır. Bu yüzden Rasûlullah (s.a.), Üsâme (r.a.)’ın aracılığını reddetmiştir. Ama mahkemeye intikal etmeden önce kendisine karşı suç işlenen kişi tarafından olması hâlinde aracılık câizdir. İşleyen kimse şerli ve başkalarına eziyet verici değilse günahı gizlemek menduptur.

Sa’dî şöyle der:

Perde arkasından kötü amelleri görür de
Kendi üzerine çeker perde

Yukarıdaki hadiste, yönetimi altında bulunanlara adâletle hükmedilmesinin ve hüküm verirken eşit davranılmasının vücûbiyetine delâlet vardır.

İmam Ebû Mansur şöyle demiştir: “On dirhemlik hırsızlık için bir kimsenin değeri binlerce dirhem olan elinin kesilmesinin hikmeti nedir? Allah Teâlâ: ***“Kim bir kötülük yaparsa ancak misli ile cezâlandırılır.”*** (En’am, 6/160) buyurmuşken nasıl olur da hırsıza cezâ olarak elinin kesilmesi tatbik olunur? diye sorulursa şöyle cevaplarız:

Dünyâdaki cezâ, kişinin kendisiyle denendiği bir meşakkattir. Allah Teâlâ kulun kesbine bir karşılık olmayarak da dilediği şeyle imtihan edebilir. Çünkü el kesme, hırsızın aldığı mala karşılık değil, haramlığın çiğnenmesi sebebiyledir. Görmez misin ki Allah Teâlâ “*yaptıklarına karşılık bir cezâ olarak”* buyurmaktadır. O halde on dirhemle sınırlı da olsa bu haramlığın çiğnenmesi sonucunda el kesme cezâsı câiz olmaktadır. Çünkü cezâların miktarlarını ancak suçların miktarlarını bilen bilir. Durum

böyle olunca hak olan şey O'na teslim olmak ve boyun eğmektir."

Yunus b. Ubeyd'in (korkutma) terhîb konusundaki şu sözü ne kadar güzeldir: "(Dünyâda) çaldığın beş dirhem değerindeki şeyden dolayı en faydalı uzvunun kesilmesiyle, yarın (ahiretteki) azâbının bu kadar olacağından emin olma." *Minhâcü'l-âbidîn*'den alınmıştır.

Akıllı olan bir kimseye gereken günahlarından tevbe etmek, hilelerden vazgeçmek, en yüce ve şerefli olan Allah Teâlâ'ya yönelmektir.

Mesnevî'de şöyle denilmektedir:

Hile ve tedbirler ejderha ise de
"İllallah/Allah" önünde hepsi bir hiçtir
Kilit pek kuvvetli, açıcı da Allah
Teslimiyete yapış, Hakk'a rıza göster

Allah Teâlâ âyette hırsız kadından önce hırsız erkeği zikretti. Zinâ âyetinde ise önce zinâ eden kadını, sonra zinâ eden erkeği zikretmiştir. Çünkü hırsızlık kuvvetle yapılan bir fiildir. Erkek ise kadından güçlüdür. Zinâ ise şehvetle yapılan bir fiildir. Kadının şehveti erkeğinkinden fazladır ve kadın erkeği kendisine erkeğin kendisini celbetmesinden daha çok celbeder. Bu sebepledir ki eğer bir grup insan bir kadının başında toplansalar, ancak onun arzusuyla ona sâhip olabilirler. İşte bunun için denilmiştir ki: Allah Teâlâ: ***"Âdem, Rabbine âsî olup yolunu şaşırdı."*** (Tâhâ, 20/121) buyurmuş, yasak ağaçtan ilk yiyen ve Âdem (a.s.)'ı ona teşvik eden Havvâ annemiz olduğu halde "Havvâ âsî oldu" buyurmamıştır.

Denilir ki hırsızın eli doğrudan işe karıştığı için kesilir. Zinâ eden erkeğin cinsel uzvu doğrudan işe karıştığı halde neslin yok olması korkusuyla kesilmez. Ayrıca zinâdaki lezzet bütün bedende hâsıl olur.

Nîsâbûrî şöyle demiştir: "Hırsızın eli zenginin eli ve dayanağı sayılan malını aldığı için kesilir. Sanki hırsız o insanın elini almış, koparmış gibidir. Başkasının hakkını alması sebebiyle onun elini de kesip parçalarlar.

Bir görüşe göre de hırsızın elinin kesilmesinin hikmeti şudur: Bir âyette ***"Göklerin ve yerin hazîneleri Allah'ındır."*** (Münâfikûn, 63/7) buyurulmuştur. Kula âit bütün mal mülk, Allahu Teâlâ'nın kulun yanındaki hazinesidir. Kul ise onun bekçisidir. Her ne zaman izinsiz olarak Mevlâsının hazinesine el uzatırsa ihanet etmek suretiyle uzattığı o mütecâviz âletinin, yani elinin kesilme cezâsına müstehak olur.

Ayrıca hırsızlık maldan olduğu gibi ibadetlerden de olur. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *"İnsanların çalma bakımından en kötüsü namazından çalandır."* Ashab "Ya Rasûlallah! Kişi namazından nasıl çalar?" deyince *"Rükû ve secdesini tam yapmayarak."*[314] buyurmuştur.

Diğer bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Bir adam altmış yıl namaz kılar ama namazı kabul edilmez."*[315] Belki de bu adam rükûu tam yapıp secdeyi tam yapmamış

veya secdeyi tam yapıp rükûu (ta'dîl-i erkâna) göre tam yapmamıştır. *et-Terğîb ve terhîb*'ten.

Bu şekilde namaz kılan, elini Allah'a ulaşmaktan keser. Murâdına nail olamaz, bilakis edebe muğâyir davranıp Rab Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin emrinde kusurlu olur. Bu sebeple hicran ve ayrılıkta kalır.

---

[311]. *Buhârî*, Hudûd 13; *Müslim*, Hudûd 2
[312]. *Münâvî*, I, 142
[313]. *Buhârî*, Ehâdîsü'l-Enbiyâ 54; *Müslim*, Hudûd 8
[314]. *Dârimî*, Salât 78; *Muvatta*, Sefer 72; *Müsned*, III, 56; V, 310
[315]. *Münzirî*, Terğîb, I, 301

YAHÛDİLERİN ÖZELLİKLERİ

يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذ۪ينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذ۪ينَ
قَالُٓوا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْۚ وَمِنَ الَّذ۪ينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ
لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَر۪ينَۙ لَمْ يَأْتُوكَۜ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ
مَوَاضِعِه۪ۚ يَقُولُونَ اِنْ اُو۫ت۪يتُمْ هٰذَا فَخُذُوهُ وَاِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُواۜ
وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـٔاًۜ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ لَمْ
يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْۜ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌۚ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ
عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿٤١﴾ سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِۜ فَاِنْ
جَٓاؤُ۫كَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْۚ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ
يَضُرُّوكَ شَيْـٔاًۜ وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِط۪ينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ ف۪يهَا حُكْمُ
اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَۜ وَمَٓا اُو۬لٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٤٣﴾

41- Ey Rasûl! Kalpleri îman etmediği halde ağızlarıyle "inandık" diyen kimselerden ve yahûdîlerden küfür içinde koşuşanlar*(ın hâli)* seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler ve sana gelmeyen *(bazı)* kimselere kulak verirler; kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. «Eğer size bu verilirse hemen alın, bu verilmezse sakının!» derler. Allah bir kimseyi şaşkınlığa *(fitneye)* düşürmek isterse, sen Allah'a karşı onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyâda rezillik ve âhirette de büyük azap vardır.

42- Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah, âdil olanları sever.

43- İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir.

"Ey Rasûl!" Rasûlullah (s.a.)'e risalet unvânıyla hitap edilmesi onu şereflendirmek içindir.

“Kalpleri îman etmediği halde ağızlarıyla ‘inandık’ diyen kimselerden” Söz sadece dudak ve dilden çıktığı halde âyette ağızlara nisbet edilmesinin faydası, onların dillerinin kalplerinde olanı yansıtmadığına, söylediği sözlerin ağızlarından öteye geçmediğine, onların kalpleriyle inanmadan söylediklerine işaret etmek içindir. *“ve yahûdîlerden küfür içinde koşuşanlar”* Küfürde koşuşanlar, yahûdîler ve münâfıklar olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Onların küfürde koşuşmaları fırsat bulduklarında küfürlerini açığa vurmakta sür’at göstermeleridir. *“seni üzmesin.” Yani fâni kimselerin yaptıkları seni üzmesin.* Çünkü, gelip geçici durumlar bir tarafa bırakıldığında üzülmeyi veya sevinmeyi gerektirecek bir şey yoktur. Bu sözden maksat Rasûlullah (a.s.)’ın onlara karşı yardımcısı Allah Teâlâ olduğu için onların yaptıklarına üzülmesini yasaklamaktır. Bu sözün mânâsı ise şöyledir: “Onların küfürde koşuşmakta acele ederek atılmalarına üzülme, aldırma.” demektir.

“Onlar” yani yahûdîler ve münâfıklar *“durmadan yalana kulak verirler.”* Onlar yalana kulak vermede veya hahamlarının noksanlardan münezzeh olan Allah’a karşı yalan uydurmalarını ve kitaplarını tahrif etmelerini kabulde aşırıya kaçarlar. Yahut da artırarak, eksilterek ve değiştirerek sizi yalanlamak için haberlerinize ve sözlerinize çok kulak verirler. Çünkü onların içinde Rasûlullah (s.a.)’i dinleyip de O’nun huzurundan çıktıktan sonra ondan duymadığı halde “Ben O’nun şöyle şöyle dediğini duydum.” diyenler vardır.

“Ve sana gelmeyen kimselere kulak verirler.” Yani, senin meclisine gelmeyen, aşırı kibir ve nefretlerinden dolayı senden uzak duran diğer bir kavmin sözünü kabulde aşırıya giderler ki bunlar Hayber yahûdîleri olup onlara kulak verenler de Kureyzaoğulları’dır.

“Kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler.” Yani Allah Teâlâ o kelimeleri yerlerine koyduktan sonra ya atarak veya vasfını değiştirmek sûretiyle lafzen, ya da kastedilen mânâdan başkasına hamlederek ve ilgili olmadığı yerde kullanarak eğip bükerler ve yerlerinden kaydırıp yok ederler.

Kendilerine kulak veren tâbîlerine bâtıl görüşlerini anlatırken, kendi bâtıl sözlerine işaret ederek, *“Eğer size”* Rasûlullah tarafından *“bu”* muharref söz *“verilirse hemen alın”* ve onun gereğince amel edin. Çünkü o haktır. *“Bu verilmezse”* bundan başka bir söz söylenirse onu kabul etmekten “*sakının!”* Sakın ola o sözle amel etmeyin. *“derler.”*

Rivayet edildi ki Hayberli asil ailelere mensup ve evli olan bir erkek ve kadın zinâ ettiler. Tevrat’a göre onların cezâsı recm idi. Onların asaletinden dolayı recmetmeyi uygun bulmadılar. Onları bir grup insanla birlikte Kurayzaoğulları’na gönderdiler. Kafile gelip de Kurayzaoğulları ve Nadiroğulları’na misafir olunca onlara: “Siz bu adamı tanıyorsunuz ve onunla beldesinde berabersiniz. Bizim aramızda bir olay oldu. Falan adam ve falan kadın zinâ ettiler. Üstelik ikisi de evli. Bizim yerimize Muhammed (s.a.)’den onun bu konu hakkındaki hükmünü sormanızı istiyoruz.” dediler. Kurayza ve

Nadiroğulları onlara şöyle cevap verdiler: “O zaman vallahi o size hoşlanmayacağınız şeyi emreder.”

Daha sonra aralarında Ka’b b. Eşref, Ka’b b. Esed, Kinane b. Ebi’l-Hukayk ve başkalarının da bulunduğu bir topluluk Rasûlullah (s.a.)’e gelip ona: “Yâ Muhammed! Bize senin kitabında zinâ eden evli erkek ve kadının cezâsının ne olduğunu haber ver.” dediler. Rasûlullah (s.a.): *“Benim hükmüme râzı olacak mısınız?”* dedi. Onlar da “Evet” karşılığını verdiler. O esnada Cibrîl (a.s.) recmi bildirdi. Rasûlullah (s.a.), o kişilerin cezâlarının recm olduğunu haber verince bu hükmü uygulamaktan kaçındılar.

Bunun üzerine Cibrîl (a.s.) Rasûlullah (s.a.)’e *“Seninle onlar arasına İbn Sûrıyâ’yı hakem kıl.”* dedi ve ona bu insanın özelliklerini haber verdi. Rasûlullah (a.s.) onlara: *“Siz bıyığı henüz yeni terlemiş, beyaz tenli, şaşı, Fedek’te oturan İbn Sûrıyâ adındaki genci tanıyor musunuz?”* dedi. “Evet” dediler. Rasûlullah: *“O genci nasıl bilirsiniz?”* deyince de “Mûsâ (a.s.)’a indirilen Tevrât’ı en iyi bilen yeryüzünde kalan yahûdîdir.” dediler. Rasûlullah (s.a.): *“Ona haber gönderin.”* buyurdu. Ona haber gönderdiler, o da geldi.

Rasûlullah (s.a.) ona: *“Sen İbn Sûrıyâ mısın?”* dedi. O da “Evet” diye cevap verdi. Yine Rasûlullah (s.a.) *“Sen yahûdîlerin en âlimi misin?”* deyince “Öyle olduğuna inanıyorlar.” dedi. Rasûlullah (s.a.) onlara: *“Onu benimle sizin aranızda hakem kabul eder misiniz?”* deyince “Evet” dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) İbn Sûrıyâ’ya şöyle buyurdu: *“Kendisinden başka ilah olmayan, Mûsâ (a.s.)’a Tevrât’ı indiren, siz (yahûdiler)i Mısır’dan çıkaran, sizin için denizi yarıp oradan sizi kurtaran ve Firavun’la yanındakileri (o denizde) boğan, sizi bulutlarla gölgelendiren, size bıldırcın etini ve kudret helvasını gönderen, içerisinde helâl ve haramın bulunduğu kitabı (Tevrat’ı) size gönderen Allah’a yemin ederek soruyorum. Kitabınızda zinâ eden evli insanın cezasının recm olduğu mevcut mu?”*

İbn Sûrıyâ: “Evet, dediğin hüküm var. Senin bana zikrettiklerine yemin olsun ki eğer yalan söyler veya hükmü değiştirirsem Tevrat’ın beni yakacağından korkmasaydım sana bu îtirafta bulunmazdım. Peki yâ Muhammed! Bu konunun senin kitabındaki hükmü nedir?” dedi.

Rasûlullah (s.a.) ona şöyle cevap verdi: *“Güvenilir (adûl) dört kişi, erkeğin kadınla milin sürmedanlığın içine girdiği gibi münasebet hâlinde görüp şâhitlik ettikleri zaman recm gerekir.”*

O zaman İbn Sûrıyâ “Mûsâ (a.s.)’a Tevrat’ı indiren Allah’a yemin ederim ki, Mûsâ (a.s.)’a da Allah Tevrat’ta bu şekilde indirmiştir.” dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): *“O halde Allahu Teâlâ’nın emrinde ilk yumuşattığınız şey neydi?”* şeklinde buyurunca İbn Sûrıyâ şöyle cevap verdi: “Bizden asil bir insanı yakaladığımızda ona haddi uygulamaz, zayıf bir insanı yakalayınca uygulardık. Öyle bir hal aldı ki asil kimseler arasında zinâ yaygınlaştı. Hatta kralımızın amcasının oğlu zinâ etti de ona da had uygulanmadı. Fakat daha sonra sıradan bir insan

zinâ edince kral onu recmetmek istedi, ancak o adamın kavmi onun karşısına dikildi. Onlar krala: "Allah'a andolsun, sen amcanın oğlu falan, recmetmeden onu recmedemezsin." dediler. Bunun üzerine biz:

"Gelin toplanıp recmden aşağı bir cezâ koyalım ki hem asile hem de sıradan insana uygulansın." dedik ve "celd ve tahmîm" cezâsını koyduk. Celd (değnek, kamçı ile dövmek) ve tahmîm (yüzünü karaya boyamak), bir kimseye zifte bulanmış bir ip (kamçı) ile kırk defa vurulduktan sonra yüzlerine kara çalınıp birer eşeğe tersine bindirilerek o iki zânînin sokak sokak dolaştırılmalarıdır. Böylece bunu recmin yerine koydular.

Daha sonra yahûdîler İbn Sûrıyâ'ya: "Recm hükmünü ona haber vermekte ne kadar da acele ettin! Sen bizim övgümüze layık bir insan değilmişsin. Halbuki burada bulunmadığın zaman biz senin arkandan kötü konuşmayı çirkin saydık." demeleri üzerine onlara şöyle karşılık verdi: "O bana Tevrat adına yemin verdi. Eğer Tevrat'ın beni helak etmesinden korkmasaydım bunu ona söylemezdim."

Daha sonra Rasûlullah (s.a.) o iki zinâkarın recmedilmesini emretti ve onlar mescidin kapısının önünde recmedildiler. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "*Allahım! Onlar senin emrini ortadan kaldırdıktan sonra onu ilk ihyâ eden benim.*" İşte bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti inzal buyurmuştur.[316]

"Allah bir kimseyi şaşkınlığa (fitneye) düşürmek isterse" yani Allah kim olursa olsun bir kimseyi saptırmak ve rezil etmek isterse *"sen Allah'a karşı onun lehine hiçbir şey yapamazsın."* Allah'tan geleni defetme husûsunda birşey yapmaya gücün yetmez.

"Onlar" münâfıklar ve yahûdîler *"Allah'ın kalplerini"* küfür ve dalalet pisliğinden *"temizlemek istemediği kimselerdir."* Çünkü münâfıklar ve yahûdîler, küfür ve dalalette, bunlarda ısrarda ve iradelerini hidâyeti elde etmeye yöneltmekten tümüyle yüz çevirmede kâfirler gibidirler.

"Onlar için" münâfıklar ve yahûdîler için *"dünyâda rezillik"* vardır. Münâfıkların dünyâda rezil olmaları, küçük düşürülmeleri ve müslümanlar arasında münâfıklıklarının ortaya çıkmasıyla sırlarının aşikar olmasıdır. Yahûdîlerin dünyâda rezil olmaları ise hakir duruma düşmeleri, cizye vermeleri ve Tevrat'tan hiçbir şey gizlemedikleri yolundaki yalanlarının ortaya çıkmasıdır.

"Ve" yine onlar için bu dünyevî rezilliğin yanısıra *"âhirette de büyük azap vardır"* ki bu da ebedî olarak cehennemde kalmaktır.

سَمّٰاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكّٰالُونَ لِلسُّحْتِۜ فَاِنْ جَٓاؤُ۫كَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ
اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْۚ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّ۫وكَ شَيْـٔاًۜ وَاِنْ

حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾

42- Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah, âdil olanları sever.

"Hep yalana kulak verir," Burası önceki âyetin bir tekrarıdır. *"durmadan haram yerler."* Yani rüşvet gibi bereketi kaldırılmış haram kazancı yerler. Âyette harama " سُحْت " denmesinin sebebi, bereketinin ortadan kaldırılmış olmasındandır. Çünkü bu kelime bir şeyin kökünü kesmek anlamındadır.

"Sana gelirlerse," Yani, onların durumu açıklandığı gibi olunca: aralarında meydana gelen anlaşmazlıklardan dolayı hakemliğine başvurmak üzere sana gelirlerse *"ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir."* Burası her iki durumda Rasûlullah'ın muhayyer kılındığının beyanıdır.

"Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler." Yani onların hakemlik yapma tekliflerini reddetmenden dolayı hiçbir şekilde sana bir düşmanlıkta bulunamazlar. Zîrâ ***"Allah seni insanlardan koruyacaktır."*** (Mâide, 5/67)

"Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet." Yani recm ile hükmettiğin gibi emrolunduğun üzere adaletle hüküm ver.

"Allah âdil olanları sever." Allah adil insanları sever, onları her türlü istenilmeyen ve sakınılan şeylerden korur ve onların şânını yüceltir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *"Adaletle davrananlar Allah katında nurdan minberler üzerinde olacaklardır."*[317]

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ
مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَۜ وَمَٓا اُو۬لٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

43- İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir.

"İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da" İnandıklarını iddia ettikleri kitaplarında bu hüküm yazılı olduğu halde kendisine ve kitabına inanmadıkları Rasûlûllah'ı hakem yapmaları şaşılacak şeydir. Ayrıca Rasûlullah (s.a.)'e hakemlik teklif etmekten kasıtlarının hakkı öğrenmek ve şerîatı kâim kılmak değil, Allah'ın hükmü olmasa da bu hususta kendileri için daha kolay olanı talep etmek olduğuna dikkat çekilmiştir.

Burası taaccüb hükmüne dahil *"Sonra bunun arkasından"* yani senin hükmünden

sonra da verdiğin hükümden *“yüz çevirip gidiyorlar.”* Bu husus da taaccüb hükmüne dâhildir. Bu kat’î olarak bilinen bir şeyin, yadırgamayı ve hayreti te’kid için getirilmiş bir îzâhıdır. Yani, senin hükmüne râzı olduktan sonra kendi kitaplarına da uygun olan senin hükmünden yüz çevirirler.

“Onlar” zikredilen sıfatlara sahip olan o kimseler, evvela kendi kitaplarından ikinci olarak da kendi kitaplarına uygun olan senin hükmünden yüz çevirdikleri için sana ve ona *“inanmış kimseler değildir.”* Âyetlerde zulmü yerme, adaleti medh, haram kılınan şeyleri ve rüşveti de kötüleme vardır.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *“Haram kazançla beslenen her ete cehennem daha layıktır.”*[318] Yine bir hadiste *“Allah rüşvet alana, verene ve ikisinin arasında aracılık edene lanet etsin.”*[319] buyurulmuştur. Aracılık edenden maksat, rüşvet alanla veren arasında gidip gelen kimsedir.

*Mesnevî’*de şöyle denilmektedir:

Nice kuş vardır ki uçup tane arar
Boğazı, boğazının kesilmesine sebep olur
Nice balık vardır ki su içinde herşeyden eminken
Boğazının hırsı yüzünden oltaya takılmıştır
Nice namuslu, örtülü kadın vardır ki
Ferciyle boğazının şomluğundan rüsvay olmuştur
Nice bilgili ve iyi huylu kadı vardır ki
Boğazının yüzünden rüşvet almış, utanıp yüzü sararmıştır
Hatta Harut’la Marut bile o şarabı tatmıştır da o şarap
Onların göğe çıkmalarına mani olmuştur

Hassaf’ın *Edebü’l-kâdî* adlı eserinde rüşvetin dört çeşit olduğu zikredilmiştir:

1- Bir kimsenin korkudan dolayı rüşvet vermesidir ki rüşveti kendi canının bir zarar görmesi korkusunu gidermek için verir.

2- Kendisi ile devlet arasındaki işinin görülmesi için verir.

3- Sultan tarafından kadılığa tâyin edilmek (devletten görev almak) için rüşvet verir.

4- Kadıya kendi lehine hüküm vermesi için rüşvet verir.

Birinci durumda rüşveti almak helâl değildir. Çünkü bir kimseyi korkutmaktan vazgeçmek, zulümden vazgeçmektir ki bu şerîat hakkı olarak vâcibtir. Bu yüzden bu şekilde korkutarak rüşvet almak câiz değildir. Rüşveti veren kimse ise bununla canını korumaya çalıştığı için vermesi câizdir, şerîata da uygundur.

İkinci durumda da rüşveti almak câiz değildir. Çünkü müslümanların işlerini yerine getirme, devletin karşılık beklemeden yapması gereken bir iştir. Bu yüzden rüşvet almak helâl olmaz.

Üçüncü durumda rüşveti almak da vermek de câiz değildir.

Dördüncü durumda ise rüşveti veren kimse ister dâvâsında haklı olsun, ister haksız

olsun kadının bunu alması haramdır.

Rüşveti verenin haksız olması durumunda haram oluşu iki açıdandır: Birincisi rüşvet alması, ikincisi ise haksız (adaletsiz) olarak hüküm vermeye sebep olmasıdır.

Rüşveti verenin haklı olması hâlindeki haramlığın sebebi tektir: O da kadının yapması gereken bir görev için (devletin verdiği maaş dışında) mal kabul etmesidir. Kendi lehine hüküm verdirmek için rüşvet vermek câiz değildir.

İbn Mes'ud (r.a.) şöyle demiştir: "Kim bir hakkı geri almak veya bir haksızlığı ortadan kaldırmak için aracılıkda bulunur da buna karşılık kendisine verilen hediyeleri kabul ederse bu haramdır."

Nisâbü'l-ihtisâb adlı eserde şöyle denilmektedir: Muhtesip (denetçi) veya kadıya, hükme veya denetlemeye (hisbe) ihtiyacı olduğu bilinen birisi hediye verirse bu kişinin hediyesi kabul edilmez. Eğer kabul edilirse bu rüşvet olur. Yok eğer bu hediye hüküm ve hisbe için değil de muhabbet ve sevgiden dolayı hediye verdiği bilinen bir kimseden olursa onu almakta bir beis yoktur. Sahâbe (r.anhum) aralarında hediye kabûlünde geniş davranırlardı. Çünkü hediyeleşmek onların âdeti idi. Hediye karşılığında bir menfaat beklemezler, bunu muhabbet ve sevgiden dolayı yaparlardı. Hediyelerinin geri çevrilmesini garip karşılarlardı. Bu hediyelerde rüşvet mânâsı da olmazdı. Bu yüzden onları kabul ediyorlardı.

Bir grup âlim şöyle demiştir. Sultanların armağanlarını almak, bunların haram yoldan edle edildikleri kesin olarak bilinmediği müddetçe hem zengin hem de fakir için helaldir. Bunun sorumluluğu, verene aittir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) İskenderiye kralı Mukavkıs'ın hediyesini kabûl etmiş ve Allah Teâlâ *"haram yerler"* buyurmasına rağmen yahûdîlerden borç almıştır.

Çarşının durumuna gelince eğer orada haram şeylerin çoğunlukta olduğunu biliyorsan ancak iyice araştırdıktan sonra alışveriş yap. Eğer haram mallar fazla ama çoğunlukta değilse sorman gerekir. Nebi (s.a.) ve ashabı, aralarında fâizci, gaspçı ve hilekar kimselerin bulunduğunu bildikleri halde pazarlardan alışveriş yaparlardı.

Haddadî şöyle demiştir: "Haram kazanç; şarap, domuz, ölü hayvan karşılığında alınan ücret, dişi hayvanı çektirmek için erkek hayvanın sâhibinin, ölüye ağlayan kadının, şarkıcı kadının ve büyücünün aldığı ücret ile aracılık eden kimseye verilen hediye, fâhişenin kazancı, kâhinin kehâneti karşılığında aldığı ücret ve benzerleridir."

Hz. Ömer, **Hz. Ali** ve **İbn Abbas** -Allah onlardan râzı olsun- şöyle demişlerdir: "Şarkı söyleyen erkeklerin, halk şâirlerinin ve benzerlerinin aldıkları malın (ücret) hükmü, rüşvetten daha hafiftir. Çünkü, mal sâhibi bu malı ona istemeden ve bir anlaşma olmaksızın vermiştir."

İbn Keysan diyor ki: Hasan-ı Basrî'yi şöyle derken işittim: "Senin bir adamdan alacağın varsa ve sen o adamın evinde yer içersen, işte bu haram kazançtır.

Ey muttakî mü'min! Sana gereken; işlerinde şüpheli, hattâ haram olan şeylere düşmemen için gayet ihtiyatlı olmandır. Çünkü, kalbin tasfiyesi ancak ve ancak helâl gıda yemekle hâsıl olur.

Hâfız şöyle der:

Şehir sufisine bak, şüpheli lokma yiyip durmada
Bu yemi hoş hayvanın eski giysisi sırtından eksik olmasın

Hâfız'ın bu beytteki sözlerinden maksat, şüpheli şeylerden sakınmayan kimsenin, ayırt etmeksizin önüne geleni yiyen hayvana benzetilmesidir. Çünkü şüpheli şeyleri yemek hırsın büyüklüğünü gösterir. Eğer kişi hırslı olmasaydı, az da olsa helâl ile kanaat edecekti. Hayvan çok yediği-içtiği ve çok uyuduğu için iri cüsseli olur. Bunlar hayvânî tabîatın hükmüdür.

---

[316]. Beyhakî, Delâil, VI, 269-271; İbn Kesîr, II, 58
[317]. Buhârî, Ahkâm 42
[318]. Münâvî, V, 17; Aclûnî, II, 158
[319]. Ebû Dâvud, Akdıye 4; Tirmizî, Ahkâm 9; İbn Mâce, Ahkâm 2; Müsned, II, 164

TEVRAT VE İNCİL’DE HÜKÜMLER

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌۚ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ
اَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ
كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَٓاءَۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا
تَشْتَرُوا بِاٰيَاتٖي ثَمَنًا قَلِيلًاۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ
هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَٓا اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِۙ وَالْعَيْنَ
بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّۙ وَالْجُرُوحَ
قِصَاصٌۜ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ
اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾ وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ
مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِۖ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى
وَنُورٌۙ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ
﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا
اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

44- Gerçekten Tevrat’ı biz indirdik. Onun içinde doğruya rehberlik ve nur vardır. Allah’a teslim olmuş peygamberler onunla yahûdîlere hükmederlerdi. Rablerine samîmî olarak kulluk edenler ve âlimler de Allah’ın Kitab’ını korumakla görevlendirildikleri için *(onunla hükmederlerdi)*. Onlar, ona şâhitlerdi. Şu halde *(Ey yahûdîler ve hâkimler!)* insanlardan korkmayın, Ben’den korkun. Âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah’ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.

45- Tevrat’ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara karşılıklı kısas vardır. Kim bunu *(kısası)* bağışlarsa kendisi için o keffâret olur. Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zâlimlerdir.

46- O peygamberlerin peşinden kendisinden önce gelen Tevrat’ı tasdik edici olarak Meryem oğlu Îsâ’yı gönderdik. Ona da içinde hidâyet ve nur bulunan, kendinden önceki Tevrat’ı tasdîk eden, takvâ sahiplerine bir hidâyet ve öğüt olan kendinden önce İncil’i verdik.

47- İncil’e inananlar, Allah’ın onda indirdiği *(hükümler)* ile hükmetsinler. Kim

Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıklardır.

“Gerçekten Tevrat’ı biz indirdik. Onun içinde doğruya rehberlik ve nur vardır.” Onun kanun ve hükümleri hakka götürür ve insanları ona yönlendirir. Gizli kalan hükümleri ve cehalet karanlıkları sebebiyle kapalı kalan şeyleri aydınlatır.

“Allah’a teslim olmuş peygamberler onunla yahûdîlere hükmederlerdi.” Yani, İsrailoğulları’nın peygamberleri Tevrat’ın ahkâmı ile hüküm verirler ve insanları o hükümlere sevk ederlerdi.

“Peygamberlik ‘İslâm’dan daha üstündür. Bir peygamber nasıl olur da ‘müslüman (Allah’a teslim olmuş) adam’ olmakla medhedilir? Peygamberlik vasfından sonra böyle vasfedilmesi en üst mertebeden en aşağı mertebeye indirmek olmaz mı?” dersen şöyle cevap veririm:

“Bazan bir vasıf başka bir vasfı medhetmek için zikredilir. Burada ‘İslâm’ vasfının zikredilmesinden maksat, bu sıfatın önemine dikkat çekmek ve değerinin büyüklüğüne işaret etmektir. İşte bu sebeple büyükler (yani peygamberler) bununla tavsif olunmuştur. Nitekim (Kur’ân’ın başka yerlerinde) peygamberlerin sâlih olmakla, meleklerin de îman ile vasfedilmeleri de bunun gibidir. “Şerefli insanların vasıfları, vasıfların en şereflileridir.” denilmiştir. Şâir de şöyle der:

“Ben sözlerimle Muhammed (s.a.)’i övmüş değilim
Ama Muhammed (s.a.)’le kendi sözlerimi övdüm.”

“Yahûdîlere hüküm verirlerdi.” Yani, kendi aralarında hükmederlerdi. Bu ifâde, onların lehine veya aleyhine hüküm verirlerdi demekten daha geneldir.

“Rablerine samîmî olarak kulluk edenler ve âlimler de” Tevrat’ın ahkamıyla hükmederlerdi. Bu kişiler, Hârun (a.s.) neslinden peygamberlerin yolunda giden ve yahûdîlerin dînini koruyan zâhidler ve âlimlerdir.

“Allah’ın kitabını korumakla görevlendirildikleri için onunla hükmederlerdi.” Yani peygamberleri tarafından korumaları istenilen kitapla hükmederlerdi. O kitap Tevrat’tır. Peygamberleri onlardan Tevrat’ı kaybolmaktan ve tahrif edilmekten mutlak sûrette korumalarını istemişlerdi. Şüphesiz ki peygamberlerinin bu talebi, Tevrat’ın ahkâmından hiçbirinin ihlal edilmeden icrası için onları yerlerine vekil bırakmak anlamına gelir.

Rabbanîler yani: Rablerine samîmî olarak kulluk edenler ve âlimler de peygamberlerinin vasiyetleri ve talebleri gereği Allah’ın kitabını korumakla görevli oldukları için onunla hükmederlerdi.

“Onlar, ona şâhitlerdi.” Yani onu kontrol altında bulundururlar, kavimlerinin onu değiştirmesine izin vermezlerdi. Şüheda kelimesi, “hazır olma, bulunma” anlamındaki şühûd kelimesindendir.

“Şu halde” Ey ileri gelenler ve âlimler! Kim olursa olsun *“insanlardan korkmayın.”* Tevrat’ın ahkâmına riâyette ve korumada sizden önceki peygamberlerle onların taraftarlarına tâbî olun.

Tevrat’ın hukukuna riâyetsizlik husûsunda *“Ben’den korkun.”* Kaldı ki nasıl olur da Tevrat’a kötü emellerle el uzatabilirsiniz? Bu sebeple hüküm verirken Allah’tan başkasından korkmaktan, zâlimin zulmünden korkarak veya bir büyüğün takibinden çekinerek hüküm verirken yağcılık yapmaktan nehyedilmişlerdir. Bu âyet, bu hükme müslüman hâkimlerin de dâhil olduğuna delalet etmektedir.

“Âyetlerimi” rüşvet, makam ve diğer dünyevî zevklerden *“az bir bedel karşılığında satmayın.”* Çünkü onlar ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, özellikle o âyetlerle ameli terk ederek elden kaçırdıklarına nisbetle çok az ve değersizdirler. Satmak, bir ticaret malını parayla değiştirmektir. Yani, para karşılığında onu almaktır. Daha sonra aldığına rağbet ederek, verip terkettiğinden yüz çevirerek kendisine ait aynî veya mânevî bir şeye karşılık başka bir şeyi almak için istiâre olunmuştur. Yani karşılığında kendiniz için bir şey alarak Tevrat’ta bulunan âyetlerimi yerlerinden çıkartarak, onlarla ameli terkederek değiştirmeyiniz.

Bu dünya bir cife, pislik ve değersiz
Böyle murdar bir varlığa karşı nasıl açgözlü olabilirim?

İster otorite sâhibi birinden korkmak gibi bir zararı savmak için olsun, isterse dünyevî hazlara tamah etmek gibi bir menfaati celbetmek için olsun açık olarak tahrife yönelmeleri yasaklanmıştır.

Onları yaptığı tahrifte olduğu gibi *“Kim”* olursa olsun hor görerek veya inkar ederek “*Allah’ın indirdiğiyle hükmetmezse”* Allah’ın indirdiğini hor görmeleri ve ondan başkasıyla hükmetmekte inat etmelerinden dolayı *“işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.”* İşte bu sebeple Allah onları zâlimler ve fâsıklar diye de nitelendirmiştir. Kâfirlikleri Allah’ın indirdiğini inkar etmeleri; zâlimlikleri, Allah’ın indirdiğinin hilâfına hüküm vermeleri ve fâsıklıkları ise Allah’ın indirdiğinden sapmaları sebebiyledir.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَٓا اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِۙ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ
بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّۙ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌۜ
فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ
فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾

45- Tevrat’ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara karşılıklı kısas vardır. Kim bunu *(kısası)* bağışlarsa kendisi için o keffâret olur. Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar

zâlimlerdir.

"Tevrat'ta onlara" yani yahûdilere *"şöyle yazdık:"*, farz kıldık. *"Cana can"* yani başkasını haksız yere öldüren öldürülür. *"göze göz"* haksız yere göz çıkaranın gözü çıkarılır. *"buruna burun"* haksız yere başkasının burnunu kesenin burnu kesilir. *"kulağa kulak"* haksız yere başkasının kulağını kesenin kulağı kesilir. *"dişe diş"* haksız yere başkasının dişini sökenin dişi sökülür. *"ve yaralara karşılıklı kısas vardır."* Yani denkliği bilinebilen durumlarda kısas vardır.

Kemik kırmak veya karşıdakinin karnını deşip yaralamak ve benzeri eşitliğin sağlanılması mümkün olmayan yerlerde kısas yapılmaz. Çünkü, bu yaralamaların nereye kadar ulaştığına vâkıf olmak mümkün değildir. Bu çeşit yaralamalarda diyet veya hükûmet (miktarı şer'an belli olmayıp, ehl-i vukûf tarafından tâyin edilen diyet) vardır.

Kısasa müstehak olanı *"kim bağışlarsa"* yani kim kısas yapılacak hasmını bağışlarsa. Âyette bağışlamanın "tasadduk" olarak ifade edilmesi, buna mübâlağalı olarak teşvik içindir. *"O"* yani bağışlama *"kendisi için keffâret olur."* Allah Teâlâ bağışlayanın geçmiş günahlarını affeder. Bağışlayan kişi kâfir ise küfürde devam ettiği için bu onun günahlarına keffâret olmaz.

Bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *"Kim vücûdunun herhangi bir yerinden yaralanır da Allah rızâsı için yapana karşılık vermeyi terkederse bu onun günahlarına keffaret olur."*[320]

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Üç şey vardır ki kim kıyâmet gününde îmanlı olduğu halde bunlarla gelirse cennetin istediği kapısından girer ve istediği kadar hûri ile evlenir: Katilini affetmek, her farz namazın ardından on bir defâ İhlas sûresini okumak ve gizli (belgesiz) bir borcu ödemektir."*[321]

Bazı müfessirler " لَهُ" (kendisi için) daki zamirin yaralayan veya öldüren yerine kullanıldığı görüşündedirler. Buna göre kendisine karşı suç işlenen kimse onu yapanı bağışlarsa, kısas yapıldığında nasıl keffaret oluyorsa bu bağışlama da suçu işleyenin günâhına keffâret olur ve bu sebeple âhirette sorguya çekilmez. Bağışlayanın ecri ise Allah'a aittir

"Kim Allah'ın indirdiği" hükümler ve kanunlar *"ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir."* Zulümde aşırıya giden, Allah Teâlâ'nın koyduğu sınırları aşan ve bir şeyi kendi yerinden başkasına koyan kimselerdir.

وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ

46- O peygamberlerin peşinden kendisinden önce gelen Tevrat'ı tasdik edici olarak Meryem oğlu Îsâ'yı gönderdik. Ona da içinde hidâyet ve nur bulunan,

kendinden önceki Tevrat'ı tasdîk eden, takvâ sahiplerine bir hidâyet ve öğüt olan kendinden önce İncil'i verdik.

"O peygamberlerin peşinden kendisinden önce gelen Tevrat'ı tasdik edici olarak Meryem oğlu Îsâ'yı gönderdik." Bu âyet yukarıdaki *"Gerçekten Tevrat'ı biz indirdik..."* âyetine atfedilmiştir. Yani yukarıda zikri geçen peygamberlerin peşinden, arkalarından onu gönderdik, onlardan sonra onu getirdik demektir.

Âyetin mânâsı şu şekildedir: Zikrettiğimiz peygamberlerin ardından Îsâ'yı gönderdik ve onu onların izinden giden biri kıldık. *"Ona da"* Tevrat'ta olduğu gibi *"içinde hidâyet ve nur bulunan, kendinden önceki Tevrat'ı tasdik eden, takvâ sahiplerine bir hidâyet ve öğüt olan İncil'i verdik."*

Âyette *"İçinde hidâyet bulunan"* buyurularak İncil hidâyeti de ihtivâ eden bir kitap olarak tanıtıldıktan sonra *"takvâ sahiplerine bir hidayet..."* buyurularak tamâmı hidâyet kılındığı belirtilmiştir. *"Takvâ sahiplerine bir hidâyet ve öğüt..."* olarak tahsis edilmesi onların İncil'in yol göstermesi ile hidâyete ermeleri ve onun faydalarından yararlanmaları sebebiyledir.

Hâfız şöyle demiştir:

Süleyman'ın yüzüğü gibi bir yüzük olmazsa şayet
Yüzüğün nakışı ne üstünlük kazandırır?

Süleyman (a.s.) meşrebinde olan yüzükten yararlandığı gibi takvâsı ağır basan da, kitaptan istifade eder.

وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا
اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

47- İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği *(hükümler)* ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıklardır.

"İncil'e inananlar, Allah'ın, onda indirdiği (hükümler) *ile hükmetsinler."* Yani Biz ona İncil'i verdik ve "İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdikleriyle hükmetsin" dedik.

"Kim" inkâr ederek ve hor görerek *"Alah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıklardır"* Âsîler ve îmandan çıkan kimselerdir. Bu âyet İncil'de ahkâmın bulunduğuna, Hz. Îsâ (a.s.)'ın müstakil bir şerîata sahip olduğuna ve yalnız Tevrat'ta olanlarla değil az veya çok olsa da İncil'de bulunan hükümlerle amel etmesinin emredilmiş olduğuna delalet etmektedir.

Âyette hâkimler için de büyük tehdit vardır. Bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *"Âdil hâkim kıyâmet günü getirilir ve öyle şiddetli bir azapla karşılaşır ki, iki hurma tanesi hakkında bile olsa hiç kimse için hüküm vermemiş olmayı temennî eder."*[322]

Âdil hâkimin durumu böyle olursa zâlim ve rüşvetçi hâkimin durumunu düşün nasıl olur?!..

Ebu Hanîfe kadılık yapmadı, öldü
Ama sen kadılık yapmazsan ölürsün

Başka bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: *"Hâkimler üç sınıftır. İkisi cehennemde, biri cennettedir. Cehenneme girecek olan bir gurup hâkim bilerek adaletsiz hükmettiği için, diğeri de bilmeden (hata ile) hükmedip de insanların haklarını helak ettiği için girer. Hak ile hükmeden hâkim ise cennete girer."*[323] **İmam Sehâvî**'nin *el-Makâsidu'l-Hasene*'sinde adlı eserinden alınmıştır.

Anlatıldığına göre İsrailoğulları aralarındaki dâvâları görmesi için üç hâkim tâyin ederdi. Öyle ki dâvâcı dâvâsını birinci hâkime götürüp de hasmı onun hükmüne râzı olmazsa, kalbinin tatmin olması için ikinciye ve sonra da üçüncüye mürâcaat ederlerdi.

Bir gün kral bu hâkimleri denemek için tebdîl-i kıyâfet edip bir kısrağa bindi ve gelip bir kuyunun başında durdu. O sırada bir adamın ineğini ve buzağısını sulamak için oraya getirdiğini gördü. Adam hayvanlarını sulayıp dönmek istediği sırada kral buzağıya eliyle işaret etti ve hayvan kısrağın yanına geldi. Buzağının sâhibi ona her ne kadar seslenip çağırdıysa da buzağı ona kulak vermedi ve anasının yanına gitmedi. Bunun üzerine adam nasıl mümkün olursa o şekilde onu sürüp götürmek için geldiğinde kral ona:

"Bre adam! Buzağıyı benim bu kısrağım doğurdu. Çek git ve beni buzağımla bırak." diye çıkışınca adam:

"Hayret! Buzağı benim malım ve onu benim bu ineğim doğurdu." dedi ve aralarında tartışma çıktı. Sonra birinci hâkime dâvâlarını götürdüler. Kral, adamdan önce davranıp hâkimin yanına yaklaşarak: "Eğer buzağının bana ait olduğuna hükmedersen sana şu kadar para veririm." dedi. Hâkim de bunu kabul edip kral lehine hüküm verdi.

Adam buna râzı olmadı ve ikinci hâkime başvurdular. O da aynı şekilde (rüşvet karşılığı) buzağının krala ait olduğuna hükmetti. Adam buna da râzı olmadı ve üçüncü hâkime mürâcaat ettiler. Kral bu hâkime de rüşvet teklif edince o: "Ben bu hükmü veremem, hayızlıyım." dedi. Kral ona: "Sen ne diyorsun? Erkekler hayız görür mü? Hayız kadınlara mahsustur." deyince hâkim ona: "Benim sözüme şaşırıyorsun kendininkine şaşırmıyorsun! Erkekler hayız görmediği gibi kısrak da buzağı doğurmaz." diye karşılık verdi.

İşte kral orada: "İki hâkim ateşte bir hâkim cennettedir." dedi. Bu söz o kralın dilinden nakledilegelmiştir. Bazıları ise bu sözü Üsküdarlı (Aziz Mahmud) Hüdâyî (k.s.) namıyla meşhur şeyh hazretlerinin ağzından naklen zikrederler.

---

[320]. *Münâvî*, VI, 69
[321]. *Münzirî*, Terğîb, IV, 84-85
[322]. *Münzirî*, Terğîb, III, 440
[323]. *Ebû Dâvud*, Akdıye 2; *Tirmizî,* Ahkâm 1; *İbn Mâce,* Ahkâm 3

KUR’ÂN İLE HÜKMETMEK

وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ
وَمُهَيْمِناً عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ
عَمَّا جَٓاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجاً
وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فٖي مَٓا اٰتٰيكُمْ
فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمٖيعاً فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
فٖيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ
اَهْوَٓاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ فَاِنْ
تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرٖيدُ اللّٰهُ اَنْ يُصٖيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَاِنَّ كَثٖيراً
مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ
مِنَ اللّٰهِ حُكْماً لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

48- Sana da, kendinden önceki kitap*(lar)*ı doğrulayıcı ve onları gözetleyici olarak hak ile Kitab’ı *(Kur’ân’ı)* indirdik. O halde aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet; sana gelen hakikati bırakıp da onların hevâ ve heveslerine uyma. *(Ey insanlar!)* Her birinize bir şerîat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiği *(şerîat ve yollar)* ile sizi denemek için *(böyle yaptı)*. Öyleyse hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah’adır. O, hakkında ihtilafa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.

49- Aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah’ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmalarından sakın. Eğer *(Allah’ın hükmünden)* yüz çevirirlerse bil ki *(bununla)* Allah bazı günahları yüzünden onları felâkete uğratmak istiyor. İnsanların çoğu zaten yoldan çıkmış*(fâsıklar)*lardır.

50- Yoksa onlar câhiliye devrinin hükmünü mü arıyorlar? Oysa yakînen bilen bir toplum için, Allah’tan daha güzel hüküm veren kim vardır?

Ya Muhammed! “*Sana da, kendinden önceki kitap(lar)ı doğrulayıcı”* yani onlarda anlatıldığı şekilde onun ineceği husûsunda kendisinden önce Allah’ın indirdiği kitap cinsinden ne varsa onları tasdik edici; tevhid, adalet ve şerîatların temel prensiplerinde onlara uygun *“ve onları gözetleyici olarak”* Yani değişmeden korunmuş diğer kitapları kontrol edici olarak, *“hak ile”* hakikatle mündemiç olarak *“Kitab’ı indirdik.”* diğer kitapların doğru, sahih ve sabit olduklarına şâhitlik eder, Şerîatlarının esaslarını (usûl)

ve devam edegelen fürûunu da ikrâr eder. O kitaplara dayanan meşruiyetlerinin sona erdiğini ve onlarla amel etme vaktinin geçtiğini beyan ederek onların mensuh hükümlerini belirler. Şüphesiz bu kitapların meşruiyyeti devam eden hükümlerini meşruiyyet vakti son bulan ve meşruiyetini kaybedenlerden ayırmak da Kur'ân'ın onlara şâhit olmasının gereklerindendir.

"O halde" yani Kur'ân'ın durumu zikredildiği gibi olduğuna göre ehl-i kitap senin hakemliğine başvurduğunda onların *"aralarında Allah'ın"* sana *"indirdiği ile hükmet; çünkü o, ilâhî kitaplardaki şer'î hükümlerin tamâmını ihtivâ etmektedir. Sana gelen hakikati bırakıp da onların heva ve heveslerine uyma."* Onların arzularına uyarak sana gelen haktan sapma.

"Her birinize bir şerîat ve bir yol verdik." Burada muhatap değiştirilerek bütün insanlara hitap edilmektedir. Fakat sadece mevcut insanlara değil, bilakis çoğunluk dikkate alınarak aynı zamanda geçmiş kavimlere de hitap edilmektedir. Şöyle ki:

Ey şimdi var olan ve geçmiş ümmetler! Sizden her bir ümmete kendine has bir şerîat ve bir yol verdik, tâyin ettik ve koyduk. Neredeyse hiç bir ümmet kendisi için tâyin edilen şerîattan öteye geçemez.

Mûsâ (a.s.)'ın peygamber olarak gönderilmesinden Îsâ (a.s.)'a kadar olan ümmetin şerîatı Tevrat, Îsâ (a.s.)'ın peygamber olarak gönderilmesinden Muhammed (s.a.)'e kadar olan ümmetin şerîatı İncil'dir. Size gelince ey şimdi var olanlar, sizin yolunuz Kur'ân'dan başkası değildir. O halde ona îman edin ve onun içinde olanlarla amel edin.

(شِرْعَةً) ve (شَرِيعَةً) sözlükte su yolu anlamındadır. Allah'ın gönderdiği din, yani kanun kıldığı oruç, namaz, hac, nikah vesair salâh şekilleri su yoluna benzetilmiştir. Çünkü su fânî hayata sebep kılındığı gibi bu hükümler de ebedî hayâta sebep olan şeye ulaştıran bir yoldur. (مِنْهَاجًا) dinde apaçık yol demektir.

Âyetin bizim önceki ümmetlerin şerîatlarına göre kulluk etmediğimize delil olduğu söylenmiştir. Doğrusu biz geçmiş ümmetlerden kalan hükümlerle, bizim şerîatımızın hükümleri olması bakımından kulluk ederiz, yoksa öncekilerin hükümleri olduğu için değil.

"Allah" bir tek ümmet yapmayı *"dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı."* Yani sizinle sizden evvelki ümmetler arasında dînî hükümlerde hiçbir ihtilaf, nesh ve değişiklik olmaksızın hepinizi bütün asırlarda bir din üzerinde ittifak etmiş bir cemaat kılardı. *"Fakat"* bunu, yani bir din üzerinde birleşmenizi istemedi. Bilakis ümmetler arasında geçerli olan ilâhî kanunu murâd etti. *"size verdiği ile sizi denemek için"* yani size verdiği asrına ve zamanına uygun farklı şerîatlar ile size, sizi imtihan eden bir kimsenin yaptığı muamelede bulunmak için böyle yaptı.

Acaba itâat ederek, onların farklılığının büyük hikmetlere, dünyânız ve âhiretiniz için faydalı mashalatlara dayanan ilâhî irade gereğince olduğuna inanarak onlarla amel edecek misiniz? Yoksa haktan sapacak, nefsânî arzularınızın peşine düşecek, faydalı olanla zararlı olanı değiştirecek ve hidâyetin yerine sapıklığı mı satın alacaksınız?

Mesnevî'de şöyle denilmektedir:

Bağını yaktığında, sana bir bağ dolusu üzüm ihsan eder
Yas, matem içinde neşe mutluluk verir
Kaybettiklerimiz şeylere karşılık madem ki ihsanlarda bulunuyor
Şu halde itiraz etmemize imkan yok

“Öyleyse hayırlı işlerde birbirinizle yarışın.” Yani iş zikrolunduğu gibi olduğuna göre dünyâ ve âhirette sizin için daha hayırlı olan Kur’ân-ı Kerim’deki doğru inançlara ve sâlih amellere koşun ve fırsattan faydalanıp yarışta üstünlüğü elde etmek için o hayırlarda birbirinizle yarışın.

“Hepinizin dönüşü Allah’adır.” Yani îman edenlerin de etmeyenlerin de hepsinin dönüşü Allah’adır.

“O, hakkında ihtilafa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.” Yani Allah haklı ile haksızı birbirinden ayıracak karşılığı size verecektir. Böylece dünyâda din ve şerîat konusunda ihtilaf ettiğiniz hususlarda hiçbir şek ve şüpheniz kalmayacak. Bu şekilde ihtilaf edilen konuları Allah’ın haber vereceğinin ifade edilmesi, haber verme vazifesinin gereği olarak ihtilâfı giderme mevkiinde söylendiği içindir.

وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ
يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ
اَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾

49- Aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah’ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmalarından sakın. Eğer *(Allah’ın hükmünden)* yüz çevirirlerse bil ki *(bununla)* Allah bazı günahları yüzünden onları felâkete uğratmak istiyor. İnsanların çoğu zaten yoldan çıkmış*(fâsıklar)*lardır.

“Aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma.” Bu âyet yukarıdaki âyete atfedilmektedir. Yani, Kitâb’ı sana indirdik ve içinde olanlarla hükmetmeni emrettik demektir.

“Allah’ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmalarından sakın.” Yani bâtılı hak şeklinde göstererek azdan daha az bile olsa seni Allah’ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından saptırmalarından, uzaklaştırmalarından sakın.

Ayette geçen fitne, yani “saptırma”dan maksat, haktan ayırıp bâtıla düşürmektir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.)’ın *“Hayâtın fitnesinden Sana sığınırım.”*[324] hadislerindeki ‘fitne’ kelimesi de doğru yoldan sapma mânâsınadır. Haktan bâtıla çevrilen ve doğrudan uzaklaştırılan herkes fitneye uğratılmış olur.

Rivayete göre Yahûdî âlimleri kendi aralarında: “Muhammed’e gidelim. Olur ki onu dîninden saptırırız.” dediler. Sonra onun (s.a.) yanına varıp şöyle dediler: “Ey Ebe’l-

Kâsım! Biz Yahûdî âlimleriyiz. Biz sana îman edersek bütün yahûdîler de sana îman eder. Bizimle kavmimiz arasında bir ihtilaf var. Seni hakem tâyin edelim. Sen bizim lehimize, onların aleyhine hüküm ver, biz de sana îman edip seni tasdik edelim.” Rasûlullah (a.s.) bunu reddetti. Bunun üzerine bu âyetler indi.

Bazı âlimler bu âyeti peygamberler için hatâ ve unutmanın câiz olmasına delil kabul ederler. Çünkü Allah Teâlâ: ***“Allah’ın indirdiği hükümlerin bir kısmından seni şaşırtmalarından sakın!”*** buyurmuştur. Bu gibi şeyleri kasıtlı yapmak ise onlar hakkında söz konusu değildir. Geriye ise yalnız hatâ ve unutma kalmaktadır.

“Eğer” Allah Teâlâ’nın indirdiğiyle hükmedilmeyi kabul etmez *“yüz çevirirlerse”* ve başka bir hüküm isterlerse *“bil ki”* onların bu yüz çevirmelerinin sebebi *“Allah bazı günahları yüzünden onları felakete uğratmak istiyor.”* olmasıdır. Yani, Allah Teâlâ dünyâda seni onların üzerine göndererek hemen cezâlandırmak; ölüm, sürgün ve cizye gibi cezâlarla dünyâda, ebedî azapla da âhirette cezâlandırmak istiyor.

Âyette bahsedilen *‘bazı günahları’,* Allah Teâlâ’nın hükmünden yüz çevirmelerinin günahıdır. Böyle ifade edilmesi, yahûdîlerin bir çok günahları bulunduğuna bu günahın, büyüklüğüne rağmen onlardan sadece bir tanesi olduğuna işaret etmek içindir. *“İnsanlardan çoğu zaten yoldan çıkmış(fâsık)lardır.”* Küfürde inat ve ısrar etmektedirler. Kendileri için tayin edilen sınırların dışarısına çıkmaktadırlar. Bu sebeple de Allah’ın hükmünden yüz çevirmektedirler.

اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ
يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

50- Yoksa onlar câhiliye devrinin hükmünü mü arıyorlar? Oysa yakînen bilen bir toplum için, Allah’tan daha güzel hüküm veren kim vardır?

“Yoksa onlar câhiliyye devrinin hükmünü mü arıyorlar?” Bu ifade, onların hallerine hayret ve onları kınama ifadesidir. Yani, senin hükmünden yüz çevirip cahiliyye hükmünü mü arıyorlar. Halbuki hevâ ve câhillikten ibâret olan câhiliyye dîni, ne bir kitaptan çıkar ve ne de bir vahye dayanır.

“Oysa yakînen bilen bir toplum için” Yani, bu soru yakînen bilen bir toplum içindir. Çünkü onlar işleri tetkik ederek düşünür ve Allah’ın hükmünün en güzel ve en adil hüküm olduğunu yakînen bilirler. Allah’ın hükmü yalnız bir kavme has değildir.

“Allah’tan daha güzel hüküm veren kim vardır?” ifadesi, hükmü Allah Teâlâ’nın hükmünden daha güzel ve ona denk birinin olabileceğini reddetmektedir. Gerçi âyette hükmü Allah Teâlâ’nın hükmüne denk birinin olamayacağı açıkça beyan edilmemiştir. Ama genel örf ve dilin genel kullanımı bunu gerektirir. Çünkü ‘Filandan daha cömert kim vardır?’ veya ‘Filandan daha fazîletli kim vardır?’ denildiğinde bu kimsenin tereddütsüz daha cömert ve daha fazîletli olduğu anlaşılır.

Bu âyetler, dinlerin asıllarının bir olduğuna, farklılığın tâlî konularda olduğuna delalet eder. Allah Teâlâ’nın, her asır ve zamanda istediği gibi hükmetme hakkı vardır. Bunda

pek çok hikmetler ve faydalar vardır. Bize düşen boyun eğip teslim olmak, îtirazı terketmek, ölmeden ve fırsatı kaçırmadan önce hayırlı işlerde acele etmektir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini bilin;*

1- "İhtiyarlıktan önce gençliğin," Çünkü insan ihtiyarlığında güçsüzlüğü sebebiyle yapamayacağı amelleri gençliğinde yapabilir. Yine kişi genç iken alıştığı ma'siyetten ihtiyarlayınca vazgeçemez.

2- "Hastalıktan önce sağlığın," Çünkü sağlam insanın malı ve kendisi hakkında sözü geçerlidir. Hastalanınca bedeni ibadetlerde zaafa uğrar. Malının ancak üçte birini çekip çevirebilir.

3- "Meşgûliyetten önce boş vaktin," İnsan geceleyin boş, gündüz ise meşgul olur. Geceleyin boş vakitte namaz kılmak, gündüz meşgul iken oruç tutmak gerekir. Özellikle kış günlerinde oruç tutmalıdır. Çünkü kışın oruç tutmak, mü'min için bir ganimettir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Kış mü'minin ganimetidir. Gecesi uzundur, namazla ihyâ edilir, gündüzü de kısadır, oruçla ihyâ edilir."*[325] Başka bir rivayette de *"Gece uzundur, uyuyarak kısaltma. Gündüz aydınlıktır günahlarınla karartma."* buyurulmaktadır.

4- "Fakirlikten önce zenginliğin," Yani, Allah'ın sana verdiği rızka râzı olmuşsan bunu ganimet bil. İnsanların elindekine tamah etme.

5- "Ölmeden önce hayâtının kıymetini bil."[326] Çünkü insan sağ olduğu müddetçe amel yapabilir. Ölünce ameli sona erer. Bu sebeple ölenler bir kere "Lâ ilâhe illallah" demek veya bir rek'at namaz kılmak için dünyâya dönmek isterler. Fırsat ganimettir, ömür ise çok kısadır.

Hâfız şöyle demiştir:

Ey kardeş fırsatı kaçırmak
Sıcak yerdeki buluta benzer
Anla ki ömür çok değerlidir
Elden çıkınca yazık olur

Seyyid Şerif de oğluna şöyle demiştir:

Nasihat işte budur, bir tanem
Ömrün değerlidir, kaybetme

Akıllı olanın ömrünü ziyan etmemesi gerekir. **Hakîm**, şöyle demiştir:

Çocuklukta oyun,
Gençlikte sarhoşluk,
İhtiyarlıkta gevşeklik,
Peki Rabb'ine ne zaman ibadet edeceksin?

Şerîatle meşgûliyetin bitti mi tarîkata çalış. Çünkü tarîkat şerîatın özüdür. Akıl sahiplerine uy. Her peygamberin bir şerîat ve yolu olduğu gibi her velînin de tâkip ettiği özel bir tarîkatı (yolu) vardır. Onların aydınlığını kaybeden yoldan çıkmış olur.

---

[324]. *Münâvî,* II, 152
[325]. *Aclûnî,* I, 167
[326]. *Aclûnî,* I, 167